

76-71

శ్రీరస్తు.
ఆంధ్ర శ్రీమద్రామాయణము.

బాల కాండము.

కడప మ్యూనిసిపల్ లైబ్రరీ, వనండు, బ్రహ్మచారిశ్రమశిక్షణ
అభివృద్ధి వాల్మీకి

కావ్యము ద్వారా జనమంది శేషాద్రి శత్రుత్వము.

చెన్న పురి :

డా. వి. జి. రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్

వారిచే బ్రకటితము.

1924.

All Rights Reserved.

၁၀၄၆

FOREWORD.

It is with pleasure that I respond to the invitation of this learned translator of the *Ramayana* from the Samskrit, to contribute a foreword to his volumes. It must always be a matter of great inspiration for any Hindu to be reminded of this masterpiece which has furnished spiritual consolation to the millions of this land for the last many centuries and has won for this country a high place in the literature of the world. There is probably nothing which rouses greater love and enthusiasm in the hearts of the people of India, than the remarkable series of episodes connected with the hero of this epic. Wherever one may roam over this vast continent, the affection and esteem in which the name of this incarnation is held is noticed even by a casual observer. This writer has vivid recollections of numerous scenes testifying to the existence of this widespread influence. On the heights of the Himalayan mountains, at nights at a hill station, he has heard the hillmen gathering around the camp-fire and singing to themselves stories from the *Ramayana* in sing-song accents. Pushing as far as Cape Camorin one November afternoon, this writer found a group of people in a small house near the seashore entertaining themselves with readings from the same epic. Staying amidst the ruins of Vijayanagar on a summer night, he has heard the *Ramayana* sung in simple country songs far into the early hours of the morning. In the interior of the Deccan, amidst the palm-groves of Malabar, on the plains of Northern India, on the borders of Rajputana, on the shores of the Western coast of India and Gujerat and far away even in the distant island of Ceylon, he has witnessed with his own eyes similar enthusiasm and appreciation of one of the greatest moral ideals presented in the history of mankind.

It is not surprising that in the history of Telugu literature attempts should have been made, from time to time, to present the great masterpiece of Valmiki in some form or other. We have the versions of Gopinatha and Bhaskara; we have the interesting attempts at popularising the story, by Ranganatha and Molla and in recent years we have had the splendid literal translation of Valmiki by Mr. V. Subba Rao. No apology is however probably

needed for this new translation under notice which the author has completed after years of laborious study and exercise. It may be said of the *Ramayana*, as the Latin poet Horace said of poetry in general, that it is beautiful in whatever dress it may be presented. And for one imbued with spiritual devotion, it must be a satisfaction in itself that he has told the story of Rama again from the beginning to the end.

There is a proverb current among the Italians that all translators are traitors. There have been exceptions, however, to this common belief in various circumstances. Owing partly to the intimate kinship of Telugu and Samskrit but in a greater measure, owing to the profound and accurate scholarship of the present translator in both the languages, we have here a version which combines meticulous care and literalness of meaning with elegance of composition and naturalness of idiom. No words of praise can be too much for work done with this thoroughness and industry, and it is all the more creditable when one contemplates the enormous proportions of the book. Western writers talk with pride of their epics, whose size dwindles into nothing in comparison with the two great epics of our land, the *Ramayana* and the *Mahabharata*.

There is no doubt that the author of this work will considerably enhance his literary reputation by this monument of patience and industry and literary excellence, though he has already acquired a name in the world of Telugu literature, by the numerous works he has published. During a short literary career of about ten years, he has published excellent Telugu versions of the *Brahmanda Purana* and of the *Lalitopakhyana*. He is, besides, the author of a vivid play in seven acts commemorating the story of the Pandavas in exile. During his unceasing literary efforts, he has done much to popularise the masterpieces of our country, as one may see from the abridged versions of the *Ramayana* and the *Mahabharata* which he published before he came to undertake the more responsible duties of translating the entire *Ramayana* of Valmiki.

As our readers will have the opportunity of appreciating the many beauties of his style in the following pages, there is probably no need to make a detailed reference to them in this brief foreword. Literary effect has not been secured by him at the violation of the

needs of clearness and simplicity which are probably two of the fundamental qualities of all good style. On many an occasion, he has triumphed over the difficulties presented by the obscurity of Samskrit and the limitations imposed by the needs of literal translation. Figures of speech and the ordering of words, with a view to produce harmonious expression are always accomplished in the most unobtrusive manner. He retains uniformity of excellence in all kinds of composition occurring in the course of the volumes in the telling of the story, in the description of nature, in the treatment of philosophical problems and in the expression of spiritual devotion. While congratulating him on the production of such a monument of literary accomplishment, we will venture to express the hope, especially as he is still young in years, that he is destined to enrich Telugu literature by further contributions of even higher value.

It is impossible to close without a word of appreciation of the generous enthusiasm of the publishers of this monumental work, who have undertaken it, as has been the case in many instances with them out of the mere love of Telugu literature. During the last few decades, it has been their privilege to add many masterpieces to Telugu literature and to revive the popularity of many more. We have no doubt that when the time comes for the writing of the full history of the literary renaissance of the Telugu people during this period, a grateful and honourable reference will be made to the numerous beneficent activities of this enlightened publishing house.

THE BENARES HINDU UNIVERSITY

Benares. 21 Sept., '24.

P. SESHADRI,

Head of the Department of
English studies.

ప్రీతి క.

శ్రీవాల్మీకిరామాయణము నాంధ్రీకరించి, శ్రీయత జనమంచి శేషాద్రికర్త గారు వారి గ్రంథమునకు నన్ను వీరికను వ్రాయ నుద్దేశింప, నే నానందపూర్వకముగ నాపనికి గడంగుచున్నాను. అనేక కథాబ్జములనుండి లక్షలకొలది హిందూదేశ ప్రజల కాధ్యాత్మికసఖమును గలుగఁజేయునట్టియు, భారతవర్షమునకు ప్రపంచక వాఙ్మయమునం దధిక గౌరవమును స్వీకరించినట్టియు, రామాయణమహాకావ్య వర్ణనమే హైందవునిహృదయము పులకరింపఁజేయకుండును! ఈమహాకావ్యకథా నాయకుఁడగు శ్రీరామచంద్రుని పవిత్ర చరిత్రకంటె, నధికప్రేమయు నుత్సాహము నుఁ గలుగఁజేయునది వేఱొకటి లేదని చెప్పవచ్చును. ఈ విశాలదేశమునం దె చ్చట గ్రుచ్చరిన నీయవతారమునకు ప్రజలయందుండు ప్రేమయు గౌరవమును విశద మగుచునే యుండును. విస్తీర్ణమయిన యీ ఆర్యావర్తమం దనేకప్రాంతంబుల నీ ప్రాబల్యమును దెలుపు నూచనలు గమనించుచుంటిని. హిమాలయోన్నత ప్రాంత పర్వత నగరమునం దొకరేయి చలిమంటకాచుకొనుచు పాటరూపమున అతితా నందముతో రామాయణకాలక్షేపము చేయుచున్న కొందఱఁ గొండనునువ్వులఁ గాంచఁ గల్గితిని. ఒకానొక మాఘమాసమధ్యాహ్నమున కన్యాకుమారి అగ్ర మును జేరుచు సముద్రతీరమునొక చిన్నగృహమందు రామభక్తులు గుమికొని యుండి రామాయణము చదువుటయు గంటిని. శ్రీకృష్ణదేవరాయ సామ్రాజ్యస్థానమై ప్రఖ్యాతినొంది ప్రస్తుతము శిథిలమైన విజయనగరమున నొకరాత్రి రామదీప్య చరిత్రను ప్రభాతకాలమునఱకు పాడుచుండు టచ్చట వింటిని. దక్కను మధ్య ప్రదేశకాననములందేమి, కేరళదేశకథాశవనములందేమి, ఉత్తరహిందూస్థాన బయల్లయందేమి, రాజపుత్రస్థానపు సరిహద్దులచెంత నేమి, హిందూదేశవశ్చిమ సముద్రతీర ప్రాంతముననేమి, ఘూర్జరదేశమందేమి, వేయేల, అతిదూర సాగరాంతరసింహాద్వీపమందుఁగూడ, మానుషచరిత్ర శిఖామణియైన రామావతారమందడే ప్రేమయు నుత్సాహమును నాకన్నులారఁ జూడఁగల్గితిని.

శ్రీవాల్మీకిమహాగ్రంథము నప్పుడప్పుడు తెనుఁగు భాషయందు గ్రంథకర్త లనేకవిధముల ప్రదర్శింపఁబూను టాశ్చర్యమయిన విషయము గాదు. గోపినాథ, భాస్కరరామాయణము లుండనే యున్నవి. రంగనాథుఁడును, కుచ్చరి మొల్లయు ప్రజాసామాన్యమున కనువర్తించు సరిష్ఠ రామాయణముల వ్రాసియుండిరి ఇటీవల వావిలికొలను సుబ్బారావుగారు వాల్మీకిరామాయణమును విపులముగా.

నాంద్రీకరించిరి. అనేకవత్సరముల పాండిత్యపరిశ్రమముచే శేషాద్రిశర్మగారిచే కొన సాగింపబడిన యీసవీనభాషాంతరీకరణమునకు కారణమొసంగుటకు హేతువు లేదు. కవికాకన్యను ఏరూపమున నలంకరించినను సౌందర్యవతిగనే యుండునని 'హరెసు' యనెడి 'లాటిగ' కవి వ్రాసిన వాక్యము రామాయణమునకు తప్ప కను వర్తింపవచ్చును. అథ్యాత్మభక్తిపరులకన్ననో రామాయణకథ నింకొకసారి ఆమూలగ్రముగ చెప్పుకొనుటయే యొక తృప్తి.

భాషాంతరీకరణములు ద్రోహులని 'ఇటలీ' దేశస్థులలోనొకలోలోక్తిగలదు. కాని ఈసామాన్యమగునమ్మకమునకు కొన్నిసమయములం దనేకవిరోధనిరూపణము లు దృశ్యములు. ఆంధ్రగీర్వాణభాషల యత్యంతానోన్యస్యమువలనను, ఈభాషాంతరీకరణములకు ఉభయభాషలయందుఁ గల గాఢపాండిత్యమువల్లను, ఈగ్రంథమం దు రమ్యరచనయు, భాషీయసంప్రదాయమును, అర్థరూఢిత్వమును, శుద్ధతైలియు నిమిడియున్నవి. ఇంత పరిశ్రమముతోను, సమగ్రతతో నొనరించిన యీగ్రంథమునకు ఏపొగడ్డయు నెక్కువగాదు. ఈమహాకావ్యవిస్తీర్ణతను గమనించి నపుడు గ్రంథకర్తకింకను నెక్కుడు ఘనత నియ్యవలసియుండును. పాశ్చాత్యగ్రంథకర్తలచే మిక్కిలి గౌరవముతోఁ జేర్కొనఁబడు వారికావ్యములు మనదేశపు రామాయణమహాభారతములతోఁ బోల్చినఁ దృణతుల్యములు.

పరిశ్రమపూరితమయిన యీసుందరకావ్యమువలన గ్రంథకర్తగారికాంధ్రవాఙ్మయమం దిదివఱకే యేర్పడియున్న యశస్సు మిక్కిలి వృద్ధియగుట కేమియు సందేహములేదు. గ్రంథకర్తగారికి కొలదికాలములోనే పెక్కుగ్రంథములు వ్రాయు ప్రాప్తిలభించినది. బ్రహ్మాండపురాణమును, లలితోపాఖ్యానమును మిక్కిలి అందముగా తెనిగించిరి. పాండవజ్ఞాతవాసకథను నాటకరూపమున సప్తాంశములలో ప్రచురించిరి. విరామములేని గ్రంథరచన కార్యమువలన మనదేశపు మహాకావ్యము లనేకవిధములందు ఏరు జనసామాన్యమున కందునట్లు చేసియున్నారు. ఈవాల్మీకిమహాకావ్యసంపూర్ణాంధ్రీకరణభారము పూనుటకు పూర్వము రామాయణమహాభారతముల స్త్రీలకును బాలురకు నుపయోగమగునటుల సంగ్రహముగ కొన్ని సంవత్సరముల క్రిందట తెనిగించిరి.

ఈగ్రంథచదువకు లిందలి శైలిరుచుల వారే చవిచూచి సంతోషపడుట కవకాశములుండుటంబట్టి, యీచిన్నవీతికలో వానిని గూర్చి వివరించుటనవసరమని నానమ్మకము. స్వచ్ఛత్వమును, సరళతయు శైలియందు మూలాధారములు. ఈకవి వీసీని గోల్పోక కావ్యపాఠ్యమును సంపాదించినారు. అనేకసంద

ర్భములందు గీర్వాణభాషాకాశిన్యమును, భాషాంతరీకరగాటంకములును జయించిరి. అలంకారప్రయోగమునందును, శబ్దమాధుర్యముకొఱకు పదగుంభనముఁ జేయుటయందును, శ్రమలేకయే తమసామర్థ్యమును జూపిరి. కైలి అన్నిచోట్లను సమలాలిత్యముగానే యున్నదని చెప్పవచ్చు. ఇతిహాసవివరణమునందును, ప్రకృతివర్ణనమందును, తత్వశాస్త్రచర్చయందును, భక్తిభావప్రకాశకమునందును, ఒకే రీతిని కవిత్వముఁ జెప్పియుండిరి. వారు వ్రాసిన యీగొప్పగ్రంథమునకు వారినభి నందించుచు, ఇప్పటికిని యుక్తవయస్కులు గాన, నాంధ్రవాఙ్మయమున కింకను నమూల్యమగు గ్రంథములను సమర్పింప సాహసులని విశ్వసించుచున్నారము.

ఈపీఠికను విరమించుటకు ముందు, కేవలము భాషాభిమానముచే ననేకే తరగ్రంథములవలె దీనినిఁ గూడ ప్రచురింపఁబూనిన, వావిల్ల రామస్వామి శాస్త్రుల సుపుత్రులగు వావిల్ల వేంకటేశ్వరశాస్త్రులను పొగడకుండుట భావ్యము కాదు. గడచినకొన్నిదశాబ్దములలో నాంధ్రభాషకనేకనూతనకావ్యములఁజేర్చియు, ననేకపురాణకావ్యముల ప్రాబల్యములను పునరుద్ధారణముచేసియు, వారు నాంధ్రుల కృతజ్ఞతకు మిక్కిలి సాత్తులయిరి. ఈకాలపు ఆంధ్రభాషోద్యమ చరిత్ర వ్రాయ నంభవించినపుడు, విజ్ఞానులయిన యీగ్రంథప్రచురకారులవా రొనరించిన సత్ప్రియలకొఱకు కృతజ్ఞతతోను గౌరవముతోను తప్పక పేర్కొందురని నమ్ముచున్నాను.

హిందూవిశ్వవిద్యాలయము, }
వారణాశి.

పూండి శేషాద్రి,
ఆంగ్లభాషావిభాగప్రధానుఁడు, కాశివిశ్వవిద్యాలయము.

చంద్రశ్రీమద్రామాయణకృతినమర్పణోత్సవ ప్రశంస.

అభిరూపశేఖరులారా !

ఈశ్వరానుగ్రహము పెద్దలయాశీర్వాదము పూర్వజన్మసుకృతము ప్రోత్సాహకులయాదరము సహాయములు కాఁగా “యేన కేనా ప్యపాయేన” యన్నయట్లు నే నాంధ్రశ్రీమద్రామాయణమును బూర్తిచేయఁగల్గితి. సజ్జనోత్తముల సాయమున ముద్రణము పూర్తియయ్యెను. రామాయణము పఠించి యన్నశాంతి చేయుట పెద్దలయాచారము. ఇఁక బలుసారులు పఠించి వ్యాఖ్యలం జదివిన నే నాయాచారము ననుసరింపఁదగినవాఁడనే కదా.

ఎట్టో వెట్టి మొట్టి యన్నట్లు పద్యములు వ్రాయఁగల్గితి. ఈకృతిని శ్రీరామ చంద్రమూర్తి కర్పించుపని నే నొనరింపఁగల్గుదునా? “ఉత్పద్యంతే విలీయంతే దరిద్రాణాం మనోరథాః” యన్నట్లు పెద్దల నొకచోటఁ జేర్చి వారి నాతిభేయ సత్కారముల నర్పించి వారినమ్ముఖమున శ్రీరామచంద్రునకు నాయీకృతిని సమర్పింప శక్తి నా కేవిధమునను లేదు కదా. ఎట్టు లీమహాకార్యము నెఱవేర్చు గలను! అను శంక మనస్సున నంకురించి బాధింప నారంభించెను. అన్నశాంతి ప్రదానకృత్య మనునూహ స్థిరపడియె. అది ద్రవ్యసాధ్య మనునిశ్చయము గల్గె. ఇంక నే సత్కార్యమున నశక్తుఁడ ననుభావము సిద్ధాంతపదవి నధిరోపించెను. తరువాతఁ జింతాభరంబు నాపైఁ బడియె. దాన మనస్సు కలవిలపా టొంద సాగె. ఏమి చేయవలయునా యనునదియే నా కనవరతము కన్నులయెదుటఁ దోచ సాగెను.

కొలఁదికాల మిట్లు గడచె. పరిణామ మెట్లు లనునాలోచన ముదయించె. ఇంతటికార్య మీయశక్తునిచేఁ జేయించిన భగవంతుఁడు పరమేశ్వరుఁ డీకార్యము మాత్రము చేయింపఁజాలకుండునా యనునూహయు నుదయించె. ఈరెండును గొంతకాలము క్రిందను మీఁదనుం బడుచుండెను. మొండిసిబ్బరము గల్గెను. బాసకీమనోనాయకునకు విన్నవిత మనునది గట్టిగా నాటెను. వేటుగతి లేదనియుఁ దోచెను.

ఒక్కనాఁడ శుభమువూర్తమున శ్రీమద్ద్రామచంద్రమూర్తిని నాచంచలమనస్సున నెట్లో నిల్పితి. భక్తిమెయి నిట్లు విన్నవించితిని.

నీ. అపదుర్ధారకుఁ ♦ దన్న నీవిఖ్యాతి సాక్షకం బయి యిల ♦ నలరునేని

దీనబంధువు రామభూనాథుఁ డనుకీర్తి వాస్తవం బయి భూమి ♦ వెలునేని

యశ్చిరకతుకుం ధిగు రాముః డక్ ఖ్యాతి సత్యపదస్థ మై ధి సాగునేని
తారక బ్రహ్మ మా ధి శ్రీరాముః డకునుడి వేదసంసిద్ధమై ధి వెలయునేని
తే. కష్టదశనుండి దీవతః ధి గాంధి నిన్నె, నమ్మి కడలేత్తు నీవను ధి నుమ్మలికను
గనెను న నిన్ను దిట్టియింకట్టునుండి, యెట్లు దరిఃతేర్తువో జానఃకిక! యీక!

ఈనాదీనాలాపంబులకు నాయల్పభక్తికి నానిస్సారకవిత్వమునకు నీనాయ
శాస్త్రప్రార్థనంబునకు భాగవంతుఁ డెట్లు సంతోషించునో యని నేనె వెఱగందితి.
ఒరులమాట యిటఁ బ్రస్తావించనేటికి? ఆకాలమహిమ మేమోకాని వెంటనే
నానొక్కయూహ తోఁచె. తోచినది స్థిరపడియె. కార్యరూపమున ఫలించునను
సంతోషము గలిగె.

ఆమఱుదినము భానువార మగుట స్మృతికి వచ్చె. ఉదయమునఁ గృత్య
ముల నిర్వర్తించితి. ఏమి యిరకఁ జేయఁదగునది యని యూహించితి. శ్రీరా
మునిం బ్రార్థించితి. నీవే ది క్కిర వేఱుగతి లేదని బాష్పములచే నయనగోళ
ముల నింపితి. పత్రికలు లిఖించితి. నన్ను గురువుగా భావించిన నాకన్నమండ
ప్రజ్ఞఁ డొకఁ డుండ నాతనిచేతి కిచ్చి “వత్సా!

నాయందుఁ బుత్రవాత్సల్య మునిచి నాశ్రేయస్సులం గోరుచు నాయభి
వృద్ధి కేవగింపక పరమానందముం బొందుచు నెట్లులేని సాయముం గోరినఁ
జేయుదుమా యని యువ్వీబూర్చుచున్న మిరా!రా!శ్రీ విరూరు పిచ్చయ్యగారికిని,
కురుడి గుండురావుగారికిని, కొకూరు శ్రీనివాసరావుగారికిని, సాధ్వజే సర్వోత్తమ
రావుగారికిని, బీ.పి. జేవరాజులునాయకుగారికిని ఇచ్చి రమ్మా” యని పంపించితి.
ఈయైదుగురుమహానుభావులలో నాల్గవతడవ లెక్కింపఁదగినవారు హైస్కూలు
నందుఁ బ్రధానోపాధ్యాయులు. తక్కినవారు న్యాయవాదులు.

నాపంచినపత్రిక యుండగనే నాయందు వారి కెట్టికరుణయో గాని యర్థ
ఘటికకాలమునకే నాగృహమున కరుదెంచిరి. వారిరాకచే సంతృప్తాంతరంగుఁ
డనై నాకార్యము నెఱవేడినట్లే భావించి రామాయణమున ముద్రింపఁబడి నా
యొద్ద నప్పుడున్న యైదుకాండములు వారియెదుట నుంచి మదీయోద్యమంబు
నర్వము విన్నవించితి. వా రాక్షణముననే యీరాముకార్యము నిర్వహింతు మని
తమయుదారాభిప్రాయమును వెల్లడించుటయ కాక నాయెదుటనే పని యిట్లు
సాగింపఁదగునని ముచ్చటించుకొనిరి ముద్రణము పూర్తికాఁగా వేసవిసెలవులు
ముగిసినపిమ్మట నీయుత్సవము జరపుద మని సంతోషమున నుడివి నన్నుఁ గృతకృ
త్యునిం జేయ బద్ధకంఠులై తమతమనిలయంబుల కరిగిరి.

వేసవిసెలవులు గడచె. న్యాయస్థానపాఠశాలల కవాటోద్ఘాటనము చేయఁ
బడియె పలుదెసలనుండి న్యాయవాదులపాఠ్యయాదిసద్విజనంఘము లరుదెంచి
యథాపూర్వముగే స్వశాఖాపదముల నధిష్ఠించె. కొలఁదిదినములు మధురవా

క్కులఁ గాలము గడపఁబడియె. గుసగుసలతో నించుకకాలయాపనము చేయఁ బడియె.

ఈశ్వరానుగ్రహమున వావిళ్ళ వేంకటేశ్వరశాస్త్రులుగారు ముద్రణమును బూర్తిగావించిరి. ఆవార్త శ్రుతిపథమునఁ బడియె నావిజ్ఞప్తి నాలకించియున్న పెద్దలకు సంరంభ మధికమాయె. ఒక్కనాఁడు కృత్య మిదమిత్థ మని నిర్ణయింప సభఁ గావించిరి. కడవనగరపౌరాగ్రేసరులు పెక్కుమంది యరుదెంచిరి. ఆనాటి సభకు నభ్యున్నతన్యాయస్థానన్యాయవాది (హైకోర్టువకీలు) గారగు శ్రీమోగా సి. నరసింహాచార్యులుగ రగ్రాసనాధిపత్యము వహించిరి. ఈపని నీరీతిఁ జేయఁదగు నను క్రమము చర్చలపై సిద్ధాంతము చేయఁబడియెనని నాకుఁ దెలియవచ్చె నా మనశ్చింత కాలూఁసఁబాలక పరుగిడెను. కార్యము ముగిసినంతదనుక నీకు నామన స్సునఁ జోబుగలదుండు మని తెల్పితిఁగాని యది యింక నిట నుండుట నాకు గౌరవముకాదని యోజించి కాఁబోలు చెప్పకయే పలాయన మంగీకరించెను.

రెండుమూఁడుసారులు చర్చింపఁబడి కార్య మిట్లు సాగింపఁ దగునను సిద్ధాంతము చేయఁబడినపిదప నాహ్వానసంఘ మేర్పఱువఁబడియె. ఆమహాసభ యందు ఘనతవహించి పరోపకారబద్ధకంకణులై, పరశ్రేయస్సహనవిఖ్యాతికిం బాత్రభూతులై యలరారుచున్న

మ||రా||శ్రీ విరుదు పిచ్చయ్యగారు, బి. ఏ., యఫ్. యం. యు.

,, పురుడి గుండురావుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.

,, కాకూరు శ్రీనివాసరావుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.

,, టి. యం. నరసింహాచార్యులుగారు, బి. ఏ., బి. యల్., యం. యల్. సి.

,, సి. నరసింహాచార్యులుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.

,, ఏ. లక్ష్మీనారాయణరావుగారు, బి. ఏ., బి. ఇ.

,, సి. పి. బాబురావుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.

,, బి. పి. దేవరాజునాయుడుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.

,, యఫ్. సర్వోత్తమరావుగారు, బి. ఏ., ఎల్. టి.

,, బి. ప్రకాశముపంతులుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.

,, ఏ శతకోపాచార్యులుగారు, బి. ఏ.

,, కే. లక్ష్మణరావుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.

,, బి. రాధాకృష్ణయ్యగారు, బి. ఏ., బి. యల్.

,, ఏ. నంజుండప్పగారు, బి. ఏ., బి. యల్.

,, పి. ముద్దుకృష్ణయ్యగారు, బారిష్టర్.

,, పి. వేంకటకృష్ణయ్యగారు

,, కా. వేంకటేశముశ్రేష్ఠిగారు

,, పుల్లగూరు శేషయ్యశ్రేష్ఠిగారు

- మ||రా||శ్రీ పత్తి. రాఘవులుశ్రేష్ఠిగారు
 ,, భోగనాథము వేంకటసుబ్బయ్యశ్రేష్ఠిగారు
 ,, పైడిమిట్టి వేంకటసుబ్బయ్యశ్రేష్ఠిగారు
 ,, చా. ఏకాంబరముశ్రేష్ఠిగారు
 ,, కృష్ణము రామలింగయ్యశ్రేష్ఠిగారు
 ,, కంచిరాజు నరసింహయ్యగారు
 ,, మంకేసుల ముప్పయ్యగారు
 ,, మంచిరాజు శేషగిరిరావుగారు
 ,, అలూరు లక్ష్మీనరసయ్యగారు
 ,, కందమూరు గురుమూర్తయ్యగారు
 ,, తిరుపుల వేంకటసుబ్బయ్యగారు
 ,, గోపవరము గోపాలరెడ్డిగారు
 ,, పేరూరు పెద్దవేంకటసుబ్బయ్యశ్రేష్ఠిగారు

సభ్యులుగనుండుట కంగీకరించిరి. ఈయాహ్వానసంఘమునకు మ||రా||శ్రీ కాకూరు శ్రీనివాసరావుగా రధిపతులుగను, మ||రా||శ్రీ విరూరు పిచ్చయ్యగారు, కురుడి గుండురావుగారు, సి. పి. బాబురావుగారు ననున్యాయవాదులు కార్యనిర్వాహకులుగను నియమింపఁబడిరి. అందఱు సభ్యులు నీమహాకార్యమును జక్కగా నెఱవేర్చు నడుముకట్టిరి.

+జ్ఞ విషయవిభాగము. ౩౫+

అన్నకాంతి ప్రధానకార్యముగానఁ దత్కార్యము మతత్రయమునకు వేఱు వేఱు సాగించుట మంచిదని యూహించిరి. అందు మధ్యభూసురులకు మ||రా||శ్రీ కాకూరు శ్రీనివాసరావుగారును, శ్రీవైష్ణవభూమిదివిజలకు శ్రీమార్క శతకోపాచార్యులుగారును, స్వార్థహితులుగను మ||రా||శ్రీ కామిపెట్టి వేంకటేశముశ్రేష్ఠిగారు నన్నప్రధానముచేయఁ గోరికొనిరి. గ్రంథకర్తను గౌరవించుసత్కార్యము మావంతుగా నుండ నంగీకరింపుఁడని మ||రా||శ్రీ పత్తి రాఘవులుశ్రేష్ఠిగారును, భోగనాథము వేంకటసుబ్బయ్యశ్రేష్ఠిగారును వాంఛించిరి. వికలాంగులకుఁ గడు బీదలకు నన్నదానపుణ్యము నాకు రానిం డని మ||రా||శ్రీ గోపవరము గోపాలురెడ్డిగా రభ్యర్థించిరి. ఈకార్యము లిట్లే జరగవచ్చు ననువిషయము సంఘసభ్యులచే మహాసంసృతకార్యకాంగీకారమును బడసెను. తక్కుంగల కృత్యము లన్నియు యథామర్యాదగా జరపఁబడవలయు ననియు నది యందఱకృత్యమనియు సిద్ధాంతము చేయఁబడియెను.

ఇప్పట్లున నవసరమే యైనను నాలుమాటలు చెప్పవలసియున్నది. గ్రంథకర్తసత్కారకృత్య మొనరింపఁగోరిన శ్రేష్ఠిరత్నము లిరువురును గొంతకాలము

క్రిందట నారాయణముద్రణమునకు సాయముచేయుదుమని నాతో మందలిం
చిరి. ఏటికో నేనే యపు డుపేక్ష వహించితి. మఱరాశ్రీ వావిళ్ళ వేంకటేశ్వర
శాస్త్రిలుగారి కరుణ గలదను గర్వమే యట్లుపేక్షవహింపఁ జేసియుండునని తలం
చెద. అట్లు నాకు సాయముచేయ నువ్విహారు నాశ్రేష్ఠీరత్నము లిరువురు నిపు డీ
కార్యము మావంతని యడుగుటయు సంఘసభ్యు లాకార్య మీరీతిగా జరపవలసి
యుండు నని నియమపూర్వకముగ నంగీకరించుటయుఁ బై నాయూహను దృఢపఱు
వకపోవు. ఇట్లు సర్వవిధముల నాయశమునే తమదిగా భావించు నీసంఘసభ్యుల
కే నెట్లు కృతజ్ఞతను జూపఁగలనో యెఱుంగఁజాలకున్నాఁడను.

ఇట్లు చేయందగుకార్యము లిట్టి ట్లని నియతిమై నేర్పాటుచేసికొని యావలి
కార్యములలోఁ బ్రధానమగు కృతిసమర్పణోత్సవసభాధిపతిని నిర్ణయించుట
చర్చింపఁబడియె. ఈమహాసభకు శ్రీ వేంకటగిరిసంస్థానాధీశకుమారరత్నములై
కుమార రాజవిఖ్యాతిం గాంచి శ్రీ రామచంద్రచరణసరిసిజనిహితసరస్పాదయ
వట్టదులై యశోకీర్తిసంవ్యాప్తదిగంతరులై యలరారు శ్రీ వెలుగోటి సర్వజ్ఞ
కుమార కృష్ణయాచేంద్రబహద్దరువా రాధిపత్యమును వహించుట సమంచిత
మనియు శ్రీవారియనుమతిం గొన విజ్ఞప్తిపత్రము సంపవలయు ననియు నేకవాక్య
ముగ నంగీకరింపఁబడియె. అచిరకాలముననే ప్రార్థనాపత్రికఁ బంపుటయు శ్రీ వా
రందల కంగీకరించితిమని తంశ్రీవార్త నంపుటయునను నీకార్యద్వయము సాగెను.

ఆవల నీమహోత్సవ మెచ్చుట జరగవలయు ననుశంక తలనూపె. కొంద
ఱొంటిమెట్టు కోడండరామాలయమున జరపుట మేలనినట్లు తెలియవచ్చెను. కృతి
పతి శ్రీ రామచంద్రుఁడేయనియు, నాయాంధ్రశ్రీమద్రామాయణకృతినాయకుఁడు
సర్వాంతర్యామియే యనియు, నట్లెటఁ గడవనగరముననే సాగవలయుననియు
నాహ్వానసంఘసభ్యులకు విన్నవించితి. నాయీమనవి నంగీకరించి కడవనగరమున
రక్తాక్షీసంవత్సరశ్రావణమాసమున రోహిణీనక్షత్రసవమీతిధియందు శ్రీవైష్ణవశ్రీ
కృష్ణజయంతి యగుటయు స్థిరవారమగుటయుఁ గారణంబులుగా శ్రీ రామకృతి
మహోత్సవము జరపుట మేలని నిర్ణయింపఁబడియె. ఆకార్యము రెండుదినములు
సాగవలయుననుటయు నిర్ణయపడవి నెక్కిను. దొరతనపులెక్క ననుసరించి పందొ
మ్మిదివందలయిరువదినాల్గవ సంవత్సరమున నాగష్టమేలయం దిరువదిమూఁ డిరువది
నాలవ దినములందు శనివా రాదిత్యవారముల నీమహాసభ సాగునట్లు నిర్ణయము
సాగె. ఈమహాసభ కొలఁదిమాసములక్రింద నిర్మింపఁబడిన ముద్దుకృష్ణనాటక
శాలయందు జరగుట యుత్తమం బనియు నందుఁ బెక్కువర్యాయములు ప్రహ్లాద
హరిశ్చంద్ర కుశలవస్త్రముఖభగవత్కథాపవిత్రనాటకము లాడుట నాథలము పావన
తమ మనియు, నీరామకృతి యందే వినుట ముఖ్యమనియు నీమొదలగు హేతు
వులంబట్టి నిశ్చయింపఁబడియె.

పిదప శుభమువహూర్తమునఁ బండితులకు న్యాయవాదులు లోనగు పెద్దలకు సభనలంకరింపుఁడని యాహ్వానపత్రికలు పంపఁబడియె. జబ్బుచే రాజాలమని బ్ర.శ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిలుగారును, కృష్ణాష్టమీప్రయుక్తోపవాస ద్వయ మగుట రాజాలమని బ్రహ్మశ్రీ శతావధానులు కాశీ కృష్ణాచార్యులు గారును, దేవికిఁ బ్రసూతిసమయముగాన రావీలుండ జేమా యని బ్ర.శ్రీ శతావధానులు చెళ్లపిళ్ల వేంకటశాస్త్రిలుగారును, అనివార్య కారణములంబట్టి రాజాలక పోతిమని బ్ర.శ్రీ కవిరాజ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిలుగారును, కార్యాంతర నిమగ్నుల మగుట రావీలులేకున్నదని బ్ర.శ్రీ మారేపల్లి రామచంద్రశాస్త్రిలు గారును, దుర్భరకార్యవ్యగుల మగుట రాలేమని బ్ర.శ్రీ బులుసు పాపయ్యశాస్త్రిలుగారును, జబ్బుచే రావీలులేదని వ్రాయు మనసాపు కున్నదని శ్రీశ్రీ విక్రమ దేవవర్త గారును లోనగుపండితకవిరాజులు పత్రికలు వ్రాసిరి. విఖ్యాతన్యాయవాదులగు మురారీశ్రీ అల్లాడి కృష్ణస్వామయ్యరు బి. ఏ., బి. యల్ గారు కార్యాంతర వ్యగు లౌట రాజాలమని తంత్రివార్త సంపిరి. మురారీశ్రీ జయంతి రామయ్య పంతులు బి. ఏ., బి. యల్ గారును, మురారీశ్రీ కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి యమ్. ఏ. గారు రాజాలమని వ్రాసిరి.

ఉత్సవమునకుఁ జనుదెంచు పెద్దల కర్పరీతి నివాసాదు లేర్పఱుపఁబడియె. ఆగష్టు నెల 22-వ తేదీ రాత్రి మదరాసునుండి శ్రీ రాజా వెలుగోటి సర్వజ్ఞ కుమార కృష్ణయ్యచేంద్ర బహద్దరువారు సపరివారముగ విజయముచేసిరి. వారింగూడియే మురారీశ్రీ వావిళ్ల వేంకటేశ్వరశాస్త్రిలుగారును, ఆరాత్రియే మురారీశ్రీ జి. రామేశ్వరరావుగారును, పండితకవులును, న్యాయవాదులునగు మురారీశ్రీ నాగపూడి కుప్పుస్వామి అయ్యరుగారును దయచేసిరి. ఆసంతపురము కళాశాలాంధ్రపండితులును, కవిరత్నములు నగు బ్ర.శ్రీ ప్రయోగ వేంకటరామశాస్త్రిలుగారును, బల్లారి హైస్కూలునందు సంస్కృతాంధ్రపండితులగు బ్ర.శ్రీ కావ్యతీర్థ రావాడ వేంకటరామశాస్త్రిలుగారు, కవిశిరోమణి చింతలపల్లి నరసింహశాస్త్రిలుగారును, దయచేసిరి. ప్రొద్దుటూరునుండి తర్కాలంకారశాస్త్రపండితులగు బ్ర.శ్రీ రూపావతారము శేషశాస్త్రిలుగారును, శతావధాని కవిసింహుడి. రాజశేఖరముగారును, బద్వేలునుండి పాఠశాలాంధ్రోపాధ్యాయులగు బ్ర.శ్రీ విద్యానాథ రామగోటిశ్వరశాస్త్రిలుగారును, కొండపేటనుండి సాహిత్యశిరోమణులును, నాకుం గొంతకాలము కావ్యములను జెప్పినకరుణామూర్తులగు బ్ర.శ్రీ నేరేళ్లపల్లె రామకృష్ణశాస్త్రిలుగారును, మదరాసునుండి కావ్యతీర్థ మద్దులపల్లి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిలుగారును, హింగూపురనివాసులై ప్రస్తుతము బల్లారియందుండిన 'పౌరాణికకేసరి' బిరుదాంధరులై వేదాంతపండితులును సత్కవులు నగు బ్ర.శ్రీ పక్కా రాఘవేంద్రాచార్యులుగారును దయచేసిరి.

బ్ర॥శ్రీ కవిరాజ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రులుగారును, వేంకటగిరి హైస్కూలుపాఠశాల మాస్టరుగారుగుబ్ర॥శ్రీ అల్లాడి జగన్నాథశాస్త్రులు బీ.ఏ.ఎల్.టి గారును, 'సాహిత్యరత్న'బిరుదాభిరాములయి తర్కపండితులయి సురపురమునం స్థానపండితులు నయిన బ్ర॥శ్రీ అన్నాపర్ణుల సీతారామశాస్త్రులుగారును దమ యామోదమును దెల్పుచుఁ బద్యములను బంపిరి. పులివెందులనుండి నాచిరంతన మిత్రములగు మ॥రా॥శ్రీ యల్. వేంకటరమణయ్యగారు రాజబాలక పద్యములం బంపిరి.

శ్రీకృష్ణజయంతియందయమే పుష్పవిమానాధిరూఢుం డగు శ్రీజానకీనాథు నెదుట ఆంధ్రశ్రీమద్భాగ్యమాయణ మునుపఁబడియె, తూర్వఘోషములతో నాగృ హమునుండి దేవునికడపయందు వేంచేసియున్న శ్రీప్రసన్న వేంకటేశ్వరాలయము నకుం జోవఁ బొరజనమహాళయులు గుమిగూడిరి. శ్రీరామకీర్తనలం బాడుచు భక్తు లరుదేర శ్రీరామజయనాదములు దిక్కులఁ బ్రతిధ్వనింపఁజేయ మహోత్స వమునఁ బ్రయాణము సాగింపఁబడియె.

మార్గమధ్యమున శ్రీరాజకుమారకంఠీరవులు స్నానాదికృత్యములం దీర్చు కొని తమపాతశాలాంధ్రపండితులగు మ॥రా॥శ్రీ యమ్. వేంకటసుబ్బయ్యగారిం గూడి బాష్పతకట మధిరోహించి శ్రీవావిళ్ల వేంకటేశ్వరశాస్త్రులుగారితో నిష్టా లాపంబు లాడుచు నీమహోత్సవదిద్దతానుయాయిపొరబృందమును గలిసికొనిరి.

దేవునికడపరారప్రముఖులు మ॥రా॥శ్రీ రావిపెద్ది వేంకటరామయ్యప్రభృ తులు మేళతాళములతో శ్రీరాజకుమారరత్నముల నెదుర్కొనిరి. అంత శ్రీవాగు రథావతరణ మొనరించి పాదచారులై పారప్రముఖులతో నిష్టాలాపము లాడుచు దేవాలయమును జేరి ప్రదక్షిణపూర్వకముగఁ బ్రవేశించి శ్రీప్రసన్న వేంకటేశ్వర స్వామిపూజాసమయమున భగవంతుని నేవించిరి.

ఆసమయము చూడఁజూడ వేడుకగా నుండెను. ఆదేవాలయము స్రాచీన శిల్పమును దెల్పును. శాలివాహనశకము ౧౫౪౭ సం॥లుకాఁగా విజయనగర రాజవంశజులగు శ్రీసదాశివరాయలుగారు శ్రీవేంకటేశ్వరుల దర్శించి యాగోపుర మును గట్టించిరి. ఆదేవాలయమున నాడు శ్రీకుమారరాజుగారును బండితకవు లును, సుదోష్ఠిగణ్ఠులును, న్యాయవాదులును గలిసి యుండఁగా శ్రీకృష్ణదేవరాయల యాస్థానమా యని తోఁచెను. కొందఁ జిట్ట వదించిరి. ఇతఁ నాంధ్రభోజాలయా స్థాన మెట్లుండునో యన్న యూహ యియుత్పసనమావేశముతోఁపింపఁజేసెను. పూజయగువఱకు శ్రీవాగు నిలువంబడి భగవంతునిం గన్నులారఁ జూచుచుండిరి. ఆవల మండపమునఁ గొంతసేపు కూరుచుండి దేవాలయచరిత్రమును విని పండిత కవుల నందఱం గాంచి కరము హర్షించి మధ్యాహ్నము కాఁగా నిరవునకు దయ చేసిరి. నాటిమధ్యాహ్నమునకు సహస్రకంఠరామాయణాంధ్రవామనపురాణ

కర్తలగు బ్ర.శ్రీ రామావర్ణ్యుల కొండయ్యశాస్త్రులుగా రరుడెంచిరి. ఆయుత్సవముతోనే శ్రీరామచంద్రమూర్తి నాటకమందిరాంతరసంస్థాపితసింహాసనోపరిభాగమును శేర్పేటడియె.

ఉదయముమొదలు సాయంకాలముదనుక మరా.శ్రీ గోపవరము గోపాలురెడ్డిగారు బీదల కన్నదానము నోవికమై నొనరించిరి. ఆకార్యమే ప్రధానముగా భావించి శ్రద్ధమై జేయుచుండుట సభకు రాజాలలైరి. పదునేనువందలమంది కడుబీదలన్నదానమున సంతృప్తులైరి. ఆయుత్సవమును జాలమంది చూచి యిట్టి పుణ్యము తమకు లభింపజేయక పోయిరని చింతించిరి.

మరల 3 గంటలకు సభాంగణము పొరులతో నిండియుండెను. కడపనగరముననున్న పెద్దమనుష్యులందఱు నయచేసి స్థలము నించుకంతయు లేకుండజేసిరి. క్రీక్కిరిసియున్న భక్తబృందముతో నాటకకాల కడు మనోహరముగ విరాజిల్లుచు నేత్రోత్సవము నొసంగుచుండెను.

శ్రీసభాధిపతిగారు సవరివారులై బాష్పశకటము సధిరోహించి తూర్యధ్వని లంబరం బగులింప విజయంచేసిరి. సభాభవనప్రవేశముతఱిఁ జారులయు తాసహము వర్ణనాతీతము. కరతాళధ్వనులు మిన్ను ముట్టెను. అంత యథావిభవముగ శ్రీశ్రీకృమారరాజావా రుపవిష్టులైరి. ఆసమయము శ్రీకృష్ణదేవరాయలు కవిపండితగాయకాదివిద్యత్పరివేష్టితుం డై నిండ్లోగంబున నుండునట్టి సమయమిట్లే యుండు నని స్మృతికిం దెచ్చెను. మహానందమునఁ జారు లుల్లసిల్లుచుండిరి.

కాతమీతీరవాసులై శ్రీరామచంద్రవీరముం గొనివచ్చి కొంతకాలము నుండి యీయూర నుత్సవములు జరిపించు కైంకర్యము నొనరించు ఘనపాతులు బ్ర.శ్రీ ధవళ లక్ష్మీనారాయణావధానులుగారు తోలుదొలుత మంగళాచరణము వేదమంత్రముచే గావించిరి. ఆవేదనాదము శ్రుతిమనోహరమై హృదయప్రమోదసంధాయకమై యొప్పెను అవ్వలఁ దిరుపతినుండి దయచేసిన పండితకవితృములయి న్యాయవాదులై యివుడు పుత్రనిహితసంసారభారులై సదా పరమేశ్వరధ్యానపరతంత్రులై కాలముం బుచ్చుచున్న బ్ర.శ్రీ నాగపూడి కుప్పుస్వామయ్య బీ. ఓ., గారు స్వవిరచితములగు దేవతాస్తుతిపద్యముల గానసంయుతములుగాఁ జదివి సభ్యుల నానందాంబుధి నోలలాడించిరి. ఆపద్యగానము,

క. 'వీణులవిం దై యమృతపు, సోనలపాం దై యమందఃసుమచలదళిని

గానమక్రం దై యాస్వన, మానందప్రహ్లామైన † వధిపతి పక్కాకా.'

అను వసుచరిత్రపద్యమును జ్ఞప్తికిం దేక వదలలేదు. వీదవళివస్తుతిరూపముననొప్పి శ్రీమదప్పయ్యదివీతవిరచితమగు చూర్ణికం జదివి సభ్యులమనస్సులు భక్తిరసనిమగ్నములు గా నొనరించిరి.

తర్వాత కడపపురమునఁ గలపాతకాల(హైస్కూలు)యందుఁ దృతీయోపాధ్యాయపదవియం దుండి భక్తులై వేదాంతశాస్త్రగోష్ఠి నెసంగుచు బహువిధ

నాటకముల నెఱింగి భగవత్సుతిరూపగానము నేయుతటి నారదుడే యనందగిన బ్రహ్మ జయరామాచార్యులు బీ. ఏ., గారు హయగ్రీవావతారబోధకచూర్ణిక సన్ధ్యోధారతో త్రావ్యముగ నర్థవంతముగఁ జదివి సభ్యులకానందముం గూర్చి ప్రభుశిరోమణుల సుస్థితమునకుఁ బాత్రులై శ్రీరామచంద్ర సేవచేసి కృతకృత్యులైరి.

ఆమీఁద నాహ్వనసంఘాధిపతులగు బ్రహ్మరాశ్రీ సత్యధీర కాకూరు శ్రీనివాసరావు బి. ఏ., బి. యల్. గారు ముద్రించియున్న తమస్వాగతోపన్యాసమును జక్కఁగా సభ్యులెల్లరు శ్రవణముల నిక్కించి వినునట్లు చదివి కడప మండలకవులచరిత్రము నిండుక వివరించి యీకృతినమర్చణమహోత్సవము కడపమండలమున మూఁడవపర్యాయము జరగుచున్న దనుట బోధించిరి. కడప మండలభ్యాతి నాయుపన్యాసము వేనోళ్లఁ జాటె ననుట యతిశయోక్తి కానే కాదు. అందు నాచనసోమనాథకవి, అలసానిపెద్దన్నకవి కడపమండలమువారే యని సిద్ధాంతముచేసిన భాగము ప్రభుశిరోమణులకు పైతము నిర్భరానందమును గల్పించెను. యక్షియక్రముగను న్యాయముగ నుండె నని యెల్లవారు నాఁడలఁబాఁచిరి.

తరువాత నాహ్వనసంఘకార్యదర్శులలో నొకరగు మరాశ్రీ వియారు పిచ్చయ్య బీ. ఏ., గారు సభాంగణమున నిలిచి యీమహోసథకు రాజాలక, పత్రికలుప్రాసిన మరాశ్రీ జయంతి రామయ్యవంతులు బీ. ఏ., బి. యల్. గారు లోనగు మహాత్ములపత్రికలం జదివిరి.

ఆవల సభాధిపతిత్వనిర్ణయము వాడుకచొప్పున మరాశ్రీ గుండురావు బి. ఏ., బి. యల్. గారిచేతను బ్రహ్మ రూపావతారము శేషశాస్త్రులుగారిచేతను జేయఁబడి సంవిజనాంగీకృతమయ్యెను. శ్రీవారు సభాధిపత్యస్థానము నలంకరింపఁగర తాళధ్వను లలరారె.

శ్రీసంవిజ్ఞ కుమార కృష్ణయాచేంద్రబహద్దరువారు లేచి తమయారంభోపన్యాసమును మెల్లగా మృదుమధురశైలిని సభ్యులహృదయముల నాకర్షించునట్లు చదివిరి. తమయాస్థానకవులయి రామాయణము నాంధ్రీకరించిన శ్రీగోపీనాథము వేంకటకవిగారికవితను బేరుకొని, ఆంధ్రవాల్మీకి బిరుదాంచితులగు బ్రహ్మ వావిలి కొలను సుబ్బరావుగారి రామాయణముశైలిని స్పృశించి ప్రకృతమగు నాంధ్ర శ్రీమద్భాగవతమున విమర్శించి భాషావిషయమగు స్వేమతమును వివరించి తమయూదారభావమును శ్రీరామచంద్రమహిమను గుఱించి దెలిపి యిందఁటిట్లు రామాయణమునే తెనిఁగింప నేల యన్న సంశయమున్మదొలఁగించుప్రసంగముల విస్తరించి సభ్యుల హృద్దయమునస్కులఁ గావించిరి.

ఆయుపన్యాసమే శ్రీరాజావారిభాషాభిమానమును, కవిత్వపక్షపాతమును, కవిప్రీతిని సృష్టవలెనెను. ప్రభుశిరోమణులభావ మిట్లుండునే బలీయని యెల్లరు మెచ్చుకొనిరి. పరమభక్తులై కృష్ణాష్టమి యాట నాడు శుష్కవవాసముండి యెనునఁ జిన్నవారయ్య బుద్ధిమహిమమున వృద్ధులై, యదారాశయములఁ బ్రాచీనప్రభుపుంగవుల మించి యలరారు శ్రీవారి గంభీరోపన్యాస మెంతో విన విన వేడుకను బుట్టించుచుండెను.

అనంతరము ఆంధ్రశ్రీమద్దాగ్నిమాంసమున ఇష్టదేవతాస్థానాదికముగాఁ గృతిసమర్పణమును బోధించు వ్యవస్థితపద్యములదనుక మురాశ్రీ బలపనగూడూరు నారాయణరావుగారిచేతను, బ్ర.శ్రీ ఏచూరు చెంచయ్యగారిచేతను జదువఁ బడియె అందం దుచితరీతిని బ్ర.శ్రీ నేరేళ్లపల్లి రామకృష్ణశాస్త్రిలవారిచే నర్థము చెప్పఁబడియె.

తదుపరి బ్ర.శ్రీ నాగపూడి కుప్పుసామయ్య బి.ఏ., గారు శ్రీరామమహిమ మునా నొప్పు సుపన్యాసముం జదివిరి. రాసుశబ్దవిరుక్తి యెవరెవ రెట్లెట్లు చేసిరో అవిషయము రామతాపనీయోపనిషత్తునుండియు, స్కాందాదిపురాణములనుండి యుఁ దెలిసి రామాయణపఠనఫలమును వివరించి రామాయణవ్రతిపాదితభరతాది పాత్రముల యనురాగభక్తివైచిత్ర్యముల వెల్లడించి జానకీపాతివ్రత్యమును తేట పఱచి రామాయణరచనాకాలమును సిద్ధాంతీకరించి రామావతారతత్వము తెలింగించి సభ్యుల కమితభక్త్యుల్లాసములఁ గల్గించిరి. ఆయుపన్యాసాంతమున రామాయణవట్కండకభాసారమును డెలుపువాక్యములు వర్ణనాతీతములు. వాని సీగ్రంథమున నింకొకచో ముద్రింతును. చూడఁదగు. వీరియుపన్యాసము ముగియునప్పటికే యేడుగంటలకు మించెను.

+ ❧ బహుమానము. ❧ +

తరువాత నాహ్వనసంఘమున సభ్యులై, గ్రంథకర్తనగు నన్ను బహూకరించుకృత్యమున నియమింపఁబడిన మురాశ్రీ పత్తి రాఘవులుశ్రేష్ఠి, భోగనాధము వేంకటసుబ్బయ్యశ్రేష్ఠిగారు తెచ్చిన సువర్ణసింహముఖాంచితకంకణములు కాశీరదేశపుజోడుకాలువలు వస్త్రములు శ్రీరాజావారిసమ్మఖమున నునుపఁబడియె.

శ్రీరాజావా రామఱుదినము సభాధిపత్యము వహింప నవకాశము చాల దని తెలిసిరి. అనివార్యకారణములచేతనే యిట్లు చెప్పవలసివచ్చెననియు, నిందుండి యీరెండుదినములు భక్తులతో మెలగుట స్థాప్తము లేదనియుఁ దమ కిది విచారమునే గల్గించుచున్నను విధిలేక వెల్లుచున్నా మనియుఁ బలికిరి. కావున మఱుదినము జరపఁదలఁచిన బహుమాన మానాఁడే శ్రీవారిద్వారా జరపఁదగినని వెల్లడియాయె.

అంత శ్రీరాజావారు లేది యాకంకణముల నాకుఁ గటాక్షించి శాలువలం గప్పి తామును రెండునూటపదార్థును జోడుశాలువలును దమసంస్థానమునుండి పంపుదు మని వాక్రచ్చిరి.

అప్పుడు మదరాసునుండి వచ్చియున్నట్టియు నీగ్రంథముద్రణమునకుఁ జాల ధనసహాయము చేసియున్న మరాఠీ బొల్లు రామయ్యశ్రేష్ఠీగారు కాశ్మీరశాలువను శ్రీరాజావారిద్వారా యిప్పించిరి. వేంకటగిరినుండి హైస్కూలు ప్రధానోపాధ్యాయులగు మరాఠీ అల్లాడి జగన్నాథశాస్త్రులు బి. ఏ., ఎల్. టి. గారుపంపిన రూప్యములు తక్కుంగలరామభక్తులొసఁగినరూప్యములు శ్రీవారిమూలముగా నొసఁగఁబడియె.

పిదపనాకృతజ్ఞత నిండుక నిస్సారపుమాటలచే విన్నవించితి. తమరుండఁ జాలమికిఁ జింతిల్లును శ్రీకుమారరాజాగారు 7-50 గంటలకు బసకు దయచేసిరి.

ఆరాత్రికి నీనగరమున మరాఠీ బి. పి. దేవరాజులునాయుడు బి. ఏ., బి. యల్ గారిచే నలఱొల్పుఁబడిన దీనరక్షకసభవారిచే బ్రదర్శింపంబడు పాదుకాపట్టాభిషేకనాటకమును శ్రీకుమారరాజావారు దిలకించి యాసభవారికిఁ దమసంస్థానమునుండి యర్థనూటపదార్థు బహుమతిగాఁ బంపుదుమని వాగ్దానమొనర్చి యారాత్రికే పయనమై దయచేసిరి.

మఱుదిన ముదయము 7 గంటకు సభాశాలపౌరులచే నలంకృత మాయెను. ఆసభకు నధిపతిగా మరాఠీ నాగపూడి కుప్పుసామయ్య బి. ఏ గారు నియోగింపఁబడిరి. వారు తమయారంభోపన్యాసము ముగించి కార్యక్రమమునకుం బూనిరి. బ్రా. శ్రీ చింతలపల్లి నరసింహశాస్త్రులుగారు భాషాంతరీకరణపద్ధతి యనువిషయము నుపన్యసించిరి. ఆదినుండికవు లెల్లెట్లు మార్పుచు వచ్చినదియు, నిపు డీపద్ధతి యెట్లుగా మాతినదియుఁ దేటపఱచిరి. ఆనాటిసభకు నొంటిమిట్టనుండి మరాఠీ ఆంధ్రవాల్మీకి వావిలిశాలను సుబ్బరావుగారు దయచేసిరి. తొలినాడు రాజాలమికి శ్రీకృష్ణజయంతియే కారణ మనిరి. అత్రటి నుపన్యసించిన శ్రీనరసింహశాస్త్రులుగారి యుపన్యాసము చక్కనియనుభవమునఁ జెప్పినట్టిదై శ్రుతిహితముగ విహితముగ రసవంతముగ వాస్తవముగ నుండెను. సభ్యు లెల్ల మిగుల సంతోషించిరి.

పిదప బ్రా. శ్రీ కావ్యతీర్థ రావాడ వేంకటరామశాస్త్రులుగారు ఆంధ్ర శ్రీమద్భాగవతము రామాయణమున కెట్టిమార్పొ యను విషయమును ముచ్చటించుచుఁ బెక్కుతావుల వ్యాఖ్యలం జదివి వానిభావములం దెల్పి యాభావము లిందుఁజేర్పఁబడినవనియుఁ దేటపఱచి తమగంభీరోపన్యాసమును బూర్తిం గావించిరి. తదుపన్యాస మిండుకంతయుఁ బక్షపాతములేక సత్యపదస్థమై యొప్పురుచున్నదని సర్వజనాంగీకృత మయ్యె ననుట కరతాళధ్వనులములమున స్పష్టమయ్యెను.

అవెనుక నేతన్మండలకవిచరిత్రము హైస్కూలునందు సహాయాంధ్రోపాధ్యాయులగు బ్ర. శ్రీ కావ్యశీర్ష కవిభూషణ జనమంది వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశర్మ గారిచే నుపన్యసింపఁబడియె. ఈకడపమండలమున నేఁబదియాఱుసంఖ్యగల కవులు గలరని వారిగ్రంథనామములం బట్టియు శాసనములం బట్టియుఁ దేటపఱచుచు నాచనసోముని వాసస్థలము పెంచికలపాడనఁబడు గ్రామమును విషయము శాసనములద్వారా రూఢిపడుచున్నదను సిద్ధాంతము చేసిరి. ఆయువన్యాసాంతమునఁ గడపమండలమహాజనులసంతోషమున కవధిలేకుండెను. కవులతో మండలము నింప వలయునన్నంత యుత్సాహము నూచింపఁబడియె.

తర్వాత నీగ్రంథమును గూర్చి పండితులు పంపినవియు, దయచేసినవారు చదివినవియు నగునీపద్యములు సభాస్థారులప్రీతికై బాత్రము లయ్యెను.

కవిరాజు శ్రీ పాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రులుగారు
పంపినపద్యములు.

శ్లో. శ్రీ వెలుగోటికుమార! సభాయాం నివసత్సు పండితేంద్రేషు,
శ్రీ మద్ధాగ్రయాణవిషయే శేషాద్రికవిః ప్రశంసనీయః కవిభిః.

చ. జనులకు మంచివాఁ డను నశంబున నొప్పుట మంచినర్తనం
బునఁ బాలుపొందు చుండుట నశ్రవార్థములై న మహాప్రబంధముల్
పొసరిది మంచి వన్ననుడిఁ † బొందుట మంచి కవీంద్రుఁ డాట నీ
శాసనను శేషపండిత! మహాహాస్యతిక్త జనమంది నామముగ.

1

ఉ. శేషుఁడువోలె విద్యల నశేషవిశేషము లెల్ల నేర్చి వా
గ్భూషణభూషితుండ వయి † పొల్చి ప్రబంధము లెన్నియేని సం
తోషము పేర్చడం జదివి † తోరపుఁ గీర్తినఁ గాంచితయ్య! నీ
వేష మమానుషంబు నిను † విశ్వము మెచ్చెడు శేషభూసురా.

2

మ. నవలల్ నాటకముల్ పొనర్చుకవు లీనాటక సహస్రంబు లీ
భువికి భూషలు భావగర్భితకవుల్ † పుంభానుపుంఖంబు లా
చెవలల్ నాకటముల్ కవిత్వములొగో † శేషాద్రికర్త! భవ
త్కవనంబుగ భవదీయకావ్యములు లోకస్తుత్యముల్ బాపురే!

3

మ. త్రకోకిల. ఎంకిపాటలఁ బాటిచేసెడు † నిట్టికాలమునందు నే
వంకఁ జూచిన నట్టికై తమ † వాములై కనుపట్టు న
య్యెంకటయ్యలఁ జెప్ప నేమిటి † కిప్పు నీకవితామృతం
బంకితం బయి యట్టికన్యము † లంతరింపఁగఁ జేయదే.

4

క. చూచితి నీబ్రహ్మాండముఁ, జూచితి నీలలిత నిన్నుఁ † జూడకయున్నగ
జూచితి నీరామాయణ, మాచార్యుఁడు వేంకటేశునాటముందుగ.

5

భా. గోపీనాథకవిత్వ మాధురికి నెఱ్ఱోక గాతుకం బున్న పు
 ధీపాలాగ్రణినందనుండు ఘనుఁ డావెల్లోటి నరవృక్షఁడే
 నీపాలం గలఁ డై సభాధిపతి యై * నీలోక్కు లీడెచ్చువాఁ
 డై పంచారముసేయ నీమహిమ శేషాద్రీశ! సామాన్యమే.

6

తే. వింటి వావిలికొలను పృథ్వీసురునకు
 'నాంధ్ర వాల్మీకి' నామసమర్పణంబు
 రామకృతిసేత; నిపు డట్టిరామకృతియె
 తాన నీ కేలిరుడ మిడఁ * గలదొ కడప.

7

ఉ. ఓజనమందికేవవిబుధోత్తమ! నీకవితామతల్లికి
 రాజత మత్యనర్గళమఁరాళము నైన ప్రచారమయ్యె న
 య్యోజఁ గడంగి నీ విపు డను కములైన మహాపురాణముల్
 తేజముమీఱ నాంధ్రమునఁ * దీర్పుము కూర్పురు లెన్న నేర్పునన్.

8

రాజమహేంద్రవరము.

20-8-24.

}

శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి.

మ!రా!శ్రీ అల్లాడి జగన్నాథశాస్త్రులు బీ.ఎ., ఎల్.టి.గారు
 వేంకటగిరినుండి పంపినపద్యములు.

కా. శ్రీమద్వేంకటైలనాథుఁ డలనాఠీరత్న మంగంచికా
 ప్రేమాధారుఁడు లోకపావనుఁడు సుధీర్ఘముఖ్యసోపాననా
 మామోడాత్తపురీనివాసయశుఁ డత్యంతాయురైశ్వర్యస
 త్తేమం బిచ్చుతఁ గావ్యతీర్థ జనమంఛిఖ్యాతశేషాద్రీశి.

1

మ.మును శ్రీభాస్కరుఁ డాదిగా సుకవు లామూలంబు రామాయణం
 బును దెన్గించి యశంబు నించి రనిశంబుం బుణ్యవాల్మీకికి
 బ్రుణతాంధ్రీకృతసానుమూలగతవిశ్వగ్రంథరాజంబుల
 ఘనతం గాంచుట మీర లబ్బురమే మాంస్యవ్యాసవాల్మీకు లై.

2

క. రాముని మించినదైవము, రామాయణము నిరసించి * రాజులుగ్రంథం
 బీమహి లేదని సీతా, రామస్తరణమున నిహఃశరంబు లమరుతఁ.

3

సీ. రామాయణఖ్యాతిఁ * గ్రాలుచుండఁగ మీరు రామాయణఖ్యాతిఁగ్రాలువారు
 శ్రీవిద్యలను గీర్తిఁ * జెందుచుండఁగ మీరు శ్రీవిద్యలను గీర్తిఁ * జెందువారు
 లలితాతిహితకీలకలితాత్మకులు మీరు లలితాతిహితకీలకలితమతులు
 తతశేషగిరిధామంధన్వాహ్వయులు మీరు తతశేషగిరిధామంధన్యమతులు

తే. నిచట సర్వజ్ఞ వెల్లోటికృష్ణయోచ, నృపులు సగ్రాసనాసీననిరతు లగుట
 నై జమగుణాపహుసురఁన్వాయముగనుడనరు నీకీర్తి యాచంద్రతారకముగ,

తే అయ్యయినానాటిసభకుఁ గాఁగ్రాంతరమున, రాకపోయితిమన్నించిఁగై కొనుండు
వద్యరత్నంబు లంపఁగఁ ధక్తిమీఱ, భాస్కరున కర్పణమిడు దీఁపంబువగిది.

28-8-24

అ. జగన్నాథశాస్త్రి.

బళ్లారి హైస్కూలునం దాంధ్రపండితులగు బ్ర॥శ్రీ చింతలపల్లి
నరసింహశాస్త్రులుగారిచేఁ జదువఁబడినపద్యములు.

- క. శ్రీరామచరణసారస, ధారాళమరందపానఁ తర్పితసుగుణా
ధారా! జనమంది కులో, ధారా! శేషాద్రితర్క! ధర్మససారా! 1
- మ. అలవాల్చీకిమహర్షి సంగ్రహిత మై యాద్యంపుసత్కావ్య మై
లలితం బై యమరోక్తులఁ మిగులఁ గ్రాఁ లామాయణంబు బుధుల్
చెలఁగఁ దేటతెలుం గొనర్చి జగతిఁ ధ్రువరామచారిత్రముఁ
వెలయంజేసి యశంబుఁ గంటి రసికుల్ వేమాటుఁ గీర్తింపఁగఁ. 2
- ఉ. ఒక్కొక్కభావకుం గలుగు యొక్కొక్కసాంపును నింపు పెంపును
జిక్కు విఁ కొక్కభావ కని సిద్ధమ యైనను నొక్కయర్థము
దక్కక భావము విడక తద్ద రసంబులు చిప్పిల్ బుధుల్
చొక్కఁ చెలుంగుఁజేసితివి శోభిల సంస్కృతవాక్యమత్కృతుల్. 3
- మ. తలమే యన్యుల కీదృశాలఘుకృతుల్ తర్కింపఁగాఁ బెక్కులఁ
సలువం దొల్లి రచించి తీ విటు లసఁచ్చారాక్తి బ్రహ్మాండము
లలితాఖ్యానము నీదుపాండిత్యు నీనైపుణ్యముం బేర్కొనఁ
వలయుం గాదె భవద్యశంబు దెసలఁ వాసించుతఁ నిచ్చులఁ. 4
- కా. శ్రీసీతారమణుండు స్వామలకథాఁజీరాంబుధిఁ సత్కవుల్
భాసిల్లంగ మధించి తొల్లి సుధ యెల్లం గొన్న నిం కందు సం
వాసించుం గనుడంచు నాంధ్రమునఁ గావ్యం బై తగఁ దత్కథల్
భాసిల్లఁ సుధ సల్పినట్టి నిను సంభావించుతఁ బ్రీతిమై. 5
- ఉ. సారెకుఁ బీల్చి విప్పిగను సల్పిన రామకథేక్షుదండము
జారురసం బపారముగ సంప్రవహింపఁగఁ బిండి నీదు వా
క్చారిమ మెల్లఁ జూపితివి సత్కవిజాలము మెచ్చ నింక నే
వారలు నీకు నీదు జనవంద్యము నీకృతి నీదు ప్రజ్ఞయఁ. 6
- క. కథయన్న రామకథయే, సుధఁ జల్కెడుసుకథ బుధులు చొక్కెడుకథ దు
ష్టములఁ దొలఁగించెడుకథ, కథలే తక్కినవి వృథలు గాక ధర్మిణి. 7
- క. చవులూర రామకథలను, నవునన సత్కవులు బుధులు నాదట మెచ్చ
బ్రవిమలవాక్కుల సత్కృతిఁ, దవిలి రచింపంగ బుద్ధి తవులుట యరుజే. 8
- ఉ. కొనులకల్పరత్నములఁ గూర్చినహారము లెన్నియోని శ్రీ
రాముల కీర్తినాడవు సఁరాధిపపూజిత! నీకు నే నిజే

సోమున కొక్కపోగ నెదు * నూ క్తిని నీనవరత్నహారముగా
బ్రేముడి నిత్తు: గైకొనుము * పెద్దగ నీశుభ వేళ మిత్రమా!.

9

24-8-24

చింతలపల్లి నరసింహశాస్త్రి.

బల్లారిహైస్కూలునందు సంస్కృతపండితులగు బ్ర.శ్రీ కావ్యతీర్థ
రావాడ వేంకటరామశాస్త్రులుగారిచే జదువఁబడినపద్యములు.

శ్లో. దృవ్యద్దానపవర్వతౌఘదళనే దంభోలిధారాయతే
నేవాసక్తజనాలితావహరణే వీయాష నేకాయతే,
సాకూతం స్వనిరీత్యమాణయితాకంఠే సుమాలాయతే
యా దృష్టిః కమలాపతే రవతు సా శేషాద్రివిద్వద్వరమ్.

1

శ్లో. వాల్మీకిమానివదనేందువినిస్సృతం శ్రీ
రామాణాఖ్య మమృతం చిబుధేంద్ర ఏషః,
భాషాంతరీకృతిమిషా త్పరిపీయ తుష్టా
నన్యా నృధా న్య దకరో త్త దతీవ చిత్రమ్.

2

శ్లో. శ్రీ దేవాలీపురవరస్య నదేశభూమా, సంలివృత స్సుకవిపుంగవనుంశలస్య
శ్రీరామభక్తిరధి కేతి విలోక్యమన్యే, శేషాద్రి, వా, సు, కవిపోతన, రామభద్రా.

శ్లో. మహోన్నతం ముక్తిఫలప్రదం నృణాం, రామాయణాంఘ్రికరణాఖ్యసాలమ్
సమాధిరోఘం కతముః పటు ర్భువే, త్ర్యక్త్యా సుశాఖాం హరిభక్తిహాపామ్ 4

శ్లో. మూలగ్రంథే సువిహితరసోల్లాసభావార్థజాతం
నీత్యా పుష్టిం లలితమధురై రాంధ్రవాక్యై ర్వ్యతానీత్,
కావ్యం యస్తా ద్దగ్ధువరకథాసంగతం సూరి రేష
స్తస్తా దేసం జగతి కలయే నవ్యవల్లీకసూనుమ్.

5

24-8-24

కావ్యతీర్థ రావాడ వేంకటరామశాస్త్రి.

బ్ర.శ్రీ కవిసింహ శతావధాని డి. రాజశేఖరముగారిచే జదువఁబడినవి.

తే. అంగజకు మంచి జనమంచియయ్యగారు
సరసకవిమాలి శేషాద్రిశర్మగారు
వ్రాసె రామాయణం బిట్టి * పరమకృతిని
వ్రాయ నేర్తురె యిప్పు డెఁవ్వారలైన.

1

మ. మనములే రంజిలఁజేయు భావరససంఘటిం దక్ష బొల్పుచుగా
విసఁగా వీనులవండు నై యలరు మీఁవిఖ్యాతరామాయణం
లును నందందుఁ బఠించినారము ముదంబుం గంటి మాంధ్రావనీ
జను లెల్లప్పు వహింతు బూయెడఁ గృతశ్లత్యాతిరేకంబుటగా.

2

తే. కలితసర్వజ్ఞ బిరుదవిఖ్యాతు లై న, వేంకటగిరి కుమార పృథ్వీవరాధి
పత్న్యములభించె మీ గ్రంథవైభవంబు, లేచునివచించు మోనుకవింద్ర వంద్య!

ఆ. ఎంతో శ్రమము చేసి యిట్టి యుద్ధగ్రంథంబు
ప్రాయుకతన మేటిపండితాళి
యరసి మీ గొసంగె నభినవవాల్మీకి
బిరుద మది చిరంబు వెలయుఁగాత.

4

కవిసింహ రాజశేఖర వేంకటశేషకవులు, శతావధానులు.

పదునొకండుగంటలు కాఁగా సభ ముగింపఁబడెను.

అనాఁడు మరాఠీ శ్రీ కాకూరు శ్రీనివాసరావు బీ. ఏ., బి. యల్. గారు
మధ్యభూసురులకు నా బాలవృద్ధముగాఁ దృప్తిమీఱ నన్నదానమొనరించి శ్రీరా
మచంద్రార్పణమ వైని కృతార్థులైరి. శ్రీమార్గ శతకోపాచార్యులు బీ. ఏ.,
గారు శ్రీవైష్ణవభూసురులకు మృష్టాన్నదాన మొసంగి దాశరథిపాచార్యులమ
వైని కృతకృత్యులైరి. మరాఠీ కామిసెట్టి వేంకటేశముశ్రేష్ఠిగారు స్వార్థవిమ్ర
లకు లభ్యసహితముగా నన్నదానమొనరించి యశఃపాత్రులైరి. ఆహ్వానసంఘము
వారు వైగ్రమములనుండి దయచేసినవారికి యథామర్యాదగా రెండుదినములు
ఫలాహారాన్నదానము లొసంగి తమవిధి నఱవేర్చి హృష్టాంతరంగు లైరి.

అనాఁడు 8 గంటలకు మరల సభాభవనము ప్రేక్షకసభ్యులచే నిండియుం
డెను. అగ్రసనాధిపతిగారు స్వస్థలము సద్ధిష్ఠించిరి. పౌరమహాశయు లానాఁడు వచ్చి
నంతమంది యీవఱకే సభకు రాలేదని యనునట్లాయెను.

తొలుదొలుత అనంతపురము కళాశాలాంధ్ర పండితులగు బ్ర. శ్రీ ప్రయాగ
వేంకటరామశాస్త్రిలుగారు రామాయణకృతిప్రశంసను గూర్చి మనోహరరీతి నభి
జ్ఞానశాకుంతలాదినాటకములయందలి యుదాహరణములం గైకొని కవిభావచమ
త్కృతుల వెల్లడించుచు గంభీరోపన్యాస మొనరించి తమవైదుష్యము సభ్యుల
యాసందాసాత్రము గావించిరి. చక్కనిభాషయు, భావగాంభీర్యము, పూర్వోత్తర
సందర్భకుద్ధి గలిగి వారియుపన్యాసము వినవిన సొంపు నింపుచుండెను. వారు తమ
యుపన్యాసమును ముగించుచు నీక్రిందిపద్యములఁ జదివి సభ్యుల హృష్టాత్ములఁ
గావించిరి.

శా. శ్రీమీఱం బ్రభవిల్లి యాంధ్రమున శ్రీశేషాద్రి సుద్యద్ధణో

ద్వాయప్రక్రియ సప్తశాఖల రసోదంచదగిరి బాఠి శ్రీ

రామాంభోనిధిఁ జేరునీకృతినదీరత్నంబు ఛాత్రీజనుల్

సేమం బంద మధిసరుల్ కవులు రంజిల్లగా విరాజిల్లుతగా.

1

(ఇది యర్థద్వయముగలది)

ఉ. అద్రులు లేనె యెల్లెడల * నాతత్వంగచయంబుతోడ శ్రీ
పాద్రికిఁ జెల్లుఁగాక మహాదాదర మొందఁగ నొడ్డఱివ్వనే
మాద్రికి మీటి సర్వజనఁమూనితవై భవమందుఁ దా జగ
ద్భ్రమవిధాయి శ్రీహరి సహదా వసియించుట నాత్మధాత్రిలోగ్.

2

మ. పరమానందము గొల్పువై భవము చెఱ్ఱుంగాదు లోకై కసుం
దర మాకారము చిత్ప్రభావము జగదావ్యవృత్తం బుపక్రాంతభా
స్మరమాహాకుల మట్టిరామవిభునే * బామాతగాఁ గాంచితొ
తరమా, శేషసుధీంద్ర! నీనుచరితోత్కర్షణంబు వర్ణింపఁగగ్.

3

ఉ. ముద్దులుగుల్కువల్కులును * ముచ్చటగొల్పు నుదారభావముల్
దిద్ది బెడంగులొ నడలఁబీరులు కేర్చి మహార్థసంపదల్
తద్దయుఁ గూర్చి పెంచి సడలంకృతిశోభితఁ గావ్యకన్యక
నిద్దపుభక్తి రామధరఁజీవితప్రేయసిఁ జేసి తయ్యరే!

4

మానిని. శ్రీకలితాత్మకృతీతభావవిశేషముల నివరింపఁగ వా
ల్క్రిమునింద్రుఁడ శేషకవీంద్రునిఁజేరి నసంగె నొకొకడపగ
గా కలరామకథానుగతంబు నఁగాధము నామహితార్థము న
ప్రకముగాఁ దెనిఁగింపఁగ శక్యమె * చూడఁగ నన్యుల కీకరణిగ్.

5

శ్లో. విశ్వం శక్వ త్ప్రభవతి యత శ్చిత్ర మున్నేషమాత్రా
ద్వీతాతంకం తదపి సదయై ర్వర్ధతే యత్కటాక్షైః,
యస్మిన్నేతత్పున రపి జగల్లీయతే యస్మిన్మేషా
త్సోఽయం దేవ సుతత మవతాత్సర్యశక్త సుభాషాగ్.

24-8-24.

ప్రయాగ వేంకటరామశాస్త్రి.

అంతనగ్రసనాధిపతిగారు లేచి నేఁ జాంద్ర వాల్మీకిబిరుదాందితులగు బ్రశ్రీ
వావిలికొలను సుబ్బరావుగారు రామాయణవిషయమై యుపన్యసింపఁబోవుచున్నా
రని సభ్యులకుం దెల్పిరి.

శ్రీసుబ్బరావుగారులేచి రామాయణమహిమమును గుఱించి యిండుక
తెలిసి తదర్థమును దురూహునుట వివరించి భాషాంతరీకరణకష్టములఁ దేటపఱచి,
యందలిరహస్యార్థములఁ దెలుపరాదనుభావములను స్పృశించి భాషాభావణమునఁ
గడపమండలపాకు లింకను శ్రద్ధపూసవలయు నని హెచ్చరించి తమకు నీమండల
ముపైఁ గల పక్షపాతమును దల్లి పిల్లలకు బోధించునట్లు తెల్పిరి.

ఆవల రామాయణకృతివిషయకవివరసాశయములఁ దెలుపునట్టిపద్యములఁ
జదువ నవకాశ మిచ్చితి మని యగ్రసనాధిపతిగారు నుడివరి. అప్పుడు చదివినపద్యము
లిందుక్రింద వ్రాయఁబడుచున్నవి.

- మఃరాశ్రీ. వసము కృష్ణస్వామయ్యగారు (కలెక్టరుకచ్చేరియద్యోగులు).
 క. సరసామృతగుణవర్షము, కురిసెను శృంగారముఖరఃకుటమె రసమాః
 బరఃగఃగః ద్రాక్షపాకము, వఱలెడు మృదుమధురశైలిఃపదముల నమరెఁగ.
 క. గంగానది స్వచ్ఛం బగు,భంగిని గవితారసంబుఁ భావము లొప్పు
 మంగళమగు నీనుదినము,నంగతులఁ బురాణరామఃసత్కథ విసఁగఁగ.
 క. సురుచిరకవితాలంకృతి, వరరుచిఁగను మీకు నిత్తుఁ వందన మొదవఁగ
 వఱలఁగ నాయువు నీరులగుఁ,బరమానందంబుగాఁగఁగఁ ఁ బరఃగుత యశముఁగ.

- శ్లో. శ్రీమః! శ్రీపరజేవతాలసితమంత్రోపాసనాసాదిత
 శ్రీయఃప్రాయికసంస్కృతాంధ్రకవితాసాభాగ్య! విద్యద్గరో!,
 శ్రీమద్రామకథావయోధిమథనే మంథానభూమిధరా!
 ౨.యం హస్తాంజలిబంధనం నతియతం విజ్ఞానయా మ్యలృకమ్.
 కా.నానాజాతిసువృత్త చిత్తవృద్ధలంకారాధ్య మత్తేభశో
 భానూన ద్రియమాణసద్గణ యతిఃప్రాసాంకిత శ్రీరమే
 శానాంకాందిత సంస్కృతాంధ్రకవితాసామ్రాజ్యసింహాసనా
 నీనుల మీరలు స్వల్పవాక్కులను నాచే నానా కీర్తింపఁగఁ. 2
 మ.శుమకుంఠోలఁగ లేక శేషుఁడు భుజంగస్థానముం జేర దై
 ర్యమునఁ సాటికి రాక యద్రియు జడఃత్వావస్థనుం బొంద నా
 శమదైర్యాత్తకనామముం గనిన మీఁచారిత్తకీర్తి గణిం
 చి మిముఁ సన్నుతిఁ జేయ నాతరమె శ్రీశేషాద్రిశర్వా! గురూ!. 3
 ఉ. శువిధి నాకచింత్యముగఁనే తగియుండిననుఁ “నహింగిత
 జ్ఞోవసరేవసీదతి”యనుం గద న్యాయము గాన శ్రీభవ
 త్పావనపాదతామరసఃభక్తి వచించెద నే యథార్థముఁ
 భావము బుల్లసిల్ల భువఃపాండితి! తాండవకృష్ణ! దేశికా!. 4
 సీ. హాలాస్యమాహాత్మ్యఁ మాంధ్యీకరించి భాషావృద్ధిఁజేయంగఁ జాలినారు
 లలితాచరిత్రమ్మఁ తెలిగించి “బాలసరస్వతి”బిరుదుచేఁ గ్రాలినారు
 ఆంధ్యీకరించి బ్రహ్మాండపురాణంబు కవితావ్రచారమ్మఁ గడవినారు
 రామాయణగ్రంథఃరాజమ్మ తెలిగించి జగతివాజ్ఞయముగాఁ సలిపినారు
 తే. చిన్నిపాత్రంబులను నెన్నొఁ చేసినారు,వెడకిచూచిననింకొక్కఁవిభవమున్నె?
 ను,జనమందికులాంభోధిఃసోమ! శ్రీమ, గంభికావదనీమ! శేషాద్రినామ!. 5
 ఉత్పలమాలిక:—

ప్రాసకు వేసటం బడఁగఁరాదు యతిప్రతిపాదనార్థమై
 గానిని జెందరాదు గణకల్పనశోసము జల్లిచల్కుల
 భ్యాసము చేయరాదు తగిసంతటి సొంపుగ నొక్కవద్యమే

వ్రాసినఁ జాలదే కవిశిరంబుల నుయ్యెల లూఁప నేపునఁ
నా సరియైన సూరివచఁన ప్రచురప్రతిపాదితార్థముల్
శాసన మంచుఁ దేటఁగఁ బొసంగి యెసంగు ప్రసంగసంగతిఁ
వ్రాసి విశేషి తార్థముల * భావవిభావనకోభ గల్గఁగాఁ
జేసి కృతిగ రఘూద్యహునిచేతి కొసంగితి రింతె చాలదే.

6

మ. గురుశక్తిం బ్రకటించి తీ రతిశయోః కుల గావు మున్నేకవీ
శ్వరు లిన్నింటి రచించినార లిటు భాషావృద్ధికి లెక్కడఁ
సరసాద్యాంధ్రకవిత్వకీర్తి! యింకనుఁ * భాషాభివృద్ధిం దగం
జరకాలంబును జేయ వేడెదను శ్రీశేషాద్రిశర్మ! గురూ!.

7

మ. అనయమ్ముఁ జగమందు నెల్లెడల విద్యావృద్ధి గల్గంగ నిం
కను బద్ధాదరులై “పరోపకృతయే * జ్ఞానాయ విద్యా సతా”
మ్మును వాగ్మీతి రచించి గ్రంథముల సాహాయ్యమ్మునుం జేయఁగఁ
మనవిం జేసెదఁ ‘గావ్యతీర్థ’బిరుదాంశకా! దేశికగ్రామణీ!.

8

మ. తరమే యెంతటివారి కై న రఘునాథశ్రీకథాంధీకృతుల్
తరమే వానిమహోత్సవాచరణలీలాభోగ్యభాగ్యంబులుం
బరిపూర్ణంబుగ గేహళిపురికి సంప్రాప్తించె వెన్వంట ని
పురభోగంబును పారసాలికలుముల్ * బోధింప శక్యంబులే.

9

ఉ. శ్రేణిగ గ్రంథముల్ గొనెడు * చేతలు నేర్చితి వస్తు యింకనుఁ
రాణ గవీంద్రులం గని పరంపర వాఙ్మయవృద్ధి నేసి వి
న్నాణముగా ననారతసనాతనకీర్తి గడించి నిత్యక
ల్యాణము పచ్చతోరణము * నై తగ వర్ణిలు దత్తమండలీ!.

10

కడప.

24-8-24.

}

విభేయింపఁడు,

కావ్యతీర్థ మద్దులపల్లి వేంకటసుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి.

బ్రహ్మశ్రీ పారాణికేశ్వరి బిరుదాంచితులగు పక్కారాఘవేంద్రాచార్యులుగారు.

శ్లో. శ్రీమూఁ శేషమహీధరనిలయ శ్రీశేషదేహవర్యంకః,
దాసజనదోషహర్తా కలయే ఛేషాద్రిశర్మణ స్సౌఖ్యమ్.

1

శ్లో. వల్లికసంభూతపయఃపయోధనమృత్థితం రామకథామృతం యః,
బుద్ధైకభోగ్యం కృతవా సశేషజనోపభోగ్యం కవిరా ట్టు జీయాత్.

2

శ్లో. ప్రాయో వాణీకుఢద్యంధ్యగ్రాహిణ సుర్యపండితః,
అయం తు తన్ననోగ్రాహీ భాతి శేషాద్రిసత్కవిః.

3

శ్లో. యః ప్రాగ్గీర్వాణవాణ్యాం విరచిత మమలం వామలూహ్యద్భవేన
శ్రీమద్ద్రామాణ్యకాఖ్యం విబుధజనమనోవేద్య మాద్యం సుకావ్యమ్,

- త్రైలింగాభిభావయా ద్రాగకృత సులభయా మోదదాత్ర్యాఽనవద్యై
 ర్నూద్యైః పద్యైః కవీనామపి జగతి సదృశః కవే రద్య భూయాత్. 4
- శ్లో. బహుభిః కవిభి ర్బహుధా రచితం శ్రీమద్ధామాయణ మిద మధునా,
 టికోక్తైః ఖలు విషయై రఖలై ర్యుక్తత యైత దను త్తమ మాస్తే. 5
- శ్లో. నిద్రాభం దయితం విలోక్య జడధిం తాతం స్వకీయం పరా
 భూతం కుంభ భువా జవా నిజసుతం భాలానల స్వేళితుః,
 భీత్యాఽనంగ ముదీక్ష్య మోహ మచిరా దుత్సృజ్య తేషు స్వయం
 త్యామే వాంఛజగేహినీ కవివం! ప్రేష్టాఽధునాఽశీశ్రియత్. 6
- శ్లో. పురాణం బ్రహ్మాండం రచిత మమునై వాంధ్రవచసా
 తథై వోక్తం దేవ్యా అపిచ లలితాయా సుచరితమ్,
 ఉభాభ్యా మాంధ్రాణాం పరమ ఉపకారః కిల కృతః
 కథంవా నస్తుత్యః కవిరయ మిదానీం గుణమణిః. 7
- శ్లో. వాణీ విలోక్య నిజకాంత మతీవ వృద్ధ
 మామ్నాయపాతపరిబృంహితచి త్తపద్మం,
 ధ్యాయంత మచ్యుతపదాబ్జ మథాబ్జయోని
 ముత్సృజ్య సృత్యతి యదాస్యసురంగ భూమా. 8
- శ్లో. ఆంధ్రావనీసురాణాం య శ్రీమద్ధామకథామృతమ్,
 విపాసయిషయా చక్రే గీర్ణి రాంధ్రీభి రంజనా. 9
- శ్లో. ఏతాదృశ్శృతికరణే కలాస్య విద్యా
 మారోగ్యం శ్రియమపి చాయుజోఽభివృద్ధిమ్,
 అథాప్తిం హరిపదపద్మయుగ్మభ క్తిం
 దత్వాఽవ్యా ద్విఘ్నకులవారిరాశిసోమః. 10

సురపురసంస్థానపండితులయి సాహిత్యరత్నచిరుదాంచితులగు బ్రహ్మశ్రీ!
 అన్నావర్ణుల సీతారామశాస్త్రులుగారు తమయాశయము నిట్లు వ్రాసి పంపించిరి.

ఆంధ్రశ్రీమద్ధామాయణప్రశంసాముక్తాఫలమ్.
 శ్లో. హియా మాద్రిసుతా కళ్య చ్చుక్రవ పరమేశ్వరీ,
 సై వోత్కిరతి శేమాద్రిగతా రామకథాఽమృతమ్.

(దీనికి గొప్పవ్యాఖ్య వ్రాసి పంపిరి. విచిత్రతరార్థబృంహితాశీర్వచనరూపక
 ముక్తాఫల మని తల ధరించిరిని)

బ్రహ్మశ్రీ నేరేళ్లపల్లి రామకృష్ణశాస్త్రులుగారు.
 శ్లో. శ్రీరామః కావ్యనేతా కవి రపిచ మహా సత్ర వల్లీకవన్తా
 శ్రీమాః శేమాద్రిశర్కా కవి రభవ దిహా ప్యాంధ్రభాషానువాదీ,
 నానాశాస్త్రార్థతత్వస్వరూపణపటుమతిః కావ్యతీర్థోపనామా

- గ్రంథేఽన్వికా కస్య నోదే త్యఘహరణవరే భూరిచేతఃప్రమాదః. 1
 శ్లో. పదలాలిత్యరసప్రపంచగుణాలంకారసత్కల్పనా
 మధురత్వాదిగుణై స్సమేతి సమతాం మూలేన భామాంతరమ్,
 అధికాంశా నధికృత్య య త్ప్రపంచే వ్యాఖ్యాగతాథాంతరా
 నధికానందద మి త్యవేద్వి మనసా వాచాపి తోషం వహా. 2
- క. శేషాద్రిశర్క! యుక్త, ద్భాషామయ మైన కావ్యభణిని విని ని
 ర్దోషము సగుణం బని సం, తోషింపనివారు దోషాదూషితహృదయల్. 3
- సీ. పండితోత్తముఁ డని * భావితమంటిమా రసవత్కవిత్వవిరాజితుండు
 కవిపుంగవుం డంచు * గణుతితమంటిమా కార్తాంతికాపూగ * గణ్యయతుఁడు
 దైవజ్ఞుణి యంచుఁడలబోయుదమటన్నమంత్రభైషజ్యాదిమహితమూర్తి
 మంత్రభైషజ్యాదిమహితఁడన్నాత్రమే వేదలోకాచారవిధు లెఱుంగు
 తే. నిన్నివిధ్యలచే నొప్పు * నీకునునకు, శాస్త్రి కవి జోసి సంజ్ఞలు * సమము లగున
 ఆత్మవర్తన మెట్లు లోకానికి తుల, శర్కదం బాట శేషాద్రిశర్కయ యగు. 4

సహస్రకంఠరామాయణ, ఆంధ్ర వామనపురాణకర్తలు బ్రహ్మశ్రీ
 రామావర్ణుల కొండయ్య శాస్త్రిగారు పంపిన పంచరత్నములు.

- ఉ. శ్రీజనమంచివంశవరసింధుసుధాకర! వాక్సతీకృపా
 రాజితవాక్యసుందర! నిరంతరికీర్తిధురంధరా! మహా
 రాజగణ స్రవాకర! ధరాసురశేఖర! పంకదూర! వి
 శ్రాజితశేషగోత్రకవిరాజ! జయింపుము దీప్తి దిక్కులగా. 1
- సీ. ధరిణి వాల్మీకికృతంబు వ్యాఖ్యాచతుష్టయశోభితంబు దుష్కలపరాశి
 హరణంబు నైన కామాయణం బందున్న యజ్ఞలార్థములఁ గొంచెమైన వీడ
 కతిభక్తి నిర్వచనానితముగ నాఱు కాండమ్ములు త్తరకాండ మాంధ్ర
 కావ్యంబు నిర్మించి * కరుణాలవాలుఁ జొ రామభూపతికి నర్పణమొనర్చి
 తే. కవులవలనను భూపాలగణమువలనఁ
 గడపపురమందు మన్నన * గలుగువనీడి
 చిరుదములఁ జెంది కీర్తితో * వెలసి తొర
 నీప్రభావంబుఁ గొనియాడ * నంతవాడ. 2
- క. మున్నీరామాయణమును, సన్నుతిఁ గన్నట్టి కవులు * సరసాలంకా
 రోన్నతవాగ్యక్తులతోఁ, జెన్నలరఁగ నాంధ్రమందుఁ * జెప్పిరి కృతులగా. 3
- క. ఈవరకవితై వడిఁ గా, భావంబుల నెల్ల నాంధ్రపద్యములందుగా
 నావిరి నిమిచ్చి రహి నా, భీమరు లేకారణమునఁ * దెనిగింపరాకో. 4
- క. సురమునిగణ్యుఁడు రఘుకుల, సరిదధిపాఙ్కుండు నిత్యసత్యాత్మఁడు భా
 సురమూర్తి యైన రాముం, చురుదయ నీకవికి నొసఁగు * ఘనృతపదవిగా. 5

ఇట్లుపండితకవు లాశీఃపఠనము సల్పినపిదపఁ బలువురు రామాయణముద్రణమునకు సాయముచేయుపాఠులై స్వర్ణముద్రికలను జదివించిరి. వారిపేరు లెల్ల నిర్వాహకాదులనుగుఱించి చెప్పియున్నవద్యములలోఁ గనఁగను. కడపనగరము వారందఁ టీయుత్సవకాలమున నందుఁ జేరినవారని యెఱుంగనగు. శ్రీరామకృష్ణ సమాజమువా రాదృతిమై శ్రీరామకృష్ణపరమహంసగారియాశీస్వయ్యావమని యుత్తరీయము నమూల్యమును బ్రసాదించిరి.

ఆమీఁద “అభినవాంధ్రవాల్మీకి” యనునామము గ్రంథకర్తకు నిచ్చుట సముచితమని పండితు లుపపాదించిరి. అగ్రాసనాధిపతిగా రావిషయము సభకుం దెల్పిరి. సర్వసమ్మతమునూక్తి విసఁబడియె. ఇది సర్వజనాంగీకృత మయ్యెనని యగ్రాసనాధిపతిగారు తెల్పిరి.

ఈచరిత్రమంతయు మూఁడుగంటలనుండి రాత్రి యెనిమిదిగంటలవఱకు సాగెను న్యాయవాదులు, నుద్యోగిగ్రంథులు, పౌరులు గ్రామాంతరాగతసజ్జనులు నొక్కరైనను దమస్థలముల వదల లైరి. ఇట్లు లాయపన్యాసములు సభ్యుల నాకర్షింపఁజాలెను.

అంత నగ్రాసనాధిపతిగారు లేచి యుపన్యాసమున కారంభింపఁ గరతాళధ్వను లలరారె. వారు ప్రకృతసభాక్రమము, ఆంధ్రభాష, ప్రకృతరామాయణము, పూర్వకాలికాంధ్ర గామాయణములు, అద్యతనకాలికాంధ్ర భాషాస్థితి లోనగువిషయముల విమర్శించుచు నెల్లరు పరమానందభరితు లగునట్లు గంగాప్రవాహమువలె నిష్కళంకవాగ్వైఖరి మెఱయ నొక్కగంటసేపువన్యసించిరి. ఒక్కొక్కవాక్కును రసవంతమై యలరారుచుండెను. సభ్యు లద్దిరే యననివారు లేరని చెప్పుటలో సంకయమే లేదు.

ఆవల నాహ్వనవంఘాధ్యక్షులగు మరాఠీ కాకూరు శ్రీనివాసరావు గారు సంఘపక్షమునఁ దమకృతజ్ఞత నెల్లవారికిం దెల్పిరి. కడపమండలమును బవిత్రముచేయ నరుదెంచిన పండితకవినికాయమునకును, సభను జక్కఁగా సాగించు పాఠు విజయముచేసిన పెద్దలకును, శ్రీకుమారరాజావాటికిని, మరాఠీ నాగపూడి కుప్పుస్వామయ్య బి. ఏ, గారగు ప్రకృతసభాధిపతిగారికిని, గడపపౌరులకును దమకృతజ్ఞతానూచకవందనము లొసరించి యిట్టిసభలు కడపనగరమున ననేకపర్యాయములు జరగఁగలవని తమయువారభావ మని యుపన్యసించిరి. నాటకకాలాధికారులకును, దమ కైలభంగులఁ దోడువడిన దీనరక్షకసభ వారికిని దమకృతజ్ఞతను వెల్లడించిరి. రాత్రి తొమ్మిదిగంటలు నిరువదినిముసములకు సభ చాలిండుప్రయత్నము చేయఁబడియె.

ఈరీతిఁ గడపపౌరులు నాయాయాంధ్రశ్రీమద్దామాయణకృతీసమర్పణోత్సవమును విధియుతముగ నెఱవేర్చిరి. నాయందుఁ దమకున్న యవ్యాజితప్రేమానిశయమును గ్రియారూపమున వెల్లడించిరి. బ్రహ్మాండపురాణ మొనరించినతఱిని,

ఇప్పుడును నాయుద్యమమునే కొనసాగిండుపొంటెదమయాదార్యమును, భాషాభిమానమును జూపి నిష్కళంకయశశ్చంద్రచంద్రికల నెల్లయెడల వ్యాపింపఁ జేయఁగల్గిరి.

నన్నేరితిగా నైన సత్కారచాత్రుని జేయవలయుననియు నాభాషాసేవ యత్యల్పమే యెనను దానిని బెద్దచేయవలయుననియు భావించు నిర్మలపావ్నితులు పరశ్రేయస్సహసస్థగణవిరాజతులు భాషాపోషణవిరుదాందతులు సగు శ్రీమదాహ్వానసంఘసభ్యులకు నాహృదయపూర్వకమగు వందనశతవితతి వర్పించి కృతజ్ఞతను దెలుపుకొనుచున్నాను. అందును విశేషించి నన్ను సువర్ణభూషణవిభూషితునిఁ జేయవలయునన్న వట్టుదలనుబూని యట్లే సువర్ణకటకాలంకృతునిఁ గావించి సిద్ధప్రతిజ్ఞలై వైశ్యరత్నములై పరోపకారతత్పరులగు మరాఠీ పత్తి రాఘవ శ్రేష్ఠి, భోగనాథము వేంకటసుబ్బయ్యశ్రేష్ఠిగార్లకు నాకృతజ్ఞత నేతన్మూలమునఁ దెలుపుకొనుచున్నాను. స్వకృత్యముల పదలి యీకార్యము నెఱవేర్చుటయే స్వకృత్యనిర్వహణ మని సంభావించి యథాక్రమముగ నిష్పనిం దీర్చిన కార్యనిర్వాహకసంఘకార్యదర్శులకు, సంఘాధిపతులకు, నాయపారకృతజ్ఞతను దెలుపుకొనుచున్నాను. నన్ను గౌరవించుట తమ్ము గౌరవించుటగ భావించి నాయం దపార విశ్వాసమును జూపిన పురపాలకసంఘసభ్యులకుఁ దదధిపతులకు నాకృతజ్ఞతను విన్నవించుకొనుచున్నాను.

ఎవ్వ రెఱుఁగని నన్ను నలరించుపొంటె విజయముచేసి తమయాదార్యమును జూపి సభను నిర్వహించిన ప్రభుశిరోమణులు కరుణోదారులు కవితాప్రియులు శ్రీభగవద్భక్తిగురంధరులు నగు శ్రీవేంకటగిరి సంఘానాధీశ కుమారరాజువారికి నాహృదయపూర్వకకృతజ్ఞతను దెలుపుకొనుచున్నాను దేహోగ్యము చాలకున్నను, గార్యాంతరము లెన్నియుండినను, సభ కరుదెంచి రెండవదినము సభాధిపత్యమును వహించిన పండితశ్రులు, న్యాయవాదులు, పరమేశ్వరచరణారవిందమరందచానాసక్తస్వాంతద్వీరేఘులు సగు మరాఠీ నాగపూడి కుప్పస్వామయ్య బీ. ఏ , గారికి నాయపారకృతజ్ఞతను దెలుపుకొనుచున్నాఁడను. నాపండిత్యము శూన్యప్రాయ మైనను, నాకవిత్వము నిస్సాగ మైనను, ఆంధ్రీకరణపటిమ ప్రవృత్తిముగాకున్నను నన్నుఁ బలువిధముల నలరించి పద్యరూపమున నన్నాశీర్వదించి 'యభినవాంధ్రవాల్మీకి'యను నామముఁ బ్రసాదించి నాపురోవృద్ధిం గోరిన పండితకవులకుం బ్రణమిల్లి 'దాసోహ'మృనుసూక్తిచే నాశిష్యత్వసూచవినుతిని సమర్పించుకొనుచున్నాను. గ్రామాంతరములనుండి న న్నలరించునెఱమున దయచేసిన న్యాయవాదిప్రముఖసజ్జనశిరోమణులకు నాయపారకృతజ్ఞతను విన్నవించుకొనుచున్నాను. వారు వీరన నేల సభ నలంకరించినవారికిని, రాజ్యాలక నాయం దాద్యుతిఁ జూపినవారికిని, నాకృతజ్ఞతను దెలుపుకొనుచున్నాఁడను.

ఇంతకన్న నే జేయవలసినపని విశేషించి లేదని నానమస్కారముల సజ్జనుల కంఠజేయుచు, నాయాంధ్రరామాయణకృతిసమర్పణమహాకార్యమును సాగించిన శ్రీకడపనగరవాస్తవ్యనజ్జనవ్రతతిః 'సేవకోహమ్మను నొక్కమాట విన్నవించి త్రికాలముల వారినామస్తరణ మొనరించుటకంటె వేఱుతరణోపాయము లేదని విన్నవించుచు నాయీ లేఖనిని బ్రహ్మపురాణశిష్టభాగాంధ్రీకరణమున నియమించుచున్నాను.

ఓం శక్తిక్.

ఇట్లు విన్నవించు నుజనసేవకుడు,
జనమంది, శేషాద్రిశర్మ.

కడప.

శ్రీ మణిగొన్ని పండితాభిప్రాయములు. శ్రీః

- ఉ. శ్రీరమణుండు దేవగణసేవితపాదసరోజా ఛార్తర
తూరతుః డప్రమేయగుణజాలుః డచింత్యమహత్త్వభూతివి
స్ఫూరుడు భక్తలోకపరిపాలనధుర్యుడు యోగిచిత్తసం
చారుడు శేషభూమిధరశర్మకవీశ్వరుఁ ట్రోచు నిచ్చుట. 1
- ఉ. వెల్లనిమేనిచాయమును * వెల్లనినవును వెల్లపూతయుగ
వెల్లనిగొండకాపురము * వెల్లనిసొమ్ములు వెల్లవార్షముగ
వెల్లనిజాలు నాడలను * వెల్లనిస్రోన్నలపూవుఁ గ్రాలు నా
చల్లనివేల్పు శేషగిరిసత్కవి కిచ్చుత మెల్లభద్రముర. 2
- ఉ. అద్రివరప్రియాత్మజ సుధాంకుశికోరవతంస యోగిని
ర్నిద్రమునీంద్రసన్నత విరించిముఖామరవంద్య గౌరి య
త్సుద్రదయాసమన్విత యంకుంతితద్యమహానుభావ శే
షాద్రికవీకుఁ ట్రోచుఁ బురుషార్థము లెల్ల నొసంగి సత్కృపగ. 3
- సీ. వాల్మీకిమానిప్రచరవినిర్మిత మైన యాదికావ్యమగు రామాయణంబు
నిఖిలశ్రిష్టమహారం * బలలకుభోత్కరప్రదము గావున నెల్ల * భాషలందు
నీకావ్యమును సత్కవీశ్వరుర భాషాంతరంబు గావించి యంశంబుఁ గనిరి
తెలుఁగున భాస్కరాదులు తొల్లి లోకోపకారకంబుగ ముదఁమార వ్రాసి
తే. రివుడు కడవపురంబున * నెనఁగువిబుధ, సఖుఁడు జనమంది శేషాద్రిశర్మసుకవి
లలితముగనువిశేషార్థకలితముగను, వ్రాసెఁదెలుఁగునభివిన్లఁపారుఁబొగడ.
- క. మూలంబున కిది సరియగు, కైలి సులభ మర్థసరణి * సరసత నొప్పుగ
మేలిమి నీరామాయణ, మీలోకమునందుఁ గాంచి * యెసలారుఁ గడుగ.
- ఉ. శ్రీయుతుఁ డార్చ్యసన్నతుఁడు * శేషగిరివ్రథితాభిధుండు రా
మాయణకావ్య మాంధ్రమున * మావిలకైలి విశేషభావభా

రేయత మీఱ నూత్నమగుఁగీరి రచించిన సత్కవిత్వరూప
దాయతకీర్తి గాంచి యలఁరారెడు సర్వమనోరథాప్తిమై

మ. కవిలోక స్తవనీయకావ్యకలనాఁకార్యకదీక్షుండు కే
శవగారీపతిపూజనాభిరతుఁ డాజన్మంచి కేషాద్రి స
త్కవితర్యండు రచించినట్టి రసవత్కావ్యంబు పెంపొంది యా
రవచంద్రర్థముగాఁ జెలంగుతను నీరామాయణం బుర్విలోక.

క. చంద్రునికై వడి నీకవి, చంద్రుఁడు వెలుఁగొందుతను యశశ్చంద్రికలం
జంద్రవతంసునిక్రియఁ గవి, చంద్రవతంసుఁడు వెలయుఁ బ్రశస్తభూతిక.

క. కడువేడుక నిష్ఠైయి నె, క్కుడుముడమున నాగపూడి ఁ కుష్పస్వామ్యా
ర్యుఁడు రామాయణముం గని, కడుకొని కేషాద్రిశర్మకవిత నుతించుక.

ఇట్లు నాగపూడి కుష్పస్వామయ్య.

స్త. జనమందివంశాభిశతధరుండపుగాఁగఁ జదివితె వెల్లకాశ్రమముల లెస్స
ఉభయభావలయందుఁనురుగీర్తిగడియించిమెప్పుఁబొందితి వారయొప్పుమీఱఁ
బలుకావ్యనాటకప్రతీతిఁ జక్క నొనర్చి ప్రజల మె పెల్లెడఁ బడసినావు
కాళికాపురి కేగి ఁ కావ్యతీర్థాహ్వయ కమనీయవిరుదంబుఁ గాంచినావు
తే. ఓర! నీకీర్తి నీశాంతి ఁ యమలకరుణ, యాదరంబును బొగడంగఁనలవిగావు
కమలనాభుండు నీపై నఁ గరుణచూపి, మెచ్చి సంపద లనిశంబుఁనిచ్చుఁగాత.

క. శ్రీరామాయణకావ్యము, నారా! యని బుధులు మెచ్చ ఁ నదృశ్యకైలిక
గారా మారఁగ నొసరిచి, శ్రీరాముల కొసఁగి తీవు ఁ కేషాద్రికవి!

ఉత్సాహము. అందమైన నీదుప్రతిభ ఁ యాంధ్రలోక మెల్లెడఁ
ఇందు నందు సందులేక ఁ యింపుమీఱఁ బర్యేగా
యొందునైన నుండువెల్ల ఁ నేర్పడంగఁ బృథ్విలో
నందుచుండు నీదుకీర్తి ఁ యలరుచుండు నిచ్చుక.

ఇట్లు ఎల్. వేంకటరమణయ్య.

పులికెందుల.

శ్రీ రామమహిమము.

ఈవిషయము బ్రహ్మశ్రీ నాగపూడి కుచ్చస్వామయ్యగారిచే జదువబడినది.

బాలకాండము.

- 1 వనజఫలవాసవవిశ్వామిత్రవసిష్ఠనారదాదిదేవర్షిగణస్తూయమాన సమస్త నిస్తులప్రళస్తగుణస్తోముఁడు, అరిగిషూదనపరాక్రమోద్ధాముఁడు.
- 2 పుత్రకామేష్ఠిసమాచరణసుప్రీతయజ్ఞేశ్వరానుగ్రహసంహతవిబుధస్తుతవశ రథపుత్రుఁడు, సకలజనమనఃకమలమిత్రుఁడు.
- 3 అమృతకరసమప్రియదర్శనుఁడు, సమధిగతాఖిలదర్శనుఁడు.
- 4 తాటకాది విశ్వామిత్రసురద్విషద్యభానందితవిశ్వామిత్రవిశ్రాణితసకలది వ్యాప్తుఁడు, తనూపాందర్యపరాభూతకుసుమాస్తుఁడు.
- 5 గాఢేయకథితగంగావతరణకార్తీకేయసంభవాదిపుణ్యకథాశ్రవణప్రముది తపరిపూతహృదయుండు, సకలప్రాణికోటిసదయుండు.
- 6 అహల్యాశాపవిమోచనుఁడు, భవబంధమోచనుఁడు, అశవిందలోచనుఁడు.
- 7 హాశరాసనలీలావిభంజనపరాక్రమనముపలబ్ధజానకీపరిగ్రహణ పరితోషిత స్వాంతుఁడు, అతులితసీతిమంతుఁడు.
- 8 సముచితమధురభాషణాఖిలపారజానపదానందనుఁడు, కౌసల్యానందనుఁడు.

అయోధ్యాకాండము.

- 9 పితృవాక్యపరిపాలనార్థసమనుష్ఠితారణ్యవాసుఁడు, సౌభాగ్యశ్రీనివాసుఁడు.
- 10 నిరంతరసేవాపరాయణానుసరల్లక్షణుఁడు, మహాపురుషలక్షణుఁడు.
- 11 అభివాదనాదినపర్యావిశేషప్రమోదితభారద్వాజుండు, కమలినీరమణసమ తేజుండు.
- 12 రాజ్యప్రతిగ్రహవిషయకభరతప్రార్థనా వసిష్ఠానుమోదననిరాదృతిపురస్కర పితృవాక్యపరిపాలనైకనిరతుఁడు, నిజపాదుకాయుగళప్రదానానుగృహీత భరతుఁడు.
- 13 సత్యసంధుఁడు, దీనబంధుఁడు.
- 14 వాత్సల్యసమాదృతకేత్రుఘ్నుఁడు, సురకేత్రుఘ్నుఁడు.

ఆరణ్యకాండము.

- 15 విరాధఖరదూషణకబంధప్రముఖనిఖలరక్షోనివహనక్షోదశసవతిరక్షితతాప
సవృషభుఁడు, భక్తిసులభుఁడు.
- 16 నివిరీసభక్తిపరతంత్రశబరీపరికల్పితనిబసపర్యాప్తహృష్టచిత్తుఁడు, భక్తజన
ముక్తిప్రదానాప్రమత్తుఁడు, ధీరోదాత్తుఁడు.

కిష్కింధాకాండము.

- 17 అగ్నిసాక్షికమిశ్రీకృతసుగ్రీవుఁడు, మహానుభావుఁడు.
- 28 సునిశితైకసాయకనిసాతవాలికపివర్యుఁడు, ధైర్యగుణధుర్యుఁడు.

సుందరకాండము.

- 19 అబ్ధిలంఘనసీతాన్వేషణాంగుళీయకప్రదానలంకాదహనాదినిజహితచర్యా
చరణైకతానమానసపవమానసూనుఁడు, యోగిజనమానసాధీనుఁడు.

యుద్ధకాండము

- 20 కపికులసాహాయ్యపరినిర్మితగభీగపారావారసేతుబంధనధురంధరుఁడు, విన
యాదిగుణబంధురుఁడు.
- 21 విదారితకుంభకన్లుఁడు, వృషోపలనీలవర్ణుఁడు.
- 22 దళకంతకంతవిలుంతనపరితోషితదివిజేంద్రుఁడు, ధర్మాచరణనిస్తంద్రుఁడు.
- 23 శరణాగతపరిత్రాణలోలుఁడు, కరుణాలవాలుఁడు.
- 24 లంకాసామ్రాజ్యప్రదానపరిపూర్తమనోరథవిభీషణుఁడు, సాధులోకతోష
ణుఁడు.
- 25 సత్యపూతస్థితపూర్వమితపూర్వభాషణుఁడు, ఆశ్రితపోషణుఁడు.
- 26 రామేశ్వరజేత్రశివలింగప్రతిష్ఠానావాప్తసకలకాముఁడు, కామాద్యరివర్ణ
భీముఁడు.
- 27 సకలలోకవిదారణరావణవధానంతరస్వీకృతసామ్రాజ్యపట్టాభిషేకుఁడు,
పుణ్యక్షోకుఁడు.
- 28 విబుధజనరంజనుఁడు, నిరంజనుఁడు.
- 29 ఆశ్రితాఖలకామితార్థప్రదాయకుఁడు, తులితసురనాయకుఁడు.
- 30 సర్వజనప్రియంబదుఁడు, భక్తజనవశంబదుఁడు.
- 31 జితేంద్రియుఁడు, నతీంద్రియుఁడు.

82 దనుజప్రాతతమఃపుంజభంజనతిగ్ధాముఁడు, భక్తలోకజీవంజీవనుధాధాముఁడు, సర్వపూర్వగీర్వాణాఖర్వగర్వనిర్వాపణప్రహర్షితగీర్వరాత్మజాదినుష్ప్వాచంయుమిహీముఁడు, సకలస్మవకులతలకాయమానరాజలలాముఁడు, సకలకలుషవిధ్యంసనపుష్పరనిఖలపుమర్థసంధాయకదివ్యనాముఁడు, ఆశౌంతపూరితపండ్రికావదాతసుయశోభిరాముఁడు, ఆత్మారాముఁడు, రాముఁడు.

సీత.

- 1 జనకమహారాజపరిపాలితావనీసంభూత, ఆయోనిజాత.
- 2 రామచంద్రపాణిగ్రహణోపహతప్రభూతకౌతుకోపేత, అరవిందమందిరాంశసంజాత.
- 3 నిరంతరహృదంతరభజమానరామపదాబ్జాత, ఉత్తమనరేగుణసమేత.
- 4 వినయసాశీలోక్యపదితపరిచర్యాసరితోషితశ్వత్సూప్రముఖనిఖలబంధువ్రాత, అవలేపాద్యవగుణావేత.
- 5 నిజవిశ్లేషణదూయమానప్రాణేశ్వరప్రత్యాయనార్థనిజమాడామణిప్రదానబహూక్మకాంజనాతనూసంజాత, అవిగీతచారిత్రవిఖ్యాత.
- 6 వీతిహోత్రప్రవేశనప్రకటితనిజపాతివ్రత్యమాహాత్మ్యప్రసీత, నిరవధినిర్వాజకరుణాన్విత.
- 7 సర్వాభీష్టకలనసంతుష్టహనూతుత్పిముఖభక్తజాత, భవాంబుధిపోత.
- 8 పరమపుత్ర, లోకమాత.

ఇట్టిసీతయు, సీతాసమేతజనకజామాతయు మనల నందఱ రక్షించుఁగాత.

నాగపూడి. ఈషుస్వామయ్య.

శ్రీ. శ్రీ. శ్రీ.

శ్రీ. ఉపోద్ఘాతము.

శ్రీరామావతారతత్వము. ౩౫

“స్వవైతవ్యూహం తా మాద్యాం విద్యాం చ ధీమహి,
బుద్ధిం యా నః ప్రవోదయాత్”.

(దేవీభాగవతము.)

చ. ప్రకృతినిబద్ధం డాచ శ్రుతినిర్ణీతదివ్యకమాత్మక క్రియై
సకలవిదుండు నోంకృతివిఘ్నాలతనండు విరాట్టు నాఁగ నె
న్నికఁగను నాపరాత్మరుని నిత్యముగాని జగంబు నిత్యమై
నకరణిఁ జేసి నెమ్మిఁగను ని నాధుని నాత్మను సంస్మరించెడన్.

సజ్జనశేఖరులారా !

ఆనందమయుండై జ్యోతిస్స్వరూపుఁడయి సకలకర్తృత్వాదిశ్రుతిపాదిత
మహానుహిముఁడయి స్వీయతత్త్వం బిరమిత్యమని యెఱుంగరామి నువనివత్తులు
నివ్వెఱుంబొంద, మహర్షులు దిగ్భ్రమనొంద, సురవరు లిది యేమి, ఎవ్వరి నెఱుం
గ నగు నని కలంతఁ బొంద, నెవ్వరికే నేకాలమందే నీతత్త్వమిట్టిదని యెఱుంగ
ననువుపడక, జగత్కర్త, జగత్సాక్షి, జగత్స్వరూపుఁడు నయి తత్స్వరూప మిట్టిదని
నిర్ణయింపఁజాలని వేదము లోంకారమయుం డని యుచ్చైర్నాదంబున నుద్ఘో
షింప, “తథాస్తు” అని తక్కుంగల శాస్త్రములు తద్విదులు తృప్తిం బొంద, నింత
వఱ కెవ్వరికే నిట్టి దీతత్త్వ మని లక్ష్యులక్షణపురస్కరంబుగా సిద్ధాంతము చేయ
శక్యమే కాక, యిందం దనరాక యెల్లతావుల నిండి యనిర్వచనీయక క్రియై యల
రారు భగవంతుఁడు పరమాత్మ యొక్కఁడు కలండు. నత్య మని యెల్లవారు నమ్మి
యుండుట ప్రాత్రవిషయము గాదు. దీనికిం బ్రమాణము లివ్వి యని చూపఁబూ
నుటకన్న వెట్టితన మింకొక్కటి యుండదు.

న హి కారణం వివా కాశ్య స్యాత్పత్తిః.

యను నూక్తి యెంతయు సమంజస మనక తప్పదు. ‘జగత్సత్యమ్’ అనుసిద్ధాంత
మొంతయో నేవు నిలువఁజాలదు నశ్వర మనశ్వర మని సిద్ధాంతీకరింపఁబూనుట
యొకశక్తి కాదు. స్థావరజంగమాదికల్పములే యీయాజ్ఞానమును దొలగించుచుం
డఁగా “చూరుపట్టుకొని వ్రేలాడె” నన్నట్లు కుతర్కయుక్తులచేఁ బ్రలాపించుచు
స్వాహంకారమును నాపుటకన్న హాస్యాస్పదవిషయము నేఱుగ నుండదు.

అట్టి యనిర్వాచ్యపరతత్త్వము నుపాసించు పెట్టు? ఆయుపాసనను మానము క్రి లభించు పెట్టు? అను ప్రశ్నము రాక మానదు. ఈ ప్రశ్నమునకు సమాధానము చెప్పటకే యిన్ని వేదములు, ఇన్ని శాస్త్రములు, ఇన్ని పురాణములు తల్లడ పడుచున్నవి సంకయాస్పదపదములచే నర్థమును దెలుపుచున్నవి. ఎవరికిఁ దోచినట్లు వారు స్వసుతసిద్ధాంతమును జేసికొను నవకాళ మొసంగుచున్నవి. కాబట్టి యే కొందఱు మనస్సునఁ దనది యథార్థము కాదని స్ఫురించినను బైకి బింకములు మానక యడ్డుమాటలాడుచు వెట్టిమొట్టిగా మాటలాడుచుందురు. గ్రంథముల నట్లే వ్రాయుచుందురు ఏవిషయమున కైనను మూఁడునాలుగుయొక్కలు లేకపోవు వానినే పలుమాఱు త్రిప్పి త్రిప్పి వ్రాసిన నొకగ్రంథము కాకపోదు. కాని యా గ్రంథకర్త జిజ్ఞాసువే యైనచో నాయొక్కలే యాతనిచిత్తము నీ పెలపోటులవలె బాధించు చుండు ననుట నిస్సంశయము.

ఈవిషయమును సిద్ధాంతమును జేయఁబూని వేదములు నోరుమూసికొని లికమకపడుచున్న వన నింక మందబుద్ధినయిన నావంటివానిమాట యిటఁ జెప్పనేటికి? ఈవ్రాతవలననే నా కీవిషయమున వాస్తవము గోచరింపలేదని వృష్టము కాక మానదు. అది సత్యమే.

గోచరముకాని విషయమును జర్పింపఁ బూనుట యవివేకము కాదా? యనవచ్చును కాని యెట్టి మందస్వాంతునకైన నేదో యొకవిషయమున నించుక జ్ఞానముదయింపక మానదు కాదేని భగవదంతము నిచ్చుల మగును అట్లు కాఁగూడదు కదా.

వేదవేదాంతములు, వేదాంగములు, తదర్థప్రతిపాదకవృత్తులు, తన్మహిమానువాదకపురాణములు, తదనుసరజేతిహానాదు లని యివి యననేల యెల్ల గ్రంథములు జగత్సృష్టిస్థితిలయాత్మకవికారములు మాయాకల్పితము లని యంగీకరించును స్పష్టముగనో యస్పష్టముగనో యాయుర్థమున గ్రంథములు పప్పులోఁ గాలువై చినవియే కాని వేఱుగాదు.

ప్రకృతిపురుషుల కవినాభావసంబంధము నజ్ఞానాంగీకృతము. తచ్చేర్చేపితుఁడయై యాంకారరూపుఁడగు వింట్టు జగన్నిర్మాణాదికృత్యమునకు సప్తతించును. కాని తానుమాత్ర మాపంకమున కా లూనఁడు. కాననే సర్వసాక్షి యన్న పేరాతత్త్వమూర్తికి జెల్లు.

ప్రకృతికల్పము స్త్రీలింగమని వ్యవహరింపఁబడును గానఁ బ్రకృతి యనఁగా స్త్రీ యని వ్యవహారము గల్గినది. ఆ ప్రకృతిస్థితి యెట్టిదో యెవ రెఱుంగుదురు? ఎవరికిఁ దోచినట్లు వారు స్తుతింతురు. ఆవృత్తి విరాట్పురుషు గూడ ననఁగా నిర్గుణనిష్ఠతము సగుణం గావించం జాలిన దఁట అబ్బా! ఏమి యావృత్తికేకై.

సర్వసాక్షియైన విరాఙ్మూర్తి యనుమతింప నామూలప్రకృతి యాతత్త్వమును విడువఁజాలదు గాన విడిచినట్లు కనఁబడుచు స్వప్రభావమున ధూమాత్ర

మున సకల ప్రపంచము నిర్మించెను. మహాదహంకారాదులఁ గలిగించె. పృథివ్యాది మహాభూతపంచకమును నిర్మించె. ఇట్లు క్రమముగా జీవకోటిభేదములను సంఖ్యా తీతముల స్వస్వకర్తానవుత్తిగలవానిని నిర్మించెను. బౌరా! ఏమి యాపరమేశ్వరి శక్తి! అనిర్వచనీయము, అప్రతర్క్యము!, అమేయము, సర్వవ్యాప్యము, శ్రుత్యంత దురధిగమ్యము.

మూలప్రకృతి యనఁ బరఁగు నాపర దేవతనే సత్యరజస్తమఃప్రధానమూర్తులనుగ్రహించి యసమానవిఖ్యాతిసలగుచున్న లక్ష్మీనరస్వతీపార్వతులనుగాభావించి పూజించుచున్నారు. వీరి నాశ్రయించియే విష్ణుబ్రహ్మశంకరులు జగత్సృజ్య లగుచున్నారు. ఈనుడి తోలుదోలుత విన్నంతమాత్రమున శ్రుతికటువుగఁ దోఁచును. కాని యిందలి తత్త్వ మెద్దిరా యని నిష్పక్షపాతబుద్ధితో నాలోచింపఁ జరకాలమున కిదియే సత్యముని తోచకపోదు. మూటికముమ్మాటికి నిది యిట్లే యని తోచును. శ్రీమచ్ఛంకరాచార్యులవారు శ్రీమద్ద్రామానుజాచార్యుల వారిదియే వాస్తవమని సిద్ధాంతము చేసి నట్లూహింపవచ్చు.

శ్రీమచ్ఛంకరభగవత్పాదాచార్యులవా రాప్రకృతినే శివశక్తి యనిరి. ఈమెకు లోఁబడియే త్రిమూర్తులు వర్తింపుచున్నారనిరి. ఈమెసాయము లేకున్నఁ బరమపురుషుఁడు కూడఁ గడలఁజాలఁ డనిరి. సృష్టిచమత్కృతియంతయు నీప్రకృతి విలాస మనిరి.

శ్లో. శివ శృక్త్యా యుక్తో యది భవతి శక్తగి ప్రభవితం
నచే దేవం దేవో న ఖలు కుశల స్సందితు మపి,
అత స్తా సూరాశ్శాం హరిహరవిరించాదిభి రపి
ప్రణంతుం స్తోతుం వా కథ మకృతపుణ్యః ప్రభవతి?.

శ్లో. తనీయాంసం పాంసుం తవ చరణపంకేరుహభవం
విరించి స్సందిన్వక్ విరచయతి లోకా నవికలమ్,
నహ త్యేనం శౌరిః కథమపి సహస్రేణ శిరసాం
హర స్సంతు సై వ్యసం భజతి భవితోద్ధాళనవిధిమ్

ఈమెయే సర్వోపాస్య యనియుఁ దేటపఱచిరి.

శ్లో. తటిశ్లేఖాతస్వీం తపనశశైక్యావరమయాం
నిషణ్ణాం షణ్ణా మ ప్పుసరి కమలానాం తవ కలామ్,
మహాపద్మావ్యాం మృదితమలమాయేన మనసా
మహంతః పశ్యంతో దధతి పరమానందలహరిమ్.

శ్లో. జగ త్సూతే ధాతా హరి రవతి రుద్రః శ్మపయతే
తిరస్కుర్య శ్మేత త్వమపి వపు రీశ స్తిరయతి,
సదా పూర్వ స్సర్వం త దిద మమగృహ్లాతి చ శివ
స్తనాశ్చా మాంబుద్ధి శ్మచలితయో ద్భూతిలలితయో.

ఈవర దేవతనే బహునామముల నెల్లరుఁ బూజించుచున్నారనిరి.

శ్లో. గిరా మామృతేహిం ద్రుహిణగృహిణీ మాగమవిదో

మాతః పత్నీం పద్మాం మాతసమాచరీ మద్రితనయాం,

కురీయా కాపి త్వం దురధిగమనిస్సీమమహిమా

మహామాయా విత్వం భ్రమయసి పరబ్రహ్మమహిషి !.

(సాందర్భ్యవారి.)

ఇట్లు శ్రీశంకరాచార్యులు ఆదిప్రకృతివిలాసవిలసిత మీసరవప్రపంచమని సిద్ధాంత మొనరించిరి. బలీ! ఆచార్యులవారి తత్త్వతత్త్వ యెంతయుఁ గొనియాడ నవంతున కేని శక్యమా ?.

శ్రుతి నీలతోయదమధ్యస్థా ద్విద్యుల్లేఖేవ భాస్వరా,

నీవారహాకవ తస్య పీతా భాస్వ త్యణూపమా.

తస్యా శ్చిఖాయా మధ్యే పరమాత్మా వ్యవస్థితః,

స బ్రహ్మ స కివ స్య హరి స్సేంద్ర సోఽక్షరః పరమ స్వరాట్.

ఈశ్రుతి ప్రకృత్యగ్రుండు పరమపురుషుఁ డని తెల్పును గదా. ఆపర మాత్మయే బ్రహ్మరుద్రపారిహయలనియు, నాక్షరఁ డక్షరుఁ డనియుఁ డేటపఱ చును. కాఁబట్టి తదిచ్చాశక్తియే యాదిప్రకృతి తదతీతుఁడే విరాట్టు. అనుట సిద్ధాంతము గదా.

శ్రీరామానుజాచార్యులుగా రీవిషయమునే భంగ్యంతరముగా సిద్ధాంత మొనరించిరి. శ్రీప్రధానత్వమే వారిసిద్ధాంతసారము. విష్ణువు విరాట్పురుషుఁడు. లక్ష్మీ ప్రకృతి. లక్ష్మీదేవిద్వారా విష్ణువు భక్తవాంఛల నొనఁగును గాని తానుగా నీయఁడలంపఁడు. అని స్పష్టముగఁ దెల్పిరి. కాఁబట్టియే శ్రీవైష్ణవులని తచ్చివ్యు లకుఁ బేరు గల్గెను.

ఇట్లు మహాత్ములు బ్రహ్మమును సగుణనిర్గుణభేదముగ నిరూపించిరి కారణ మేమన సగుణ ముపాస్యము. నిర్గుణ ముపాస్యము కానేరదు.

శ్లో. పూర్ణ స్వావాహనం కుశ్రీ? సూక్ష్మాభావస్య చాననమ్?

స్వచ్ఛస్య పాద్య మర్హ్యం చ కుద్ధ స్వాచవనం కుతః?.

నిర్తలస్య కుత స్నాన్ననం వాసో విశ్వోదకస్య చ?

అగోత్రస్య త్వవర్ణస్య కుత స్తస్యోపవీతకం?.

నిర్వికేషస్య కా భూష? క్వాఽలంకారో నిరాకృతే?.

నిరంజనస్య కిం ధూపే? ర్దీపైర్వా సర్వసాక్షిణః?.

నిజానందైకత్వప్రస్య వై వేద్యం కిం భవే దిహ?.

విశ్వానందయతు ర్విష్ణోః కిం తాంబూలం ప్రకల్పితే?.

స్వయంప్రకాశచిద్భాసో యోఽసా విజ్ఞాదిభాసకః,

గీయతే శ్రుతిభి స్తత్ర నిరాజనవిధిః కుతః?.

ప్రదక్షిణ మనంతస్య ప్రణామోఽద్యయవస్తునః,

వేదవాచా మవేద్యస్య కింనా స్తోత్రం విధీయతే?
 బహి రంతశ్చ సంపూర్ణో కథ ముద్వాస్యతే విధుః?,
 ఇతియం భావనా యస్య దృఢా భవతి సర్వదా.
 నైవ తస్య పరా పూజా మాన మేవ పరో జపః,
 ఆచింత్య మపరం ధ్యానం ధ్యానం నిర్విషయం మనః.
 దేహో దేవాలయః ప్రోక్తో జీవో దేవ స్సనాతనః,
 త్యక్తే దక్షాననిర్మల్యం సోఽహంబావేన పూజయేత్.

ఇదియే నిర్గుణపరబ్రహ్మపూజయని పెద్దలనువదించిరి. ఇట్టి నిర్గుణము నుపాసించు తెట్లు? కాన సగుణమనునది స్త్రీవ్యక్తి నాశ్రయించి యుండఁదగినది. ప్రకృతిపురుషసంయుతియే జగత్తు. తదైక్యమే జగన్నాశము. అనునది సిద్ధాంతము.

గాయత్రాదిసకలమంత్రము లేయర్థమును దెలిపినను స్త్రీలింగవాచ్యములయ్యెను. గాయత్రమంత్రమని యనరాదు కదా. తదర్థ మాలోచింప స్త్రీవ్యక్తి సావితంత్ర్యమును జేలువదు కాబట్టి తోలుచోలుతఁ బ్రకృతినో, తత్పరిణామ విలసితులగు హరిహరాదులనో యుపాసించి తజ్జన్యజ్ఞానంబున భగవంతునిఁ దెలిసి కొనవలయు ననుటకన్న సర్వత్రుతిసమృతమార్గము వేటొకటి కానరాదు.

ఈగోడవలోఁ దిగినచోఁ బునరావృత్తియే యుదవదు. ప్రమాణవాక్యములకు యుక్తులకు మేర యుండదు. ఆమీఁద వాక్కులహములకుఁ దృప్తియేలేదు. తుదకు ముష్టియుద్ధమువఱకు నీవాదాపారిపారావారము వ్యాప్తినొందక యూరక విడువదు. అట్లని యూరకుండరాదా యన్న వాక్చాపల్యమూరకుండనీయమి నిట్లు తుచ్చవాక్కుల నాల్పింటిని బ్రేలితిని. సమృతముగాకున్న ఓమింతురుగాక. శ్రోధాగ్నిహవీలలఁ గ్రువ్వరింపక పుత్రభావమున నన్ను మన్నింతురుగాక. దీనివలన నా భావ మిట్టిదని తెలిసికొంటిరి గదా. అంతియే చాలును.

ప్రకృతవిషయము శ్రీరామావతారవిషయము. శ్రీరాముఁడు విష్ణువా? శివుఁడా? చతుర్ముఖుఁడా? యన్న నీమువ్వురును గావచ్చును. మేలిమిబంగారమును వాంఛానురూపముగ గ్రహించి కటకకుండలాద్యాకృతుల విభజించి యాయాయు పెరులతో వ్యవహరించుచు నానందించునట్లు శ్రీరామచంద్రమూర్తిని దోఁచి నట్లు ధ్యానించుచుఁ బూజింపవచ్చు. ఫల మొక్కవిధముగానే యుండును. భక్తి సమత నొందినచోఁ దత్ఫలము సమత్వమొందును. భక్తి భిన్నరీతి నుండెనేని ఫల మట్టిదియే. కాబట్టియే శ్రీరామతత్త్వవిషయమునం దాస్తికుల కెల్లరకు నభిప్రాయభేదములు లేవు. తక్కుంగల యవతారవిషయము లట్లుగాదు.

ఇక శ్రీరామరూపమున భగవంతుఁడు మహిష్థలమున నవతరించెనా? దాని కవకాళ మాకాలమునఁగలదా? యనునదియే ప్రధానప్రశ్నము. శ్రీరాముఁడు విష్ణువనియే యిపుడు భావించుము. విష్ణుశబ్దము పైకుంతవానియగు దైవపరము

కాదనియు విరాటపరచునియుఁ జెప్పఁబూను వాద మిప్పుడు వలదు. ఏరూపమున నుపాసించినను బ్రకృతిద్వారా భగవంతునిం జెందును. బ్రకృతిద్వారమును దడు పాసఁగఁజేయక భేదించుట యేరికే దుర్లభము. ఆమె కాయనయే లోఁబడు ననఁగా నిఁక రూపనామధాతులమాట యిట నేటికి ?.

✽ శ్రీరామావతారకారణము. ✽

కేవలయుక్తులచేతను, హస్తవిన్యాసములచేతను, వాక్యమత్కృతిచేత నగు ప్రతిపత్తిముఖపిధానముచేతను ఈవిషయము సిద్ధాంతము కాఁజాలదు. కర్తృసిద్ధాంతమును నన్ని భగవంతుఁ డొకఁడు లేకున్నఁ బ్రపంచమేలేదని నిశ్చయించి గమ్యస్థాన మాభగవంతు నొందుటయే యందఱకుఁ బ్రధాన మను దృఢవిశ్వాసము గలిగి యాలోచించినఁగాని యీవిషయము తేలదు. ఇవిగలవారలకే యీవిషయము రుచించును. కర్తృమనాది కాదన్నవారి కది యనాదియేయని నచ్చఁజెప్పట బ్రహ్మకై న శక్యముకాదు. కాఁబట్టి ముం దాస్తికత యావశ్యకము. అది యన్న నీవిషయము కరతలానులకముగాఁ దోచును. అదిగల మాన్యతలే కృతార్థులగుదురు.

భగవంతుఁ డవతరించునంతటి ధర్మహాని యాకాలమునఁ గలదా?

శ్లో. పరిత్రాణాయ సాధూనాం వివాళాయ చ దుష్కృతాం,

ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగే యుగే

అను భగవద్వాక్యము భక్తులకు శరణము కదా!.

త్రేతాయుగమున నాల్గవభాగమునఁ బ్రపంచ మెట్లున్నదని తొలుత విచారింతము.

నిరంతరభగవత్పాదపరాయణచిత్తులగు మహర్షులకుండరామిపాటిల్లుటయు, దేహబలమున విజ్ఞప్తీగ్రుక్తరదానపులు ప్రబలి విచ్చలవిడి సంచరించి మానవులఁ గబిరించుటయు, సర్వకాలసాధారణకృత్యముగ నుండెను. పురములు, నగరములు, గ్రామములు, పల్లియలు చాలతక్కువగ నుండెను. భీకరారణ్యములు ప్రబలియుండెను. ప్రజలు నడచుమాగ్గములు కడు భయంకరకంటకమృగపన్నగరాక్షసాక్రాంతములై యెంటరిగఁ జరింప నలవిగాకుండెను అందందుఁ బురములుండినను సామాన్యముగా నడపులే యధికస్థలము నాక్రమించియుండెను. అహారపదార్థములు చాలినన్ని లేకుండెను. మాంసాహారమే ప్రధానముగ నుండెను. మహర్షులుకందమూలఫలములభక్షించుచుండిననురాజ్యగృహములయందెప్పుడో భుజించుట సంభవించినపుడు కొండఱు మేధ్యమృగమాంసమును దినుచుండిరి. సత్యమున కాకాలమున మిగుల శౌరవము వ్యాప్తియు నుండెను దేవతల నారాధించుట నేమిఁజూత లున్నను దద్వారా తొలంగునన్న నమృతము జనసామాన్య

మున కుండెను. భూతదయాపశ్చాత్తాపములు గలవారు కొలదిగ నున్నను వారికి మర్యాద హెచ్చుగా నుండెను. శ్రుతిస్మృత్యైక్య క్రియాచరణమున శ్రద్ధగలవారు మహర్షులనఁ బరఁగుచుండిరి. వారిసంఖ్య యత్యల్పముగ నుండినను వారియశస్సు విశేషముగ వ్యాపించియుండెను. ఇన్నియుండినను స్వేచ్ఛాప్రసర్తకులు, హింసా పరాయణులు, దోర్బలప్రధానులు, క్రూరాచారనిరతులు నలుదెసల వ్యాపించి సాధుజనులకు విశేష బాధను గల్గించు చుండిరి. వారి నాపఁ జాలువారుండినను వారిలపసంఖ్యాకులగుట స్వకృత్యము నెఱవేర్చఁ జాలకుండిరి. కొందఱు తత్కార్యమునం బ్రవర్తిల్లి వారిచే మృతిఁబొందిరి. క్రూరాత్మసదృష్టిం బడక యెట్లో యేకానలలోనో, ఏకొండగుహలలోనో నివసించుచు సాధుజనులు బాధల ననుభవింపుచుండిరి వర్షములు లేక జనులు బాధపడలేదు గాని ప్రాణములకుగా, మానసంరక్షణమునకయి చాలఁ గష్టముల ననుభవించుచుండిరి ఏనత్కర్మములు చేయఁ బూనినను గ్రూరగతవిఘ్నములు గలుగక సాగకుండెను. దాన వాని మాని, యూరకుండవలసినవచ్చెను. అట్లుండట మతింత దుర్భర మయ్యెను ఇఁకఁ జేయ వలసినదేమియును నూహ లే సర్వకాలసర్వావస్థలయందు వారికిఁ బ్రసరింపసాగెను. ఈకష్టములనుండి గట్టెక్కఁగలమా యను శంక పొడమెను. హాహాకారములు చెలరేగెను. భగవంతుఁడు తప్ప వేఱు శరణము లేదని వారికిఁ దోచెను.

ధర్మము నశించుటయు, సధర్మము వృద్ధియగుటయు భగవదవతారకారణములని యేదో యొకరితిగా నందఱు అంగీకరించినట్లు చెప్పనొప్పు నైఁ జేర్కొనిన కారణములకన్న నెక్కువకారణము లేకాలమునఁగాని యుండఁ జాలవనుట నిస్సంశయసిద్ధాంతము. ఊఁహూఁ! అని యనంగీకారనూచకముగాఁ దలద్రిప్పువా రుండరని నానమ్మకము

బాహుబలమున విజ్ఞప్తిగఁ గ్రూరచిత్తులగర్వమును దుర్బలులచే నడఁగించుటకు భగవంతుఁ డూహించునని మనము నమ్మవచ్చును. అట్లు సంభవించినఁగాని లోకులకు గుణపాఠము చక్కనిది కుదురదు. మాకన్న బలవంతులే లేరనువారిని, వారిని మించినవారిని బుట్టించి వారిచేఁ జంపించుట మంచిది గాదనియు, దాన బలవంతులును గ్రూరులు నగువారికి బుద్ధి రాదనియు సర్వేశ్వరుని తాత్పర్యమైనట్లొకయాహ కలుగుటలోఁ బ్రమాద మేమియు నుండదు. అట్టి యప్రధర్మ బలకాలురను దుర్బలులు జయించినచోఁ జూచువారును, అచరిత్రమునుమినువారును నహంకారమును దొలంగి యీశ్వరమహిమకు సాధ్యముకాని దేదియు లేదని గ్రహించి విజ్ఞప్తిగఁ గుట మాని సాధువులు కావచ్చు ననుట దుహాహ కాదు అట్టి గుణపాఠము నేర్చుటయే భగవంతుని చమత్కృతి.

ప్రకృత మనుసరించెద. రావణుఁడు సహజబలోపేతుఁడయ్యుఁ దపఃప్రభావమున బ్రహ్మదేవు నలరించి దుర్లభవరముల నొంది, దాన గర్వియై విజ్ఞప్తిగఁ గుట మాఱు లేక దిగ్విజయమొనరించి దుర్వాసప్రతాపమున నింద్రాదిదిక్పతులజయించి

లోకము లచ్చెరువండఁ గైలాసం బగలించి శంకరుని మెప్పించి దుర్లభాస్త్రములం బడసి మారుకొన శూరుఁడు లేడేయని తలంచువాఁడు. కార్తవీర్యుఁడు వాలియు జయించినను మృతినొందింపఁ జాలరైరి. అట్టితఱి నెందఱో భూపతు లాతని శరా నలార్చులకు శలభస్త్రాయులైరి. ఇఁక సామాన్యులమాట ప్రస్తావింప నేల?

పోనీ, రావణుఁడు శూరమారణమునఁ దృప్తినొందె ననుకొందమా! లేదు. సాధ్వీతిలకములఁ జెఱఁబట్టఁ జొచ్చెను. దుర్భరదురంతఘోరసంతాప మంతకంటె వేఱొండు గలదే? సాధువులఁ జంపుట, యవమానించుట లోనగుదుష్కార్యములఁ జేయ జంకుపడకుండెను. వానిస్త్రావున మఱికొందఱు క్రూరు లట్టికార్యము లనే చేయుచు నాతనికి బంధువులును మిత్రులు నైరి. ఆకాలమున లోక మేకరణి నుండునో చెఱఁబట్టి తనపత్నిని గొంపోవుచుండఁ గన్నులారఁ గాంచుచు నాసాధ్వీ విలపింప నాలకించుచుఁ జేయ నేరకున్న సతులనునస్థితి యెట్లుండునో, అట్టివార్తల విన్నవరోపకారపారీణులస్వంతము లేరీతి నుండునో, అట్టిదురాత్మకుల ఖండములు ఖండములుగా ఛేదింపఁజాలక తమప్రతాపమును దూఱుకొనుశూరుల యూహ లెట్లుండునో వర్ణింప శేషునకేని దరమగునా? యనుశంక నాకుఁ గలుగుచున్నది. అక్కటా! ఆతరుణమున మరణించినవారే వురుషులు. బ్రదికియున్నవారు వురుషులనఁబడుదురా?.

ఇట్టి ఘోరపాపముల నెన్నియో చేయుచుండ నంతకాల మొర్చుకొని భగవంతుఁ డుండఁగలఁడు? ఆలోచించి యాలోచించి బ్రహ్మవరములఁ దప్పింప సాధ్యము కామిం దలంచి యెట్లులైన వానిం జంపక తప్పదు. కాన నరాకృతిం దాలెచ్చెను. తమకుఁ గావలసిన పరిజనులను ముందే వుట్టఁజేసెను. భగవదవతారమున కెన్నియో కారణము లుండవలయును అట్టి వరమపురుషుఁ డుదయింపఁదగినంత వ్యూహము చేసికొన్న దంపతు లుండవలయుఁ గదా! ఆకాలమున కవన్నియు సమకూడెను.

1. అనరణ్యభూపాలుఁడు రావణునితోఁ బోరి శరీరమును విడుచు కాలమున నావంశమున జనించినవాఁడు నిన్నుం జంపునని శపించుట.
2. వేదవతి తన్నుఁ బట్టుకొనిన రావణుని హుంకారమున నడలించి యగ్నిప్రవేశ మొనరించుచుఁ దాను విష్ణువునే పెండ్లియాడెన ననియు నిన్నుఁ జంపించుటకుఁగా నే నయోనిజనై వుట్టుదు ననియు శాప మొసంగుట.
3. రావణుఁడు బ్రహ్మను వరమడుగుకాలమున మనుష్యవానరేతరజంతువులచేఁ జావకుండ వర మడుగుట.
4. విష్ణువునకుఁ బత్నీవధికారణమున భృగుమహర్షి మనుష్యజన్మ మెత్తఁదగునని శాప మొసంగుట.
5. అహల్యకు రామపాదరజస్సంగమువలన వ్యసానప్రాప్తి గలుగునట్లు గాతమ శాపమోక్షరూపవర ముండుట.

ఈ మొదలగు సనేక కారణములు, విష్ణుమూర్తి మనుష్యయోనిం బుట్టుటకు, నందు నిత్యైకవంశమున జనించుటకు సహాయము లయ్యెను.

ఈవిషయము ముందే దేవతలకుఁ దెలియును గాననే తమతమయంత్రముల భల్లూకవాసరములఁ బుట్టించిరి. వారెల్ల నయోధ్యాలోకానుభవభాగమునఁ బర్యవ్రాజకముల నాశ్రయించియుండిరి. రామదర్శనమాత్రముననే వారెల్ల దానులై సాయముచేయ సంసిద్ధు లైరి.

ఇట్లు భగవత్సహాయము లేకున్నఁ బ్రజలు జీవింపఁజాలరు. ధర్మము కాలూన నవకాళము లేదు. క్రూరులు స్వేచ్ఛగాఁ బ్రబలిరి. అట్టికాలమునఁ గాక మఱెట్టి కాలమున భగవంతుఁ డవతరింపఁబూనును ?

ఇక్కఁ జేతాయుగమానవుల మనోవుత్తి యెట్టి దని యిండుక విచారించె దను. చేతాయుగమున నెల్లరకుఁ బరోపకృతి యొనర్చుట ముఖ్యధర్మము. సత్య భావణము ప్రప్రధానధర్మము. ఇవి మనుష్యులు మొదలు పక్షిజాతులవఱకు వ్యాపించెను. ఆర్దులను సంరక్షింప స్వప్రాణముల విడుచుటకు సంసిద్ధముగనుండుట యాకాలపుఁబ్రాణిలోటికి నైజపుత్రిగా నుండెను బలాబలవిచారముగూడ నాలోచింపక తమ రాపని నెఱవేర్చు బూనునంతటి యుత్సాహ మాకాలపు జీవులకు వాడుకపడెను.

ఇవి కాక మఱి కొన్ని యాకాలపు టలవాటులఁ బరిశీలింతము.

1. పెక్కుమందిస్త్రీలను వివాహమాడుట.
2. దేవతాప్రార్థనాదికములయందు హెచ్చుగా మద్యహంసముల నుపయోగించుట.

3 పరస్పరసహాయమునఁ గృత్యముల నెఱవేర్చుకొనుట.

4. పితృమాతృగురుభక్తి.

5 రాజులు ప్రజలయనుమతి వేడక యేకార్యము చేయకుండుట.

6. నాణెములుగా గోవుల నుపయోగించుట.

ఈ మొదలగునవి యాకాలపుటలవాటు లని రామాయణమునుండియే తెలుసు. దీని కుదాహరణములు చూపుట యంతగా నవసరమని తోఁపనందున వదలితి. రామాయణకథ నెఱుంగని భారతీయుఁ డుండఁడనునదియే నాదృఢవిశ్వాసము. అదియే సన్నుదాహరణములఁ జూపకుండఁ జేసినది.

ప్రజలను హింసించునలవాటుగల స్త్రీలనై నను శిక్షించుటయో చంపుటయో పాపము కా దనుట రాజధర్మమై యుండెను. అనఁగా రాజు ప్రజాహితమునే కోరుచు, దాని నెఱవేర్చు సంసిద్ధుడై యుండుట యాకాలపురాజనీకులలోఁ బ్రధానముని తెలిసికొనఁదగినది. స్త్రీవధము మహాపాపమను శాస్త్రము, ప్రజాహింసాకృత్యనిరత స్త్రీవిషయము కాదనియు, ప్రజాహింసనుజూచుచు నూరకుండుటయే స్త్రీవధపాపమును మించినపాపమనియు రాజనీతిజ్ఞులసిద్ధాంత మని గ్రహింపఁ

దగును. దీనిని దృఢపఱచు నుదాహరణము లందఱకుఁ గరతలానులకములు గాన వదలవలసివచ్చెను జనులకు నిత్యతుష్టిపుష్టులు గలవు. కాననే యారోగ్యముగలిగి యకాలమరణములు లేక దీర్ఘాయుర్రాయము గలిగి పుత్రమరణదుఃఖము ననుభవింపక యుండుటకు నవకాళము గలిగియుండెను. ఎప్పుడో నొకప్పుడు పుత్రమరణదుఃఖము కలిగినచో నది రాజనీతియం దొకలోపము కలదని వారు భావించుచుండిరి. అంతలో విడిచిరా? వెంటనే రాజుతో నిట్లుజరగినదే. ఏమిదీని హేతువు? దీని నెట్లు తొలఁగింతు వని యధిక్షేపించుటయు, రా జందులకుం జింతించి తనయం దేదియో లోపము గలదని నిశ్చయించుకొని విద్వత్సంత్రిపౌరులతో నాలోచించి దానిఁ బాపఁ బ్రయత్నించుచుండెను అంతియగాని తన్నాక్షేపించుట తప్పుగా భావింపకుండెననుటయు గ్రహింపఁదగినది. ఔరా! ప్రజాహితమునకన్న వేఱొండువనియే తమకు లేదనియు, నదియే ముక్తిపదమనియు నాకాలపుఁ బ్రభువులు భావించి రనుటకన్న విశేష మేదిగలదు?

+|| ప్రజలకష్టములు. ||+

జానపదులుగూడఁ దమకుఁ గలిగిన కష్టముల రాజుతోఁ దమరే విన్నవించుకొనుచుండిరి. ప్రతిదిన మందులకై యొకకొంతకాలము నేర్పాటుచేసి రాజు కాచుకొనియుండును. నిశ్చయముగా వారు విన్నవించుకొనుచుండురు. నీతిజ్ఞులఁ గొందఱం బిలిచి రా జావిషయ మెట్లు తీర్మానింప నగునని యోజించుచుండెను. అంతియగాని తోఁచినట్లు తీర్పుచెప్పు నాచారము లేదు. ఇట్టి యాచార మాకాలమున నుండుటకు సత్య మాతరుణమున దృఢముగ నెలకొని యుండుటగాక వేఱు కారణ మేమి యుండును? తమతప్పులను వారొప్పుకొనుచుండిరి. కాన సాక్షులతో నంత యవసరము లేకుండెను. తమపక్షవాదమును జెప్పకొనుట కష్టము కాకుండుటచే నితరులసాయ మపేక్షణీయము గాకుండెను. దీర్ఘదృష్టి నారయ జను లాశాపిశాచి కావేశపరవశులు కాక సత్యనిరతు లగుటచే నాకాలపుఁ బ్రభుత్వ మట్లు సాగుచుండె నని గ్రహించుటయే సరసము. మనుస్మృత్యుక్తధర్మముల మించిన ధర్మము లాకాలమున నుండెననుట కావంతయు సంశయము లేదు.

+|| విద్యాభ్యాసము. ||+

ఆకాలమునఁ బ్రధానముగ వేదవిద్య నభ్యసించుట వాడుకయైనట్లు కనుపట్టు. మూఁడువేదము లభ్యసించి ధనుర్వేదరహస్యముల నెఱింగి మంత్ర దేవతోపాసనామూలమున నాయాయుస్తముల వశంగతములఁ జేసికొని గుఱియందు నేర్పఱులై యుండిరి. కాననములు దట్టముగా నుండుటచే మృగబాధ లధికముగ నుండుటచే సప్తవ్యసనములలోనొక్కటియగు వేట నింద్యమైనను బ్రజాహితము

ప్రధానధర్మముగఁ బరిగణింపఁబడుట రాజు లాదరణము మీఱఁ గొంతకాల మా ఘోరారణ్యములఁ దిరిగి సింహశాన్దాలాదిక్రూరమృగముల హింసించి ప్రజలయూర్తిని బాపుచుండిరి.

శ్లో. స్వే స్వే ధర్మే నివిష్టానాం సర్వేషాం మనుషూర్వశః,
పద్మానా మాశ్రమాణాం చ రాజా సృష్టే లభిరక్షితా.

అను మనుస్మృతిధర్మ మాకాలమునఁ జక్కఁగా రాజుల కెఱుకపడియుండె ననుట నిస్సంశయము. ప్రజలు రాజును బరదైవముగా భావించి తమకష్టములఁ దెలుపుకొనుచుఁ బ్రభువులకష్టములఁ దమవిగా భావించుచు నుండిరి. ఈవిషయము లన్నియు రామాయణమునుండియే తేలును.

రామాయణము కావ్యముకానఁ గల్పితములం దుండునని యొకప్రశ్నము రావచ్చును. వర్ణనాంశములు కావ్యములయం దుండుట సహజమే. కాని యేకవి యైనను బ్రపంచములో లేనియాచారములను గాని సృష్టిలో లేని వస్తువులకుఁ జేరులఁగాని కల్పింపఁ జాలఁడు. ఉన్నవానిని బెంచివ్రాయుట ప్రకారాంతముగాఁ జమత్కృతిగ వ్రాయుట కవికి కళ్యమగును గాని సృష్టిలో లేని వస్తువులకు నామములఁ బెట్టుటకు మాత్రము వలంతుకాఁడు. కావున రామాయణములోని విషయములు కల్పితములనుట వెట్టితనము. ఏగ్రంథముగాని యాకాలపుమనుజులయభ్యాసములఁ దెలుపుట కిసుమంతయైన జంకదు కాని లేనివానిని గల్పింపఁజాలదు. వర్ణనాంశములలోఁ దనస్వేచ్ఛను జూపు ననుట నిర్వివాదాంశము.

ఈవైకారణములను బట్టి యాలోచింప నాకాలమునఁ బ్రజలకష్టములఁ దొలఁగించుటకు భగవంతుఁ డవతరింపవలసిన యవసరము కల్గెను. రావణాదిరాక్షసులు శివుని బూజించుచుంటు శంకరుఁ డాజోలికి రా నవసరము లేదయ్యె. ఇక నీభారము విష్ణువునెత్తినఁ బడియెను. జయవిజయుల గాథను బట్టియే వారిని శాప విముక్తులఁ జేయుట నారాయణమూర్తిపనియే యై యుండెను.

ఆశ్రమచతుష్టయమున గృహస్థాశ్రమము ప్రధానతను గాంచినట్లు లోకత్రయమున మర్త్యలోకము ధర్మకర్మాచరణమునఁ బ్రధానత్వముఁ గాంచెను. ఇందుఁ జేయుసత్కృత్యములద్వారా దేవతలకుఁ దృప్తి గల్గును. కాన మర్త్యలోకమునందు ధర్మమునశింపకుండ జాగరూకుఁడై యింద్రుఁడు కాపాడుచుండును. తన కళకయైనపుడు విష్ణువుతో మొట్టపెట్టుకొనుట యింద్రున కాచారమై యుండెను.

రావణునికాలమున మధ్యమలోకమున రాక్షసబాధ లెక్కువగ నుండిన కతన యజ్ఞాదిసత్కృత్యములుసాగకయుండెను గాన దేవతల కాలోపముమొందుగఁ దోఁచెను. కాన రాక్షసుల మాయింపఁజేయుట వారికిం గూడ నవసరమయ్యెను. ఇంద్రులు భగవంతునిం జేరి భక్తిమై మొట్టపెట్టుచుండిరి. మహర్షులు భ్యాస రూపముగా నీపనినే చేయుచుండిరి. శ్రీమన్నారాయణమూర్తియొక గలమునకై

వేచియుండెను. ముందు దేవతలు స్వాంశమువలన భల్లూకవానరములఁ బుట్టించి యే యుండిరి. పరికరములన్నియుఁ గుదిరినవి. కాన సమయము రాఁగా తా నవతరింపఁ గడుంగడు సంతసపడు చుండెను.

వై కుంఠమును బాడు పెట్టి విష్ణువు మర్త్యరూపమున రామనామమున నవతరించెనని కొందఱు ధ్వోషించుచుండుదురు. అదెంతవఱకు సత్యమో యెఱుంగఁజాలకున్నాను. ఇపు డాతర్కము నా కనవసరము.

భగవంతుఁడు తనచర్యలనుండి యితరులు నేర్చుకొనఁ జేయుచుండువాఁడు కదా! ఉపదేశకులు, భక్తులు, శ్రుతులు, స్మృతులు పురాణాదులునుగూడ ధర్మమునుపదేశించు చుండును. కాఁబట్టి మర్త్యరూపమునఁ దా నవతరించి తరువాతి ప్రజలు తనచర్యలను బట్టి నద్వైత్తి నేర్చుకొనవలయునని యూహించెను. తా నవతరించుటకు ముందే స్వాభిన్నయై స్వప్రవృత్తికి హేతుభూతుకాలగు శ్రీదేవిని వేదవతివచనానురూపముగ నామెయందుఁ బ్రవేశింపఁ జేసెను స్వశక్తియవతరింపఁగనే తా నవతరింపఁ యుండఁజాలఁడు. గానఁ దాను నుద్యుక్తుడయ్యే యుండెను. ఇంతలో దేవతాధీశులు ప్రార్థించిరి. అనన్యగతికుల మని స్వాభిప్రాయములఁ దెల్పిరి. రావణబాధలు పతివ్రతలకుం గూడ దుర్భరము లయ్యె ననుట యాత్మకుం దోఁచెను. ఇఁకఁ దడవుచేయుట యుక్తముకాదని భగవంతుఁడు నిశ్చయించెను.

ఇంతలోఁ బుత్రకామష్టే జేయ దశరథుఁ డుద్యోగించెను. ఇత్యోకువంశము పవిత్రతమమైనది గాన దశరథపుత్రత్వము నొంద శ్రీమన్నారాయణమూర్తి యిష్టపడెను. తాటకాసు బాహుప్రముఖులగు రాక్షసులకుఁ దనచేఁ జాపఁదగిన కాల మాసన్నమగుటయు, దేవతలు త్వరపడి యవతరింపుమా యని వేడుటయు, మహర్షులు మర్త్యరూపధారియగు తనను సేవింప నాతురపడు చుండటయుఁ గారణములుగా శ్రీవిష్ణువు మర్త్యలోకమునకు వేంచేసెను. దశరథునికోరికలుపండెను. మహర్షులతపస్సులు ఫలించెను. దేవతలసంతాపము తుదముట్టెను. ఇత్యోకుల పూర్వులగు ననరణ్యాదులవాక్యములు సత్యపూతము లయ్యెను. ధర్మరూపధేనువు కాలూన నవకాళము గల్గెను. అధర్మరూపపిశాచము నిలువ వీలుకా దయ్యెను.

ఇట్లు భక్తవరాధీనుఁడు, కరుణాశరధియగుహరి దాశరథియయ్యెను. అనంతరుఁడు లక్ష్మణుఁ డయ్యెను. శంఖచక్రములు భరతశత్రుఘ్నులైరి అయోధ్యానగరము భూలోకవై కుంఠ మయ్యెను.

ఏకారణము నుద్దేశించి జ్ఞాననిధియగు వసిష్ఠమునిచంద్రుఁడు రఘువంశమునకుఁ బురోహితుఁడయి కృత్యముల నిర్వర్తించుచుండెనో యాయుద్యోగముఫలించెను. జననానంతరకృత్యములు యథావిధినిర్వర్తించి వసిష్ఠుఁడు “కృతార్థోఽస్మి” యనుకొనెను.

మనుష్యులు మనుష్యులయం దుత్తములం జూచియు, దేవతలు తదుత్తములం జూచియు సద్వృత్తముల నేర్చుకొందురు. అనఁగా భిన్నజాత్యాచారముల నేర్చుకొన నెవరుగాని తలంపదు. కావున రాముఁడు మనుష్యుల కుదాహరణభూతుఁడై నటించెను.

+ఈ శ్రీరాముని యుత్తమప్రవృత్తి ప్రభృతులు. ౩౩+

1. సర్వభూతహితచర్య.
2. వేదవిద్యాభ్యాసము.
3. జనుల రంజింపఁజేయు పలుకులు.
4. గజాశ్వరథారోహణాభ్యాసము.
5. ధనుర్వేదపాండిత్యము.
6. విత్పశుశ్రావణనిరతి.
7. స్థితవూర్వకసంభాషణము.
8. కరుణాదృతి.

ఇత్యాదులు రామునకు సహజములుగ నున్న ట్లుండెను. మహాపురుషులక్షణము లన్నియు మూర్తీభవించినవనియే యందఱు తలంచు చుండిరి. ఇంతియకాక శ్రీరాముని సద్గుణములయం దెల్ల

శ్లో. ప్రీతుంకః కీర్తితుంక శ్చ సర్వజ్ఞా దీక్షభర్తనః.

అను శ్లోకోక్తమైన గుణవిలెతియందు, “ప్రీతుంకః” అనునది ‘ప్రమాదాత్ ప్రాప్తాకృత్యచింతాసు లజ్జావంతః’ అని వ్యాఖ్యాత లుపదేశించినసద్గుణమే. అనఁగా మనుష్యవ్యక్తికిఁ బ్రమాదమే లేకుండుట నైజము కాదు. కాన నట్టిది సంభవించినపిదప నిట్టిప్రమాదము చేసితి నని సిగ్గుపడట. ఇంతకన్న వేతాకటి యుండఁబోదని నానమ్మకము. ఈశ్లోకార్థమే

శ్లో. “సకలసద్గుణయక్తుః లోకపరి యునంతునట్టి ప్రమాదకార్యముఁ దలంచి సిగ్గుకొందు”

అని తెలింగింపఁబడినది. ఔరా! వ్యాఖ్యాత లెట్టి యుపదేశమున మనకు దాని యర్థమును దెల్పిరి?

ఎట్టిబుద్ధిమంతుఁడైన నొకప్పుడు ప్రమాదవశమునఁదానొకతప్పుచేసినపుడు పిదప నది తప్పని తాఁ దెలిసికొని దానినే యొప్పుని సిద్ధాంతము చేయఁబూనక సిగ్గుపడఁ దగుననుట దీనినుండి గ్రహింపఁదగిన సద్విషయము. ఇట్టి సకలసద్గుణములు శ్రీరామచంద్రునియందు నైజము లయ్యెను. రాజులక్షణము లన్నియు నొక్కచో నెలసిన ట్లుండెను.

శ్లో. తిష్ఠత్యైవ మృదు శ్చ స్యాత్కార్యం విత్త మహిమతిః,

తిష్ఠత్యైవ మృదు త్వైవ రాజా భవతి సత్పుత్రః.

యస్య ప్రసాదే పద్మా శ్రీ ర్విజయ శ్చ పరాక్రమే,
మృత్యు శ్చ వసతి క్రోధో న్యతేకోమయో హి సః.

అను మనుష్కత్వక్రగుణములు యీశ్రీయధర్మము లగుట నవి యన్నియు
నీరామచంద్రునియందు నెలకొనియుండె ననుట యొకవిచిత్రవృత్తాంతము కాదు.

కిష్కింధాకాండమునందు రామసుగ్రీవుల సంభాషణమున రామోక్తిగా

“మయా చ య దిదం వాక్య మభిమానా త్సూరిరీతమ్,
త త్త్వయా హరికాథూల! త త్త్వ మి త్యుపధార్యతామ్.

అన్యతం నోక్తపూర్వం మే న చ వత్స్యే కదాచన

ఏత త్రే ప్రతిజానామి సత్యేనైవ చ తే శశే.”

(2 స. ౨౦ శ్లో.)

ఈశ్లోకములు కనుపట్టు. ఆకాలమున సత్యమున కెట్టి ప్రచారము గలదో
కనుగొనవచ్చును. రామావతారఫల మిదియే యని భక్తులు గ్రహింపవలెను.
“అన్యతం నోక్తపూర్వం మే న చ వత్స్యే కదాచన” అను సూక్తిని మించినది
మతేముందును! అట్లు వచించినవారినుండి నేర్చుకొనఁదగిన విషయము లెన్నియుం
డవు! ఇట్టి యు త్రమపురుషసూక్తులు ఎన్నియో రామచంద్రునిమాటల నుండి
నేర్చుకొనఁదగినవి శ్రీరామచంద్రుడు పరమపురుషుడు కాన నన్నియు లక్ష్య
భూతములే. అట్టిశ్లోకముల నెల్ల నిట వ్రాసి పాఠకులఁగవ్వ పెట్టఁబూనకవిరమించు
చున్నాఁడను. శ్రీరామచంద్రునివ్యచరిత్రమునందు నంగుళిం జూపి యిది లోపమని
చెప్పఁదగినవిషయము కలదా?

‘వేదః ప్రాచేతసా దావీ త్సాక్షా ద్దాహయణాత్సా.’

అను సూక్తి సర్వజనసమ్మత మైనది ఇంటియ కాక,

“వరుద్ధింశతిసంఖ్యాకా గాయత్రీవర్ణసంయతాః,

యే శ్లోకా స్సంతి తా వత్త విలిఖామి యథాక్రమమ్

శ్లోక చ ప్రతిపాపాస్తం ప్రథమే ప్రథమే క్రమాత్,

గాయత్ర్యక్షర మేకైకం స్థాపయామాస మై మునిః.”

అను సూక్తులంబట్టి గట్టిగ నాలోచింప రామాయణము వేదసార మనియు
నిరుపదిసాల్గువేలశ్లోకములకుఁ బ్రతివేయింటికి నాదియందు గాయత్రీ వర్ణము సంఘ
టిత మనియుఁ దెలియ నగు. కొందఱు రామాయణమునుండి వేదమంత్రముల
నన్నింటిని గనఁబఱువవచ్చునని యందురు. అనఁగా వరుసగనో మఱియెట్లో వేద
మునంతయు దీనినుండి వెలువరించవచ్చునని వారిభావము. అది యంతగా మన
మాదరింపరాదు. ఒకనియమము ననుసరించి “ఇషే త్వేతి” మంత్ర వర్ణములఁజూపి
నచో వారు వంద్యులే. నియమములు పలువిధములఁ గల్పించుకొని వేదమంత్రా
క్షరముల నపూర్వక్రమంబునఁ దెలుపఁబూనుట కేవలపక్షపాతము. నియమము
తాత్కాలికపరిణామములఁ బొందునేని అమరశోకమునుండియు నాల్గు వేదములం
జూపవచ్చును. కాఁబట్టి వేదార్థమెట్టిదో యీశ్రీమద్దాహిమాయణార్థ మట్టిదని

చెప్పుట న్యాయము. వేదము చతుర్విధపురుషార్థప్రదము. రామాయణ మిట్టిదియే. భగవద్వహిమావ్రతిపాదితము వేదము. భగవద్వహిమావ్రతిపాదితము శ్రీమద్ధామాయణ మని గ్రహింపఁదగునని నాభావము. ఈనాభావము న్యాయసమ్మతము గాదని పెద్దలు నాకుం చెలుపవచ్చు. శిరసా వహించి గ్రహించి మనసునఁ బదిలము చేసికొనియెద.

శ్రీమద్ధామాయణము రామచంద్రుఁ డశ్వమేధయాగము చేయఁబూని నప్పటికే యర్పించిచ్చిష్టముగా ముగింపఁబడినట్లు రామాయణమునందే కలదు కదా. శిష్టభాగము రామావతారము సమాప్తి నొందినపిదప విరచితము.

కిష్కింధాకాండమున నలువదియొకటవ సర్గమున

“మేఖలా మత్కలాం చైవ దశార్ణవగరాణ్యపి,
అశ్వసంతి మనంతిం చ సర్వమే వానుపశ్యత
విదర్భా వృషికాం శైవున రమ్యౌ చాహిష్టకా నపి,
తథా వంగాః కలింగాం శ్చ కాశికాం శ్చ సమంతతః
అన్యైశ్చ దండకారణ్యం సపర్యతనదీగుహం,
నదీం గోదావరీం చైవ సర్వ మేవానుపశ్యత.
తతః వాంధ్రాం శ్చ పుంధ్రాం శ్చ వోశా స్సాంధ్యా వృక్షభాః.”

అని చెప్పఁబడినది. ఇందే కావేరీనది మలయపర్వతము తామ్రపర్ణినదియుఁ జెప్పఁబడినవి.

కిష్కింధాపురమునుండి దక్షిణదిక్కు నకుం బంపఁదలఁచిన యంగదజాంబవదాంబనీయాదికపులకు సుగ్రీవుఁడు మార్గము సుచేశించుఘట్టమున నీవిషయము చెప్పఁబడినది. దీనింబట్టి చూడ నాంధ్రాదిదేశము లాకాలమున నున్నట్లు స్పష్టమగును. ‘మాహిష్టకా విదర్భా కలింగా వంగా’ అను శబ్దములను బట్టి కిష్కింధకు దక్షిణమున నీదేశములు కలవా? యను ప్రశ్నము రాకమానదు. వంగ కలింగదేశములు కిష్కింధకుఁ దూర్పున నున్న ట్లిప్పటినితని బట్టి చెప్పనొప్పును అప్పటి కీదేశములపేరు లేవిగా నుండెనో యేయే దేశ మెట్లెట్లు మార్పునొందెనో యాకాలమున వంగదేశమనఁగా నేదో మనము చెప్పఁజాలము. ఈదేశనామము లంబట్టి రామాయణ మిటీవలనిర్నింపఁబడినదని సిద్ధాంతీకరింపఁబూనుటమాత్రము వెత్తితనము అప్పటిదేశవిభాగ మిపుడు లేదు. ఆంధ్రదేశ మితవఱకు వ్యాపించియున్నదో కొంతకాలముక్రిందట నంతవఱకు వ్యాపించియుండెనో యాలోచించినఁ దేటపడును. అక్కడముగానుండును. కొలఁదిక తాబ్బములలో నింతటిమార్పు నొందఁగా నింక నెన్నియో లక్షలసంవత్సరములక్రిందట నున్న దేశములవిభాగ మిప్పటి దేశవిభాగముతోఁ బోల్చి తప్పుగా నున్నదని చెప్ప సాహసించుట సరిక మార్గము కాదు. మనమూహింపఁజాలనికార్యములను గాలము తఱమాత్రమునఁ

జేయఁజాలును. ప్రయాగము రామాయణకాలమున భరద్వాజశ్రమముగ నుండెను. మహారణ్యముగా నుండెను ఇపు డరణ్యముండిన బాడగూడఁ గానరాదే.

రామాయణము రచించినకాలమునఁ గాశీనగరమువర్తింపఁబడలేదు. కారణమేమి? ఆపు డింత పత్తనములేక శ్రీవిశ్వేశ్వరజ్ఞే త్రవిఖ్యాతినొందియుండె నని యూహింపఁదగియున్నది. ప్రయాగస్థలమున నగర ముండినచో మహారణ్య మని వర్తింపఁబడునా? కాఁబట్టి యాప్రశ్నముల కవకాశమే లేదు. ఆంధ్ర దేశముపే రుప నిష్కర్మలయందుఁ గన్నట్లును. మనుస్మృతియందగపడును. ఆకాలముననిదియెట్లుండునో తద్దేశవాసులకృత్య మేమో తలంచినఁ దల కంటగించుచున్నది.

‘మేధాంధ్రచందమక్షానా మాకణ్యపకుహింసవమ్.’

మనుస్మృతికాలమున నాంధ్రులవఁగా నరణ్యవాసులో లేక గ్రామనగరాది నివాసులో లేటవడును. ద్రావిడులు నిట్టివారే యని యందే చెప్పఁబడినది. వీని నన్నింటిని దలంచినచో దేశము లాకాలమున నున్న ట్టికాలమున నుండక వదింప వీలులేనంత మార్పు నొందెనని తోఁచెడిని. కాఁబట్టి కిష్కింధనుండి దక్షిణభాగమున నావేరులుగల భాగములుండెనని యంగీకరించినచో నష్టము కన్నట్టదు. కాదుకూడదని యేమేమో చెప్పఁ బూనినను సిద్ధాంతము కాఁబోవునదియులేదు. ఊహ లేవుడు నేవిషయమునుగాని తత్త్వముగ నిర్వచింపఁజాలవు. ఎవరికి వారే సంతోషించునంతమాత్రము పనిచేయఁ జాలును.

రామాయణకాలమున దేశవిభాగములు లేకపోలేదు. ఇపు డున్నట్లు మాత్రము లేవు. దండకారణ్యమునం గూడ నందందు మునులుండు తావు లుండెను. వైఖానసు లసఁబడువారు వృక్షమూలముల నివసించుచుండిరి. రామచంద్రుఁ డాయూర్ధ్వములను జూచుచు మునుల మొఱి లాలకించుచుఁ జోయి పంచవటి తీరమున నివసించెను.

అగస్త్యాదిమహర్షులు రాక్షసవధ మొనరింప రామభద్రుం బురికొల్పుటయే గాక దివ్యచాపాదిపరికరముల నొసంగిరి. పంచవటితీరము నివాసార్హ మనియు నూదించిరి ఆప్రాంత్యముననే ఖరమాషణాదిక్రూరదానవులు కాఁపుర ముండిరి. వారిబాధలు దుర్భరములుగా నుండెను. మహారణ్య చుగుటను, మహర్షులతపశ్శక్తి యమేయమని తెలియుటను ఖరాదులు లోపముద్రాపతి లోనగుమహాత్ములజోలికఁ జోరైరి. మునితనయులం గొందఱుం జంపుటయుఁ గొందఱు బాధించుటయు జరగుచుండెను రావణానుజయగు శూర్పణఖ విచ్చలవిడి నందందు దిరుగుచుండెను దానిబాధ మఱింత దుర్భర మయ్యెను. ఇట్టిదుర్భరపరితాపము మనుజులకుం గలుగఁగా భగవంతుఁ డవతరింపక యూరకుండ సాధ్యముకాదు. కావున మనుజురూపమున రావణాదిక్రూరరాక్షసవిచిత్రాత్మకానారాయణమూర్తియవతరించెను.

రామచంద్రునిప్రవృత్తిని జూచి నేర్చుకొఁదగిన విషయము లిన్నియని చెప్పటకంటె మనుజుఁ డుత్తముఁడు కాఁదగినవాఁ డెట్లుండవలయునో ఆసద్గుణ

ములన్నియు నేర్చుకొనఁదగిన వని వచించుట యుత్తమము. ఏకపక్షీవ్రతాది సకలసద్గుణముల లోకులకు నేర్పఁ దా మనుజుల నొందెననుట సిద్ధాంతము.

ఇంక రామాయణశ్లోకముల నెత్తి యిట వ్రాసి పెద్ద యుపోద్ఘాతమును వ్రాయఁబూనను ఈశ్లోకములు విశేషార్థములు గలవని యాయాస్థలములయందే వివరించితిని. కాన నిట ననవసరముగా నావిషయముల వ్రాయక నాకుఁ దోచిన ముఖ్యవిషయముల వ్రాయఁదలఁచుచున్నాను.

❧ రామాయణకాలము భారతకాలమునకంటె నవినమా? ❧

రామాయణకాలము భారతకాలమునకన్నఁ బ్రాచీనము కాదనియు భారతమునఁ గన్పట్టు రామాయణగాథ యిటీవలఁ జేర్పఁబడినదనియు, రామాయణ కాలమున నీఖండమున నాగరికత గలదనియు, భారతకాలమున నదిహూన్యమనియు నొకప్రతీతి వినఁబడియెడు. ఇంతియకాక భారతమున ననేకవిషయము లిటీవలఁ జేర్పఁబడినవనియు నొకవాదము బయలుపెడలి చాలకాలమైనది. నాకుఁ దోచిన విషయము లీవిషయములకు సమాధానములుగా వ్రాయక వదలుటకు మన సొప్పుమీఁ గడంగెదను.

ఆర్యులను నొక తెగగుంపు ఉత్తరమున నెందో యుండి పలుదిక్కులకు వెడలిరనియు నందుఁ గొండలు దక్షిణమున కరుదెంచిరనియు, వారిద్వారా నాగరికత యీభాగమునఁ గల్గినదనియు హిమాలయదక్షిణభాగమున నున్న భాగముల యందలి నాగరికత ఆగుంపుద్వారా కలిగెననియు నొకవాదధ్వని శ్రవణమార్గమును జూచ్చుచున్నది. తలతోఁక లేని యీవాదమునకు సమాధానము చెప్పటయూ మానుటయూ యన్న మానుటయే మేలని తోచెడిని. అయినను బుద్ధి చపలస్వభావము గలది కాన నాలుగుమాటలు వ్రాయఁబూనెద. అది సమాధానమయిననుగావచ్చును, గాకున్నను గాకపోవచ్చును. అట్లే యాత్మేషముగూడ యుక్తమో కాదో యేదో యొకటికావచ్చును. కాఁబట్టి యీరెండును ఒక్కరితిగ నేయుండును.

❧ ఆర్యు లొకగుంపుగా నుండిరా? ❧

హిమాలయప్రాంతభూముల నెందో యొకమహిభాగమున నార్యులను తెగవా రుండిరి అనుమాట విన్నతోడనే నవ్వు పొంగి పొరలి రాకమానదు. ఆర్యులను వారెవరు? ఏలోకమునుండి వచ్చిరి? పుట్టుకతో నార్యులైరా? లేక కొంతకాలమున కా? దేనిని బట్టి యీవిధము దృఢపడును? అను ప్రశ్నములు మన గుండె దట్టక మానవు. వెట్టి మొట్టిగా నేదో యొకసమాధాన మూహలపై నూహలతో రాకమానదు. అది సిద్ధాంతమగునా? కానేరదు. వారు చెప్పినమాటల నూఁకొట్టుచు స్థాణుత్వము నొందిన నది సిద్ధాంతమగునేమో కాని యిందుక నోరుకడలించిన నది పరుగెత్తిపోవును. వేదములనుండియు వేదాంతములనుండియు స్మృతులనుండియుఁ బురాణములనుండియు వారికి వలసినభాగము లుదాహ

రింపఁబడునుగాని వారివాదమును నిరసించునవిమాత్రము ప్రక్షిప్తములనఁబడును. ఇట్టి యవకతవకయనఁ జెల్లు వాదమునకు సమాధానమేమి? వృథా కాలహరణమే. అట్లని యూరకుండ నగునా? తగదుకదా!

— ❧ ఆర్యులు. ❧ —

1. హిమాలయప్రాంతముల నెందో యొకఁగొంతకాల ముండి యందుఁ గొండలు తిండిపోతురామన్నలు దక్షిణభాగమునకు బయలుదేరిరి. ఇంతకన్న వెట్టి ప్రసంగ ముండదు. 2. ఆకాలమున నీదక్షిణభాగముల రాక్షసాచారములు గలిగినమనుజు లుండిరి. ఇంతకంటె నసంగతప్రసంగము లేనేలేదు. 3 అప్పుడగన్యుఁడనునార్యుఁ డీ దేశమునకు వచ్చెను. దీనికింగారణమైన స్కాందపురాణకథ యబద్ధమట. అగస్త్యముని రాకమాత్రము నిశ్చయ మట ఇంతకన్నఁ దలఁచిక్కగలదా? ఒక గ్రంథము ప్రమాణమైనచో నందుఁ గొన్నిభాగములు కావా? అట్టి వాదమున న్యాయముండునా? దానికిఁ గాలూన నవకాశమైనఁ గలదా? అగస్త్యముని దక్షిణభాగమునకు వచ్చినపు డీప్రాంత్యముల నెట్టిమనుజు లుండిరి? మహర్షులుండినట్లు ప్రమాణములు లేవా? అవిప్రమాణములు కాక జల్పితములై సహా నన్నియు నట్టివే యన్నఁ దప్పుండునా?

❧ భారతకాలమున దేశ మెట్లుండెను? దండకారణ్య }
 భూభాగస్థితి యెట్టిది? రామాయణకాలమున } ❧
 నవియెట్లున్నవి!

అని యిండుక విచారింతము. ధార్మరాష్ట్రులు పాండుపుత్రులు కలిసి హస్తి నాపురమునఁ గొలది కాలముండిరి. వారలకుఁ గలహములు పోసఁగెను. దుర్యోధనాదులప్రక్క దుష్టులు వలుపురుచేరిరి. విదురాదులు పాండుపక్షపాతులే. అనఁగా ధర్మపక్షపాతులు. రాజగు ధృతరాష్ట్రుఁ డంగహీనుఁడు. కాబట్టి కొడుకుమాటను దిరస్కరింపఁజాలక విదురాదుల యాశయమును వీటిఁబుచ్చ నూహింపక త్రిశంకు స్వర్గముగా నుండెను. కాని పాండుసూనుల తేమమును మాత్రము కొరుచుఁ బాండురాజు మృతికై వగచుచుండెనని చెప్పుటలో జంకవలసిన యవసరము కానరాదు కొడుకున కీవార్త మనస్సునఁదోఁచెను. పాండుపుత్రులు హస్తి నాపురమున నున్న భీష్మాదికురువృద్ధులు విదురాదిమంత్రులు పాండుసూనుపక్షపాతులు కాబట్టి వారి కొకకీడు చేయ వలనుపడదని నిశ్చయించుకొనెను. శకునిప్రభృతి దుష్టమిత్ర బృందమును గూడి మంతనము నల్పెను. ఊగుబెడలించుట యుక్తమని తీర్మానించుకొనెను. వారాణసీనగరము హృష్టపుష్టజనాకీర్ణము. అందుఁ బాండుపుత్రులకు వసతిఁ గల్పించి యందుంచినఁ దాఁ జేయఁబూనిన కీడు పారికిఁ దాఁకునని యాతని యూహ. కాబట్టి తండ్రితో ధర్మరాజాదులను గాఢీనగరమున నుంచుట యుక్తమని తెల్పెను. వీరందఱుకాకచో నుండుటకన్న భిన్నస్థలముల నుండుట కొంత

మేలే యని యాజనుమాంధుఁ డంగీకరించెను. కాని కొడుకు చేయనున్న దుడుకుఁ దనము నెఱుంగఁడు. ఈ ఘట్టమున భారతమునఁ గాశీవిషయమెట్లున్నదో చూడుఁడు.

ఆదిపర్వము - ౧౪౩ అధ్యాయము.

ధృతరాష్ట్రః. మ మైతే పురుషా నిత్యం కథయంతి పుషః పుషః,

రమణీయతమం లోకే నగరం వారణావతమ్. ౧

తే తాత! యది మన్యధ్వ ముత్సవం వారణావతే,

సగణా సాన్యయా శైప్వ విహరధ్వం యథామరః. ౨

బ్రహ్మణేభ్య శ్చ రత్నాని గాయత్రేభ్య శ్చ సత్యకః,

ప్రయచ్ఛధ్వం యథాకామం దేవా ఇవ శువర్చసః. ౩

హృష్టపుష్టజనాకీర్ణమై కాశీనగర ముండెనని యీ ప్రమాణములనుండి తేలును. రామాయణమునఁ గాశీనగరము ప్రస్తావమే లేదు. కాని

యాని త్వత్తీరవాసీని చైవతాని వసంతి చ,

తాని సర్వాణి యత్యైవి తీర్థా న్యాయతనాని చ. (అయో. ౫౨. స. ౯౦. శ్లో.)

తీర్థాని మణికర్ణికాదీని ఆయతనాని కాశ్యాదీని అనిగోవిందరాజులు. తీర్థాని ప్ర యాగాదీని ఆయతనాని కాశ్యాదీని అని తీర్థలు వ్రాసిరి.

ప్రయాగకాశీస్థలములు పెద్దనగరములై యుండినట్లు చెప్పు నవకాశము కలదా? ప్రయాగవిషయమై రామాయణాయోధ్యాకాండమున నేఁబడినాల్గవ సర్గమునందు

యథా క్షేమేణ గచ్ఛక్ స పశ్యం శ్చ వివిధాన్ ద్రుమాన్,

విప్లూతమాత్రే దివసే రామ స్సౌమిత్రి మబ్రవీత్. ౪

ప్రయాగ మభిళః పశ్య సౌమిత్రి! ధూమ మున్నతమ్,

అగ్ని ర్భగవతః కేతుం మన్తే సన్నిహితో మునిః. ౫

నూనం ప్రాప్తా స్తస్మి సంభేదం గంగాయమునయో ర్వయం,

తథా హి హ్రూయతే శబ్దో వారిణో వారిషుట్టిరి. ౬

దాయాణి పరిభిన్నాని వనశ్చై రుపజీవిభిః,

భరద్వాజాశ్రమే చైతే దృశ్యంతే వివిధా ద్రుమాః. ౭

వీనింబట్టి గట్టిగా నాలోచింప నాకాలమునఁ బ్రయాగమున భరద్వాజాశ్రమ ముండెననియు, దట్టముగ వృక్షము లుండెననియు, నాటవికులు ఛేదించిన వృక్ష ములు పడియున్నవనియుఁ దేలక మానదు. అనఁగా నరణ్యమధ్యమభాగమున భర ద్వాజాశ్రమ మున్నట్లు స్పష్టము.

భారతకాలమున కాస్రాంతమహాభాగములు నగరములతో విరాజిల్లుచుం దుట లేదా? అరణ్యములు గ్రామనగరాదు లగుట సృష్టిసహజము గాని పురము

లరణ్యము లగుట సృష్టివిరుద్ధము. కాబట్టి భారతకాలమునకన్న రామాయణ కాలము ప్రాచీనకాల మనుట సుష్టము.

చిత్ర కూటపరిసరభాగములు మహారణ్యభూయిష్ఠములని రామాయణమున వర్ణింపఁబడినవి. ఆభూభాగములు నగరమయములై యుండనరణ్యములుగనున్నట్లు వర్ణింపఁబడియే ననుట హాస్యాస్పదము. నృభావవిరుద్ధము. భారతకాలమున నా భాగము లరణ్యములుగ నున్న ట్లాహింప వీలు లేదుకదా.

రామచంద్రుఁడు గుహుని వదలి గంగను దాటి దక్షిణతీరమును జేరి లక్ష్మణునితో

“ప్రణవజనసంబాధం తే త్రా రామవింశికం,

విసమం చ ప్రపాతం చ వన మద్య ప్ర వేక్ష్యతి.”

(౫౨. స. ౯౮. శ్లో.)

అని చెప్పెను. గంగాదక్షిణభాగము నిర్మానుష్యమగు నరణ్యమయ మని సుష్ట మగును.

భరద్వాజముని రామునకుఁ జిత్రకూటమార్గమును దెల్పుచు

“తక్ర యూయం ప్లవం కృత్వా తతః ౭౦శుమతీం నదీమ్,

తతో న్యగ్రోధ మాసాద్య మహాంతం హరితచ్ఛదమ్.”

అని తెల్పెను.

తా కావ్యసంఘాట మథో చక్రకు స్సుమహాప్లవమ్,

శుక్లై ర్వంశై స్సుమా న్దీప్త ముశీరైశ్చ సమాప్తతమ్.

తతో వేతసశాఖా శ్చ జంబూశాఖా శ్చ వీర్యవాహా,

చకార లక్ష్మణ కృత్వా సీతాయా స్సుఖ మాననమ్.”

ఇట్లు యమునానదిని దాటుటకుఁ దమరే పడవను నిర్మించుకొనుట యెంత పూర్వ కాలపు టాచారమో తెలిసికొనవచ్చును గదా.

ప్రయాగత్రేత్రము మొదలు కిష్కింధానగరమునఱకు మహారణ్యముగా నుండుట రామాయణకాలము. భారతకాలమున నీభాగ మరణ్యమయ మని చెప్ప వీలున్నదియా? దీనింబట్టి యోజించినను రామాయణకాలము భారతకాలమున కన్నఁ బ్రాచీనమని తేలకపోదు.

దండకారణ్యమునఁ బ్రాచీనసృష్టినిం దెలుపునట్టి ప్రాణికోటి యుండినట్లు రామాయణము తెలుపును. ఇంచుకే నాగరికత లేనివారుగ నున్నట్లు సుష్ట మగును.

“వివిధ మశిశ్రీనిం కబంధ మదరే ముఖమ్,

రోమభి ర్నిచితై స్తీక్షై ర్చహగిరి మివోద్భృతమ్.

నీలమేఘనిధం రాద్రం మేఘ ప్రతినిస్వతమ్,

అగ్నిజ్వాలానికాశేన లలాటశ్లేష దీప్యతా.

మహాపక్షేణ పింగేన విపులేనాఽఽయతేన చ,

ఏకే నోరసి ఘోరేణ వయతే నాశుదర్శినా.

మహాదంష్ట్రోపపన్నం తం లేలిహనం మహాముఖమ్,"

(అరణ్య. ౬౯. ౪.)

అని కబంధదానవరూపము వర్ణింపఁబడినది. ఇంతియకాక లంకాపురమున రాక్షసరూపములు నామములు వికృతీతను దెలుపును.

"ఏకాక్షి మేకకర్ణం చ కర్ణస్థావరణం తథా,

అకర్ణం శంఖకర్ణంచ మస్తకోచ్ఛ్వాసనాపికాం.

అతికాయోత్తమాంగీం చ తనుదీర్ఘశిరోధరాం,

ధ్వస్తకేశీం తథా కేశీం శిశికంబశ్శధారిణీం.

లంబకర్ణలలాటాం చ లంబోదరపయోధరాం,

లంబోష్ఠీం ముఠుకోష్ఠీం చ లంబాస్థాం లంబజానుకామ్."

(సుందర. ౧౭. ౪.)

ఇట్టి రూపములుగలవారు పెక్కుమంది యాకాలమునఁ గన్పట్టుచుండినట్లు చెప్పఁబడినది ఈలాటిసృష్టి ప్రాచీనకాలమును దెలుపదా! భారతకాలమున నిట్టి వారు కలరా ?

+ఇతి యుద్ధములు. ౩౩+

రామాయణకాలమున వ్యూహాదిచమత్కృతులు లేక గుంపులు గుంపులుగాఁ గొందఱు రాక్షసులు తమయధిపతితోఁగూడిపోవుటయు, విచ్చలవిడి యుద్ధ మొనరించుటయు, మాయాయుద్ధము చేయుటయు, శిలావర్షమును గురిపించుటయు, నదృశ్యలై యుద్ధముచేయుటయు, నాభిచారికహోమములు చేసి చారుణ యుద్ధములు చేయుటయు నాచారములై యుండినను.

భారతకాలమున వ్యూహాదిచమత్కృతులుగలిగి నేనాధిపతి చెప్పినచొప్పున నందఱును బ్రవర్తించుచు నెక్కటికయ్య మొనరించుచు నాయుధములతోఁ బోరాడుచు మధ్యాహ్నకాలమునఁ గొన్నిముహూర్తములుపోరుమానుచు సాయంకాలమున విడుదుల కేగుచు యుద్ధముచేయు నాచారము లుండినను. ఇంతియకాక గదాయుద్ధమున నాభికిఁ గ్రిందిభాగమున నొప్పింపరాదను లోనగు నియమము లుండినను. నియమవిరుద్ధముగ యుద్ధ మొనరించినచో నింద గలుగుచుండినను. ఈ యుద్ధము యుద్ధశాస్త్రమున నెన్నియో మార్పులు గలిగి నియమములు పెక్కులు చేయఁబడినట్లగపడును గదా

రామాయణభారతయుద్ధధర్మముల రెండింటిని బరిశీలించినచో మొదటిది నియమబద్ధము కాని యుద్ధమనియు, రెండవది నియమాదివిహితయుద్ధ మనియుఁ దేలపడును. ఫలితము మొదటిదానికంటె రెండవది నాగరికతగలిగినవా రేర్పఱచిన నియమములు గలదనుటయే కదా.

ఒక రిద్దఱు రాక్షసులు మాయాసంగర మొనరింపలేదా? యను ప్రశ్నము రావచ్చును. ఆ ప్రశ్నమే క్రూరదానవస్వల్పతమసంఖ్యను దెలుపుచుఁ బ్రే ప్రశ్నము వకు ను త్తరముఁ దెల్పును. దీనింబట్టి యోజించినను భారతకాల మిప్పటికి సమా సన్నకాలమే యని దృఢపఱచును.

+ఇ సత్యము. ఇతి+

రామాయణకాలమున మనుజులు సత్యవాక్యై కసంయతాత్ములుగ నుండిరి. భారతకాలమున దానియందుఁ జమత్కృతి యించుక గనుపట్టు. “రామ సుత్య పరాక్రమః.” అనువిశేషణము రామాయణమునఁ బెక్కుతావుల నుపయోగింపఁ బడినది కదా! అట్లే భారతమున నుపయోగింపఁబడినదా?.

దశరథునికాలపు సత్యవాక్కును ధర్మరాజుకాలపు సత్యవాక్కును బరిశీలిం చిన నెంతయో భేదము కన్పట్టక మానదు. ఏదియైత్య మేది యయ్యైత్య మను ప్రశ్నము వలదు. రెండవది సమీపకాల మనుటను జెప్పక చెప్పుచున్నదనుట నిస్సం శయము.

‘సత్యం బ్రాయా త్ప్రియం బ్రాయా న్మ బ్రాయా త్నిత్య మప్రియం,

ప్రియం చ నావృతం బ్రాయా దేష ధర్మ సునాతనః.’

అను ధర్మసూత్రము భారతసత్యమునఁ గన్పట్టు రామాయణసత్యమున నట్టి మూర్ఖులు లేనట్లే తెలియనగు. చమత్కృతిహెచ్చుట ప్రాచీనకాలలక్షణముకాదు.

+ఇ లాక్షాగృహనిర్మాణమును బరిశీలించుము. ఇతి+

“శణుసర్జసాదీని యని ద్రవ్యాణి కానిచిత్,
ఆగ్నేయా న్యత సంతిహ తాని తత్ర ప్రదాపయ.
సర్విపైలవసాథి శ్చ లాక్షయా చా ప్యనల్పయా,
మృత్రికాం మిశ్రయిత్వా తం లేపం కుశ్యేషు దాపయ.
శణం తైలం ఘృతం చైవ జతుదారాణి చైవ హి,
తప్తి న్యేశ్చ ని సర్వాణి నిక్షిపేథా స్సమంతరః
యథా చ త న్మపశ్యేరణ పరీక్షంతోఽపి పాండవాః,
ఆగ్నేయ మితి తత్కార్య మితి చాగ్నేఽపి మానవాః.

... ..
జ్ఞాత్వా చ తాన్ సువిశ్వస్తాన్ శయానా నకుతోధయాన్,

అగ్ని స్వయా తతో జయో ద్వారత స్తస్య వేత్తనః.

దవ్యామానే స్వకే గోపౌ దద్ధా ఇతి తతో జనాః,

న గత్వాయేయ రస్తి నై వ పాండవార్థాయ కర్హిచిత్”

(అది. ౧౪౪. ఆ)

ఇట్టి కృత్రిమోపాయములు రామాయణకాలమునఁ గలవా? మాయాసీ తాదిసందర్భనాదులు లేవా? యన్న నీరెండింటికిం గలతారతమ్య మూహించి నచోఁ గాలభేదము బుద్ధిమంతులకుఁ దట్టక మానదు.

“పారేష వినివృత్తేష విదుర స్సర్వధర్మ విత్,
అధోధా పాండవశ్రేష్ఠ మిదం వచన ముచీత్.

* ప్రాజ్ఞః ప్రాజ్ఞప్రలాపజ్ఞః ప్రలాపజ్ఞ మిదం వచః,

ప్రాజ్ఞః ప్రాజ్ఞం ప్రలాపజ్ఞః ప్రలాపజ్ఞం వచోఽబ్రవీత్. (భారత. ౧౮౫. అ.)

ఈవిషయమును బరిశీలించిన నీకాలమెంత సమానన్నకాలమో తెలియం
దగు. ఈలాటిభాషాభిజ్ఞత రామాయణకాలమున నేరికే గలదా? ఇంచుక
యోజింపుడు.

“భావం చ బిల మద్యైవ కరచామ స్సుసంవృతమ్,

గుఢోచ్ఛ్వాసా న్న న స్తత్ర ముతాశ స్సంప్రదత్యతి

వసతోఽత్ర యథాచాస్తా న్న బుధ్యేత పురోచనః,

పాశో వాపి జనః కశ్చి త్తథా కార్య మరందితైః.” (ఆది. ౧౮౬ అ.)

ఇట్టి చమత్కృతిగల కృత్రినుకార్యధురీణత రామాయణమున గలదా?
ఇట్టివిషయముల నెన్నింటినో యెన్నివిధములం దలంచినను భారతకాల మీకాల
మునకు సమానన్నకాల మనియే తోచును.

+ఇతి బకవధము. శ్లో+

ఏకచక్రపురవాసులు ప్రతిదిన మొక్కొక్కరిని బంచుటకుఁ దన యాఁకలి
సంతమాత్రమున నడంచుకొనుటకు వచ్చటివారును బకాసురుఁడును నియమము
గావించుకొనిరి. ఆరీతిగాఁ గొంతకాలము సాగెను. పాండుతనయులు కుంతియు నం
దుండిరి. ఆనాఁడు వారున్న యింటివారి కా నియమమురీతి వంతువచ్చెను. భీముఁడు
తదర్థమై తాను బోయి బకునిం జంపెను. ఇదియే కథాసారము. దీనింబట్టి యోజిం
చిన రాక్షసులక్రార్యము కొంత తగ్గినట్టు కొన్ని నియమములకు వారు లోఁబడి
నట్లు కనుఁగొనవచ్చును ఇట్టి వధతుల రామాయణకాలికరాక్షసు లవలంబించి
నట్లు కనఁబట్టునా? బకాదులకన్న ఖరాదిదానవులు క్రూరులు, క్రూరాచారవిహార
పరాయణులని కదా కనఁబట్టును. ఇద్దానిం బట్టి నిష్పక్షపాతముగ నాలోచించిన
భారతకాలమున నాగరికత హెచ్చిన దని తెలియఁబడదా?

+ఇతి జూదము. శ్లో+

ప్రభువులు సందెములు పెట్టి జూద మాడుట. దాన రాజ్యముల నోడుట,
దానఁ దృప్తి చాలమి భార్యను బందెముగా నుంచుట యను నివి కేవల మనాగ

* ప్రాజ్ఞః బుద్ధిమాన్ ప్రకర్షణ అజ్ఞః ప్రాజ్ఞః పశుప్రాయః ప్లేచ్ఛాః శేషం ప్రలాపం
ప్రకృతిప్రకృత్యవిభాగేన అవిష్కన్నత్వా దర్శనవిభోధకం బుప్రదివికృతివల్లెవ తృదకదంబనిబద్ధం
జీకభాషారూపం వచనం జానా తితి తథోక్తః విదురః ప్రలాపజ్ఞం ప్లేచ్ఛభాషాభిజ్ఞం యుధిష్ఠిరం
ప్రతి ప్రాజ్ఞః ప్రకర్షణ అజానతః ప్రాజ్ఞం ప్రకర్షణ ఆర్థానాం అనవిభోధకం ప్రలాపజ్ఞః ప్రలాపం
జానతః ప్రలాపజ్ఞం ప్రలాపజ్ఞాపకం ఏతాదృశం వచః వచనీయ మిదం ఎత్యక్షమాణం వచః అబ్ర
వీత్. ఇతి సంబంధః.

రికతను దెల్పును. ఇవి భారతకాలమునఁ గన్పట్టు. రామాయణకాలమున నిట్టివి లేవు. కాబట్టి రామాయణకాలము నాగరికతగలకాలముగా నెన్నఁదగియున్నది. దానంతేని భారతకాలమునకంటెఁ దరువాతిది యేలకాఁగూడదను ప్రశ్నము రాక తప్పదు.

ఈ ప్రశ్నమునకు సమాధానము చెప్పటయన సంతకష్టమైనదికాదు. దుర్యోధనాదుల ప్రయత్నము ధర్మవిరుద్ధమనియు, దీనఁ గులక్షయ మగుననియు విదురాదులు స్పష్టముగఁ దెల్పిరి. భీష్మాదు లీయర్థమునే యంగీకరించిరి. ఇప్పట్లున నీ శ్లోకములు గన్పట్టు.

“శ్లో. ఏవం ప్రవర్తితే ద్యూతే ఘోరే సర్వాపహరిణి,
 సర్వసంశయనిర్మోక్తా విదురో వాక్య మబ్రవీత్.
 మహారాజ! విజానీహి య త్త్వం పశ్యామి భారత!,
 ముమూక్షో రాషధ మివ న రోచేతాపి తే క్రుతమ్.
 యదైవ పురా జాతమాప్రో రురావ గోమాయుష ద్విస్వరం పాపచేతాః,
 దుర్యోధనో భారతానాం కులఘ్న స్సోఽయం వ్యక్తం భవతాం కాలహేతుః.
 గృహే వసంతం గోమాయుష ర్థం వై మహా వృబుధ్యసే,
 సుర్యోధనస్య రూపేణ శృణు కావ్యాం గిరం మమ.
 మధు వై మాధ్వజో లభ్యా ప్రపాతం నైవ బుధ్యతే,
 ఆరుహ్య తం మజ్జతి వా పతనం వాధిగచ్ఛతి.
 సోఽయం మత్సోఽక్షద్యూతేన మధువ వృ పరీక్షతే,
 ప్రపాతం బుధ్యతే నైవ వైరం కృత్వా మహారథైః.
 విదితం మే మహాప్రాజ్ఞ! భోజే ష్యే వాసమంజసమ్,
 పుత్రం సంత్యక్తవాన్ భూర్యం పారాణాం హితకామ్యయా. (సభాతర్యమ. ౨౧ అ.)

ఈఘట్టమునఁ జేర్కొనఁబడిన నీతులం దలంప ద్యూత మాకాలమున నంతగా నిండింపఁబడినదో యెఱుంగవగు. ఇట్టి యాచారమును దత్పూర్వముండి నట్లు దీనినుండి తెలిసికొనవచ్చు.

+౩+ మానభంగము. ౩౩+

ద్రావదిని సభలోని కీడ్చి తెచ్చుట యనఁ గేవల మనాగరికత కాదా? యను నదియుఁ బై ప్రశ్నమునకుఁ దరువాతిప్రశ్న మనవచ్చు.

దుష్టచతుష్టయమాత్రాంగీకృతమై భీష్మాదికురువృద్ధునిదిత మగు నిది యాకాలమున సర్వవినాంగీకృతమార్గము కాదనియు సభాముఖముననే యాక్షేపింపఁ బడియె ననియుఁ దెలియుచుండఁగాఁ బ్రత్యేకసమాధానము సుసంగతము కాదు.

‘ధి గమ్య వప్తః ఖలు భారతానాం ధర్మ ప్రభా త్కర్తృవిదాం చ వృత్తమ్,

సభాతర్యమ. ౨౨. అ.)

అను నీద్రావద్యుక్తి పై సమాధానమును స్థిరపఱచుట లేదా! ఇట్టి యాచార మా కాలమున వాడుకగా లేదనియు, ధర్మాతిక్రమణము నొనరించిన దుర్యోధనునకుఁ బ్రాయశ్చిత్తము చక్కఁగనే జరిగినదనియు నెఱుంగఁదగు.

దీనింబట్టి యిట్టి యాచారములు గలకాలము చాలప్రాచీనమని తేలుననుట మొండిపట్టు. పూర్వణఖ సేవ్యుఁగాఁ దిరుగుచు రామునిం గామింప దానిముక్కు సెవులు భేదింపఁబడియో గదా! అది క్రూరాచారము కాదా? అట్టి యాచారము గలకాల మింతకంటెఁ బ్రాచీనము కాదన నెట్టి యవకాశము గలదు? అట్టి శిక్ష భారతకాలమునఁ గానరాదు కదా. కాఁబట్టి యీకథను బురస్కరించుకొని ప్రాచీన నవీనకాలనిర్ణయముచేయ వీలుకాదు. జనసామాన్యచారవ్యవహారాదులం బట్టియే నిర్ణయింపవలయు.

+ఇ పురనిర్మాణము. శ్లో+

ఇది ప్రాచీననవీనకాలపు టాచారములఁ దెలుపఁజాలు. ఎట్లనః పూర్వకాల మున నగరము నిర్మించినపిదప నందుఁ బ్రవేశించుట యాచారమైనట్లు కనుపట్టు. ఇప్పటివలె దొలుతఁ జిన్నపల్లియలుండి యావల వరుసగా నగరము లగుటలేదు. ఉత్తరకాండమునుండి యీవిషయము తేలును.

విశ్వకర్మా తత స్తేషం రాక్షసానాం మహాభుజః,
నివాసం కారయామాస శక్రస్యే వామరావరీష్.
దక్షిణ స్యాదధే ప్రీత త్రికూటో నామ పర్వతః,
సువేల ఇతి చా ప్యనోయ ద్వితీయా రాక్షసేశ్వరాః.
శిఖరే తస్య శైలస్య మధ్యమేఽం బుదసన్నిధే,
శకునై రపి దుష్ప్రాపే లంకచ్చిన్నచతుర్దిశి.
త్రింశద్యోజనవిస్తీర్ణా శతయోజన మాయతా,
స్వర్ణప్రాకారసంవీతా హేమతోరణసంస్థితా.
మయా లంకేతి నగరీ శక్రాజ్ఞప్తేన నిర్మితా,
తస్యాం వసత దుర్ధర్షాః! పుర్యాం రాక్షససత్తమాః!
అమరావతీం సమాసాద్య సేంద్రా ఇం దివోకళః.

... ..

విశ్వకర్మచ శ్రుత్వా తత స్తే రాక్షసోత్తమాః,
సహస్రాశుచరా గత్వా లంకాం తా మావసన్సురీష్.

(ఉత్తరకాం. ౫. స)

దేవేంద్రునియాజ్ఞ రీతి లంకానగరము నిర్మింపఁబడిననియు, మూల్యవత్సు మాలిమాలినామక రాక్షసులు మువ్వరు బ్రహ్మదత్తవరగర్వితులై విశ్వకర్మనుబిలిచి మా కుండఁదగుతావు చూపుమా యన నాతఁడు లంకానగరము తగినదని చెప్పి పనియు, నందు వారు నివసించి రనియు, గొంతకాలముఁ జేరి విశ్వకర్మచేయింపఁబడినది.

వఁగా దానిని వదలి భీతులై రసాతలమునకుం బోయిరనియు, ఆనగరము నిర్జనమై యుండెననియు, గుబేరుఁడు విశ్రవసునివల్లనఁ గలిగి నివాస మడుగ లంకానగరమున నుండు మని చెప్పెననియు, రావణుఁడు సోదరులం గూడి వరగర్వితుఁడై లంకానగరము నాక్రమింపఁ బ్రహస్తుని మాతగాఁ బంపఁగాఁ గుబేరుఁడు ప్రహస్తునితో

దత్తా మ మేయం పితౄ తు లంకా కూన్యా నికాచరైః,

నిశేతా చ మే యత్యై ర్దానమానాదిసన్దరైః.

(ఉత్తరకాం. ౧౧. ౪)

అని చెప్పెననియుఁ గథి కన్పట్టెడు. మఱియు

ఏవ ముక్తో గృహీత్వా తు త ద్వచః పితౄగౌరవాత్,

సదారపాతసామాత్య సృవాహనధనో గతః.

కూన్యా సా నగరీ లంకా త్రింశద్వ్యజన మాయతా

క్షిప్రమే వాధన ద్ద్రాఘ! నిర్జనా చాధ నిర్భయా.

... ..

ఏవ ముక్తో దశగ్రీవః ప్రహస్తేన మహాబలః,

విశేష నగరీం లంకాం సభ్రాగ్భృబలవాహనః.

ధనదేవ పరిత్యక్తాం మునిభిక్తమహాపథామ్,

ఆరురోహ స దేవారి స్ఫుర్ద్ధం దేవాధిపో యథా.

(ఉ. ౧౧. ౪)

కుబేరాదులు విడువఁగా నిర్జనమగు నాలంకానగరమును దశగ్రీవుఁడు ప్రవేశించినట్లందే కనఁబడును. ఆవల

ధనేశ్వర స్వధ పితృవాక్యగారవా స్మృతేషు చ్ఛుశిమలే గిరా పురీమ్,

స్వలంకృతై ర్భవనవరై ర్విభూషితాం పురంధరః పుర మమరావతీం యథా. (ఉ ౧౧. ౪.)

కుబేరుఁడు హిమాలయమున దివ్యభవనాలంకృతమగు నగరము నాక్రమించెననియు నందే కానఁబడును.

ఈవిషయములనుబట్టి చక్కఁగా యోజింప నాకాలమున ముందు శిల్పులు నగరముల మంచితావుల శత్రుదుర్భేద్యములుగ నిర్మించి యుంచుట వానినుచిత రీతి బలవంతులగు వారాక్రమించుటయు నాచారములుగ నున్నట్లు మనస్సునకుఁ దట్టును. ఇట్టి యాచారము భారతకాలమున నున్నట్లు కన నగునా?

434 అస్త్రవిద్యాభ్యాసము. 434

రామాయణకాలమున రాజపుత్రులు తండ్రియొద్ద శస్త్రవిద్యాభ్యాసము చేయుట యాచారమైనట్లగవడు. ఆవల నతఁడే యస్త్రముల యథాపుణ్యముగ సంపాదించఁ గల్గునట్లు చూపట్టు. భారతకాలమున నొకపాతశాలయు, నందు నిపుణుఁడగు గురువు నాతనియొద్దఁ గొంతమంది రాజామరులు శస్త్రవిద్య నభ్యసించుటయు నాచారముగ నున్నట్లు తెల్లమగు అంతియకాక నానాభూపాలురపుత్రులు బ్రాహ్మణులు గూడ నాపాతశాలయందుఁ జేరి విద్యాభ్యాస మొనరించు చుండు

టయుఁ గొంతకాలము కాఁగా వారిని బరీక్షించుటయు, నదిబహుజనసమక్షమున జరుగుటయు నాచార్యుడు గుట విస్పష్ట మగు.

కురుకుమారులు కృపాచార్యునిదగ్గ నప్రవిద్య నభ్యసించుచుండిరి. ఇంతలో ద్రోణాచార్యుఁ డచటికి వచ్చెను. అప్పుడు భీష్ముఁ డాద్రోణునితో

అసజ్యం క్రియతాం చాపం సా ధ్యత్రం ప్రతిపాదయ,
భుంక్త్వ భోగాన్ భృశం ప్రీతః పూజ్యమానః కరుత్యయే.
కురుణా మస్త్రీ య ద్విత్తం రాజ్యం చేదం సరాప్రకం,
త్యమేవ పరమా రాజా సర్వే చ కరవ స్తవ,
యచ్చ తే ప్రార్థితం బ్రహ్మ! కృతం త దితి చింత్యతామ్.
దిష్ట్యా ప్రాప్తోఽసి విప్రశ్రే! మహా నే ౭-మగ్రహః కృతః. (ఆది. ౧౩౧. ఆ.)

అని చెప్పెను.

తత స్సంపూజితో ద్రోణో భీష్మేణ ద్విపదాం వరః,
విశక్రాను మహాతేజాః పూజితః కరువేత్సని.
విక్రాంతే ౭థ గురౌ తస్మిన్ పాత్రా నాదాయ కారవాక్,
శిష్యత్యేన దదౌ భీష్మ వసుని వివిధాని చ. (ఆది. ౧౩౨. ఆ.)

ఈక్లోకార్థములం దలంప నాకాలమున కురుగృహమే పాతశాలగ నమర శిష్యులంప అచటికిం బోయి యప్రవిద్య నభ్యసించుచుండుట తేటవడు. కారవపాండు నూనుప్రభృతుల యస్త్రవిద్యాపరీక్షావిషయము నొక్కమాట మనసున నూహించిన నెంత చక్కని యేర్పాటు లప్పు డుండెనో తేటవడక మానవు. ఇట్టి యేర్పాటులు రామాయణకాలమున లేనేలేవు కాఁబట్టి భారతకాలము రామాయణకాలమునకన్నఁ దరువాతికని విస్పష్ట మగు.

దేశవిభాగమునుబట్టియు, అడవులసాంద్రతను బట్టియు, నగరాదినిర్మాణములఁ బట్టియు, జనసామాన్యప్రవృత్తిని బట్టియు విద్యాభ్యాసతత్పరీక్షానియమములం బట్టియు, యుద్ధనియమములం బట్టియు, స్త్రారాచారములం బట్టియు, స్పృష్టివైచిత్రిని బట్టియు, నిట్టి వెన్నియో విషయములం బట్టి యెట్లు లాలోచించినను రామాయణకాలము భారతకాలమునకంటె సలిస్తాచీనమని స్పష్టము కాక పోదు. ఇద్దానిని దృఢపఱచు నుదాహరణముల నీరెండు గ్రంథములనుండి చూపఁబూన నిటఁ జోటు చాలదు. స్థావరీపులకన్యాదుమునఁ గొలఁదివిషయముల స్పృశించి వదలితి. బుద్ధిమంతు లాలోచింతురుగాక.

+❧ ఆర్యులు. ❧+

ఆర్యులవిషయమున నాలుగుమాటలు వ్రాయక విరమింప లేఖని యొప్పు కున్నది. ఆర్యులు త్వరమున నెందో గుంపుగ నుండిరి. ఆకాలమున దక్షిణమున నాటవికు లుండిరి అనునీవాదము నిస్సారము. అంతియేగాక దుస్సారము. రామ

లక్ష్మణులు పంచవటీతీరమునకు వచ్చినపుడు సుందరాకాదులగునట్టివారి సంతకు ముచ్చ కని విని యెఱుంగమి శూర్పణఖ మోహించెననియు, దదాదిగా నార్యు లచ్చటి కనగా వింధ్యవర్షతయావ్యభాభాగమునకు రా మొదలిడిరని దీనివలనఁ దేటపడుచున్నదనియుఁ జెప్పెడి వాక్యములకుఁ దలతోఁక యనునవి లేవు. ఇది యొక చచ్చువాదము. మహాత్ములు, త్రికాలజ్ఞులు నగు మునివరేణ్యు లెందఱో యందుండిరి. కాన నీలాటి యూహలచే నిట్టి గొప్పవిషయములను సిద్ధాంతము చేయఁబూనుటకంటె సాహసకార్యము వేఱొకటి కానరాదు. అట్టిసిద్ధాంతములకు సమాధానము చెప్పఁబూనుటయు సంతకంటె పెట్టితనము. కాన నావిషయమై మిక్కిలి శ్రమించినట్లు వ్రాయక నదలి యింక రామాయణవిషయమై నాలుగు మాటలు వ్రాయఁ దలంచితె.

❧ రామాయణకాలపు భావ. ❧

రామాయణకాలమున జనసామాన్యమునకుఁ దెలిసిన భావ సంస్కృత భావ. సంస్కృతము దేశభాషగా నున్నట్లు గానరాదు. కాని స్త్రీలులోనగువారికిం దప్ప నందఱకు సాధారణముగా సంస్కృతము తెలిసియే యుండెను. బ్రాహ్మణులు సంస్కృతభాషనే తఱచుగ మాటలాడువారు. ఇతరులు సంస్కృతభాష సామాన్యముగాఁ దెలిసినవారేయనవచ్చును. దేశభాషలు లేకపోలేదు. సంస్కృతభాషాజ్ఞానములేనివారు కొలఁదిమందియే. దేశభాషలకంటె సంస్కృతభాష మర్యాదను బొందియుండెను. స్త్రీలు లోనగువారు దేశభాషలనే యెఱింగినవారుగా నుండిరి. సంస్కృతభాషను స్త్రీలుఁ గొంచెమైన నెఱుంగరిని చెప్ప వీలులేదు. స్త్రీలు విదుషీమణులుగ నుండిరి. స్త్రీవిద్య మర్యాదను బొందకుండె ననుట కవకాశము లేదు. రాజభాష దేశభాషయే గాని సంస్కృతభాష కాదన నవకాశము గలదు. ఈవిషయము

వాచం చోదాహరిష్యామి మానుషీ మిహ సంస్కృతామ్,
యది వాచం ప్రదాస్యామి ద్విజాతిరివ సంస్కృతామ్.
రాజం వశ్యమానా మాం సీతా భీతా భవిష్యతి,
వానస్య విశేషేణ కథం స్యా దభిభాషణం.
అవశ్యమేవ నిక్షయం మానుషం వాక్య మర్థవత్,

మయా పాఠ్యయతుం శక్యా వాన్య భేష మనిందితౌ (సుం. ౩౦. ప. ౧౯. శ్లో.)

అను నీభాగమునుండి యూహించ సాధ్యము. 'సంస్కృతామ్=ప్రయోగసాక్షమ లక్షణసంస్కారయుక్తామ్' అని గోవిందర జులు వ్రాసిరి. సంస్కృతాం గీర్వాణాం అని మహేశ్వరతీర్థులు వ్రాసిరి. ఇరువురిభావ మొకటియే. 'అత్రవాక్యస్య మానుషత్వం కోసలదేశేన ర్తిమనుష్యసంబంధిత్యం వివక్షితం తాదృగ్వాక్యస్యైవ జేహి పరిచితత్వాత్'. అని లిలకవ్యాఖ్యానకర్తలు వ్రాసిరి. గోవిందరాజమహేశ్వరతీర్థ

లిరువు ఓట్లు వ్రాయకుండుటం జూడ 'తాదృగావ్యక్త్యనైవ' అనునీయధము వారికి సమ్మతము కాదని తోచెడిది. సీతాదేవి జనకరాజాంతఃపురమునఁ బెరిగిన వనితా మణి. ఆమెకు సంస్కృతభాషాజ్ఞానము లేదనరాదు. హనుమ నామాన్యదృష్టి నాలోచించి సంస్కృతభాషాజ్ఞానము కలదో లేదో యని సంశయించి మానుష భాషతో మాటలాడిన మేలని యూహించె నని చెప్పినను జెప్పవచ్చు మొత్తము మీఁద దేశభాషాజ్ఞాన మెల్లరకుం గలిగియుండుట సహజము. సంస్కృతజ్ఞానము దానికన్నఁ దక్కువమంది కుండునని హనుమ యూహించె ననుటలోఁ దప్పే మియ్యఁ గానరాదు దేశభాష యొకభాషయే యాకాలమున నున్నట్లూహింప నవకాశము గలదని కొందఱు అందురు గాని యది యంతగా విశ్వాసార్హమైనది కాదు. ఆకాలమున సాధారణముగా సంస్కృతభాషాజ్ఞాన మెల్లరకుం గలిగియే యుండెను. కావున నితరజనపదవాని వచ్చినపుడు నోరుకొట్టుకొని కడుపు చూప నక్కరయుండదు, దేశభాషలు పెక్కు లుండి యుండు ననుటయే సరసము. వ్యాకరణము దేశభాష కుండెనా? యనుప్రశ్నము వెట్టితనమును నూచించును. ఏలన సంస్కృతభాష ప్రాయశః ప్రచారముగ నుండెను. అదియే గౌరవస్థానము నధిష్ఠించెను. తక్కుభాషలు దేశగౌరవప్రదర్శనార్థ ముండియుండనని యూహించుట మంచిది. కాఁబట్టియే హనుమంతుఁడు సంస్కృతభాషతో మాటలాడిన వానరుఁ డిట్లు మాటలాడుట సంగతముకాదు. కాఁబట్టి వీఁడు రాక్షసుఁడే యగునని సీత శంకించునని తలంచి "మానుషం వాక్య మర్థవత్" అని యూహించి యర్థము చక్కఁగా నగునట్లు దేశభాషతో మాటలాడెను. కోసలదేశభాష యాకాలమున నేది యుండెనో యాభాషతోఁ దనభాషమును బవమానతనయుఁడు తెలిపెను. కిష్కింధకుఁ గోసలదేశము కడంగడు దూరము. ఆ కేశభాష హనుమ కెట్లు తెలిసియుండెను. అనుటకు ప్రశ్నము. హనుమ దాదులవిషయమున నిట్టి ప్రశ్నములు బ్రహ్మస్తములవలె బ్రయోగింపరాదు.

సీతకు సంస్కృతభాషాపాండిత్యము కలదనియే చెప్పవలయు. సీత కే కాక లంకానగరమున నుండు రాక్షసస్త్రీలకుం గూడ గీర్వాణభాష వచ్చియుండును. కాఁబట్టియే సీతతో మాటలాడఁ గల్గిరి. ఇవి యన్నియు నూహించినచో నించు మించుగా దేశభాషవలె గీర్వాణభాష యాకాలమున జనసామాన్యమునకుఁ దెలిసియుండెననియు, దేశభాషలు గౌరవస్థానము నాక్రమింపఁజాలక యుండె ననియుఁ దేటపడును. స్త్రీశూద్రాదులకుఁ బ్రాకృతాదిపద్యాభాషాజ్ఞానము కలిగి యుండె ననుటయు స్పష్టమగు. ఏదోయొకరితిగా దేశభాష లుండియేయుండును గాని మరియొక సందియమండె ననుట సంశయాస్పదమే యని నాయూహ. ఈనా యూహ సరియైనది కాదన్నను జిత్ర ముండదు.

+ఈ విద్యావతనము, వ్రాత. ౪౭+

నేద వేదాం గాదివిద్యలు, సంగీతాదికళలు గ్రంథరూపముననుండక యొకరి

నుండి యొకరు నేర్చుకొనుటయు, నందున నవి సశింపక నిలిచియుంటయుఁ గలిగి ననుట యసంగతప్రసంగముకాదు వ్రాతలేనే లేదనువాదమున నేఁ జేరఁగల్గినంత బుద్ధిమంతుఁడను గాను. వ్రాత చాల తక్కువ యనవచ్చు. భూదానాదులు తామ్రాదిపత్రములపైఁ జెక్కఁబడుచుండెను. అక్షరములే యాకాలమున లేవు. అనువాదము మాత్రము హఠవాదము.

“రామనామాంకితి చేదం పశ్య దే న్యంగురీయకమ్!,”

ప్రత్యయార్థం తి వాసితిం తేన దత్తం మహాత్మనా.

సమాశ్వసిహి భద్రం తే క్షీణదుఃఖఫలా వ్యాసి,

గృహీత్వా ప్రేక్షమాణా సా భర్తుః కిరవిభూషితమ్

భర్తార మివ సంప్రాప్తా జానకీ మదితాఽభివక్త.”

(సుక. 3౬. ౪.)

అక్షరములే లేకపోయినచో రామనామాంకితత్వము సంభవించునా? “రామ” అను రెండక్షరములు చెక్కఁబడియున్న యంగరమని కాదా దీని యర్థము? అక్షరశూన్యముగా నాపేరు నిమిడించుట యెట్లు తెలియరాకున్నది. రత్నములనే ఆగుర్తు కనఁబడునట్లు చేయఁబడినదని కొందఱు పైశ్లోకమున కర్థము చెప్పుదురు. కాని రత్నములనే ‘రామ’ యను వర్ణములు కనఁబడునట్లు చేయుట యనఁగా నక్షరము లున్నవనియే స్ఫురించును గదా. ఇక నాయర్థమున సావరస్య మే మున్నది? మఱికొందఱు రామాయణము జగ్గిన చాలకాలమునకు వాల్మీకి రామాయణమును రచించి యాకాలమున నక్షరము లున్నందున నవాని నాకాల మున నున్నట్లు చెప్పెను గాని రామాయణకాలమునమాత్రము లేవని చెప్పుదురు. ఔరా! ఏమి వీరిచమత్కారము. అప్పుడు రామాయణ మంతయు నబద్ధమే కావచ్చును. కుశలవ్రులచే నశ్వమేధయజ్ఞకాలమున రామాయణము వాల్మీకి చదివించె నన్నమాటయు శిష్టభాగమును దర్వాతఁ జేసెనన్న సూక్తియు వ్యర్థములు కావలసివచ్చును. ఆమహాత్ములనే మీరిట్లు చెప్పటకు హేతు వేమని ప్రశ్నించిన నలు దిక్కులు చూడక యేమి చెప్పఁగలరు. స్వప్నమున మాతాతలు చెప్పిరని సమాధాన మిడుదురా? కాబట్టి యిట్టి కుయుక్తులతో నేవిషయము సిద్ధాంతము కాఁబాలదు.

మఱికొందఱు త్రికాలవేత్తలు హనుమంతునిఁ బంపునపుడు పత్రికవ్రాసి యియకపోవుటయే యాకాలమున నక్షరములు లేవనుటకు దృష్టాంతమని చేతులు త్రిప్పి త్రిప్పి చెప్పుదురు. పత్రిక వ్రాసియిచ్చిన రాక్షసులు కనుఁగొనిరేని గుట్టు బయలుపడును గాన నీయభిజ్ఞానముచే నీవు నాదూతవని నీతయెఱుంగును గాఁబట్టి దీనిఁ బదిలముగఁ గొనిపోయ్యా యని హనుమతో రాముఁడు చెప్పి యుండునని యేల తలంపఁగూడదని యడిగిన వారేమియు సమాధానము చెప్పఁబాలక మినుక రింపవలసివచ్చును. కాబట్టి యిట్టి యూహల కవకాశమియక, మనకుఁ దోఁచినవే గొప్పవిషయముల సిద్ధాంతము చేయఁబాలునని శ్రమపడక, ప్రాచీనగ్రంథము

లయం దుండిన భక్తివిశ్వాసములఁ జెడఁగొట్టఁ గంకణము కట్టుకొనక, యితరులు నవ్వుడు లేమో యని సందేహముఁ బూని యూరకుండుటయే వారికి గౌరవము.

—ఈ ఆటవికులు, వారిమర్యాదలు. —

అరణ్యములు తఱచుగా నుండుటం జేసి రాజు లాటవికులలో నొక్కని రాజుగ నేర్పఱచి యాతనినుండి మధ్యాదిపదార్థములు కప్పముగా గ్రహించు చుండిరి. వారనాగరికు లన వీలులేదు. మర్యాదలు వారికిఁ జక్కఁగాఁ దెలిసి యుండెను. ఈవిషయము రాముఁడు గుహుని జూచుఘట్టమువలనఁ దెలియనగు.

రాముఁడు తన దేశముం జొచ్చుటను విని గుహుఁడు వృద్ధుల సమాత్యులం గూడి రామునిం జూడఁబోవ రాముఁ డాతనికి నెదురుగఁ బోవ నానిపాదాధిపతి రాముం గాఁగిలించుకొనియెను. ఈపట్టున నిట్లున్నది.

“తి మార్త స్సంపరివృజ్య గుహో రాఘవ మబ్రవీత్.
యథాఽయోధ్యా త భేయం తే రామ! కింకరవాణి తే,
తదృశం హి మహాబాహో! ఈ ప్రాప్స్య త్యధిశం ప్రి ణం.
తతో గుణవ దస్సార్థ ముపాదాయ పృథగ్విధం,
అగ్ర్యం హాపావయ త్ప్రం వాక్యం చేద మువాచ హ.
స్వాగతం తే మహాబాహో! త వేయ మఖిలా మహీ,
వయం ప్రేష్యా భవాః భర్తా పాథు రాజ్యం ప్ర కాశి నః.
భక్త్యం భోజ్యం చ పేయం చ లేహ్యం చేద ముపశీతం,
శయవాని చ మఖ్యాని వ జిహాం ఖాదనం చ తే”.

(ఆ. ౫౦. ౪)

ఈవిషయమును బట్టి చక్కఁగా నాలోచింప నాకాలమునఁ దొలుదొలుత మిత్ర బంధుసందర్శనము కాఁగా నాలింగన మొనర్చుట యాచారమై యున్నట్టు కను పట్టు. ఆప మనర్హ్యపాద్యాదు లనియు స్పష్టమగు. ప్రియవాక్యములు పల్కు టయే గాక యారీతిఁ బ్రకరించుటయు నుండునట్లు సిద్ధాంత మగును. భక్త్య మనఁగాఁ గూర మొదలగునవి, భోజ్యమనఁగా నన్నము, పేయమనఁగా పానకాది కము, లేహ్యమనఁగా రసాయనాదికము. ఈయాచారమే చతుర్విధాహార మనఁ బడు. పిండివంటలు లోనగునవి భక్త్యశబ్దవాచ్యాహారములోఁ జేరును. పానకాదు లనఁగా, పంచదారపానకము కాదు. వైద్యశాస్త్రప్రతిపదితానేకారోగ్యకరవస్తు వులం గలిసినది. లేహ్యమనఁగా పలచనగా నున్న యాహారవస్తు వ్రాతము. పులుసు లోనగునవి యిందుఁ జేరును. ఇట్టి యాహార మాకాలమున మనుష్యప్రీతికరమని తోఁచును గదా. ఇట్టి చతుర్విధాహారములం దెచ్చితి నివిగో ఆపదార్థములని గుహుఁడు విన్నవించెను. గుఱ్ఱముల కాహారము సిద్ధపఱచితి నని మనవి చేసెను. మఱియు శయనాహారము లివిగో పరిగ్రహింపుమా! యని ప్రార్థించెను. ఆకాలపు మర్యాద లిట్టివని గ్రహింపఁదగును.

‘అభ్యాసం ప్రతిపానం చ భాదనం చైవ సోఽవ్యకాత్.’ (అ. ౫౦. ౪.)

గుఱ్ఱములకు గడ్డి, ప్రతిపాన మనఁగా యీరములోనగునవియునిండు. అని గుహుఁడు తనసేవకుల కాఱ్ఱ యిడెను దీన నాకాలమున గుఱ్ఱములకు బడలిక లుడుగఁ బాలు త్రావు నాచార మున్నట్లు తెలిసికొనవచ్చును.

✽ ప్రజాప్రభుసంబంధము. ✽

ఆకాలమునఁ బ్రజలకును బ్రభువులకు నెట్టి సంబంధములు గలవో యను నది విచారింపఁదగిన విషయము. రాముఁ డడవికిఁ బోవుచుఁ దన దేశము గడచి పోవుచుండఁగా జనులు రాముఁడు వినునట్లు

శ్లో ‘రాజానం ధి గర్వరథం కామశృణవ మసీతం,
హ నృళంసాఽద్య కైకీయా పాపా పాపానుబంధినీ,
తీక్ష్ణసంభిన్నమర్యాదా తీక్ష్ణకర్తణి వర్తతే.
యా పుత్ర మిదృశం రాజ్ఞః ప్రవాసయతి ఛార్షకమ్,
ఐవవాసే మహాప్రాజ్ఞం పానుక్రోశం జితేంద్రియం
కథం నామ మహాభాగా నీతా జనకనందినీ,
సదా శుభే స్వభిరతా దుఃఖా న్యనుభవిష్యతి.
ఆహో దిశకథో రాజా నిన్నేహ స్వస్వసుతం ప్రియం,
ప్రజానా మనఘం రామం పరిత్యక్త మిహేచ్ఛతి.
ఏతా వాచో మనుష్యజాం గ్రామసంవాసవాసినాం,
కృణ్వ న్మలియయా వీరః కోసలాకా కోసలేశ్వరః.’

(అ. ౪౯. ౪)

ఇట్లు పలికిరి దీనిచే రామునియందుఁ బ్రజలకుం గల యనురాగము తేటపడు. చాటుచాటున గొణుగుకొనక రాముఁడు వినుచుండ దశరథు నాక్షేపించిరి. రాజు నందున్న దోషముల వెలిపుచ్చిరి. ఎన్ని సద్గుణము లున్నను దుష్గుణముల నడంపం జాల వనునీతి యిట గ్రహింపఁదగు.

రామచంద్రుఁడు పల్లెటూరులు దాటి పోవునపుడు కన్నీరునించుచు దాన నేత్రము లెఱ్ఱవాఱఁగా హస్త మెత్తి ప్రజల సంబోధించి

‘అనుక్రోశో దయా చైవ యథార్హం మయి ఐః కృతః,

చిరం దుఃఖస్య పాపీ యో గమ్యతా మథనీదయే.’

(అ. ౫౦. ౪.)

నాప్రజలారా! న న్నాదరించితిరి. ఆరీతి దయమెయి నన్ను గారవించితిరి. నన్నుఁ జూచుటవలన మీకుఁ బెనువగ గల్గును. కాన నింక మీపనులకుఁ బొండు. అని ప్రార్థించెను.

తన ప్రజలను వదలిపోవుట రాజుల కాకాలమున నెంత కష్టముగఁ దోచు చుండెనో విస్మయ మగును. ప్రజలును

‘విలపతో నరా ఘోరం వ్యతిష్ఠం క్వచి త్క్వచిత్.’

కన్నీరు మున్నీరు కాఁగా దుఃఖించుచు నిలువఁబడి రఁట. ఓరా! ఆకాలపు రాజ ప్రజాసంబంధ మెంతదృఢతమ మైనదియో తెలిసెను గదా.

+ఇ ఇత్యౌతవంశము, వారి దేవేదము ? ఇ+

రామునిది ఋగ్వేదమని కొందఱు, యజుర్వేదమని కొందఱు, ఈరెండును గానే కావు సామవేదమని కొందఱును గంతకోషముగా నుద్ఘోషించుచుండురు. ఏ వేదమైన నేమి యనుమాట యటుండ నిండు. ఏ వేదము వీరు తొలుదొలుతఁ బఠించునదియని విచారించుట యధిక ప్రసంగముకాదు. ఈవిషయము బాలకాండమునఁ బదునాల్గవ సర్గమునఁ జెప్పఁబడిన యీశ్వోకమునుండి సిద్ధాంత మగును.

‘సచిత్వో రాజసంహస్య సంధితః కుశలై ర్ద్వివైః,

గరుడో యక్ష్మక్షో వై త్రిగుణోఽష్టదశాత్తకః.’

(౨౭. శ్లో.)

‘ఉచ్యతే-త్రిగుణభక్తుక్తే పంచదశాత్తకత్వం ప్రతీయతే. తెత్తరీయశ్చ పంచవిధయా’ భవంతీతి విధానాత్, త దిదం వాజసనేయకపక్షావలంబనం ద్యోతయితు మష్టదశాత్తకత్వోక్తిః.

అని గోవిందరాజులు వ్రాసిరి.

సీ ‘శేర్వణులొ మేదిసపతి యాజులొ కాస్తోక్తరీతి వాఙ్మనమున ద

గంగ నిర్తింపఁగ ♦ గరుడాకృతిని మీటి కనకపక్షంబులఁ ♦ గ్రాలి యాఱు

ప్రస్తావములకన్న ♦ భావింపఁ ద్రిగుణమై యష్టదశాత్తకమై చెలంగ

జనవాఘఁ డరఁడు వాఙ్మనసేయకాఖుఁ జేరి యుండుట ♦ నల్లు చేయఁబడియె

నవ్వానియందు కాస్త్రామసారంబుగ నాయాయదివిజుల ♦ కర్మములగు

తే పశువులు భుజంగమస్తులఁ ♦ బతులును ని, యుక్తములయి కనంగొన ♦ నొప్పి యుండె

వాని విధియించు తటి రాఁగ ♦ వాటిమేధ, మనకుఁగా విధి నిర్ణయించిన వాయంబు.’

అని తెనుఁగున వ్యాఖ్యానార్థము స్పష్టమగునట్లు వ్రాయఁబడినది.

ఈపై ప్రమాణమును బట్టి రామచంద్రునిది శుక్లయజుర్వేదమని తేట పడినది

‘యజుర్వేదవిసేత కృ వేదవిద్భి శ్శుత్రాజితః,

ధశుర్వేదే చ వేదేషు వేదాంగేషు చ నిష్ఠితః.’

(సుం. ౩౫. ఖ. ౧౩. శ్లో.)

‘వేదేషు యజుర్వ్యతిరిక్తవేదేషు, అనేన స్వస్య యజుర్వేదత్వమ్ నూచితమ్’

అని గోవిందరాజులు. యజుస్ససంగఁ గృష్ణయజుర్వేదమూ, శుక్లయజుర్వేద మూ యన్న సందేహ మశ్వమేధయాగవిషయమునుండియే తేలెను.

వ్యాఖ్యానకర్తలే యీవిషయము వ్రాయక యూరకున్నచో నవరెట్లు గంతులు వై చినను జెల్లుచుండును. వాజసనేయకపక్షావలంబుల కశ్వమేధమునఁ బదునెనిమిది చితులని శ్రుతి యుద్ఘోషించుట నటింగి మహాత్ములు గాన వ్యాఖ్యా

తలు వ్రాసిరి. అంతియే కాని తోచినట్లు కాదు. కృష్ణయజుశాఖావలంబులకుఁ బదునేను సంఖ్యయని వేదము శాసించును. కావున రాముఁడు శుక్ల యజుశాఖాగల వాఁడనునది సిద్ధాంతము ఈసిద్ధాంతము స్వేచ్ఛాప్రవృత్తల వాక్కులను బంధింపక మానదు. కాశ్యపగోత్రమని కొందఱును, వసిష్ఠగోత్రమని కొందఱును, గౌతమ గోత్రమని కొందఱు రామునిగోత్ర మనుచున్నారు. రామాయణమునుండి యీ విషయము స్పష్టముగా సిద్ధాంతము చేయ వీలులేదు.

ఇది రామాయణమునుండి వేదములను ముక్కుకుఁ ద్రాడు గట్టి లాగవచ్చునా? ఇది

ఇక్కలమునఁ గొందఱు పుణ్యజనులు రామాయణమునుండి వేదత్రయము నేర్పఱుపవచ్చుననియు, దాని కిది మార్గమనియుఁ జెప్పుచుఁ దోచిన ట్లేల్ల నియమముల విధించి వంకరఁటంకర యన్నట్లు వర్ణములను లాగి లాగి యిదిగో వేదమంత్ర మొక్కండైనది ఇతర రెండవ దిదిగో యని యుపన్యసించుట వినఁబడి యెడు. ఇట్లు చేయుటకుం గారణము

‘వేదవేద్య పరే పుని జాతే దశరథాత్మకే,

వేదః ప్రాచేతసా దాసీ త్వాహ్ ద్వాహుజాతాత్మకా.’

అను వాక్యమని వా రందురు. ఇట్లు వారు చెప్పుట వారికిం గల భక్త్యతిశయమును దెలుపును. అది ప్రశంసార్హమే కావచ్చును. కాని సభాముఖమున నిలిచి వేదములు రామాయణమున నిమిడియున్నవియో? యని ప్రశ్న మెవ్వరే నొనరించిన సమాధానము నిజమే యని చెప్పుట సాహసము.

ఎచ్చటనుండికాని యొకతావున నారంభించి యిన్నవ యిన్నవ యక్షరముల రీతి లెక్కపెట్టఁగా నేవేదముగాని యాదినుండి యంతమువఱకు నగునని చెప్పినచో నది సిద్ధాంతమే. అట్లుగాక నియమములఁ బలుభంగుల నేర్పఱచి తద్రీతి లెక్కించిన రామాయణమునుండియే కాదు, ఏసద్వర్గింథమునుండియైనను వేదత్రయమంత్రములు బయలుపెడలవచ్చును. అది పరిహాసాస్పదము.

ఇంతమాత్రమున నీవిషయమై చర్చమౌనరాదు.

‘ఇదం పవిత్రం పాఠమ్నం పుణ్యం వేదై శ్చ సమైతమ్,

యః పఠే ద్ద్వాపచరితం సర్వసాధైః ప్రయచ్ఛతే.’ (తా. ౧ ప ౯౮. శ్లో.)

‘వేదై శ్చ సమైత మితి. సర్వవేదసదృశ మిత్యర్థః. ఇదం రామచరితం సంక్షేపరూపం యః పఠేత్ వేదవత్ సనియమం ప్రతిదివం పఠేత్ సర్వసాధైః పూర్వోక్తరాధైః ప్రయచ్ఛతే’ అని గోవిందరాజులు.

‘వేదై శ్చ సమైతం తుల్యం సర్వవేదార్థప్రతిపాదకత్వా తుల్యత్వమ్’ అని మహేశ్వరతీర్థులు.

‘వేదై సమైతం సకలవేదార్థరహస్యప్రతిపాదకత్వా ద్వేదతుల్యమ్’ అని తిలకవ్యాఖ్య.

వ్యాఖ్యాతలభావములను దిలకించితిరి కదా! వేదతాత్పర్యబోధకమని వివరింపబడియె. 'వేదై' అను తృతీయావిభక్తి తుల్యార్థమును దెలుపును గదా. వేదములవలె బరన్వార్తమనియు, జతుర్విధపురుషార్థప్రదమనియు దాత్పర్యముతోచును గాని యీరామాయణమున వేదము లన్నియు నిమిడియున్నవనియు లాగినచో, బైకి వచ్చుననియు భావము కాదు. ఇట్లు లేనిపోని యర్థములం జెప్పిన కొలదిని మొదటికి మోసము వచ్చునేమో యని సందియ ముదయించెడిని.

ఈవిషయమునఁ గొందఱు గాయత్రీమంత్ర మిం దిమిడియున్నయది. ఆ మంత్రము పాదత్రయనిబద్ధము. ఆపాదత్రయము వేదత్రయోద్భృతము. కాబట్టి వేదసంయుత మని యర్థము చెప్పుచున్నారు. ఈవాదము చక్కఁగనే యుండును. గాయత్రీమంత్రము రామాయణమున వరుసప్రకారమే యున్నయది. ఆరీతి నాలోచించినను వేదసారాన్వితమగునే కాని దీనినుండి వేదమంత్రములు వెలువడనేరవు కదా. ఆభావమే వ్యాఖ్యాతలు తేటపఱచిరి ఇంతకన్న నెక్కువ చర్చ యీవిషయమున వలదు వేదము లిం దిమిడినవన్నను లేదన్నను ఫల మొక్కటియే రామాయణమునకు గౌరవము హెచ్చుటగాని తగ్గుటగాని లేదు. అనుపమానమగు నీపుణ్యకావ్య మిహావరసాధనము కాన నెవ రెవ రెన్నియెన్ని యర్థములు గలవని యూహించి భక్త్యతిశయమునఁ బఠించినను మేలే. ఆవిషయమున భిన్నాభిప్రాయము లుండవని నాభావము.

+|| రామాయణమహిమము. ||-

ఇక రామాయణమహిమమును గూర్చి యిండుక వ్రాయవలసి యున్నయది. రామాయణమాహాత్మ్యమును వ్యాఖ్యాతలే వేనోళ్లఁ గొనియాడి యున్నవారు. ఆవిషయమునే యిట వ్రాసిన గ్రంథబాహుళ్య మగును. ఇనను కొలది విషయములు వ్రాయ కుండరాదు.

బాలకాండమున నమరప్రార్థనము నంగీకరించి తాఁ జేయఁదగువని కిది సుసమయమని భావించి యుపతరించుటచే నవతారప్రయోజనము, తాటకాసంహరణాది మహాద్భుతకృత్యములచేత సజ్జనాభయదానము, హరధనుర్భంగాద్యమానుషకృత్యప్రదర్శనమున దుష్టరాక్షసభీతియు లోనగువిషయములు చెప్పఁబడినవి.

అయోధ్యాకాండమునందు నిరవధికాసమానవేగవినుతసత్యవాఙ్మిరతియు, సదుపదేశము, పితృవాక్యపరిపాలనరూపధర్మాచరణము, తుచ్ఛుతరమానుషభోగవిరక్తియు, సత్యవాక్పాలనమే సర్వధర్మావరణ మనుచుహోపదేశము లోనగునుత్తమవిషయము లుక్తములు.

ఆరణ్యకాండమున భగవదవతారప్రయోజనమగు విరాధాదిముక్తియు మహర్షుల కభయదానము, రాహుహననరూపమంగళకృత్యనాందీముఖరూపతూర్పణభావమానము, అజేయఖరదూషణాదిక్రూరనిశాచరపథరూపభగవచ్ఛక్తితిశయములు.

ము, శబరీముఖభక్తవారము క్రిప్తచానరూపకరుణాపరతంత్రతయు మొదలగు విషయములు ప్రతిపాదితములు.

కిష్కింధాకాండమున నాశ్రితసంరక్షణరూపప్రతిజ్ఞయు, హనుమదాది స్వకీయపరివారమునకు దర్శనాదు లొసంగుటయు, సప్తతాలనిపాతనాద్యద్భుత కృత్యప్రదర్శనము, పరాక్రమగర్వమున వీరువాలివధము మొదలగునవి సూక్తములు.

సుందరకాండమున స్వభక్తప్రతిరూపమున స్వయహిమాప్రదర్శన మనువదింపఁబడినది.

యథాకాండమున శరణాగతత్రాణము, నేతుబంధనరూపదుష్కరకార్యకరణము, దుష్టరాక్షసవధరూపభగవదవతారప్రయోజనము, అగస్త్యప్రేరణమున నాదిత్యుని బ్రాధింపుటచే దేవతాస్థాన మవశ్యాచరణీయ మావత్సరిహార మద్దానఁ గలుగునను కర్తావరణసదుపదేశము, ప్రజావిశ్వాసము పరమధర్మమను నీతిని సీతాపరీక్షారూపమునఁ దెలుపుటయు, స్వవాగ్దానమురీతి నయోధ్య కరుదెంచి భరతుని గాఁగించుటచే సత్యవాఙ్మీరతియు భ్రాతృవాత్సల్యము ముఖ్య మనుటయు లోనగు సద్విషయములు వివృతములు.

ఉత్తరకాండమున నీషట్కాండవిషయసంగ్రహరూపమున నవతారప్రయోజనము, దనుజవశ్యాదులకుం గూడ ముక్తి నొసంగుటచే భగవత్కరుణాగుణము ప్రోక్తము.

ఇట్లు రామాయణమున భగవదవతారప్రయోజనము వివిధభంగులచే వివరింపఁబడినది. ఇట్టి ధర్మము లవశ్యానుష్ఠేయములని తెలుపకుండ నవి శ్రీరామచంద్రుని ధర్మావరణరూపమున నుపదేశింపఁబడినవి. ఇంత యేల పురుషుఁడీరూపమునఁ బ్రవర్తించినఁ గాని యుత్తముఁడు కాఁడని తెలుపుటయే రామాయణకావ్యప్రయోజనము. ఇంతకంటె నేకావ్యము, ఏపురాణము, ఏయితిహాసము, మఱి యేయితరగ్రంథములు నీతుల నుపదేశింపఁ జాలవు. 'కావ్యాలాపాం శ్చ వర్ణయే' త్రను న్యాయము రామాయణమువైపునకుఁ గన్నులఁ ద్రిప్పినఁ జాలదు. ఈకావ్యము సకలపురాణేతిహాసధర్మసారమును దెలుపఁజాలును. ఇంతయేల పతనపాతనాదులచే నిహంసముల నీయంజాలును. సకలాపత్తులఁ దొలగింప నమర్థము ఇట్టి యుత్తమకావ్యము వేటొండులేదని చాటవచ్చును ఉచ్చైర్నాదమున దిక్కులఁ బ్రతిధ్వనింపఁ జేయవచ్చు. రెండుబాహువు లెత్తి యిది సత్య మిది సత్య మిది సత్య మని భూనభోవివరములు నిండ నుద్ఘోషింపవచ్చు. గాయత్రీమంత్రసంయుత మగుట నిది సకలపురుషార్థప్రద మని శపథముచేయవచ్చు. వేదసారరూపధర్మప్రకాశక మని నడుము కట్టుకొని వక్షస్థలమున హస్త మునిచి నిబ్బరముగాఁ బలుకవచ్చు ఉత్తమోత్తమమును నొక్కమాట చెప్పుటకన్న నింకేమి చెప్పవలయునని సభాముఖమున సుప్రీతక్రమము ననువదించవచ్చు. దీని నమ్మితి.

నీవే గతి. అని భగవంతుని సర్వగుణసంపన్నుని శ్రీరామచంద్రుని బ్రాహ్మిని తరింతు నిక భయములేదని నమ్మియుండవచ్చు. భక్తుల కెల్ల నిదియే నే బ్రాహ్మిని తెలుపు మాట యని మూడుసారు లుచ్చరించి యిక్క జెప్పు మాటలు లేవని భావనిష్ఠను బొందవచ్చు.

ఈరామాయణమున ననేకరహస్యార్థము లిమిడియున్న వనుచున్నారు. ఏ గ్రంథమునకుఁ గాని ఫలస్తుతి సనువదించునపుడు హెచ్చుగాఁ జెప్పుట వాడుక. మహాత్ము లట్లు వ్యర్థోక్తులఁ జెప్పుదురా యని ప్రశ్నింపవచ్చు. దృఢభక్తిమై బరించిన నెట్లగు నేమో వదినవఁబాలను. కాని ప్రాయశః ఫలస్తుతి యతిశయోక్తి లత్యయియే యుండును. ఒక్కొక్క విషయమును విచారితము.

ఖరదూషణాదియాతుఘానులం జంపి రామచంద్రుఁడు నిలిచి యుండఁగాఁ జెంత నున్న గుహనుండి లక్ష్మణుఁడు సీతయు వచ్చిరి. అపుడు సీత సంతుష్టురాలై కన్నులారఁ బ్రాణేశ్వరునిం జూచెను. ఆస్థలమునందు

‘తం దృష్ట్వ శత్రుహంతారం మహర్షీజాం సుఖావహం,

బధూన పృష్టా వై దేహీ భర్తారం పరివస్వతే.’

(ఆశ. 30 స. 3౯. శ్లో.)

దీనికి గోవిందరాజును హేళ్యవర్తిగ్గు లిరువురు పండెములు వేసికొన్నట్లు సమయోచితముగా సీత యీభావములు గలదయి శ్రీరామమూర్తిని గాంచె నని వ్యాఖ్యలు వ్రాసిరి. ఇంతచాలక మఱిగొందఱు సాంప్రదాయకార్థములని గొన్నింటిని జెప్పుచున్నారు.

ఎట్లనఁగా, “ఇందు రాముని ప్రతిజ్ఞ గలదు.

‘పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాకాయ చ దుష్కుతాం,

ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవामి యుగేయగే’

అను భగవద్గీతాశ్లోకమే యిటఁ జెప్పఁబడినది. ఇందు శత్రువులఁ జంపి శిష్టరక్షణము చేయుదునని వెనుకముందులు చేయఁబడినది. కాఁబట్టి యిది భగవంతుని యాశయము తెలుపు శ్లోకము. దీనిం బరించిన శత్రుత్వయ మగును. మనోరథసిద్ధి యగును.” అని.

‘శత్రుహంతారం మహర్షీజాం సుఖావహమ్’

అను పదములను బట్టి యిది యొక మంత్రముగా భావించునెడలఁ బ్రతిశ్లోకము మంత్రమే యగును. శ్లోకముగాని అర్థముగాని పాదముగాని పఠించినను జాలునన్న శ్లోకముచే నీయర్థము చరితార్థమగును. ఇట్లు చెప్పుట గ్రంథప్రాశస్త్యమును బొగడుట యనఁబడును.

+విః మారణప్రయోగము. ౪౩+

‘ధర్మత్వా సత్యసంధ శ్చ రావా దాశఠి ర్యది,

పాతక్షే చాప్రతిద్యంధ్య శ్చైవేపం జహి రావణిమ్’

(యుద్ధ. ౯౦. స. ౭౩ శ్లో.)

నూర్యుడు మేషరాశియం దుండఁగాఁ జైత్రశుక్ల నవమియందుఁ బునర్వ నూనక్షత్ర ముండునా? యనుట విచారింపఁదగినది. అది పొసఁగదు. నూర్యుడు మీనమం దుండఁగాఁ బునర్వనూనక్షత్రము చైత్రశుక్ల నవమియందు వచ్చునే కాని మేషమం దుండఁగా రుండు. ఇప్పటిసిద్ధాంతములను బట్టి యీయాక్షేపము సుసంగతము. అటులైన వాల్మీకి యసంగతమగు నీవిషయ మేలాగు చెప్పెను? అను ప్రశ్నము రాకమానునా? వ్యాఖ్యానకర్త లీవిషయమును విమర్శింపఁబూన లేదు. కారణ మేమో తెలియదు. ఈవిషయ మంత ముఖ్యమైనది కాదని వారి భావమై యుండునను నూహ జనించును. వారి కీవిషయము తెలియ దనుట యజ్ఞానము.

అసంగతమగు నీవిషయమును సమర్థించు తెట్లు? ఊరక జారవిడుచుట న్యాయమా? అన విమర్శించుటయే మేలు ప్రారంభస్థానమునకుఁ జలనము గల దని యిటీవల ననఁగా శాలివాహనశకమున నాల్గువందలుకాఁగా గుఱులించిరి. అయనగతి యని దానికిఁ బేరు పెట్టిరి. శా.శ కం. అని కొందఱు, ర.౨౦ అని కొందఱు, ర.౪౪ అని గణేశదైవజ్ఞులు తమభావముల వెల్లడించిరి. తదాదిగా అయన మని సంక్రమణమని రెండు భాగములుగా సూర్యరాశి ప్రవేశమును విభజించిరి. ఇట్లు చేయక తప్పకపోయెను. ఎంతకాలమునకు ముందో యది జరగెను. దానిని బ్రకృత హేతువులంబట్టి యూహించిరి. సూక్ష్మమతులుగాన భాస్కరాదు లొకరిరి సిద్ధాంతము చేసిరి. ఎంతకాలము క్రిందటనో ప్రారంభస్థానము గతిమంతమయ్యెనని యె తింగి వేఱుగ మార్చ వీలులేక తదాదిగా అయనమని సంక్రమణమని రెండు పేరులం బెట్టిరి. ఈరెండును ముఖ్యకాలములే యనిరి. తరువాతిధర్మశాస్త్రకర్తలు గూడఁ దదనుసారముగాఁ గర్తాచరణకాలములను దత్పులములను దెల్పిరి. కాల మాధవీయమునందు, వృద్ధవసిష్ఠః

“అయనే కోటిపుణ్యం చ సహస్రం విభవే ఫలమ్,

పదశత్యాం సహస్రం తు ఫలం విష్ణుపదేషు చ” ఇతి

“మేషాదిసంక్రాంతియా యస్మిన్ దినే భవంతి. తతః ప్రా కృష్ణా ద్వా తాత్కాలికశుక్ల జితాగతసంఖ్యాకదినే మేషాయనం వృషభాయన మిత్థేయం తత్రత్సంక్రాంతినామాంకిత మయనం భవతి. తస్మిన్నయనే పౌనాదిపుణ్య మావా జాతాలిః ‘సంక్రాంతిపు యథా కాల ప్రదీయే పు యనే తథా, అయనే వింశతిః పూర్వా మకరే వింశతిః పూ’ ఇతి. మకరవ్యతిరిక్తైకాదశసంక్రాంతి సంబంధివ్యయనేషు తత్సంక్రాంతివ క్షుణ్ణికాలో ౭వగంతవ్యః. మకరే సంక్రాంతిసంబంధి వ్యయ నే తత్సంక్రాంతివైశుక్యం, తథా మకరాయనే ప్రాచీనా వింశతిః. - మకరసంక్రాంతౌ తు పాశ్చాత్యా వింశతిః. పుణ్యాః. ఏతేష ద్విగదితా గత మయనం సిద్ధాంతగదితా గతా సంక్రాంతి శ్చేతి పృథ క్షుణ్ణికాలా వర్గా త్సిద్ధా.

ఇట్లయనసంక్రాంతులకు వేఱువేఱు పుణ్యకాలములు చెప్పఁబడినవి. ప్రాచీనస్మృతులయం దీభేదము కానరాదు. కావున నీభేదము రమారమి పదు

నాల్గువందలసంవత్సరములనుండి కల్గినది. తత్సూర్య మీభేదము గుఱులింపబడ లేదని విన్నవ్వు మగును.

మేషతులాయన ప్రవేశదినములందే యహోరాత్ర ప్రమాణము సమముగా నుండును. మేషతులాయన క్రమణదినములందు సహోగ్రాత్ర ప్రమాణము సమముగ నుండ వీలులేదు. కాబట్టి అయనమే ప్రధానమని తెలియఁగదు. దానియందలి భేదము కనుగొనఁబడక చాలకాలము జరగెను. కనిపెట్టినప్పటినుండియు రెండును గర్తావరణయోగ్యములని సిద్ధాంతీకరింపఁబడినవి. కావున రామావతారసమయ మునం దయనమే ప్రధానమని లెక్కించినచో నీభేదము రాదు. మీనసంక్రమణానంతరము తొమ్మిదిదినములకుఁ జైన పదునొకండుదినముల లోఁగా మేషాయన మగును. ఆరేలి మన మాలోచించినచో మేషాయనముతర్వాతఁ జైత్రశుక్ల నవమి పునర్వసూనక్షత్రముతోఁ గూడఁగలదు.

వేదాంగజ్యోతిషమునందు గ్రహగతులు లోనగునవి యిప్పటిసిద్ధాంతము లలో నున్నట్లు లేవు. అహోరాత్ర ప్రమాణాదు లిప్పటివానికంటఁ జాలవ్యత్యయ ముగా నున్నట్లు చెప్పఁబడినవి. వీని నన్నింటిని బరిశీలించినచో రామావతారసమ యమునఁ జెప్పఁబడిన గ్రహస్థితి తప్పు గాదనియు నది తప్పునుటయే తప్పనియుఁ దేటపడును. ఋతువులు పంచసంఖ్యగ నుండెను. అవి యిపు డాఱుగ లెక్కింపఁ బడుచున్నవి. అనఁగా హేమంతము రెండుభాగములుగాఁ జేసి శిశిర ద్రవను పేరిడి రని కొందఁ జెందురు. ఏది యెట్లున్నను ద్రేతాయుగమునకు నిప్పటికిని మార్పులు గ్రహచారమునఁ జాలఁ గల్గినవి కాబట్టి యిప్పటిస్థితిని బురస్కరించుకొని యిప్ప టిస్థితి తప్పునుట యంత సమంజసము గాదని నాభావము.

కొందఱు రామాయణమహిమము నెన్నియో పద్ధతులుగాఁ గొనియాడుదురు. ఈరామాయణమే సాంఖ్యమనియు నిదేయోగమనియు నిదియే వేదాంతమనియు నెన్నియో రీతులఁ దోచినట్లు తలతోఁక లేనిచందముగా ఘోషింతురు. వాని నెల్ల నిట వెల్లడించుట యుక్తముకాదు పరమపవిత్ర కావ్య మనుటచేతనే దానిమహిమము వెల్లడియగును. ఇదియే సకలశాస్త్రము లనుటకన్న వెట్టితనము వేఱుగ నుండదు భక్తిమై భారాయణముచేసిన శ్రీరామచంద్రకరుణచే సఫల మనోరథుఁ డగుననుట నిర్వివాదాంశము. సకలాపదలు తొలఁగుననుట ఫలస్తుతియే. తొలంగవా యన్న ప్రశ్నము రావచ్చును. రామాయణపారాయణముచేత సకలాపదలు తొలంగినచో “ప్రారబ్ధ మనుభోక్తవ్యమ్” అను న్యాయ మేటఁగలి యును సకలాపాపములు భవ్యములగునన్న విశ్వాసము గలిగియుండినచో నామనుష్యుఁడు పుణిపాపములగు జేఱుఁడు. పాపములను జేయుచు రామాయణపారాయణము చేయుచుండిన నది నశించునన్న విశ్వాసముగల భక్తుల కిది ఫలము నీయఁజాలదు. నిర్మలమనస్సు గలిగి నిష్కపటభక్తి యొప్పుర శ్రీరామమూర్తిని

ధ్యానించి తచ్చరితమును బారాయణమును జేసినచో సతఁడు భగవత్కరుణా పాత్రుఁ డగుననుట యీ ఫలస్తుతుల సారాంశ మనుటకన్న సరికయముగఁ జెప్ప వీలుపడదు. “సకలవేదములు రామాయణమునుండి పుట్టును” అను వాదము సరసమనీషులకు రుచించునదికాదు. వేదపారాయణఫలము నిచ్చు సన్నచో నా వాక్యము గ్రాహ్యము. భక్తజనసురతరునగు హరి రామరూపమున నవతరించుటచే నాసుహృదులను దివ్యచరిత్రము పరమపావనము కాదని యేపుణ్యజనుఁ డనఁ గలఁడు? అన్నచో నాతఁడు పుణ్యజనుఁడే యనఁదగు.

సుందరకాండము రామాయణమునఁ బ్రధానత్వమును బడయుట కనేకకారణములు గలవు హనుమ నీతా సందర్శనముచేఁ గృతకృత్యుఁ డయ్యెను గాన నా కాండమును బారాయణముచేసిన నట్లే కృతకృత్యు లగుదురని కొందఱిభావము. అది నిశ్చయమే. హనుమంతునంతటి భక్తునకుఁ గృతకృత్యత గల్గుటలో లోప ముండదనియే నాభావము. అట్టిభక్తుఁడు కాకున్న యథాశక్తి న్యాయమే శరణము. చాలనుంది యాపత్సమయముల దానినే పారాయణము చేయుదురు. ఇతరకాండము లట్టివి కావని కాదు. అది యుత్తమోత్తమ మని వారిభావము. కారణము పై నుదాహృతమే. శ్రీరామజననసత్కథాభూషితమగు బాలకాండ మట్టిది కాదా? యని ప్రశ్నింపరాదు. గతానుగతికన్యాయము మఱుపునకు రాఁ గూడదు. హనుమన్సంత్రములలో సుందరహనుమన్సంత్రముగలదు. ఆమంత్రము హనుమన్సంత్రములలోఁ బ్రధానము. ఆమంత్రము నుపాసించుచుఁ దలెఱ్ఱగవ చిహ్నమగు నాసుందరకాండమును బారాయణము చేసినచో శీఘ్రఫలప్రద మని పెద్దలభావము. మంత్రమును వదలి కాండమును బారాయణము చేయుచున్నారు భక్తి గలిగినచో నాహనుమంతుఁడే శ్రీరామచంద్రునానతి సకలపురుషార్థముల నీజాలును.

ఈరామాయణమును గుఱించినగాథ యొకటి కలదు. అది రామాయణ వ్యాఖ్యాతలచేఁ జెప్పఁబడలేదు. గాని యొకచో వ్రాయఁబడియున్నది. అది ముఖ్యమని యిట వ్రాయుచున్నాఁడను.

భక్తుఁ డొకఁడు కుటుంబపోషణభేదమున శ్రీమద్ద్రామాయణమునే పురాణము చెప్పుచు జీవించుచుండెను. ఆతఁ డొకతఱి సంసారబాధ లధికముగా మనస్సును బాధింపఁగా వేసరి రామాయణము నెత్తుకొని కిష్కింధకుం బోయి యందుఁ దుంగభద్రానదీపరిసరమునఁ జక్రతీర్థముచెంతనున్న శ్రీరామాలయమునఁ గూరుచుండి పురాణము చెప్పుచుండె నట. వాసరము లన్నియు వచ్చి యాపరిసరతరువులపైఁ గూరుచుండి వినుచుండె నట. పట్టాభిషేకము లే ననఁగా నాఁ డాభక్తుఁడు రామచంద్ర! రేవు పట్టాభిషేకము కావలయు. నాయెద్ద నేమియు లేదు. ఏమి చేయుదును? అంతయు నీభారమని మనవిచేసి కన్నీరు నించుచుం జని యాచుట్టు

నున్న పల్లియలకుం బోయి పదార్థములను నై వేద్యమునకుఁగా సరిపాదించి తెచ్చు నట. ఉదయ మాళ క్తుఁ డచ్చటికి వచ్చుసరికిఁ బచ్చనియాఁకులతో దేవాలయ మలంకృతమై కన్నులపండువుగా నుండెనట. ఆళ క్తుఁ డానందపరవశుండై తెచ్చిన పదార్థముల వండి భగవంతునకు సమర్పించి పట్టాభిషేకసర్గము చదివి పురాణము చెప్పె నట. ఆసర్గము పూర్తియగునపుటికి వానరము లన్నియుఁ జెల్లకొమ్మల నుండి దిగి వచ్చి యాయనపైఁ బాషాణముల వైచి పోయె నట. ఇదియేమి గ్రహ చారణో యని యాయన రాముని నేకాగ్రమనస్సునఁ బ్రార్థించి తిరిగి చూడఁగా నాపాషాణము లన్నియు బంగారుముద్దలై కన్పడియె నట. ఆళ క్తుఁ డాయదృశత మును గొనియాడుచు రామమహిమమును వేనోళ్లఁ బొగడుచుం బోయె నట.

ఇట్టిగాథలు పెక్కులు గలవు. వాని నన్నింటిని వ్రాయుట కవకాళములేక వదలితి. రామమహిమమును దెలుపునంతటి పాండిత్యమును నాకు భగవంతుఁ డీయ లేదని విచారించుచున్నాఁడను ఇంక నీచర్చ మాని రామాయణమును జదివి శ్రీరామమూర్తి యుపదేశించినట్లు లెఱుంగఁదగు నొకటి రెండుదాహరణములఁ జూపెన.

“దేశే దేశే కళత్రాడి దేశే దేశే చ బాంధవాః,

కంతు దేశం న పశ్యామి శుక్రభ్రాతా సహాదరః.” (ము. ౧౦౨. స. ౧౨. శ్లో.)

లక్ష్మణుఁడు రావణుక్కిచే మూర్ఖిల్లుఁగా వగచుచు రామమూర్తి వచించినవాక్య మిది. రాముని బ్రాతృవాత్సల్య మెంతయుఁ గొనియాడఁదగినదనుట యంతప్రళప్త వాక్యము కాదు. శ్రీరామమూర్తి యిట్లుపదేశించె నన్నవాక్యమే ప్రళప్తతమము ఇదియే నేర్పుకొనఁదగినది. సోదరవాత్సల్యముగలవాఁడే మనుష్యుఁ డన్న నీతి నీరూపమున భగవంతుఁ డుపదేశించెను. సోదరుని వైరినిగా భావించుట రాక్షస కృత్యమని పరమపురుషుఁడు నొక్కి చెప్పెను. సోదరునికన్న నెక్కుడగు బంధువే లేడని యొత్తి చెప్పెను. భార్యను బురస్కరించి సోదరుల విడనాడుట మిగుల నన్యాయ మనునీతి యిటనుండి గ్రహింపఁగగు. ఇట్టి నీతు లెన్నియో రామాయణమునుండి చూపవచ్చును.

“కన్యాపితృత్వం దుఃఖం హి సర్వేషాం మానకాంతీణామ్.” (ఉ. ౯. స. ౯. శ్లో.)

కన్యకుం దండ్రీయాట నిష్క్రముగ దుఃఖ

కరము మర్యాదఁ గాంతిండుశ్రురుఘలకును.

సుమాలి తనపుత్రికయుగు కైకసనిగూర్చి చెప్పిన శ్లోక మిది. ఈయది యీకాలమునందేకాక యీకాలమందు ననఁగా రామజననమునకన్నఁ బూర్వమే యను భవనిర్దమైనట్లు కనుపట్టు.

ఇట్టి విషయముల నెత్తి చూపఁ బూనినచో రామాయణమంతయు నెత్తి వ్రాసినట్లగును. కాన మానితి. నావంటి యల్పమతి కావని శక్యమైనదియుఁ గాదు. మహాత్ము లావనికిం బూని నామధాను లగుదురుగాక.

+ఈ భాషాంతరీకరణవిషయము. క్ష+.

ఇక దీని గుఱించి నాలుగుమాటలు వ్రాసి యీవిషయమును ముగించెదను. రామాయణమును బలువు రాంధ్రీకరించిరి. భాస్కరకవిత్వజ్ఞుడు తొలుత రామాయణమును దెనిగించెను. కథాభాగమును గ్రహించి నేపథ్యగా వ్రాసెను. ఆవల రంగనాథాదులు శ్రొతకథలు చేర్చియు వర్ణనాంశములను దోచినట్లు వ్రాసియు రామాయణమును బూర్తిచేసి “ధన్యాస్తవః” యని సంతసించిరి. వారి భావము రామాయణకథ యందఱకుఁ దెలుపుటయే యని కనఁబడును. రంగనాథరామాయణమునందు కాలనేమివృత్తాంతము సులోచనాసహగమనము లోనగుకథలు శ్రొత్తగాఁ జేర్చఁబడినవి. పంపానరోవరవర్ణనము లోనగుఘట్టముల యందించుకంతయు మూల మనుసరింపఁబడక యిష్టానుసారము కల్పనలు కల్పింపఁబడినవి. అయ్యలరాజు రామభద్రకవి మొల్ల లోనగువా రీబద్ధతినే యవలంబించిరి. ఈ గ్రంథములద్వారా రామాయణపవిత్రచరిత్రము లోకులకు విస్పష్టమైనది.

శ్రీగోపీనాథము వేంకటకవివరేణ్యులు యథామూలముగాఁ దెనిగింప నారంభించినవారిలో మొదటివారని నాయెఱింగినంతవఱకుఁ దెలుపఁగలను. వారిగ్రంథము నేఁ జదువలేదు. అందందుఁ బదిపద్యములు చదివితిని. మూలార్థము వదలకుండఁ దెనిగించిన ట్లగపడియెను అది భారతాదులం బోలి పద్యగద్యాత్మికముగా నలరారెడు. దానిం జదివి లోకులు చాలమంది సంతోషించిరి. శ్రీ వేంకటగిరి సంస్థానకవీశ్వరులై వారు పెక్కుగ్రంథముల రచించిరి. వీరు రామాయణమున నాఱుకాండములను మాత్రమే రచించిరి. ఉత్తరకాండమును వదలిరి. కారణ మేమో.

ఆవల శ్రీవావిలికొలను సుబ్బారావుగారు యథామూలముగా దెనిగించిరి. నిర్వచనముగా వ్రాయుటయే వారిభావ మైనట్లు కనుపట్టు దానినింగూడ నేఁ జదువలేదు. నాలుగైదుపద్యముల నెందైనఁ జదివెయిందు నేమో. వీరుత్తరకాండమునుగూడఁ దెనిగించి సఫలమనోరథులైరి. వీ రొంటిమెట్ట శ్రీరామభద్రుని యాస్థానవిద్యవృత్తులు. శ్రీరామమూర్తియే వీరిని బిలువించుకొని తమయాస్థానమున నుంచుకొని రను కింపవంతి కలదు.

నేనును రామాయణమును మిత్రప్రేరణముననే రచించితి. శ్రీరామమూర్తి కరుణ నాయందుఁ గలదు గదా యనియే నాసమ్మకము. రామమూర్తియాజ్ఞఁగొని యీకావ్యరత్నమును దెనిగింపఁ బూనలేదు. మరాఠాశ్రీ వావిళ్ళ, వేంకటేశ్వరశాస్త్రిలుగాగు తొలుదొలుత నన్నుఁ బ్రోత్సహించిరి. ఈసంగతి గ్రంథమునందే వ్రాసితి. ఆవల మరాఠాశ్రీ అల్లముపాటి పోలిరెడ్డిగారు నాయూహను దెలిసికొని మిగులఁ బ్రోత్సహించిరి వీరు నెల్లూరుజల్లా ఆత్మకూరుతాబాకా మంగు పల్లెవాస్తవ్యులు. నాశ్రేయస్సును గోరి బ్రహ్మాండపురాణమురణమునకు సర్వవిధ

ముల సాయముం జేసిరి. ఈరామాయణమునకు మూడువేలరూప్యము లిప్పించు మని వాదానమును జేసి యారీతిగాఁ దమబంధువులు మిత్రులు నగువారలతోఁ జెప్పి వాక్కును సూన్యతనిమగ్నముగా నొనరించిరి. వారిపేరు లన్నియు గ్రంథము ననే యగపడును. ఈప్రయత్నమునకు వారింగలిసి నిర్వహించినవారు మఠాశ్రీ అలంపాటి పెంచెలురెడ్డిగారును, గునిపెట్టి రోశయ్యశ్రేష్ఠిగారును, బొట్లు రామయ్య శ్రేష్ఠిగారును లోనగువారు. వారినామము లన్నియు గ్రంథోద్ధారకులు లోనగువారి చరిత్రమునఁ గననగు. మఠాశ్రీ, వావిళ్ళ, వేంకటేశ్వరశాస్త్రులుగారు ముద్రణ ప్రయత్నమున సర్వవిధములఁ దోడ్పడిరి. నే ద్రవ్య మిచ్చిన నీయకున్నను గార్యమును నిలుపక సాగింతునని వాదాన మొనర్చి దానిని నెఱవేర్చిరి.

రామాయణము నెండఱో వ్రాసియుండ మరల సీవ్రయత్నమే! అని ప్రశ్న మొకటి కలదు దానికి ను త్తరముగా నాలుగుమాటలు వ్రాయఁదలఁచితిని. సావధానముగా నాభావముం బరిశీలించి పండితమహాశయులు మన్నింతురుగాక.

రామాయణమునకు భక్తులు పెక్కుమంది వ్యాఖ్యలు చేసిరి. ఏల? వాల్మీకి ముని రామాయణమును రచించి యిట్టి మహోపకారమును జేసిరని యుండఁజీఁ దెలుపుటయే వారిభావము. మూలమున కివి యర్థము, ఈశ్లోక మీవిషయమును దెలుపును అని వారు వెల్లడించిరి. శ్రీరామాదు లొకరితో నొకరు సంభాషించు తఱి నీయుద్దేశ్యము నునస్సునం దుంచుకొని యీమాట చెప్పిరని సందర్భకుద్ధి నెఱింగించిరి. భక్తిని బోధించు నీశ్లోకమని తెల్పిరి. ఈభావమున నీతఁ డీకార్యమును జేసెనని సప్రమాణముగా సయ్యక్తికముగా వ్యాఖ్యచేసిరి విశేషార్థము లివి యని తేటపఱచిరి. ఎన్నియో యపూర్వవిషయములను సామాన్యదృష్టికి గోచరింపనివానిని బోధించి మహోపకార మొనరించిరి. వారివ్యాఖ్యలచేతనే శ్రీమద్ద్రామాయణ మింత విఖ్యాతినొందెను గాని లేకున్న నేమూలనో పడి యుండును. కావున వా రేయర్థమును దెల్పిరో యాయర్థమును విస్పష్టముగా నాకుం దెలిసినంతఁజఱుకఁ దెలుపుటకే నాయీప్రయత్నము. కవిత్యగర్వముచేతఁ గాదు. పూర్వకవులలో నే నెవ్వరిపాదధూళికిని సముండును గాను. పండిత్య మేవిషయ ముండును లేదు. అట్టి నే నిట్టిపనికిం బూని యెట్లు నెఱవేర్చితి నో యీక్రిందిమాటలద్వారా మహాశయులకుఁ దెలుపుకొనుచున్నాను. ఇం దధికపాఠశ్లోకములఁ దెనిఁగించుతఱిఁ గుండలేకరణ మొనరించితి.

+ఇ బాలకాండము. ౫౫+

దేవతలు విష్ణుమూర్తితోఁ దమకష్టములం దెలుపుకొనుతఱి

“రాక్షో దళకథస్య త్వ మయోధ్యాధిపతే! ప్రభోః,

ధర్మశ్శస్య విదాన్యస్య మహర్షి సమలేఖనః.

తస్య భార్యాను తిస్యసు ప్రీతికీర్త్యపమానుః ష,

విష్ణో! పుత్రిత్య మాగచ్ఛ కృత్వాత్మనం చతుర్విధమ్.”

(౧౫. పు. ౧౯. శ్లో.)

నీ. సకలధర్మజ్ఞః ధైః సమధికదాతృత్వగుణముల నలరారిఁ ప్రణుతిః గాఢవి
మునిసత్యసమతేజఃమునఁ దేజరిల్లుచు నయ్యయోధ్యమః బ్రభుఁ డై యెసంగి
దశరథుఁ డనుపేరఁ దనరురాజునకు ప్రీ శ్రీ కీర్తి లనుపేరఁ జెల్వఁ గాంచు
దక్షకన్యకలతోఁ దలఁప సామ్యముఁ జెప్పఁ జాలిన మువ్వయఁ సాధ్యు లొప్పు
తే. వాఁ, లవ్యాలందు నోఁవారిజాక్ష! నినుఁ జతుర్భాగములుచేసి ఁ నీవె రావ
ణుని దదాత్త జగంధర్మఁలను లవణునిఁ, బాలియఁజేయఁగఁ బుత్రత్వమును వహింపు.
అని తెనుఁగు.

‘ప్రీశ్రీకీర్తయౌ దక్షకన్యాస్తా ఉపమా యాసాం తా స్తథా, చాతుర్విధ్యవిధానం రావణ
రావణి లవణ గంధర్వ వివాహాయ.’

అనిఁ గోవిందరాజులు

‘చాతుర్విధ్యవిధానం రావణేంద్రజి త్తలవణ గంధర్వవిధాదీనాం దేవకార్యాణాంసద్భావత్.’

అని మహేశ్వరతీర్థులు వ్రాసిరి.

ప్రీశ్రీకీర్తులను కన్యకలు మువ్వయ దక్షునికుమారిత లని తెల్పుటయు,
నాల్గుభాగములుగా నిను నొనరించుకొని యవతరించుమా, అనుచోట రావణు
నింద్రజిత్తును లవణ గంధర్వలను వధించుటకొఱ కని వ్రాయుటయు ముఖ్యములు.
లవణగంధర్వులని వ్యాఖ్య యుండఁగా గంధర్వ లవణుల నని పద్యమున వ్రాయుట
రాముఁడు రావణుని, లక్ష్మణుఁడు రావణాత్మజుఁడగు నింద్రజిత్తును, భరతుఁడు
గంధర్వుని, శత్రుఘ్నుఁడు లవణుని బంపి రను క్రమమును దెలియఁజేయుటకును,
రామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులను క్రమము ననుసరించియు నని తెలియందగు.
ఇంతియకాని పద్యము కుదురక చేసిన యసరాధమని మహాశయు లూహింపగని
నావిశ్వాసము.

ఇందు వ్యాఖ్యాతలు ప్రీ శ్రీ కీర్తులు దక్షకన్యక లని తెలుపకున్నచో,
నాల్గువిధములుగ విభజించి యనుచో రావణాదులను సంహరించుటకై యని
బోధింపకున్నచో వీ రెవరని, ఇ దెందుల కని సందేహము లుదయింపక పోవు.
వానిని వారు తీర్చిరి. ఆవిషయమునే యిందుఁ జేర్చితిని. మఱియు

‘న చ పుత్రకృతస్నేహం కర్తు మర్హసి పార్థివ,

అహం తే ప్రతిజానామి హతౌ తౌ విధి రాక్షసా.

అహం వేద్మి మహాత్మకం రామం సత్యపరాక్రమమ్”

(౧౩4. శ్లో.)

“నిష్కౌఠిపి మహాలేజా మే చేమే తపసి నీతాః.”

(౨౦ స. ౧౪ శ్లో.)

‘నేతి. పుత్రకృతం స్నేహం పుత్ర భేద కృతం స్నేహం కర్తుం వార్హసి’

అని తీర్థులు. దీనితరువాతిశ్లోకమునకు

‘రామస్య పుత్రత్వం నూచయ స్నాహ.’

అని గోవిందరాజులు వ్రాసిరి. ఆవ్యాఖ్యను, ఈయవతారిక ననుసరించియే

చ నరహ! గోమునం బెరింగినాడు ఓమారుఁ డటంచు స్నేహవి
 క్కురణము నొందఁబోకు, దనునూనులఁ జంపఁగఁ జాలునంచు నే
 నరసి ప్రతిష్ఠ చేసెద రఠజావనిలో హతు లైనయట్లు ల
 య్యిరువుర నిశ్చయింపు మిది యెట్లు లెఱింగితి నన్నఁ జెప్పెదక.

అను నీవద్యము వ్రాయఁబడినది. అచతారికయర్థమును జేర్చనిచో రసపుష్టి తగ్గక
 మానదు.

“అహం వేద్మి” అను శ్లోకమునకు

‘అహం బహుగురూపాననేన లభిజ్ఞానః యద్వా యోగబలసాక్షాత్కృతపరాపరతర్త్వ
 యాథార్త్వః’

అని గోవిందరాజు లనేకధంగుల వ్యాఖ్య వ్రాసిరి. నేను దెలియుదు ననఁగాఁ
 బెక్కునుంది గురువుల నేవించి విజ్ఞానము గలిగి మోక్షమార్గమును గనఁజాలు
 తపోనియమములను బూనిన నే నని తెలుపకున్నఁ జప్పిడిగా నుండును కాఁబట్టి
 యర్థపుష్టి నిచ్చు నీవ్యాఖ్యానసారమునే గ్రహించి

నీ పెక్కండు గురుల నేవించి జ్ఞానము నంది యపవర్తమును బొంగునట్టి కృత్య

ములఁ జేసి మునినయి యెలయు నే నీరాము సత్యపరాక్రమశాలి యనుదు

మఱి మహత్తుం డని యెఱుఁగింపఁ జాలుదు నేనె కాను విస్మయమానిపతియు

నెఱుఁగంగఁ జాలు మఘహితజః డౌటచే .....

అని తెలిగించితిని. ‘అహమ్’ అనుదానికిఁ బెక్కండుగురువుల నేవించి యని
 యర్థము వ్యాఖ్యాతలు చెప్పిరి. కాని వాల్మీకిభావ మేమో యెవరికిఁ దెలియునన్న
 ప్రశ్న మసంగతము. అట్లన్నచో నింక వాల్మీకియే వచ్చి నాయర్థ మిది చూడీ యని
 తలంచినపు డెల్ల నందఱకు నర్థము చెప్పవలసినవచ్చును.

“మా నిహద ప్రతిష్ఠాం త్వ మగమ క్షాశ్శ్రీ సృహః,

య త్కృంఛమిధునా దేక మవధీః కామమహితమ్ ” (౨ ప ౧౫ శ్లో)

క విమహనిహద క్రాంచమిధునమవ నీ వేటి కొకఁడు యనిమిలో కామం

బున మోహము నొందుదుఁ గడు, దనరగ నిలఁగనుమకాశ్శ్రీతమగు ప్రతిష్ఠ

ఇటఁ బెంచి పెద్దపద్యముగా వ్రాయ వీలుకాదు కాన నట్లే వ్రాయఁబడినది.

+ప్ర: అయోధ్యాకాండము. ౪౩+

“ఏత న్నే ప్రియ మాఖ్యాతుః కిం వా భూయః కరోమి తే (౩. ప. ౩౪ శ్లో.)

రామే వా భరతే వాహం విశేషం నోపలక్షయే ” (౩౪౫ శ్లో)

చ. మనమున కింపుఁడెంపఁ దగుతూటను జెప్పిన నీకు నేమి యి

య్యను గలదాన; నీసవతియొక్క జాపై నిలు ప్రీతి యేలాశో

యనియెడ నేమి? రాఘవునియందును కాకుతునందు భేదముక

గనుఁగొనఁ జాల నిద్రఱును యాదిలిప్రులె నాకుఁ గావునక.

కై క మంథరకు ను త్రరము చెప్పుచున్నది. మంథరా! రామచంద్రునకుఁ బట్టాభిషేకమహోత్సవ మనునువార్తఁ జెప్పితివి. నీకు దీనికిఁగా నే నే మీఱఁగలదాన. అని పలికి నాకు రామభరతులలో భేద మేమియుఁ గానరా కున్నదనియె. గోవిందరాజులు—

“నను సపత్నిపుత్రే కథం వై తాద్యకి ప్రీతి రిత్తత ఆహ.”

అని యవతారిక వ్రాసిరి. ఈయవతారికభావము తెనుఁగునఁ జేర్చిన నంతరసపుష్టి కనఁబడుచున్నదో పరికింపుఁడు. మంథరకు సపతిపుత్రుఁడగు రామునియం దేల యిట్టి ప్రీతియను దుర్భావము గలదు. దానిం బోఁగొట్టఁదగునను భావము నూహించి యనునర్థ మెంత సరసముగ నున్నదో పాఠకు లూహింతురుగాక. ఇట్టి వ్యాఖ్యాతలయభిప్రాయము చేర్చుట వాల్మీకిభావము కాది దనవచ్చునా?

ఇట్టి తావులనంబంధమును గల్పించుభావము తెనుఁగునఁ జేర్చితి. “రామం దళరథం విద్ధి” యను మొదలగుశ్లోకములఁ దెనిఁగించునపు డాయర్థముల నెఱుంగు రీతి క్రింద వ్రాయఁబడినది. కావున వాని నెల్ల నిట వ్రాయలేదు.

+ప్ర: ఆరణ్యకాండము. ౩౫-

“తం దృష్ట్వా క్రతుహంతారం మహర్షీజాం సుఖావహం,

బధూవ పృష్టా వై దేహీ భర్తారం పరివశ్యతే.”

(30. ప. 3౯౪ శ్లో.)

ఈశ్లోకమునకు సీసమాలిక వ్రాయఁబడినది. ఏల యనఁగా మూలమునం దున్న తచ్ఛబ్దమునకు సీత యెన్ని యెన్ని విధములుగా నూహించియుండునో యన్ని రీతుల వ్యాఖ్యాతలు దానియర్థమును దేటవఱచిరి. ఆయర్థముల సారమును దెనిఁగింపకున్న నది తెలుఁగే కాదేమో యని తత్సారము నిటఁ జేర్చితి. ఇన్నియర్థములు వాల్మీకి యూహించి యుండునా? యని కొందఱు ప్రశ్నింతురు. ఊహించి యుండఁగూడదా? యనునదియే దానికిం దగును త్రరము. వాల్మీకిభావ మిది కావచ్చును గాకపోవచ్చు ననువారు కొందఱు గలరు. వాల్మీకిభావ మిది యని చెప్పు వారే లోకమున నుండరే యనునదియే పారికి సమాధానము.

+ప్ర: సుందరకాండము. ౩౫-

“దదర్శ చంద్రం స హరిప్రవీరః పోహ్లాయతూనం పరవీర హంసమ్.” (౨. ప. ౫౮. శ్లో.)

తే పదమనం జనుమన్నట్టి * సప్తరాశ, మట్లు వనచరకుంజరుం * డమలకరిని

గాంచి లంకఁ బ్ర వేశించి * కార్యపరిణి, దీర్ఘ మది నెంచె; రామభక్తిని జెలంగి.

ఇందు నాల్గవపాదమున నున్న “రామభక్తిని జెలంగి” అనునది ప్రకృతార్థమును బోషించును గాన నెక్కువగఁ జేర్చఁబడినది.

“న వికసేనాగణో వ్యవంతి న వప్ర హదాయ వికలసారమ్,

న మాదుర స్వాస్థ్య గతేః ప్రమాణం న చాగ్నికల్పః కళశేన హంతుమ్.”

(ర౮. సు. ౧౨. శ్లో.)

నీ పయనిస్తుంపుమా; † ముకపినిజయించినట్టి వీరా! విను † మారకఁ దొకఁడె
శక్త్రుబలౌఘులు † సమయిందు చున్నాఁడు కనుక నాతనిపయి † జనుతరుణము
నందు వైద్యములు † శివోయము చేయంగఁ జాలవు; మఱి యల్పసౌభమైన
పిత్రముఁ గొని కపినిరుదైకేఁ జోకుము వాయువుకంటె జఘంబుమిన్న
తే. గాఁగ నాతని కుండును † గాఢపిమ్మి, కల్పఁడగుఁ గాన ముష్ట్యదిశములఁ జంప
నలవి గాకుండు; నేఁ జెప్పినట్టి విషయముననె చక్కఁగఁ బరికించి † పనిని దీర్చు.

అనునది వైశ్ణోకమునకుఁ దెనుఁగు. శ్లోకమునకు వ్యాఖ్యాతలే యర్థమును వ్రాయు
కున్నచో నెట్లుగా నర్థము చెప్పుదురో ‘ఎవరికి వారే యమునాతీరే’ యన్నట్లగును.
కాన వ్యాఖ్యాతల యభిప్రాయము ననుసరించినఁ గాని మూలార్థ మిది యని
తేలదు. ఆయర్థసారమే యీనాభాషాంతరీకరణమని గ్రహింపదగు

ఇంక నుదాహరణములం జూపి యుపోద్ఘాతమును బెద్దది చేయఁదలంపను.
ఎందెందు వ్యాఖ్యానాభిప్రాయము చేర్చఁబడినదో, ఎందెందుసమానార్థకవిశేషణ
ద్వితీయము కనఁబడునో, ఎందెం దవతారికభావము కూర్చఁబడినదో, ఎందెందు
మూలార్థమును బోషించుపొంటె నెక్కువగ వ్రాయఁబడినదో, ఎందెందు సంద
ర్భోచితవ్యాఖ్యానోదాహృతగాథలు వ్రాయఁబడినవో యాయాయితావుల “ఇద
మిథ్య” వ్తుని తేటపడుటకై క్రింద వ్రాసితిని. పాఠకక్షేత్రములఁ దొలఁగించుటకే
యట్లు వ్రాసితిని గాని గ్రంథము పెద్దదిగాఁ గనఁబడవలయుననికాదు.

భాషాంతరీకరణమున మూలార్థమును వ్యాఖ్యానకర్తలు వ్రాసినదింతయుఁ
జేర్పరాదనియు దానఁ బెక్కుకీడులు మూఁడుననియు వాల్మీకి యుచితశ్ఙ్ఖఁడుకాఁ
డని తేలుననియు లోనగు ప్రశ్నముల నొనరించువారి కందందు నాభావ మిది
యని తేటపడునట్లు వ్రాయఁబడియే యున్నయది. దాని నిట వివరింపఁబూనను.

వేడినీరు పోసిన నిండ్లు కాలిపోవునని భయంపడునట్లు మూలార్థమును దేట
పఱచిన వ్యాఖ్యాత లుచితశ్ఙ్ఖలు కారను సంశయ మొందుట యంతగా సమంజ
సముకాదు. వాల్మీకివంటి మహాకవిశిరోమణి యంత యాలోచనలేనివాఁడును
గాఁడు. వ్యాఖ్యానకర్తలభావము వాల్మీకిది కాకపోవచ్చునను శంక నొంద నవ
సరము లేదు. వాల్మీకి యుచితశ్ఙ్ఖఁడే. వ్యాఖ్యాతలు రసికులే. శంక నొందువారికే
యీకావ్యములు గలిగినవి.

ఈకావ్యమునకు మహాపాధ్యాయాదిరుదాంచితులయిన బ్రహ్మశ్రీ వేదము
వేంకటరామశాస్త్రిలుగారే ఆంధ్రశ్రీమద్భాగవతమాయణమని వేరిదిరి. కృతిపతి
శ్రీరామచంద్రమూర్తియే యని నాకు హిత ముపదేశించిరి. ఈపద్ధతిని రచించిన
బాగని హెచ్చరించిరి. రెండు మూఁడు స్థలముల నాపద్యముల విని హర్షించిరి.
“రామం దశరథం నిధి” యను శ్లోకమునకు నే వ్రాసివంపిన కందమును గాంచి పర
మానందము నొందితి మిది బాగున్నదని లిఖించిరి. సర్వవిధముల నన్నాశీర్వదించి
శంకావిరహితునిం గావించిరి.

+ ❧ ❧ కృతజ్ఞత. ❧ +

గ్రంథరచనకుం బ్రోత్సహించి యభయ మొసంగిన, ఆంధ్రగ్రంథోద్ధారకులు భాషాభిమానులు దానజతకర్ణులు కరుణానీరధులు నగు మ|రా|శ్రీ వావిళ్ల వేంకటేశ్వరశాస్త్రిలుగారికిని, రామాయణాంధ్రీకరణమునకుఁ బాండవులకు శ్రీ కృష్ణమూర్తివలె సాయపడి శక్తిమించినసాయము స్వహస్త పరమాస్థరూపమున నొసరించిన సద్యోత్తులు దేవతాభక్తులు ఆశ్రితపోషకులు నగు మ|రా|శ్రీ అల్లముపాటి పోలిరెడ్డిగారికిని, ద్రవ్యవిషయమున నేలోపము లున్నను సాయమొసరింతుమని నాభీతిం బాపిన పరోపకారతత్పరులు పరమాస్తికులునగు మ|రా|శ్రీ గునిపెట్టి రోశయ్యశ్రేష్ఠి, అల్లంపాటి పెంచెలరెడ్డి, బొల్లు రామయ్యశ్రేష్ఠి ప్రభృతులకును, అచ్చుప్రతిని వ్రాసియిచ్చి యోషికమయి మరలం బరించి నాకువకృతి నొసరించిననామిత్రులగు బ్ర|శ్రీ కావ్యతీర్థ మద్దులపల్లి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి, కావ్యతీర్థ జనమంచి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశర్మగారికిని నాకృతజ్ఞతం దెలుపుకొనుచున్నాడను.

+ ❧ ❧ ప్రార్థన. ❧ +

కార్యము నాదృష్టికిఁ గడుంగడుం బెద్దది. పాండిత్యమో చాల తక్కువ. ముద్రణ మారంభించుతఱిసే సరిచూచుట. ఇట్లగుటంజేసి పెక్కుతావుల యతి ప్రాసాదిదోషము లుండవచ్చు. ఉండవచ్చునను సంశయమేల? ఉండకతప్పదు. ఇంక వ్యాకరణదోషముల లెక్కింప శక్యము కాదేమో. ఇన్ని తప్పులుగా వ్రాయకున్న నేమనిమాత్రము ప్రశ్నింపరని నమ్మెదను. భక్తి నొండె, ప్రతిష్ఠఁ గోరి యొండె ఎట్లో రచించితి. ఇది తప్పు. దీని నిట్లు సవరించిన బాగని తెలిపెడు సత్పురుషుల పాదారవిందముల శిరసావహించెద. గుగువులని సంభావించెద. ఒక్కతావున నుత్తరకాండమున నాహ్వామని పడినది. ఆహ్వాళ్యము స్త్రీలింగమని యెఱుంగుదును. ఎట్లో పడినది. తమింతుగుగాక.

“కిం వా ప్రార్థనయా పరోపకృతిషు స్వాభావిక ప్రదుఃః”

అన్న నూక్తి గట్టిగా వల్లించితి.

శ్లో. నిండకు వందకు వాస న్నమాయు కననూయు రక్త కిం తేన,

య త్సవ్వానపగమవాయై వేదం మమ తు పాథేయమ్.

అను సదాచార్యమును మఱువలేదు. పండితకవుల కింతకంటె నెక్కువ విన్నవించ నక్కఱలేదు. ఇందలి తప్పులన్నియు రెండవసారి ముద్రించు నదృష్టము నాకు సజ్జనులయాశీస్రభావమునఁ గల్గినచో సవరించుకొందును. శ్రీరామచంద్రకరుణయు గురువర్యుల యాశీర్వాదములు, పండితకవుల యాదృతియు నాయం దుండుఁగాక యని నమ్ముచున్నాను.

ఇట్లు విన్నవించు సజ్జనపాదసేవకుఁడు,

జనమంచి శేషాద్రిశర్మ.

ప్రశంస.

ఆంధ్రశ్రీమద్రాయణమునకు సహాయముచేసిన పుణ్యాత్ములు ఉద్ధారకనిరావ
హకపోషకనామంబుల నిందుఁ గ్రిందఁ బేర్కొనంబడుచున్నారు.

ఉద్ధారకులు.

మ॥రా॥రా॥శ్రీ, శ్రీ మహారాజా రావు వేంకట కుమారమహీపతి సూర్యారావు బహదూర్ గారు.

		(పితాపురము)
,,	అల్లంపాటి పోలిరెడ్డిగారు	మంగుపల్లె (నెల్లూరుజిల్లా)
,,	అల్లంపాటి పెంచెర్ రెడ్డిగారు	,,
,,	గునిపెట్టి రోశయ్యశ్రేష్ఠిగారు	కుల్లూరు
,,	బొల్లు రంగయ్యశ్రేష్ఠిగారు	పార్లపల్లె
,,	బొల్లు రామయ్యశ్రేష్ఠిగారు	మదరాసు
,,	గోపవరము గోపాలరెడ్డిగారు	గోపవరము (కడపజిల్లా)
,,	చల్లా చెంచుపాపిరెడ్డిగారు	చంద్రపల్లె
,,	ఏమూరు చెంచుకుబ్బయ్యగారు	శేషమాంబాపురము
,,	అల్లాడి జగన్నాథకామ్రులుగారు బి.ఏ., ఎల్.టి.	వేంకటగిరి (నెల్లూరుజిల్లా)
,,	జి. రామేశ్వరరావుగారు బి.ఏ., బి.ఎల్.	అనంతపురము
,,	పత్తి రాఘవులశ్రేష్ఠిగారు	కడప
,,	భోగన్నాథము వేంకటకుబ్బయ్యశ్రేష్ఠిగారు	,,
,,	శ్రీమతి. తలుపుల వేంకటకుబ్బయ్యగారు	,,
,,	వేలమూరు రామిపెట్టిగారు	ఓబుళాయపల్లె (నెల్లూరుజిల్లా)
,,	శ్రీమతి. తోట నరసమ్మగారు	కుల్లూరు
,,	దీనకర్తకపథి	కడప
,,	శ్రీమతి. సముద్రాల లక్ష్మమ్మగారు	,,

నిరావహకులు.

,,	విరూరు పిచ్చయ్య బి.ఏ.గారు	కడప
,,	కురుడి గుండురావు బి.ఏ., బి.యల్. గారు	,,
,,	కామూరు శ్రీనివాసరావు బి.ఏ., బి.యల్. గారు	,,
,,	బి. పి. దేవరాజులు నాయుడు బి.ఏ., బి.యల్. గారు	,,
,,	సాన్లడే సర్వోత్తమరావు బి.ఏ., ఎల్.టి. గారు	,,
,,	పాటూరు వీరమరాజుగారు	కలునాయి (నెల్లూరుజిల్లా)
,,	లోకా కుబ్బయ్యగారు	సోమశిల
,,	పాపుతిప్ప కొండారెడ్డిగారు	రామపురము (కడపజిల్లా)
,,	చిట్లూరు వేంకటయ్యకుమారుడు రాచయ్యశ్రేష్ఠిగారు మంగుపల్లె	(నెల్లూరుజిల్లా)
,,	వేములపాటి పోలయ్యగారు	అమానుచిరువేళ్ల

మృగారా అయోధ్య శ్రీమయ్యశ్రీశ్రీగారు	బెడుగుపల్లె	(కడపజిల్లా)
,, మురుకూటి కొండా రెడ్డిగారు	చాపురాళ్లపల్లె	(నెల్లూరుజిల్లా)
,, నున్నా లక్ష్మీనారాయణశ్రీశ్రీగారు	చంచులూరు	,,
,, పప్పు వేంకటసుబ్బారెడ్డిగారు	బమ్మవరము	,,
,, బుట్టి బ్రహ్మరెడ్డిగారు	కామిరెడ్డిపాడు	,,
,, రాఘవ వేంకటసుబ్బారెడ్డిగారు	కార్లదిన్నెపాడు	,,
,, పర్నా వెంకయ్యశ్రీశ్రీగారు	పెనుబత్తి	,,
,, చల్లా వేంకటవరకపారెడ్డిగారు	కలునాయ	,,
,, నాగిరెడ్డి కొండా రెడ్డిగారు	,,	,,
,, భూమా నుబ్బయ్యశ్రీశ్రీగారు	కుల్లూరు	,,
,, చల్లా పెంచెలరెడ్డిగారు	,,	,,
,, చెమర్తి చిన్నపుల్ల మరాజుగారు	కుల్లూరురావపాలెము	,,
,, చింతలపల్లె వేంకటవరకపారెడ్డిగారు	మహిమలూరు	,,
,, చాళాటి నారసింహారెడ్డిగారు	,,	,,
,, గుండ్లా శ్రీమారెడ్డిగారు	,,	,,
,, కొంమారు వేంకటసుబ్బారాజుగారు	ముస్తాపురము	,,
,, గంగవరపు నరసపునాయకుగారు	గవరవరము	,,
,, మల్లు వేంకటరెడ్డిగారు	కంపసముద్రము	,,
,, నాకపురెడ్డి నరసారెడ్డిగారు	,,	,,
,, కాలవ ముసలరెడ్డిగారు	బేతాయపల్లె	(కడపజిల్లా)
,, గంజాము నరసింహాచార్యులుగారు	మహిమలూరు	(నెల్లూరుజిల్లా)
,, స్వామి వేంకటాచలముశ్రీశ్రీగారు యమ్ యల్ సి మదరాసు		
,, ఎడ్లమాను లక్ష్మయ్యగారు	కమలకూరు	(కడపజిల్లా)
,, మద్దిసెట్టి కొండయ్యశ్రీశ్రీగారు	చాపురాళ్లపల్లె	(నెల్లూరుజిల్లా)

పోషకులు.

,, కంచీరాజు నరసింహయ్యగారు	కడప	
,, నుంకేమల నుబ్బయ్యగారు	,,	
,, కందనూరు గురుమా ర్తయ్యగారు	,,	
,, మాడుగుల నుబ్బయ్యగారు	,,	
,, నూకల వేంకటసుబ్బయ్యగారు	అప్పారావుపేట	(కడపజిల్లా)
,, పోచంపల్లె ఆర్తారామయ్యగారు	బద్వేలు	,,
,, తిల్లము మనయ్యశ్రీశ్రీగారు	కొండాపురము	,,
,, కలిసెట్టి పెంచెలశ్రీశ్రీగారు	చిల్ల మానుచేను	(నెల్లూరుజిల్లా)
,, శ్రీకాకుళము రామయ్యశ్రీశ్రీగారు	కడప	(కడపజిల్లా)
,, మంచీరాజు శేషగిరిరావుగారు	,,	,,
,, మంచి రాఘవయ్యగారు	మండపల్లె	,,
,, సంబటూరు వేంకటసుబ్బయ్యగారు	చంద్రపల్లె	,,

మ రా రా శ్రీ, నూలెపాటి సుబ్బరామయ్యశ్రేష్ఠీగారు	మంగుపల్లె	(నెల్లూరుజిల్లా)
,, దొవ్వరాజు ఎంకటరాజుగారిపిల్లలరాజుగారు	గుడిగుంట	,,
,, పండ్లపాటి సుబ్బరాజుగారు	,,	,,
,, సంగరాజు వేంకటసుబ్బరాజుగారు	,,	,,
,, మునగపాటి వెంగళరాజుగారు	చిలకలమట్టి	,,
,, మునగపాటి వేంకటసుబ్బరాజుగారు	,,	,,
,, మునగపాటి నల్లమరాజుగారు	,,	,,
,, ఆమరా సుబ్బరామయ్యశ్రేష్ఠీగారు	,,	,,
,, ఆమరా సుబ్బరాయులుశ్రేష్ఠీగారు	,,	,,
,, సన్నపురెడ్డి శేషారెడ్డిగారు	చాళురాలపల్లె	,,
,, కంచి సుబ్బయ్యగారు	,,	,,
,, పాణితు శేషయ్యశ్రేష్ఠీగారు	గోగులపల్లె	,,
,, వేమన రామిపెట్టిగారిసింగయ్యశ్రేష్ఠీగారు	చందులూరు	,,
,, వేమన పిచ్చయ్యశ్రేష్ఠీగారు	,,	,,
,, సుద్దపల్లె గిడ్డయ్యశ్రేష్ఠీగారు	,,	,,
,, గ్రంథ చెన్నయ్యశ్రేష్ఠీగారు	పరమటినాయునిపల్లె	,,
,, మన్నె కొండాపెట్టిగారు	,,	,,
,, సోమిపెట్టి కృష్ణమశ్రేష్ఠీగారు	,,	,,
,, కలువాయ రామిరెడ్డిగారు	బమ్మవంతు	,,
,, చప్పా పిచ్చిరెడ్డిగారు	,,	,,
,, బుట్టి వేంకటరామిరెడ్డిగారు	కామిరెడ్డిపాడు	,,
,, మెట్టుకూరు చెంచురామిరెడ్డిగారు	ముత్తుకూరు	,,
,, దరిసి కృష్ణమశ్రేష్ఠీగారు	కుల్లూరు	,,
,, పత్తి గురుమూర్తిశ్రేష్ఠీగారు	,,	,,
,, వడ్డపూటి రామయ్యశ్రేష్ఠీగారు	,,	,,
,, సుంకర నరసయ్యశ్రేష్ఠీగారు	,,	,,
,, తోట పాపిశ్రేష్ఠీగారు	,,	,,
,, మేకపాటి చిన్నవరపాపిరెడ్డిగారు	మద్దులెటిగడ్డ	(కడపజిల్లా)
,, కాకే నాగరెడ్డిమూరుడు శేషారెడ్డిగారు	,,	,,
,, కాకే సుబ్బారెడ్డిమూరుడు శేషారెడ్డిగారు	,,	,,
,, మడకల యెల్లారెడ్డిగారు	,,	,,
,, గోపిరెడ్డి నాగపురెడ్డిగారు	మంగుపల్లె	(నెల్లూరుజిల్లా)
,, నందిమండలము సుబ్బరాజుగారు	ముస్తాపురము	,,
,, చల్లా శేషిరెడ్డిగారు	మంచేలపల్లె	,,
,, రూపిరెడ్డి కొండాపెట్టిగారు	,,	,,
,, పల్లెకొండ వేంకటనరసయ్యగారు	పాతళ్లపల్లె	,,
,, గంగవరపు రామానాయుడుగారు	గవరవరము	,,
,, గంగవరపు వెంగళనాయుడుగారు	,,	,,
,, సిద్ధు శేషయ్యగారు	వేలాయపల్లె	(కడపజిల్లా)
,, కనుమర్ల నరసాశ్రమశ్రేష్ఠీగారు	చండ్రపల్లెపేట	,,
,, పాణితు చిన్నరామయ్యశ్రేష్ఠీగారు	గోగులపల్లె	(నెల్లూరుజిల్లా)

ఉద్ధారకులు.

ఉ. నూనృతవాక్కు పాండితియుఁ జొక్కపునీతియు భావశుద్ధి పెం
 పూనినసత్ప్రవర్తనముఁ నూహలమించిన కార్యరీతియుఁ
 మానితరావు వేంకటకుఁమారమహివతి! సూర్యగాయ! భూ
 జానిమణి! మనోజ్ఞగుణసార! తగుం గద నీకు; సత్కవీ
 శానవరాశివంబులనుఁ శంకరుసత్కృప నార్యసంఘ మెం
 తే నొనరించు దీవనలఁ నెంతయు నిర్ధరఁ బెంపు నొంది సం
 తానసమృద్ధిఁ గాంచి గురుధర్మరతిం గని భూమి నేలుమా
 శ్రీనిధియా పరాత్పరుఁడుఁ సిద్ధుల నీ కిడుఁగాత మాదృతి.

- నీ. తనహరికీర్తిప్రతాపని నిర్జరతరువరంబుల నల్లిఁ తమి వహింపఁ
 దనదానజీవనంఁ బనుపమకలశాభివ్రాణవక్షతఁ బాలుపునొందఁ
 దనసద్గుణవ్రాతఁఘనతరకుసుమంబు జైవాత్మకునితోడఁ సరసమాడఁ
 దనదైవభక్తిరత్నస్ఫారహారంబు నారదవీణానానమునఁ బెనఁగ
 తే. నర్థిజనకల్పకంబయి యార్తిహరణ, దక్షుఁ డై సాధుశీలుఁడైఁ తగి కులావ
 తంసుఁ డై పండితాదృతిఁ ధన్యుఁ డగుచు, భూతలంబున వెలయునుఁబోలిరెడ్డి.
- క. అల్లంపాటి కులార్జున, మల్లన నుప్పొంగ హిమకఠారాభుం డయి తా
 నుల్లసిల్పఁ సుయశోగురు, మల్లిక లాళాకరింద్రమండనములు గాఁ.
- చ. ఋతమె వచించి యాశ్రితులఁ నెల్ల యథోచితకారవంబునఁ
 సతతము దన్యుచు నుగుణశాలియితం డనుసాధునూక్తి యీ
 ధీతిఁ గడు నావరింప వరశీలము భూషణ మై రహింప న
 చ్యుతనిజధర్మబుద్ధి యయిఁ శోభిలు నెప్పుడు పోలిరెడ్డి తాఁ.
- నీ. రామాయణంబు నాంధ్రంబుగ నొనరింపఁ బూనఁగాఁ దగుననిపోలఁ దెల్పి
 యుచ్చుఁగూర్చుగఁ ద్రిసహస్రరూప్యంబుల నిత్తు నిప్పింతు నీఁ కేమిఁజాత
 మొదలిడుమా యనిఁ ముదమొప్ప వచియించి చెప్పినచొప్పునుఁ దప్పకుండ
 సాయ మొనర్చి యజనము శ్రీతిచే గారవించుచు ధన్యుఁగా నొనర్చి
 తే. నన్నుఁ బ్రోచిన సాధుగుణవ్రజైక, భూషణుని దీనపోషకుఁ భూతదయను
 మించు శ్రీపోలిరెడ్డినిఁ మేటికరుణఁ ప్రోచుఁగావుత శ్రీహరిఁ పూజ్యభంగి.
- నీ. నిస్వభూసురులకుఁ నెట్టి నుద్వాహముల్ ధన మిచ్చి చేయించెఁదగువిధమున
 వనతటాకారామఁవసుమతీత్రిదశోపనయనాదినిత్యసంతతుల నిలిపె
 నుత్తమర్థం డయిఁ యొప్పుగా నధమర్థులను గష్టపెట్టకఁ ఘనతఁ గాంచె
 బీదసాదల నెల్లఁ బ్రియమారఁ బోషించి కృతకృత్యుఁడనుభూరికీర్తిమించెఁ
 నే. గాళికాముఖుడైత్రుంగణముఁ గొలిచి
 ధన్యుఁ డయ్యెను భూరివదాన్యుఁ డయ్యె

నట్టి యల్లముపాటిపంశాల్లివిధుఁడు
పోలిరెడ్డి యజస్రంబు ధూలుచుఁగాక.

- చ. ఘనగుణమే విభూషణము ధూలు దగు ధర్మమే తోడునీడఁగా
వినయమే యాశ్రయంబుగ సువృత్తమే సంప్రమదాస్పదంబుగాఁ
గనదురుసద్యశంబున నిశామము విస్తృతిఁ గాంచి మించు స
ద్వినుతుని సాధుమానసుని ధెంచెలరెడ్డిని శ్రీశుఁ డోముతఁ.
- తే. తన్ను మాలినధర్మంబుతగ దటన్న, నూక్తి లక్ష్యంబు చేయకఁ యొప్పిదముగ
ద్రవ్య మొసగుచుఁ గీర్తిసంతతినిబడసి, దైవభక్తినిజెలువారుఁధన్యతఁముఁడు.
- ఉ. ఉడుగని దానసంతతుల ధూప్యగఁ జేయుచు సజ్జనాదృతిం
బడయుచు నుత్తమర్థుఁ డయి ధ్రువ్యానంతతికల్పకంబు నాఁ
గడు వినుతిం జెలంగుచు సఖండయశంబునఁ జాల మించుచుఁ
విడువనిశ్రీల నొప్పుతను ధెంచెలరెడ్డి తనూజసంయుతిఁ.

- చ. వినయము సాధుపర్తనము విద్యయు భూతగణానుకంప స
జ్జనహితచర్య దేవగురుసంతతభక్తి పరోపకారమే
యొనరుచునూహ సాపమున గొప్పనిచిత్తము భూషణంబు లై
తనరఁ గృతజ్ఞఁ డీతఁడను ధన్యయశంబునఁ జెన్నుమీటుచుఁ.
- క. గునిసెట్టి వంశమాక్రిక, మనఁదగు రోశయ్యశ్రేష్ఠి యాపరమేశాం
ప్రినియతచిత్తుఁడు సంతత, మునుసంపద లంది సుయశఁమునఁ దగుఁగాతఁ.
- చ. పరమదయ నను గనుచు భవ్యమతిఁ మృదుభాషణంబులఁ
నిరతము దన్నుచు ధనము నెన్నిని సద్యయమే యొనర్చుచుఁ
నిరుపమరామసత్కృతికి నిశ్చలభక్తిని ద్రవ్య మిచ్చి య
ట్టారులను ప్రోత్సహించిన గుణోత్తరు నీకుఁడు ప్రోచుఁగావుతఁ.
- చ. గరువమొకింత లేదు తనుఁ గానఁగ వచ్చిన దీనులఁ మహా
దరణము మీఱి శక్తిని దద్దయు నర్హముగాఁగఁ ప్రోవ నా
తురపడుఁ గాని నీ యనుట దా నెఱుఁడే నెఱుఁగండు భూధలిం
బరఁగెడు లక్ష్యభూతుఁ డయి భవ్యగుణాధ్యుల నీమనుం డొగిఁ.
- తే. ఆయురారోగ్యభాగ్యంబు లాదియైన, సకలసంపద లొనఁగి శ్రీశంకరుండు
వాసుదేవుండు ప్రోవంగవలలుఁగాత, సాధుగునిసెట్టి రోశయ్యఁత్కృతలమున.

సీ. యుక్తధనవ్యయ ధూరుతరనదృద్ధి శ్రీరామపదసరసిరుమైక
భక్తి విద్యాగోష్ఠి పండితాదరణంబు దీనజనావసఁదీక్ష సాధు

జనహితచర్యయు * సహజవాత్సల్యంబు మర్యాద నెన్నుచు * మాటలాడు
నేర్పు వాఙ్మయమంబు * నీతిజ్ఞతయు లోనుగాఁగలనద్వంద్యగణము సహజ
తే. భూషణంబులుగాఁ దగ * బొల్లువంక, దీపకుం డయి రామప్రతిష్ఠ జక్కఁ
జేసిపట్టి శ్రీరంగయ్యశ్రేష్ఠిఁ గాచుఁ, గాత శ్రీరామమూర్తి సత్కరుణనెఱుడు.

- సీ. పెద్దలఁ బొడఁగన్న * భృత్యునిరీతిఁగా వర్తింపఁజాలిన * భవ్యశక్తి
యాచకులను గన్న * నర్హరీతిని వారి గౌరవింపఁగఁ జాలు * కమ్రబుద్ధి
యాశ్రీతులను గన్న * యంతనే వారల కష్టముల్ తొలఁగింపఁ * గల్గునేర్పు
దీనులఁ బొడఁగన్న * మానితకరుణవారలఁ గావఁ బూనెడునలఘుధైర్య
ఆ. మాదినుండి యలర * నవని యశస్సున, వెలయుచున్న బొల్లుకులవయోధి
చంద్రుడగుచురామ * చంద్రభక్తుండగు, రామయాద్యనేలు * రాముడెపుడు.
సీ. కట్టించె నంతోవేఁడ్డను బార్లపల్లెయ్గ న్యగ్రామమునరామ * చంద్రమూర్తి
నర్హరీతిని బూజ * నావృతిఁ దన్మంగఁదగిన దేవాలయ * తల్లజంబు
వాహనాదుల నిల్చి * వార్షికోత్సవ మొప్ప సాగువద్దతులను * జక్కఁజేసి
బీజల కర్మచూ * విధిని సాయముచేసె హరిభక్తివితుల * నాదరించె
తే. పట్టి రామయ్యశ్రేష్ఠిని * ననవరతము
పుత్రపౌత్రాభివృద్ధియు * భూరిభాగ్య
మతులభక్తియు వెలయంగ * నరసి ప్రోచుఁ
గాత శ్రీరామమూర్తి విఖ్యాతకీర్తి.

- సీ. గోపవరాన్వయ * దీపకుం డై ప్రభుశక్తి యొప్పారఁగ * సాధుపోష
ణాదృతి వెలయంగ * యాచకబృందాళిఁ గాంచిన నంతోష * కలిత మైన
స్వాంతపంకజ మొప్ప * సతతవిద్యద్వోష్ఠి నెసఁగుచు దీనుల * నే తలంచి
వారికష్టమృలఁ * బాపంగ నెంచుచు సత్కవులం జాల * సంతసిల్లఁ
తే. జేయుచు దయాగుణంబు ని * స్సీమమైన
ధైర్యమును బొల్పుమీఱి సత్వంతరాజ
మానుగోపాలరెడ్డి స * నూనకరుణఁ
ప్రోచుఁ గావుత లక్ష్మీవిభుండు చక్రి.

- చ. ధనముఁ బరోపకారమునఁ * దప్పక శ్రీతి వ్యయించుచు సతం
బును మృదుభాషణంబులఁ గ * వుల్ ముదమందఁగ నాడుచు మనం
బునఁ గులదై వచింతనమ * పూనికఁ జేయుచు దుష్టసంఘభీ
తిని గలిగించుపౌరుషము * ధీవిభవంబును విస్తృతిం దగ్గ.
క. చల్లాభ్యాన్వయవారిధి, కుల్లాసముఁ గూర్చుచంద్ర * నోజను గనఁగా

నల్లెడలఁ గీర్తి రాజుల, నుల్లమునం గరుణ సతతఁ మొప్పుచు నుండఁ.
తే. పెద్దలను జూడ భక్తియుఁబ్రీతియుఁ గడు, నలర నాశ్రితరక్షణఁమరసి చేయు
చున్న శ్రీచంచుపాపిరొడ్డి న్నరహరి, పరమపురుషుండు ప్రోచుతఁబరమకరుణ.

నీ. పరహితవృత్తియుఁ బరశివసేవయు నిరతాన్నదానంబు నిశ్చలమతి
శక్తికి మించినఁచందంబుగా దాన మిచ్చుట భూదేవఁతేంద్రహితము
చేయుట పెద్దల సేవచేయఁగ మతి యలరుట యనుమొదలై ననుగుణ
పుంజ మొప్పురఁగాఁబాలుచు నేమారువంశజనితుండయి సాధుసంఘయుక్తుఁ
డైన శ్రీచంచును బృథ్వీనమలశీలు, భూతహితచర్యుఁ బర్యంతభూరిధైర్యుఁ
త్రోచుఁగావుత శ్రీపతి పుత్రపాత్ర, చిరతరాయుస్సు వాంఛాశిసిద్ధు లలర.

నీ. నరసకవిత్వంబు సాధుమనీషయు నుచితజ్ఞతయు దురూహోరువిషయ
విజ్ఞాననిష్ఠయు విమలశీలము గురుసఖజనభక్తవాత్సల్యనియతి
దూరదృష్టియు మహోదారసీతియు సాంఖ్యతత్త్వ మెఱుంగుముదము గభీర
భావము నను నివి ప్రాక్కుకృతంబున సహజగుణంబుల చంద మొంద
తే. ధార్మికుం డయి మిత్రసంతతహితాచ
రణపటిష్ఠుండు గ్రంథకరణసుముఖుఁడు
నగుచు నల్లాడిసాధువంశాభిచంద్రుఁ
డగు జగన్నాథశాస్త్రిని హరి మనుచుత.

చ. మితహితభావణంబు గురుమిత్రహితాచరణంబు నూన్మత
వ్రతరతి యుక్తిరీతిని బ్రవర్తనముం గనఁజేయునేర్పు న
వృత్తివిధవంబు పాండితియు మంచియె చేయుతలంపు నార్జవం
బతిశయనీతి సంప్రమద మారయ నీతగుణ మహాత్మనం
దతిశయభక్తి గల్గినకృపాలయు యాచకకల్పభూజ శ
చ్యుతపదపంకజాతయుగఁకోభితచిత్తమదద్విరేఖుని
సతతము గార్ల దిన్నకులజాతుని రామవదేశ్యుడుం గృప
క్షితితనయామనోహరుఁడు శ్రీరఘునాయకుఁ డోముఁగావుతఁ.

క. శ్రీరామేశ్వరరాయని, సారమతిం త్రోచుఁగాక పక్షజాత కృపా
వారాశి సకలసంప, ద్భూరితరాయుస్సు లొసఁగి భూస్థలి వెలయు.

నీ. భాగవతాదిపారాయణసక్తి దేవభూదేవభక్తిహితచర్య
లామోదమున నెధర్మాచరణంబును జేయునేర్పును మనఃస్థిరత న్నాయ
పరమాదృతియు మిత్రపరిపాలనాభినివేశంబు బాంధవప్రీతి దీన
మానవదర్శనమాత్ర సాయముచేయు పూనిక పండితపోషణైక

తే. నియతి యనునిట్టి సద్గుణనిచయమె తన
యశము దిక్కుల నిరిపఁగా ధననిఁ బాలుచు
పత్తి రాఘవశ్రేష్ఠిని ధరమకరుణఁ
ప్రొచుఁగావుత శ్రీరామమూర్తి సతము.

సీ. భాషాభిమానంబు ధక్తియుక్తస్వాంత మాళి, తావనదీక్ష యాచకాళి
సమ్మతింపఁగఁ జేయుసాధుదానము మతశ్రద్ధ దేవార్చనాసక్తి హితము
గనె మాటలాడునేర్పును గులదేవతాభక్తివిశ్వాసముల్ పరహితాభ
రణమునఁ బూనిక ప్రజల రంజలఁజేయు శక్తియు ననునివ్వి సహజగుణము
తే. లగుచు వెలయంగ భోగనాథాఖ్యవంశ్యుఁ
డైన వేంకటసుబ్బాఖ్యుఁ డైనశ్రేష్ఠి
రత్నమును ప్రొచుఁగాత శ్రీరాముఁ డెలమిఁ
బుత్రవృద్ధియు భాగ్యంబు పొలయునట్లు.

సీ. పరమేశ్వరునియందుఁ ధరిపూర్ణభక్తియు గామాయణాదిసద్గ్రంథవచన
సంక్రమణాసక్తి సంతతసత్పాత్రిదానంబు భూసురతల్లజాళి
యందు విశ్వాసంబు ముందు తెల్పక భక్తిమెయిదానమిచ్చుటమితవచనము
లలరఁ బల్కుట భర్తయందు దైవతబుద్ధి పరిశుద్ధనిర్మలవర్తనంబు
తే. తనయశంబును గొనియాడఁ దలుపులాన్వ
యమును వెలయంగఁ జేయుచు సమలచిత్త
మలరు వేంకటసుబ్బాంబ నాపరేశుఁ
డరసి కాపాడుఁగాక యత్యంతకరుణ.

తే. వేలమూరు వంశంబునవెలసి సాధు, వినుతినిం గాంచి సత్కీర్తివెలయుచున్న
రామశ్రేష్ఠికి శ్రీరఘురామమూర్తి, యశమునొసఁగునుగాతనాయకంబుమీఱ.

సీ. ధర్మగుణంబునఁ దనరారి సత్కార్యకరణంబునఁ ఖ్యాతిఁ గాంచి మించి
యాడితప్పనిసూక్తి యలరార నుపకృతిఁ జేయుట కృత్యమైఁ చలఁగ దుష్ట
జనులఁ గన్నులపై నఁ గనక సజ్జనగోష్ఠిఁ గాలంబుఁ బుచ్చుచుఁ గాంచనాంబు
రునిసేవచేయుచుఁ దనశక్తి సంతయు దేవతాకృతికయిఁ తివిరి వ్యయము
తే. చేయుచును దోట వంశంబు స్థిరయశంబుఁ
గనఁగ నొనరించు సరసమాంబును రఘూత్త
ముందు కరుణార్ద్రదృష్టిని బూని ప్రొచుఁ
గాక యేకిడు గాననికరణి ధరణి.

సీ. బహువిధరూపకః ప్రకటశాఖల మించి సత్పాత్రపల్లవః సమితిః జలఃగి
నీతిప్రదాయకః నియతిపుష్పాద్య మై యుపకృతిఫలముల ధ నొప్పు మిగిలి
జనరంజనాభిఖ్య ధ ఘనతచే జెంపొంది సజ్జనావృతిరూపచారుతః గని
నలరాజయోగాభిసయభృంగముల మీటి సాధుప్రకాశైకః సరణిః శేరి
తే. దేవరాజాధిపత్యసంధి ప్తి మెలయ, సరసకవిరాజసద్విజః సంఘ మొలయః
గడపపురి మించు దీనరక్షిసభాను, రద్రుమము వృద్ధిః గాంచుతః రాముకరుణ.

సీ. వరసముద్రాలాన్వితవాయార్ణవంబునఁ గల్పవృక్షంబు నాఁగఁగ జనించి
పాత్ర మపాత్రమఁగ వరమభేదంబునఁ బ్రజ్ఞఁగాంచి కృపాంబుఁరాశియగుచుఁ
బరులవాక్కుల సుంత ధ పాటింప కాదృతిఁ దనబుద్ధిరీతిగా ధ దానమిచ్చు
నియలిచే వెలయుచు ధ నిశ్చలశ్రీరామభక్తిచే నొప్పుచు ధ బ్రహ్మణగురు
తే. దేవతాసముదయమందు ధ దృఢతరంపుఁ, శ్రీతివెలయులక్ష్మన్నుఁ ధ శ్రీరఘుకుల
పంకమాక్తిక మనియెడుఁ ధ వ్యయశము, గన్న రాముండు ప్రోచుతఁగ రుణమీఱ.

నిర్వాహకులు.

తే. ఇంగితజ్ఞత యర్థిజః సేష్టసిద్ధి
చేయునే దృచితజ్ఞత ధ న్యాయబుద్ధి
యోగ్యతను గురైఁబంగఁగ ధ నొప్పుకత్తి
యివ్వితగుఁ బిచ్చయాద్యున ధ కెన్నిచూడ.

చ. సరసమనీష యొప్పుఁగ పఁచ స్తతిగౌరవ మెంతొచక్కఁగాఁ
బరఁగఁ బరోషకారమును ధ బాగుగఁ జేయుతలంపు రాజులఁ
నిరతము పండితాదృతియె ధ నమ్మిని గల్గఁగఁజేయఁగా విరూ
ర్వరకులసంభవంబుఁ గని ధ వర్ధిలుసూరిని బిచ్చయాద్యు నీ
శ్వరుఁడు పరాత్పరుండు సుఖఃసంపద లిచ్చుచుఁ ప్రోచుఁగావుతఁగ.

చ. కురుడికులాల్చిసోమనిభుఁ ధ గుంభితవాగ్విభవుఁ సదాధిభా
సురనిజసాధు దానజతఃసూర్యతనూభవు సత్కపింద్రవా
క్పరిసుతసద్యఃకుఁ విపులవైభవు భూతదయాభిరామహృ
త్పరసిజ గుండురాయనిఁ బ్రసంగవికారదు సర్వసంపదల
పరమకృపాల్లి రాఘవుఁడు ధ పాయ కొసంగుచు నేలుఁగావుతఁగ.

క కాకూరుపంకజలనిధి, రాకాశీతాంశుసముఁడు ధ రాఘవసాదా
జ్ఞాకలితహృన్నధుకరుఁడు, శ్రీకలితుఁడు సాధువర్యః పితృష్టదుఁడుగ.

ఆ. సకలసుగుణరాశిఁ జాంతధనుండును, యాచకామరతరుఁ వార! యనఁగ
వాసి గన్న శ్రీనివాసరాయని సత్య, ధీరు నోముఁగాకఁ శ్రీరమణుండు.

చ. వినయము సాధుసంఘునుతఃపృత్రము దీనజనావనాదృతిం
గను మతి దైవభక్తి కలకాలము యాచకబృందముం గడుం
దనువుస్వభావముం దనకుఁ దప్పని భూషలుగాఁ జెలంగ నొ
ప్పిన బి. పి. దేవరాజు లనువిశ్వహీతుండగునాయనిఁ ముదం
బును గనఁ బ్రోచుఁగాతఁ బరిపూర్ణదయా రఘురాముఁ డెప్పుడు.

క. వినయంబె భూషణంబుగ, ఘనవిద్యయె మూలధనముఁగా నుపకృతిఁ దా
నొనరుచుటయె కృత్యము గాఁ, గను రాజులునొక్కనూరిఁ కడపపురమునఁ.

తే. సాధ్వదాన్వయపాథోధిచంద్రుఁ డగుచు
రహిఁ జెలంగు సర్వోత్తమఁరాయనిఁ గృప
శ్రీహరియు నావరాంబయుఁ శ్రీసమృద్ధుఁ
జేసి రక్షింతుగావుతఁ వాసిమీఱ.

తే. మిత్రబంధుసమాదృతిఁ మితహితవచ
నము దయాయుక్తచిత్తముఁ విఫలదీర్ఘ
యోజనయు సుముఖత్వముఁ నొప్పుచున్న
వీరయామాత్యుఁ డలరుఁ బాటూరుకులుండు.

తే. సకలసద్గుణమణిఖనిఁసరసుండుఖలయుక్తిదూరుండుసత్కార్యఁ మొప్పుజేయు
నియతిగలవాఁడునూనృతఁనిర్మలుండు, నై నశ్రీవీరయామాత్యఁహరిమనుచుత.

క. నిరతాన్నదానరక్తియు, గురుసఖయాచకుల కెల్లఁ గూర్పుమతియు ని
ర్భరపాదపంబు నీతియుఁ, గరము విరాజిల్లుచుండఁగా నిపుణుండై.

క. వారపూజారతచిత్త, స్ఫురణము తనరార సుకవిపూగవిహితకా
ర్యరతుం డై లోకాన్వయ, గురుతరవార్ధ్యజ్ఞుఁ డనఁగఁ ట్లోఁగి వెలయుచు.

క. హితకృత్యనియతిఁ గనుచుఁ, నతతము ధర్మంబునందెఁ స్వాంతము వెలయఁ
జీతిఁ దగు సుబ్బాయుని శ్రీ, పతి ప్రాచుత్య బుత్రపాత్రభాగ్యము లలరఁ.

క. వినయము భారతముఖగ్రంథనికరవతనంబు వంశదైవతపూజా
దినిఖలకృత్యసమాదృతి, తనరంగాఁ బావుతిప్పుఁ ధన్యకులజాఁ డై.

ఆ. అవనిఁ గీర్తి గాంచిఁ యాశ్రితరక్షణ, మలర యుక్తదానఁ మతిశయిల్ల
భూసురైకభక్తిఁ బూనుకొందారెడ్డి, సరసమతిని సాధుసంఘువినతు.

తే. గర్వకూన్యని నియతసత్కార్యనిరతు
భూతదయయుఁ బశ్చాత్తాపఁ మాతతముగఁ

గలిగి యలరారు సజ్జనుఁ ♦ గాంచనాంబ
గుండు నిత్యంబు పోషించు ♦ చుండుఁగాక.

సీ. చిట్టూరువంశంబు ♦ చెలఁగి వర్ధిల్లఁగా వేంకటశ్రేష్ఠికి ♦ విమలమతికిఁ
దనయుఁడై వినయాదిఃఖనగుణమణియు నై దేవతాగురుభక్తి ♦ తేజరిల్లఁ
గాళ్ళాదికక్షేత్రగణము నుపాసించి దానంబులొసఁగి నిత్యమును నియతిఁ
గులదేవతోపాసనలఁ గాలముం బుచ్చుచును దురాచారమృగలను నెఱుంగ

తే. కాశ్రితాదృతి పెంపార ♦ నర్హరీతిఁ
గాలముం బుచ్చుచు నీతికలితుఁడు నగు
నట్టి రాచయ్యశ్రేష్ఠిని ♦ నరసి ప్రోచుఁ
గాత శ్రీరఘరాముండు ♦ కరుణ సతము.

ఉ. శ్రీమహితాత్మ నాశ్రితుల ♦ సిద్ధమనస్కులఁ జేయుదాత ను
ద్దామగుణాధ్య సూరినుతుఁ ♦ దత్తవిదుత్తమభక్తితత్పరుఁ
వేములపాటి వంశమున ♦ విస్తృతిఁ గాంచిన పోలయార్యనిఁ
శ్రీమహితుండు కీర్తిఁ గనఁజేయును గాక దయాంతరంగుఁడై.

తే. అలరుయాదాళ్లవంశవంశస్థముద్ర, చంద్రు శేషయ్యశ్రేష్ఠినిజలజనయనుఁ
దనవయము వృద్ధిసొందెడునట్లు కరుణ, నేలుఁగావుతనిత్యంబునెంతొకూర్చి.

సీసమాలిక:—

మురుకూటివంశసంఘముద్రంబు వెలయింపఁ జింతామణియనంగ ♦ వింతపుట్టి
చేతనైవంత సంసిద్ధమతిఁ సాయమున చేయఁ గంకణంమును ధరించి
స్థితభావణంబులఁ ♦ జెలఁగుకొండా రెడ్డి నార్తరక్షకుఁడు సూర్యాప్తయాభి
శశియగు శ్రీరామఁచంద్రుండు కాపాడుఁ గాక; నున్నావంశకమలవనము
వెలయింపఁ బుట్టి నిఃస్థులదానదత్తుఁ డై పాలుచులక్ష్మీశబ్జపూర్వఁ డైన
నారాయణశ్రేష్ఠి ♦ సరహరి కాపాడుఁగాక; పవ్వుకులంబు ♦ త్కృతలమున
నెగడఁజేయఁగఁ దాన ♦ నిల్చి ధీరుం డయి పెద్దలమాటలఁబ్రయము మీఱ
వివఁగఁజాలినయట్టి ♦ వేంకటసుబ్బాఖ్య రెడ్డిని గావుత ♦ శ్రీరఘపతి
బుట్టివంశంబునఁ ♦ బుట్టి కీర్తిని గాంచి దాత యై సత్కవితతికి మోద
మలరంగఁ జేయుచు ♦ వెలయు బ్రహ్మరెడ్డిఁ గాపాడుఁగావుతఁగంజనయనుఁ;
డమలరావూరువంశాభికి సుత్పలమిత్రుఁ డై సుజనుఁ డై ♦ మేటికీర్తి
యలరార విద్యుల ♦ నాదృతి వెలయింపఁ జేయుచుఁ గవులకు ♦ న్యాయరీతి
సాయ మొనర్చుచు ♦ సతవండితగోష్ఠిఁ దగినమాన్యుని బహుధర్మచిత్తు
వేంకటసుబ్బాఖ్యనిమితిఁ గాంచినరెడ్డి నీతుఁ డోముతఁగృహయోగచుండఁ;
బర్హన్వయముఁజాలఁబ్రఖ్యాతి వెలయింప నవతరించినమేటియనఁగ నలరు

వెంగయ్యశ్రేష్ఠిని * విబుధభక్తుని హరి కాపాడుఁగావుతఁ * గమ్రకరుణ;
సాధుచల్లాన్యము * శరధి నుప్పొంగఁగాఁ జేయునుత్పలమిత్తుఁ * డే యనఁదగి
చారుశీలత నొప్పి * శాంతభూషణుఁ డయి యుపకృతిఁజేయఁగా * నూహలెవుడు
ప్రసహింపుచుండ ధర్మార్థైపుత్తుఁడై పాత్రత వెలసిన * ప్రజ్ఞ యలర
గ్రంథశోధకుఁ డయి * కరుణాత్ముఁ డైన వేంకటనరసారెడ్డి * త్కృతనూభ
వాధవుం డోముత * భద్రంబు లొనఁగుచుఁ గంటికి రెప్ప నాఁ * గ నిరతంబు;
నాగిరెడ్డికులంబునం బ్రభవల్లి నిత్యంబును భోగభాగ్యముల నొప్పి
పారువం బలరారఁ * బరఁగుకొండా రెడ్డిఁ గంజలోచనుఁ డెప్పు * గాచుఁగాక;
భూమాన్వవాచంబుఁ * బూతంబుగాఁజేయశాంతగుణంబెయ్యె * సంగుచుండఁ
జెలఁగునుబృహ్యశ్రేష్ఠిని బుత్రపాత్రాదు లొప్పు గాపాడుఁగా * కుర్విజాత
ధవుఁ డగు శ్రీరామ * తారకబ్రహ్మంబు కల్యాణమూర్తి యుత్కంఠ మెఱయఁ;
జల్లాన్వయంబున * జనియించి విఖ్యాతయశమునఁ జెలఁగుచు * ససముఁ డైన
యట్టి పెంచెలరెడ్డి * నాయురారోగ్యంబు లలరఁ గావుత రఘు * కులవిభండు;
సాధుచెమర్తివంశంబున విఖ్యాతి యలరఁగా జనియించి * యమలధర్మ
బుద్ధియై తగుచిన్న * పుల్లమరాజును శ్రీవిభుఁ డోముత * సిరుల నొనఁగి;
చింతలవల్లినాఁ * జెలఁగువంశంబుధిశశి ధర్మబుద్ధి ని * స్తంధ్రకీర్తి
కమనీయగుణుడు వేంకటనరసారెడ్డి వర్ధిల్లుఁగాక శ్రీ * వాసుదేవు
కరుణచే బుత్రాది * లితుఁ డై బహుధనధాన్యసంపద లెప్పు * తనరుచుండ;
నాకాటిసద్యంతభవుఁ డయి త్యాగి యై నిత్యదానంబుల * నియతిఁ జేయు
చును న్యాయవర్తన * మునఁ గీర్తి గాంచుచు నర్థిచాతక మేఘుఁ * డై చెలంగు
నారసింహ * రెడ్డి * నయనిధి నీకుండు గాపాడుఁగావుత * ము దనరఁగ;
గుండ్రాన్వయంబు నీ * త్తోడి వర్ధిల్లంగ భాసురకీర్తి యై * ప్రభవ మొంది
భక్తుఁ డై నీతిసం * సక్తుఁ డై నిరతాన్నదానతర్పితదీ * తలియు నగుచు
నలరు శేషారెడ్డి * నారఘురాముండు కాపాడుతం గల * కాల మెలమి;
రాజవంశంబును * రమణ వర్ధిలఁజేయ జనియించి కొండా * యునకులంబు
పరివ్రాతముగఁ జేయు * పట్టదలను బూని పాత్రదానంబున * భవ్యయశము
గాంచి మించినయట్టి * ఘనుని వేంకటసుబ్బరాజును శ్రీరఘు * రాముఁ డెవుడు
ధనధాన్యపుత్రపా * త్రనికరముల నిచ్చి కాపాడుఁగావుతఁ * గరుణమీఱ;
గంగవరపువంశ * కలకపాథోరాశినీహరరత్న యై * నగడి శక్తి
కెంతో మించిన యట్లు * లెల్లదానంబులఁ జేయుచుఁ జాల నా * శ్రితులు గ్రాలఁ
బరమకీర్తిని మించు * వరసపునాయని శ్రీహరి కాపాడు * సిద్ధి లొనఁగి
మల్లువేంకటరెడ్డి * సల్లలితగుణాఘ్య వ్యవహారదత్తు విభవవికాలు
నాశ్రితరక్షకు * నమలవిఖ్యాతిని మించుసజ్జను నేలుఁ * గాంచనాంబ
రుఁడు చక్రి నతతంబు * బుడుతల నొనఁగుచు సిరులమించఁగ ఫల * సిద్ధియలర;

నారపురెడ్డియన్వయునిశ్రీయుతు దాత నయగుణవిఖ్యాతు ♦ సుయతు సుజనన
సాధుభక్తుని సరసారెడ్డి గాపాడుఁగాత మెప్పుడు రఘుఁకాంతుఁ డెలమి;
గాలువయనునట్టి ♦ ఘనవంశభవునిఁ గీర్త్యనిత ముముఖత్వ ♦ మలరువాని
తే. ఘను ముసలే రెడ్డి గాపాడుఁగాక సతత
మాయురాగోగ్యభాగ్యంబు ♦ లలరునట్లు
రఘుకులాంభోధిచంద్రుండు ♦ రామమూర్తి
కరుణ వెలయుచు నుండ నిఁకక్కంపుఁబూన్కి.

క. నిరుపమమతి వైద్యుఁడు స, త్కరుణానిధి సాధుమతియుఁ ♦ దప్తసువర్ణాం
బరపదభక్తుఁడు శాంతుఁడు, సరసింహాచార్యుఁ డెన్న ♦ నయహితుఁ డెలరుగ.
ఆ. బీదజనుల మిగులఁ ♦ బ్రేమించుగంజాము, వంశమందు రత్నవర్య మెసఁగు
నట్లు పుట్టి ద్రవ్యమందు నాసక్తి లే, కలరు నతని భక్తు ♦ సరయు నృపారి.

నీ. సావిమిషంశంబునఁ ♦ జారుమాక్తిక మన రాజుల్లి సద్గుణరాజి యలర
నిరుపమానప్రభఁ ♦ బరఁగి విఖ్యాతిని మించి దాతయు నౌచు ♦ సంచితమగు
వద్దతిఁ బ్రాపించివ్యవహరివిదుఁ డయి సరనుఁ డై యాచకఁచాతకముల
కాక్షాద మొసరించు ♦ నబ్జము నాఁ దగి సద్భాషణముల నిశ్చలపరేశ
తే. భక్తి సజ్జనసంఘసంసక్తి మించు
వేంకటాచలశ్రేష్ఠిని ♦ విపులశుభస
మృద్ధునిం జేయుఁగాత లఁక్ష్మీశుఁ డఖిల
శరణుఁడు చక్రి సత్కృపాసాంద్రుఁ డెపుడు.

నీ వడ్డమాన్యన్వయభవుఁడు చిదానందపుత్రరత్నము సాధువూతచిత్తుఁ
డనవకారి వదాన్యుఁ ♦ డలిమితభాషణుం డవగతగర్వండు ♦ హరపదాంబు
జాతభక్తుఁడు పితృచరణదాసుండును వేంకటసుబ్బాఖ్యి ♦ వెలయు సుజను
ననుజాతుఁ డాదృతి ♦ నర్థుల నలరించుమేటి వాఙ్మధురిమి ♦ మించుఘనుఁడు
తే. బహువిధాగ్రహారంబులఁ ♦ బరఁగునీశుఁ, డెట్టిచో మాటఁ దప్పనిఁయింగితజ్ఞఁ
డై న లక్ష్మయ్య నాహరిఁయాయురతుల, భాగ్యయుక్తునిఁ జేసి కాపాడుఁగాత.

తే. మద్దిసెట్టికొండయశ్రేష్ఠి ♦ మానధనుఁడు
సాయమును జేయఁ జేయింపఁ ♦ జతురుఁ డెల్ల
కాల మీశ్వరభక్తుండు ♦ కరుణగలుగు
వాఁడు శ్రేయస్సహనమునఁ ♦ బరఁగుఘనుఁడు.
తే ప్రియముగలవాఁడు బాంధవప్రియుఁడు భూరి
బుద్ధి యాశ్రితులం గృప ♦ పాలయఁ గాచు

సరనుఁ దాఘను శ్రీరఘుఁవరుఁడు కరుణఁ
గాచుఁగావుత మభివృద్ధిఁ ఁ గాంచునట్లు.

పోషకులు

సీ. అనయమ్ము విసయమ్మును నయమ్ము వెలయంగ నలరారు నెవ్వనిఁ యాత్మనీమ
అనిశమ్ము భూతదయాలతాంకురమ్ము వర్ధిల్లు నెవ్వనిఁ భావనీమ
అసమానదైవభక్త్యతిశయమ్మున కాలవాల మా నెవ్వనిఁ స్వాంతనీమ
దానదాక్షిణ్యద్యుమానసద్గుణములు చెన్నారు నెవ్వనిఁ చిత్తనీమ
తే. అట్టి సద్భాసురకులీనుఁ ఁ డైనయట్టి, కందిరాజు నృసింహర్యుఁ ఁ గాచుఁగాత
మాయురారోగ్యపుత్రపాత్రాభివృద్ధి, గలుగ రాముండు నిండులఁగంబుగాఁగ.

ఉ. ధీసముదంచితం డయి సుధీవరులందలిభక్తిభావవి
శ్వసవిశేషుఁ డై తెలుఁగుఁ బాసకుఁ బోషకుఁ డై చెలంగునుం
కేసుల సుబ్బయ్యార్యుఁ దిలఁకించునుగాత సనుస్తసంపదు
ల్లానవిలాసముల్ వెలయఁ లాలసలీల రఘూత్తముం డొగిగ.

శా. దైవబ్రహ్మణభక్తి సత్యరతియుఁ ఁ దాక్షిణ్యభావంబు శ్ర
ద్ధావిశ్వాసము లర్హవృత్తులు గడుం ఁ దల్కిత నొప్పురుభా
వావేశోజ్జ్వలుఁ గందనూరుగురుమూర్త్యాఘ్రి సదా శ్రీతిమైఁ
బ్రోవుంఁగావుత నిండువై భవమునఁ ఁ భూపుత్రికానాథుఁడుగ.

సీ. అమితాన్నదానవ్రతాచారధీరుండు బ్రహ్మవిద్యాక్షానవైభవుండు
దీనజనాలోకఁ నానూనకరుణుండు కరుణోల్లసద్దానఁకంకణుండు
దేవతాబ్రహ్మణదివ్యభక్తివిదాన మతిపరోపకృతిప్రథితయతుండు
సత్కార్యదీక్షితఁ స్వాంతుండు నిత్యంబు ననుపాలితాతిసత్త్వప్రతుండు
తే. నైన శ్రీమాడుగుల సుబ్బయ్యార్యవర్య
విమలవిజ్ఞానసంపదల్ ఁ వెలయఁజేసి
కరుణ నెల్లప్పుడును బ్రోచుఁగాత రామ
చంద్రుఁ డప్రమేయకరుణాసాంద్రుఁ డగుచు.

ఉ. పాకటదైవభక్తియును ఁ బ్రాహ్మణభక్తియు సత్యరక్తియు
జేకురఁజేసి వాసిగ నశేషవిశేషసునిధభోగభా
గ్యాకరుఁడేయుఁగాతఁ దనుఁపార సపారకృపార్ధిదృష్టితో
నూకలసుబ్బయ్యార్యుని ఘోష రఘునాథుఁడు సర్వకాలముగ.

తే. ధనము ధాన్యము ధర్మము + దాన సత్వ
శౌచము లోసంగి శ్రీరామచంద్రుఁ డెలమి
సతము పోచమువల్లినంశజనితుఁ డగు
నాత్మరామయ్యనామధేయార్య నోము.

క. ఎల్లప్పుడు శ్రీనాథుం, డుల్లాసం బుల్లసిల్ల + యుక్తశ్రీసం
వల్లాభంబు లోసంగుతఁ, దల్లముచునినామునకు నుదారగుణనకుఁ.

తే. ప్రోచుతఁ దళరథరాజముద్దుపట్టి, పరమకల్యాణముల పరంపరలు గట్టి
కరము నానందముం గలుగఁగ దల పెట్టి, టీతిని గలిసెట్టి పెంచెలుసెట్టి జెట్టి.

మ. టీతి శ్రీకాకుళవంశజాతు గురుభక్తిప్రాధభావుఁ ద్విజ
వ్రతతిప్రాంచితభక్తిసంయుతుని శ్రీరామయ్యశ్రేష్ఠిఁ బహు
స్థితిఁ గారుణ్యతరంగితాక్షిసరణిఁ + శ్రీరాముఁడుం ప్రోచుతం
దతకళ్యాణపరంపరావిభవవిజ్ఞానప్రదానుండు నై.

చ. వినయము సాధుశీలమును + విశ్రుతకీర్తియు దైవభక్తియుఁ
ఘనకరుణాంతరంగము నఖండవిభూతియు నొప్పుమీఱఁగాఁ
దనకు నలంకృతిత్వము నితాంత మొసంగఁగ మంచిరాజపా
వనకులజాతుఁ డై తనరువర్ణ్యగుణుఁ గరుణాలవాలు స
జ్జననుతు ధీరు శేషగిరిసాధుమతిఁ హరి ప్రోచుఁగావుతఁ.

చ. అతులితమంచినామకులమందు జనిం గని యన్నదానముఁ
సతతము చేయుచుఁ దివిజనత్కృతులందె యెసంగువేడ్కతో
ఁటిసురవర్యుఁ డై పొలిచి + శ్రీశివభక్తుఁడు నాచు రాఘవా
భ్యుతగ నెసంగుసూరిని గుణాకరు నేలుత దేవదేవుఁడుఁ.

తే. సంబటూరుకులంబున + సాధుశీలుఁ
డుదయ మందెను నెఱదాత + యొప్పుమీఱఁ
బల్కునేర్పటి సజ్జనసాలిఁ గూర్చిఁ
గాచుసన్నతి పారిశ్రవ + గన్నఘనుఁడు.

క. సందవరీకబ్రాహ్మణుఁ, డందఱకుం గోర్కి చెలఁగునట్లుగ సాయం
బుం డమిఁ జేయుచుఁ గాలంబుం దగఁ బుచ్చెడు మనీషఁబొల్చునతండుఁ.

తే అర్థిజనకల్పభూరుహం + బన్నభ్యాతి, గన్నవేంకటసుబ్బార్యుఁ + గాచుఁగాత
మాయారాోగ్యపుత్రపాత్రాభివృద్ధి, నందునట్లుగ శ్రీరాముఁ + డాదరమున.

సీసమాలిక.—

కాశీముఖత్రేత్రగణము నందర్శించి పెద్దలఁ బాడఁగన్నఁ ఁ బ్రయము నొంది
యుచితదానంబున ఁ నొప్పు మాలేపాటి సుబ్బరామశ్రేష్ఠిఁ ఁ శుభచరిత్రుఁ
గాపాడుఁగాక శ్రీకాంతుఁడు కరుణాభి సర్వాంతరంగవశసతి సతంబు;
దొమ్మరాజకులంబు ఁ నిమ్మహి వర్ధిల్ల రహిఁ జేయు నెరికలఁరాజుగారి
యోబులరాజనభ్యుదయంబునొందంగఁగాచుఁగావుతరమాఁకాంతుఁడెలమిఁ;
బందీటి యన ఛాత్రిఁ ఁ బరఁగువంశంబున కెంతోకీర్తిని దెచ్చి ఁ హితమితవచ
నములఁ బల్కెడు భూరిఁనయహితు శ్రీసుబ్బరాజును గావుత ఁ రామమూర్తి;
సంగరాజకులాభిశశి యివి గలమేటి సాధుసంగతిఁ గోరుఁచతురుఁడాంధ్ర
భాషాభిమాని యుఁరవ్వరఁ గీర్తిఁగన్న వేంకటసుబ్బరాజును ఁ గాచు శౌరి;
మునగపాటి యనంగఁ ఁ బాలుచు కులంబునఁ బుట్టి వేటొకజోలిఁబోక తనదు
కృత్యంబె చేయుచుఁ ఁ గీర్తి గన్నట్టి యావెంగమరాజును ఁ విమతహరుఁడు
శ్రీరఘుపతివృద్ధిఁ జేయుత మాయుర్ముఖము లిచ్చుచుం గలఁకాల మెలమి;
మునగపాటిసువంశమునఁ బేరు ప్రఖ్యాతి గాంచి నీవాడ నేఁ గరుణఁ గావు
మన్నచో నుప్పొంగి ఁ మన్నించి కాపాడు సద్గుణంబునఁ బొల్పుఁసరసబుద్ధి
కోభితు వేంకటసుబ్బరాజును రామమూర్తి కాపాడుత ఁ మూర్తిఁ బాపి;
నల్లమరా జనుఁనామంబు వెలయంగ మునగపాటిసువంశమును వెలయఁగ
జేయుచుఁ బెద్దలఁ నేవించుమాన్యుని రక్షించుఁగాత శ్రీరఘువరుండు;
వైశ్యకులంబున ఁ వజ్రతెడునమరాన్వవాయంబునం బుట్టి ఁ వాసిఁగాంచి
సుగుణభూషితుఁ డైన ఁ సుబ్బరామశ్రేష్ఠి రక్షించుఁగాక శ్రీరామమూర్తి;
యమరాహ్వ మించిన ఁ యల్లవంశంబున విఖ్యాతినం గాంచి ఁ వెలసినట్టి
సుబ్బరాయశ్రేష్ఠిఁ ఁ శుభముల వర్ధిల్లఁ జేయునుగావుత ఁ శ్రీవిభుండు;
సన్నపురెడ్డిశేపారెడ్డి ద్విజపక్షపాతిని మేల్దాతఁ ఁ బరమపురుషుఁ
డఖలసంపద లిచ్చి ఁ యన్వహంబును బ్రోచుచుండునుగాక యెంతోకరుణను;
గంచ్యవ్యయంబునఁగఁగ్రుగతిం బుట్టి సుగుణమండితుఁ డైన సుబ్బరాయాఖ్య
ననవరతంబు నాహారిపుణ్యఫల మబ్బఁజేయునుగాక విస్తృతకరుణను;
సరసుఁ బాపొతుశేషశ్రేష్ఠిని భోగభాగ్యవిభూతిసంఘరితుఁ గాఁగ
శ్రీరామమూర్తిసంసిద్ధకృపాసింధు వెలమిఁజేయుచు నిష్ఠఁ మిడెడుఁ గాక;
వేమనవంశంబు ఁ వెలయింపఁగాఁ బుట్టి పెద్దలయందు సంప్రీతి గలిగి
తనరుసింగయశ్రేష్ఠిఁ దళరథపుత్రుండు గాపాడుఁగాక నిఁకొంపుఁగరుణ;
వేమనసద్యంశవిమలమాక్షికమగు విచ్చయ్యశ్రేష్ఠిని ఁ విపులదాన
తర్పితయాచకఁతరిని శ్రీరాముండు కాపాడుఁగావుతఁ గరుణమెఱుఁడు;
సుద్దవల్లెకులాభిసాముఁ డైన యియి యాశ్రితవాత్సల్యఁ మలరుచుండఁ
జెలఁగుగిడ్డయ్యశ్రేష్ఠిని రామచంద్రుండుకరుణమించఁగఁగాచుఁగాక సతము;

గ్రంథవంశంబునఁ ♦ గడుధర్మమూర్తి యై జన్మించి విమలయశంబుఁ గాంచి
చెన్నమశ్రేష్ఠీనాఁ ♦ జెలఁగుధర్మాత్మనిఁ గాంచనచేలుండు ♦ కాచుఁగాతఁ;
మన్నెకులంబున ♦ మహితయశం బొప్పుగా జన్మమొంది విభ్రాంతి మించ
ధర్మకార్యంబులఁ ♦ దాఁ జేయ నూహించు నట్టికొండా రెడ్డిఁ నారఘుకుల
వంశపాథోధిజై ♦ వాత్మకుండు కృపాబ్ధియునగురాముండు బాఁగొప్ప నేలు;
సోమి సెట్టిసువంశ ♦ మీనుమీ రాజల్లునట్లు చేయుచును ధర్మాత్మఁ డగుచు
నలరుకృష్ణమశ్రేష్ఠీ ♦ నారఘురాముండు కాపాడుఁగావుతఁగరుణ మెఱయఁ;
గలువాయకులము నిశ్కంబుగా వెలయించు ధర్మచిత్తుని నిత్యనిర్మలయుతు
రామిరెడ్డిని రఘురాముండు కాపాడుఁగాక భాగ్యాదులఁ ♦ గరుణ నొసఁగి;
పప్పువంశంబునఁ ♦ బ్రభవిల్లి సాధు వై ధర్మాంతరంగుఁ డై ♦ నిర్మలయశ
మునఁ దగుపిచ్చిరెడ్డిని గాచుఁగాక శ్రీరామచంద్రుండు కఠంబు కరుణ;
బుట్టికులంబున ♦ నెట్టన వృద్ధియై ధాత్రి నెసంగ నుద్దామకీర్తి
యుతముగా నొనరింప ♦ నుంకించు వేంకటరామిరెడ్డిని నోము ♦ రామమూర్తి;
మెటుకూరుసత్కులమిత్రుఁ డై దాత యై నద్దగింపొషణఁచతురుఁ డగుచు
రంజిల్లు శ్రీచంచురామిరెడ్డిని గాచుఁగావుతఁ గాంచనశత్రుచేలుఁ;
డలఘుగుణాధ్యుని ♦ వార్ష వదాలాపు దరిసికృష్ణయశ్రేష్ఠీ ♦ నరసి రాముఁ
డఖిలభాగ్యము లబ్బున ట్లన్వహంబును గాపాడుఁగావుతఁ ♦ గరుణఁబూని;
పత్తికులాబ్ధికుఁవలయుమిత్రుం డయి సత్కార్యనిరతుఁ డై ♦ సతత మాత్మ
కులదైవతంబులఁ ♦ గూర్చిఁ బూజించుచు నర్థుల కర్థంబు ♦ లాదరమున
నుచితరీతి నొసంగి ♦ యొప్పెడుగురుమూర్తిశ్రేష్ఠీని గావుత ♦ శ్రీవిభుండు;
వడ్లపూటిసువంశఁవరమాక్తికంబును రామయ్యశ్రేష్ఠీని ♦ రామపాద
భక్తుని సుస్వాంతఁ ♦ బరహితమతి రాముఁ డాదృతిఁ గాపాడు ♦ నన్వహంబు;
సుంకరవంశజ ♦ శుభగుణనిలయుని నాశ్రితవత్సలు ♦ నవగతేర్ష్య
నరసయ్యశ్రేష్ఠీని ♦ నరహరి పెనుశిలస్థలవాసి గావుత ♦ దయ చెలంగ;
ధర్మగుణంబునఁ ♦ దద్దయు రాజల్లి తోటవంశంబును ♦ బాలవముగ
యశమున నలరించు ♦ నాపాపీశ్రేష్ఠీని గవిని గావుత రఘుకాంతుఁ డెపుడు;
మేకపాటికులంబు ♦ మించఁగఁజేయుచు మాట దప్పక సాగుమాడ్కిఁజేయు
చిననరసారెడ్డి ♦ ఘనుని గాపాడుత భోగభాగ్యము లిచ్చి ♦ భుజగళయనుఁ;
డలఘుకృపాధ్యుఁ డై ♦ యలరు కాకేనాగిరెడ్డికుమారు సద్వృత్తిభాజ
మాన్య శేషారెడ్డి ♦ త్కావుత్రికానాథుఁ డనుకంప నేలుత ♦ మన్వహంబు;
ధరణిఁ గాకేవంశఁతల్లజఁ డైనసుబ్బారెడ్డి కాత్మజఁ ♦ డై రఘూత్త
మునిభక్తుఁ డై నిత్యఁమును ధర్మ మొనరించుచున్న శేషారెడ్డి ♦ నోము శౌరి;
మడకలవంశంబు ♦ మహి వర్ధిలంజేసి దేవతాభక్తిని ♦ దేజరిల్లు
నట్టి యెల్లారెడ్డి ♦ ననయంబు శ్రీరఘుకాంతుండు గాపాడుఁగాతఁ బ్రీతి;

గోపిరెడ్డికులాభిముఖవలయాత్తుడు ధీరుఁ డైననారపురెడ్డి * నాదరమున
 బహుపుత్రపౌత్రాభిభాగ్యయుక్తుని జేయుఁగాక శ్రీహరికలఁకాల మెలమి;
 నందిమండలము నా * నిందుతుల్యకులంబు నుద్ధరింపఁగఁ బుట్టియురుతరగుణ
 విభవుఁ డై దాత యై * వెలయుధీరుని సుబ్బరాజును గావుత * రాఘవుండు;
 చల్లావ్యాయకులంబు * నుల్లసిల్లఁగఁ జేయుఘనుఁ డైనశేషిరెడ్డిని సుతాభి
 ధనధాన్యనంయుతుఁగను జేయుఁగావుత శ్రీరఘురాముండు * గారవమున;
 గూపిరెడ్డిసువంశ * మేపగిదిగ వృద్ధి నొందునో యట్టిగుఁజోన్నతిఁ దగి
 వెలయుఁగొందారెడ్డి * సులలితవచనుని రఘురాముఁ డోముతఃరమణ సతము;
 పల్లఁగొందావ్యయభవుని వేంకటవరసయ్య నుదారగుఁజాఘ్య ధీరు
 నరసి శ్రీరాఘవుం * డాకరుణాఘ్యుండు కాపాడుఁగావుతఁ * గాంక్షమీఱ;
 గంగవరాన్వయఁకంధిశీతాంశుండు యైనరామానాయఁ * డఖలబంధు
 హితుఁడు సజ్జనుడు విహీనగర్వుఁడు రాముకరుణవర్ధిలుఁగాక * కడుసిరులను;
 గంగవరకులంబుఁగడఁగి వృద్ధిని బొందఁగాఁ బెంపుమీఱి సత్కార్యములను
 జేయు వెంగమనాయఁ * డాయపారకృపాభి రామునికరుణచే * రహిఁ జెలఁగుత;
 సిద్ధుశేషయ్య ప్రసన్నకీర్తియుతుండు రాఘవపాదై కఠితుఁడు ఘనుఁడు
 శ్రీరాముకరుణచే * గౌరవ లొప్పంగ వభివృద్ధి నొందుత * మన్వహంబు;
 కనుమర్లకులజని * గవ్రుగుణాఘ్యుని సద్గుణసాంధ్రుని * సాధుభక్తుఁ
 డనుభూతినిందిన * యట్టియాగురునాథశ్రేష్ఠిని గావుత * శ్రీవరుండు;
 పాణితుకులమును * బరమకీర్తియుతంబుగాఁ జేయునూహచే * గ్రాలి దాత
 యగుచిన్న రామయ్యయనుశ్రేష్ఠి శ్రీరాముఁ డాదృతి నోముతఃమన్వహంబు;
 వీరెల్ల దృఢబుద్ధి * నారాముకార్యంబు సాగింపఁగా నాకు * సాయ మొప్పు
 తే. జేసి రిధర్మమతులను * శ్రీరఘుపతి
 నిత్యభోగభాగ్యంబుల * నిర్మలతర
 యశము నాయుస్సు నొసఁగి నిత్యంబు గాచుఁ
 గాత భక్తేష్టదాత నా * భూతి మిగుల.

ఉద్ధారకులు

సీ. గుండ్లపల్లికులాభిముఖవలయాత్తుడై బంధుచింతామణిఁ ప్రతిభఁ గాంచి
 సద్గుణాలంకారసతతశోభితుఁ డయి యూచకసురజరు * వై చెలంగి
 కామూక్షిసత్పదకమలభృంగభాగై శ్రీరామవరతఁచిత్తు డగుచు
 బరధనకాంక్ష యుప్పగిది వైనను లేక సంతృప్తి విజ్ఞానసాంధ్రు డగుచు

తే. భూరియశుఁ డైనరంగిమఁ న్నాగునామ

శ్రేష్ఠిరత్నమయకరుణచే * శ్రీరఘుపతి

మోక్షయోగుఖంబు లొసఁగి సంరక్షణంబు

పొందుఁగొవుత మిష్టేశసిద్ధు లొసఁగి.

బంగు విష్ణుభక్తులు
 గుణాభిరూపము

విషయ సూచిక.

విషయము.	పుట.
ఇష్ట దేవతాస్తుతి	1
గురుస్తుతి	3
సంస్కృతకవిస్తుతి	4
ఆంధ్రకవిస్తుతి	„
రామాయణ ప్రశంస	8
కృతికర్తృవింశతి	10
కృతి సమర్పణము (చంద్రశేఖరములు)	12

బాలకాండము.

కథాప్రారంభము	1
బ్రహ్మ వాల్మీకి బ్రత్యక్షమగుట	9
శ్రీరామాయణవిషయ సంగ్రహము	14
రామాయణకథాసంగ్రహము	„
కుశలపులు రామాయణమును చాడుట	18
రామాయణ కథా ప్రారంభము	22
అయోధ్యాపురవర్ణనము	„
దశరథుని రాజ్యపాలనము	24
మంత్రిప్రముఖ వర్ణనము	28
దశరథుఁడు పుత్రకామేష్టిఁ జేయఁ బ్రయత్నించుట	30
ఋశ్యశృంగుని చరిత్రము	33
శశ్వతి ఋశ్యశృంగుని దోడ్కొనివచ్చుట	35
దశరథుఁడు ఋశ్యశృంగుని దోడ్కొనివచ్చుట	38
దశరథుఁడు యజ్ఞము నేయఁబూనుట	41
ఆశ్వమేధ యాగసంభారములఁ గూర్చుట	43
దశరథుం డశ్వమేధము చేయుట	46
దేవతలు బ్రహ్మతో సంభాషించుట	53
దేవతలు భగవంతునితో రావణుని హృదయకర్మములను జెప్పుట	55
దేవతలు ప్రార్థింప విష్ణువు మనుష్యులతోకలెత్తుట కొడంబడుట	57
దశరథునకుఁ బ్రాజాపత్యపురుషుఁడు పాయసము నిచ్చుట	58
దేవతలయంశముల వానరాదులు పుట్టుట	61
శ్రీమద్రామాయణము	64
దశరథునికడకు విశ్వామిత్రుఁడు వచ్చుట	68
రామనిఁ దనతోఁగూడఁ బంపుమని విశ్వామిత్రుఁడు దశరథు నజ్ఞులు	71

విషయము.	పుట.
విశ్వామిత్రునివెంట రాముని బంపుటకు దేశభయము చింతించుట	... 73
వసిష్ఠుడు విశ్వామిత్రునిదగ్గర రాజానకు తెప్పట	... 77
రామలక్ష్మణులు విశ్వామిత్రునివెంట నడుగుట	... 79
విశ్వామిత్రుడు రామునకు బలాబలము విద్యల నిచ్చుట	... 80
అంగదేశవృత్తాంతము రామలక్ష్మణులకు విశ్వామిత్రుడు చెప్పట	... 82
ములయ కరుణదేశవృత్తాంతము	... 84
తాటకావృత్తాంతము	... 87
మారీచుడు కాపమువలన రాక్షసుల దగుట	... 88
తాటకావధ	... 89
రామునకు విశ్వామిత్రుడు దివ్యాస్త్రము లిచ్చుట	... 93
ఉపసంహరముల రామున కుపదేశించుట	... 95
నామనమూర్తి చరిత్రము	... 97
రామాదులు సిద్ధాశ్రమమును జేరుట	... 100
రాముడు మారీచాది రాక్షసుల జయించుట	... ,
విశ్వామిత్రుడు రామలక్ష్మణులం దోడ్కొని మిథిలకుఁ బ్రయాణము చేయుట	... 102
కుక కుకనాథులవృత్తాంతము	... 105
బ్రహ్మదత్తుని చరిత్రము	... 107
విశ్వామిత్ర కాశీవంశుల వృత్తాంతము	... 110
గంగాపాత్యకుల జన్మవృత్తాంతము	... 112
పాత్యుని వృత్తాంతము	... 114
కుమారస్వామి జననము	... 116
సగరచక్రవర్తి చరిత్రము	... 119
సగరుని యజ్ఞాశ్రమ నిండ్రుఁ దపహరించుట	... 121
సగరపుత్రులు కపిలునిచేఁ జచ్చుట	... 123
యజ్ఞాశ్రమ నంకునుంతుఁడు తెచ్చుట	... 126
భగీరథుడు గంగకై తపంబొనర్చుట	... 128
గంగావతరణము	... 130
బ్రహ్మ భగీరథునికడకు వచ్చుట	... 134
వికలాశ్రుత వృత్తాంతము	... 136
పాలసముద్రమును ముఖించుట	... 137
ధన్వంతరి పుట్టుట	... 138
పుత్రశోకాతుకయైన దితి తపంబుచేయుట	... 140
సప్తమరుత్తుల చరిత్రము	... 142
అహల్యావృత్తాంతము	... 144
రాముఁ దహల్యకు కాపవిముక్తి ననుగ్రహించుట	... 147

విషయము.	పుట.
రామాయణ మిథిలఁ జేరుట	... 149
కాశీకుండు రామలక్ష్మణులవృత్తాంతము జనకునకుం బెట్టుట	... 151
విశ్వామిత్రచరిత్రము	... 152
కామధేనువు నిచ్చుని విశ్వామిత్రుండు వసిష్ఠ నడుగుట	... 157
కామధేనువు విశ్వామిత్రుబలంబులఁ దునుమాడుట	... 159
విశ్వామిత్రుండు తపంబున కరుగుట	... 162
విశ్వామిత్రుండు రాజర్షి యగుట	... 166
వసిష్ఠపుత్రులు త్రిశంకుని నిరాకరించుట	... 168
త్రిశంకునిమిత్రిము విశ్వామిత్రుండు యజ్ఞప్రయత్నము చేయుట	... 171
త్రిశంకువుకొఱకు విశ్వామిత్రుండు స్వర్గమును నిర్మించుట	... 174
కునశ్యేపు నంబరీషుండు పశువుగాఁ గొనుట	... 177
విశ్వామిత్రుండు మహర్షి యగుట	... 181
మేనక విశ్వామిత్రుకడకు వచ్చుట	... 182
విశ్వామిత్రుండు రంధను కపించుట	... 184
విశ్వామిత్రుండు బ్రహ్మర్షి యగు విధము	... 186
శివభక్తుఁడై భావమును జనకుండు చెప్పట	... 190
రామచంద్రుండు శివునివిల్లి విఱుచుట	... 192
జనకభూపతి యయోధ్యకు దూతిలఁ బంపుట	... 195
దశరథుండు మిథిలాపురికిం బోవుట	... 197
ఇత్యైకువంశ క్రమమును వసిష్ఠుండు జనకునికిఁ జెప్పట	... 199
జనకుండు వసిష్ఠునితోఁ దనవంశ క్రమమును జెప్పట	... 203
దశరథుండు గోదానాడులు చేయుట	... 205
నీతాశ్వాసము	... 207
దశరథుడు లయోధ్యకుఁ బోవుట	... 211
పరశురామ సందర్శనము	... 212
శ్రీరాముని పరశురాముండు తిరస్కరించుట	... 213
పరశురాముని గర్వభంగము	... 217
దశరథుడు లయోధ్య కరుగుట	... 219

శ్రీరామాయనము.

శ్రీమద్రామాయణపారాయణక్రమము.

భాగవతోత్తముల రగు స్వార్థాదులు శ్రీమద్రామాయణము పారాయణము చేయునపుడు చేయవలసిన ధ్యానాదిక్రమము. ఆదియందు,

‘శుక్లావృధరం విష్ణుం శశివర్ణం చతుర్భుజమ్, స్రసన్నవదనం ధ్యాయే త్సర్వవిఘ్నోపశాంతయే. ౧. అగజాననపద్మార్కం గజానన మహర్నిశమ్, అనే కదంతం భక్తానా మేకదస్త ముపాప్త హే. ౨. వాగీశాద్యా స్ఫుమనస స్ఫుర్వా థానా ముపక్రమే, యం నత్యా కృతకృత్యా స్ఫుర్యస్తం నమామి గజాననమ్. 3.’

అని నిర్విఘ్నపరిసమాప్తికై మహాగణాధిపతిని ధ్యానముచేయవలయును. పిమ్మట,

‘శారదా శారదామృజవదనా వదనామ్బుజే, సర్వదా సర్వదాఽస్తాకం సన్నిధి సున్నిధిం క్రియాత్. ౧. యా కున్దేస్తుతుపారహరథవళా యా శుభ్రవస్తా వృతా యా వీణావరదణ్డమణ్డతకరా యా శ్వేతపద్మాసనా, యాబ్రహ్మచ్యుత శ జ్జరప్రభృతిభి ర్దేవై సుదా పూజితా సా మాం పాతు సరస్వతీ భగవతీ నిశ్చేష జాడ్యావహా. ౨. దోర్భి ర్యుక్తా చతుర్భి స్ఫుటికమణిమయీ మక్షమాలాం దధానా హస్తే నైకేన పద్మం సిత మపి చ శుకం పుస్తకం చాపరేణ, భాసా ప ద్దేస్తుకజ్జస్ఫుటికమణినిభా భానమానాఽసమానా సా మే వాద్దేవ లేయం నివసతు వదనే సర్వదా సుప్రసన్నా. 3.’

అని యిట్లు శారదాదేవిని స్తుతించి యాభగవతీప్రసాదముం బడసి శ్రీమద్రామాయణవయోధిం దరిచి యమృతమ్ము గ్రుమ్మరించిన యాదికవి వాల్మీకి సంయమిందుని

‘కూజ స్తం రామరామేతి మధురం మధురాక్షరమ్, అరుహ్య కవితాశాఖాం వందే వాల్మీకికోకిలమ్ ౧. వాల్మీకే ర్మనిసింహస్య కవితావనచారిణః, శృంగారామకథానాదం కో న యాతి పరాం గతిమ్. ౨. యః పిల్బ సతతం రామచరి తాన్ముతసాగరమ్, అతృప్తస్థం మునిం వందే ప్రాచేతస మకల్మషమ్. 3.’

ఈవిధముగ స్తోత్రముచేసి యనంతరమునశ్రీరామచంద్రకరుణైకపాత్రుండు, అంజనిదేవీపుత్రుండు భాగవతశ్రేష్ఠుండును నగు హనుమంతునకు

'గోష్ఠదీకృతవారాళం మళకీకృతరాక్షసమ్, రామాయణమహామాలారత్నం వద్దేఽనిలాత్తజమ్. ౧. అష్టనానందసం వీరం జానకీకోకనాళసమ్, కపీశమక్షహస్తారం వద్దే లక్ష్మణభయంకరమ్. ౨. ఆమిషీకృతమార్ద్రాణం గోష్ఠదీకృతసాగరమ్, తృణీకృతదశగ్రీవ మాజ్ఞానేయం సమామ్యహమ్ ఉల్లఙ్ఘ్య సిన్ధోస్ఫులిలం సరీలంయశ్శృంకపిన్నంజనకాత్మజాయా, ఆదాయ తేనేవదదాహ లక్ష్మణం నమామి తం ప్రాజ్ఞలి రాజ్ఞానేయమ్. ౩. ఆజ్ఞానేయ మతిపాటలావనం కాశ్చనాద్రికమనీయవిగ్రహమ్, పారిజాతతరుమూలవాసినం భావయామి పవమానసద్దసమ్. ౪. యత్ర యత్ర రఘునాథకీర్తనం తత్ర తత్ర కృతమస్తకాజ్ఞలిమ్, బాష్పవారిపరిపూర్ణలోచనం మూరుతిం సమత రాక్షసానకమ్. ౫. మనోజవం మూరుతతుల్యచేగం జలేన్ద్రియం బుద్ధిమతాం పరిష్ఠమ్, వాతాత్మజం వానరయూథముఖ్యం శ్రీరామదూతం శిరసా నమామి. ౬.'

అని యిట్లు సమస్కారంజలు లొసర్చి ప్రార్థింపవలయును. అటుపై శ్రీమద్రామాయణమును భక్తిచే,

'వాల్మీకిస్తృతిమద్ధరేణ మథిత స్సీతారమాసంభవ స్ఫుగ్రీవామరభూరుహోఽజ్జదగజ పాపమిత్రిచన్ద్రోదయః, వాతోత్పన్నమణి ర్విభీషణసుధః పాలస్త్యహాలాపాల శ్రీరామాయణదుగ్ధసింధు రమలో భూయా త్వ న శ్రేయసే. ౧. యః కర్ణాజ్ఞలిసంపుట రహరహ సుమ్య క్షీబ త్యాదరా ద్యాల్మీకే ర్వదనారవిద్దగళితం రామాయణాఖ్యం మధు, జన్మవ్యాధిజరావిప త్రిమరజై రత్యస్తహాపద్రవం సంసారం స విహాయ గచ్ఛతి పుమా నిష్ఠ్ఠః పదం శాశ్వతమ్. ౨. తదుపగతసమాసస్థియోగం సమమధురోపసతార్థవాక్యబద్ధమ్, రఘువరచరితం మునిప్రణీతం దశశిరస శ్చ పథం నిశామయధ్వమ్ ౩. వాల్మీకిగిరిసంభూతా రామసాగరగామినీ, పునాతి భువనం పుణ్యా రామాయణమహానదీ ౪. శ్లోకసారసమాకీర్ణం సర్గకల్లోలసమ్మలమ్, కాణ్డగ్రాహమహామీనం వద్దే రామాయణార్ణవమ్. ౫. వేదవేద్యే పరే పుంసి జాతే దశరథాత్మజే, వేదః ప్రాచేతసా దాసీ త్సాక్షా ద్రామాయణాత్మనా. ౬.'

ఇవిధమున ధ్యానించి,

'వై దేహీసహితం సురద్రుమతలే హైమే మహామణ్డపే మధ్యే పుష్పకమాసనే మణిమయే వీరాసనే సుస్థితమ్, అగ్రే వాచయతి ప్రభజ్ఞానసుతే తత్త్వం మునిభ్యః పరం వ్యాఖ్యాస్తం భరతాదిభిః పరివృతం రామం భజే శ్యామలమ్. ౧. వామే భూమిసుతా పురశ్చ హనుమాన్ పశ్చాత్సుమిత్రాసుత శ్చత్రుఘ్నో భరతశ్చ పార్శ్వదశయో ర్వాయాద్వికోణేషు చ, సుగ్రీవ శ్చ విభీషణ శ్చ యవరాట్రాసుతో జామ్బవా నృభ్యో నీలసరోజిణీమలరుదిం రామం భజే శ్యామ'

లమ్. ౨. మాతా రామో మత్పితా రామభద్రో బ్రాతా రామో మత్సఖా రాఘవేశః, సర్వస్యం మే రామచంద్రో దయాళు ర్నాస్యం దేవం నైవ జానే వ జానే. ౩. సాకేతే శరదిన్దుకున్దధవశే సాధే మహామణ్డపే పర్యస్తాఽగురుధూపదీప లలితే కర్పూరదీపోజ్జ్వలే, సుగ్రీవాజ్జడహమ్భవత్పరివృతం సామిత్రిణా నేవితం లీలామానుషవిగ్రహం రఘువరం రామం భజే శ్యామలమ్. ౪. నమోఽస్తు రామాయ సలత్కణాయ దేవ్యై చ తస్యై జనకాత్మజాయై, నమోఽస్తు రుద్రే వ్యయమానిలేభ్యో నమోఽస్తు చంద్రాగ్నిమరుద్గణేభ్యః. ౫.'

ఈ ప్రకారముగ రామాయణకథానాయకుండగు శ్రీరామభగవానుని ప్రోత్రము చేయవలయును. ఆవల శ్రీమద్రామాయణగ్రంథరాజమునకు షోడ శోపచారవిధులం బూజింపవలసినది. అట్లు పూజించినతర్వాతఁ బారాయణారం భమునకు ఋన్న దేశకాలప్రజాద్యభ్యుదయార్థమయి,

'స్వస్తి ప్రజాభ్యః పరిపాలయంతాం న్యాయ్యేన మాన్దేణ మహింసుహితాః, గోబ్రహ్మణేభ్య శ్శుభ మస్తు నిత్యం లోకా సుమస్తా సుఖినో భవన్తు. ౧. కాలే వర్షతు పర్జన్యః పృథివీ సస్యశాలినీ, దేశోఽయం ఊభరహితో బ్రహ్మణా సున్తు నిర్భయాః. ౨. అపుత్రాః పుత్రిణ సున్తు పుత్రిణ సున్తు పౌత్రిణః, అథనా సుధనా సున్తు జీవన్తు శరదాం శతమ్. ౩.'

అని యిట్లు సంభావించవలయును. అనంతరము,

'చరితం రఘునాథస్య శతకోటిప్రవి స్రరమ్, ఏకైక మక్షరం ప్రోక్తం మహా పాతకనాశనమ్. ౧. శృణ్వన్ రామాయణం భక్త్యా యః పాదం పద మేవ వా, స యాతి బ్రహ్మణః స్థానం బ్రహ్మణా పూజ్యతే సదా. ౨.'

అని యారీతి రామాయణ శ్రవణఫలము బోధించు శ్లోకములం జదివి భగ వానుండగు రఘునాథస్వామికి,

'రామాయ రామభద్రాయ రామచంద్రాయ వేదశే, రఘునాథాయ నాథాయ నీతాయాః పతయే నమః. ౧. మణ్డలం కోసలేంద్రాయ మహనీయగుణా బ్ధయే, చక్రవర్తితనూజాయ సార్వభౌమాయ మణ్డలమ్. ౨. యన్మణ్డలం సహస్రాక్షే సర్వదేవమస్మృతే, వృత్రనాశే సమభవ త్తత్తే భవతు మణ్డలమ్. ౩. యన్మణ్డలం సువర్ణస్య వినతాఽకల్యయ త్పురా, అమృతం ప్రార్థయానస్య తత్తే భవతు మణ్డలమ్. ౪. అమృతోత్పాదనే దైత్యాన్ ఘ్నతో వజ్రధరస్య యత్, అదితి ర్మణ్డలం ప్రాదాత్తత్తే భవతు మణ్డలమ్. ౫. శ్రీ స్విక్రమాగ్ర ప్రక్రమతో విష్ణో

రమితలేజసః, య దాసీ వృక్షళం రామ! త త్తే భవతు ముష్కళమ్. ౬. ఋతవ
సాగరా ద్వీపా వేదా లోకా దిశశ్చ తే, ముష్కళాని మహాబాహో దిశన్తు తవ
సర్వదా. ౭.'

అని మంగళపాఠము పాడవలయును. తర్వాతఁ దాను జేయుచున్న మనో
వాక్కియాదికృత కృత్యములను

'కాయేన వాచా మన సేన్ద్రియై రప్య బుద్ధ్యాఽఽత్మనా వా ప్రకృతే సుప్తి
భావాత్, కరోమి య ద్య త్సకలం పరస్మై శ్రీరాఘవా యేతి సమర్పయామి. ౧.'

అని శ్రీరామచంద్రపరమాత్మ కర్పించవలయును. పిమ్మట తాఁ జేయుకా
ర్యమున సపచారమున్న ఓమించుమని

'య దక్షరపదభ్రష్టం మాత్రాహీనం చ య ద్భవేత్, తత్సర్వం ఓమ్యతాం
దేవ! శ్రీరాఘవ! నమోఽస్తుతే. ౧.'

అని యిట్లు భగవానుని ఓమాహణము కోరవలయును. తర్వాతఁ దాను
బొందియున్న యీశ్వరమును శరీరావయవములను ద తత్కర్మములను భగవత్పర
ములుగా

'అత్తా త్వం క్షీతిజా మతిః పరిజనాః ప్రాణా శ్శరీరం గృహం పూజాతే విష
యోపభోగరచనా నిద్రాసమాధిస్థితిః, సంచారః పదయోః ప్రదక్షిణవిధిఃప్రాత్రాణి
సర్వా గిరో య ద్య త్కర్మ కరోమి తత్త దఖిలం రామాఽస్తు తే పూజనమ్.'

ఇట్లు విన్నవించుకొనవలయును. తదనంతరము పారాయణ మువక్రమించి
సీతావివాహఘట్టములో 'ఇయం సీతా మమ సుతా' అనుశ్లోకమును, పట్టాభిషేక
ఘట్టములో 'అభ్యషించ స్మరవ్యాఘ్రమ్' అనుశ్లోకమును బారాయణము చేయు
టకుఁ బూర్వము యథావిధి షోడశోపచారములం బూజింపవలయును. ఇట్లుచేసి
పారాయణావసానమున,

'అనేన శ్రీమద్రామాయణపారాయణేన భగవాన్ సర్వదేవాత్మకః సీతా
లక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేతశ్రీరామచన్ద్రో స్సుప్రీత స్సుప్రసన్నో వరదో
భవతు. న్యూనాతిరిక్తం సర్వం సగుణ మస్తు. సర్వం శ్రీరామచన్ద్రోర్గుణ మస్తు.'

అని భగవదర్పణము చేయవలయును.

ఇది స్వార్థాదుల పారాయణక్రమము.

భక్తాగ్రసరులగువైష్ణవులు చేయు శ్రీమద్రామాయణ పారాయణ క్రమము.

ప్రవ్రథమమున,

'లక్ష్మీనాథసమారమ్భాం నాథయామునమధ్యమామ్, అస్తదాచార్యపర్య
న్తం వంద్యే గురువరంపరామ్. ౧.'

గురువరంపరాభివాదములు చేసి,

'యో నిత్య మచ్యుతపదామ్బుజయుగ్మరుక్మవ్యామోహత స్తదితరాణి తృ
ణాయ మేనే, అస్తద్గురో ర్భగవ తోఽన్య దయైకసిద్ధో రామానుజస్య చరణౌ
శరణం ప్రవద్యే. ౧. మాతా పితా యువతయ స్తనయా విభూతి స్సర్వం యదేవ
నియమేన మదన్వయానామ్, ఆద్యస్య నః కులవతే ర్వకుళాభిరామం శ్రీమత్త
దక్ష్మీయుగళం ప్రణమామి మూర్ధ్నా. ౨. భూతం సరశ్చ మహదాహ్వయ భట్ట
నాథ శ్రీ భక్తిపారకులకేఖరయోగివాహన్, భక్తాక్షిరేణుపరకాలయతీంద్రమిత్రా
ఞ్చీమిత్రపరామ్మశమునిం ప్రణతోఽస్మి నిత్యమ్. 3. పితామహస్యాపి పితామ
హాయ ప్రాచేతసాదేశఫలప్రదాయ, శ్రీభావ్యకారోత్తమదేశికాయ శ్రీశైలపూ
ర్ణాయ నమోనమస్తాత్.'

అని మతాచార్యుల ధ్యానముచేయవలయు. పిమ్మట విఘ్నేశాంతికై విష్ణు
శేసస్వామిని

'శుక్లావృరధరం విష్ణుం శశివర్ణం చతుర్భుజమ్, ప్రసన్నవదనంధ్యాయే
త్సర్వవిఘ్నోపశాంతయే. ౧. యస్య ద్వీరదవక్త్రాద్యాః పారిషద్యాః పరశ్శతమ్,
విఘ్నం నిఘ్నన్తి సతతం విష్ణుశేసం త మాశ్రయే.'

ఇవిధముగఁ బ్రార్థించి తర్వాత,

'జ్ఞానానందమయం దేవం నిర్మలస్ఫటికాకృతిమ్, ఆధారం సర్వవిద్యానాం
హయగ్రీవ ముపాస్తామే. ౧. అభక్తురకలాదానస్థూలలక్షత్వమీయమే, తుక్లాయ
మహానే తస్మై తురిక్లాయ ముఖే నమః. ౨.'

హయగ్రీవు నుపాసించవలయును.

ఆపెనుక శ్రీమద్రామాయణ ప్రణేతయగు వాల్మీకిమానీంద్రునికి

'కూటస్తం రామరామేతి మధురం మధురాశ్రయమ్, ఆరుహ్య కవితాశాఖాం
వంద్యే వాల్మీకిశిలమ్. ౧. వాల్మీకే ర్మునిసింహస్య కవితావనచారిణః, శృణ్వన్

రామకథానాదం కోస యాతి పరాం గలిమ్. ౨. యః పిబన్ నతతం రామచరి
తామృతసాగరమ్, ఆత్మప్రప్తం మునిం వందే ప్రాచేతస మకల్మషమ్. 3.'

ఇట్లు వందనము లర్పించి, రామాయణమహామాలాముక్తామణియగు
నాంజనేయభగవానుని

'గోష్పదీకృతవారాళిం మశికీకృతరాక్షసమ్, రామాయణమహామాలారత్నం
వందేఽనిలాత్మజమ్ ౧. లజ్జనానన్దనం వీరం జానకీకోకనాశనమ్, కపీశ మక్షహన్తా
రం వందే లక్ష్మీభయజ్కరమ్. ౨. ఆమిషీకృతమార్తాణ్డం గోష్పదీకృతసాగరమ్,
తృణీకృతదశగ్రీవ మాజ్ఞానేయం సమామ్యహమ్. 3. మనోజవం మారుతతుల్య
వేగం జితేంద్రియం బుద్ధిమతాం పరివ్రమ్, వాతాత్మజం వానరయూథముఖ్యం
శ్రీరామదూతం శిరసా నమామి. ౪. ఉల్లఙ్ఘ్య సిన్ధో స్ఫులిలం నలీలం య కోకవ
హ్నిం జనకాత్మజాయాః, ఆదాయ తేనేవ దదాహ లక్ష్మం నమామి తం ప్రాజ్ఞలి
రాజ్ఞానేయమ్. ౫. ఆంజనేయ మలిపాటలాసనం కాశ్చనాద్రికమనీయవిగ్రహమ్,
పారిజాతతరుమూలవాసినం భావయామి పవమాననన్దనమ్. ౬. యత్రయత్ర రఘు
నాథకీర్తనం తత్రతత్ర కృతమస్తకాజ్ఞలిమ్, బాష్పవారిపరిపూర్ణలోచనం మారు
తిం నమత రాక్షసాస్తకమ్.'

ఈ ప్రకారముగా సతిభక్తి దలంచవలయును.

ఆవల మహాపుణ్యఫలప్రదంబగు శ్రీమద్రామాయణమహాత్మ్యమును

'వేదవేద్యే పరే పుంసి జాతే దశరథాత్మజే, వేదః ప్రాచేతసా దాసీ త్సాక్షా
ద్రామాయణాత్మనా. ౧. చరితం రఘునాథస్య శతకోటి ప్రవిస్తరమ్, ఏకైక మక్ష
రం ప్రోక్తం మహాపాతకనాశనమ్. ౨. శృణ్వ రామాయణం భక్త్యా యః పాదం
పదమేవ వా, సయాతి బ్రహ్మణః స్థానం బ్రహ్మణా పూజ్యతే సదా. 3. వాల్మీకిగిరి
సంభూతా రామసాగరగామినీ, పునాతి భువనం పుణ్యా రామాయణమహానదీ. ౪.
శ్లోకసారసమాకీర్ణం సర్గకల్లోలసంకులమ్, కాణ్డగ్రామమహామీనం వందే రామాయ
ణార్ణవమ్. ౫. యః కర్ణాజ్ఞలిసంపుతై రహరహ స్సమ్యక్ పిబ త్యాదరా ద్వాల్మీకే
ర్యదనారవిష్టగలితం రామాయణాఖ్యం మధు, జన్మవ్యాధిజరావిష త్రిమరణై రత్య
స్తసోపద్రవం సంసారం స విహాయ గచ్ఛతి పుమా నిష్ఠ్యః పదం శాశ్వతమ్. ౬.
తదుపగతసమాసస్థియోగం సమమధురోపసతార్థవాక్యబద్ధమ్, రఘుచరచరితం
మునిప్రణీతం దశశిరస శ్చ వధం నిశామయధ్వమ్.'

ఇట్లు పేర్కొని శ్రీరామచంద్రపరమాత్మను

‘శ్రీరాఘవం దశరథాత్మజ మప్రమేయం సీతాపతిం రఘుకులాన్వయరత్నదీ
పమ్, ఆజానుబాహు మరవిద్దదళాయతాక్షం రామం నిశాచరవినిశకరం సమామి.
౧. వైదేహీసహితం సురద్రుమతలే హైమే మహామణ్డపే మధ్యే పుష్పకమా
సనే మణిమయే వీరాసనే సుస్థితమ్, అగ్రే వాచయతి ప్రభంజనసుతే తత్త్వం
మునిభ్యః పరం వ్యాఖ్యాస్తం భరతాదిభిః పరివృతం రామం భజే శ్యామలమ్.’

ఇట్లుగా ధ్యానము చేయవలయును.

ఇట్లు స్తోత్రముచేసి శ్రీమద్రామాయణగ్రంథమును షోడశోపచారవిధులం
బూజించి,

‘ధర్మాత్మా సత్యసన్ధశ్చ రామో దాశరథి ర్యది, పారుషే చాప్రతిద్యద్వత్ శ్చ
రైసం జహీ రావణిమ్, తపస్సాన్వధ్యాయనిరతం తపసీవ వాగ్విదాంవరమ్, నారదం
పరివప్రచ్ఛ వార్తీకి ర్మనిపుణ్ణవమ్.’

అని యీరెండుశ్లోకములు పఠించి,

‘శ్రీరఘుసన్దనపరబ్రహ్మణే నమః.’

అని పారాయణమున కారంభింపవలయును. సీతావివాహ పట్టాభిషేకఘట్ట
ముల స్తూరులవలెఁ బూజనీయవలయును. పారాయణావసానమందుఁ బ్రణాదిస్వస్తి
వాచనముచేసి శ్రీరామచంద్రమూర్తికి

‘ఏవ మేత త్పురావృత్త మాఖ్యానం భద్ర మస్తు వః, ప్రవ్యాహరత
విస్రబ్ధం బలం విష్ణోః ప్రవర్ధతామ్. ౧. లాభ స్తేషాం జయ స్తేషాం కుత స్తేషాం
పరాభవః, యేషా మింద్రీవరశ్యామో హృదయే సుప్రతిష్ఠితః. ౨. కాలే వర్షతు
వర్షస్యః పృథివీ సస్యశాలినీ, దేశోఽయం త్తోభరహితో బ్రహ్మణా శున్తు నిర్భ
యాః. ౩. కావేరీ వర్ధతాం కాలే కాలే వర్షతు వాసవః, శ్రీరణ్ణనాథో జయతు
శ్రీరణ్ణశ్రీశ్చ వర్ధతామ్. ౪. స్వస్తి ప్రజాభ్యః పరిపాలయంతాం న్యాయ్యేన మా
ర్గేణ మహీం మహీశః, గోబ్రహ్మణేభ్య శ్శుభమస్తు నిత్యం లోకా శుమస్తా
స్సుఖినో భవన్తు. ౫.’

ఇట్లు మంగళపాఠము చేయవలయును.

‘మల్లభం శోసలేద్వాయ మహనీయగుణాబ్ధయే, చక్రవర్తితనూజాయ సారవ
భామాయ మల్లభమ్. ౧. వేదవేదాంతవేద్యాయ మేఘశ్యామలమూర్తయే,

పుంసాం మోహనరూపాయ పుణ్యశ్లోకాయ మజ్జశమ్. ౨. విశ్వామిత్రానరక్షాయ
 మిథిలానగరీపతే, భాగ్యానాం పరిపాకాయ భవ్యరూపాయ మజ్జశమ్. ౩. పితృ
 భక్తాయ సరతం బ్రాతృభి స్సహసీతయా, నద్దితాఖిలలోకాయ రామభద్రాయ
 మజ్జశమ్. ౪. త్యక్తసాకేతవాసాయ చిత్రకూటవిహారిణే, నేవ్యాయ సర్వాయ
 మినాం ధీరోదారాయ మజ్జశమ్. ౫. సామిత్రిణా చ జానక్య చాపబాణానిధా
 రిణే, సంసేవ్యాయ సదా భక్త్యా సావమినే మమ మజ్జశమ్. ౬. దణ్డకారణ్యవా
 సాయ ఖడ్గితామరశత్రవే, గృధ్రరాజాయ భక్తాయ ముక్తిదా యాస్తు మజ్జశమ్.
 ౭. సాదరం శబరీదత్తఫలమూలాభిలాషిణే, సాలభ్యపరిపూర్ణాయ సత్త్వోన్
 ద్రిక్తాయ మజ్జశమ్ ౮. హనుమత్పురుషేతాయ హరీశాభీష్టదాయినే, వాలిప్ర
 మథనా యాస్తు మహాధీరాయ మజ్జశమ్. ౯ శ్రీమతే రఘువీరాయ నేతూలఙ్ఘ
 తసిన్ధవే, జితరాక్షసరాజాయ రణధీరాయ మజ్జశమ్. ౧౦. ఆసాద్య నగరీం దివ్యా
 మభిషిక్తాయ సీతయా, రాజాధిరాజరాజాయ రామభద్రాయ మజ్జశమ్. ౧౧. మ
 జ్జశాశాసనపరై ర్మదాచార్యపురోగమైః, సర్వైశ్చ పూర్వై రాచారైశ్చ సు
 త్కృతాయాస్తు మజ్జశమ్. ౧౨.'

'కాయేన వాచా మనసేన్ద్రియైర్వా బుద్ధ్యాఽఽత్మనావాప్రకృతే సువిభా
 వాత్, కరోమి యద్యత్సకలం పరస్మై నారాయణాయేతి సమర్పయామి.'

ఈరీతిగా మనోవాక్కాయాది కృతకర్తృమును శ్రీరామచంద్రున కర్పింప
 వలయును.

పిమ్మట పితామహస్వామి యనుశ్లోకము మొదలు తమమతాచార్యవర్యం
 తము స్తోత్రముచేయవలయును.

ఇది వైష్ణవ శ్రీమద్రామాయణసారాయణక్రమము.

శ్రీరస్తు.
ఆంధ్ర

శ్రీమద్రామాయణము

ఇష్ట దేవతాస్తుతి.

—❖❖❖—

+❖+ సమరవారకృతిపతిస్తుతి. ❖+

మాన్యంబు కృపాకరంబు విమలశ్రేయః ప్రదానంబు ను
త్రామాదీశ్వరపూజితంబు శ్రుతిసంతానైకవేద్యంబు ని
త్యామోదప్రద మోంకృతిస్థిరపదాత్మంబునై పొల్పు శ్రీ
రామబ్రహ్మముఁ గొల్పు నవ్వహము భద్రప్రాప్తికై భక్తిచేఁ. 1

మ. కనకచ్చాయ తగఁ మనోజ్ఞతరయై ❖ గాంగేయరూప్యప్రగా
1 భిని జెన్నొందుచుఁ జంద్రశీతలత బాభిఁ మించఁగా దివ్యకాం
తిని జెన్నారుచు హాటకాఘమయమై ❖ దీపించురూపంబుతోఁ
గననా లక్ష్మీనమాఖ్య నీతఁ దలఁతుం ❖ గాంతాభి సిద్ధింపఁగఁ. 2

నీ. పావకాననమున ❖ భక్తులకాంక్షల వెలయించి యామ్నాయఁవినుతిఁ గాంచి
2 శ్రీరసాగరజనిఁ ❖ జత్రంబుగా నొంది కనకమయాంగవిఖ్యాతిఁ జెంది
శ్రీబీజనంయు క్షాన్తిధమంత్రనయై మించి మహోన్నతి ❖ మేళగించి
నిత్యపుష్టాహ్వయ ❖ నిర్మలకీర్తిని దనరారి యోగించి ❖ త్రములఁ జేరి
తే. భర్తనరసీరుహంతరఃపవతిఁ జెలఁగి, నిర్మలాత్మలనహవాసఁనియతి మెలఁగి
యాశ్రితాభికి సురతరువై యెనంగు, లక్ష్మీ మాకిచ్చు నిత్యకల్యాణములను.

మ. ధర నవతార మెత్తి ఖలఁదైత్యుల మ్రందఁగఁ జేసి ధర్మముఁ
3 స్థిరతరమై చెలంగునటు ❖ చేయఁగ లక్ష్మీవిభుండు పూన న
తరుణమునందు నొంటిగను ❖ దాను వసించుట కష్టమంచు సా
దరుఁడయ లక్ష్మణాఖ్యఁ గని ❖ తద్దయుఁ గొల్పు నసంతు నెన్నదఁ. 4

1 శ్రీనూక్తప్రథమముకృతిపాదిత శ్రీదేవీరూప మిటఁ జెప్పఁబడినది. 2 శ్రీనూక్తప్రతిపా
దితగమస్తీరూప మిట వసువిదింపఁబడియె. 3 శ్రీరామవతారము విష్ణువతారసభ్యస్వభూతమనుమతము
నిది చెలుపును.

క. నరుడయి విష్ణువు పుట్టెగ, భరతుడు శత్రుఘ్నుఁ డనఁగఁ ♦ బరఁగి నిరతిఁ ద
చ్చరణయుగంబును గొల్పెడు, దరచక్రములఁ నతంబు ♦ దలఁచెద భక్తిఁ. 6

చ. జనిఁ గనినంతనే రవిని ♦ నత్ఫలమంచును మ్రొంగఁబోయె నే
ఘనుఁ డవలీల నంబునిధిఁ ♦ గ్రన్నన దాఁటె మహాత్ముఁ డెవ్వఁడొ
య్యన గిరి దెచ్చి లక్ష్మణుని ♦ నాదృతిమై బ్రదికించె నవ్వఁ డా
యనిలఁబ రామభక్తుని గృహకరునిఁ హనుమతుఁ గొల్పెదఁ.

శ్లో శి వ స్తు తి. శ్లో

చ. అనుపమచంద్రరేఖ విచులాభరణంబయి మాళి నొప్పఁ జ
క్కనిమణిభోగిహారములు ♦ కమ్రతగాంగమునం జెలంగ వే
దనికరనంస్తుతిం గనుచు ♦ దైవము తా నయి భక్తవారముఁ
ఘనకృప నేలు శంకరు జగత్పురిఁ గొల్పెద నిష్టసిద్ధికై. 7

శ్లో ప ర దే వీ స్తు తి. శ్లో

సీ. ¹తనదివ్యమహిమంబుఁగనలేక మానులు విస్తయంబున వేదవితతిఁ బొగడఁ
దనమహాత్మరశక్తితత్త్వమెఱుంగలే కమరులు నీవే దిక్కనుచు వేడఁ
దనవైభవము నెన్నఁ ♦ దరముగాక రమాసరస్వతుల్ వరచామరముల వీవఁ
దనవిక్రమం బింత ♦ యని యెఱుంగఁపారిశతధృతిప్రముఖులునతముగొలువ
తే. జగములకుఁ దల్లి శ్రీదేవి ♦ సర్వశక్తి, నునుచు సిద్ధులు భక్తిచేసను నుతింప
వెలయు శంకరురాజ్ నిఘ్నలఘునాథ్యఁ, గొలుతుశివతామసుందరిలలితభక్తి.

చ. జగముల నృప్తిచేయ సుఖసంపద వానిని బెంప నొక్కటం
²దగ నడఁపం ద్రిమూర్తులను ♦ దా వెలయించి విరాట్టుఁ గూడి సొం
పుగ విధివిష్ణుశంకరులు ♦ పూని యొనర్చెడు కృత్య మెంతొ శ్రీ
తిఁ గనుచుఁ జెన్నుమీఱు పరదేవి మహేశ్వరి నన్నుఁ బ్రోవుతఁ.

మ. కలఁడే యొక్కఁడు నీకృపంగనక లోకంబందు వర్ధిల్ల ని
³స్తులశక్తిం దగు నావిరాట్పురుషుడే ♦ శుంభదృవచ్చక్తిచే
జలనంబుం గను లేకయున్న నొకటఁ ♦ స్థాణుత్వముం బొందఁడే
లలితా! యాట్టి నినుఁ నదా దలఁచెదఁ ♦ లక్ష్మ్యంబుగా నాత్మలో.

1 స్వరంశ్రీప్రతిపాదిత శ్రీపరమేశ్వరీస్వరూప మిటఁ జెప్పఁబడినది 2 సకలామ్నాఽప్రో
క్తమయి, యనాదియయి, సకలజగత్కారణత్వవిలసితమయివ యాదిశక్తిస్వరూప మిటఁ బ్రతిపా
దితమని యెఱుంగవలెను. 3 శ్రీమచ్ఛంకరభగవద్వాదాచార్యప్రతిపాదితవాదిత్యవిభాసురలలితారూ
ప మిటఁ బ్రతిపాదితమని గ్రహింపవలయు.

+ఓ బ్రహ్మస్తుతి. ఓ+

చ. ఉరువదనాంబుజాతములనుండి శ్రుతుల్ వెడలంగ వానిను
స్థిరవరభావముం దలఁచి ♦ దేవమునుల్ కృతకృత్యులై నిరం
తరము మహత్త్వముం గనఁగఁ ♦ చానె జగంబుల కెల్లఁ గర్తయై
పరమకృపాభియై యలరు ♦ బ్రహ్మ చిరాయు వానంగి ప్రోవుతఁ. 11

+ఓ వాగ్వాది నీస్తుతి. ఓ+

నీ. వాఙ్మనఃసంకల్పవర్ణంబు లేదేవి దివ్యచంద్రాకృతిఁ ♦ దెలుపుచుండు
1 శ్రుత్యాగమాఘముల్ సాంపుగ నేయంబభివ్యవహత్త్వంబుఁ బలుకుచుండు
దుంబురునారదాదులు భక్తి నేతల్లి వాగై వ్యభవంబును ♦ బాడుచుండు
రమరులు సిద్ధసాధ్యాదు లేజనయిత్రి కరుడై కదప్పిక్తై ♦ కాచియుండు
తే. రట్టి లోకై కపూజిత ♦ యబ్జభవుని, తాణి బంధరసమనీల వేణి వాణి
సరసపావనకవిత నొనంగి నన్నుఁ, గరుణ చెలువారుచుండంగఁ గాచుఁగాత.

+ఓ గణపతిస్తుతి. ఓ+

మ. వ్రత్యుహఃచలతీక్ష్ణవజ్రనిభు భాస్వందంతివక్త్రాః ముని
స్తుత్యప్రాభవు దేవతార్చితపదాఙ్ముం గాంక్షితార్థప్రదుఁ
నిత్యోద్భాసితతేజనిఁ గణపతిఁ ♦ సృత్యద్వివేకాఘనం
యత్యుత్తేజితగండభాగు మహనీయుం గొల్తు నిష్టాప్తికై. 18

+ఓ గురుస్తుతి. ఓ+

క. కరుణాకరునిఁ రాక్షే, వరకులపాధోధచంద్రు ♦ బహువిధశాస్త్రా
త్కరపారంగతు యజ్ఞసు, సరసింహాహ్వయని సుకవిసాధుని గొలుతుఁ. 14
నీ. తనశిష్యులకు విద్య ♦ ననువుగ నేర్పుటే కృత్యంబుగా మది ♦ నెన్నుఘనుని
శాస్త్రాఘచర్చ యజ్ఞసము చేయుటే ధన్యంబటం చెంచు ♦ తత్త్వవేత్తఁ
బరులకు సుపకృతిఁ ♦ బాటించుచుంటయే పుణ్యంబటం చెంచు ♦ పూతచిత్తు
నంబికాంఘ్రియంబుజఃధ్యానం బానర్పుటే పరమార్థమని యెంచుపండితేంద్రుఁ
తే. గరణరత్నాదిసద్గంధకర్త నన్ను, వేదచతుర్విదుని జేసి ♦ వెలసిసట్టి
రమ్యతోపల్లివేంకటరామదైవవిదుని గురువర్ణ్యబ్రాహ్మింతు ♦ మది నతంబు. 15

+ఓ నం స్కృత క వి స్తు తి. ఓ+

సీ. ఆదిఁ గవిత్వంబు ♦ నవతరింపఁగఁ జేసినట్టి వాల్మీకినంఁ యమిని గొలిచి
శ్రుతుల విభాగించి ♦ శుభపురాణంబుల నొనరించినట్టి వ్యాసుని నుతించి
నీవే నేనని కాళి ♦ నమ్మిఁ బల్కించిన కాళిదాసుని సాధుఁకవిని బొగడి
సురుచిరనత్పదఁస్ఫుర్తికవిత్వంబుఁ జక్కఁ జెప్పిన దండి ♦ నత్కరించి
తే. కాళిదయుఁ గన్న భవభూతిఁకవినిదలఁచి, భావనంతయుఁగ్రక్కినఁబాణు నెన్ని
కల్పనానల్పుడైనమాఁఘకవినెంచి, యితరసంస్కృతకవులనుఁ నెలమిఁగొలుతు.

+ఓ ఆం ద్ర క వి స్తు తి. ఓ+

చ. నరసపదార్థసంయుతిని ♦ జక్కఁగ భారత మాండ్రభావ న
వ్యయస రచింప రుచ్యమయి ♦ భాసీలునో యటు నిర్ణయించి యా
దరమున మూఁడుపర్వములు ♦ తత్క్రమ మొప్పు రచించి వ్యాకృతిఁ
ధర వెలయించినట్టి కవిఁతల్లఱ నన్నయభట్టుఁ గొల్పెదఁ. 17

చ. తెనుఁగున నిట్టిదే కవిత ♦ తీర్చినయట్లుగ నుండునంచుఁ జ
క్కనిగతి శిష్టభారతముఁ ♦ గన్రువదంబులఁ గూర్చి యజ్ఞయై
తనవరకీర్తిచంద్రుని నఁదా వెలయంగను జేసినట్టి తి
క్కనకవిభాత నామది నఁఖండతరప్రతిభుఁ న్నరించెదఁ. 18

చ. ఇరువురునత్కవుల్ వెలసి ♦ రీతఁడు మూఁడవవాఁ డటంచుఁ దఁ
వరమతులెన్నఁగాఁ గృతుల ♦ బాగుగఁ గూరిచి భారతంబునఁ
వరకవి చేయ శిష్టమగుఁభాగముఁ దెల్లొనరించి కీర్తిని
ధరఁచిని నిల్పినట్టి కవిఁతల్లఱఁ గొల్పెద శంభుదాసునిఁ. 19

మ. మనుజేంద్రార్చితుఁడై మహామహిముఁడై ♦ మంత్రప్రధానుండునై
ధనభోగంబులఁ బెంపుమీటి కవినంఁతానేంద్రుఁడై శ్రీవుఁడై.
ఘనకీర్తిప్రతిభాభిరాముఁడయి నిఁక్కం బీతఁడై యాండ్రవా
ణిని గాపాడె నటంచు భావతిఁ గనువానిని గొల్తు శ్రీనాథునిఁ. 20

సీ. తనకవిత్వముఁ గాంచి ♦ ఘనమతుల్ మేల్తేలటంచునొదలఁబాఁచిఁయాదరింపఁ
దనసాండ్రభక్తిని ♦ గని మధీజను లెల్ల నానందనాగరఁమండు మునుగఁ
దనదునిర్మోహిత్వమును గని యోగులు తా రభ్యసించంగఁ ♦ దత్తజపడఁ
దనదున్వచ్చందజీవనమును గని ధీరు లంద తొరార యం ♦ చనునరింప

తే. నుకవి భక్తుండు సుజ్ఞాని ♦ శుభచరిత్రుఁ
డగుచు భాగవతంబుఁ దెల్లగ నొనర్చి

యొంటిమెట్ట శ్రీరామున ♦ కొనఁగినఘనుఁ

బోతనాహ్వయుఁ దలఁతు నెఁపుడు ముదమున.

21

క. హరిహరనాథపదాంబుజ, నిరతమనోబంధరుండు ♦ నృపపూజ్యుడనై
వరఁగు కవితను నాచన, వరకులజని సోమనాథుఁ ♦ బ్రాశ్నింతు మదిఁ.

22

చ. తనకవితారసాంబుధిని తాంతనిమగ్నమనన్ముఁడై తనం
తన కవిగండ పెండెరము ♦ ధన్యుడ నైతి నటంచు నంఘ్రిఁ జ
య్యన నలరించి భూమిపతి ♦ “యాంధ్రులనత్కవితాపితామహా”
యని పొగడంగఁ బెంపలరినట్టి మహాత్ముని నెంతుఁ బెద్దనఁ.

23

ఉ. ముద్దులు మూట గట్టునటు ♦ మోదమునించు నుడుల్ దెలంగఁ ద
నృద్దనఁ బోలె భూమిపతి ♦ వేడుకమై నుతిచేయఁగాఁ గృతుల్
తద్దయుఁ బాండితి వెలసి ♦ తా నొనరించి యశంబునఁ దెసల్
దిద్దిన ముక్కుతిచ్చనను ♦ దివ్యకవీంద్రునిఁ బ్రస్తుతించెదఁ.

24

నీ. ప్రతిపక్షవిద్యద్వితీరదసింహు నయ్యలరాజాన్వయుని నెన్ని ♦ రామభద్రు
నుకవివతంసుఁడై ♦ శోభిల్లు శ్రీరామరాజభూషణు మదిఁ ♦ బ్రస్తుతించి
యనదృశ్యమహిమచే ♦ నాదిశంకరుని మెప్పించిన ధూర్జటిఁ ♦ బ్రీతిఁ దెలచి
రసవార్ధిగఁ గవిత ♦ రంజిల్లఁ జేసిన యలరామలింగని ♦ నభినుతించి

తే. మఱియుమహితాత్ములై గ్రంథమండలముల, వెలయఁజేసియశంబునుఁ నిలిపినట్టి
యాంధ్రనత్కవివర్యుల ♦ నాదరింతుఁ, బావనంబయిమత్కృతివలలు కొఱకు.

చ. కృతిపతి నిర్ణయించి కృతి ♦ యెల్లవిధంబులఁ బెంపునొందు నీ
క్షీతి నని యాశిషంబు లిడి ♦ శీఘ్రమై రాముకృతిఁ వచింపు మీ
వితమున నంచుఁ బద్ధతుల ♦ వేడుకఁ దెల్పిన సత్కవీంద్రు న
ద్వితీతునుతుం దలంచెదను ♦ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రినిఁ.

26

ఆ. పూర్వపద్ధతులను ♦ బోనాడ కాంధ్రభాష నిలఁ బెంపుఁజేయు ♦ సంతనమున
గ్రంథరాజిఁ జేయుఁకవిపుంగవుల నెల్లఁ, దలఁతు సాధుమతుల ♦ నెలమిమీఱ.

ఉ. ఎవ్వరికేఁ బ్రమాదమును ♦ లేర్పడియుండును దాని మానియే
యివ్వెనుధం జెలంగునరుఁ ♦ డేయెడఁ గన్నడఁ డెన్నిచూడ నే
నెవ్వధిఁ గాను బండితుఁడ ♦ నింకఁ బ్రమాదము లొందకుండునే
యివ్వె పొసంగినం గరుణ ♦ నారసి సత్కవులార! ప్రోవరే.

28

ఉ. భారత మాంధ్రభాషఁ గల ♦ భవ్యకృతీంద్రములందు నాద్యమై
సారపదప్రయోగగణఁసాంధ్రముగాఁ గనుపట్టు; నానుధా

ధారలఁ గ్రోలునట్లు నువ్వదప్రయుతంబగు తద్ద్రసంబును
మూరిజనుల్ ముదంబలరఁ సొంపుగఁ ద్రావుదు రెల్లకాలము.

29

తే. భాన్మరుండునుశ్రీనాథఁపండితేంద్రుఁ, డల్లెయొనరించినారుగ్రంథాళికాస్త్ర
విహితమై తగ నవానిఁ విశ్వసించి, కవిత చెప్పిన ధాత్రిలోఁ గణన కెక్కు.

ఉ. వారల సత్ప్రయోగములఁ భంగిని మీఱఁగ రాదు మీఱిన
గౌరవ మింతలేదు కలఁకాలము నిందయె కల్లుఁ గావున
సారతదు క్తిధోరణులఁ చందము నెన్ని కృతుల్ రచించుటె
ధారణి నద్యశంబుఁ గనుఁదారి మఱొక్కవిధంబుఁ జెల్లునే?

31

చ. అని తలపోసి దేవతలఁ నాత్మఁ దలంచి గురువ్రజంబును
మనమున సంస్తుతించి కవిమండనులం గొనియాడి వారిగ్రం
థనికరసత్ప్రయోగములఁ దద్దయుఁ బూనిక సంగ్రహించి చ
క్కనికృతిఁ జేయఁగాఁ దలఁచిఁ గ్రంథములం దలపోయు చుండఁగా.

32

సీ. వావిల్లనద్వంశఁవరమా క్తికంబయి వేంకటేశ్వరశాస్త్రిఁ విశ్వసిత
విఖ్యాతినిం గాంచిఁ వెలసె; దదగ్రజం డనఘుఁ డసంతనారాయణార్యుఁ
డఖలశాస్త్రజ్ఞుడై యూది, మహాశూరసంస్థానపండితఁసత్కృతిఁ గని
మాతృభాషాసేవఁ మహితరీతిని జేయు కౌతూహలంబునుఁ గాంచి యాంధ్ర
నద్గంధముద్రణఁసమధికకృత్యంబు నిర్వహింపఁగఁ బూనఁనేర్పు మెఱయ;
తే. వేంకటేశ్వరశాస్త్రికిఁ విమతవాద,ఖండనోద్దండనకు నయ్యెఁ గాంత మంగ
మాంబనీతివిభాషణఁయాయురుపుర, కాత్మజఁడుగల్గె విద్యదాఁరాధ్యుఁడగుచు.

క. ఘనమతి భావాద్యయవిదుఁ, డనుకంపానీరరాశిఁ యాశ్రితనుజనా
వనచతురుఁడు ఊతి వెలసెను, వినుతమహాకీర్తి యగుచుఁ విబుధేంద్రుండై.

క. తను రామస్వామిసమా,ఖ్యను బిల్వఁగ నూరివినుతుఁడై పరమేశాం
ప్రసిహితమతియై చెలఁగెను; ఘనమతి కాపండితేంద్రఁగణవినుతునకు.

33

చ. పరిహితచర్యయే తనకుఁ భద్రవిభూషణమై చెలంగ ను
న్నతిమతి సర్థిబృందము లఁసారత మెంతయు వేడ్కరాఁగ నా
దృతిమెయి నన్నదాసమునఁ నేర్పడఁ దన్నుచు సాధుశీలయై
సతి యలరారె భూతదయఁ చాలఁగ నొప్పఁగ సద్గుణాధ్యయై.

36

క. జ్ఞానాంబ యనెడు నాహ్వయ, మూని సతీరత్న మామెఁ యొప్పి కనియె న
తూనుఁ గుమారుని బావ్యతి, తా నెలమిం గన్నయట్లు; తత్తనయండు.

చ. తననుగుణప్రసూనము నతంబు మనోహరరీతి బొల్పి న
జ్జననుతిఁ గాంచి దిగ్భవతిఁచారుశిరోహభూషణంబుగా
దనరి యతుల్యమై తగువిధంబున నొప్పుగ నర్థిచాతకా
వనఘనుడై మహానుగుణఁవారమనోహరుడై చెలంగుచున్. 38

సీ. వావిళ్లనద్యంతఁవార్ధిసుధాంశుడై భాషాప్రపంచసత్సాల్పనైక
నిరతుడై యచ్చిన్ననియతినమాదృతి నెనఁగి పండితనత్కవిత్వరాలి
బహువిధంబుల; గౌరవంబున నలరించి యానందపరవశుం డగుచు వెలయు
వేంకటేశ్వరకాస్త్రిఁ వేమక నొకనాఁడు తనపంక్తి భుజియించుననునమాదృ
తే. తినిగనుంగొని బ్రహ్మాండఘనపురాణ, మునురచించితి వాంధ్రభాషనుదగంగ
నాదికావ్యముఁ దెనిఁగింపవయ్యభవ్యభణితిసత్కృత్యమిదియనిపరమనియతి.

చ. అని పురికొల్పి నయ్యనఘునానతి కీర్తికరంబు పుణ్యదం
బునగునటన్న యాశయముఁ డబూని మహాత్మక! యట్లై రాముగా
భను దెనిఁగింతు నన్నఁ బ్రచుదంబున వేగ రచింపు మెప్పుడో
యనకు మటంచు న న్నలరునట్లుగఁ జేసె సమానమైత్రితోన్. 40

ఉ. అంతియకాక ముద్రణసహాయముఁ జక్కగఁ జేయువాడ నీ
వింతయుఁ జింతనొందఁ దగఁ డే గలుగంగ నటంచు నాదృతిం
బంతము మీఱఁ బల్కి తనవాక్కు ఫలింపఁగఁ జేసె నత్య మా
వంతయుఁ దప్పుకుండ నుజ్జనావనదక్షత పెంపుమీఱఁగన్. 41

చ. అనుజనియట్లు నన్ను గనఁ నావృతి మీఱఁగఁ బిల్వబంచు నేఁ
గనఁబడ సంతసించు గలకాలము నాదగు చెంతనుండుమా
యని మృదుభాషణంబు లొగి ఁ నాడును, వీడుట కాత్మనోడు నా
యనఘుని నెన్నఁగా వశమె యల్పతరోక్తుల నించుకేరియన్. 42

చ. కపట మొకింతలేని దయఁ గన్నడ రాముకృత్ రచింపుమా
యివుడని భుక్తికాలమునఁ నెంతయు నాదృతిఁ బల్క సంతసం
బపరిమితంబుగాఁ బొలయఁ నైతిని ధన్యుడ నేటి కంచు రా
ముపదనరోరుహంబులకుఁ మ్రొక్కి “తథాస్త”ని వారిచెంగటన్. 43

సీ. పని విని కడవకుఁ జనుదెంచి శ్రీ గార్లదిన్నెకులాంబునిధి విధుండు
నా నుద్యవంబంది యహితవృత్తియై న్యాయవాదియు నొచునలరుచున్న
రమ్యసద్గుణసాంద్రుఁ రామేశ్వరామాత్యు సౌధంబున వసించి యంతనమున
నాయనమన్నన లందుచు నాంజ్ఞేయపాతశాలఁ దెనుంగుభాష నేర్పు

వృత్తిచే సంసారః మెట్టా సాగించుచు రామాయణంబు నాంధ్ర మొనరింపఁ
బూనితి; సావనఃమానంబున నాదు వయసునుప్పదియైదవ దగుచుండఁ
బెద్దలయనుమతిఁ బ్రియమార మొదలిడి వర్షత్రయంబు నాపైని మాన
దశకంబు లెక్కింపఁ దగునంతకాలంబునను బూర్తి నొందించితిని బరేశు

తే. కరుణ; నిట్టులు నజ్జనుల్ నిరుపమప్రియంబునంబ్రోతనిహింపదివ్యతమగాభ
యనుయశంబును గాంచినయట్టిరాము, చరితమును జేయ నెంచినపావంతమలర.

సీ. హలాన్యమాహత్యః మనుస్కాండభాగంబు నాంధ్రీకరించితి నాదియందు
నవ్వలలితాంబు దగునుపాఖ్యానంబు దెనిగించినాడను దేశికాజ్ఞఁ
బండితేంద్రానుజ్ఞఁ బాటించి బ్రహ్మాండమనువురాణముఁ జేసితిని దెనుంగు
వీనియంతరముల విమలగాథలఁ గొని చిటుతగ్రంథములుగఁ జేసినాడ

తే. నాదికావ్యంబునాగ విఖ్యాతిఁ గాంచి
యిహపరసుఖంబుల నొనంగు నీపవిత్ర
రమ్యరామాయణంబు నాంధ్ర మొనరింతు
శ్రీరఘూత్తముఁ గృతిపతిఁ జేసి యివుడు.

45

+॥ రామాయణ ప్రశంస. ॥

ఉత్పలమాలికః—

ఎందఱా తెన్నొసర్పిరివు డేలొకొ? యిట్టిప్రయత్నమంచు న
న్నందుచుగాక నిశ్చయమ యో నొకభంగిఁ దలంపఁ గాని నా
ముందటివార లిట్టి విధముం గయికొన్నయెడఁ జగంబున
బృందముగాఁగ రాముకథ నిన్నివిధంబుల నుండకుండుఁగా?;
యిందఱె తెన్నుఁ జేయఁదగు నీకృతినంచు నియామ మున్నదే?
యెందఱు రామచంద్రుని యహీనకథాసుధఁ గ్రోలి తృప్తినిం
బొందెడువుణ్యముం గనుచుఁ బొల్తురొ వారల కిట్టి కావ్య మిం
పొందఁగఁ జేయుభాగ్య మిల నొక్కవిధంబునఁ గల్గు; మానిరా
డ్బృందవరుండు వాల్మీకియు విస్తృతసారతర్కయుక్తిచే
నుందరమైన యీకృతిని శోభిలఁ జేసె జగంబునందు; నే
మందుఁడుగాని దాని నొకమాటు తలంచిన సాధుచిత్తుడై
పొందును విష్ణులోకమును; బూనిక మీఱఁ దెనుంగునేయఁ బూ
నందగు భాగ్యమే గలిగినన్ మఱి చెప్పఁగనేల? కాన నె
ట్లెందఱు తత్ప్రియత్నముల నింపుగఁ జేసిన సంతమేలె యో;
జందరు నెందఱే గనినఁ జాలు నటంచుఁ దలంతురే? జగ
త్పుందరు రామునిం బొగడుచు మదిని స్మరియించుచుండినన్

బొందును బుణ్యరాసులును ♦ బూజ్యతరంబగు ముక్తి; కావునఁ
దెందములోఁ దలంచుచుఁ గడిదిముదంబునఁ దత్కథా నతం
బుం దమి వ్రాయుచుఁ మఱియుఁ ♦ బూజ్యతదర్థము నెంచుచుండుటే
యందము, తృప్తినిం గనఁగ ♦ నానాళా! యెవ్వరి కై న నిర్ధరణ. 46

క. అనుచుం దలంచుచు రామా,యణమును బఠియించి దానిఁవాఙ్మయలఁ జక్కం
గను బాఠఁజూచి నెవ్వన,మునయందుఁ వానియర్థమును గైకొనుచుఁ. 47

తే. పెక్కు వ్యాఖ్యలు భావములే ♦ పెక్కుగతులఁ, దెల్పునరిపడకుండును ♦ దిందలంప
నొక్కదానికి వేటొకఁ ♦ డొక్కచోట, నన్నియునుగూర్చి తెనిగింపఁగ నెనరిగ.

క. జననీభావముఁ గనఁబఱచు నొక్కవిద్వాంసుఁ డట్టిచోట నె జక్కం
గను భార్యయ నెడు భావము, గనఁబఱచుమఱొక్కనూరికడుఁ బొందితిచేఁ.

ఆ. అట్టితావులందు ♦ నయ్యర్థములు రెండు, నరిగ నన్వయించుచుం దమునను
దెనుఁగుచేయుటనఁగఁ ♦ జనదె! కష్టం బన, దీని నెఱుఁగరాకొ! ♦ ధీరు లెల్ల.

సీ. గోవిందరా జొక్క ♦ గూఢార్థమును లాగు నట మహేశ్వరతీర్థఁ ♦ డర్థమొందు
దెలుపు నట్లే యితరులు వేఱు భావంబుఁగనఁ బఱతురువానిఁ ♦ దెనుఁగునందుఁ
బలుక శక్యముగాదు ♦ పలుతావులం దట్లు కనఁబడుఁగాన నేనును శ్రమించి
వాఙ్మయమహార్థంబు ♦ బాగుగ గ్రహించి నందర్పశుద్ధిని ♦ జక్క నఱిగి
తే. తనదుపై త్యంబుగొంతయుఁ ♦ దాల్చిపాక, వారిపై త్యంబుగొంతయఁ ♦ భంగినిర్వృ
రనువదించినయర్థంబు ♦ గనఁబడునటు, కూర్చినా భావమునుగొంతఁ చేర్చిమఱియు.

క. మునివాక్కులఁ గల యర్థం
బును వ్యర్థముచేయ కొక్క ♦ పోలికను దెనుం
గునఁ గూర్చితి; వ్యాఖ్యాదవ్యయ
మునఁ గల్గిన యర్థయుగము ♦ మునుకొని యొకచోఁ. 52

క. తెలియంగ లలితపదములఁ, బలికితి మూలార్థమునకు ♦ భంగమ దెట్టుల్
గలుగంగనీక పొందితి, గలిగినయందాఁకఁ గూర్చు ♦ గల్గితిఁ జుండీ!. 53

శా. పారావారముభంగి నిమ్మమగు తాత్పర్యంబునం బొల్పుచుఁ
పారస్పరపదార్థయోగమున మింఁచం జాలి చెన్నారుచుఁ
శ్రీరామాయణ మొప్పు దానిఁ దెనుఁగుం ♦ జేయంగ నర్హుండనే?
శ్రీరాముండె సహాయుఁ డన్న నియతిం ♦ జిత్తంబు తృప్తిం గనఁ. 54

మ. పరదేవీకరుడై కదృష్టి పొలయఁ ♦ భవ్యంబుగాఁ జేయ నా
తరమే? యంచుఁ దలంచి మానక యనంతంబైన భక్తున్వృత్తిం
బరమంబై తగు రాముగాథఁ దెనిగింపం బూనితిఁ నత్కవీ
శ్వరులారా! కరుణింపుఁ డీకృతి సభాస్తారాద్యుల బొందఁగఁ. 55

క. అనుచు శ్రీమద్భాగవతమును దెనిగించు నాశయం బిది యనుచు
నునమున సిద్ధాంతముఁ జక్కనిభంగి నొనర్చుకొని నిశామముదమునఁ. 56

తే. పెద్ద లుపదేశ మిచ్చి రీప్రియతమంపుఁ
గృతిని రామాంకితము చేయు ఁ మీపటంచు
మేలు మేలిది దీనిని ఁ మించుశుభము
గలదె? జగమందు వెదకినఁ ఁ గాని యెపుడు.

57

క. కృతి యాదికావ్యములు శ్రీ, సతి రాముం డిట్టికృతికిఁ ఁ బరియగునట పం
డితులాజ్ఞ చేసిరట ఫల, మతిశయముట కొడువయేమి ఁ యగు నా కింకఁ. 58

సీ. శాంతశృంగారాదిసకలరసంబులే యాభరణాళిగా ఁ నలవరించి
నిరుపమాలంకారనియతిఁ బెంపొందించి శాస్త్రవద్ధతులను ఁ సంస్కరించి
గంభీరభావములఁ ఁ గలుగంగ వెలయించి పాశశయ్యాశుద్ధిఁ ఁ ప్రాధఁజేసి
గతివిశేషములఁ జక్కనిరీతిగాఁ బెంచి నందర్శనంశుద్ధి ఁ సంతరించి

ఆ. కృతికుమారి దీని ఁ జతనంబు మీఱంగ, సకలవిధములను నెఁసంగఁ జేసి
రామచంద్ర నకును ఁ రమణ సర్పించితిఁ, బరమమంగళంబు ఁ బడయఁ గోరి.

తే. ఏకపత్నివ్రతుండ నా ఁ కేల యిట్టి, కృతినీతంబిని యనఁబోకు ఁ ధీతిపతింద్ర!
ధరణితనయ యయోనిజతనరు నెట్లా, యిట్టి దేనుమ్ము స్థిరతరఁభ్యాసినదియు.

క. ఇసుమంతయైన దోసము, పొసఁగదుగద దీనియందుఁ ఁ బూజ్యయశమునఁ
దెసల్లె నావరించును, ననమతరాకృతిని వెలయు ఁ నవని సతంబుఁ. 61

చ. అనిరఘరామచంద్ర, వినయంబున వేడి మహాత్ము లాజ్ఞ యి
చ్చినవిధ మెల్ల నామదిని ఁ జేర్చి సునిశ్చలమానసుండనై
తను విది కల్గినందులకు ఁ ధన్యుడ నైతిని నేటి కంచు నెం
చి నియతి; నింక నాకథను ఁ జెప్పెద నించుక మూఁడుమాటలఁ. 52

+ ❧ కృతి క ర్తృ వం శ ము. ❧ +

తే. ఎందు నుకవులునద్యశంబొందియుండి, నారొకవిధాతయగుతిక్కనయజనించి
ప్రథితకీర్తిని మించి భారతముఁదెన్నఁ, జేసెనో మండలం బదిఁజీతఁజెలగు.

తే. అదియె నెల్లారుమండలం ఁ బండునున్న
వారు నెఱజాణులనఁగఁ బేర్వడసి యుంట
యెల్లరికిఁ దెల్లమే కద ఁ యల్లపురికిఁ
బల్లిమంబునఁ దగుఁ గలుఁపాయ యనఁగ.

63

క. జననంబందితిఁ దత్పురి, మును పచ్చటఁ గొంతకాలము వసించిరి నా
జనకునిపూర్వు లజేటికొ, ఛనుదెంచిరి వారు కడవంసన్నిధి నుండఁ. 64

సీ. చారుపినాకినీఁ తీరమ్మునం దగి ఖ్యాతినొందినయట్టి ఁకడవపురికి
 నీకాశ్రమున నాలుఁగే యామడలమేర రంజిల్లు సగ్రహారం బొకండు
 తృణకాష్ఠజలనమ్ముఁద్దిని గాంచి వేంకటరామపురంబు నా ఁ రమ్యమగుచు
 నలరారు నవ్వరి ఁ వెలసిరి మావారు జనమందివారనఁ ఁ దెనుఁగునాటి

తే. ధాత్రిసురు; లింక మత్ప్రీతిఁతామహుండు
 నూరుభట్టన వెలసెను ఁ శ్రుతివిదగ్రస్యఁ
 డతని తనయుండు వేంకటేశావధాని
 యతనికిని బేరమాంబ భార్యయయి వెలసె.

65

క. పతిభక్తియె తనకున్నతఁగతి యను నిశ్చయము తనరఁగఁ దత్పతి యీ
 ట్లితిఁ గీర్తనీయనుగుణా, కృతియగుచుం బేరమాంబ ఁ యెనఁగె ననమతఁ.

సీ. ఆదంపతుల కిద్దఁ తాత్పర్యపుల్ గల్గి రండు సుబ్రహ్మణ్యఁ ఁ డగ్రజన్మఁ
 డతనిసోదరుఁడు శేషాహ్వానముం డీయిర్వ రమలచిత్తులు భవ్యఁయశులు దేవ
 దేవాంఘ్రివంకజాఁధీనమానసులునై వెలసిరి; శేషాద్యుఁ ఁ డెలమిఁ గాంచె
 బుత్తు లక్ష్మీశబ్దఁపూర్వకనారాయణాహ్వానము; సగ్రహం ఁ డైన యట్టి

తే. భూరికీర్తి సుబ్రహ్మణ్యఁబుధవరేణ్యఁ
 డఖిలజనసుతశీల భవ్యగుణజాల
 నుభయకులకీర్తిదాయని ఁ నురుడయార్ద్ర
 హృదయఁ గామాక్షి యనునతి ఁ నెలమిమిగుల.

67

క. పెండిలియై సద్గుణగణ, మండితుఁ డాభూనురుండు ఁ మహిమం జేసెఁ
 ఖండేందుధరక్రియము ల, ఖండేఫలప్రదములు నగు ఁ కార్యములఁ దగఁ. 68

ఆ. అట్టిదంపతులకు ఁ నాత్మజ లిరువ్విరు, తనయుఁ డొక్కఁ డగ్రఁతనయ సుబ్బ
 మాంబ యన్నపూర్ణ ఁ యనుజాత శేషాద్రి, యనెడు నేను వారి ఁ కవరజండ.

క. జని నేఁ గలువాయపురం, బునఁ గాంచితి నన్నుఁ బ్రీతిఁ ఁ బూనినమదిఁ బెం
 చెను మేనమామ ఖ్యాతిం, గని వేంకటసుబ్బయ్యాఖ్యఁ ఁ గనిన మహితుఁడే.

సీ. పిన్నతండ్రియు నన్నుఁ ఁ బ్రియమునరక్షించె మాతులుం డప్పు డఁమర్త్యలోక
 మున కేగియుంట న ఁ న్ననునయంబున గొరిపెద్దివంశ్యుఁడయి ఁ విమలచిత్తుఁ
 డలరి కాపాడె రాఁమయ్య రెండవబావ జననిలేనిఁజంతఁ ఁ గనఁబడనటు;
 లంతియకాక విఁద్యాధిగ్నినై కాశ్యాదిదూరస్థలంబులఁ ఁ దోఁచునన్నుఁ
 గనఁజాల కా ర్తిని ఁ గనునాడుతండ్రికిఁ దగునహయమొసంగి ఁ దయచెలంగ
 నన్నును ద్రవ్యదానంబున నలరించి యుద్వాహమున కెంతొ ఁ యువకరించి
 పిన్నవాఁడనయైనఁ ఁ బెద్దగా నను నెంచి చెప్పినచొప్పును ఁ దప్పకుండ
 వర్తించె; నీవిధి ఁ బంధుపోషణమునఁ ఁ దనరారి గురుపాదఁవనధుహముల

తే. గొలిచి శ్రీ దేవి సంప్రీతిఁ ♦ దలఁచి పెద్ద, లనుమతింపఁగ నాదికావ్యమునుదీని
దెలుఁగొనర్చిమహాఫల ♦ మెలమిఁ గోరి, యిమలభక్తినిశేషాద్రియనెడు నేను.

✽ శ్లోకముల సమర్పణము. ✽

క. ఓంకారరూపునకుఁ బటు, హంకారప్రళయితారిఁ యోధునకు మన
స్సంకటహరునకు విగతక, శంకునకుఁ మగుణగణవిలాసయశునకుఁ. 72

క. అండజవిభవహనునకు, ఖండితశివచావునకును ♦ ఖరముఖ్యమహా
ద్దండానురయమునకుఁ బ్రహ్లాదగణాధీశ్వరున కహార్యబలునకుఁ. 73

క. ఉద్యద్దినేళబింబ, ప్రద్యోతాంగునకు యోగిఁరాడున్నతహృ
ద్విద్యోతమానరూపున, కాద్యునకుఁ సర్వదేవతాధీశునకుఁ. 74

క. కరుణాపారావారున, కరుణాస్వయవార్ధిశశికి ♦ హరిహయముఖిని
ర్జరసంఘర్షితపదునకు, హరికిఁ శ్రీపతికి దశరథాత్మజమణికిఁ. 75

క. ధారాధరరూపునకు గ, భీరాళయునకును భక్తభీహరునకుఁ
మారుతినేవితపదునకు, శ్రీరామున కఖిలమానిచిత్తవనతికిఁ. 76

తే. భక్తవాంఛాప్రదుండను ♦ పరమకీర్తి, గన్నపరమేశునకు శ్రుతిగమ్యునకును
సర్పణంబుగఁ దెనిగించిఁనట్టి యీమ, హాకృతికి నెవ్విధంబున ♦ నాది యనిన.

శుభము.

ఆంధ్ర శ్రీమద్రామాయణము.

బాలకాండము - ౧ సర్గము.

- క. మునివగుడు తపస్విద్యామనిరితుడై పండితాళియందు త్తముడై
తనరెడు నారిదుఁ బ్రశ్నించెను వాల్మీకి యనుతపస్విచిత్తం బలరన్. ౧
- క. ఈవసుధాస్థలి నిత్తటి, నేవాఁడు ప్రతాపశాలి యెవఁడు గుణయుతుం
డేవాఁడు సత్యనచనుం, డేవాఁ డగు ధర్మవేత్తః సృఢనిశ్చయుఁడున్. ౨
- తే. సర్వభూతహితుండును ధన్యురిత్ర
యుక్తుఁడును బ్రయదర్శనుం ధరుతరజ్ఞఁ
డతిసమగ్గుడు జితకోపుఁ డాత్మవిదుఁడు
కాంతియుతుఁడు కృతజ్ఞుడై క్రాలు నెవఁడు. ౩
- క. అనసూయుం డేవాఁడగు, జనసంక్షయకాలమందు ధాతామర్షం
బున నొప్పి నెనని కమరులు, ననయము భయ మందుచుందుఁరాత్మలయందున్.
- తే. ఇద్ది నే వినఁ గోరఁగఁ నెంతొ కాతు, కంబు గలవాఁడ నోమునికాంత, యిట్టి
నరు నెఱుంగ సమర్థుండఁవరయ నీవె, యనెడు వాల్మీకిప్రశ్నవాఁకృము విని తగ.
- తే. మూఁడుబోకంబుల నెఱుంగు ధన్యునివరుండు
నారదాహ్వయుఁ డోమునినాథ, వినుచు
యనుచు నామంశ్రణముచేసి ధర్మ మెంతొ
యతిశయంబుగఁ బొంగ ని ట్లనియె నపుడు. ౬
- చ. విను మునివర్య! నీ విచటఁ ధర్మోనినట్టి గుణంబులెల్ల మే
దినిఁ గడు దుర్లభంబులు మఁదిం దలపోసి వచింతు నిట్టివా
ఘనగుణముల్ కలట్టివరు ధర్మపరాక్రమశాలి రాముఁ డం
చును జనముల్ తనుం బిలువఁ శోభిలు; ధీరుఁడు రత్నిమంతుఁడున్. ౭
౪. ఇట్లొక వనఁబడు ధర్మభీషకులమున జనియించి, వశియయి ధర్మసూద
నుఁడు, వాగ్గి, బుద్ధిమంతుఁడు నీతిమంతుఁడు సర్థవంతుఁడు నియంతాత్మకుండు

- విపులాంసకుండును వితత బాహువు, మహాహనువు, గంబుగ్రీవుఁడరియముండు
 దీర్ఘ తూణీరుండు ♦ దీర్ఘ వత్సుఁడు, గూఢశత్రు, వాజానుహాస్తవ్యయుండు
 తే. చారుశీర్షుండు, విక్రమ ♦ సంయుతుండు
 హరిఫాలుఁడు, సమవిభక్తాంగుఁడు, సముఁ
 డతులసున్నిగ్ధవర్ణుండు ♦ సతివిశాల
 వత్సుఁడు, విశాలవృశుఁడు సులక్షణుండు. ౧౧
- క. అతిశయబ్రహ్మీనంతుఁడు, ప్రతాపఖని, ధర్మవిదుఁడు ♦ ప్రజలకు హితమే
 సతతముగోరెడుపుణ్యుఁడు, ఋతవాక్పియుఁడు నయశస్వియెన్నగళుచియున్.
- తే. జ్ఞానసంపన్నుఁడు సుబుద్ధి ♦ సంయుతుండు
 వత్స్యఁడు ప్రజాధినాథుఁడు ♦ ద్వంద్వసముఁడు
 శ్రీయుతుఁడు, ధాత, రిపుహర్తృ ♦ జీవలోక
 రక్షకుండును, ధర్మసంరక్షకుండు. ౧౩
- క. తనధర్మము రక్షించుచు, దనప్రజలను గాచి వేనతత్త్వ మెఱింగి వే
 దనికరమున కంగము లై, తనరెడు శిక్షాదిపట్కతత్త్వజ్ఞుం డై. ౧౪
- క. వెలయు ధను ర్వేదంబున, సలఘుతరప్రాధిమమున ♦ సలఘు శాస్త్రం
 బులయర్థతత్త్వమెఱుంగుచు, నిలఁ బ్రతిభానంబుస్మృతియుఁ నెనఁగుచునుండున్.
- తే. సర్వలోక ప్రియుండయి సాధువగుచు, గడునదీనాత్ముఁడ విచక్షణుఁడునయితగి
 సింఘవులచే సముద్రంబు నేవితమగు, నల్లెపుడు సజ్జనౌఘసమావృతుండయి.
- క. ఎపు డేక ప్రియదర్శనుఁ, డు పూజ్యతముఁ డఖిలనుగుణుఁడును, గోసలదే
 శపుఁబ్రతి యనుంగుఁబత్నికి, నసరిమితానందవృద్ధి ♦ సలరించి తమిన్. ౧౬
- తే. సర్వసముఁ డై ప్రకాశించి ♦ తును నతండు
 సారగాంభీర్యమున వార్ధి ♦ సరణి మించి
 ధైర్యమున హిమవంతుఁ డై ♦ తనరి, వీర్య
 మునఁ దగఁ విష్ణుతుల్యుఁడై ♦ ఘనత మీఱి. ౧౭
- క. సోమునివలెఁ బ్రియదర్శనుఁ, డై మేదినితోడ నోర్పునందును, గిన్న
 భీమానలుతో, ఋతమునఁ, దామాటల ధర్మతోడఁగ నముఁగగుచున్. ౧౮
- తే. అలధనదుతోడఁ ద్యాగంబునందు సాటి
 నంది యేవంవిధగుణగణాభియుక్తుఁ
 డగుచు సత్యపరాక్రముం ♦ డగుచు, జ్యేష్ఠుఁ
 డగుచు శ్రేష్ఠగుణాన్వితుం ♦ డగుచు వెలసి. ౧౯

1 శిక్ష, కల్పము, వ్యాకరణము, నిరుక్తము, జ్యోతిషము, ఛందస్సు. ఇవి వేదాంగములు.

2 ప్రతిభానము=వ్యవహారకాలమునందుఁ బ్రాగ్భూతశ్రుతార్థము స్ఫురించుట అదిగలవాఁడు.

క. తనరారెడు శ్రీరామునిఁ, దనప్రియనుతు దశరథుండు ♦ తమిఁ బ్రకృతిజనా
వన మెప్పుడు కోరెడువాఁ, డని ప్రకృతిప్రియనువాంఛనాత్మం గనుచున్. ౨౦

తే. యావరాజ్యపదంబున ♦ సతనిఁ గూర్చు, బ్రీతిచే నిచ్చయించె నా ♦ భూతలపతి;
యతని యభిషేకసంభారముంతఁ గాంచి, రాజు ప్రియపత్ని కేకయరాజపుత్రి.

క. మును వరములఁ బతివలనం, గొని యున్నదిగాన దేవికోరిక యాచిం
చెను భర్త నిట్లు రాముని, వనమున వాసం బొనర్పఁబనుపు జవమునన్. ౨౧

క. భరతున కభిషేకంబును, జరపుము నాధర్మపాశసంయతుఁ డై యా
నరపతి ఋతవచనుఁడు గను, క రామునిం బ్రియకుమారుఁ ♦ గానకుఁ బంపెన్.

క. పితృనిర్దేశమునలనన్, బ్రతిజ్ఞనుం గావ వీరవరుఁ డగురాముం
డు తరలి కేకయపుత్రీ, హితకారిణ మగుటవలన ♦ నేగెన్ వనికీ. ౨౨ 22

చ. వని కిటులేగు నాతినిని ♦ భ్రాతకుఁ గూర్చెడు రాము మైత్రిచే
దనజనయిత్రి కెంతయు ముదం బొనఁగూర్చెడు లక్ష్మణుండు శ్రీ
తిని వినయాన్వితం డగుచుఁ ♦ దృష్టి సహోదరధర్మ మన్నిటం
గనఁబడఁజేయుచున్ సఖుఁడు ♦ గావున గాముని వెంట నేగెఁ దాన్. ౨౩ 23

సీ. జనకునికులమున ♦ జనియించి, దేవమాయవలె నిర్మింపంగ ♦ నై ననుదతి
సర్వలక్షణయుక్త ♦ సాధ్వీసుఖలలోన ను త్రమసారి నా ♦ నొప్పు గన్న
చారుశీలయు నిత్య ♦ మారామునకుఁ బ్రాణపద మైన ప్రియతమపత్నిసీత
యును రాము ననుసరించెను, జంద్రురోహిణి యనుసరించు న దెట్లులట్లు; పౌరు

ఱ. లనుఁగుఁడంద్రి దశరథావసీపతియు దూరంబు తన్నుఁగూడి ♦ రాఁగ నరిగి
యంత శృంగిబేర ♦ మనుపురమ్మన సూతు, గంగ యొడ్డు జేరఁగానె విడిచె.

తే. బోయలకు రాజు ప్రియుఁడునై ♦ పాలుచు గుహుని

ధర్మమితి యగు రాముండు ♦ తాఁ జని కని

యతనితోడను సతితోడ ♦ ననుజతోడఁ

గలిసి వనినుండి వనమున ♦ కెలమి నరిగి. ౨౪

25

క. జలభారపూర్ణకైవలి, నుల దాటుచుఁ బోయి యచట ♦ నూత్నవిభూతిఁ
వెలయు ఘనచిత్రకూటము, న లలి భరద్వాజ శాసనంబున గృహమున్. 3౦

క. మనము నలరించునట్లుగ, ననువొందఁగఁ జేసికొని మహాహర్షమునన్
వనితాలక్ష్మణసంయుక్తిని గాలముఁ గడిపె దేవదేవుం డచటన్. 3౧ 27

తే. దేవగంధర్వసంకాశు ♦ లై వజ్రలెడు

వార లచ్చట సుఖముగ ♦ వాస మొప్పుఁ

జేయఁగాఁ బురి దశరథుం ♦ డాయనుంగుఁ

దనయుఁ దలపోసి సుత శోకమునఁ గృశించి. 3౨

28

క. హితమతి రాముడు పర్వత, పతీయందు వసించె నపుడు ♦ పతి యపుడె పురిగ్
నుతుఁ దలంచి యేడ్చి స్వర్గ, క్షీతిఁ బొందెను; భరతుఁ డట వశిష్ఠప్రముఖుల్.

చ. జనపతి స్వర్గ మొందె నిక ♦ త్కృతలరక్షణ మీవె చేయుమా
యని తనకాజ్ఞ చేయఁగ మహాబలుఁ డౌ సతఁ డిచ్చగింపఁ డ
య్యెను దనయన్న రాజ్యము; నహీనపరాక్రమశాలి యప్పుడే
చనియెను రాఘవాంఘ్రిల ప్రసాదముఁ గోరి యరణ్యభూమికిన్. 3౪ 30

తే. అడవి కేగి మహాత్మునినన్న సత్య, విక్రముని రాముఁ గాంచి యహిష్కరుఁ డర్థి
నార్యభావపురస్కృతుం ♦ డగుచుఁ గోరె, రాజ్యమున కీవె పతివిధార్హజ్ఞుడవని.

క. పరమోదారుఁడు సుముఖుఁడు, పరమయశస్కుండు నగుచు ♦ భాసిలు రాముం
డరిభీకరబలుఁ డప్పుడు, పరిగ్రహించ నిక ననియె ♦ వసుమతి మరలన్. 3౬ 32

తే. తండ్రి యానతి మీఱంగఁ ♦ దరము గామిఁ
దెలుప భరతుఁ డవ్వార్తను ♦ దెలిసి యన్న
పాదుకలయందె యారాజ్యభార మునిచి
మరల మరలను ధర్తంబు ♦ మందలించి. 3౭ 33

క. తనుఁ బంచ జ్యేష్ఠుడగు రాముని యానతి మీఱగామి ♦ మును కోరిన వాం
ఛను బొందకయేభరతుఁడు, ఘనరామాంఘ్రిల స్పృశించి ♦ కదలె నెనుకకున్.

తే. జ్యేష్ఠు నాగమనంబె కాంక్షించి భరతుఁ
డాయయోధ్యకుఁ జనక తదంతికమున
సలరుచున్ననందిగ్రామ ♦ మనఁ జెలంగు
దానిఁ దాఁ బొంది రాజ్యంబుఁ ♦ బూని యేలె. 3౮ 35

మ. భరతుం డేగిన నిర్జితేంద్రియమహావ్యాపారుడు సూన్యతా
దరుఁడు శ్రీమహితుండునై తనకు నాధాత్మీకుఁ డెంచె న్నదిగ్
మరలం బత్తనవాసుతో జనులు పల్కాటుల్ ననుం జూడ వ
త్తురు నే నిచ్చట నుంట న్యాయమునకు ♦ దూరింబు గాకుండునే. 3౯ 36

తే. అనుచునేకాగ్రమసమునననువుమెఱయ, నెంచితాదంకాటవి ♦ కేగుటయె స
మంచితంబని తలపోసి ♦ యపుడెపోయె; భీమరూపంబుగానదివెలయుచుండు.

క. సరసిజనయనుఁడు రాముఁడు, విరాధుఁ డను శ్రూరిదనుజువీరు నటికి యా
శరభంగముని సుతీక్ష్ణునిఁ, బరమాత్మ నగస్త్యుని సతని, భ్రాతృను గనియెన్. ౪౦

చ. సరపతి యాయగస్త్యునివచనంబున నక్షయసాయకంబుగాఁ
బరఁగు నిషంగయుగ్మమును ♦ భాసురఖడ్గము నైంద్రచాపమున్

* అగస్త్యునిభ్రాతృ సుదర్శనావ్యాయుఁడు. శ్లో. యశియాశేషమేభ్రాతృ సుదర్శనశ్చితి
స్తోత్రః. అని సవత్కుమారసంహిత.

బరమముదంబునం గొనియె; ♦ వచ్చెను మానిగణంబు రాక్షసా
శురుల వధింపఁ గోరుటకు ♦ ఊరేగివిభుండు నసించుచోటికిఁ. ౪౩

39

చ. వనచరయు క్తుడై యటవి ♦ వాసముచేయురఘుప్రవీరుడా
మునివరభాషణంబులను, ♦ మూఘులు రాక్షసు లందు నుంటఁ దా
విని యపు డగ్నికల్పులయి ♦ భీతులునై తదరణ్యవాసులౌ
మునులు వినఁ బ్రతిజ్ఞఁ దగఁ ♦ బూనె సురారులఁ ద్రుంతు నంచనిఁ. ౪౪

తే. అందె నివసించి రాఘవుఁ ♦ డసురనారిఁ

గామగూపిణి శూర్పణఖను వికార

రూపయుతఁ జేసె నాయుంతి ♦ పాపబుద్ధి

యై జనస్థానమున నుండుఁనది మునీంద్ర. ౪౫.

41

క. తరుణి యదిపోయి చెప్పిన, నురుబలమున యుద్ధమునకు ♦ నుద్యుక్తులుగా
గరువమున రాఁగఁ ద్రిశిరుని, ఖరునిన్ దూషణుని వారి ♦ కాబ్బుము ననిన్.

క. తుచుమాడె; జనస్థానం, బునఁ బదునాలుగునహస్రములు రాక్షసు లే
పున నున్నవారు నుజిసిరి, ననిఁ గాపురమున్నరాముఁనలనం బెలుచుఁ. ౪౬ 43

క. తదనంతరమున జ్ఞాతులు, పదునాలుగువేలు తెగులఁ ♦ బరమాగ్రహ మూ
ర్ఛ దశగ్రీవుఁడు గని య,య్యదనున మారీచునిఁ సహాయము గోరెఁ. ౪౭

ఉ. వైరము గూడ దెప్పటికి ♦ బాహుబలుం డగు రాముతోడ నీ

పూరక యుండుటే తగిన ♦ దోదనుజేశ! యటంచు నెన్నియో

సారులు బుద్ధిచెప్పినను ♦ పైరణలేక తృణీకరించి దే

వారియుఁ గాలచోదితుఁడె ♦ యాటను వాడుచు దోడరా వెనఁ. ౪౮ 45

ఆ. రామునాశ్రమంబు ♦ రయమునఁ జేరె మా, యావియైన నిర్జఘరాచిత

రాకుమారు లిరువు ♦ రేకడకో కొని,పోవఁ బడిన యపుఁసపోయి యతఁడు. ౪౯

చ. జనకజ రాముపత్నిఁ గొని ♦ సత్వర మేగుచుఁ ద్రోవ కడ్డమై

తనుఁ జలమొప్ప మార్కొనినఁ ♦ దాన జటాయువుఁ బట్టి ద్రుంచి వే

చనియెను; గృధ్రరాజుఁ గని ♦ జానకివార్త నెఱింగి యేడ్చె నొ

య్యసఁ ఘనశోకతప్తుఁడయి ♦ వ్యాకులితేంద్రియుఁ డౌచు రాముఁడన్. ౫౦ 43

తే. ఆజటాయువుదహియించియంతిశోక, యుక్తుడగుచునువెదకుచునురుతరాట
విని గబంధుని ఘోరదంభినుని రూప, వికృతుఁ గాంచెను రాక్షసవీరునొకని.

క. అరక్షోవీరుని నీ,తారమణుఁడు త్రుంచి కాల్చెఁ ♦ దత్తనువు విధిన్

జేకుచు స్వర్గము నార, ఊరమణుఁడు తెల్పె శబరిచొప్పుం బతికిఁ. ౫౧

తే. రాఘవా! ధర్మచారిణిశ్రమణి ధర్మ, నిపుణఁ గనఁబొమ్ము నావినినిఖలశత్రు

నూననుండును బృథుల తేజుండు నైన, జానకీనాయకుం డేగె ♦ శబరిఁ జూడ.

తే. శబరి చక్కఁగఁ బూజంప ♦ జానకీశుఁ

డరిగి పంపానర స్తీర ♦ మందు నాంజ

నేయుఁ డ౯ వానరునిఁ గూడి ♦ నెమ్మి నతఁడు

తెలుప సుగ్రీవుఁ డనువానిఁ ♦ గలిసికొనియె. ౫౮

51

చ. అతిబలశాలి రాముఁ డపు ♦ డాతనికిం దెలియంగఁ జెప్పె నే

వితమునఁ జెల్లె వార్తయట ♦ స్వీయము జానకివార్త; కోసల

క్షీతివుని గాథనంతయును ♦ జెప్ప వినం గతనంబునౌట నా

దృతి దగునట్లుగా విని మదిం బ్రియమందుచు వానరేశుఁడున్. ౬౦ 52

ఆ. అగ్నిసాక్షికముగ ♦ నారాఘవునితోడ, సఖ్య మొగి నొసర్చి ♦ సర్వమును స్వ
చరిత మెఱుకపటచె ♦ జానకీతతి దుః, ఖమున స్నేహమునను ♦ గడఁక నంత.

చ. ప్రతిన యొనర్చె రాఘవుఁడు ♦ వాలి వధించెద సంచు; వాలి య

ప్రతిమబలుం డటం చవుడు ♦ వానరరాజు వచించి రామునం

దతిశయశక్తి కల్గునొకొ ♦ యం చనుమానము చెంది రాఘవ

క్షీతివునకుం గనంబటచెఁ ♦ జిత్రక శేబర మొక్కదానినిఁ. ౬౩

54

తే. అదియు దుందుభిసంబంధమయి మహాద్రిఁ

బోలియుండు, నాయెమ్మను ♦ భూవిభుండు

గాంచి చిటునవ్వు మోమునఁ ♦ గ్రాలఁ గాలి

బొటనప్రేలను జమ్మినఁ ♦ బోయి యదియు. ౬౪

55

క. కడువడి దశయోజనములఁ, బడియె మహాబలుఁడు దీర్ఘ ♦ బాహువు నగు న

ప్పుడమిపతి సప్తసాలము, లడఁగంగా నొక్కవాడియమ్మన నేసెన్. ౬౫ 56

క. శర మది యా సాలంబుల, వరుసం దునుమాడి యంతఁ ♦ బర్వతమును దూ

తి రసాతలమునకుం జని, త్వరిం గాఁ జనుడెంచి చొచ్చెఁదనదగుపదమున్. ౬౬

సీ. సంక్రీతచిత్తుండై ♦ సరిగ వానరపతి నెన్ననమ్మన రాముఁనమ్మి యతనిఁ

గూడి వేకిష్కింధంకును బోయి యటగుహఁ గని శాతకుంభపిం ♦ గతనుండు

హరివరుండును నయి ♦ యలగు సుగ్రీవుండు పోయి గర్జించిన ♦ భూరినినద

మునుదానివిని వాలితనభార్యదారాఖ్యనూటించుచు స్వసహోదగుపయిఁ

తే. గవినినం గని రాముఁ డొక్కశరనిహతి

నతనిఁ బోలియించె సుగ్రీవు ♦ సనుమతి నిటు

వాలి వధియించి తద్ద్రాజ్యవరపదమున

నిలిపె సుగ్రీవు వానరనికరవిభుఁగ. ౭౦

58

ఉ. వానరనాథుఁ డాత్మపరివారము నెల్లను బిల్వఁ బంపి యా
జానకినిం దగ్గఁ వెదకి ♦ సర్వదిశల్ కలయంగఁ జూచి యెం
దేని మహిజవార్తఁ గని ♦ యెంతో త్వరం జనుడెండు నాఁగ వా
రూనినశక్తిఁ బోయి రట ♦ నొక్కడఁ గొందఱు వానరోత్తముల్. ౫9

తే. క్షమను సంపాతి యనెడు నామమునఁ బరఁగు
గ్రద్ద యొక్కటి సీత వార్తను వచింప
నలరి రంతట బలవంతుఁ డై నహనుమ
యుప్పుసంద్రము లంఘించె ♦ నొప్పుమెఱయ. ౬౦

క. శతయోజనవిస్తీర్ణము, నితరాసాధ్యంబు నగుచు ♦ నెసఁగు జలధి దాఁ
టి తగ్గఁ రానణపాలిత, మతిశయవిభవమును లంకయును పురవరమున్. 61

క. కని యం దశోకనామక, వనమునఁ బఠిఁ దలఁచుచున్నవనితఁ సీతఁ
గనులారఁ గాంచి గుఱుతును, గనఁబఱచి ప్రవృత్తిఁ దెలిపి ♦ గారవ మలరన్.

ఆ. సీత నూఱిడించి ♦ యాతఱిఁ దోరణ, మును గడంకఁ బెఱికి ♦ తనుఁ జెనకఁగ
వచ్చు పంచసైన్యపతులను నధియించి, సప్తమంత్రిసుతులఁ ♦ జావ నణఁచి.

క. శూరవరుఁ డైనయక్షకు, మారుని బడనేసి యస్త్రమహిమకుఁ జిక్కె
మారుతి యంతట శతధృతి, గారవమున నొసఁగిన వరఃకలితుం డౌటన్. ౬౨

క. పైతామహాస్త్రముక్తుం, డై తను బంధించు నిర్దఃరారులవీరుం
డై తఱి గాదని యోరిచి, యాతీరున స్వేచ్ఛనుండియంతటఁ గినుకన్. 6౩

క. జానకిని విడిచి యట లం, కానగరముఁ గాల్చి నృపతికాంతునకుఁ బ్రియం
బూని యొసరింపఁ జేరెను, వానరవీరుండు మరలి ♦ స్వపురమ్మనకున్. ౬౪ 66

తే. రామచంద్రమహాత్మనిఁగఁగొమితార్థ, దాయకునిఁగాంచివలగొనితత్త్వమొప్పుఁ
జూచినాడను జనకునినుతనటంచు, విన్నవించెను మారుతి ♦ విమలబుద్ధి. ౬౫

చ. అనిలకుమారుమాట విసి ♦ యంతట వానరరాజుఁ గూడి యా
జనకకుమారికాధవుఁడు ♦ సాగరితీరముఁ జేరి సద్దమి
త్రనిభములౌ శరంబు నితాంతము ఖోభిలఁ జేసె సంబుధిఁ;
అనునయమొప్పు సంద్ర మపు ♦ డాత్మశరీరముఁ జూపె తేనికిన్. ౬౬ 68

చ. జలనిధి చెప్పినట్లు నలుసాగరబంధముఁ గట్టఁబంచి య
వ్వలికిని దాటి లంకఁ గని ♦ పంక్తిగళుఁ బవరానఁ గూల్చి ని
ర్మలగుణధుర్య సీతఁ గొని ♦ రాముండు లజ్జను బొంది క్రూరతం
బలికె గఠోరరీతిఁ గ సభం దగువారలు చింత నొందఁగె. ౬౭ 69

తే. శీలవతి యైన యానీతఃచాలఁగుంది, యోర్వఁజాలకచొచ్చె నయ్యుగ్రదహను
సంతజ్వలనునిమాటచేపవగతాఘ, జానకియటంచు నెఱిఁగియాచానఁగొనియె

సీ. రాముఁ డొనర్చు కాఁగ్యమృది దుర్భర మాటచేతఁ జరాచఁరానివీతంబు
నైన లోకత్రయఁనుమరర్చి గంధర్వసహితంబు సంతోషసాంధ్రమయ్యె;
నిర్జరు లతిభక్తి ధన్యతోఁ బూజింప సంప్రహృష్టంబయి ధానకీశుఁ
డలరాఁరె; సంత సత్యుస్సురేంద్రుని విభీషణుని లంక కభిషిక్తు ధానరఁజేసి

తే. రాముఁ డంతటఁ గృతకృత్యుఁడై మనోజ్వ
రంబు లేకయె మునమందె; ధమణదివిజు
లపుడు వరములు దయచేయ ధనుమతించి
వానరావళి బ్రదికించి మానవపతి. ౮౫

71

క. వరపుష్పకమున మిత్రుని, కరయుక్తి సయోధ్యకేగఁగఁగఁ నరలి మనో
హరిసత్యపరాక్రముఁ డగు, ధరణీశుఁడు మార్గమందుఁదమి మునిఁ గనియెన్.

క. అతఁడె భరద్వాజుం డన, క్షీతిఁ దగుఁ దత్పర్వశాలఁ జేరి యటవసిం
చి తగ్గ భరతునిచెంతకు, నుతిమంతుని వానరవధు మాగుతిఁ బంపెన్. ౮౭

క. భరతుని తత్వచరిత్రము, వసున్ దెల్పుచును గీతవర్వసహితండై
తలెను బుష్పకమున నా, పరాక్రనుధనుండు చాలఁ బరితృప్తుండై. ౮౮

క. ఘనమగు నందిగ్రామం, బును జేరి జటాళి విడిచి పొదలుచు భ్రాతల్
తనుఁగూడి రాఁగ ననఁఘుండు, జనకసుతం గూడి రాజ్యసత్వనమొందెన్. ౮౯

సీ. పరిహృష్టమై మోదపరవశమై తుష్టమై పుష్టమై లోక ధర్మ
సహితమై యానుయశబ్రవిహీనమై యోమరోగభయంబుఁ గాంచ కలరె
బురుషు లొకప్పుడు పుత్రవృత్తిం గన రతివలు విధనలై యార్తి గుంప
కయె పతివ్రతలయి సయమున నర్చింతు; రక్షిభీతియు సలిలార్తి గనక

తే. జంతువులు గ్రాలు బవమానజాతభయము
జ్వరభయము యున్నయంబుఁ దస్కరభయంబుఁ
గలుగ దొక్కప్పుడైన సంగరములెల్ల
నలరు ధనధాన్యసహితంబు లగుచు నవని. ౯౩

76

క. క్షీతి రాపంబులు నివ్వధి, సతిశయితం గ్రాలు నెల్ల ధరిమోదములం
గృతయుగమునందు వలె న, ప్రతిము లగుచు వజలుచుండు, వరధర్మములన్.

తే. వాజపేధశతంబులబహునువర్ణకముల నొనరించి యయుతకోట్యమలధేను
వుల నొసంగి శతానందుఁడలరులోక, మొందువాఁడు సుకీర్ణులనొందువాఁడు.

క. ధరణీసురులకు లెక్కిం, పరానిదిగ ధనమొసంగి భాసురయశుడై
నరనాథాన్వయశతములఁ బరగగ్గ ఫాపించువాఁడుబహుధర్మయుతిన్. ౯౬

తే. సర్ణముల నాలుగింటిని స్వస్వధర్మమందు నిలుచు విధంబున నలరఁజేయు
నని నేకాదశాబ్దసహస్రమేలి, బ్రహ్మలోకంబునకు నేగురాఘవుండు. ౯౭

తే. ఇది పవిత్రము పాపఘ్నమిద్ది పుణ్య, మిద్ది శ్రుతిసమ్మితంబునొనవఁడు దీని

- రాముచరితంబుఁ జదువు సర్వకలుషముల
నుండి నిర్మక్తుఁ డయి ముక్తి ధి నొందువాఁడు. ౯౮ 81
- క. ఈయాఖ్యానంబును రామాయణమును జదువు నాతఁ ధి డాయుర్యతుఁడై
పాయక సుతపాత్రాదుల, నాయుత్తమమైన స్వర్గముందు వసించున్. ౯౯ 82
- తే. బ్రహ్మణుఁడు దీనిని బఠించి ధి వాక్ష్విత్రి
తను గనున్, రాజ్యహీనుఁడౌ ధి ధరణివిభుకు
లుండు భూపతి తను, నూరుఁజుండు ధనప
తిత, మహత్వంబు శూద్రుండు ధి తృప్తిగఁ గను. ౧౦౦ 83

మొదటిసర్గము సంపూర్ణము.

౨ - వ సర్గము.

అథ బ్రహ్మ వాల్మీకిఁ ప్రతిత్తమగుట. అథ-

- క. అనివచించిన నారద, ముని దగువాక్యంబు వినుచుఁ ధి బూజించె మహా
ముని, వాక్యవిశారదుఁడై, తనరెడు వాల్మీకి శిష్యతపినయ్యుతుఁడై. ౧ 84
- తే. ధర్మమతియైన వాల్మీకిఁతన్నువిధిని, బూజ నలరంగఁ జేయ విభుధముని యగు
నారదుండును జనవేడి ధి నాకపథము, నందనుజ్ఞాతుఁడై పోయె ధి నంత నచట.
- క. మునిపతి ముహూర్తమాత్రంబున నిర్జరలోకమునకుఁ ధి బోయిన గంగా
ధునికిం జేరువఁ దనునా, ఖగ్నినదీతీరమున కేగి ధి యాతీరమునన్. 3 86
- మ. తనపార్శ్వంబున నున్న శిష్యుఁగని తీర్థంబంక పంకంబుగాఁ
దనరం జూపి యకర్దమం బిది భరద్వాజా ! మనోజ్ఞంబు న
న్యనుజనాప్తముఁ బోలియున్నది స్రవన్మంబై నపాథస్సుచే
విను మిందుం గలశంబు నిల్పి యిడుమా ధి వేల్కలం బిప్పుడే. ౫ 87
- తే. ఉత్తమం బీనదీతీర్థ ధి మిత్తటి నిట
స్నానమొనరింతు ననిన నా ధి చాత్రుఁ డమల
బుద్ధి, నియతుండునై వల్కముచు నొసంగె
మునికి గురువునకున్ మోదఁమునఁ జెలంగి. 2 88
- తే. ఛాత్రహస్తమునందుండి ధి సరగ వల్క
లమ్ము నియతేంద్రియుండుగు ధి నమ్మునిగొని
విపులవనమును నెల్లెడ ధి వేడ్కఁ గనుచు
సంచరించుచు సన్నికృష్టఫలమున. ౮ 89
- క. అనపాయంబుగ నిచ్చుగ, వనమునఁ జరియించు క్రాంచవాజి మిథునమున్

- గనియె మనోజ్ఞస్వనమునఁ,దనరంగ భగవంతుఁడైన ♦ తాపసి యంతఁ. ౯ 90
- ఆ. అట్టి జంట నుండి ♦ యఘనిశ్చయుండయి,చగకు నాలయమయి ♦ పరఁగుబోయ
పురుషపక్షి నేని ♦ ధరణీసురర్షి యుఁ, గాంచుచుండ నదియుఁ ♦ గడుఁ దపించి.
- చ. ధరణీతలంబునం దిరిగి ♦ దారుణరక్తపరీతమై కళే
బరము దగంగఁ జచ్చుటయు ♦ భర్తను గాంచుచు నేడ్చె దీనకం
ధరరవమొప్పు నత్తఱిని ♦ దామ్రశీరింబయి కేళిపైఁ దమిం
బరవశమై విశాలవరఃపక్షయుగం బయి ప్రాణమట్టిదె. ౧౧ 92
- ఆ. సహచరంబునైన ♦ స్వప్రాణవిభుఁ బాసి, యాడుపక్షి యేడ్వ ♦ నవని బోయ
వ్రేటు తాఁకి పడిన ♦ ద్విజముని గని కృప, నంది ధర్మచిహ్నుఁడైన మునియు.
- క. కరుణాపరతంత్రుండై, స్మరకేళిఁ జెలంగు తఱిని ♦ జంపఁదగదటం
చరసి మఱియేడ్చు పక్షిని, బరికించి వచించె హృదయఃభాసము వెలయన్.
- *క. విను మానిషాద! క్రౌంచమి, ధునమున నీ వేటికొకఁడు ♦ దునిమిఱొ కామం
బున మోహము నొందుచుఁగడఁ,దనరంగనిలఁగనుమశాశ్వతఃప్రతిష్ఠఁ.
- చ. అని వచియించి పక్షివిధఃమంతయుఁ జూచెడు నమ్మనీంద్రునె
వ్వనమున నొందె జింత యిటుమాట యిదెట్లు వచించినాఁడనో
వనటఁ గృశించు పక్షిఁగని ♦ వారిని శోకమహోర్షి నొందియున్
గనుఁగొనఁ జిత్రమియ్యదని ♦ క్రన్ముతి నమ్మతిమంతుఁ డెంతయున్. ౧౬ 96
- తే. అరయఁ బ్రాజ్ఞులలో బ్రాజ్ఞఁ ♦ డగుట నచలఁ
బరమమనమునఁ జింతించి ♦ పలికె శిష్యుఁ

*ఈపద్యమునకుమూలశ్లోకము “మా నిషాదప్రతిష్ఠాంత్యమగమ్యత్వతీస్సహా,యశ్చైర్నించ
మిగునా దేకమపదః కామహాహితమ్” అని. దీనికి దోచినట్లై నగమ్యున చేయుచున్నాను. ము
ఖ్యాత్థములుచెందు. ఒకటి శాపవరము. ఇంకొకటి భగవత్పరము. కాఁబట్టి యీపద్యమునఁ బదవిభా
గముచేయునపుడు మొదటియర్థమున వినుమా, నిషాద! కనుము. అశాశ్వతమగుప్రతిష్ఠఁ అనియు,
విభజించినచో ఓబోయవాఁడా! క్రౌంచపక్షులు చెందు సగతీయునఁ బరఁగునుండ నంగుఁ గామ
ముననొడలు తెలియక క్రీడించుపురుషుపక్షిని దెగనేసితివో దానిచే నిఘ్రికాలమున నశింపుమా యని
శాపవరమగునర్థము కావ్యకన్యక లొలుదొలుత వాల్మీకిమాఖుమునుండి యవతరించుటచే దానికి నిట్టి
కఠినమగునర్థము. చెప్పట తగదని భగవత్పరమైన యగ్గమును జెప్పిరి. అప్పుడు పైపద్యమునఁ బదవి
భాగ మిట్లు చేయవలయు. విను, మానిషాద! ఇలఁ, కనుము, శాశ్వతమగుప్రతిష్ఠఁ. అని మా
యన లట్టి. మానిషాద! = పక్షినివాహభూతుఁడవగు నో శ్రీమహావిష్ణు! క్రౌంచమిధునమునకొరాని
మందోదరులనుండి, కామమున నొడలు తెలియక విహరించుపురుషుని (రానిబారి) ఏకానిగామునఁ
దునిమిఱివో, అట్టి లోకోపకారకార్యముచేత భూలోకమున శాశ్వతప్రతిష్ఠను బొందుమా అని.
కావ్యమునకు మంగళ చరిణము చేయుట ప్రాచీనాచారమగుట కీయర్థము సుసంగతమే యని
భావము. మఱియు దీనినుండియే కావ్యాధ్యనూచనమగునని కొందఱుగము చెప్పిరి. అట్టిశాఖాచంక్ర
మణములకు మందలయుండదు.

గాంచి యారీతి నిది సమాక్షరముఁ బాద
బద్ధము నయి తంశ్రీలయఁ ధాసురమయి. ౧౭

97

క. తనరారె నిద్రి శోకా, రుని విషయకమా ప్రస్ఫుత్తితోఁ దగుఁ గానన్
జను శ్లోకమనఁగ వేటొక, పనికై యిది కావటంచుఁ బల్కుఁగనంతన్. ౧౮

క. అనుమోదంబున శిష్యుఁడు, మునివర్యప్రోక్తవాక్యమున నుత్తమమున్
దనవాగ్వశమగు నట్లుగ, నొనరిచె సంహృష్టుడయి గురూత్తముఁ డలరెన్.

చ. మునిపతి యంత శాస్త్రవిధమున్ విడనాడక నిర్మలంబుగాఁ
దనరెడి యానుతీర్థమునఁ దత్పరబుద్ధి మునింగి యీశ్వరే
చ్చను దనయంత వెల్వడిన చారుతరార్థము దానినే మనం
బునఁ దలపోయుచున్ నురలెఁ బూజ్యతరాశ్రమసీమ కంతటన్. ౨౦ 100

క. మునివలన శాస్త్రముల నేర్చిన మేటియు వినయధనుఁడు శిష్యుఁడు నగున
మ్మునియు జలపూర్ణకలశంబును గైకొని వెంటనంటి పోయెం గడఁకన్. 101

చ. తనదగు నాశ్రమస్థలముఁ దానును శిష్యుఁడు చేరి దేవపూ
జనములు లోనుగాఁగలుగు సద్విధులన్నియుఁ దీర్చి యాసనం
బున నుపవిష్టుడై మునియు బుద్ధిఁ బ్రయత్నము లేకయే జనిం
చినదగు శ్లోకమేమె యనుచింతను బొంది యనేకగాధలన్. ౨౨ 102

క. మనమునఁ దలంచె నవ్వలఁ, జనుదెంచె స్వయంవిభుండు జగముల నిర్మిం
చినమేటి మహాతేజుఁడు, మునిపతిఁ గన బ్రహ్మ నాల్గముఖము లలరఁగన్.

చ. వనజజు రాకఁ గాంచి మునివర్యుఁడు వేగమ లేచి యంజలిం
బొనరిచి నారదాగమనముఖ్యవిచిత్ర విధిప్రయత్న మే
మని మది విస్మయంపడి ప్రయత్నమునన్ నియతాంతరంగుడై
యనఁఁగుని మ్రోల వాణ్ణీయమ పూరఁగ నిల్చి నితాంతభక్తిమై. ౨౪ 104

తే. అబ్జసంభవు నతనిఁ బాద్యార్ఘ్యములను
నాసన స్తుతిముఖముల సర్పనంబు
సలిపి శాస్త్రోక్తముగ నమస్కారము లిడి
యవ్యయంబగు కుశలంబు నడిగె నంత. ౨౫ 105

చ. తనకయి పూజితంబగుచుఁ దద్దయు రిమ్యమునై న యాసనం
బునఁ దగఁ గూరుచుండి మునిముఖ్యుని వాల్మీకిఁ గూరుచుండు మా
సనమున నంచు నాజ్ఞయిడె సారససూతియు పద్విభూతులన్
దనరెడు బ్రహ్మ, యమ్మునియు ధాతృననుజ్ఞ వసించె దానిపై. ౨౬ 106

తే. ఎలమి లోకపితామహుం డెదుటఁ దోచి
యాసనంబునఁ గూర్చుండ నయ్యదనునఁ

బక్షిహననంబు కొందె స్వస్థాంత మొలయ

ధ్యానమును జేయుచుండె నశ్వునివరుడు. ౨౭

107

సీ. రతిలాలనంబును ధర్మకూజితమును నగు మగపులుగును ధన్యకార
ణముగఁ జంపెను విరోధమునదానినిబట్టుకొనుబుద్ధియును బాపమనసుగలుగు
వ్యాధుండు కుత్సితమగును నాతనికృత్యమని శోకపరవశుండగుచుఁ బెంటి
పులుగును దనమనంబున నెంచి చింతించి పలుమాటులిట్లు లఘురమమాని
తే. శోకమునెపొందిముందటిశ్లోకమాత్మ, జడివె, నజాడంతనమ్మనీశ్వరునిఁగాంచి
తత్త్వమెఱుంగమి మది నిట్లుతత్తటపడె, ననుచుఁ బెద్దగనవ్వయిట్లనివచించె.
క. మునివర ! శ్లోకమే నీచే, నొనరించు బడియె దాని ధన్య మనమున నీ
వనుపన మేలాకొ చింతించు, నికల్ మానంగవలయుఁ ధర్మమార్గ మదా.
క. వినుమీ మదభిప్రాయం, బుననె సరస్వతి యిదిట్లు ధన్యం దెన్నినుఁ గా
వున మునిపుంగవ ! రాముని, ఘనతరచరితంబు నీవు ధన్యమిచ్చు మిక్క. ౩౧

తే. ధర్మచిత్తుండు పొండితిఁ దనరువాడు

జగతి సుగుణాధ్యుఁ డతిధైర్యశాలి రాముఁ

డతని చరితంబు నారదుండను మునీంద్రు

వలన విని నట్లు రచియింపు ధర్మరీ సీవు. ౩౨

111

సీ. సామిత్రిసహితండ్ల ధీమంతుఁడగు నలరాముని చరితంబు ధర్మజాది
గాక్షనగణచరిత్రంబు సీతాదేవి చారిత్రమును రహస్యంబు సర్వ
విధితమావృత్తంబువిబుధముసీంద్రుఁడొ నారదువలన నంతయును నీకుఁ
దెలియకయుండినఁదెల్లమాఁ జుమి సర్వస్మత్తాంత మింక నీ ధర్మపు డేయఁ
తే. దగిన యట్టికావ్యంబునఁ దవ్వవన, మ
దెయ్యెడలఁ గొంచెమైన నశస్త్రము గాక
బాధితార్థంబు గాక సర్వహితమగుచు
వెలయఁ గలదని తెలియమా ధర్మవర్మ ! ౩౫

112

క. ఒనరింపు శ్లోకబద్ధము, మనోహరము పాపహరము ధర్మజలమును నై
తనరారు రా సచరితం, బును నీవు ధర్మమరర్పింపుంగవ ! యెలమిక్క. ౩౫ 113

చ. ధర్మతలంబునకొ శిఖరి ధర్మజముల్ నదులెంతదాఁక ను
స్థిరములుగాఁ జెలంగునొ, విశిష్టము గాకయె రాముగాధ సంత
చరణము సేయు లోకములు; సాధునుతిం గనుచు మునీంద్ర ! త్వ
ద్విరచితమైన రాముగధ ధర్మమొ యెంతటిదాఁక నీధర్మ. ౩౬.

114

తే. అంతదాఁక సన్నిర్భూత ధర్మమగుచు బైనఁ

గ్రింద సలరాస నాలోక ధర్మమందు

నిచ్చు జరియింపఁ జాలుదు ధర్మపు కొర్కి

పుట్టునో, యపు మోక్షంబుఁ ధర్మదండగలవు. ౩౭

115

క. అనిపలుకుచు భగవంతుఁడు, వనజజుఁ డచ్చట నె న్నీయఁవర్త మితరదృ
ప్తినిచయమునఁ బడకుండఁ, గను జేసెను దద్విధంబుఁ ♦ గాంచి మనమునన్.

ఆ. శిష్యసహితుఁడగుచు ♦ జెలఁగుచు భగవంతుఁ
డైన మాని విస్త్రఁయంబు నొందె
నవల నతని శిష్యు ♦ లందఱుఁ బలుమఱు
సంతసమునఁ బొదలి ♦ వింతపడుచు. ౩౮

117

ఆ. మరల మరల మున్ను ♦ మాని వదించిన, శ్లోకమును బఠించి ♦ సారిది నొకరి
కొకరు చెప్పుకొనుచుఁవాకఁచోటఁ జేరి విస్త్రయము మీఱఁ బొదలఁసారంత.

చ. అనఘ మునీశుచే నెది సమాక్షరమై తగి నాల్గుపాదముల్
తనరఁగ జూడఁగాఁబడియె ♦ దానినె శ్లోకము శిష్యసంఘ మొ
య్యనఁ బఠియించుట మరల ♦ నందెను శ్లోకతః; సంత నెమ్మనం
బునఁ బరమేశు నెన్ను మునిబుద్ధిని నివ్విధిఁ దోచె యోచనల్. ౪౧ 119

సీ. ఇట్టి శ్లోకంబుల ♦ నెల్ల రామాయణ కావ్యంబు విరచింతుఁగడఁగి యనుచుఁ
దనబుద్ధి నెంచి యుదారిచిత్తము గల్గి యశమున నలరారునట్టి మాని
వరుఁ, డుదారింబులై ♦ వఱులు పృత్యంబుల ద్రాక్షుదాపాకవిరాజితార్థ
ములుగల పదములఁబొలిచి సుందరములునై సమాక్షరముల ♦ నలరుచున్న

తే. శ్లోకశతముల సదృశశ్శోభితుఁడగు
రాముచరితంబుఁ గీర్తికరంబుగాఁగఁ
బొలుచు కావ్యంబు రచియించె ♦ గలుషహరము
నగుచు నయ్యది సంఘుల ♦ నందమగుచు. ౪౨

120

చ. మనమునకింపుఁ గూర్చెడు సమాసములన్ రసవత్పదంబులన్
దనరుచుఁ దూచినట్లు సమతఁ దగుచున్ రసవంతమైన య
ర్థనియతి గల్గునట్లమరి ♦ ధన్యతఁబొల్పురఘప్రవీరు పా
వనచరితంబు మానివృషభప్రతిపాదిత మొప్ప నెంతయున్. ౪౩

121

తే. అదియు రావణుమరణంబు ♦ ననువదించు,
దాని వాల్మీకిశిష్యవిఠానమునకు
నెఱుక పఱచెను దానినే ♦ యెసఁగు మోద
మున నిరీక్షింపుఁడీ యది ♦ ముక్తి నొసఁగు. ౪౩

122

రెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

3-వ సర్గము.

—శ్లోకా రామాయణవిషయసంగ్రహము. శ్లోక—

- ఆ. ధర్మశీలుండై నతాపసి ధర్మయు, తము సమగ్రమా సుఖమునికధిత
మునగు చరితమెల్ల వినియు ధీమంతుడౌ, రాముచరితవిస్తరింబుగాంగ. ౧ 123
- క. విరచింపఁగలఁచి యమ్ముని, వరుఁడట శాస్త్రోక్తరీతి ♦ వారిచి దర్శి
త్మమును బ్రాగ్గ్రంబుగఁ, బరఁగంగఁజేసి దానిఁపయిఁ జేరి తగ్గ. ౨ 124
- చ. తనగురువుం దలంచి కయిఁపమ్ములు మోక్షి యజప్రసాదల
భినిరఘురామవృత్తము నుదిత్ వెదుకంగను రామలక్ష్మణా
వనితనుజాచరిత్రములు ♦ భార్యలతో నలరారు రాజు పా
ననచరితంబు రాష్ట్రమున ♦ భాసిలువృత్తము చెల్లినట్లుగ్గ. 3 125
- తే. కాన నయ్యెను మఱియు నత్కాలమందు
వారి నవ్వలు మాటలు ♦ వారి గతులు
వారి చేష్టలు నబ్బగఁవంతు కరుణ
జరగినట్లుగఁ దోచె నత్వీముని మది. ౪ 126
- క. తనతమ్మునితో నతితో, జని వనమున రాఘవుండు ♦ సత్యశఘ్నఁ డౌ
య్యనఁ దిరుగునప్పుడట జర, గినదంతయుఁ జూడఁజాలెఁగృతతపుఁ డగుటగ్.
- తే. ధర్మమతియైన వాల్మీకి ♦ తత్సమస్త
చరితమును యోగమున మున్ను ♦ జరగినట్టి
దాని జరగంగఁ జోయెడుదానిఁ గనియె
గరతలామలకంబును ♦ గాంచినట్లు. ౬ 128
- సీ. ఉన్నది యున్నట్లు ♦ లొగి మహాద్యుతియైన ముని యభిరామురాఘమునిచరిత్ర
మును నెల్లఁగాంచిదానినిజేయఁబూనె; నయ్యదియప్రధానకాఘార్థగుణయు
తంబయి కేవలఁధర్మార్థగుణవిస్తృతంబయి రత్నయుతంబయి తగు
సాగరమన నొప్పి ♦ సర్వజనంబుల వీనుఁబిందుగా ♦ వెలసి చిత్త
- తే. మోదదంబయి తనరారె ♦ మున్ను నార
దముని యెవ్వధిఁజెప్పె నంతయును రామ
చరిత మట్లై రచించె ద్విజప్రవరుడు
మాని షడ్గుణవిభవుండు ♦ మానితముగ. ౯ 129
- శ్లోకా రామాయణ కథాసంగ్రహము శ్లోక—
- చ. జనకునిదా తపఃఫలము ♦ చక్రవర్తారము నై నయట్టిరా
ముని జననంబు, భూరిబలము, జనతాప్రియవర్తనంబు, స
జ్జనులప్రియంబుఁ బొందఁగఁచందము గల్గినయున్ని, యొప్పుసం
దనరుట, యుగభావరహితంబుగ నుండుట, సత్యశీలము. ౧౦ 130

చ. అనుజుడు లక్ష్మణుండు తను ♦ నాదరమొప్పగఁ గొల్చి రాఁగఁ దా
మునిపతియైన గాధిసుతముఖ్యమహాధ్వర కృత్యరక్షణం
బును నొనరింపఁజోవుతటి ♦ మోదమునన్ బహుచిత్రగాధలన్
జనువున మాని చెప్పటయు ♦ శంకరు చానవిఖండనంబునన్. ౧౧ 181

తే. నీతమొదలగునట్టి యాచెలువల దగు
పరిణయము రామరామవివాద మవల
దాశరథిసద్గుణౌఘకీర్తనము రాముఁ
బట్టభద్రునిఁ జేయంగఁ ♦ బాటుపడుట. ౧౨ 182

ఉ. దానికి నంతరాయమును ♦ దానొనరింపఁగఁ బూని కైక యెం
తేని ప్రయాసమూనుటయు ♦ నేర్పఁనట్టులె విఘ్నమాటయున్
గానలకా రఘూద్వహుఁడు ♦ కైక నెచంబునఁ జేసి పోవుటల్
సూనునికై యజాత్మజుఁడు ♦ శోకముమై విలపించుటల్ తగ్గఁ. ౧౩ 183

చ. తనయునిదా వియోగమునఁ ♦ దాశఁగఁజాలక వృద్ధరాజ భూ
మిని వివనాశి పోవుటయు, ♦ మిక్కిలి దుఃఖము తమ్మునేచఁగా
జనులు తపించి వెంటఁజనఁ ♦ జయ్యస వారిని రాఘవుండు వం
చనమునఁ బాసి యేగుట, నిఘాదవిభుం గని రాఘవుం డొగిన్. ౧౪ 184

తే. మాటలాడుటయు, నట సుమంత్తుఁడ నెడు
సూతుఁడారాఘవుఁ ధీశి ♦ శోక మడరఁ
బురమునకుఁ జోవుటయు, నంత ♦ సురతటినిని
దాటుటయు నన్వో భరదవాజుఁ గనుట. ౧౪ 185

సీ. అవల భరద్వాజ ♦ నాజ్ఞచే జిత్రకూ
టాద్రిని గనుటయు ♦ నచట వాస్తు
శాస్త్రరీతిగ నొక్క ♦ సదనంబు నిర్మించి
యందునుండుట, భరతాగమనము
నతఁడు రామునిఁ దేర్చి ♦ యభిమతమును దీర్పు
మని వేఁడుటయు, దండ్రి ♦ కచట సలి
కృత్యంబు దీర్చుట, ♦ కీర్తనీయములయి,
వరములై తనరారు ♦ పాదుకలకుఁ
బట్టంబుఁ గట్టుట ♦ భరతుఁ డవాని నం
దిగ్రామమునయందు ♦ నిల్పుటయును,

తే. రాఘవుండట దండకారిణ్యమునకుఁ
జనుటయు, విరాధుఁడనువాని ♦ జంపుటయును
నవల శరభంగదర్శనం ♦ బట సుతీక్ష్ణ
మునిసమాగమమును భూమితనయ యెలమి. ౧౭ 186

- క. అనసూయతో వసింపుట, యును నామెయు సంగరాగఁ మొగి నిచ్చుటయున్
ఘనుడైన యగస్త్యుని ద, ర్శన, లాభ జటాయుచక్షి ♦ సందర్శనముల్. ౧౮ 137
- తే. పంచవటి కేగుటయును శూర్పణఖఁ గనుట,
దానితోడి సంవాసము ♦ దానినొగి వి
రూపిణిగఁ జేయుటయు, ఘోరఃపూపులగు ఖ
రత్తిశిరసులు మొదలగు ♦ రాక్షసులను. ౧౯ 138
- క. తునుముట, సీతహరించెడు, పనికై రావణుడు తాను ♦ వచ్చుటయును, న
వ్వని మారీచునిఁ జంపుటయును, సీతాహరణమంత ♦ నురుతాపమునన్. ౨౦
- తే. రాముఁడట శోకమంది యరణ్యమెల్లఁ
దిగుగుట, జటాయుమృతియు. దశ్రృణిరమున
నున్నయట్టి కబంధహఃహోగ్రచనుజు
సర్పనము, బంప నాఁబడు ♦ సరసుఁ గనుట. ౨౧ 140
- క. చనిచని యవ్వని శబరిం, గనుటయుఁ బరమానసూనుఁ ♦ గాంచుటయును, న
వ్వనినుండి ఋశ్యమూకం, బును జూడఁగ వారు పయనమును జేయుటయున్.
- తే. అందు సుగ్రీవుఁడను వానఃరాధిపతి స
మాగమంబును, సాలభేదాదికృత్య
ములను వానికి విశ్వాసమును జనింపఁ
జేయుటయు, వానితోఁ జెల్లి ♦ సేయుటయును. ౨౩ 142
- చ. జనకసుతాధవుండపుడు ♦ నాధ్యవసించిన చోటెఱుంగఁగా
మనమునఁ గోరి వారికి నమూనుపవిక్రమశాలికిన్ స్వమి
త్తునకును నైనవైరిమును ♦ రూఢిగ సూర్యసుతుండు చెప్పఁగా
వినుటయు, వారియుద్ధమును; వింతగ వాలివధంబు నవ్వలన్. ౨౩ 143
- తే. ఎలమి సుగ్రీవునకు రాజ్య ♦ మిచ్చుటయును
దార విలపించుటయు, భూమిఃతనయవెదుకఁ
గా శరత్కాల మది ముఖ్యఃకాల మగుటఁ
గిశములఁ బంప రామసుగ్రీవు లొకట. ౨౪ 144
- తే. సమయమును జేసికొనుట వర్షదినము లొగి
మిన్నకుండుట, మఱి యూరఁకున్నవాన
రావనీశుని పయి రాముఁ ♦ డలుగుటయును
బలములను గూర్చుటయును దిక్కులకనుపుట. ౨౫ 145
- చ. బాముల నన్నిదిక్కులకుఁ ♦ బంపెడువేశను గీశభూధవుం
డిలఁగల దీప్తసింధువుల ♦ నెల్లను జెప్పట, వాయుసూనువైఁ

గల కరుణావిశేషమున ♦ త్వేపతిచంద్రుడు సావంగులీయకం
బలరి యొసంగుటయ్యనిలు ♦ నాత్మజుఁ డందఱుఁ గూడిపోవుచున్. ౨౫ 146

తే. దక్షిణంబున నలరారు ♦ స్థలములందు
సీతఁ గలయంగ వెదకుట, ♦ చిత్రరీతి
జాంబవంతుండు బిలమొక్కచక్కిఁ గనుట
యచట నందఱు మృత్యువునందఁ దలఁచి. ౨౬ 147

సీ. కూరుచుండుట, యందుఁఘోరగూఢబగు సంపాతి యను ఖగఁసావ్వి, వారి
కనులకుఁ దోచుటకడలి దాఁటెడు పూన్నిఁ బర్యవృత్తంబెక్కుటఁసవనతనయుఁ
డంబుధి దాటుట ♦ యభిమాటను విని వచ్చెడు మైనాకఁసర్యవృత్తంబుఁ
గాంచుట, యటసింహిఁకావధంబునులంక యంతికంబున నున్నయట్టి మలయ

తే. సర్యవృత్తంబును గాంచుట ♦ సత్తనమున
రాత్రి జొచ్చుట, యటఁ గీశఁరాజధటుఁడు
నొంటిఁ జింతించుటయు, నందు ♦ నొక్కచోటఁ
బంక్తిగళుఁ గాంచుటయును, బుష్పకముఁ గనుట. ౨౮ 148

క. ఆపానభూమి నచ్చుట, నావనాత్మజుఁడు గనుట ♦ యంతఃపురమున్
ఓపికఁ గనుఁగొంటయు మఱి, యాసత్తనముం దశోకఁనును వనమలరన్. ౨౯

క. కనుఁగొన నచటికిఁ జనుటయు, జనకసుతంగనుట, రామచంద్రుఁడు దయచే
సినయుంగరమునుగుఱుతుగ, వనజాక్షికి నొసఁగుటయునుఁవాయుజుఁడచటన్.

క. సురనైరినాథు రావణుఁ, దరుణీమణి సీతఁ గాంచి ♦ తా భాషింపన్
అరుదెంచిన వానిం గను, టరయక దానవుల కాంతఁలాభాజాతన్. 3౦ 151

క. పలుకుల నడలించుటయును, గలనటఁ ద్రిజటాఖ్యవనిత ♦ కాంచుట, సీతా
లగన మణి హనుమ కొనఁగుట, లలితాశోకవనతరువులన్ శౌర్యమునన్.

తే. భంగపఱచుటయును, దైత్యభావలెల్లఁ
బాటిపోవుట, రావణు ♦ భటుల వాయు
తనయుఁ డడరి వధించుటయును, గపీంద్రు
నింద్రజిత్తు గ్రహించి తా ♦ నేగుటయును. 3౧ 158

క. హనుమంతుఁడు లంకాపుర, మును గాల్చుట, నచటివారు ♦ మొట్టో యని రో
దనము లొనర్చుట, సాగరమును మరలన్ దాటి క్షీమముఖ్యుఁడు చనుటల్.

క. వానరు లెల్లను మధురస, మానుటయును రామచంద్రు ♦ నతిశుభవార్తా
నూనోక్తి నలరఁజేయుట, జానకి మానికముఁ బతి కొఁసంగుట మఱియున్.

క. సరిదధిపతితోఁ గలియుట, యరుతరజలనిధి నళాఖ్యుఁ ♦ డొగి నేతువు ని
ర్భర శౌర్యంబునఁ గట్టుట, తరించి యద్దాని రాత్రి ♦ దైత్యపురంబున్. 3౪

క. అరికట్టుటయు, విభీషణుఁ, డరుదెంచిన నతనిఁ బ్రీతి ♦ నాదృతి మీఱఁ
బరిరక్షణంబు సేయుట, సురవైరుల నని వధించుచొప్పు నతండు౯. 3౪౫ 157

తే. తెలుపుటయుఁ, గుంభకన్ధుండు ♦ దెగుట, మేఘు
నాదుఁ డనిఁ గూలుటయు, దైత్యునాఘనిధన,
మవల జానకిఁ గొనుటయు, ♦ సరిపురమున
నవ్వీభీషణు శుభగుణు ♦ నాదరమున. 158

తే. పట్టభద్రునిఁ జేయుట ♦ భాసమాన
పుష్పకంబును గనుట, స్వపురముఁ గానఁ
జనుట, భరతునిఁ గలియుట ♦ జానకీశు
భవ్యచక్రాభిషేకోత్సవము జరుగుట. 159

సీ. సై స్వంబు నెల్లను ♦ సాగనంపుట (స్తవీయ రాష్ట్రంబు సమధిక ♦ రంజనముగఁ
బాలించుటయు, భూమిపట్టినిబాయుటయును,) బూర్వకాండాళి♦నొనరఁజెప్పె
భూతలంబున రామభూనాథుఁ డొనరింపఁబోవు కృత్యావళిఁబూజ్యుఁ డాచు
భగవంతుఁ డయి నెల్లఁవాల్మీకి యుత్తరకాండమ్మన వదించె; ♦ త్కనురనుతు
తే. జీవితునిఁజేసి హయమేధ ♦ పావనమఖ
మును నొనర్చుట మొదలగు ♦ ఘనకథాళిఁ
బాలుచు నుత్తరమా కాండమునఁగ నదియు
దివ్యవాల్మీకివచన సంభావ్యమార ! 3౫ 160

మూడవ సర్గము సంపూర్ణము.

❦❦❦❦❦❦

౪-వ సర్గము.

❦❦❦ సులస్థుల రామాయణమును బాడుట. ❦❦❦

ఉ. స్వీకృతగాజభావుఁడయి ♦ చెల్వవహించెడు రామచంద్రు న
సోకచరిత్రము౯ విమలఁసుందరచిత్తప్రదోత్తనంబు వా
ల్మీకిమహర్షి సత్కృతికి ♦ మిక్కిలి యత్నము సేయువాఁడు భా
షాకమలేక్షణాధిపతి ♦ సత్కరుణాత్తవసుం డొనర్చెఁ దా౯. ౧ 161

ఁ. ఏడు కాండములుగ ♦ నిరువది నాలుగు, వేల శ్లోకములుగ ♦ విమలరీతి
బ్రహ్మమునివరుండు ♦ పంచశతంబులౌ, సర్గములుగఁ జెప్పెఁ బూరుగాథ. ౨

* శ్రీరామచంద్రుఁడు రాజ్యము పూజ్యుఁగి నేలమంస వాల్మీకి రామాయణమును రచించెనని “ప్రాప్తరాజ్యస్య రామస్య” అనిమూలము. స్వీకృతగాజభావుఁడయి యనుదానింబట్టి తేలుచున్నది. రామానందగుఁడను ముందే వాల్మీకి రామాయణమును రచించెనను విషయప్రవాదము దీనిచేఁ దిరస్కృతమని తెలియునది.

చ. ఒనరిచి ప్రాజ్ఞవర్ణుడయి యొప్పెడు వాల్మీకి యశ్వమేధయా
గనిరతి కవ్వలక జరుగు ధార్యయుతంబు సహోత్తరంబుగాఁ
దనరెడు దాని నెవ్వఁ డీక ధాత్రి సమర్థుడగుం బరింపఁగా
నని మది నూహచేసె, నపు ధ డయ్యటవిక వసియించి పాత్రులై. 3 163

క. మునివేషులయిన కుశలవు, లనువారలు, భావితాత్మఁడై యెవ్వఁడో దీ
నిని జదువునంచు నెంచెడు, మునివర్యుని పాదములకు యొక్కిరి భక్తిన్.

చ. తనదగు నాశ్రమస్థితులు ధర్మవిదుల్ ధరణీశపుత్రకుల్
ఘనయశముం దగ్గఁ రుచిరగానము నేయఁగఁ జాలు నాదమున్
దనరఁగ నొప్పువారలు, నుదారులు నౌ సహజాతులక దమిన్
గనుఁగొనియెం గుఱుక లవుని య్మౌసురమాని మహేంద్రుఁ డాతటికె. ౫

తే. గ్రహణధారణపటువులై గ్రాలి వేన
ములను నేర్చిన వారల మునివిభుండు
వేదముల యర్థమెల్ల సువ్యక్తముగను
జేయఁగా నెంచి గ్రహియించెఁ జిత్తమలర. ౬ 166

క. చరిత్రవ్రతుడౌ వాల్మీకి, ధరణిసుతాచరితమెల్ల ధశకంఠునిదౌ
మరణంబుఁ గూడఁ గావ్యము, నరుదౌ రామాయణంబుననువునఁ జేసెన్. ౭

సీ. ఉచ్చరించినయప్పుడొగి బాడినప్పుడు మధురంబునై త్రిప్రమాణములనఁ
బరఁగు గానంబును, ధ్వనిపరిచ్ఛేదంబు లనెడవీనింగూడి యంద మొంది
వడ్డాదికములై న జాతుల నేడింట బద్ధమై సుహితమావల్లకీల
యాన్వితంబయి, తగి యమలమై శృంగారహాస్యకారుణ్య భయానకములు

తే. వీరకౌద్రాదికంబులై వెలయు నవర
సముత్తోఁ గూడి పెంపొంది సాధులైన
కావ్యముచు దీని బాడి రక్తవలు (మాని
భణితి నెవ్వఁ డగునట్టి భంగి మీఱు.) ౯ 168

సీ. గానతత్వజ్ఞులై మానితమూర్ఖునా ఫానజ్ఞులై, యన్నదమ్ములగుచుఁ
గంతరమ్యస్వరకలితులై సరివేష మూనిన గంధర్వలో యనంగఁ
గ్రాలుచు రూపలక్షణముల సలరారి మధురభాషణముల మాన్యులగుచు
రామచంద్రునిశరీరము నుండి తీసిన యుషరబింబంబులో యనఁగఁ దనరి

ఆ. నిందనీయవృత్తి నెగడక నృపసుతు, లయ్య మానివేష మంది వెలసి
పాతగుడ్డి నెఱిగిభవాత్మలై మహాభాగులగుచు బూన్కిఁబరఁగిమఱియు.

తే. జగతిఁ గల సర్వశబ్దలక్షణము లెఱిగి
యలరు కుశలవు లపుడు ధర్మవ్యంబుఁ బూర్వ

వార్తలను దెల్పు నుత్తమభవ్యకావ్య

మెల్లఁ గంఠస్థముగఁ జేసి యెలమి మీఱ. ౧౩

170

క. మునులయు సాధుద్విజలయు, ఘనసభలం దొప్పు మీఱఁగఁబాడిరి యు

మ్మునియుపదేశించిన గతి, విని వారలు సమ్మతమున యింతగఁబాడలక. ౧౩౪ 171

తే. వారు రామాశ్వమేధంబు యపటలుచుండ

సిశ్చితసావ్ంతలై మునుల్ యెమ్మి గూడి

సుఖముగాఁ గూరుచుండినయోటఁ జేరి

భవ్యకావ్యంబు దానిని యబాడి రెలమి. ౧౪౪

172

క. విని దాని యమ్మునీంద్రులు, ఘనముల విస్తయము పొగల యంజులభణితి

గనులొలయ బాష్పపూర్ణతఁ, గని వారిని మెచ్చుకొనిరి యింత్రొక్తులచే.

ఆ. మోదచిత్తులగుచు యములు నిర్మత్సరుల్

మెచ్చుకొనఁగఁ దగిన యేటి గాయ

కులను గవల వారి యగుశలవులను సాధు

భాషణములఁ బొగడి యెల్లరిట్లు. ౧౪౪

174

క. బౌరార! గీతమధురిను, మాతా! శ్లోకముల నలరు యనతిమాధుర్యం

బారయఁ జరినిష్పన్నం, బే రహి నిది చూచినట్లు యెటెలుపఁబడె. ౧౪౫ 175

చ. స్వరగణనంపనల్ గలిగి యచారతరంబయి రాగయుక్తమై

పరఁగఁగఁ బాడిరక్కవలు యభాషముఁ జక్కఁగఁ దోపఁజేయుదు

వసున, లయాదియుక్తి గని యప్రాథముగాఁ దనరారునట్లు మా

నిరమణు లీర్ష్యఁ బోవిడిచి యిర్మలబుద్ధుల నొప్పుచుండుట. ౧౪౬ 176

తే. వారి శ్లాఘించిరట్టి సభాస్థలమున

నెంతయును హృదయమా రాగయెనఁగు నట్లు

లతిశయసావ్ంతరముగా యనలరునట్లు

కుశలవుల్ పాడిరప్పుడు యిక్కలలర. ౧౪౭

177

చ. ముని యొకఁడారుమారులకు యమోదమునక వడి లేచి దా నొసం

గెను గలశంబు, నొక్కముని యీర్తధురింధరతక బ్రసన్నుడై

ఘనతరవల్కులంబొనఁగె యగ్రాంతముగాఁ దగులేడిచర్మమి

చ్చె, నొకమునీంద్రుఁ డొక్కముని యెల్లగు మాంజినొసంగె హృష్టుడై.

క. ఒక మానిపతి కమంశలు, వొకముని యుపవీత మొనఁగె యినిచ్చెను వే

టొకఁ డొదుంబరమై మాని, నీ నానమైనదాని యెమ్మి పొదలఁగె. ౧౪౮ 179

తే. ఒకఁడు జపమాలనిచ్చె నింకొక మునీశుఁ

డాయవభివృద్ధియొ సన యనందఱు

డతుల సంతోషమున మీకు యాయవధిక

మానసుచు నాదరించిరి యాశీషముల. ౧౪౯

180

చ. మునినుతులార ! యద్భుతము ♦ ముఖ్యము వాల్మీకిహానికీర్తితం
బును వరగాథ గల్గి సుకృపుల్ కృతుల౯ రచియింప మూలమై
తనరెడు దాని దీనిని యథాక్రమమొప్పు సమాప్తినొంది పెం
పును గని గీతముఖ్యమయి ♦ పొల్పెడుదానిని మీరలింపుగ౯. ౨౧౫ 181

తే. పాడితిరి గాన శాస్త్రైకపటుచునీషు
తాదు రిది పుష్టిజనకమై ♦ యందఱికిని.
వినఁగ నింపయి యాయుస్సు ♦ పృథ్విచేయు
నట్టిదయి పొల్పుఁ గాదె యీయనని నెపుడు. ౨౨ 182

క. అని మానులు పొగడఁగ నా, మునివేషకుమారు లొకట ♦ బుధజనులెల్ల౯
దనివార రాజమాగ్ధాది నిఖిలనుస్థలములందుఁ ♦ నృప్తిమెఱయఁగ౯. ౨౩ 183

తే. ఎల్లవారల చిత్తంబు ♦ తెలమిఁ బొదలఁ
బాడుచుండి యొకప్పుడు ♦ భరతుననుమ
తిని మహీధవు శ్రీరాముఁ ♦ గనెడు వేడ్కఁ
బోవ వారలఁ గనియె నాభూధవుండు. ౨౩౫ 184

చ. అరిజనకాలుడై తనరునట్టి రథమూర్ధ్వహుఁ డాత్మదివ్యమం
దిరమున నన్నదమ్ములను ♦ దేవసుతోపము లర్చనాహ్వానై
పరఁగెడు వారిఁ జేర్చి మృదువాక్కులచే నలరించి తప్తక
ర్పరమయ మాచు దివ్యమయి ♦ పొల్పెడు సర్వతమానసస్థలి౯. ౨౫ 185

తే. జగములకు నీశుఁడౌ రామచంద్రుఁడెలమిఁ
గూరుచుండి యమాత్యులఁ ♦ గూర్చితమ్ము
లను దగం గూడి యరి జనార్దనుఁడు నియతుఁ
డగుచు నలరారి మది మోద ♦ మతిశయిల్ల. ౨౬ 186

తే. చక్కదనమున నొప్పిన ♦ సహజులఁ గని
భరతు లక్ష్మణు నతని సోదరునిఁ జూచి
పలికెఁ జిత్రపదార్థైకలలితమైన
గాథ దీనిని వినఁదగుఁ ♦ గడు ముదమున. ౨౭ 187

క. సురతేజస్సహితుల నయ్యిరువురి గాయకుల నిట్టు ♦ తెలమిఁ గులుకువా
క్పరణిని బ్రేరేపించెను, ధరణివరుండంత నన్నదమ్ములు మిగుల౯. ౨౮ 188

చ. పలుకులచేత గీతమున ♦ భవ్యము రాగయతంబు పూజితం
బలఘ్నతరస్వనంబునయి ♦ యందము నింపుచు వల్లకీ లయం
బులగతి విశ్రుతార్థమయి ♦ పొల్పెడునట్టులు పాడిరంత వా
రల దగు గీతమానభను ♦ రాజులె సర్వజనానుకూలమై. ౨౯ 189

చ. ఘనసభఁ జేరి యున్నమునిఁకాండశరీరములుఁ మనంబు హృ
ద్యసజములుఁ సుఖైకరతిఁభాసిలఁ గర్ణసమాశ్రయంబుగాఁ
దనరు సుఖంబు నిచ్చుచును * దర్దయు రమ్యముగాఁ జెలంగె ని
మ్మునులు సరేంద్రలక్షణతఁ * బొల్పుచు భూరితపఃప్రభావులై. 30 190

తే. పరఁగుదురు నాకుఁగూడ సంపత్కరము మ
హానుభావంబునై తగు * నౌర! చర్చిత
మిద్ది గావునఁ దెలియంగ * నిపుడె కోరు
వాఁడ నని బుద్ధిఁ దలఁచి భూ*వరుఁడు నెమ్మి. 304 191

తే. వారి కనుమతి చేయ నా*బాలకులును, మార్గనిర్వాహసంపద * మానసముల
నలరఁ జేయుచుఁ బాడి రఁయ్యవనివతియు, దివ్యసింహాసనమునుండి * భవ్యరీతి.
తే. మెల్ల మెల్ల నదిగి సభ*మిగుల వేడ్కఁ, గూరుచుండి శ్రుతిద్యయా*స్తోకసుఖము
ననుభవింపఁగ నానక్తి * నలరుమనసు, గలిగి యుండె సభాస్థలి*గ్రాలె నపుడు.

నాల్గవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫ - వ సర్గము.

—*— రామాయణ కథా ప్రారంభము. —*—

సీ. ద్వీపసప్తకమున * దీపించు నీభూమి జయశాలురైన యే*త్థాపతులకు
నమ్మనుప్రభృతిగ * నవనీశ్వరేంద్రుల కొరులకు దుర్లభం * బరియనన్న
యట్టుల దీనత * నందెనో, తనపేర రాజ్యులగా సముద్రము నెవండు
త్రవ్వించె దండయా*త్రకుఁ బోవ నఱువదివేల కుమారులు * విహృతవైరు

తే. లనుసరించిరొ యానగ*రావనీశుఁ
డె మహీనాయకులలోన * నెనఁగు మేటి
యగుచు; నిత్యోకునంశ్యులై * యమలచిత్తు
లై న యారాజవర్యుల * యన్వయమున. ౨4 194

తే. అలరు రామాయణంబను * యశముఁ గాంచి
పూజ్యమై యొప్పు నీగాథ * పుట్టె రామ
విషయమును దెల్పుచుఁ; దాని * విధి యనుగ్ర
హమున నుత్పన్నమయి యొప్పు * నట్టిదాని. 34 195

క. పరఁగంగఁ జేయువాఁడను, వరరామాయణము దాని*వరుస సకలముఁ
గరమనసూయను వినఁదగు, స్థిరతరథర్థార్థకామ*సిద్ధిద మగుటఁ. ౪ 196

—*— అయోధ్యాపురవర్ణనము. —*—

చ. ధననిచయంబు ధాన్యసముదాయము గల్గి ప్రమోదయుక్తిమై
జను లలరఁ సమృద్ధమయి * సన్నతమా సరయాతటంబునం

- గనుఁగొనఁగా విశాలతయుఁ ♦ గల్గిన కోసలనామధేయమా
జనపద మొక్కడుండుఁ బురఃసత్తమ మొక్కటి వెల్లు దానిలో. ౫ 197
- క. పురమద్ది యయోధ్యాఖ్యం, బరఁగు ధర్మ విశ్రుతముఁప్రజలకుఁ దా భూ
వరుఁడైన మనువు దా న, పురవరమును సుప్రసిద్ధమును నిర్మించె. ౬ 198
- సీ. పదియురెండామడల్ ♦ వై శాల్యమునవెడల్పునమూఁడు యోజనంబులుదగంగ
నిది మూలనగరి, నాఁనెన్నికఁ దగఁ గాంచి శ్రీయుతమై తగి ♦ రెండుపార్శ్వ
ములయందువృక్షముల్ ♦ పోల్పుట సువిభక్తమయి యొప్పు భూరిమాఁగ్గాలి గల్గి
విస్తృతి సొగసున ♦ వెలసి, విచ్చిన పూలు చల్లియు నెప్పుడు ♦ జలమునిండఁ
తే. జల్లియును సొంపుగావింప ♦ జానుమీఱు
రాజవీధిని దగు నప్పురంబు వర్ణన్
మగుచు, నలరారు, నాయయోధ్యను వసించి
ధర్మముల భూరిరాజ్యంబుఁ ♦ దనర మనిచి. ౮ 199
- క. అలరెడు దశరథుఁడను భూతలపతి యమరావతిని శతశ్రతుఁ డెట్లు
జ్ఞప్తపఁగి వెలయఁ జేసెనొ, పలుభంగుల నట్లు వృద్ధిపఱచె నయోధ్య. ౯
- సీ. పురబహిర్ద్వారముల్ ♦ పొలుచునట్టి కవాటములఁ దగు; నంగడులలరునొకటి
కొకటికీఁ దగులకయుండు; యంత్రంబులు నాయుధంబులునెల్లఁనలరుచుండుఁ
జిత్రకారాదులుఁచెలఁగుచు నుందురు, సూతులు మాగధుల్ ♦ సారిది, నుండు
ధనధాన్యసంపదల్ ♦ దనరారు, నిరుపమ కాంతి సమృద్ధియుఁ ♦ గ్రాలుఁ బెద్ద
తే. కొటబురుజులు ధ్వజములుఁ ♦ గొమరు మిగులుఁ
బెక్కులు శత్రువులును దగు ♦ నెక్కడఁ గనఁ
బోయినను స్త్రీల కాటలుఁ ♦ పోలనేర్పు
చున్న తావులు సొగసుగ ♦ నుండు నందు. ౧౦ 201
- తే. మించు తోటలు తియ్యమామిళ్ల నలరు
వనములందందుఁ గనుఁబ్టుఁ ♦ బట్టణమును
జుట్టియున్న ప్రాకారము ♦ శోభిలుఁ గడు
వీటివి లోఁతును దనరార ♦ వెలయుఁ బరిఖ. ౧౧ 202
- క. స్థలదుర్గభూతమై పుర, మలరుట శాత్రవసమూహమందుఁ జొరఁగ తే
దలగారు హస్తిహయగోవులు ఖరములు నుష్టములునుఁబోడిమిమీఱ. ౧3
- సీ. కప్పముల్లోనివచ్చిఁకాచియున్నట్టి సామంతరాజునలి ♦ మలయుచుండుఁ
గొనఁగ నవ్వుంగను ♦ గోరి వచ్చిన బహుదేశవర్తకసంతతియుఁ జెలంగు
బహురత్నచిత్రిత ♦ ప్రాసాదములు క్రీడకయి కైచేసిన ♦ కన్దుగిరులు
చంద్రశాలలుఁ బెక్కుఁచందములమహేంద్రపురమునుబోలునఁప్పరినిబరఁగు
తే. రాజగృహములు, జూదంబు ♦ రమణనాడఁ
గట్టినప్రదేశములు నందుఁ ♦ గానఁబడును

సోయగంబున నలరారు ♦ నుదతులుండు

మణుల గమియు విమానసద్వములుఁ దనరు. ౧౬

204

క. నిందించదగని దగుచుకొ, నుందరగృహసంఘయుక్తి ♦ శోభిల్లుచు హెచ్చుం దగ్గు లేక సమతల, నుందె వినిర్మితము నగుచు ♦ నప్పుర మలగుకొ. ౧౬౫

చ. పురమున నందుఁ దెల్లఁగను ♦ బొల్పెడు బియ్యము; నీరుచూడ నిఘోరసముఁజోలు, భేరులును ♦ సొంపగు వీణియలుకొ మృదంగముల్

పరఁగెడు మర్దశాదులును ♦ ధావనమునేయుచు నుండు నెంతయుకొ

ధరణిని సాటిలేక పురఃతల్లజ మయ్యది వర్ణవృత్తై తగుకొ. ౧౮

206

తే. ఆకసంబునఁ దచమున ♦ నలరి పడసి

నట్టి సిద్ధులదా విమానాళి యట్లు

తగిన భంగి ననుర్చిన ♦ సొగసు గులుకు

గృహములం దగి శ్రేష్ఠమై ♦ యెసఁగుఁ బురము. ౧౯

207

సీ. విద్వాంసు లవ్వీట ♦ వెలయుచు నుందురు; శస్త్రాస్త్రవిద్యావిశారదులయి నేర్పఱులును నగుఁనృపవరు, లసహాయుఁ, దల్లిదండ్రులుగానితనయులు మొదలై నట్టి వారలు ♦ గాని లేకయె యుండు వానిని, వంచించి ♦ బాణవితతి

నేయంగఁ దగువాని ♦ నెద భయంబు జనింపఁ బాతెడువానిని, బాణహతునిఁ

తే. జేయనొల్లక యుండియు ♦ సింహములును

బులులుఁ బందులు మత్తిల్లి ♦ భూరిరవము

లడర స్వీయవసంబులఁయందుఁ దిరుగఁ

దెంపుఁ జేతులబలమును ♦ దేటపడఁగ. ౨౦౫

208

క. శితశరములఁ బోలియింతురు, హితులు మహారథులునగుచు ♦ నెసఁగుమహీభృత్తుతవరు లట్టిండ్తలరఁగ, క్షీతి వెలసిన యప్పురంబు ♦ చెలఁగుచునుండుకొ.

తే. ఆహితాగ్నులుశమదమాద్యఖిలనుగుణభూసురులువేదవేదాంగపారగులును సత్యరతులు మహాత్ములు ♦ సకలదులు మహర్షి కల్పులుఁ గేవలాభ్యాసపరులు.

క. కేవలమునులునునై తగు, భూవిబుధోత్తములచేతఁ ♦ బాలుపారు పురికొ భూవిభుఁడు దశరథాహ్వయఁ, డావాసంబొప్పుఁ జేసె ♦ నందం బలరకొ. ౨౩

ఐదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬-వ సర్గము.

— ❧ — దశరథుని రాజ్యపాలనము. ❧ —

చ. శ్రుతులనెఱింగి పండితుల ♦ శూరుల సత్కృతి నాదరించి, యం

చితముగ వారిలోఁ గొనుచు ♦ సిద్ధసుతేజము మీఱ, భావినం

గతవిషయంబులకొ దెలియఁగఁ దగుశీలము గల్గి, పారసం

తఃపిన్ గ్రామవాసులకుఁ ♦ దాఁ బ్రియుండై మఖరాజఁ జేయుచున్. ౧ 212

సీ. ఇత్సౌకుకులమున ♦ నెనఁగు గాజులలోన నతిరఘుడై ధర్మతతినిరతిని
బ్రబలి యెల్లరను లోఁబఱచుకై నెనంగి, వరముని కల్పిండ్ల ♦ వ నుమతీశ
తనువొప్పుబుష్పియయితనరారి, భూర్భువస్వర్లోకములయందుఁ బ్రస్తుతిఁ దగఁ
గాంచుచు, నై న్యసంకలితుడౌట హతారియై, సుప్రశస్తతి ♦ త్రాళి గల్గి,

తే. నిర్జితేంద్రియుడై, ధననిచయయుక్తి
నింద్రుతోఁ దులఁదూఁగుచు; ♦ నెనఁగు నిధులు
గలిగియుండుటచే యక్షకాంతుతోడ
సుసమఁ గాంచుచు భూస్థలి ♦ నొప్పు మెఱసి. 3

213

ఆ. దశరథాభిధానధరణీశుఁ డుర్వర, నతుల తేజమునను ♦ ఖ్యాతి నలరు
మనువులోక మెట్లు ♦ మనిచె ధర్మంబున, నవిధమున నేలె ♦ న్నాయకీతి. ౪

సీ. అమరావతీపురిహరిహయుఁ డేరితి రక్షించె నట్లు ధర్మంబు సర్గ
కానుమృలను త్రివర్గమ్ము నూని సత్కాభిసంధుండగు ♦ నవనినాథుఁ
డయ్యయోధ్యాపుర ♦ మత్స్యత్తనంబును బాలించె నప్పురిఁ ♦ బ్రజలుమిగుల
నావాససుఖముల ♦ నందుట హృష్టులై ధర్మాత్ములగుచు శాస్త్రముల వినికే

తే. బొంది స్వస్వధనంబుల ♦ భూరిత్పత్తి
నంది లోభంబు వివనాడి ♦ యాచకులకు
దాన మొనఁగుచు నెపుడు సత్వంబె పలికి
యలరుచుందురు మఱియుచు ♦ నప్పురమున. ౬

215

చ. ధనమును గోవులశ్వములు ♦ ధాన్యములేచినకుండు స్వల్పమా
ధనముచు గల్లు మానవుఁడు ♦ ద్రవ్యముఖంబులఁ గోరికల్ ఫలిం
సనిచునుజుండుగాని యొకపట్టునఁ జూచిననైనఁ గంటికిం
గనఁబడకుండుఁ, గాముకుండు ♦ గాని నృశంసుండు, నాస్తికుండును. ౭

216

తే. తల్లిదండ్రుల దారపుత్రప్రముఖులఁ
బీడ నేయంగఁ దలఁచు లోభియును, బండి
తుండు గానట్టివాఁడును ♦ నుండు డందు
వెదకి చూచినఁ గాని యేవేళలందు. ౮

217

చ. పురుషులు కాంతలెల్లరును ♦ బోల జితేంద్రియులై స్వభావమై
పరఁగెడు శీలవృత్తయతిభాసిలి ధర్మపరాయణాత్ములై
వరమును లట్లు, స్వచ్ఛగు ♦ స్వాంతము గల్గి యెనంగుచుండు ర
ప్పురమునఁ గుండలంబులను ♦ బూసనివారలు లేరు చూచినన్. ౯

218

ఆ. మకుటధారిగాక ♦ మైఁ బూలదండలు, దాల్చుకున్నవారు తలఁచలేరు
అల్పభోగయుక్తుఁ డభ్యంగవిధి శుద్ధి, నందకున్నమనుజుఁ డచట

సీ. గండంబుఁ బూయక ♦ కస్తూరికాది చర్చల మించకున్న వర్జములు గల్గి

కడుపార భుజియింపఁగా నన్నమే లేక, యన్నంబుఁ బెట్టక ♦ యంగడముల
హృదయభూషణముల ♦ నెల్లను దాల్చక హస్తభూషణ కంకణాదికములఁ
దాల్చక నిర్జితాంతఃకరణుండును గాక యుండెడువాఁడు ♦ కానరాఁడు

తే. యజ్ఞమును జేయనట్టి వాఁరరయ లేరు

విడువ కగ్నిముఖంబున ♦ వేల్చినట్టి

వారు లేర, ల్పవిద్యను ♦ వైభవాల్ప

తను, గనంబడు వారు తథ్యరణి లేరు. ౧౧౫

220

తే. వర్ణసంకరములఁ జేయువాగు లేరు

తస్కరులు లేరు సుస్తుయోధ్యాపురమున

నొక్కరేనియు, నప్పురి ♦ నున్న విప్రు

లాత్త నియతకర్తవ్యుల ♦ నాచరించి. ౧౨

221

క. అనయము విజితేంద్రియ్యలై, ఘనభక్తి జపించి శిష్యగణమున కెలమి

డనగుచు విద్యనుఁ జెప్పుచు, గనకాదిపరిగ్రహమునఁ ♦ గడునిస్పృహయై. ౧౩

క. చెలఁగుచు నుందురు, జానపదులలోఁగల నా స్తికుండు ♦ దోషఁ డనత్యం

బులఁ బల్కువాఁడు శాస్త్రావళి వినని యతండు గానఁబడకు వెనకినన్. ౧౩౪

తే. సంశితుండు గాని మనుజుఁ, షోఽర్వంగలేని

యతఁడుఁ బురుషార్థనాధనఁడుం దశక్షఁ

డైన వాఁ డొక్కఁడేని నయ్యననినాథు

పాలనంబును గన్నట్టి ♦ వసుధ లేఁడు. ౧౪

224

సీ. వేదాంగపట్కసంవేత్తగాని యతండు చాంద్రాయణాదులఁ ♦ జరసనియతఁ

డఖిలదానంబుల ♦ నర్థుల కియ్యని వాఁడు దీనుండగు ♦ వాఁడు చపల

చిత్తుండు వ్యాధులఁచేతఁ బీడింపఁగఁ బడిన యాతండు లేఁడొకఁడునునైన

నప్పురింబున నరులందు భామలయందుఁ గాంతి సౌందర్యముల్ గలుగకున్న

ఆ. వారు లేరు రాజఁవరునందు భక్తి లేనట్టి వాఁడొకండు ♦ సరయఁ గానఁ

బడఁడు బ్రహ్మణాదివర్ణసంజనితులు, పూజ సేయుదురు విఙ్ముఖుల నెపుడు.

చ. అతిథులఁ బూజలం దనిపి ♦ యర్థులఁ దన్నుచు దానశౌండులన్

వితతయశంబుఁ గాంతు రల ♦ విప్రులు, విద్యల శూరులై పర

వ్రతతికి వాదకాలమునఁ ♦ బాయక శౌర్యముఁ జూపుచున్ గృత

జ్ఞతను జెలంగుచుందు; రిక ♦ క్షత్రియముఖ్యులు నట్టివారలే. 226

226

చ. పురమున నందు మానవులు ♦ పూనిక ధర్మము సూన్యతంబునున్

జరపులఁ జాలయాయువును ♦ నాధ్వలఁ బుత్రులఁ పౌత్రులన్ గునో

హరగతిఁ గూడియుందురెపు ఁ డంగలి క్షత్రియజాతి బ్రాహ్మణో
త్కరము ప్రధానమంచుఁ గలఁకాలము వారల యాజ్ఞవర్తిలున్. ౧౮ 227

తే. అనుసరింతుగు వైశ్యులఁయ్యవనిశతులఁ
బాడజులు విప్రబాహుజ ఁ వైశ్యులఁ దగ
ననుసరించుచు నీవీయధఁర్మాళి నిరతి
నొంది కాలంబుఁ ద్రోయుచునుండు వారు. ౧౯ 228

సీ. మానవేంద్రుండునుఁమతిసుంతుఁడునునగు మనువుమున్ గాచినఁమాడ్కినిప్పు
డిత్వోకుకులజఁడై ఁ యెసఁగెడు రాజుచేఁ గాపాడఁ బడియె నఁగరమదియును
శౌర్యాతిశయమున ఁ జ్వలనసంకాశులై యకుటిలవర్తను ఁ లగుచు గుచిర
వర్చస్సులలర నభ్యస్తవిద్యావళి తనరార నొప్పు వీరనికరములు

తే. గలిగి యప్పురి సింహసంకలిత మగుచుఁ
దగిన గుహయట్లు వెలిగి దుర్ధర్షయయ్యెఁ
బాలుచు సింధు, ననాయు, కాంబోజభవము
లట్లై బాహ్లికజములగు ఁ నశ్వము లొగి. ౨౧ 229

క. హరిహయు నశ్వఁరంబును, సరిపోల్పుఁగ నొప్పి పురిని ఁ జానుగ వెలయున్ ;
గిరులకు సరివచ్చుచుఁ గుంజరిములు మనయుక్తిఁ బొల్పుఁ ఁ జంచద్గతులన్.

సీ. అవి కొన్ని వింధ్యనాఁనలరుపర్వతమున జనియించినవియుఁ, దుఁహినశిఖరిని
బుట్టినయవియు నై ఁ భూరిబలంబుల నలరుచు నై రాఙతాఖ్యహస్తీ
పంశంబునను, మహాపద్మగజాన్వయమున, సంజనాన్వయమునను వామ
నాఖ్యదంతీంద్రాన్వయము నందును జనించినవియునునై పురమందు నెసఁగు

తే. భద్ర, మంద్ర, మృగాఖ్యులఁ ఁ బరఁగు మూఁడు
జాతులను బుట్టినట్టి గజములు భద్ర
మంద్ర మృగ సుప్రసిద్ధనాఁనుముల మూఁటిఁ
దనరి సంకీర్ణమగు కులమున జనించి. ౨౪ 231

తే. భద్రమృగములు మృగమంద్ర ఁ భద్రమంద్ర
ములును నను రెంట సంకీర్ణములగు జాతు
లందుఁ బుట్టి మదించిన ఁ యట్టి శైల
సమగజంబుల నాపురి ఁ సతము గ్రాలు. ౨౫ 232

చ. ఒనరఁ బురోత్తమంబునకు ఁ యోజనయుగ్మము దాఁక సైన్యమల్
తనరుటచే నయోధ్య యన ఁ ధాత్రి నెసంగెడువేరు సార్థకం
బని తెలుపంగ వెల్లు, నది; ఁ యందు వసించి యజాత్మజుండు ధ
ర్మనిరతచిత్తుడై మనిచె ఁ రాజ్యము సౌఖ్యయుతంబుగాఁ దగన్. ౨౬ 233

క. అతిశయతేజఁడు దశరథుఁ, డతివిక్రమశక్తిమతవైరి ఁ యగుచును నక్ష

త్రతతిని శీతాంశుఁడు ఎఱె, బ్రతి లేని విధంబు మెఱయఁ ♦ బాలన సేసెన్.
 చ. పురమగి సార్థకాహ్వయముఁ ♦ బూని నృధార్థతోరకౌఘమై
 సరఁగి విచిత్ర కేహముల ♦ భాసిలి నుంగళమూలమై నిరిం
 తరమును బూజ్యమానవగఁగంబులచే జెలువారు, దానినిన్
 హరిహాయతుల్యుడైన మనుజాధిపుఁ డాశఁడు ప్రోచె నేర్పునన్. ౨౪౫ 235

ఆటవ సర్గము సంపూర్ణము.

2-వ సర్గము.

— — —

తే. అతని కిహ్వాకు కులజున ♦ కమలమతికిఁ
 గార్యగతుల నెఱుంగఁగఁ ♦ గలిగి, యింగి
 తజ్జ్వలై, ప్రియనృపహిత ♦ తత్పరులయి
 సాధుగుణతతిరాజులు ♦ సచివులంద్రు. ౧ 236

క. ఎనమండ్రు కీర్తిసంయుతు, లనిశము నృపకార్యసాధ♦నానరులును రా
 జున కప్కృతి సేయ నెఱుంగని మంత్రులు వీనుడైన ♦ త్కాకాంతునకున్.

తే. వెలయు దృష్టి జయంతులు ♦ విజయనాముఁ
 డవల సిద్ధార్థనామకుఁ ♦ డర్థసాధ
 కాహ్వయుఁ, డశోక మంత్రపాఠాఖ్యున్ పుష్ట
 ముఁడు సుమంత్రాఖ్యుడగు, వీరు ♦ భూరిబలులు. 3 238

చ. చెలఁగెడు వామదేవుఁడు, నశిష్ఠుఁడు నానగు ఋత్విజుల్ మునీ
 శులగమి మేటులై యలరుఁచున్ సచివోత్తము లైరి యింకనున్
 గలరు సుయజ్ఞముఖ్యమునికాంతులు రాజహితుల్ సుమంత్రము
 ఖ్యులగు స్రధాను లెల్లగును ♦ గుప్తితకార్యమూం ద్రపాన్వీతుల్. ౪ 239

సీ. విద్యులఁ గడు నేర్చి ♦ విమలాత్ములై విజితేంద్రియులై లక్ష్మీ ♦ యెంతయుఁ దమిఁ
 దమ్ము నావేశింపఁధాత్రిని వెలయుచుఁ గుశలులై శాస్త్రముల్ కొఱతత నొంద
 కుండ నేరిచి కీర్తి ♦ యొప్పారి నృధవిక్రమాధికులై మంత్రమందు నేర్పు
 గలుగుట సత్కీర్తి ♦ గాంచి భూపాలన మంద్రప్రమత్తులై ♦ యాడినట్లు

ఆ. చేయఁ గలిగి యొర్పుచే దేజమున ఖ్యాతిఁ, గాంచి సుస్థితంబుఁ గ్రాలుచుండ
 మాటలాడనేర్చి ♦ మఱి శ్రోధకామార్గ, హేతువుల నసత్యమే పలుకక. ౬ 240

తే. అలరు మంత్రుల కహ్వరి ♦ కపుడు తమవి
 పరులవియు నైన యజ్ఞనశదములందుఁ
 గలుగు చరితము త్రైకాలికమ్ము చార
 ముఖమునన్ విదితంబెయ్యె ♦ పాలుచుచుండు. ౭౫ 241

సీ. వ్యవహారములను నేర్పఱులయి సుపరీక్షితములైన మిత్రభావములు గలిగి
యపరాధ మొనరించు ♦ సతఁడు పుత్రుఁడయైన దండించునట్టి మతంబు గలిగి
ధనరాశి నొడఁగూర్చు ♦ దగిన రీతి ధనంబు వెచ్చించి సైన్యంబు ♦ విస్తరింప
జాగరూకులు నయి ♦ శత్రువు నైనను సపరాధమొనరింప ♦ నట్టివాని

తే. దండనము నేయఁబూనక ♦ దస్యతెలిసి

వారణక్షమశౌర్యంబు ♦ వజ్ర శత్రు

విజయమందు సుతాపహంబు ♦ వెలయ నీతి

శాస్త్రములఁ గూడియుండెడు ♦ స్వాంతము దగ. ౧౦

242

మ. తమ దేశంబున నున్న సాధుజనసంతానంబు నెల్లప్పుడు

ద్యమ మొప్పారగఁ బ్రోచి విప్రస్పృహ ♦ త్రంబు హరించంగ నే

సమయం బందుననే దలంప కొకఁడే ♦ చంపంబున గాని నే

రము సేయఁ బెనుపూన్కి దానిదగు సాధరంబేర్పడం గాంచుచు. ౧౧ 243

ఆ. తస్య నిజమటంచుఁ ♦ దమ మదులం దోఁపఁ, దగిన విధము గాఁగఁదండనంబు
నెరపి, బొక్కసమును ♦ నిండించి యాచుంతు, లలరు చుండు వార ♦ లర్హరీతి.

క. పరిశుద్ధత్రికరుణులై, పరఁగుచు వా రై కమత్యభాసురు లగుచు

వరరాజ్యతంత్రరక్షణ, పరులొటఁ నదీయరాజ్యపాలన మలరె. ౧౨ 245

ఆ. వారి పురమునందు ♦ వారి రాష్ట్రంబున, సత్యవాది గాని ♦ జనుఁడు, దుష్టుఁ
డొరుని సత్తిఁగోరుఁనరుఁ డొక్కఁడైనను, దడవి చూచినను ఋతంబు లేఁడు.

క. పురవరమది తద్రాజ్యముఁ, గరము ప్రశాంతముగ నుండుఁగానియొకటియు
విరహితశాంతంబై తగ, దరయఁగ నస్తుంతు లెల్ల ♦ నమలాకృతులై. ౧౩

చ. సురుచిరదివ్యవస్త్రముల ♦ శోభిలి, సన్నతనృతులై, నరే

శ్వరహితకాంక్షలం జెలఁగి ♦ భాసురనీతియుతార్హస్యప్రితో

నిరతము జాగరూకులయి, ♦ నేర్పఱులై గురునందు సద్గుణో

త్కరమునె సంగ్రహించుచును ♦ గ్రాలుదు రెంతయు సద్గుణోన్నతి. ౧౪

తే. శౌర్యమున ఖ్యాతిఁ గాంచుచు ♦ సర్వవిషయ

ముల నెఱింగెడు సూక్ష్మబుద్ధులు నెసంగు

చుండుట విదేశముల యందు ♦ నొప్పి యుండు

విస్తృతఖ్యాతుల గడు ♦ వెలసి వారు. ౧౫

249

సీ. సంధివిగ్రహముఖి ♦ సమధికతత్వంబు నెఱింగి సంపత్తుచే ♦ నెసఁగు చుండి

నను దదభావంబునను నొక్కరీతిగా వర్తించునట్టి వ్యభావము దగ

నలరుచు, రాజకార్యలోచనముల దాచి యుండెడు శక్తిఁ ♦ దనరి సూక్ష్మ

బుద్ధివిశేషముల్ ♦ పాలుపొంద వెలయుచు నీతిశాస్త్రవిశేషనియతి నెఱింగి

తే. ప్రజలఁ గాచుచు మానవసతిహితంబుఁ, గోరి మాటాడనేరిచి ♦ వారలుండు
వార, లిట్లు సమర్థులై ♦ వజ్జి సుగుణ, భాసురులగు నమాత్యులు ♦ పరిధవిల్లు.

- క. అనిశము వ్యసనావళిఁ దన, నునమునఁ జొరనీక నక్కల ♦ మాన్యుండగుచున్
జననతి దశరథుఁ డేలె న,వని న్యాయము తప్పకుండ ♦ వైభవ మలరన్. ౧౮
- ఉ. చారులఁ బంపి రాష్ట్రముల ♦ చర్యల వే గతిగాఁ జెలంగునో
భూరమణుండు దా నెఱిగి ♦ పూజ్యగతిన్ బ్రజల్క సుఖాత్మలన్
గారవ మొప్పుఁ జేయుచు నఖండముగాఁ దగు ధర్మయుక్తి న
వ్వారలు మోదయుక్తులయి ♦ వర్ధిలఁ జేయుచుఁ బ్రోచె నేర్పునన్. ౧౯ 252
- తే. మఱియు నాతఁ డధర్మంబు ♦ మాని నైజ
విక్రమాదులఁ దైలోక్యవినుతిఁ గాంచి
దాతయై సత్యవాదియై ♦ తనరి పురుష
వర్ణుడై పాలనము నేసె ♦ వసుధ నెల్ల. ౨౦ 253
- మ. నతసామంతుఁడు మిత్రవంతుఁడగు భూ♦నాథోత్తముం డాతఁ డ
ప్రతిమానంబగు శౌర్యసంగతి నమి♦త్రవ్రాతముం ద్రుంచి యు
న్నతిచే మించుటఁ దత్పముండున భూ♦నాథుండు నుత్కృష్టభూ
పతియుంగానగ రాఁడు శత్రువులలోఁ ♦ బల్కాటు యోజించినన్. ౨౧ 254
- క. ధరణీశుఁ డతిఁ డయోధ్యపురమున వసించి నకల ♦ భూఖండములన్
సురపురి నింద్రుఁడు వలె ధర్మరతిం బాలించె నుజనమండల మలరన్. 255
- మ. హితకార్యాళినియుక్తులై కుశలులై ♦ యేకార్యమైనన్ సమా
హితచి త్రంబులఁ జక్కఁజేయఁదగి యెం♦తే ప్రీతి యొప్పార సు
స్థితిచే మించినమంత్రు లెల్లరు దనున్ ♦ సేవింపఁ దేజోమయ
ద్యుతులన్ గూడిన బాలభానుగతి సమ్యుర్విశుఁ డొప్పెన్ గడున్. ౨౨ 256

ఏడవ సర్గము సంపూర్ణము.

❦❦❦❦❦❦

౮ - వ సర్గము.

❦❦❦ దశరథుఁడు పుత్రకామేష్టిఁ జేయఁ బ్రయత్నించుట. ❦❦❦

- తే. ఇట్టి మహిమల వెలయుచు ♦ నెల్లధర్మ
తతుల నెఱిగి మహాత్ముడై ♦ సుతులకొఱకు
నై తపంబొనరించు నమ్యవనివతికిఁ
గులము నిలిపెడు తనయుండు ♦ గలుగఁడయ్యె. ౧ 257
- చ. తనయులఁ గాంచుటెట్లనుచు ♦ దాఁ దలపోయుచు నున్నతాత్ముడై
తనరెడు నమ్మహిమతికి ♦ దైవవశంబున నశ్వమేధ మి
ప్పనికయి యెల చేయనొకొ ♦ బాపురె యంచు మనీషఁదోఁచె; న
మ్మనుజవిభూ త్తముండు మతిమంతుండు గావున నొక్కనాఁ డొగిన్. ౨ 258
- తే. నకలకార్యములందుఁ బ్రశస్తమైన
యద్యమంబున నలరారుచున్న మంత్ర

స త్రముల నందఱుం గూర్చి ♦ స వృతంతు
వొనరుపక నిశ్చయము సేసికొనుచు నపుడె. 3

259

సీ. ధర్మాత్ముడైన యాధరణీశ్వరుడు మంత్రిమండలమున నుత్తముండు గాఁగ
నొప్పు సుమంత్రుని ♦ నిప్పుడ పోయి తోడ్కొని రమ్మ మామకగురువరులను
మఱియుఁ బురోహితమండలమ్ము ననుచుఁ బలికె సత్వరగతి ♦ నలరు నాతఁ
డప్పుడె పోయి వేదాంగపారగులైన వారలను సుయజ్ఞవాసుదేవ

తే. మునుల జాబాలికాశ్యపులను బురోహి
తుని వసిష్ఠుని మఱియుఁ దక్కిన ద్విజోత్త
ములను నందఱుఁ గొనిరాఁగ ♦ నలరి ధర్మ
బుద్ధియగు నాజి యవ్వారిఁ ♦ బూజు దనిపి. ౬౪

260

చ. వినయము భక్తియుం గదుర ♦ వీనులఁ బండువుసేయు సర్గముం
గనఁబడ ధర్మయుక్తమయి ♦ కాంతమునై తగు వాక్యసంక్తి నీ
ట్లనియె మహాత్ములార ! తనయార్థము వందురుచున్న నాకుఁ ద
త్తనయనుఖంబు గల్గి దిఁక ♦ దానికీనై హయమేధమున్ విధి. ౭౪ 261

క. చేయంగ బుద్ధి పుట్టెడు, నాయజ్ఞము శాస్త్రసృష్టమైన క్రమమునన్
జేయుట సత్ఫలదం బని, పాయక నద్దానిఁ జేయఁవాంఛింతుఁ దమి. ౮౪ 262

క. కావున నేఁ గోరెడు సుఖమే వడువునఁ జేయఁ గలనొ ♦ హితమతులన్ మీ
రావిధికిఁ దగు నుపాయము, వావిరి దలపోయుఁ డనుచుఁబ్రార్థించుటయున్.

చ. అలరి వసిష్ఠముఖులగు ♦ నయ్యవనీసురులెల్ల మేదినీ
శలలితవక్త్రచియ్యతముఁ ♦ జారుతరంబును నై చెలంగు న
ప్పలుకును మేలు మేలనుచు ♦ బాగుగ మెచ్చి ప్రమోద మందుచున్
బలికిరి రాజుఁ గాంచి నరపాలక కూర్పుము వస్తుసంతతి. ౧౦౪ 264

ఆ. యాగహయము విడుపు ♦ మాత్మజస్రాప్తికై, ధర్మయుక్తమగుచుఁదగు మనీష
యట్లు గలిగెఁ గాన ♦ నిఁక సర్వభంగులఁ, గొడుగు లుద్భవింతు ♦ కోరినట్లు.

చ. అనుటయుఁ దద్విజోక్తులకు ♦ నాతఁడు ప్రీతిని బొంది హర్షసం
జనితజలకు లేక్షణుఁడు ♦ జ్యోవిభుఁ డంత నమాత్యసంఘముం
గనుఁగొని పల్కె నిప్పుడె మఖక్రియకుం దగు వస్తుజాతమున్
గొని యొకచోటఁ జేర్చుగఁదఁగున్ గురువర్యుల వాక్యరీతిగ. ౧౩౪ 266

తే. మఱియు ముఖ్యర్థిజలతోడ ♦ మఖహయమును
దానిఁ గాపాడఁగా నర్హులైన యట్టి
నైన్యములతో విడుచునది, ♦ సరయు వనఁగఁ
బ్రథితమా నది కుత్తరభాగమందు. ౧౪

267

క. క్రతుభూమిని నేర్పఱుపుఁడు, క్రతువిఘ్ననివారణార్హకర్తంబుల నే
గతి శాస్త్రము చెప్పునొ యాగతి సక్రమముగ నొనర్పఁగాఁ దగుఁ జాండీ.

చ. వినుఁడొక మాట యజ్ఞ మిది ♦ విశ్రుత మిందు ననర్థనంబుగాఁ
జను, నపరాధమే గలుగఁ ♦ జాలక యుండునయేని యందఱున్
జనపతు లిష్టహాక్రతువు ♦ సంతనమొప్పుగఁ జేయ నర్హులే
యనఁ దగుఁ గాదె, యిస్తుఖనుఁహాత్వమెఱింగిన బ్రహ్మరాక్షసుల్. ౧౬ 269

తే. యజ్ఞ కృత్యంబునం దెద్దియైన రంధ్ర
ముండునా యని వెదకుచు ♦ నుండు వార
లద్ది గల్గి యాయజ్ఞ కాఁర్యంబు సెడిన
నపుడె తత్కర్త నాశంబునందుఁ జుండీ. ౧౭ 270

చ. నిరతము యజ్ఞకృత్యము ♦ నేర్పఱులై తగు మీర లెట్లు ల
ధ్వరమిది శాస్త్రసమ్మతిని ♦ బాగుగఁ బూర్తిని గాంచునట్లుగా
నరసి ప్రయత్నమున్ సలుపుఁ ♦ డంచు నచించిన మంత్రులెల్ల న
న్నరపతి మాటలన్ విని యొనర్తుము దేవరయాజ్ఞచోష్టునన్. ౧౮ 271

క. అని పలికి నృద్ధికరవా, క్యనికరమున ధరణినాథఁకాంతుఁ దనిపి నె
మ్మనమున నలరుచు ధర్మమునెఱింగిన విప్రనరులు ♦ పోదలఁచి తగన్. 272

క. నరపతిచే ననుచుతులై, గురుకార్య మ్మిది సాగుఁ ♦ గోరిన రీతిన్
నరనాథా! యని పలుకుచు, ధరణినురులు వచ్చినట్లై ♦ తమి నేగుటయున్.

చ. నరపతి యంత విపులు చఁనంగ నె ఋత్విజు లెట్లు లానతి
చ్చిరొ యటునర్పివస్తువుల ♦ సిద్ధము చేయుండు మంత్రులార! య
ధ్వరమును జక్కఁగా నొనరుఁసం దగినట్లులుగా మెలంగుఁ డీ
నిరత మటంచుఁ బల్కి తన ♦ నిశ్చయమెల్లను దెల్పి వేడుకన్. ౨౦ 274

తే. చెంతనున్నట్టి సచివుల ♦ షీతివతీంద్రుఁ
డనిపి సంతోషమునఁ దన ♦ మనము పొంగఁ
దేజరల్లుచుఁ దనదగు ♦ దివ్యసౌధ
మునకుఁ బోయి గృహంతరమున నతండు. ౨౧ 275

చ. మనమున కింపుఁ బెంచు తనఁమానిచులం గని పల్కె నే నిఁకం
గనయులఁగోరి యజ్ఞము, నుదారమనీషుల తోడుపాటుచే
నొనరుతు మీరలెల్ల మది ♦ నూనిన భక్తిని దీక్షఁబూనుండి
యనుటయుఁ జాల నిష్ఠమగు ♦ నప్పలుకుల్ విని సంతనమ్మునన్. ౨౩ 276

తే. అలరుచున్న సుచర్చనలైన వారి
ముఖపయోజాతములు హిమము చన ననలఁ
దామరలు వోలె శోభిలై ♦ దనయవృద్ధి
కలుగు నను నాశతోచిన ♦ కారణమున. ౨౪ 277

ఎనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౯-వ సర్గము.

— ఖంఖ ఋశ్యశృంగుని చరిత్రము. ఖంఖ —

- చ. క్రతువొనరింతు నేననిన ♦ త్స్వపతి వాక్యము నానుమంత్రిడఁ
మతివిభవంబునం దనరు ♦ మంత్రి, మనంబున నెంచి యొంటిగా
క్షీతిపతి యున్నసాధమును ♦ జేరి వచించెను ఋత్విజాల్ దయఁ
సుతతతి యున్నవించుటకుఁ ♦ జూపిన యజ్ఞవిధంబు నంతయుఁ. ౧ 278
- క. వినుమీ యితిహాసంబుగ, మునునే విని యున్నవాడ ♦ మునుల సరిసరం
బున నాభగనంతుండగు, సనత్కుమారుండు చెప్పెనరసోక్తులతోన్. ౧ 279
- క. తనయులు నీకుదయించెడు, ఘనగాధను దాని విధముఁ ♦ గడుముదమున నే
వినిపింతు భూమిపాలా!, యని సూతుఁడు చెప్పఁదొడఁగె ♦ ననువొంగంగఁ.
- క. మునిపతి యగు కాశ్యపునకుఁ, దనయుండు విభండ కాఖ్యఁవగు వాఁడు జనిం
చెను ఋశ్యశృంగనామక, తనయు నతఁడు గాంచు విస్తృతఖ్యాతియుతుఁ.
- క. అతఁడు సనస్థలి యందే, సతతముఁ బెగురుచు నరణ్యచరుడై యెపుడుఁ
బితరుని గూడియె తిరుగుట, క్షీతిసురవరుఁ డెఱుంగఁడేమి ♦ క్షీతివైఁ గలదో.
- క. వనమొండు తక్క నితరంబును నేమియు నెఱుంగకుండు ♦ మునిపతికి మహా
త్మున కనికిని దైవవిధ్యము, దనగారును బ్రహ్మచర్యతతనియమమునఁ. ౪
- ఆ. అద్వి యెట్టులనిన ♦ నవనీసురస్తోత్ర, మయి ప్రసిద్ధి నొందు, ♦ నదియుఁ బెండ్లి
యగుటకన్న మున్న ♦ యగు నొక్కరీతిగ, దానివెనుక వేఱుగానెనంగు. ౫
- క. జ్వలనునకు యశోనుహిమల, సలరెడు తండ్రికిని దగిన ♦ మట్లుపచారం
బులఁ జేయుచు వర్తిల్లెడు, సల మానికిఁ గొంతకాల ♦ మాగతి గడచుఁ. ౬
- క. తొలి బ్రహ్మచర్యమున న, య్యలఘుగుణం డుండునట్టి ♦ యవనరమున దో
ర్బలమున, శౌర్యంబున, నుజ్జ్వలుడై తనరారు రోహపాదుం డననిన్. 2 ౨86
- క. ఆరాజె యంగదేశ, శ్రీరంజితుడై పొగడ్త ♦ జెందఁ గలఁడు త
ద్భారమణుఁడు ధర్మంబును, గారవమునఁ బ్రోవకుంటఁ ♦ గజపు జనించుఁ.
- క. భూతౌఘభయంకరమై, యాతటి ఘోరంబుగాఁగ ♦ నది చిరకాలం
బాతతబాధాస్పదమగుఁ, జూ, తదేశంబు నందుఁ ♦ జూడఁ గఠినమై. ౮ 288
- క. మనుజేంద్రుఁ డనావృష్టియుఁ, దనదేశంబునఁ జెలంగఁ ♦ దా దుఃఖితుడై
ఘనశాస్త్రవేత్తలగుచుఁ, వినుతింగను విప్రవరులఁ ♦ బిలిపించి తగఁ. ౯ ౨89
- తే. సర్వధర్మంబుల నెఱింగి ♦ యుర్విఁ దనరు
చున్నయాచారముల రీతు ♦ లన్ని యెఱింగి
యలరుదురు మీర లిప్పుడీ ♦ యిలను టొమ
మనఁగఁ దగినట్టి నాపాపమునకు ముక్తి. ౧౦

తే. ఎట్టి నియమంబు సేసిన ♦ నిది తొలఁగునొ
యట్టి పాచితమును గృహ ♦ నానతిచ్చి
కావరే యంచు నడుగు; నాత్మనురేంద్రు
లఖిల వేదాభిపారగు ♦ తొట వలన. ౧౦౫

291

పంచచామరము. ధరాధిపా ! విభంషకాఖ్య ♦ ధాత్రి వెల్లు మానికీ
వరాత్మజాతుఁడుండు నేయుఁపాయమైనఁ బన్ని నీ
ధరాతలంబుఁ జేర్చు వాని ♦ దైవతుల్యుఁ గాఁగ హృ
త్సరోజమందు నెంచి యాత్మజాత నిచ్చి భక్తితో. ౧౦౫

292

తే. నిర్విచారంబుగాఁ బూజ ♦ నెఱపి ఋశ్య
శృంగు నలరింపునుని వారు ♦ చెప్ప వియచు
నియతమగు బ్రహ్మచర్యంబు ♦ నెఱపుచున్న
యతని రప్పింప నేయుపాయంబు గలదొ. ౧౨౫

298

క. అని యారాజు విచారంబును బొందియు మరల, సతఁడు ♦ బుద్ధివిశేషం
బురఁ బాలుచుఁగాన మంత్రులఁ, గని విప్రులఁ దోడితేరఁగా ద్విజులెఘనుల్.

క. అని నిశ్చయించి యాతఁడు, తనమంత్రిపురోహితులను ♦ దమి సత్కృతులఁ
దనిపి యటఁ బంపఁగలఁ డా, జనపతి మాటలను వినుచుఁనచివాదు లొగి.

తే. ఖిన్నులై తలవంచి యోఁజ్ఞీతిసతీంద్ర
పోవఁగాఁ జాల మచటికిఁ ♦ బూజ్యుఁడౌ వి
భంషకునకేము వెఱతుము ♦ పలుకులేటి
కచుచు వారలు రాజేంద్రు ♦ ననునయించి.

296

చ. మునిసుతుఁ దోడితేరఁదగు ♦ బుద్ధివిశేషము లొప్పు వారిన
ప్పనికి నుపాయముల్ తలఁచి ♦ వారువచింతురు రాజుతోడ నా
తనిఁ బిలిపింతు మేము నృప ♦ దానను దోషము బ్రహ్మచర్యని
ష్ఠుడు దగు వాని నించుకయుఁ ♦ జాలదు పొంపగఁ జింతమానుమీ. ౧౬ 297

క. అని పలుకుదు రని యీగతి, ససత్కుమారుండు చెప్పె ♦ జగతీవర ! య
మ్ముని నట్లై వారవనితలఁ, బనిపియె పిలిపించె నృపతి ♦ సత్తనమునకు. ౧౬౫

చ. ముని యరుదేర మబ్బులగఁముల్ తగు నృప్తి నొసంగె శాంతనాఁ
దనరు కుమారి నాతనికిఁ ♦ దద్దయుఁ బ్రీతినొసంగి పెండ్లిచే
సె సతఁడు నీకు నల్లుఁడగు ♦ సిద్ధము నీకు సుపుత్రసిద్ధియా
నని వరమిచ్చునంచు ముదఁమార సుమంత్రుఁడు చెప్పి కన్తుట. ౧౭౫ 299

* దశరథునకు శాంత యౌరసపుత్రిక. ఆమెను రోమపాదునకు దశరథుఁ డొసంగెను. కావున నాతనికి దత్తపుత్రిక. శాంతభర్త యగుఋశ్యశృంగుఁడు దశరథురొమపాదులకు నల్లుఁడని తెలియఁదగు.

తే. నుండలేక ! ననత్కుమాగుండు చెప్పి
నట్టి వృత్తాంతమును మీకు ♦ ననువదించి
నాడ నన విని ముదమంది ♦ నాకు జెపును
యతనిఁ దోడ్కొని వచ్చినయవ్విధంబు. ౧౯

300

తొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౦-వ సర్గము.

— ❧ — వేశ్యలు ఋశ్యశృంగుని దోడ్కొనివచ్చుట: ❧ —

చ. అని నరనాయకుండడుగ ♦ నానచివోత్తముఁ డిట్లు పల్కెనో
మనుజువరేణ్య ! యమ్మునికుమారుని రాకకు మంత్రులెల్లఁ జే
సివవిధమెల్ల నీకుఁ దమిఁ ♦ జెప్పెన నంతఁ బురోహితుండు మం
త్రినికరియ్యుక్తుడై నరచళిం గని యిట్టులు పల్కె నేర్పుతోన్. ౧౫

301

క. నిరపాయమగు నుపాయము, నరసితి మాఋశ్యశృంగుఁ ♦ డటవీధిలోఁ
దిరుగుఁ దపసాన్విధ్యాయన, నిరతుండగుఁ జూ పురాణానికరమునైనన్. ౨౫

క. ఇతిహాసంబుల నైనన్, మతి నెఱుంగఁడు గాన స్త్రీల ♦ మాట యెఱుంగఁడా
గతి శబ్దాదివిషయ సంతతి సౌఖ్యము నెఱుంగఁ డతఁడు ♦ తథ్యము నున్మీ. 3

క. మనుజుల చిత్తాళిఁ గలం, సనభిమతములై చెలంగఁ ♦ ప్రాథములుగ దా
కన నింద్రియార్థములు మా, నిని వానిని వశునిఁ గాంగ ♦ నేర్తు మొనర్పన్.

తే. అట్లు లొనరించి మనవీటి ♦ కమ్మునిసుతుఁ
డెలమి నే తెంచునట్లుగా ♦ నేమొనర్తు
మిపుక నిశ్చయమొనరించి ♦ నృపవరేణ్య !
యాజ్ఞనయసేయుడీ మాకు ♦ నని మఱియును. ౪

305

చ. సురుచిరహాసంపదల ♦ శోభిలి యాభరణాలిచే సునో
హరలయి మన్ననంబడసి ♦ యందఱి చిత్తములం గలంచు చా
తురిఁ దగు వేశ్యలమ్మునిని ♦ దోడ్కొని రాజసనా; నటన్ మునీ
శ్వరుఁ బలుమాయలూని దగఁనంచన సేయుచుఁ డోడితేదగున్. ౫

306

తే. అట్లు సేయుట కావేశ్య ♦ లర్పలనిన
భూపతి పురోహితునిఁ జూచి ♦ యాపగిది నె
చేయుడని చెప్పె, నట్లై యాఁక్షీతిసురుండు
మంత్రులకుఁ జెప్పె, జేసి రఁమృగ్మి వారు. ౬

307

చ. జనముల సత్కృతిం బడయఁ ♦ జాలిన వేశ్యలు మంత్రినాక్యమున్
విని, యట నామహావనము ♦ వేడుకఁ జేరి ఋషీంద్రపుత్రుడై

తనకుచు, నాశ్రమంబున సతంబు వసించుచు ధీరుడైన య
మ్మనిసుతుఁ జూడ యత్నమును ♦ బూనికఁ జేసిరి నేర్పుచెంపునన్. 2 308

ఆ. ఆశ్రమంబు చెంత ♦ నతివలు నివసించి, రామునీంద్రపుత్రుఁ ♦ డనవరతము
తండ్రి కడనె నిలిచి ♦ తగినట్లు శుశ్రూష, నేసి దానివలన ♦ సిద్ధిఁ గాంచి. ౮
క. తన పుర్ణశాల వీడి యొకనిముసమైనను మఱొండు ♦ కడకేగక యుం
డును వాఁడు జననమాదిగఁగనియెఱుంగఁడుస్త్రీలఁబురుష♦కాంతుల నెచటన్.

తే. నగరములయందు గ్రామగణములయందుఁ
గలిగిన పదార్థమును దేనిఁగాని చూచి
యెఱుంగఁడా విప్రసుతుఁ డంత ♦ నతికు, నంత
విధిగతి విభండకనుతుండు ♦ వేడుకలర. ౯ 311

చ. వనితల సంగతిం దనరు ♦ భవ్యవనంబున కొక్కనాఁడు ప
చ్చెను వనినందుఁ గన్గొనియె ♦ జెప్పియరం దగు వారకాంతలన్
ఘనుఁ డతఁ; డావధూనులు ♦ కనుగళనవన మొప్పు బాడుమన్
గనదురు చిత్రవేషములఁ ♦ గ్రాలుచు గమ్మునిఁ గంచి ప్రీతితోన్. ౧౦ 312

క. చేర నరుదెంచి యందఱు, భూరిగుణా ! యెవరికీపు ♦ పుత్రుడవోయీ
ఘోరనని విజనముగఁ దన, రారంగ నీవొంటిఁ దిరుగు ♦ క్రమమిది యేమో.

క. తెలియంగ మాకుఁ గోరిక, కలిగెన్ వచియింపవయ్య ♦ కరుణననిన న
పులుకులకు నలరి యటవీ, స్థలినం దెన్నండు మున్ను ♦ సరసాకృతులన్. ౧౨

ఆ. కోరఁదగిన యట్టి ♦ చారలావణ్యంబు
కలిగినట్టి నతుల ♦ గాంచి యెఱుంగఁ
డట్టులొట నుననునందూహ జనియించెఁ
దండ్రిఁ దన్ను జెప్పఁ ♦ దగునటంచు. ౧3 315

సీ. కొఠూహలమున సత్కాంతలఁ గని యిట్లుపల్కె మాతండ్రి విభండకాఖ్యఁ
డతనికే నొరసఁసుతుఁడను బుశ్యశృంగాఖ్యచే దగువాడ ♦ నటవి నిందు
మత్తపోయాపకర్తము ఖ్యాతమా ; శుభదర్శనులార ! యీధరణికెన్న
సన్నికృష్టమున నాశ్రమమస్సదీయంబు గలదందు విధియైక్కిగాను మీకుఁ

తే. బూజ చేసెన రంజనఁ ♦ బూవుబోడు, లతని యాశ్రమవర్చస♦మందు బుద్ధి
పొడను నాతని వెంబడి♦పోయిరచటి; కచట నామానిపుత్రుఁ డభ్యాగతులకు.

క. ఇదె యర్హ్య మిదియె పాప్య, మ్మిది మూల మ్మిదె ఫలౌఘ ♦ మెలమిని గొనుడీ
సనమలమతులారా ! యని, ముదమునఁ బూజలొనొనరైఁ♦బూబోడులకున్.

చ. వనితలు మానపూజల సవార్యముదంబుమెయిన్ గ్రహించి యా
తని మృదుభాషణంబులకుఁ ♦ దద్దయుఁ బొంగి విభండకాఖ్యఁదో

మునిఁ దలపోసి భీతిలుచు ♦ బుద్ధుల నెంచిరి సత్వరంబుగాఁ
జనుటయె మేలటంచు మునిఁనత్తముతోడ వచించి రంతటన్. ౧౮ 318

ఆ. ఆర్య ! మేమొసంగునట్టి యీఘముఁ
తృప్తములు గొనుచు ♦ యరుఁకుభములు
గలుగు నీకు, నింక ♦ గాలంబుఁ బుచ్చక
భక్షణంబు చేయఁవలయు వీని. ౧౯ 319

చ. అని మునిఁ గొంగిలించి వినఁయంబున వేడుచు హర్ష యుక్తులై
వనిత, లనేకరీతులగు ♦ భక్ష్యము లాతని కిచ్చి మోదుకా
దినిఖురమృతస్సవృణ ♦ వృష్టిగ నిచ్చి రతండు నిత్యమున్
వనమున దివ్య తేజమున ♦ వాసమునేసెడి వాడు గావునన్. ౨౦ 320

క. మును చవియేఁ జూచి యెఱుంగని యాభక్ష్యముల నెల్లఁ ♦ గైకొని తాన
వ్వని చుచిఁజూడనిఘములై, యని వానిం దలంచి ప్రీతి ♦ నాస్పాదించెన్. ౨౧

ఆ. అపుడు వారకాంత ♦ లాతనితో నొక్కవ్రతము నాచరింప ♦ వలయునన్న
వ్యాజమూని చనిరి ♦ యాతనితండ్రికి, భీతినొంది యతని ♦ ప్రీతిఁ బడసి. ౨౨

ఉ. అంతటఁ గాశ్యపాత్మజని ♦ యాగశీకల్ చనినంత దుఃఖము
త్యంతము తన్ను నేఁచ హృదఁయంబు సుఖస్థితి నుండి వీడి తన్
వంతలఁబెట్టఁగా సుఖనిఁవాసము మాని చరించుచుండి య
క్కాంతలు చారుభూషుని ♦ కామతనూరుచులన్ వెలుంగుచున్. ౨3 323

క. తనకుఁ గనంబడిన ననం,బున కేగెను మఱుదినంబె ♦ పోలఁ నపోవీ
ర్యనిబద్ధుఁడయ్యు సతఁడిటు, నమునకే తెంచుచున్నవై ఖరీఁ గనుచున్. ౨౪

క. మనముల మోదము చెలఁగంగ నెదుర్కొని పలికిరిట్లు ♦ గణికలు సౌమ్య !
మునివర ! మోఁమూశ్రమపర,ముచు జూపంగ రమ్మ యందుఁమోదముగలుగున్.

ఆ. మాన్య దేశమందు ♦ మంజులఘమూని, భక్షణాదివిధులు ♦ వఱులుచుండు
నింతకంటె నెంతోఁహెచ్చుగ ననిపల్క, మనసు గరగఁ జేయుమాటలు విని.

సీ. వారితోఁ గూడి పోఁసంగఁ దలంచె నాతఁడు వానిఁ గొనిపోయిఁతరుణులపుడై
నావపై నెక్కించి ♦ పావనగంగను దాఁటించి చేర్చిరి ♦ తమజనపద
మున కిట్లులన్మహాత్ముఁడు భూసురుఁడురారగ జగములకుల్లాసఁమొగి నొసఁగుచు
నప్పుడె పర్వత్యుఁ ♦ శధికవృష్టి నొసంగె వర్షస్సుతోఁ గూడిఁవచ్చు విశ్రు

తే. స్వీయదేశంబు నొందుచుఁ ♦ జెలఁగు వాని
జనపతియుఁ గాంచి వినతుఁడై ♦ సరసఁజేరి
భూమివ్రాలి నమస్కారఁములు నొనర్చి
యర్ఘ్యపాద్యాదులను సల్పె ♦ న్యాయరీతి. ౨౪ 327

చ. మునిపతి నిట్లు పూజలఁబ్ర*మోదితచిత్తునిఁజేసి వేశ్యలా
తనిఁ గొని తెచ్చినందులకుఁ ♦ దండ్రికి “సూసుని మోసగించి తో
డ్మొని చన నొంటిఁజక్కి తన*కూరిమిపుత్రునిఁ జూడకున్న నె
చ్చనమునఁ గుందుఁ బొందు జన*మాన్యనకుం గ్రుధగల్గుకుండఁగాఁ”. 30
తే. నీప్రసాదంబు కాంక్షింతు ♦ నేనటంచు
వేఁడె; నారోమపాదుండు ♦ పిదప మహాని
నంతిపురమునకుం గొని ♦ యరిగి యాత్మ
జాతసాధుగుణవ్రాణ ♦ శాంత నిచ్చి. 31

329

చ నరపతి శాంతచిత్తమున ♦ న్యాయవిధిం దమిఁ బెండ్లి సేసి హృ
త్పరసిజమందుఁ దృప్తిఁగ నె; ♦ శాంతసుగూడి విధంశకాత్మజుం
డురుతరసర్వకామముల ♦ నొందుచుఁ దేజముతోడ వెల్లుచున్
బురమున నందె యుండెఁ బరి*పూర్ణమనంబుల నందఱున్ గనన్ . 32 330
పదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౧ - చ సర్గము.

—*— దశరథుండు ఋశ్యశృంగుని దోడ్కొనివచ్చుట. —*—

చ. ట్టితిపతిస త్రమా ! మతియుఁ ♦ జెప్పెను దేవవరుండు సాధుస
మ్మతుండు సనత్కుమారుండు స*మంజసరీతిఁ గగ్గన్ దదు క్తమై
హితమగునాదుపల్కు విను ♦ మేమన సూనృతవాక్యమొప్పు న
ప్రతిమవదాన్యఁడై తనరు ♦ రాజులఁబుట్టగలండు ధీరుడై . ౧

331

తే. ఆతఁడిత్వోకులకల*శార్థ వాఙ్మంశగుచు దశరథుఁ డనువేర ♦ నలరి సిరులు
తనరఁగా సంగ దేశభూ*ధవునితోడఁ, జెలిమి యలరార వర్తిలు*క్షీతితలమున.

సీ. అంగ దేశాధినా*యకునకు రోమపాదుండునునొకతన*యుండు గలుగు
నతనికి శాంతనా ♦ నలరు మహాభాగ తనయజనించు, స*ద్యశమునఁ దగు
దశరథుఁ డాయంగ ♦ ధరణీశు కడకేగి ధర్మాత్మ ! నేను సం*తానహీనుఁ
డను, నాదుయజ్ఞంబు ♦ ననువొంద నెఱవేర్చు నాకులంబునకు సం*తానసిద్ధి
తే. కొఱకు నీయనుమతిని నీ*కూఁతు మగఁడు,

నాఁగవిని యాత్మవంతుఁ డ*నంగఁ దనరు
నట్టి యంగేశుడూహించి ♦ యతనిఁ బుత్ర
వంతు నీయంగలండు భూ*వరున కెలమి. ౬

333

చ. కలవిలపాటులేక మది ♦ గ్రాలఁగఁ బంక్తిరథుండు మహాని
శ్చలమతిఁ గూడి హృష్టమయి ♦ సావంతము రాజుల నన్యుఖంబు వి
పుల కృపఁ జేయఁగాఁ గలుగు ♦ భూసురమానికుమారునిం గృతాం
జలియును ధర్మవేత్తయు య*శస్సురఃఖండును నై నరాజౌగిన్ . ౮

334

తే. పుత్రకామేష్టి నొనరింపఁ బుత్రులఁ గన,
దాన స్వర్గము కొందంగఁ దావరించు
నాద్విజశ్రేష్ఠువలనఁ గాఁచుకృతువును
జేయఁగల్గును గోర్కెలు ధినినింప. ౯

335

క. అతనికి నలువురు కొడుకు, లమితవిక్రమా, లన్వయమ్ము ధిమిగులఁ బ్రతిష్ఠా
కృతినొందఁ జేయు వారలు, హితులును లోకప్రసిద్ధి నెనఁగిన వారల్. ౧౦

క. కలుగంగఁ గలరటంచును, బలికెను నిర్జరవకుండు ధిగవంతుఁడునై
చెలఁగెడు సనత్కుమారకుఁ, డలరుచు ముచు కృతయుగంబు నందిగాథన్.

చ. తనయులఁగోరు నీవె చని ధారణిపాలక ! పూరఁజొత్తమా !
వినయము మీఱఁ బూజలను వేడుక నందఁగఁ జేసి యన్యుహా
త్మునిఁ గొనిరమ్ము సైన్యములతోఁ దగువాహనపంక్తితోడనం
చని, తనమంత్రిచెప్ప విని నద్గురువైన వసిష్ఠునంతటన్. ౧౨

336

ఆ. పిలువనంపి పూర్వవృత్తంబుఁ జెప్పించి, యవ్వసిష్ఠమాని యనుమతింపఁ
బూర్ణమానసమున ధూపతిశాంతతో, నతనిఁ దోడ్చి తేరఁచుగఁదలఁచి. ౧౩

క. కులనతులు మువ్వరును మంత్రులు తోడనరాఁగ వేడ్కతోడఁ గడలి యు
జ్జ్వలవై భవంబు మెఱయఁగ, నిలాధిపతి యేగె మాని యెసఁగెడు పురికిన్.

చ. వనముల నిమ్నగావళుల వైభవమొప్పుగ మెల్లి మెల్లఁగాఁ
గనుఁగొనుచున్ విభండకుని గాదిలిపుత్రకుఁ డున్న దేశమున్
గని యటఁ జొచ్చి యానృపతికాంతుని చెంగట నుంకి మండు న
య్యనలునిరీతి వెల్లు మునినాతనిఁ గన్గొనియెన్ ద్విజోత్తమున్. ౧౪

341

చ. తనచెలికానిరాకకు ముఁదంబున స్వాంతము పొంగ నంగరా
జును విధిరీతి హెచ్చగనె సొంపుగఁ బూజలొనర్చి మానిరా
ట్రనయుని సన్ననీపుఁ గని దావచియించెను శాంతతండ్రి ! యీ
జనవిభుఁడే తలోదరి నొసంగెను నాకును గూర్చి పెంపునన్. ౧౫

342

తే. కన్నకూఁతునుగా శాంతఁ గడు మునమునఁ
బెంచుకొన్నాడ నీతండు ప్రియతనుసఖుఁ
డనుచు సఖ్యసంబంధములను వచించె
మునియు మామకుఁ బూజల నొనరించె నను. ౧౬

343

చ. మనుజుమృగేంద్రుడై పరఁగు మంషలనాథుఁడు రోసుమాదుచే
తను మునిచేతఁ బూజఁ గొని తత్పురవర్యమునన్ వసించె నే
డనిమిది వాసరంబు లట నెంతయుఁ దృప్తినిఁబొంది రోమపా
దునిఁ గని యిట్లనున్ దశరథుండు మనోరథభంగి యేర్పడన్. ౧౭

344

చ. సరసమనీష ! నీదుహిత ♦ శాంత నిజేశ్వరుతోడ వేడ్క ను
త్పరికిని రాఁదగుఁ జరపఁబోలును గార్యమొకండు వారు; నా
ధరణివిభుండు మోదమునఁ ♦ దగ్ధమనంబున కొప్పి యమ్మునీ
శ్వరుఁగని యీధరాధిపతి ♦ సంగతి భార్యనుగూడి పోఁదగుఁ. ౨౦ 345

చ. అనుటయు నావిభండకుని♦యూత్తజుఁ డీకొని వీడికోలుఁ గై
కొని తమి భార్యగూడి చను ♦ కోరిక నొందె; నరేంద్రులిద్దఱూ
య్యనఁ దమవత్తుముల్ దగులు ♦ నట్టివిధంబునఁ గౌఁగిలించి స్నే
హనిరతి సంజలుఁ నలిపి ♦ యప్పుడు మోదరసాబ్ధిఁ దేలుచుఁ. ౨౧ 346

క. చెలికాని సెలవుగొని రఘు, కులతిలకుండు దశరథుండు ♦ కుతుకంబు మెయిఁ
దెలుపం దను రాకను దూతలఁ బంపెను శీఘ్రగతులఁ ♦ దనపురమునకుఁ.

తే. పరిసశము చల్లునట్టి ధూపములు వేసి
యవలఁ గలయంపి చల్లుచు ♦ సంత నూడ్చి
కనళికాకాండములఁ బతాకలను గట్టి
పురముఁ గై సేయఁ దగునని ♦ భూపుఁ డనుప. ౨౨ 348

చ. ట్టితిపతి రాక దూతలొగిఁ ♦ జెప్పినఁ జారులు సంతసిల్లి య
ద్భుతముగ నప్పురోత్తమము ♦ భూపతి యానతి యిచ్చిసంపిన
ట్లై తగ నలంకరించి రపుడంతయు వేషక విప్రచర్యఁ న
త్పతినిఁ నగంగఁ దోడుకొని ♦ శంఖముఖస్వనముల్ చెలంగఁగఁ. ౨౩ 349

క. సమలంకృతమైన పురో, త్రనుముచు సరవరుండు, చొచ్చెఁ ♦ దత్పైరవరుల్
సముచిరిపుతులుండఁది తగు, తను తేడిటు సత్కరించి ♦ ధాత్రీసురునిఁ.

క. కొని రాఁగ నతనిఁ గనుఁగొని, మనముఁ సంతసిలి; రంత ♦ మనుజేంద్రుం డ
మ్ముని సంతిపురముఁ జేరిచి,తని వొందని భక్తి విధియుఁతంబుగ మునికిఁ. ౨౪ 350

తే. పూజలొనరించి యాతనిఁ ♦ బురికిఁ దోడు
కొనుచు వచ్చిన కారణముననె తనను
నలఁచెఁ గృతకృత్యుఁగా సంత ♦ ధరణివిభుని
పత్నులెల్లను సంతోషభరితలగుచు. ౨౫ 352

క. పతిఁ గూడి యిట్లు వచ్చిన, సతిని విశాలాక్షిఁ జూచి ♦ శాంతను మోదా
ప్రతిమానజూధి మునిఁగిరి, ట్టితినాథుండు సుతులుఁ గను విశేషప్రీతిఁ. ౨౬ 353

తే. పూజలను దన్నుచుండ నఁపుపుబోడి
శాంత ఋత్విజుఁడౌ ప్రియకాంతుఁ గూడి
సౌఖ్యమునఁ దేలుచుఁ బురఁసత్తమమునఁ
జెలఁగు వేడుకతో నివసించె సంత. 3౦ 354

పదునొకండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౨-వ సర్గము.

—ఘోష దశరథుడు యజ్ఞము సేయఁబూనుట. ఘోష—

క. చిరకాలము గడువ మనో, హరతమము వసంతసమయం ధీమరుదేరఁగ భూ
వరుసకు నత్తటి మనమున, హరిమేధ మొనర్ప వలయుం నని స్ఫురియించెన్.

క. సురి తేజంబున వెల్లెడు, ధరణీసురుఁ గాంచి దశరథః ధీతిపతియున్
శిరము ధర సోకఁగా మ్రొక్కి రహిం బ్రార్థించి భక్తిఁగీర్తించి తగన్. ౧౫

తే. సుప్రసన్నునిగాఁ జేసి ధీమతులనాత్మ
వంశవృద్ధికరులను దాఁ బడయుఁ గోరి
యజ్ఞ మొనరించుటను దెల్పి ధీమత్తునీంద్ర
తనయు వరియించె నిట్లు సత్కారమంది. ౨

357

చ. మునిపతి యల్లె యాననుచు ధీమతితో వచియించి యజ్ఞవ
స్తునికరమెల్లఁ గూర్చినగుఁ ధీమత నయజ్ఞ హయంబుఁ బంపనా
ననవుడు మంత్రివర్యుడగు ధీమతి సుమంత్రునిఁ గాంచి భూపుఁ డి
ట్లనియెను బిల్వసంపు మిఁక ధీమత్తు సేయఁగ విప్రవర్యులన్. ౪

358

తే. వేదపాఠగులైన ఋత్విజుల ఘనుల
వామదేవ సుయజ్ఞ జాబాలి కాశ్య
పాహ్వయులను బురోహితుఁడైన యల వ
సిన్ధమునిచంద్రు, నితగుల ధీమతురులను. ౫

359

చ. అనుటయు నానుచుం త్రసచిఁవాగ్రణి సత్వరమేగి ణోడితె
చ్చెను శ్రుతిపాఠమంగనిన ధీమతిమరోత్తములన్; సమస్తధ
ర్మనియతులన్ జెలంగిన ధీరావరుఁ డంతట వారిఁజూచి పూ
జనములఁ దన్ని యుక్తమయి ధీమతరాధము గల్గి ధర్మయు
క్తిని దగియున్న వాక్కుల నొగిం బలికెన్ బుధులెల్ల సాననన్. ౭

360

ఉ. భూసురులార! పుత్రులను ధీమందుటకై విలపించుచున్న నా
కాసుతలాభసౌఖ్యము విమరుత్పథతుల్యముగాఁ జెలంగె, నే
నీనమయంబునన్ మదిని ధీమతెనలారెడు కాంక్ష దీరఁగాఁ
జేసెద నశ్వమేధమును ధీమత్తు తోడ్పడె దీనికెంతయున్. ౮

361

తే. శాస్త్రదృష్టవిధిం బూని ధీమతంత
వానరుషం గోరెనన్ మాని ధీమతయుఁ డైన
ఋశ్యశృంగుని సాహాయ్యఁగీతిఁ జేయు
నీక్రతుమహాత్మ్యమున నిష్ఠఁమేను గనుదు. ౯

362

క. అనిరాజు తనంతన చెప్పినమాట వసిష్ఠముఖులు ధీమత్తునుచులె

ల్లను మేలు మేలటంచును, ఘనముగ శ్లాఘించి భూమిఁకాంతునితోడన్. ౧౦
క. పలికిరి విభంజకనుతా,దులు, విడువంపగును వేగ ఁ తురగవరము, కా
వలసిన మఖసంభారం,బులు సిద్ధము సేయవలయుఁ ఁ బూనిక మెఱయన్. ౧౧

ఆ. అమితవిక్రమముఁ ఁ నలరు నల్పగు కొడు
కులను నీవు సమయఁగలవు నిజము
సుతులకొఱకు నీకు ఁ నతుల భార్గ్యకబుద్ధి
ఘావిధమున నిష్ఠఁడెనఁగెఁ గాన. ౧౨

365

చ. అనుటయు, బ్రాహ్మణోక్తులు ఁ హర్షము నొంది యమాత్మ్యులం గనుం
గొని శుభవర్ణనంతని ఁ గూడిన పల్కుల నిట్లు చెప్పె నీ
ఘనగుతు లాడినట్టులె మఃఖక్రియకుం నగు వస్తువృత్తున్
గొని యొకచోటఁ జేర్పఁదగు ఁ ఘోటకవర్ణము నంపఁగఁదగున్. ౧౩ 366

తే. మఱి యు ముక్త్యర్థిజలతోడ ఁ మఖహయమును
దానిఁ గాపాడఁగా నన్తులైన యట్టి
పైన న్యమముతో విడుచునది ఁ సరయవనఁగఁ
బ్రధితమా నది కుత్తరఁభాగమందు. ౧౪

367

క. క్రతుభూమిని నేర్పఱపుఁడు, క్రతువిఘ్ననివారణార్హఁ ఁ క్షమ్యునే
గతి శాస్త్రము చెప్పెనొ యాగతి సప్రచముగ నొనర్పఁగఁదగుఁ జుండీ.

చ. వినుఁడిమాట యుజ్జమిది ఁ విశ్రుత మందు ననర్థవంబుగాఁ
జనునవరాధమేఁ గలుగఁ ఁ జాలకయుండునయేని యంపఱున్
జనపతి లిన్కుహఃక్రతువు ఁ సంతనమొప్పుగఁజేయనర్హులే
యనఁ దగుఁ గాఁకఁ యిన్కుఱుఁహత్వ మెఱింగినబ్రహ్మహాతులు. ౧౬ 369

తే. యుజ్జకృత్యంబునందెద్దిఁయైన రంధ్ర
ముండునా యని వెనకుచు ఁ నుండువారి
లద్ది గల్గి యాయజ్ఞ కాఁర్యంబు సెడిన
నపుడె శక్తరై నాశంబుఁనందుఁ జుండీ ౧౭

370

చ. నిరశము యుజ్జకృత్యముల ఁ నేర్పఱులై తగు మీఁదెట్లు
ధ్వంసమిది శాస్త్రసంస్మృతిని ఁ బాగుగఁ బూర్తిని గాంచునట్లుగా
నరసి స్రయశ్శ్రమున్ నలుపుఁ ఁ డంచు నచించిన మంత్రులెల్ల న
న్నరపతిమాటలన్ విని యొనన్తుము చేరె యాజ్ఞచోప్పునన్. ౧౮ 371

క. అని పలికి గాఢ మోహం,బును బొందఁగఁజేసి కార్యఁముచు భూపతి చె
ప్పినభంగి నొనర్చిరి విప్రనికరమా ధర్మవిదునిఁ ఁ బార్థివవన్యన్. ౧౯ 372

క. అనఘాత్మ వృద్ధికరవా,వ్యనికరమున నలరునట్లుఁగా నొనరిచి యా
తని యనుచుతిఁ గైకొని వచ్చిన యట్టులె పోయిరట్లు ఁ క్షితిసురముఖ్యుల్.

క. అరుగంగ నుంత్రివగులకు, నరచతి పెరివిచ్చిపంపి ♦ నై జనుహితసుం
దరహర్ష్యము దేహద్యుతు, లరుదుగఁ గన్నట్టజొచ్చి ♦ నామోదముచక్ష.
పండ్రింశవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౩-వ సర్గము.

శ్లోకం అశ్వమేధయాగసంభోదములఁ గూర్చుట. శ్లోకం

చ. మరల నసంతనుంతుట సమంచితరీని రాఁగ నొక్కవ
త్కరము గతించె వీర్యమునఁ ♦ జూలబ్రసిద్ధిని గన్న యన్తహీ
వరుడు తురంగ మేధమును ♦ భక్తి నొనర్పఁగఁ బూనె నాన్యజ్ఞో
త్కరమును గాంతు నన్న, కుతుకంబు మనంబునఁ బొంగి పాఱఁగన్. ౧ 375

చ. తోలుదొలుతన్ వసిష్ఠునకుఁ ♦ దోరిపుభక్తిని మ్రొక్కి న్యాయమొ
ప్ప లలితపూజలన్ సలిపి ♦ బ్రాహ్మణచర్య ! మునీంద్ర ' పుత్రకుల్
గలుగుట కేను జేసెడు మఖంబు యథాక్రమమొప్పు నాగి గా
జలఁదగునట్లు చేయుచుని ♦ చెప్పి యశంకువమీఱి నిట్లరున్. ౨ 376

తే. క్రతువు నంగములెల్ల విఘ్నములపాలు
గాకయుండుంగఁ జేయుఁడి ♦ నాకు మీరు
ప్రియతనస్విగ్ధులే కారె ! ♦ ప్రియతను గురు
వులు గదా నాడు తేనెంబె ♦ తుండువారు. 3 377

క. మునివర ! నేఁజేయఁగఁ బూనిన బాహుభారమెల్ల ♦ సీనె భరింపన్
గను దగుదు ననిఁ నీప్రార్థనమంతయుఁ దీర్చువాడఁ ♦ నన్నె భూపా ! ర 378

చ. అని ద్విజసత్తముం డవల ♦ సద్ధర్మశృత్యముఁ దీర్చి నస్తువుల్
ఘనముగ నేకరింప మును ♦ త్కౌశితచేత నియుక్తులై న స
జ్జనులను భూర్నిధార్మికుల ♦ సర్వజనస్తుతిఁ గాంచి పెద్దలై
తనరెడు శిల్పికారులఁ ♦ నక్షకులన్ భృతకవ్రజంబునన్. ౪ 379

తే. వాపికూపంబులను ద్రవ్య ♦ వారి, గణకు
లను, మఱియుఁ క్రొత్తకారకులను, సమర్థ
తముల నట నర్తకుల శుచితను జెలంగి
నిఖిలధర్మంబులను విని ♦ నెగడు వారి. ౨ 380

తే. శాస్త్రముల నేర్చి పఠలెడు ♦ సత్పురుషుల
గాంచి వచియించె మీరెల్ల ♦ త్కౌశలవతి
యాజ్ఞ మఖకార్యముల నెల్ల ♦ నరసి నిర్వ
హింపవలయును బెక్కు వేలిష్టకలను. ౩ 381

సీ. సంగ్రహింపఁగఁ దగు ♦ సత్వరంబుగ రాజనదనముల్ వైభవసహితములుగ
నాయానువిస్తృతులమరంగఁ బెక్కుగుణములతోడంగూడి ♦ సుమహితములు
గా నొనర్చుడు శుభకలితంబులై బహు భక్త్యాన్నపాన సంపదలు గలిగి
వర్షాతపాదులవలన, నేబాధలు పొందకుండెడు నట్లు ♦ సుందరముగఁ

తే. బెక్కునూలు గృహములు ♦ ద్వీజులకొఱకుఁ

గట్టుఁ డట్టులై పురిజనకాండమునకు

భక్ష్యముల నొప్పి విడిచియై ♦ భవ్యపుష్ప

హారచందనముఖముల ♦ నమరి మఱియు. ౧౧

382

క. కోరినవస్తువులందు న, నాగిగ నలరాసునట్లు ♦ వసతుల నెల్లె

మీరలు నిర్మింపుడు మఱి, చారుతరగృహంబులెల్ల ♦ జానపదులకు. ౧౨

తే. పెక్కు నిర్మించి వారలఁ ♦ బేర్చి గాంచి

విధియుతినీ సత్కరించి యేవిధమునను ని

రాకరింపక యచ్చంబు ♦ రమణఁ బెట్ట

వలయు, నెల్లగు సత్కారములను బొంది. ౧౩

384

చ. అలరుచు నుండఁగా వలయు ♦ నర్హులు సత్కృతి నొంద సంకల్ప

బలుకులు వేయునేల ప్రియభావముతోడనే సత్కరింపఁగా

వలయును గాని మైత్రి గ్రుధఁవారి కవజ్ఞ నొనర్పరాదు ని

ర్హులగు సత్వమేధమున ♦ మందమనీషులు గాక పూనిక. ౧౩

385

తే. కృత్యముల దీర్చువారల ♦ కెల్ల నట్లై

శిల్పినరులకు హెచ్చుగఁ ♦ జేయవలయుఁ

బూజలొగి న్రవ్యమున నన్నమునను వారి

యంతరంబులఁ గాంచి యర్హులగు విధిని. ౧౪

386

చ. ధనమున నన్నదానముగఁ ♦ దారు నిరంతరతృప్తిగాంతు, ప్రే

మను జెలువారు చిత్తముల ♦ మంచిగ నన్నిపనుల్ యధాక్రమం

బున నెఱవేర్చఁగావలయుఁ ♦ బొందఁగ రాదు కొఱంత లేశమొ

య్యనఁగడు జాగరూకులు ♦ యామఖకార్యములం గనందగు. ౧౪౪ 387

చ. అనుచు సస్థిపహానినరుఁ ♦ డాడిన పిమ్మట వారలాతనిం

గనుఁగొనవచ్చి శాస్త్రవిధి ♦ గాఁ ననకుండఁగ లోపలేశముం

గనఁబడకుండ జెప్పితిరి ♦ గాదె విధించినయట్ల చేయఁగా

మనమున నిశ్చయించితిమి ♦ మాషనులందుఁ గొఱంతరాదెకన్. ౧౫

388

సీ. అవల సుమంసుని ♦ నచటికి రావించి పలికె వసిష్ఠుఁడీ ♦ యిలఁ జెలంగి

ధార్మికులై నట్టి ♦ ధాత్రీపతుల నెల్లఁ బిలిపింపు మట్టులై ♦ పృథివీ, నన్ని

భాగంబులందున్న ధ్రువ్యాక్షత్రియవై శ్యశూద్రులఁ బిల్వఁబంపు మర్హ
సత్కారములతోడ ధరగునఁ బెక్కువేలను; మిథలాధినాథునిని సత్య

తే. విక్రముని శాస్త్రసంతతి ధేదములను
బాండితిని గాంచి మేటియై ధరగువాని
శూరవర్మని జనకుని ధశుచరితుని
బిల్వపుమా యన్తుహాభాగుఁ ధ్రియము మీఱ. ౨౦

389

క. అతిశయ సత్కారంబుల, నతనిం బ్రియ మందఁజేసి యులరుచు నీవే
మతిమంత! పోయి ప్రార్థించి తగ్గఁ దోడ్పొనుచు రమ్మ ధీప్రమిచటికిఁ.

క. చిరకాలమిత్ర, మా జన, వరుణ్డీ దశరథున కౌటఁ ధలికితి మునువే
నరనరు నాతని ముందుగఁ, బురికిం దోడ్పొనుచు రమ్మ ధూజ్యఁడతఁడు సూ.

క. హితమధురోక్తులె పల్కుచు, సతతము దశరథుని మిత్రఁసత్తముఁడగు భూ
పతిఁ గాశీపతి సతిన, త్పూరిత దోడ్పొనిరమ్మ నీవె యెగు మచటికిఁ. ౨౨

ఆ. మిగుల ధార్మికుండు ధిక్కిలి స్పృధువు
మన ధరాధిపతికి ధూమ యగుచుఁ
దనరు కేకయాహ్వఁయునిఁ బుత్రయుతు నీవె
పోయి దోడితెమ్మ ధూజ్యఁడతఁడు. ౨౩

393

సీ. అంగదేశేశు మహాభాగుఁ గీర్తిమంతుని మనరాజవఃస్యనకు మిత్రు
బహుమానముల రోమఁపాదుని నలరించి యిటఁ దోడితెమ్మ నీవేగి యతనిఁ
దూరుపుదిక్కునఁ ధోఁచు సౌవీర సౌరాష్టరాజుల సింధుఁరాజునల్లె
దక్షిణదిక్కునఁ ధనరాకు రాజులనందఱఁ బిలిపింపు ధమని మనకు

తే. మిత్రులయి యున్నరాజులఁ ధుత్రమిత్ర
బాంధవాదియుతంబుగఁ ధ్వరగఁ బిల్వఁ
బంపునునుచు వసిష్ఠుండు ధపలుక, విని య
తండు వే దూతలం బంపఁనలఁచి యపుడు. ౨౬

394

క. ధరణీశులఁ దోడ్పొని సత్వరముగ రాఁ గుశలులుగుచుఁ ధగు దూతలఁ బం
పి రయమున మోని యానతిఁ, బరికించి సుమంత్రుఁ డలరిపయనం బయ్యెన్.

తే. రాజవరులను దోడ్పొని ధరాగ సూతుఁ
డరుగ సంతట మును మోని ధయాజ్ఞసంది
యజ్ఞకృత్యంబు నెఱవేర్చి ధనుమతించి
యున్న శిల్పిప్రముఖులెల్ల ధనొప్పు మెఱయ. ౨౮

396

క. పనులను దా రొనరింపగ, ననువుపడినవానిఁ దీర్చి ధయమ్మనికడకుం
బనుదెంచి నివేదించిరి, పనుల తెఱంగెల్ల, మోని ధార్మిఁడంతఁ. ౨౯ 397

చ. పరమముదంబు నొంది పనివాండ్రను గాంచి వచించె నిట్టు, ల
ధ్వరమున నెవ్వరేమడుగఁ జారికి దానిని లీలనే ననా
దరమున నేని యావల, దుఃఖదారమతిం దమి నియ్యనా; ననా
దరమున నీయఁగా నదియె ఁ దాతకు గీడొనరించి తీతడు. 30 398

క. అనుమానము లేదని యమ్ముని యాడెను; బివప రత్నములఁ బెక్కింటిం
గొని కొన్నిదినములకు, రాజనికర మేతెంచె నా దశరథునిఁ జూడఁ. 31

చ. క్షీతిపతిఁ జూచి పల్కెను వంశిస్థుఁడు చాలఁ బ్రమోదమంది యు
న్నశభవదీయశాసనమునన్ నరపుంగవ! వచ్చినారు భూ
పతులు, యధార్హరీతి నృపవస్యు నాదృతి సత్కరించితిన్
గ్రతువునిమి త్తమా పరికరంబుల నెల్లను జెప్పినట్లుగఁ. 33 400

తే. భూధివా! హెచ్చరికతోడఁ జురుషులెల్ల
నేకరించిరి చక్కఁగఁ సిద్ధపఱుపఁ
బడియె నయ్యజ్ఞభూమి సర్వపరికరము
లను బ్రవేశింపు మద్ది చెంత నెచెలంగు. 34 401

తే. మనసుచే నిర్మితంబగుఁ మాడ్కి నద్ది
వెలయు రాజేంద్ర! చూడంగఁగలదె యనియె
నవిధి నె ఋశ్యశృంగుండుఁ ననియె నట్టు
లిరువురును జెప్ప భూనాథుఁ డెలమి మిగుల. 35 402

చ తనరెడు పుత్రకాంక్ష మునితల్లిజులెల్లను దోడరాఁగ శో
భనతిధితారకల్ చెలఁగఁ వైభవమొప్పు మఖంబు చేమఁగాఁ
జనియె నసిష్ఠముఖ్యులగుఁ డ్రైసురసత్తములెల్ల శాంతభ
ర్త ననుసరించి పోయి మఖధామముఁ జేరి యధావిధిం దగఁ. 36 403

తే. శాస్త్రమున నెట్లు లభ్యరసరణి చెప్పుఁ
బడియెనో దానిలోన లభంబు దప్ప
కిశ్వమేధంబు నొనరింపఁ నపుడు మొదలు
పెట్టిరాఖండలాదులుఁ ప్రీతినొంది. 37 404

పదమూడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౪-వ సర్గము.

అథా దశరథుం విశ్వమేః ము చెయుట అథా-

చ. జనపతిముక్తవాజసుఖశాలకు వత్సమొందు పూర్ణమై
తనరినవచ్చె నాదశరథక్షీతిపాలుని యశ్వమేధమున్
గన నరుదై నయట్లు విధిగా నరయానదిసౌమ్యతీరమం
దునఁ జెలువారఁ జొచ్చె ద్విజధూర్జటులెల్లను బూన్కిమీఱఁగఁ. ౧ 405

ఆ. ఋశ్యశృంగు ముందు ♦ నిడుకొని పరిశుద్ధ, బుద్ధియైన రాజపుంగవుని ను
ఖంబునకును దగిన కర్మమ్ము నొనరించి; రంత వేదసార ♦ మంత యెఱిగి. ౨
సీ. యాజకులగు విశ్రులపుడు యథా వేదముగ యథామిమాంసముగను గల్ప
సూత్రానుసారిగ ♦ శుభతమరీతిగ వర్తిల్లు విధినిఁ బ్రవర్తించుటై
యుపసంబనువేర ♦ నొప్పు నిష్టి నొనర్చి యుపదేశ శాస్త్రాక్షి ♦ నొగి నధికము
గాఁగఁ బ్రాప్తింపెడు ♦ కర్మమ్ముల నొనర్చి రించు కేనియు విధిమించకుండఁ

తే. బిదప మునివరులందఱు ♦ ముదము నంది
కర్మదేవతలను భక్తి ♦ గదురఁ బూజ్య
భంగిఁ బూజించి ప్రాతస్సంవసముఖములఁ
గర్మముల నాచరించిరి ♦ క్రమముమెఱయ. ౩

407

క. శతమఖుని హవిగ్భాగ, న్ముతులితవిధి మీఱ నిచ్చి ♦ రసఘంబగుచుఁ
క్షీతివెలయు సోమృతనుఁ, స్తుతిశస్త్రకనంబములను ♦ స్తుతియించి రొగిం.

సీ. సవిధి మాధ్యందిన నవనంబు నడిపించి రవల మహాత్ముడై ♦ నట్టిరాజ
వరునిమిత్తము శాస్త్రవర్ధశుల నెఱింగి వరునఁ దృతీయనవసముఁ జేసి
రంక మంత్రకముగ ♦ నగ్ని వేల్చినయది వేల్చి దప్పినయది ♦ వెనకినఁ గనఁ
బడకుండె నంతయుఁ ♦ బ్రత్యూహములు లేక నుంత్రయుక్తంబుగ నుమతఁ జేసి

తే. రాదినంబులఁ దప్పిగొన్నట్టివాఁడు
గాని యాకలి గొనువాఁడు ♦ గాని చూపఁ
బడకయుండెను శతశిష్యవరులు లేని
పండితుం డొక్కఁడును గానఁబడఁడు ధ్రువము. ౪

409

చ. క్షీతిదివిజల్ తదర్హమగు ♦ సేననొన ర్చెడి సూత్రముఖ్యుల
క్రతువున దాపసుల్ యతులఁ ♦ గామిచు లర్భకు లట్లై వ్యాధిబౌ
ధితులును వృద్ధులుఁ సతము ♦ తెఱకుఁ మీఱ భుజించి రైన న
ప్రతిరుచిగల్గి యుంటఁ గనఁరాచుగదా పరిశృష్టి వాగికి. ౧౧

410

క. పెట్టుండు పెట్టుం డన్నము, కట్టచు గప్పుకొన వేడఁగా బహుళతఁ జూ
పట్టు వసనముల నిండి, పట్టుననని రాజవరుఁడు ♦ పరమప్రీతి. ౧౧౫ 411

క. పురికొలిపినఁ దత్సేవకు, లరుదుగ నీయుదుగు బహువిధానముల న
ధ్వరమున శాస్త్రము రీతి రుచిరముగ నొనరింపఁ బడిన ♦ సిద్ధోదయముల్. ౧౨౫

తే. పరవ్రతంబులఁ బోలి యన్వహము వెలసె
వివిధదేశంబునందుండి ♦ వేడ్కఁ జూడ
వచ్చినట్టి ప్రీతురుఁడు లఽవావిరి గాఁగ .
నన్నపానంబులను దృఢు ♦ లైరి మిగుల. ౧౪

413

తే. అన్నముపచార సంయుక్తమై యొసంగఁ

బడియె సుస్వాదువుగ నది ♦ వఱలె నౌర !

త్ప్రప్తిఁగాంచితి మేము క్షీతిపతివర్య !

భద్రమగుఁగాక నీకని ♦ బ్రహ్మణ లొగి. ౧౫

414

చ. పలుకుచు నుండఁగా వినియె ♦ భానుకులాభరణంబు రాజు, వి

ప్రసాదము నుభూషితాంగులగు ♦ పూరుషులెందఱొ భక్త్యభోజ్యముల్

పలుకుఁ బెట్టుచుండి రట ♦ భవ్యరుచిం దగు రత్నకుండలం

బులఁ జేలువారు కొందఱు ♦ భానురవర్యులఁ గొల్చి రెంతయున్. ౧౬ 415

చ. మతివిభవంబు గల్గి స్ఫుటమంజుల వాక్కుల నొప్పు ఋత్విజుల్

క్రతువునఁ గొన్నివేళలఁ బఠింపరమున్ జయమంద, యుక్తి వా

దతతులఁ జేయుచుండిరి యథావిధి యజ్ఞమునందు నిత్యమున్

క్షీతిను నుభక్త్యర్థములఁ ♦ జేసిరి వృద్ధుల యాజ్ఞచొప్పునన్. ౧౭ 416

తే. నేర్పుగలిగిన నదివిజుల్ ♦ నిత్యమిట్లు, సర్వకర్మముల నొనర్ప ♦ జన్మమందు
నలరు విప్రులలోన వృషంకములను, దెలియకున్నట్టి విప్రుండఁగలుగఁడయ్యె.

క. ఒకఁడేని బ్రహ్మచర్యాదికముల నొనరింపకున్న ♦ దీనుఁడు గలుగం

డకలంక శాస్త్రముల నెఱుఁగకయున్న జడుండు చూడఁగా రాఁడయ్యెన్.

సీ. ధరణిపతీంధ్రు సఠనస్థులలో వాద

కుశలుఁడు గానట్టి ♦ త్తోణిసురుఁడు

గలుగఁడొక్కండైనఁ ♦ గాని యూపస్తంభ

ముల నిల్పఁడగు కాలము చను దేర

బింబృక్షంబులఁ ♦ బ్రియమాఱు జేసిన

యూపంబు లాఱు నాఁకయూపములకుఁ

జెంతఁ జంద్రవి యాఱు ♦ వింతగ మోదుగు

యూపంబు లాఱు సట్లొప్పు మెఱయు

తే. విరిగి యనుచేరఁ బరఁగెడు ♦ సృక్షశాఖఁ

దెచ్చిచేసిన దొక్కటి ♦ దేవదారు

యూపములు రెండు నిలిపి రఁకయూపములకు

నంతరము రెండు బారలు ♦ యంతపలయు. ౨౦ 419

తే. సమత రెండేసి బారలు ♦ చాచి గాని

రెండు చేతుల యూపంబు ♦ లుండుచోటు

లందుకొనఁ జూచునట్టి ♦ యభ్యంతరములు

గలిగి యున్నట్లు వానిని ♦ నిలిపి రపుడు. ౨౧ 420

మ. క్రతుశాస్త్రంబులఁ నత్ప్రయోగముల దక్షత్యంబునం బొల్చి య
ప్రతిమానంబగు బుద్ధిచేవెలయు సభవ్యున, ప్రభుత్వశ్రమల్

గ్రతుశోభార్థము యూపజాలము సువర్ణప్రాంచితంబై తగ్గ
జతనం బొప్పుగఁ జేసి నిల్చి రది యజ్ఞత్వస్థిరా రాజలెన్. ౨౨

421

చ. ఇరువదియొక్కయూపముల ♦ వెన్నఁగ నున్నతి వేలువేలుగా
నిరువదియొక్కమూరలుగ ♦ నేర్పఱుపం బడియుండె నవ్వీయున్
వరుస నొకొక్కభవ్యమగు ♦ వస్త్రమునన్ సమలంకృతంబులై
సరికొలతం జెలంగి బిల్వనంగతదోషగణోఽపితంబులై. ౨౩

422

తే. ఎనిమిదంచులతో నొప్పి ♦ నునుపుగలిగి
నట్టి యాకృతులం దగి ♦ యాగమోక్ష
విధిని శిల్పులచేత స్థాపింపఁబడియె
మఱియు నాభవ్యతమ యూపమండలంబు. ౨౪

423

క. పరిమళసుమచందనములఁ, బరితస్పనులంకృతమయి ♦ నసనావృతమై
సురపథమున దీప్తుచేఁ, బరఁగెడు సప్తర్షుల్ల ♦ భాసిలుచుండెన్.

424

తే. యజ్ఞకృత్యంబునన్ నేర్పు ♦ లలర వెలయు
బ్రాహ్మణులు, శాస్త్రచోదితపథము నరసి
యై కృపరిమితి నిష్ఠకలీప్రుఁ గూర్చి
యగ్నివేదిక గట్టి రాఁరాగ యనఁగ. ౨౬.

425

సీ. నేర్పఱులా మేదినిసతి యాజకుల్ శాస్త్రోక్తరీతి నాస్థానముచు ద
గంగ నిర్మింపఁగ ♦ గరుడాకృతిని మీఱి కనకపక్షంబులఁ ♦ గ్రాలి యాఱు
ప్రస్తారములన్న ♦ భావింపఁ ద్రిగుణమై యష్టాదశాత్మకమై చెలంగె
జననాథుఁడతఁడు వాజసనేయశాఖకుఁ జేరియుండుట నట్లుచేయఁబడియె
నవానియందు శాస్త్రానుసారంబుగ నాయాయి దివిజుల ♦ కర్మములగు

తే. పశువులు భుజంగమమ్ములు ♦ బతులును ని
యై కృములయి కనుంగొన ♦ నొప్పియుండె
వానివధియించు తఱిరాఁగ ♦ వాజమేధ
మునకుగా విధి నిర్ణయించిన హయంబు. ౨౮

426

* సవిత్వో రాజసింహస్య సంవితిః మకలై ర్ద్వివైశ్చైః, గరుడో గుక్తపక్షో నై త్రిగుణోఽష్టాదశాత్మకః. ౨౭. అని మూలము. “జననాథుఁ డతఁడు వాజసనేయశాఖకుఁ జేరియుండుట నట్లు చేయఁబడియె” ననునది వ్యాఖ్య ననుసరించి తెనిగింపఁబడినది దశరథుని వేదశాఖయేది? అని ప్రశ్నము రాఁగాఁ బలువురు పలువిధములఁ దోచినట్లు పలుకుచుందురు. ఆంధ్రహము తీర్చునెంచి వ్యాఖ్యకర్త “తదిదం వాజసనేయశాఖావలంబనం ద్యోతయితు మష్టాదశాత్మకత్వోక్తిః” అని వ్రాసెను. ఆష్టాదశ ప్రస్తారములు గలదిగా ననుటచే వాజసనేయ శాఖ నెనిమిది శాఖలని నియమము కాబట్టి యారీతిఁ జెప్పఁబడియె.

- క. జలచరములు మఱి గ్రామ్యం, బులు యాజకవితతిచేతఁ ♦ బోల వధింపఁ
వలసినవి యన్ని నిశ్చితములు నయ్యెన్, యజ్ఞకర్మమున ననువుతగఁ. ౨౯
- ఉ. అత్తఁటి యూపసంఘములయందు నిబద్ధము లయ్యె జంతువుల
ఉత్తమయజ్ఞ కార్యమున ♦ కొప్పినయట్లవి మూడునూలు
శోవోత్తమరత్నమాస్మపుని ♦ దొప్పె గచుంగొన నట్లు వింతయై
చిత్తము పొంగ; నాస్మపుని ♦ జ్యేష్ఠసతీనుణి వేడ్క పెంపునఁ. 3౦౪ 428
- చ. తురగము దానిఁ జట్టి తనతోడను దక్కినరాజపత్నుల
డరిమున రాఁగ వారల ముసంబునఁ గూడి సువర్ణ సూచికల్
గరమునమూడనుచ్చి హయకాంతుని జీలిచె నంతనామె ను
స్థిరచుగు బుద్ధిధర్మఫలసిద్ధిని గోరి హయోత్తమంబుతోన్. 3౧౪ 429
- తే. క్షుధినము ననించె నయ్యుర్విపతియు
నక్షిణనాసంగ హోతయధ్వర్యుఁ డవల
నల్లె యద్ధాత బ్రహ్మయు ♦ నధిపు నగ్ర
పత్నిఁ బరివృత్తి, గొనిరి వాచాత నెలమి. 3౨౪ 430
- తే. మఱియుఁ బాలాకలినియను ♦ మహిళవీరి
నల్వరిను హస్తములచేత ♦ నాథులు నఱె;
నంత యాజకులర్థంబు ♦ లభిపువలనఁ
గైకొనుచు వారినిచ్చిరి ♦ కడురయమున. 33 431
- నీ. విజితేంద్రియుండయి ♦ వెలసి ప్రయోగచాతుర్యము వర్ణ్యమైతోఁచ నలగు
నధ్వర్యుఁ డప్పుకయ్యశ్వము క్రొవ్వను గైకొని శాస్త్రమార్గమునఁ బూని
వండె నంతటి భూమివగుఁ డాత్మపాపముల్ నాశమొందింపఁగఁనన్యాయయుక్త
చుగునట్టి చొప్పున ♦ నాహామకాలంబు తప్పకయుండంగఁ ♦ నదవస వగు
- తే. ధూమవానఁ బ్రియభక్తితోడ నాసి
కములు సఫలత నొందుచుఁ ♦ గ్రామఁ గ్రోలె
మంత్రముల నేర్చియున్న బ్రాహ్మణులు యాజ
కులు పదార్థులు శాస్త్రంబు ♦ పలికినట్లు. 3౫౪ 432
- క. తురగాంగంబులు వైశావనరునందన్నింటి వేల్చి ♦ నైజంబగు నా
పరమక్రియ నెఱవేర్చిరి, తరయజ్ఞంబుల హవిస్సు ♦ తగ సంస్కృతమా. 3౬౪
-
- * రాజ మున్ను కామించి పిదప నుపేక్షించినది పరివృత్తి యనంబడు. రాజుచుకొన్నవేశ్య
వాచాత రాజునకుఁ బాత్రయ్యుచునది పాలాకలి. ఈనలుపురను హోతికు, అధ్వర్యువునను, ఉద్ధాతకు,
బ్రహ్మకు ఎరుగగా రాజు దక్షిణగా నీడగినది. ఆముత్తిజులు రాజువలన నాస్త్రీకుఁ బ్రతినిధిగా
ద్రవ్యమును గ్రహించి వారల మరల నీవలయు. “పశ్చాత్తపితినిధిద్రవ్యదానేన నివర్తయేరక”
అని సూత్రము.

తే. జావ్వికొమ్మలయందు నీశుభతరాశ్వ

మేధమున నన్ననో వస • మిగులశ్రేష్ఠ

మైన ప్రబులి చాఁవయండాగమోక్త

ముగను సంస్కారముం జేయఁగియె యుండు 32

434

నీ. కల్పసూత్రములను • త్కౌసురవాక్యంబులను హయమేధాఖ్య • మనువదింపఁ

బడియెను ద్రిదినసంవసమని, యందాన్యదినము, చతుష్టోమమనియు నవల

దైవతీయదివస, ముక్త్యంబని మూఁడవదిన మతిరాత్రాఖ్యమనుచు నందు

నితరయాగములు విఘాతములు చేయంగనని యన్యశాస్త్రంబులనుచదించు

తే. చుండుఁ గావున భూపాలుఁ • డుద్యమమున

వానిఁ జెక్కింటిఁ జేసె నావాని పేరు

లలరుఁ బూజ్యంబులై మహాఘోషలదములయి

గాన వాని నొనర్చె నాత్మవిభుండు. 3౯౫

435

నీ. అవి జ్యోతిష్టోమ • మనియు, నాయుర్యాగ, మతిరాత్ర, మభిజిత్తు • నక్లై విశ్వ

జిత్తు నష్టోర్యామ • ముత్తమోత్తమమయి తనరు మహాక్రతుఁవనియు నలరు

నం నతిరాత్రమ్ము • నగు ద్విరావృత్తులు సేయ నవిధి, శాస్త్రసిద్ధిమయ్యె

నవి నాలవదినమాదిగాఁ గ్రమమునఁ జేయంగఁ బడియె నాక్షితిపతీంద్రుఁ

తే. డీవిఁ బ్రఖ్యాతి నంది యూయిలఁ జెలంగు

నట్టి యిహ్వోకులమును • నలరఁజేయు

వాఁడు గావున హోతకుఁ • బ్రాక్తటమున

నెనఁగు దేశము భక్తిమై • నొనఁగెఁ బ్రీతి. ౪౦౫

436

క. ఘనుఁ డయి తగు నధ్వర్యునకును పశ్చిమదిక్కు, బ్రహ్మకును దక్షిణది

క్కును సుతర ముగ్ధాతకు, మనమార నొసంగె శాస్త్రమార్గముఁ గనుచున్.

చ. వనజజుఁ డశ్వమేధమఖివర్యము నందిటు దక్షిణన్ ముదం

బున నొసంగన్ విధించె మునుపూరుషవర్యుఁడు రాజు న్యాయరీ

తిని గ్రతువున్ ముగించి తమి • దీఱఁగ భూతలమెల్ల, వారికిన్

గొనుఁడని ధారపోయ సఘంకూటవిదూరుని గాంచి ఋత్యేజుల్. ౪౩

438

ఉ. మానవనాథ ! నీవె యీతిమండలమెల్లను బ్రోవు నర్హతం

బూనినవాఁడ వొక్కఁడవె • భూమి యిదేటికొ మాకుఁ జెప్పుమా

దీని భరించి పాలనముఁ • దృష్టిగఁ జేయఁగ నేరమేల యం

చూని వచింతువేమొ విను • మొయ్యన మాదగు కృత్యమంతయున్. ౪౪౫

చ. శ్రుతులఁ బఠించు నాదృతియు • గూఢము మాకెపుడట్టులొటనో

యీతివర ! దీనిఁగైకొనుము • చిత్తము రంజిల దీనిమాటుగాఁ

బ్రతికృతి మూల్యమివ్వుదియు • స్వల్పమై యైనను దృష్టిగాంతు మ

ప్రతియగు రత్నమైనను సునర్ణమయైనను గోవులై ననుట. ౪౬

440

తే. మఱియు నేవస్తువిప్పుడో ♦ మానవేశ !

సింధముగనుండునో నీదు ♦ చెంతదాని

నొసఁగుమా నిష్కలంబు మాకుర్విఁ గొనుట

వలసనని ఋత్విజులు తగఁ ♦ బలుకుటయును. ౪౬౪

441

చ. అనఘులు వేదపారగులు ♦ నైన ద్విజోత్తము లిట్లు హృద్యగా

విని దళలక్ష గోవులను ♦ వేడుకతోఁ బదికోట్ల హేనుమున్

గనకచతుర్దణంబగుచుఁ ♦ గ్రాలెడువెండిని భూసురాళిక

జనపతి యిచ్చె ఋత్విజులు ♦ సర్వధనంబును జేర్చి యొక్కచోన్. ౪౮ 442

ఆ. ఋశ్యశృంగునకును ♦ నెల్ల ధీసుంతుల, యందు మేటియైన ♦ యస్వసిష్ఠ

మునికి నొసఁగి భాగముచు బంచయిండని, పలికిరంత శాస్త్రప్రసతి నొగి.

క. మునులిగువురు వారలకును, ధనము విభాగించి యయ్యఁగఁగొని మోసం

బునఁ బొదలి తృప్తి గాంచితి, నుని పలికిరి, పిదప తేఁడఁహర్షముమీఱన్.

చ. క్రతువును జూతవచ్చిన ధరాసుర వశ్యులకైఁ దృప్తి న

మృతినగ నేరఁటేటిగల ♦ నుంజలహేమము గోటిసంఖ్యగా

జలనము మీఱ నిచ్చె నొక ♦ త్కృసురుఁ జెంతయు నిస్సృజ్ఞ మహి

పతికరకంకణం బడుగ ♦ భానుకులాభరణంబు ప్రీతితోన్. ౫౧౪

445

చ. కరమున వెల్లుచున్న మణికంకణ మిచ్చె ననంతరంబ యా

ధరణిసురోత్తముల్ సకలదానములం బరితృప్తి నొంద భూ

సురులను బ్రేమతోఁ గనెడు ♦ సూర్యకులాంబుధి శీతభానుఁ డ

బురవగు హర్షయోగమున ♦ బొల్పెనెఱరెడు చూపుచొప్పునన్. ౫౩ 446

క. వారలకభివంశన మిడ, భూరమణుఁ డుదారుఁ డఖిల ♦ పూజ్యుఁడు త్రిజగ

ద్వీకుంఢిల బండి ననుష్కారములొనరింపఁ బ్రీతి ♦ గడలుకొనంగన్. ౫౪

క. శ్రుతులెల్లఁ బలికినట్లుగ, నతనికి భూసురవరేణ్యు ♦ లాశీర్వచన

ప్రతతి యొసంగిరి యాభూపతి వారి యమోఘ వచనభంగి కలరుచున్.

క. సరనాథులకై నను దుష్కరమును బుత్రులను బొంపఁగఁ బంధకమై

పరఁగెడి పాపమ్ముల వే, హరించునది యుత్తమంబు ♦ నగు నధ్వరిమున్. ౫౪౪

తే. మఱియుఁ దనయమూలంబున ♦ మహితమైన

స్వర్గము లభింపఁ జేయంగఁ ♦ జాలునదియు

ననుపమానంబు నగునట్టి ♦ యశ్వమేధ

మాతఁ డొనరిచి సంప్రీతి ♦ నలరి యంత. ౫౫

450

క. సరివిభుఁడు ఋశ్యశృంగునిఁ, బరికించి వచించె నాదునంకము వృద్ధిం

బొరసెడు కృత్యము నీవ యొ, నరుపఁగ నర్హుడవు మానినాథ! సుశీలా! ౫౬
 చ. అనవుడు నాద్విజప్రవరుఁ డట్లె యొనర్చెన రాజచంద్రమా
 తనయులు నల్లు రన్వయ, ముఁదారయశంబును పృథ్వి జెంద నీ
 కనయముఁ దృప్తిఁ గూర్పఁ గల యట్టిచుహామతు లున్నవించువా
 రనియె (మనోహరంబయిన యప్పులుకుల్ విని రాజు హృష్టుడై. ౫౭౪452
 క. వినయమున మ్రొక్కి యింతని, యనరాని ముదంబు నొందెనంత మహాత్ముం
 డనఁఁడు సగు నప్తానియు, మనుచాధిపుతోడఁ బల్కె యరలం బ్రీతిన్.)

పదునాల్గవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౫-వ సర్గము.

అథా దేవతలు బ్రహ్మతో సంభాషించుట. అథా-

చ. తనయుల నల్వరం గనుదు యత్తుక నీవనుచుం బ్రతిష్ఠ చే
 సిన పిదపక విభండకుని యిన్నికుమారుఁ డతీంద్రియాధ్యముల్
 గనుఁగొనువాఁ డధర్వము, నఖండముగాఁగ నెఱుంగునట్టివాఁ
 డనునయమొప్పు సుంత మది యధ్యానముచేసి తనర్థవేత్త యై. ౧ 453
 చ. మనుజువరేణ్యుఁ గాంచి బహుమానము మీఱి వచించె. నిట్లు స
 త్తనయులు నీకుఁ గల్గుటకు యధానినాయక! యాగమొండు పు
 త్రనికర లాభహేతువయి యరాజులుచుండును దాని నిప్పుడే
 నొనరుతు శాస్త్రయు క్తమయి యొప్పువిధానమునకా ముదంబునకా. ౨ 454
 తే. వినుమధర్వశిరస్సున వెలయు మంత్ర
 ములను సంసిద్ధమయి యది యెఱుఁచు ననుచుఁ
 బలికి సుతలభిహేతువై యరఁగు దాని
 విధియుతంబుగ నన్నిని వేల్చె నతఁడు. 3 455
 మ. వర తేజంబునఁ బొల్చు మాని యొనరించు బూని వేల్వంగ న
 ధ్వరమం దిచ్చెడు సంశముల్ గొనఁగ సిద్ధస్తామగంధర్వని
 ర్జరులుకా బ్రహ్మమునుల్ విరించెయును శాస్త్రప్రకృమం బొప్పు స
 చ్చి రహిం గూడిరి సత్పథాస్థలమునం జేతామునం బొప్పఁగకా. ౪ 456
 క. ఒరుల కగోచరులై నిర్జరు లివ్వధి వరుసగాఁగ నభఁ గూడి యజుకా
 బరు లోకకర్త గని పల్కిరి ఘనతర వాక్యమొండు కేల్కొడ్పులతోకా. ౫
 మ. వినవయ్యా, భగవంత! రావణుడనం జేరొందు క్రవ్యాదుఁ జే
 చెను మున్నుండఱఁ యెత్తినాదముననే సిద్ధించె వీర్యంబు నా

తనికిఁ, వానిని నొంపఁజాల మిఁక సత్యం బిద్ది; శ్రీతుండవై
మును పవ్వనికి నీవె యిచ్చితి వరంబుల్ దేవదేవా! ప్రభూ! ౬౫ 458

తే. నీదువరముల నెల్ల మఁన్నించి మేము
వాఁ డొనర్చెడి బాధల ♦ వరుస సై చు
చున్నవారము మాచేత ♦ యుద్ధమందుఁ
బడఁడు నీవర మట్టిదై ♦ వఱలుచుంట. ౭ 459

చ. ఖిలమతియైన, వాఁడు త్రిజగంబుల భీతిలఁ జేయుచున్నవాఁ
డలరుచు నన్నుతిం గనిన ♦ యట్టి మహోన్నత లోకపాలురకా
జలముమెయిక్ విరోధులుగ ♦ సాధ్యసహీనతఁ జూచు వాఁడు స్వ
ర్గలలితరాజ్యమేలు సురరాజు నె తానిరిసించు వాఁడొగిఁ. 460

చ. సురపతిస్థానవిచ్యుతుని ♦ సూరతఁ జేయఁగఁ జూచుచున్నవాఁ
డరయుము నీవరంబుల నె ♦ యాతఁడు దేహమెఱుంగ కెల్లభూ
సురముని యక్షరాహముఖఃసూరమహాసురులం బ్రతాపవి
స్ఫురణము పొంగ మార్కొ నెడఃసూరులు లేమిఁ గలంచెడుం గటూ. 461

తే. మఱియు గంధర్వపుంగవఃసుండలముల
నొంచుచున్నాఁడు శ్రీడార్థ ♦ ముగుధరాధ
రంబులఁ జరించువేళ నాఁరాక్షసునకు
నోడి కడునెండ గాయక ♦ యుండు రవియు ౯౫ 462

ఉ. వేడుకమీఱి రావణుడ ♦ భీరువులం దమి మీఱుచుండఁగాఁ
గూడి విహార మెంతయును ♦ గోరిక సల్పెడువేళ వీచినకా
బోఁడిమిఁ గూర్చున్నసుమఃముల్ క్షీతిరాలునొ యేమొ యంచుఁ నకా
గూడిన భీతి వాయునటఁ ♦ గుందుచు నూరకయుండుఁ బ్రక్కనన్. ౯౫ 463

క. చలదూర్ఘిమాలియై తగు, జలనిధి రావణునిఁ గాంచి ♦ చలన ముడిగి ని
శ్చలుఁడగు; ఘోరాకృతితోఁ, జెలఁగి గనకా రాని యతనిచే మాకెపుడుకా.

ఉ. భీతి జనించె నెక్కుడుగ ♦ వీరుని నాతని రూపునూపఁగాఁ
నీతఱి నేయుపాయ, మమఃరేష్టముఁ దీర్పఁగఁ జాలియుండునో
భీతశరణ్య! దానిఁగని ♦ వేగమ వానివధింపఁ జెప్పుమా
శ్రీతుల మోదు మంచన విఁరించి సురావళి దీనభాషలకా. ౧౧ 464

చ. విని మది నూహచేసి సురభృంధములం గని పల్కె నక్కటా
దనుజుని నాదురాత్మకుని ♦ దారుణరూపుని జంపునట్టి యో
జన యిదె నాకుఁ దోఁచె సురఃసత్తములార! నచింత దానినికా
మును పతఁ డాశరామరసఃమూహముచే మఱి యక్షపం క్షిచేకా. ౧౨ 466

క. దానవగంధర్వులచే, నే నిహతుడఁ గాక యుండ నిఁ మ్మావరమం
చూని, ననుం బ్రార్థించెను, గాని మ్మట్లనుచు నంటిఁ ♦ గా ప్రీతిమెయిన్. ౧౩
క. వరమడుగు నవనరమ్మునఁ, బరిభవముగుఁ ననకటంచుఁ ♦ బలుకఁడు రక్షి^{లో}
వరుఁ డతఁడు నరులఁ గావున, నరులే మృతికరులు దివిజఁనాయకులారా! ౧౪
క. నరుల౯ మానిన వాని నొ, కరుఁ డితరుఁడు చంపలేఁడు ♦ గా, యని కరుణా
కరుఁ డాడిన ప్రియవచనం, బగుదుగ విని దేవమునులు ♦ హర్షము వొంగున్.

చ. దనుజునిచావు నిశ్చయము ♦ తప్ప దిఁకంచుఁ దలంచుచుండఁగా
మనమున దేవవాంఛితము ♦ మాధవుఁ డెంచి సుగాలిరక్ష సే
యనునచుయంబు వచ్చుటకు ♦ నాత్మమునంబును బొంది కాంతిపెం
పున ననమానరూపమునఁ ♦ బొల్చినమ స్తము నందుఁ దానయె. ౧౫ 470

క. సురమాని రక్షణోచిత, పరికరముల శంఖచక్రపటుగదలఁ దగ్గఁ
గరములఁ దాలిచి సీతాంబరమును ధరియించి లోకఁపతి యానభకున్. ౧౬
క. అరుదెంచి యచట నుండిన, సరసిజనంభవునితోడ ♦ సావిత్రమ్మన ని
ర్జ్వరరక్షణంబు సేయఁగఁ, బరిపరివిధములఁ దలంచి ♦ వసియించె నమిన్. ౧౭ 471

❧❧❧ దేవతలు భగవంతునితో రావణుని క్రూరకృత్యములను జెప్పట ❧❧❧

చ. అసురులఁ గీటడంచి తముఁనాదృతిఁ గావఁ దలంచుచున్నయా
బిసరుహలోచనుం ద్రిదశఁబృందవరున్ స్తుతియించి మ్రొక్కి దే
వ! సరసిజాన్య! లోకహితఁవాంఛలఁ బూనిన మేము నిన్ను లో
కసమితిఁ గావ వేఁడెదము ♦ కార్యసుదేవున నాలికింపుమా. ౧౮ 472

సీ. సకలధర్మజ్ఞుడై ♦ సమధిక దాతృత్వగుణముల నలరారి ♦ ప్రణుతిఁ గాంచి
మునివర్యసమతేజఃమునఁ దేజరిల్లుచు నమృతయోధ్యకుఁ బ్రభువై యెసంగి
దశరథుడనువేరఁ ♦ దనకు రాజునకు ప్రీతి కీర్తులనువేరఁ ♦ జెల్వఁ గాంచు
దక్షకన్యకలతోఁ ♦ దలచ సామ్యముఁ జెప్పఁ జాలినమావునకు ♦ సాధ్వీలోపు

తే. వారలవ్వారలందు నో ♦ చారిజాతు !

*నినుఁ జతుర్భాగములుచేసి ♦ నీవె రావ

ణుని దదాత్మజ గంధర్వులను లవణునిఁ

బాలియఁ జేయఁగఁ బుత్రత్వమును వహింపు. ౧౯ 473

క. వనజాతు ! యాజనతులకుఁ, దనయుడవై పుట్టి నునుజఁతం బొంది, బలం
బున వీర్యాదుల ననమతఁ, దనరి సురావధ్యుడగుచు ♦ దర్పము మెఱయన్.

* నినుఁ జతుర్భాగములు చేసి ♦ నీవె .... అనుచోట మూ 'విష్ణుప్రత్రుత్వ మాగచ్ఛ కృత్వా
త్తానం చతుర్విధమ్.' చాతుర్విధవిధానం రావణేంద్రజిల్లవణగంధర్వవాదీనాం ప్రత్యేకం దేవ
కార్యాకాం సంభవాత్. అనువ్యాఖ్య ననుసరించి తెనిగింపఁబడినది.

ఆ. అఖిలలోకవైరి ♦ యయి యున్నరావణు, సమరమున వధింపు ♦ చక్రహస్త !
 వీర్యగర్వమున నె ♦ వెలసి మూఢుండగు, పంక్తికంఠదనుజఃపతి చెలంగి. ౨౧
 క. మునివరులను గంధర్వుల, ననుజారుల సిద్ధగణము ♦ దా బాధింపం
 గనుగొనుచు సనుభవించుచు, వనజోదర ! యిట్టులున్నవారము దేవా !

తే. మునివరేణ్యుల సంకనఃపనమునందు

విహరణము సల్పు గంధర్వవిబుధవనిత

లను మహాక్రూరుడై, బాధలను గలంచె

గాదె, యాతనిఁ జంపుట ♦ కార్యమభవ ! ౨౨

478

సీ. మురులును గంధర్వులును సిద్ధయక్షులు మేమును నీచెంత ♦ కోమహాత్మ !
 నచ్చి నీశరణంబు ♦ జొచ్చితిమో దేవ ! పరవిదారణ నీవే ♦ పరమగతి; ది
 విజలగు మాకెల్ల ♦ ద్రిజగంబులకు దేవకులకుఁ బగతురై ♦ వఱిలు స్త్రూర
 కర్ముల వధియింపఁ ♦ గా నరలోకంబు నందవతారంబు ♦ నొందఁ గోర్కి

ఆ. నందవయ్య ! యచుచు ♦ సమరులు స్త్రాధింప

దేవపుంగవుండు ♦ దేవపతియు

నైన విష్ణుమూర్తి ♦ యఖిల లోకనమస్కృ

తుండు విరించి ముఖులఁ ♦ గడు దయఁగని. ౨౩

479

క. తనుశరణుఁ జొచ్చి రావణుఁ, దునునుఁగఁ బ్రార్థించుచున్న ♦ దోషాచరవై
 రి నికాయముతోఁ బల్కెను, వనజాత్ముండు దివిజులార ! ♦ భయము వదలుండీ.

తే. త్నేమమగు మీకు నే నీక ♦ భూమి సవత

రించి క్రూరు దురాత్ముఁ బ్రపంచనాశ

కరుని దేవమునీంద్ర భీకరుని రావ

ణుని రణంబున మీహితమును దలంచి. ౨౪

481

చ. తనయులతోడ బాంధవవిఠానముతోడను జ్ఞానమిత్రపౌ
 త్రనీకర మంత్రి ముఖ్యసముదాయముతోడ వధించివైచి మే
 దిని బదునొక్కవేల్ సచులు ♦ దివ్యగతిఁ, వసియింతు ధర్మవ
 ర్ధనమును జేయ నీక్షితిని ♦ రక్షణసేయుచు నీజగంబునన్. ౨౫

482

తే. అనుచు సర్వాత్మ శేషియై ♦ యలరు దేవుఁ

డమరులకు నిట్లు వర మిచ్చి ♦ యంత స్వీయ

జనసభామిని జింతించె ♦ మనుజులోక

మందు నిర్దరహితమునె ♦ యాత్మ నెంచి. ౨౬

483

చ. సరిసిజనేత్రుఁ డట్లు మనుజత్వము నొందఁగ నెంచి యంత స
 త్వరముగ నాల్గుగాఁ దనదువర్తము నేర్పునఁజేసి తండ్రిగా

నరసి నృపేంద్రుడౌ దశరథాహ్వయు నెమ్మది నిశ్చయించె న
ప్పురుషవరేణ్యునిఁ మధుని ♦ పౌంక మడంచిన దేవదేవునిఁ. 3౦ 481

తే. అప్పు డచ్చరులును కుద్రు ♦ అమరవరులు
గరుడగంధర్వముఖులెల్ల ♦ గ్రాలు భక్తి
దివ్యరూపంబులై న స్తుతిప్రబంధ
ములను నిట్లని వినుతించి ♦ రెలమి మిగుల. 3౧౫ 495

చ. జననము తోటిగర్వమును ♦ సాధ్వీసముం గలిగించు తేజముఁ
వనజబల్బసవ్యరవివర్ధిత దర్పము గల్గి పాకశా
సనునకు దీర్ఘశత్రువయి ♦ సర్వజగంబుల నేడిపించుచుఁ
వనిఁ దపమూను మానులకు ♦ వైరియు భీతిదుఁడై చెలంగుచుఁ. 3౨౫ 486

క. ఖలుఁడై తనరెడు గావణుఁ బొలియింపుము వాఁడు, లోకముఁ గాఢించుఁ
బలమునఁ బొరుషమున నిస్తులుఁడై తగుఁ గాన రాక్షసుని రావణునే. 487

చ. బలములతోడ నెయ్యరగు ♦ బాంధవవీరులతోడ నేపునం
బొలియఁగఁజేసి దేవనరఃపూజ్యము రాగముఖాఘహీనమై
వెలయుచు సన్నదాదుల ప్రవేశము గాంచక శాశ్వతంబు నై
చెలఁగెడు నీదులోకమును ♦ జెందుము మానసతాపమాఁడగఁ. 33౫ 488

పదునై వవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౬-వ సర్గము.

శ్లోకం: సేనతీర్థం ప్రార్థిం విష్ణువు మనుష్యానంతాం మేత్తుట గొప్పబడుట. శ్లోకం

క. అని సురలు నల్క నంతట, వనజదళాక్షుండు దేవదర్శనియొక్కం
డనువొంద మధురముగ ని, ట్లను సకలమెఱుంగువాఁడె ♦ యెచ సురలఁశోఁ.

క. సురలార! కుమతియును ఋషి, విరోధియును నైన దనుజవీరుని సనిలో
మరణం బొందింపఁగనే, దరయ నుపాయంబొ సెపుడ ♦ యద్దానిఁ దగఁ. ౧౫

తే. ఏయుపాయంబుఁ బూనిన ♦ నేను దనుజుఁ
జంపుటకు నేర్తునని యిట్లు ♦ చక్రి యస్య
యుండు పలుకంగ దేవతలొగి వచించి
రని వధింపుమనుకు నరఃతనువుఁ దాల్చి. 3 491

చ. వినుము మహావ్రథా! కుజనఃకృందనిషాదన! వానివార్తలఁ
దనుజుఁడతండు పద్మజునిఁ ♦ దామదినిల్చి తపంబు ఘోరభం
గిని జరకాలమొర్పుమెయిఁ ♦ గేవలభక్తిని సల్పె బ్రహ్మయుఁ
దనమది సంతసిల్లె నతిదారుణమై తగు దానికెంతయుఁ. 3౫ 492

తే. లోకములకెల్ల మును పుట్టి * లోకకర్త

యగుచుఁ బ్రభువయి యొప్పుట * నజాఁ డితండు

దనుజునకు నిచ్చె వరమును * మనుజుజాతి

తప్ప నిన్నొరులనిఁ జంఁగ * కగరిటంచు. ౫

498

క. నరులెంతవారలని నిర్దర్శవై గణింఁడయ్యె * జగద్రా ! త

ద్వరదానకాలముని నిక్కరణిఁ బితామహునివలన * గాంచె వరంబుల్. ౫౪

చ. వరములఁ బొంది దర్పమున * వాఁడు జగత్ప్రయముం గలంచుచున్

నగుణుల బల్కి బట్టుకొని * తత్పరతం జనుచున్నవాఁడు భీ

కరఃపరాశక్తా యదియె * కారణమై తగుఁగాన వానికిన్

మరణము గాననయ్యెడిని * మానవపరులచేత నాజులోన్. ౭

495

తే. అనుచు దేవవరుల్ సెప్ప * నాత్మవేత్త

విష్ణువా మాటలన్ విని * పితను గాఁగ

దశరథక్షీతినాథునిఁ * చలంచె లోక

హితము గావుత మని మది * నెనఁగు వేడ్క. ౮

496

చ. అతులనుహాప్రకాశుఁ డభిఁయాతి నిషూకనుఁడై యజాహ్వయ

క్షీతిపతి సూచుఁ నృపతిఁశేఖరుఁ డాత్మజహినుఁడౌటచే

నుతులను గాంచు వాంఛఁగొని * సూనునమా నొకయిష్టజేసె దే

వతలకు విష్ణు దేవునకు * వాదము చెల్లెడుకాలమందునన్. ౯

497

క. గరుడధ్వజుడును మానుష, శరీరమును దాల్చి పనిని * సాధించెదనో

సరసిజభవ ! యని పలుకుచు, సురమును లర్పించుచుండ * శుభగతి నేగెన్. ౧౦

~~~~~ కనక నకు ప్రాజాపత్యపురుషుఁడు పాయము నిచ్చుట ~~~~~

చ. హరియిం బు లేగ నంత నునుఁజాధిపునాహానీయనామక

స్ఫురదుగునహ్నినుండి పెనుభూతము వెల్వడి నిస్తులప్రభల్

ఉరుతరవీర్యుడృత బలోన్నతియుం దనరాగుచుండఁగా

నగుణము నిలవర్ణమును * నౌ వసనంబును దాల్చి వేడ్కతోన్. ౧౧

499

క. భేరినాదోచమహా, నారయ నీస్వనమటంచు * ననఁగాఁ దగు గం

భీరగళస్వనమొప్పుగ, నారాజవరేణ్య మ్రొలు * నది గానఁబడెన్. ౧౧౪ 500

నీ. పంచాన్యదేహసంభవములై నునుపై న రోమములంబోలు * లోమములును

దలవెండ్లుకలు, మీనములును జ్యోతిరంగ శుభలక్షణములెల్ల * శోభిలంగ

సురుచిరాభరణముల్ సొంపునీనుచునుండ భూధరశృంగంబుఁబోలె బొడవు

తనరారఁగా మదింఁచిన పెద్దపులివంటి విక్రమనుమరంగ * వేడి వెలుఁగు

తే. ననుకరించు నాకారంబు * నలర దీప్త

వహ్నిశిఖివోలె మెఱయుచు * వటలు వెండి

మూతపై భాగమున నొప్పు ♦ మోదమొనఁగు
తస్తజాంబూనదసుయ పాత్రంబుఁ బూని. ౧౪

501

చ. కనఁబడియెం దదీయమగు ♦ కాంచనపాత్రము దివ్యపాయసం
బునఁ బరిపూర్ణమై వెలసి ♦ పోలఁగ నద్భుతమెద్దియో యటం
చనఁదగి వింతగొల్పుచుఁ బ్రియాకృతివోలెఁ బ్రియంబు నింపుచున్
గనదురుమూర్తియౌను నది ♦ గ్రాలె నతండును బూన్కిమీఱఁగన్. ౧౫

క. కరముల రెంటిం దాలించి, ధరణీశునిఁ గాంచి పలికె ♦ దశరథ ! యుష్మ
త్పరిసరమున కేతెంచిన, పురుషుఁ బ్రజాపతి సముష్కాపునిగ, నెఱుఁగుమా.

ఆ. అతని యొద్దనుండి ♦ యగుదెంచినాఁడ నే
ననఁగ నపుడె షీతిపుఁ డనియెఁ జేతు
లొగ్గి భక్తితోడ ♦ నోభగవానుడా !
నీకు స్వాగతమగుఁ ♦ గాక యిపుడు. ౧౬

504

క. నేనేమి నీకుఁ జేయం, గానగునో యానతీయఁగఁ గగునను న
బృహనాయకుతో నాతఁడు, మానితముగ నిట్లు పలికె ♦ మరల దయతోన్.

ఉ. భూతలనాథ ! దేవతలఁ ♦ బొల్పుగ యజ్ఞయుగంబుచేత ని
ట్టితఱి సర్వనల్ సలిపి ♦ యెంతయుఁ దృప్తులఁ జేసితివు సం
ప్రీతినిఁ బొందఁజాలితివి ♦ వృద్ధిసమై తగు దీనిఁగాన వి
ఖ్యాతచరిత్ర ! రాజవర ! ♦ యస్త్రతీమంబగు పాయసంబిదా. ౧౭

506

తే. ఇది సరోజాక్షునిర్మిత ♦ మిది ధనదము, సంతతిప్రస మారోగ్య ♦ సమభివర్ధ
నమ్ము గావున నీవు కైకొమ్ము దీని, దశరథ ! షీతిపాలచంఁద్ర ! గుణసాంద్ర !.

ఆ. సకులజాతులయిన ♦ సాధ్వీజనంబుల, కిమ్ము దివ్యపాయసమ్ము దీని
భక్తి దినుడటంచుఁబలుకుచు రాజేంద్ర ! కనుదు నంత సుతులఁగఁతలందు.

క. ధరణీశ ! యేతలంపునఁ, బరమేశ్వరుఁ గూర్చి గూఢసంపదమొనరిచితో
వరసుతుల నట్టివారిని, సురుచిర సుగుణప్రకాండ ♦ శుభులఁ గనుదు నూ !

చ. అని పలుకంగ నాన్యపతి, ♦ యౌదల, భక్తిని వంచి యట్లయౌ
నని తపనీయపాత్రమును ♦ హరిరమేశ్వర నిర్మితోదనం
బునఁ బరిపూర్ణమై తనరి ♦ పూజ్యసురేశ్వరుచేతఁ బ్రేరితం
బును నయి యొప్పుదానిఁగొని ♦ మోదముపొంగఁగఁ దృప్తినిండఁగన్. ౨౧

తే. అద్భుతము ప్రియదర్శనంబై తనరెడు
భూతమున కట్టిదానికే ♦ బుడమి మేను
సోకఁ బ్రణమిల్లి కడుఁ దమి ♦ భూకళేత్రుఁ
డవుడు భక్తిఁ బ్రదక్షిణ ♦ మాచరించె. ౨౨

511

- క. ఓతిపతి యట దేనవిని, ర్నితపాయసలభమునకు ♦ మిగులముదమున
ప్రతిమమును బొందె నిర్ధనుఁ, డతిశయ ధనలభ మొందునప్పుడు వోలెన్.
- సీ. అద్భుతాకారమై యతులకాంతిని మించు నాభూతమంతఃబాధయన మొనంగు
కృత్యంబు నెఱవేర్చి ♦ కృష్ణనర్తనియందు నందె, యదృశ్యతనందె సంత
సంతోషభరిమున ♦ వింతకాంతుల రాజు భాగ్యాళి వికళంకభాసురుడగు
శారదచంద్రుని ♦ స్వచ్ఛకాంతుల వెల్లు నంబరంబునుబోలె ♦ డంబుమీఱె
తే. ఓతిపుఁ డంతఃపురంబును ♦ జేరి కోరి
మహిషియైన కానల్యతో ♦ మమతఁ బలికె
బాయసంబిది యాత్మజోస్పత్తికరము
నాకుఁ గావున గ్రహియింపు ♦ నళిననేత్ర. ౨౬ 513
- ను. అని కౌనల్యకుఁ బూర్ణపాయసమునం ♦ దర్ధంబౌసంగెన్ సుమి
త్రను శ్రీతింగని పాయసార్థమున నధర్ధంబిచ్చె బాదాంశమై
గననౌ పాయసమందు నగ్ధిమగు భాగంబిచ్చె గై కేయికే
దనయోత్పత్తినిమిత్తమై పరఁగునాఁ ♦ దాత్పర్యమేపాఠఁగెన్. ౨౭ 514
- సీ. అవశిష్టమా నష్టమాంశంబు, నమృతోపమంబును భూపామంశమందు
ముదితలలో రెండవది సుమిత్రయే మూడవదియగు కై కేయియంశమందు
సమతలరలు పొందఁ శాస్త్రమొప్పుకటంచుఁ దనమది నూహించితగ మిగిలిన
యష్టమాంశము సుమిత్రాంగనకేయిచ్చె మరల నివ్విధి రాజు ♦ మానినులకుఁ
తే. బాయసము వేఱువేఱుగఁ ♦ బంచి యిచ్చె
రాజు నుత్తనుకాంతలు ♦ రమణుఁ డెఱిగి
పెద్దపిన్నలఁ గ్రమమున ♦ విహితరీతి
నొసఁగెఁ బాయసమని హర్షమొసఁగుచుండ. ౩౦ 515
- క. దానిం గైకొని మది న, మ్మానముగాఁ జూచె భూపామంశమందుఁడని య
వ్హానినులు తలఁచి యంతట, దానిం బాయసముఁ గుడిచి ♦ తమి వేత్వేఱెన్.
- తే. హుతఃహదిత్య తేజస్సు ♦ లొప్పుచుండుఁ
గొంతకాలము గడువంగఁ ♦ గోమణాంగు
లెల్ల గర్భంబును దాల్చి ♦ రెసఁగు వేడ్క
సంత భూపతివర్యుఁడు ♦ కాంత లిట్లు. ౩౧ 517
- తే. చూలు తలసూఁగఁగఁ గడు ♦ శోభిలుటను
గాంచి సుస్వస్థచిత్తుడై ♦ గగుడసిద్ధ
సురమునిగణాద్వితండయి ♦ సొంపుమీఱు
నింద్రువిధమున సంతోషమొసఁగ వెలసె. ౩౨ 518

పదునాఱవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౭-వ సర్గము.

—❁❁❁ దేవతలయంతముల వానరాదులు పుట్టుట. ❁❁❁—

చ. హరియిటులమృహత్త్వఁ డగు ♦ నాఁటికి బుత్తుఁడుగా జనింపఁగా
దొరఁగొనుటల్ దలంచి యలఁతోయజ సూతియు భావికార్యవి
ద్యరుఁడు సురావళిం బిలిచి ♦ పల్కె సురోత్తములార! సర్వస
త్పురుషహితంబుఁ గోరి సురఁపూజ్యుఁడు చక్రధరుండు భూస్థలిన్. ౧౫ 519

ఉ. అడినమాటఁ దప్పక మహాత్తరశౌర్యముమీఱఁ బుట్టెడున్
వీడని పూన్కిమీరిలలఁవీరునకున్ సుసహాయులైన, బల్
వాడిమగంఢ్రఁ బెక్కు రెను ♦ వైఖరిమీఱెడు కామరూపులన్
బోడిమిఁతో నృజంపుఁ డింక ♦ మూర్ఖులఁ జంపఁగఁ జాలువారిలన్. ౨ 520

సీ. మఱియు నన్వారలు ♦ మాయావిదులు శూరులనిలాభవేగులు ♦ హరిసమాన
మగుపరాక్రమమున ♦ నలరంగఁ దగువారు నీతిశాస్త్రజ్ఞులు ♦ నిర్మలాత్ము
లొగులచే జావక ♦ యుండింగఁ దగువారు జతురుపాయజ్ఞులు ♦ సకలశస్త్ర
శక్తియుక్తులు సింహాసనమదేహాయుతులును నన్యుత మాన్వాదించి నట్టివారు

తే. వోలె మరణంబు నొందక ♦ గ్రాలువార
లస్పరఃకామినీమణులందు మఱియు
నమలగంధర్వకాంతలయందు యక్ష
వనితలందును బుట్టింప ♦ వలయు మీరు. ౪ 521

తే. ఋక్షవిద్యాధరాదుల ♦ యింతులందు
వానరస్త్రీలయందును ♦ జానుమీఱు
కిన్నరాష్టాత్ములందును ♦ సన్నుతులను
వానరాకారముల నొప్పు ♦ వారిఁగనుడి. ౫ 522

చ తనయులు వారు శౌర్యమునఁ ♦ దమ్ము నృజించిన యట్టివారితో
నెనయని చెప్పఁగాఁ దనరి ♦ యే, క్షీతఁగ్రాలుచునుండుగావలెన్
వినుఁడిక భల్లుకోత్తముని ♦ వేడుక మున్నె నృజించినాడనా
ఘనుఁడిల జాంబవంతుఁ డింకఁగాఁ దనరారుచు నున్నవాఁడొగిన్. ౫౫ 523

క. నేనొకట నావులింపఁగా నావదనంబునుండి ♦ కడువడి వెడలెన్
సూనుఁడిని బ్రహ్మ ఫలికిన, చానిర్దగు లాలకించి ♦ యజ్ఞనాజ్ఞమెయిన్. ౬ 524

క. సురలెల్లఁ గీశరూపుల, ధరఁ బుట్టఁగఁజేసి రక్తై ♦ తనయుల, విద్యా
ధరులును సిద్ధులుఁ జారణు, లురగులు వానరుల సుతుల ♦ సువీధ్యలిచ్చె. ౮ 525

తే. పుట్టఁ జేసిరి మహిమలఁ ♦ బొల్పు ఋషులు

ననచరులఁ బుట్టఁజేసిరి ♦ వాసవుండు

ధర మహేంద్రాద్రిఁ, బోలిన ♦ ధైర్యయుతుని

వాలి యనువాని సృజించె ♦ వాసరేంద్రు. ౮౪

526

సీ. సూర్యుండు సృజించె ♦ సుగ్రీవు, రిపులను దపియింపఁ జేసెడి♦ధైర్యఘనుని

నదితినంపనగును ♦ వఖిలవానరముఖ్యులందును మతిమంతుఁ ♦ డైనయట్టి

వానరవరుఁ దారు♦వసుధపైఁ బుట్టించె నతిఁడు త్తమోత్తముఁ ♦ డై చెలంగె

ధనదాత్మజాతుండు♦ధనపంతుఁడగు గంధమాదనుఁడనువాఁడు♦మహిఁజెలంగె

తే. విశ్వకర్మయు నలుఁడను ♦ వీరవాన

రుని సృజించెను, బావకుండును సృజించె

నగ్నిసదృశాభు శ్రీమంతుఁడై న నీలు

నలరెఁ దేజోయశోవీర్యములు నతండు. ౧౨

527

క. జ్వలననుతుండుగు నీలుఁ డ,ఖిల వానరవరుల మించె ♦ గీర్త్యాదుల ని

ర్మలహాపద్రవిణయుతిఁ, జెలఁగెడు నయ్యశుల్కొగి సృజించిరి సుతులఁ.

క. అలవారలు మైంద దివి,దులనం బ్రఖ్యాతులైరి ♦ తోయప్రభుఁడుఁ

గిలిగించె, సుషేణుండున, నిల నాతఁడు పరఁగి వాస♦రేతుండుయ్యెన్. ౧౩

సీ. శరభు నతిబలుఁ బుష్టమృందు సృజించె మారుతాత్మజుఁడు శ్రీమంతుఁడైన

హనుమంతుఁడయ్యె నాయ్యనఘుండు వజ్రసమానాంగుడై గరు♦త్సమాన

వేగవంతుండు ♦ వెలసి వానరముఖ్యులందును, మతిమంతుఁడై బలయుతుఁ

డై చెలంగెను, మఱి ♦ యమరులు పెక్కువేలను సృజించిరి రావణునివధింపఁ

తే. గోరి యావానరులు మదిఁ ♦ గోరినట్టి

యాకృతులఁ బొందఁ గల్గి య♦హార్యబలము

తనర వీరత్వమేపాటి ♦ ధైర్యమలరి

శౌర్యసారము చెలఁగ ట్లా♦స్థలిఁ బరఁగిరి. ౧౬

530

క. అతిదృఢకాయలు గురుబలయుతులు సుమేర్వద్రమంద♦రోర్విధర తు

ల్యతఁ గనువారలు నగుచున్, ట్లితఁ బరఁగిరి డై వసుహిమ♦చెలువారంగఁ.

తే. కొండముచ్చులు నెలుఁగులుఁ ♦ గోతు లట్టి

మనుజసృష్టినిఁ బుట్టిరే♦మాష్కిఁ దనరు

నెవ్వఁ డాతని తనయుండు ♦ నెనఁగె నట్టి

వేషరూపరాక్రమ ♦ వృద్ధులందు. ౧౭

532

క. మొగమొండు వానరాకృతి,గఁ గనంబడు చుండుఁగాని ♦ గాత్రంబెల్లఁ

దగియుండుఁ బితృసమానం,బుగ నిల్లె సృజించిరమర♦ముఖ్యులు సుతులఁ,

- సీ. వానరుల్ కొండలు ♦ స్రభవిల్లి రలకొండముచ్చుచేడియలందు ♦ భూరిశౌర్యములతోడ; భల్లుకంబులయింతులందుఁగిన్నరకాంతలందుఁగొంపలుజనించి రతులకీర్తులఁ గన్నయట్టి దేవమహర్షి గంధర్వ యక్షులు ♦ గరుడ నాగులురగులు సిద్ధ కింపురుష విద్యాధరు లింక ననేకులు ♦ హృష్టిచిత్తులయి వేలకొలదిగ ♦ నప్పరోసులుబందు విద్యాధరాంగనా ♦ విమల నాగ
- ఆ. కాంతలందు మఱియు ♦ గంధర్వవనితలయందు విష్ణుమూర్తి ♦ యపతరించు సమయమందు విపిసంచరులగు క్రోతులఁ, గల్గజేసిరతుల ♦ కాయఘనుల.
- ఉ. గోరినయట్టి రూపములు ♦ గోరికకుండగు దోర్బొంబులుగ్గోరికకుద్దియా గతులు ♦ గోతులకుం దగియుండె నింకనుగ్గోరిబల్లె కదర్పములఁ ♦ బొల్చుట నవ్వితరక్షుసింహగంభీరత నొప్పుచుండును; గంపిస్తముఖుల్ పని గల్లు చోటులగ్. ౨౩ 585
- ద. శిలల ధరించి యుద్ధమును ♦ జేయఁగఁ జెల్లును దాల్చివేసి యాకులపడునట్లు శత్రువులఁ ♦ గోరియొనర్పఁగ నేర్పిరండలుగ్బలువిడి గోల్లఁ గోటలును ♦ ప్రాథతరాయుధపంక్తుతాను వారలకొగి నస్త్రుపంక్తుల, నగ్గాతులువై వ నుపాయమొప్పుగ్గ. ౨౪ 586
- తీ. వారు తప్పించుకొనెడునుపాయనులరనొప్పుచుందురు దేవతాంశోద్భవులగుటను మఱియు నంగఱును గొండలను జలించఁజేయఁ బెనువ్రాఁకులఁ గదల్చి ♦ సిద్ధబలులు. ౨౫ 587
- చ. ఉరవడిచే నరిత్పతిని ♦ నుద్ధతునిం గడలిం గలంపఁగాధరణిని వ్రక్కలింపఁగఁ బదంబులఁ జుల్కఁగఁ గంధి వాట నంబరమును వ్రాఁక మేఘముల ♦ బాహుబొంబునఁ జిక్కబట్టఁగాఁగరులు మదించి పాట ననిఁ ♦ గ్రన్ననఁ బట్టఁగ నేర్పరంగఱుగ్. ౨౬ 588
- క. పులుఁగుల బొబ్బల నాగంబులఁ గూల్పఁగ నేర్తురిట్లు ♦ పొలుపాడెడు కోతులమూఁక కధిపులిపైఁ, గలిగి శత్రుక్షనంఖ్యఁ ♦ గడిది మనమూగ్. ౨౭
- తీ. వారలింకను గానుకూపము వెలసిరట్టి వానరసంఘంబునందు వాలిముఖుల సేనాధిపతులు చముూవిభూష్ములుగఁ జెలఁగిరి విక్రమంబునెనఁగుచు ౨౯ 540
- క. వారును గాంచిరి శూరకుమారులఁ జెక్కుంప్రవాహు ♦ మహితోత్సాహంబారంగ బుక్షువద్ధర, చారుప్రస్థముల జేరి ♦ నల్పిరి గ్రీడల్. ౩౦ 541
- ఉ. కొండల సేకభూమిధరకూటములగ్ బలుకాసనంబులగ్జెందిన వేడ్కనుండిగి కుశేశయమిత్రుని పుత్రునింద్రపు

త్రుం దగనీలునిన్ నలు మరుత్తుతు నింకను ముఖ్యులై నవా

రిం దగురీతిఁ గొల్చిరి హఃపిప్రవరుల్ వినయంబు మీఱఁగన్. 3౧౪ 542

ఉ. వానరులెల్ల దార్జబలఃపర్థితులై రణకృత్యమందు నే

హుని మహోగ్రశౌర్యమున ధి నొప్పుచు బెబ్బలులన్ మృగేంద్రసం

తానము ఘోరసర్వసముదాయము బాధలపాలు సేయుచున్

బూనిక సంచరించి రతిఁమోకము పొంగఁగ నేచ్ఛమీఱఁగన్. 3౧౫ 543

ఆ. అమితవిక్రమమున ధి నలరి మహాబాహు, వైన వాలి యట్టివానరముల

నెలుఁగుబంట్ల సట్టులే కొండముచ్చలఁ, బోషణంబు సేసె ధి భుజబలమున.

సీ. వనములఁ గొండల ధి వార్ధితీరంబుల దీపులయందెల్లఁ ధి దెంపుమెఱయఁ

బలువిధంబుల దేహఃములు గ్రాలఁగాఁదమ్ము గుఱితింపఁదగినట్టిగుఱుతులెన్నొ

యనురంగ నాక్రోతు ధి లలరుచు నిండుగ నుండిరి మఱియు నఁతుగ్రహావ

ములును శరీరముల్ చెలఁగ నుబ్బుల గములో, కొండకూటమ్ములో యనంగఁ

తే. గనుఁగొనంగి భుజబలమున మెఱయుచుఁ

దనరు కప్పిపై న్యనాయకుల్ ధి ధరణి రాను

చంద్రునకు సాయ మొనరింపఁ జాలునట్టి

హేతువున సంచరించిరి ధి యెల్లయెడల.

545

పదునేడన సర్గము సంపూర్ణము.

౧౮-న సర్గము.

శ్రీమద్రామాయణము.. ఉత్తర

చ. సునుహితమైన యాత్మయుతి ధి శోభిలు నయ్యజపుత్రువాజిమే

ధము తనయేష్టితోడ విధి ధి దప్పకయుండ నమాప్తినొంద న

య్యమరులు భాగముల్ గొని గృహంబులకుఁ దమవచ్చినట్టి చొ

ప్పుమరఁగఁబోయి; రద్దశరఃధావనిపాలుఁ డుదారయుక్తుఁ డై. ౧

546

తే. యజ్ఞదీప్తునిమిత్ర, నియమముల నొగిఁ

జక్కఁగాఁ బూర్తి నొందించి ధి సకలభృత్య

పై న్యవాహనయుక్తుడై ధి స్వపురవరముఁ

దమిఁ బ్రవేశించె సంత యజ్ఞమునుజూడ. ౨

547

క. చనుదెంచిన పృథివీశుల, జనపతి పూజించె న్యాయఃసమృతముగ వా

రును ముదితులగుచుఁ బోయిరి, జనపరముల; కెలమి మ్రొక్కిఁ సందయమిపతికిఁ.

చ. క్షీతిపుఁ డయోధ్యనుండి కడుశ్రీయుతులై స్వపురాళికేగు భూ

సతులనను స్తనేనలకు ధి వస్త్రములున్ దగు భూషణంబులున్

గుతుకము మీఱ నిచ్చెఁ దమఁకుం బతిసేసిన కారవంబుచే
నతిముద మంది తృప్తి గని యాభటులేగిరి శుభ్రీతిగఁ. ౪ 549

చ. జనపతులుం దదీయమగు సైన్యము సంతనమంది యేగ న
న్మనుజవిభూత్యముండుపుడు మానిపురస్సరుడై పురోత్తముం
బును గురువైభవంబు దగఁ బొందె మునీశుండు ఋశ్యశృంగుండుఁ
దననతి శాంతఁగూడి ప్రసంగంబున రాజుగి బూజనేయగఁ. ౫ 550

ఆ. మోదమంది రోమపాదుండు ధీమంతుఁ, డాశ్వుసైన్యముక్తి యచగమింప
నత్తవారి యింటి కరిగె నంతట రాజు, నఖిలబంధుముఖుల ననిపి పురిని.

క. తనకోరిక లీడఁతాడు, నని నిండుమనంబుతోడ నాశ్వుజులను గాం
తునొ యెప్పుడనుచు నెంచుచు, ఘనసౌఖ్యములొదవనుండెఁగాంతలతోడఁ.

*తే. వాజిమేధంబు నెఱవేటి వర్ష మొండు
గడచెఁ బండ్రెండవదగుచుఁ గ్రాలుమాన
మందు నరుదెంచె నది చైత్ర మనగ నలరె
నందు నవమి యనెడు తిథి యరుగుదెంచె. 2 553

సీ. అదితియేతారకునగు నధిదైవత మది పునర్వసునామ మలర నెనఁగు
నట్టిసత్త్రంబునందు రవ్యంగారకులు గురుశుక్రశయ లనఁబడెడు
నైదుగ్రహంబులు నాత్మోచ్చరాసుల యందుండఁ గర్కటకాఖ్యలగ్న
మందుఁ జంద్రునిఁ గూడియమరగురుం డుండ లోకననుస్కృతులొకవిభుని

తే. సర్వలక్షణయుక్తు నిక్షాకువంశ
వర్ధనుని సుమహాభాగ్యవంతు విష్ణు
నందు సర్ధాంశమును నై న యట్టిరాముఁ
గనియెఁ గౌసల్య పుత్రునిఁ గడుమునమున. ౧౦౪ 554

చ. తనయుని వజ్రలక్షణయుతస్ఫురదాయతపాణి భూతే
జునిగని కోసలేశునుత సౌపుగ వజ్రము కేలఁ దాన్పున
త్తనయు నుపేంద్రుఁ గాంచి ప్రసదంబును గాంచిన దేవమాతచా
డున మెఱసెన్ మహీపతియుఁ బొంగుచుఁ గేకయపుత్రియందొగిఁ. ౧౦౫

తే. వాజిమేధంబు... అనుపద్యమనను మూలము. “తితో యజ్ఞే సమాప్తేతు ఋతూనాం పున్స
మత్యయుః, తతశ్చ ద్వాదశేమాసే చైత్రే నావిమి తిథౌ” లి అని. ఆశ్వమేసమాప్తి మొద
లుగాఁగాని, పాయసము నుపయోగించినది మొదలుగాఁగాని సంస్కారమని యర్థము. ఆమొదలు
వైశాఖమాసమున నయ్యెను. దానికిఁ బండ్రెండవ నెల చైత్రమాసమనిభావము గ్రహింపవలయు.
ఈయర్థమునకే ద్వాదశేపండ్రెండవదియైన అని పూర్వార్థకకల్పప్రయోగము చేయఁబడియె. ఆసం
వత్సరమునఁ గడపటిదగు చైత్రమాసమున శుక్లపక్షనవమియందని యర్థము గ్రహింపఁదగు.

తే. తనయునిం గాంచె బ్రత్యక్షవనజనయను

నందు నాల్గవభాగంబు ♦ నఖలనుగుణ

ములఁ దదీయంబులనుగూడి ♦ యలరువాని

భరతు సత్యపరాక్రము ♦ భవ్యతనుని. ౧౨౫

556

క. తనయుల వీరుల సర్వాస్త్రనిపుణులను జక్రధరుని ♦ చతురష్టనుభా

గనిమిత్తులఁ గనె లక్ష్మణునిని శత్రుస్సూని సుమిత్ర ♦ నెమ్మిం బిదపఁ. ౧౩౫ 567

తే. పుష్పనక్షత్రమున యందుఁ ♦ బుట్టె మీన

రాశిని స్రసన్నబుద్ధి భారతుఁడూ, రవి స్ర

వృద్ధి నొందఁ గటకమందు ♦ వెలసి రురగ

భమున లక్ష్మణ శత్రుస్సూ ♦ లమితబలులు. ౧౪౫

568

క. అనురూపులు గుణవంతులు, తనురుచిఁ జ్రోష్టపదతుల్యతం బొందుచు నా

మనుజేంద్రసుతులు నలుపురు, తనరారిరి వేఱువేఱఁ ♦ దత గురుమతులై.

క. తనయులు పుట్టఁగ గంధ,ర్వనికరమతి మధురముగను ♦ బాడెను, దివిజాం

గనలాడిరి సురదుందుభి, నినదంబులు చెలఁగి దెనల ♦ నిండెం బెలువఁ. ౧౬౫

తే. కునువవర్షంబు దివినుండి ♦ కురిసె నపు డ

యోధ్యయందు మహాజనులొగిఁ జెలంగి

యుత్సవంబులవై భవ ♦ మొప్పుజేసి

రన్ముహాత్ములు జనియించు ♦ నవసరమున. ౧౭

561

చ. జనములు క్రందుగాఁ దిరుగ ♦ జానగుభావరసంబులొప్పు న

ర్తనములు సేయన ర్తకవితానము నిండఁ జెలంగ గాయకుల్

మనమున కింపుఁగూర్చుగతి ♦ మంజులరీతిని బాడ వాద్యశి

ల్పనికరమెల్ల వాద్యములఁ ♦ బెల్లుగ మ్రోయఁగఁ జేయ రాజమా

ర్గనిచయ మప్పు డారవ విరాజితమై తన రె౯ మనోజ్ఞమై. ౧౮

562

తే. వందిమాగధసూతుల ♦ వఱలఁజేసె

బారితోషికముల ధరావరుడు మఱియు

భూసురులకిచ్చె గోధనంబును గనకము

వేలకొలఁదిగ సంతోషవిహితబుద్ధి. ౧౯

568

సీ. ఎలమి లక్ష్మణుఁ డుడఁయించిన దినముమొదలుగలెక్కించిన ♦ దావ్విదశదిన

మేగ నామకరణమెంతయువేడుకఁ జేయంగనెంచి యాఁజ్ఞీలివిభుండు

ప్రాధింపఁగా మునిపరుడొ వసిస్థుండు సంప్రీతుడొచు జ్యేష్ఠతనయునకు

నన్నుహాత్తునకురామాహ్వయంబిడె, భరితాఖ్యనిచ్చెనుగై కయనుఁగుసుతున

తే. కన్యల సుమిత్రకొమరుల ♦ యందు నొకని

కిడియె లక్ష్మణుఁడనునామ ♦ మితరునకును

బెట్టె శత్రుఁడును వేరుఁ డి బ్రీతినొంది

పౌరులకు జానపదులకు డ బ్రాహ్మణులకు. ౨౧౫

564

క. కరమరుగగు భోజనమిడె, ధరణిపతి మఱియు వేడ్క డ ధరణిసురులకున్
వరరత్నతతి నమితముగఁ, బరితృప్తిం గను నునమునఁ డ బల్కలు నిచ్చెన్. ౨౨

క. తనయులకు జాతకర్తాదినిఖిల కర్తముల నాక్షిప్తిపతి మునిముఖం
బునఁజేయించెను రాముఁడు, తనయులయందెల్ల జ్యేష్ఠతంగని కడఁకన్.

మ. తనవంశంబు ధ్వజోత్తమంబు కరణిన్ డ ధాత్రిం బ్రకాశింప నొ
య్యనఁ దాఁజేయుచుఁ దండ్రికెంతయు మనోహర్షంబునుం గూర్చుచున్
వనజోద్భూతుని భాతి భూతహితుడై డ వర్ధిల్లుచున్ వెల్లె నా
తనయుల్ శూరులు వేదవేత్తులును నై డ ధాత్రీహితాచార్యులై. ౨౪ 567

తే. జ్ఞానసంపన్నులయి దయాఃసత్యముఖము
లైన సద్గుణములు గల్గి డ యలరుచుండి
రాతనూజులలో రాముఁ డ డతులతేజ
మలరఁ జెలఁగి యమోఘవీర్యమున వెలసి. ౨౫

568

ఉ. అంకములేని చందురుని డ యట్టులు నిర్మలుడై జనాళికిన్
బొంకముగాఁగఁ జూడఁదగి డ పొల్పెడు నేర్గులమూఁపులెక్క ని
శృంకహయంబులెక్క రథఃసత్తమముం గడునేర్పుమీఱఁగా
సంకటకారి యుద్ధములఁ డ జయ్యనఁ దోలఁగఁ దా సమర్థుడై. ౨౬ 569

క. జనములచేఁ బొగడంబడి, ధనురామ్నాయమున శక్తిఁ డ దనరి నిరతమున్
జనకుని శుశ్రూషారతిఁ, గని యనదృశకీర్తిరమను డ గాంచి వెలింగెన్. ౨౭౫

క. సేవాసంపదఁ బెంపుం, గావించుచు బాల్యమాదిగా లక్ష్మణుఁడున్
భావుకదానపరాయణు, నేవేళను జ్యేష్ఠసహజ డ నెలమి యమరఁగెన్. ౨౮

క. కొలుచుచు జగదభిరాముని, నలరించుచు సేవసముల డ నర్హవిధములన్
జెలఁగెను మఱియును సంపత్కలితుఁడు సౌమిత్రి తనదుఁగాత్రము కంటెన్.

తే. రామునే ప్రీతిమైఁ జూచి డ రామచంద్రు
నకుఁ బ్రియంబులఁ గూర్చి, యన్నకుఁ దలంపఁ
దనువు వెలుపలిప్రాణమో డ యనువిధమున
వర్తనము సేయుచుండు విధాన్వంసులలర. ౨౮౫

573

చ. అనుజుని లక్ష్మణున్ విడిచి డ యప్పురుషోత్తముడైన రాముఁడుం
గనఁడు సుషుప్తి; రుచ్యముగఁ డ గ్రాలెడు నన్నము తల్లిదెచ్చియుం
చిన భుజియింప నొల్లఁడల డ చిన్నిసహోదరుఁ బ్రాణమిత్రముం
గనుఁగొన; కొంటిమై నృపుని డ గాదిలి పెద్దకుమారుఁ డొక్కటన్. ౨౯౫ 574

మ. తురగంబెక్కి సుహృదవీధికి సంఘోషంబున వేటు సే
యిరితే బోవఁగి లక్ష్మణుండవుడె, నశత్యుగ్రోరుకోదండముం
గరిసుం దొప్పుఁగఁ గూడఁబోవు సహజాన్ గావంగనౌ నన్న యా
తురతే; లక్ష్మణు డప్పుడై సరఁగు శత్రుఘ్నుండు నారీతిఁగన్. 575

చ. భరతుని గొల్పుచుండు గుణభాసురుడై తగుకైకపట్టి క
ప్పుగుమలలాముఁ డెంతో యనుఁమోదముఁ గూర్పుచుఁ బ్రాణరాశికం
టె రిమణుండయ్యె నట్లగుట ♦ నెమ్మి నతండును దమ్ముఁ జూచుచున్
బునునఱుండునై మెలఁగె ♦ నల్వర నుత్తమభాగ్యయుక్తులన్. 3౧౪ 576

చ. తనయులఁ గాంచి యద్దశరథక్షీతిపాలుఁడు నాల్గుదిక్కులం
బనినడి ప్రోచుదేవతల ♦ భాసురులం గను బ్రహ్మవోలె నె
న్ననమున సంతసెల్లెను; గుహూరులు వారలు తండ్రికిఁజ్వులై
తనరిరి తండ్రి తమ్ముఁ గని ♦ తన్వయుఁ బొంగఁగ జ్ఞానయుక్తులై. 3౨౪ 577

సీ. నకలసద్గుణయుక్తు ♦ లోకపరి యొనరించునట్టి ప్రమాదకార్యముఁ దలంచి
సిగ్గునొందుచుఁ గీర్తిఁ ♦ జెల్పొంది ఘర్వకార్యమ్ముల నొనరించునట్టివిధము
నెఱిఁగిదూరమ్ముగ ♦ నెనఁగెడు కృత్యంబుఁ దెలియునంతటి సుబుద్ధియువెలయఁగ
ననన్యతేజులై ♦ యసమానమహిమల, నలరుచుండఁగఁ జూచి యాక్షీతిశుఁ

తే. షబ్దజని లోకమునకుఁ దా ♦ నధిపుడైన
యట్లు సంఘోషమునఁ బొంగె; ♦ నక్కుమారు
లాత్మజనకోపలాలితులయ్యుఁ బొగరు
వడక పురుషోత్తములు గానఁ ♦ బట్టుదలను. 3౪౪ 578

చ. స్మృతులఁ బురాణముఖ్యముల ♦ శీఘ్రచనేర్చుచు సమ్రాట్తులై
పిత, తాగి సేవసేయు సు బ్రహ్మధిని బొందుచుఁ జాపవిద్యయం
దతిశయపాండితిం గనెడు ♦ నట్టిప్రయత్నము సేయుచుండి, రా
క్షీతిపతి కాల్యకృత్యముల ♦ సిద్ధి నెఱింగిన వాఁడు కావునన్. 3౫౪ 579

తే. సుతులకుం బెండ్లివయసు వచ్చుట యెఱింగి
దారలను వారికిం గూర్పఁ ♦ నలఁచి యవిష్ట
షయము బంధుపురోహిత ♦ సమితిఁ గూడి
మంతనముచేయుచుండె; నశ్మ్యాడ్కి నచట. 3౬౪ 580

— శ్లోక దశరథునికడకు విశ్వామిత్రుఁడు నచ్చట. శ్లోక —

చ. అనుచరమంత్రులం గలిసి ♦ యమ్మహితాత్ముఁడు పెండ్లి సేయు యో
జన తమిఁజేయుచుండ మునిసత్తముడై గురులేజమొప్ప మే
దిని దనరారు కౌశికుఁడు ♦ దివ్యమనీష నెనంగుఁగాన వ
చ్చె నజని పుత్రుదర్శనము ♦ సేసెడుకోరిక పొంగుచుండఁగన్. 3౭౪ 581

క. చనుదెంచి ద్వారపాలురఁ, గని గాధికుమారుడైన ♦ కౌశికుఁ డరుదెంచెను యుష్కద్దర్శనమున, కని మీరాజునకు దెల్పుచు ♦ డతివేగమునన్. ౩౮౫

చ. అనవిని వారలందఱు మహాతురులై పెనుభీతినొంది య
మ్మునివరు సారవాక్యము దముం గడఁకం బురికొల్పు నట్లు భూ
పునిదగుసాధనీమ కొగిఁ ♦ బోయిరి వేగమె; యంతవారల
జ్జవపతి యిల్లుసాచ్చి మునిఁన త్తమురాకను గోర్కొమీఱఁగన్. ౩౮౬ 588

తే. విన్నవము సేసి రిత్వోకుఁవిమలపంశ
భూషణుండగు దశరథ ♦ భూమిపతికి
వారివాక్యంబు విని భూమిఁవరుఁడు మోద
మెనయ నపురోహితుఁడు సమాఁహితుఁడు నగుచు. ౪౧ 584

క. మునివర్యు నెదురుకొనియెన్, వనజానను నింద్రుభంగి ♦ వాకిట మానిన్
గనియెన్ గాంతి వెలుంగుచు, మునిపతియయి ఘోరనియమఁములఁదగువానిన్.

క. ఊతిపతి యివ్వీధి నమ్ముని, పతినిం గని సంతనమున ♦ వదనమలరఁ గా
జతనంబు మీఱఁగఁ బురోహితముఖ్యునిచేత నర్ఘ్య ♦ మిప్పించె విధిన్. 586

చ. ఊతిపతి శాస్త్రుయు క్తముగఁ ♦ కేవలభక్తి నొసంగు నర్ఘ్యము
ప్రతిమముదంబునం గొని ధరాపతిఁ జూచి నరేంద్ర ! ఊమమా !
హితమతి నేమికోరిన నదెట్టిదియెనఁ గొఱంతలేక నీ
కతిసులభంబ సేకురునె ♦ యంచు దయామతిఁ బ్రశ్న సేయుచున్. ౪౩౫ 587

తే. ధార్మికో త్తముడౌ మునిఁతల్లజుండు
కౌశికుం డిట్లు వచియించె ♦ గ్రమ్మట ఊతి
పతివసంతమ ! పురి, జనఁపద, ధన, సఖ
బంధు జనములకెల్లను ♦ భద్రమె కద. ౪౪౫ 588

క. జనవరి ! నీసానుంతులు, మనమున వినయమున నాజ్ఞ ♦ మన్నింతురె, శ
త్రునికరిమును గెలిచితివే, ఘనపౌరుషశాలివగుచుఁ ♦ గడుఁ బూన్కి తగన్.

తే. యజ్ఞ ముఖరూపముగ నున్నయట్టి దైవ, కర్మజాలమ్ము నతిధిసత్కారముఖము
గాఁదనరుచున్న మానుషకర్మవితతిఁ, జక్క నొనరించినాఁడవేఁత్యతలేంద్ర!.

సీ. అని ఊమవార్తల ♦ నడిగి వసిష్ఠునిఁజేరి యామునివరు ♦ సేమమడిగి
యచ్చటనున్న మహాభాగులౌ మునివరుల నెల్లను న్యాయఁపథమురీతి
ఊమవార్తలను బ్రశ్నింప వారెల్లను సంతోషమును బొంది ♦ రంత వారు
ఊతిపతిసభఁ బ్రవేశించి పూజతులయి యర్హ పీఠంబుల ♦ నధివసించి

తే. రంత మిగుల నుదారత ♦ నలరువిభుఁడు
హృష్టమానసుఁడగుచు మునీంద్రుడైన

- గాధినందనుఁ బూజించి ♦ కడుముదంబు
గడలుకొనఁబల్కె. నద్భక్తి ♦ కలితుఁ డగుచు. ౮౮౫ 591
- చ. తనయుల పెండ్లిమాటల ముఁదంబున మేమిటఁ జెప్పుకొంచునుం
డినతటి నీవెచ్చితివి ♦ నీదగురాక తగ్గ మరుస్థలం
బునఁ బెనువృష్టి వారిదసఁమూహము లిచ్చినరీతిఁగా సుధా
ఘనతరలాభ ముచ్చినటుఁగాదె ? మునీశ్వర ! యెంచిచూచినన్. ౮౯ 592
- తే. మఱియును సజాతియయి పొల్చి ♦ మహితవృత్తి
నలరు సహధర్మచారిణి ♦ యందపుత్ర
కుండు తనూజునిఁ గాంచిన ♦ వడువున, నిధి
పోయి సురలఁ గనంబడు ♦ పోల్కినయ్యె. ౮౯౫ 593
- నీ. ఉద్వాహముఖములొనుత్పసములయందు సంతోషముప్పొంగుఁచాడ్పునఁదగ
నంచుఁ దలంచెద ♦ నారోత్రమా ! నీకు సావగతమగు భవఁదాత్మయందు
నేగొప్పవాంఛిత ♦ మెనఁగు సంతసమున నేనెట్ల దీర్పనొ ♦ దాని, నాదు
ప్రాక్షస్త సుకృతైక ♦ పరిణతి గలయ్యవృష్టవశంబున మదీయఁసదనమునకు
తే. వచ్చినాఁడవు సుద్దాసఁపాత్రతముఁడ
వవనిదేవోత్తమా ! యిట్టులొట నాదు
జని సఫలమయ్యె నాదుజీవనము మదిని
దలఁపఁగ సుజీవనంబయ్యె ♦ ధన్యమయ్యె. ౯౧ 594
- తే. తొలుత రాజర్షి వగుచును ♦ బాలిచి పిదపఁ
దపముపెంపున నుద్దీపితప్రభలను
మోసి బ్రహ్మార్షి తను బొందఁ ♦ గలిగితివటు
కనుకఁ బెక్కుగతులఁ బూజఁ ♦ గొనఁ దగుదువు. ౯౩ 595
- క. నీరాక యద్భుతావహ, మారా ! యిఁకనింతకన్న ♦ నవనిఁ బవిత్రుం
గా రహి ననుఁ జేయంగా, నారయ నొండెద్దిగలుగు ♦ నవనిసురమునీ ! ౯౩౫ 596
- తే. కర్మనం బిచ్చితివి వచ్చి ♦ ధన్యమయ్యె
మఱియుఁ బుణ్యాలవాలమై ♦ మహితమైన
క్షేత్రమయ్యె నాగృహము సుఁక్షేత్రగతుఁడ
నైతి, మునిరాజ ! లోకవిఘ్నాత్మకీర్తి !. ౯౪ 597
- చ. మునివర ! యేమిఁకొర్కి మనఁముం ద్వరపెట్టఁగ వచ్చినారలో
విని ప్రియమందఁ గోరెడిని ♦ వీనులు, మీరలెఱుంగవేగ తె
ల్పిన ముదమొప్పు దాని నెఱవేర్పఁగఁ గోరెదఁ శౌశికా ! మదు
క్తిని నెఱవేర్చునే యని మఁదిం బెనునందియమందఁ బోకుమీ. ౯౫౫ 598
- క. విను నీవు నాకు దైవమ, వనుమానము మాని తెల్పు ♦ మప్పునికొఱఁతం

- గనకుండఁగ నెఱవేర్చెద, మునివర ! భవదాగమనము ♦ బుద్ధిఁదలంపఁ. ౫౬
- తే. అగుమహాభ్యుదయంబు నాఁకరయ నీదు
రాకచే నుత్తమతమ ధర్మంబు గూడ
నిపుడు లభించె నని యర్థ ♦ మేర్పడంగఁ
బలుక హృదయసుఖంబయి ♦ యలరి మఱియు. ౫౭ 600
- తే. మృదువగుటఁ గర్ణసుఖమయి ♦ యెనఁగె, బుద్ధి
మంతఁడగు నాధరాధిపఁమండనుండు
వినయమునఁ జెప్పినట్టియివివలవచన
మును గ్రమంబున నాలించి ♦ మునివగుండు. ౫౮ 601
- క. నుతగుణయుతుండు సద్గుణ, వితతిజనితయశుండు సగుచు ♦ వెలయు కుశికసం
తతిజుండు విశ్వామిత్రుం, డతిశయముగ మానసమున ♦ హర్షమునందె. ౫౯
పదు నెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౯-వ-సర్గము.

—❁❁ రామునిఁ దనతోఁగూడఁ బంపుమని విశ్వామిత్రుండు దశరథునడుగుట. ❁❁—

- సీ. అద్భుతానహమగుఁనట్టి యవాక్యకృంబు నవనీశసంచాన్యుఁ ♦ డాడఁగ విని
భూరితేజంబునఁ ♦ బాలుచు నాబ్రహ్మర్షి పులకిత దేహుండై ♦ పొలిచి పలికె
భూపాలవర్య ! యీ భూలోకమున మహాకులమున జనియించి ♦ యలఁఘుకీర్తి
యైన వసిష్ఠునివగు నుపదేశంబు మిగులఁగాంచిన నీకుఁ ♦ దగునుగాదె;
- తే. గాని వేటొక్కనికిది తగదు నిజమ్ము
నాదుహృద్గతమా వచనమును జేయ
నిశ్చయము సేయుమో వృషనిచయవర్య !
సత్యవచనుండవగుము, నాఁచరితవినుము. 3 603
- చ. పురుషవరేణ్య ! భూరిఫలముం దగఁబొందఁగఁగోరి యొక్క య
ధ్వరమును జేయుకాంక్షను వ్రతంబును బూనితి దానిశ్రద్ధమై
జరపుచునున్నవాండ నొకసంగతిఁజెప్పిరఁ గామరూపుతా
నిరువురు రాక్షసుల్ చెలఁగి ♦ రెంతయు దానికి విఘ్నకర్తలై. ౪ 604
- మ. క్రతుకార్యంబినుమంతయే కొఱఁతఁగాఁ ♦ గావించి తిచ్చిప్రముఖ
జతనంబొప్పు ముగింప నున్నతఱిఁ జంఁచద్యాహువీర్యంబునం
బ్రతిలేకొప్పుచు నారి తేటి జగతిఁ ♦ వర్ధిల్లునాయుద్దఱు
ధృతమారీచనుబాహునాములు, నితాంత్రోధదుర్వారులై. ౫ 605
- తే. యజ్ఞ వేదికనిండ మాంసాన్వితముగ
రక్తవృష్టిని గురిపింతు ♦ రాజవర్య !

నియమనిశ్చయమైన యాఁనిర్మలమఖ

మిట్లు విఘ్నయుతంబయి యెపుచెడిన. ౫౪

606

క. శ్రమపడి యొనరించియుఁ గార్యము నిష్ఫలమగుట నిర్గతాత్మోత్సాహం

బమరఁగ వచ్చితి నిద్దేశమునకా వాసంబుసేయఁ జనదంచు నృపా! ౬౪ 607

మ. క్రతుభంగం బొనరించుదానవుల బోకార్యంగ, శాపంబును

ద్ధతి నీవేల యొనంగవైతి వన నోధాత్రీశ్వరా! చెప్పెదన్

దితిజన్మంద్వముమీఁద నాగ్రహము బుద్ధిందోస దాచార మీ

గతి యజ్ఞేయముగాఁ జెలంగుఁ గనుకం యాదయ్యె శాపంబిడన్. ౭౪ 608

చ. అవితథవిక్రమంఁడయిన యగ్రతనూజుని రాము, శూరు, భూ

ధవవిబుధేంద్ర! కూఁకటిని యాల్చినవాఁ డనియెంచ కాత్మసం

భవుని నొసంగుమీ; యితఁడు యబాలుఁడు శత్రులనెట్లడంచునో

బవరము నందటంచు బహుభంగుల నెంచకుమీ, మనంబునన్. ౮౪ 609

శా. ప్రాప్తై నేను మెలంగ స్వీయమగు దివ్యస్ఫారతేజంబుచే

నాపాపాత్ముల నట్టిదానవుల నుద్యద్యజ్ఞకార్యగులన్

సూపున్ మాపఁగఁ జాలునీతఁడు సుపుత్రుంగంటి వీపట్టికన్

త్యైవాలా! బహుభంగులన్ శుభములం యగ్నింతు సత్యంబుగన్. ౧౦ 610

తే. దేనిచే లోకముల మూఁట యదివ్యమైన, ఖ్యాతినందునొ నీతనికట్టిశుభముఁ

గల్గఁ జేసెద నందేహాకలితచిత్తుఁ డవుగఁ గావలదింకఁ గడంగి వినుము. ౧౧౪

మ. అని మారీచను బాహునామకులు, వీర్యాధిక్యముంగన్నరా

మునిఁ బేరుక్కునఁ దాఁకి నిల్వఁగలరే యభూపాల యావంతయున్;

మనుజుం డన్యఁడు మేటిశూరుఁ డయినన్ యుద్ధింపఁగా లేఁడు నీ

తనయుం డొక్కఁడు తక్కు, వీర్యమున నుద్యద్యర్షితుల్ దానవుల్. ౧౧౪ 612

చ. అతిశయపాపులాటఁ జటులూంతక పాశవశంగ తాత్మలై

క్షీతిస్థితిఁ గాంచినారు జయసిద్ధిని గాంచఁగలేను నుమ్ము నీ

సుతుఁడు మహాత్ముఁడౌట ననుసూనుల లెక్కగొనండు రాణ్యణీ!

వితతసమిద్ధబాణతీతి యీవల వారల సూపుమాపుఁ జూ. ౧౨౪ 613

చ. సరసర! గోమునంబెరిగినాఁడు కుమారుఁడటంచు స్నేహవి

స్ఫురణము నొందఁబోకు, డనుసూనులఁ జంపఁగఁ జాలునంచు నే

సరసి ప్రతిజ్ఞ చేసెద రణావనిలో హతులై నయట్టుల

య్యిరువుర నిశ్చయింపుమిది యెట్లు లెఱింగితివన్నఁ జెప్పెదన్. ౧౩౪ 614

*సీ. పెక్కండ్రగురుల సేవించి జ్ఞానమునంది యపవర్గమును బొందునట్టికృత్య

* సీసపద్యమునకు మూలము. “అహంవేద్మి మహాత్మనం రామం సత్యపరాక్రమమ్, వసిష్ఠోఽపి మహాతేజః యే చేమే తపసి స్థితః.” ౧౪౪. ఇది గోవిందరాజవ్యాఖ్య ననుసరించి విశే

ములఁ జేసి మునినయి ♦ వెలయునే నీరాము సత్యపరాక్రమశాలి, యనుచు
మఱి మహాత్ముండని ♦ గుఱుతింపఁ జాలుదు నేనె కాదు సన్నిష్ఠమహానిపతియు
నెఱుంగంగఁజాలు మహితతేజఃజాటచే సతతతపోనిష్ఠ ♦ సూపుచున్న

తే. వామదేవాద్దులై న యిన్వరమునీశు
లును నెఱుంగుదురో భూప! ♦ విరుము ధరణిఁ
బరమయశమును ధర్మలాభంబు స్థిరము
గాఁ జెలంగఁగవలె ననుకాంక్షయేని. ౧౫౪

615

చ. తనయుని రామునీయఁదగు ♦ ధర్మమెఱుంగు వసిష్ఠుఁ డాదిగాఁ
దనరెడు వీడునుంత్తులు ముదంబున నిప్పనికొప్పిరేని యో
జనవర! పిమ్మటం దనయునమ్మతిఁ బంపుము చన్ద్రశ్రలో
చనుఁదగు రామునిఁ దశనిశల్ మఖరక్ష యొనర్ప నిల్పుదున్. ౧౬ 616

తే. కాన ముద్దులకొమరుని ♦ మానసమున, నేవిచారము సేయకఁ గూయఁదగును
యజ్ఞకాలంబు మీఱక ♦ యలరు నెట్టు, లట్టులీ రామునిం బంపు ♦ నువనినాథ!
క. మనమున నిమమంతయుఁ జింతను బూనకు మంగళములు ♦ తనరెడు నీకున్
జననాథ! యనుచు ధర్మంబున నొప్పు మనంబు గల్గు ♦ మునినచియించెన్.

మ. వరతేజంబునఁ బొల్చి మానివకుండై ♦ భాసిల్లు గాధేయుఁడా
ధరణీశాగ్రణిత్తోడ ధర్మయుత మథర్థస్ఫూర్తిమంతంబుగాఁ
బురంగం బల్కుచు నూరకుండె; బతి విశ్వామిత్రువాక్యంబు న
త్పరిచుత్యంబు శుభప్రదంబు విని తీవ్రంబైన శోకంబునన్. ౨౦౪ 619

ఆ. భీతినొంది మోమువెలవెల వాఱంగ, మనసుపట్టు హృదయఁమాను గలంచు
మునివర్గక్రి విని యపనిపతి కడునొచ్చి, యాననమ్మునుండి ♦ యపుడు నడఁకె.

పందొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౦ - వ సర్గము.

శ్రీకృష్ణ విశ్వామిత్రునివెంట రాముని బంపుటకు దశరథుఁడు చింతించుట శ్లో-

క. నరపతి శార్దూలుఁడు ముని, వరుపల్కు విన్నమాత్రఁ ♦ బ్రాణరహితుడౌ
కరణిని ముహూర్తకాలము, జరపి తగం దెల్వినొంది ♦ చయ్యనఁ బలికెన్. ౧

షార్దూలు గలుగునట్లే తెరిగింపఁబడినది శ్రు. “వేదాహమేతంపురుషం మహాంతమ్, య ఆత్మ
నిర్మితమ్.” స్పృ. “నతస్యప్రాకృతామూర్తిః.” ఇత్యాది శ్రుతిస్మృతుల ననుసరించి విశేషార్థము
కల్పింపఁబడినది. ఆయర్థ హింపద్యమున సంగ్రహముగ వివృతము. కాన మూలమున కవిరుద్ధమే
యని తెలియఁదగు.

*మ. మునినాథా! నళినచ్చదాంబకుండు రాముం డిట్టి నాపుత్రునం
దనిలోనన్ దనుజాళినోర్వేదగు శౌర్యంబుండునం చే నెఱుం
గను నింకం బదునాఱువత్సరములుం ధ గాలేదు ఘోరాకృతిం
గను రక్షింపకరంబుతో నమరముం ధ గావించెన్ ట్లర్దుండో. ౨ 622

ఉ. ఊహలు వేఱునేయకు మహోద్యమమొప్పనిదే కనంగ న
తొహిణిసేన సిద్ధముగ ధ నున్నది నాదగునాజ్ఞ నేయు న
న్నాహముతోడ దీనికిని ధ నాధుండ నేనకదా, జవంబును
త్సాహము మీఱి దీనిగొని ధ జన్యముచేసెద నేను వారితో. 3 623

ఆ. నాదుభటులు వీరు ధ నానాస్త్రిశస్త్రవిశారదులును శూరశత్రుములును
బీఱువోనియట్టి ధ వీర్యంబునంపగు, వారు పగఱితోడఁ ధ బోరఁ గలరు. ౪ 624

చ. కనుక మదాత్మజున్ మఖముఁ ధ గానఁగఁ దోడ్పొనిపోవనేల యో
మునివర! నేన నేనలకు ధ ముఖ్యుండనై పరిపాలకుండనై
ధరువును గై ధరించి ప్రవిధారణ సీమను నిల్చి ప్రాణముల్
తనువున నుండుదాఁకఁ బట్టుదానవీరులతోడఁ బోరెదన్. ౫ 625

చ. వ్రతమును గావనచ్చటికి ధ వచ్చెన దాన భవన్యఖంబు ర
క్షితమయి యంతరాయములఁ ధ జెందక సాగునుగాన నార్య! మ
త్సుతుఁ గొనిపోవఁగాఁ దగదు ధ సూనుండు వీఁ ధరయంగ బాలకుం
డతీతయశః! వైరుల బలబలముల్ గనలేడు చక్కఁగన్. ౬౫ 626

క. విలువిన్యయందుఁ జక్కని, యలవాటును గాంచియుండఁ ధ డస్త్రబలంబుం
గలవాఁడు కాఁడు యుద్ధంబుల నేర్పఱితనము నుంతధ పొందఁడు నుమ్మీ. 2

చ. బలముల మీఱి కూటరణపద్ధతులం దగ నారితేజీ శ
త్రులభయమంపఁ జేయఁదగు ధ రూపములం గనుపట్టుచుండు రో
యల సుతపస్వి! యయ్యనుకు ధ లట్టి బలాఘ్నలతోడఁ బోరఁగా
గలఁడె మదాత్మజుండు కనుధ గాయగదా తలపోయుమాత్మలో. ౭౫ 628

* “మునినాథా-ఆనుపద్యమునకు మూలము “ఉనపదేశవర్షోమే రామో రాజీవలోచనః”

అని. ఇచట గోవిందరాజవ్యాఖ్యలో నాక్షేపసమాధానములు బహుప్రకారములుగా విమర్శింపఁ
బడినవి. పదాఱు వత్సరములకు గొన్నియెండ్లు తక్కువగా ననుటచే బండ్లెండేండ్లని గ్రహిం
చుటమేలు. ఆరణ్యకాండమున మారీచుండు రావణునితో “బాలోద్వాదశవర్షో2.యమ్” అని
విశ్వామిత్ర యాగసంరక్షణము చేయవచ్చిన తఱిఁ దాఁ జూచితివనియు, నపుడు ద్వాదశవర్ష వయ
స్కుండే యనియుఁ జెప్పటంజేసి నాలుగెండ్లు తక్కువఁగాఁ బదాఱువత్సరముల వయస్సని
యర్థమే గ్రహింపఁ సమచిత్తము. దశరథు వభిప్రాయ మేమనఁగాఁ బదాక్షింప ప్రాయముగల
క్షత్రియకుమారుండే యుద్ధాహుడని ప్రమాణము కాన నంతవయస్సు లే దన్న విశ్వామిత్రుఁడు
వదలునని యూహించి యుద్ధాహుండు కాఁ డనుటకై ‘ఉనపదేశవర్షః’ అని చెప్పినాఁడు.

చ. తనయుని శక్తిశౌర్యములఁ ♦ దాపసివర్య ! యటుండనిమ్ము నా
మనవిని జిత్తుగింపు నుకుఁమారుని రామునిఁ బాసియుండనేటి..
స నొకముహూర్తమైన మఱి ♦ ప్రాణములకొ భరియింపఁజాల స
త్యనియత మిద్దికావున మఁదాత్మజునిం గొనిపోవ మానవే. ౮౪ 629

చ. మునివర ! నాతనూజ రఘుఁముఖ్యునిఁ దోడ్పొనిపోవఁ గోర్కి నీ
కనువుగఁ దోఁచెనేని చతుఃరంగబలంబులతోడ నన్నునుం
గొని చనుమా ? మఱొక్కపలుఁకుకొ విను మర్వదివేల వర్షముల్
చనిన యనంతరంబ బహుఁసదృశముల్ సలుపంగ సంతటకొ. ౯౪ 630

తే. నాదు వ్రతముల ఫలమన ♦ నాయశృష్ట
మనఁగ నొప్పెడు వీడు గఁలెను మునీంద్ర !
యింతమాత్రము తలఁచియెఁయేని రాముఁ
దోడుకొని పోనఁ దగనని ♦ వేడుకొనుదు. ౧౦ 631

చ. నలువురుసూనులం దరయ ♦ నాకు రిఘూద్రవహునందె శ్రీతి మి
క్కిలి యధికంబు ధార్మికుఁడు ♦ కీర్తిని గల్గఁగఁ జేయఁజాలెడుం
దొలికొడు కట్టి రాఘవుని ♦ దోడ్పొని పోదగదో మునీశ్వరా !
యలరిపు వీరు లెవ్వనికి ♦ నాత్మజు లెట్టి పరాక్రమాధికుల్. ౧౨ 632

ఆ. వారిపేరులెవ్వి, ♦ వారల యాకృతు, లెట్టివయి చెలంగు ♦ నెవరు వారి
కథిపులో మునీంద్ర ! ♦ యతిదంభనమరులొ, వారిచర్యలెట్టి ♦ వరుసనుండు.

తే. నాదుసేనలు నేనును ♦ నాకుమారుఁ
డలమహారాక్షసుల కెట్టిదై పొసంగు
ప్రతికృతిని జేయఁ దగుఁ జెప్పు ♦ వారిచరిత
సంతయుకొ భగవంతుఁడ ♦ వైన నీవు. ౧౩౪ 634

క. ఏరీతి వారి మార్గొని, పోరందగు దుష్టభావఁముల బొల్పెడు నా
ఘోరాత్ముల బలమత్తుల, దారుణరణమందు నిల్పఁదగు విధమెటులో. ౧౩౬ 635

చ. అని సరపాలుఁ డన్నవిని ♦ యమ్మునిచంద్రుఁడు గాధిసూనుఁ డి
ట్లనియెఁ బులస్త్యమౌనికులఁమందు జనించిన రావణుండు దే
వనికరవైరి యొక్కరుఁడు ♦ వర్ధిలు, వాఁడు పితామహుం దపం
బున నలరించి పెక్కువరఁముల్ గొనియుండిన కారణంబునకొ. ౧౩౮ 636

మ. బలసంపన్నుఁడు భూరివీర్యుఁడును నై ♦ పాపాత్ములొ రక్కసుల్
పలువుం డ్రొప్పుడు తన్నఁగూడుకొని రాఁ ♦ బంతంబు మీఱంగ మి
క్కిలి బాధించుచు నున్నవాఁ డిటఁ ద్రిలోకికొ విశ్రవశివుత్రుఁ డు
జ్జ్వలతేజుండు కుజేరిపోదరుఁడఖిరస్ఫారవీర్యుండొగి. ౧౪౪ 637

తే. రాక్షసుల నాయకుఁడునై న ♦ రావణుండు, పేరుగన్నట్టి వాఁడొటఁబృథ్వినాథ!

నీవు వినియుందు వేకదా ♦ దేవవైరి, బలసమగ్రుం డతండు తా ♦ వచ్చి కడఁక.

క. నాయజ్ఞమునకు విఘ్నము, సేయం డట్టులైన వాని♦చే దనుతనయుల్
మాయాపులు ప్రోత్సాహితులై యిద్దఱు భూరిబలసమాయతులగుటఁ.

తే. యజ్ఞవిఘ్నంబుసేయుదు ♦ రందు నొక్కఁ
ఁజొప్పు మారీమఁ డన సుబాహు వన నొక్కఁ;
సనఁగ నశరఘం డనియె మహాత్మ! యాదు
రాత్తు మార్కొని యనినిల్వి ♦ నలవిగాదు. 640

క. ననుజని రావణ మార్కొని, యనిలో నిల్వంగ శక్తి ♦ యలరునె నాకుఁ
వినునీవు ధర్మవిద్యకుఁ, సన లోకంబులను ఖ్యాతి ♦ నందితివి సుమీ. 641

తే. దైవతంబవు గురుఁడవు ♦ తలఁప నీవె
యట్లు గావున రాముని♦యందు, మంద
భాగ్యుఁడనఁదగు నాయందుఁ ♦ బరమకరుణ
నునుసవే యాడితప్పితి ♦ ననక మాని '. 642

సీ. అమర గంధర్వ యథాసుర సన్నగ సతగముఖులు మహాబలునిఁ, బంక్తి
కంఠని మార్కొని ♦ కవనంబునకా నిర్వీరన నింక మానవు ♦ లనఁగ నెంత!
వాఁడు బలాఘ్నుఁడబంతంబు మీఱంగఁ బోలియించుఁగాడె; యట్లలరుచున్న
వానితో నేఁగాని ♦ బలములతోగూడి కాని, పుత్రుల గూడిగాని దురము

తే. సేయఁగాఁ జాల మునివర్య! ♦ చెప్పువాడ
నతనిసేనలతో నైన ♦ జతనమొప్పు
మార్కొనఁగఁ జాల, సమరులమాడ్కి నొప్పి
బాలుఁడగురాము నెట్లియ్యఁజాలువాడ. 643

క. తనయుఁడు సమరిముచేయఁ, గనుజాలెడు నైపుణంబుఁ ♦ గాంచఁడు పున్నా
నుసరకము నుండి ననుగడ, చను నట్లానరించువాని ♦ నాయంబియ్యక. 644

క. మనసొప్పు దెన్నివిధములఁ, గనినకా భయమొందితికా మఖంబును జెఱుపకా
బనిపూని యడరువారు శ, మనునిం బురుడించువారు ♦ మారీచాదుల్. 645

తే. వారు సుందోపసుందుల ♦ వలనఁ గలిగి
నారు బలవంతులై మీఱినారు కాన
వారితో ననిసేయఁ గుమారు ననుపఁ
జాల నిక్కము; మఱియు రాక్షసులు వారు. 646

సీ. వీర్యంబులం బొల్పి ♦ విగ్రహ మ్రొనరించు నట్టి కౌశలమున ♦ సమరియున్న
వారు, సేనును మిత్రవారంబుఁ గలిసియు సందొక్కరునితోడి ♦ నైనఁబోరఁ
గలనె యంచాడిన ♦ యలయసంగతవాక్యముల వినుచున్నయమ్మనివరేణ్య
నందుఁ బ్రవేశించె ♦ సభకతరక్రొధ; మంత నమ్ముని యజ్ఞమందు హుతము

తే. సేనుఁగఁ బడి తరువాత ♦ నేయివోయ

బగ్గునక మండు నగ్నినాఁ ♦ బ్రజ్వరిల్లె

నాడితప్పిన యావిభుఁ ♦ డప్పడచట

నెదుటఁ గూర్చుండి కనఁబడ ♦ మదికలంగ. ౨౭౫

647

ఇరువదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౧-వ సర్గము.

—ఇతి పశిష్టండు విశ్వామిత్రునిపహిమ రాజానమఁ జెప్పుట. ఇతి—

మ. తనయన్నహనమాకులాక్షరముగా ♦ ధాత్రీశ్వరుం డప్పు చె

ప్పినవాక్యంబుల నాలకించి క్రుధచే ♦ భీష్మాకృతిం దాల్చి య

మ్మునివర్యుండు వచించెఁ దొల్తొలుత నోభూపాలకా ! నాదుప్రా

ర్థనముం జేయఁ బ్రతిజ్ఞ సేసి యిపుడధ్వానిక విసర్జించితే. ౧౫

648

తే. రఘుకులంబున కిటులాడరాదు పంశ

మునకు గల్గినమర్యాద ♦ చనదె దీన

నిట్టులాడ నీకొప్పిద ♦ మేఁ జనియెద

వచ్చినట్టి మార్గంబును ♦ బట్టి భూప ! ౨౫

649

తే. అలరు కాకుల్ స్థనంతాన ♦ మందుఁ బుట్టి

నాఁడవో భూమిపాల ! నీవాడినట్టి

పలుకు వృధసేసితివి ప్రియఁబంధుజనులఁ

గలిసి సుఖముండుమని మోని ♦ పలుకుటయును. 3

650

క. మతిమంతుఁడైన యమ్ముని,పతి రోషాక్రాంతుఁ డగుడు ♦ వడఁకె సనుస్త

క్షీతితలము దేవతానం, తతులను భయనుంకురించి ♦ తత్తటపటచెక. ౪ 651

క. జగమంతయు నీవిధమున, బెగఁదొందుటెఱింగి మోనిఁబృం దేశుండు నాఁ

బగఁదొందు సువ్రతుండు ధీరగుణుండు పశిష్ఠుఁ డనియె ♦ రాజేంద్రునితోక.

క. విను నీవిత్వోక్తుకులంబునఁ బుట్టితి వేటురూపఁమును దాల్చిన యా

ఘనధర్మమే సాక్షి, త్తని చెప్పందగినవాఁడ ♦ వగుదువు రాజా ! ౫౫

653

క. సిరిగలవాఁడవు సువ్రత, పరాయణుండు పథిక్తైర్యవంతుండవు భూ

వరి ! ధర్మంబును దప్పట, సరియే యటులైన న జగతి ♦ సత్యము చెడదే. ౬

తే. రాఘవా ! ముజ్జగముల ధర్మస్వరూప

మైన యాత్మగిలాఁడని ♦ ఖ్యాతి గన్న

వాఁడ వాత్మీయధర్మంబు ♦ వనలుకొనక

దానినే యాచరింపుము ♦ మాననగునె. ౭

655

తే. అవనిపాల ! యధర్కంబు ♦ నాదరింప

కుము; జగంబున నెవడేని ♦ కోర్కొనిట్లు

చేయువాడను నేనని ♦ చెప్పి యట్లు

నేయడే దత్ఫలంబు వఁచింతు వినము. ౭౪

656

స. మునుదాఁజేసిన సన్మఖంబులఫలంబుఁ గూపముఖ్యంబులౌ

ఘనధర్మంబుల పుణ్యముఁ జెడు; మహిఁకాంతా ! యింకం బల్కులం

బనిలేదిప్పుడె రామునిమ్ము మునికిఁ ♦ ప్రాణాస్త్రశస్త్రాలినే

ర్చిననుఁ నేర్వకయున్న నీతనయు వంఁచింపంగలేరెవ్వర౯. ౮౪

657

క. మునివరుఁ డీతఁడు నీప్రియ,తనయుని రక్షించుచుండఁ ♦ దరమే చెనకఁ

మనుజేశా ! జ్వలనావృత,మును బీయూషంబుభంగి ♦ ముజ్జగములలోఁ. ౯

సీ. ఉరీవీశ ! మాటురూఁపొందిన ధర్మమే యిక్కొశికుఁడు చూడఁనెల్ల వీర్య

వంతులలో మేలుఁబంతి బుద్ధిని లోకమందీతఁడెక్కుడై ♦ యల్గుచుండుఁ

దపమునకుఁ బరమఁస్థానమీతఁడు నచరాచరలోకంబులందు మూఁట

నలరునే యస్త్రంబు ♦ లవానినన్నింటి నెఱుంగు నిష్కానీశుఁ ♦ డెఱిగినన్ని

తే. యస్త్రముల నెవ్వఁడెఱుంగఁడీ ♦ యవని నింక

మీఁద నెఱుంగంగఁ జాలఁడు ♦ మిగుల నుక్కు

పొదల నలరారు దేవతల్ ♦ మును, లనురులు

రక్కసులునైన నెఱుంగరు ♦ నిక్క మిద్ది. ౧౧౪

659

క. ఉరగులు గంధర్వులుఁ గి, స్వరులును యక్షులును దీప్రఁనానాస్త్రము లీ

వరమానిమాడ్కి నెఱుంగరు, ధరణీశా ! యెఱుంగు నెట్టిఁతండనియనిన౯.

తే. పరమధార్మికులౌ భృశాశ్వసుతులెల్ల

నగుదు రస్త్రంబులుగఁ దొల్లి ♦ జగము నీతఁ

డేలునపుడు భృశాశ్వఁడా ! ♦ యెల్లయస్త్ర

ముల నొసంగినవాఁడు నిర్మలమనీష !. ౧౩

661

క. మునుదక్షుండ౯ ప్రజాపతి, తనయులు గలరట్టివారి ♦ దారలఁగాఁ గై

కొనియె భృశాశ్వఁ డపుడా, పనితలకుం బుట్టివారు ♦ వారు మహిశా !

సీ. బహురూపములవారు ♦ పరఁగుదు రతివీర్య లతిశయదీ పుల ♦ పనురువారు

వారు జయంబు లఁవానిగ నొసఁగుదు రలదక్షునకు దనూఁజలు సుమధ్య

ములు గల్గిరిగువురుఁమానితాచారలు జయయు సుప్రభయు సఁస్త్రములశస్త్ర

ముల నతిభాస్వరంఁబుల నూటినిం గాంచి రందు మున్ముందు జఁయాఖ్యయిట్టి

ఆ. దనఁగరానిమహిమ ♦ నలరుచుఁ గామరూ

పములఁ బొల్పి మేటి ♦ పౌరుషములఁ

దనరునుతులఁ బడసెఁ ♦ దమి సర్ధశతసంఖ్య

వఱలు వారి సమరబలము నణింప. ౧౬

663

సీ. అంతసుప్రభయు సంహారనామకులను శత్రుభీకరులఁ జంఁచన్బలాఘ్య
లనమోఘవీర్యులఁ ♦ దనయుల నేబండ్రఁ గాంచె; నవాని నీకాశికుండు
చక్కఁగ నెఱుంగునాశస్త్రంబుల నెకాదు సకలాస్త్రవిదుఁడౌట ♦ జగతి నెవ్వ
రెఱుంగని యస్త్రాళి ♦ సంతయు వింతగఁ బుట్టింపఁ జాలును ♦ భూరితేజఁ

ఆ. ఉమలక్ష్మి నలరు ♦ నట్టి విశ్వామిత్రు

వీర్యమిట్టిదగుచుఁ ♦ బృథివి బరఁగు

భూతలేశ ! రాఘవునిఁ బంప ననుమాన

మొందఁదగదు పనుపు ♦ డెందమలర. ౧౮

664

చ. దనుజులగాధినందనుఁడు ♦ తా నెవధింప సమర్థుఁడయ్యె నీ
తనయునకుఁ హితంబును ముదంబునఁ జేయఁగఁగోరి యిట్లు నిఁ
గనుఁగొనవచ్చి సాయమును ♦ గావలె నీనుతుఁ బంపవే యటం
చనునయమొప్పఁగా నడిగె ♦ నంచు వసిష్ఠుఁడు పల్క నత్తటిక. ౨౦

665

తే. రఘువృషభుఁడాననంబునఁ ♦ బ్రమదమలర

సావీతముం బొంగ శ్రీరామచంద్ర గమన

మునకు నీకొని తనయుని ♦ మునికి నీయ

నాత్మనగ నిశ్చయించె సాన్యశముఁ గోరి. ౨౧

666

ఇరువదియొకటవ సర్గము సగపూర్ణము.

౨౨-వ సర్గము.

—రామలక్ష్మణులు విశ్వామిత్రునివెంట ననుగుట—

చ. మునిపతియకా వసిష్ఠుఁడు ప్రమోదము మీఱఁగ నిట్లుపల్క న
జ్ఞనపతి యాననాజ్ఞమున ♦ సంతనమొప్పు సులక్ష్మణుండుగాఁ
దనరెడు రామునిం బిలువఁ ♦ దానపు డానతియిచ్చె; సంత రా
మునకు సుమంగళాచరణముం దమిసల్పిరి తల్లి, దంక్రియక. ౧౫

667

తే. అపుడు రాముఁ బురోహితుం ♦ డగు వసిష్ఠ

మునియు మంగళసూక్తంబులను బఠించి

దీవనలఁ దన్నె సంతఁ బృథ్వివరుండు

మూర్ఖునియె ముద్దుకొమరుని ♦ మూర్ఖమౌమి. ౨౫

668

చ. తనయుని ముద్దుపెట్టుకొని ♦ ధారణినాథుఁడు ప్రీతినొందు నె
వ్వనము తగంగమానికి, నమానుషశక్తికొసంగె; సంతటక

వనజదళాక్షు మానివశః పర్తను రామునిఁగాంచి స్వచ్ఛతం

గని ముదమందు స్పర్శమును ధ్రువఁగవీచె సమీరుఁడల్లనన్. ౪ 669

క. సురదుందుభినివ్వనములు, వరుసఁగ దివి మ్రోగెఁ బుష్పఃపర్వము మిగులన్
గురిసె సుహృత్తుఁడు రాముం, డగుగంగా శంఖరవము ంలరుదుగఁ జెలఁగెన్.

తే. దుందుభులు మ్రోసె గాధిసుతుండు ముందు

నడువఁగాఁ జాపముం దాల్చి ధ్రువమితేని

తనయుఁ డారామచంద్రుఁడు ధ్రువయే నశని

వెనుక లక్ష్మణుఁ డరిగె, విల్లును ధరించి. ౬

671

క. కూఁకట్టులు భాలభాగముఁ, గైకొని యట నాట్యమాఁడఁ గా లక్ష్మణుఁడున్
వీకఁ బాలుపారు డనుజా,నీక మడంపంగఁ జనియె ంనిర్జను లలరన్. ౬ 672

చ. ఇరువురు సోదరుల్ తగ మహేష్వధియుగ్మముఁ దాల్చి యుప్పు భీ

కరముగ మస్తకత్రయముఁ ధ్రువఁగఁ బొల్పెడుపాములట్లుగా

వరుసఁజెలంగి చాపముల ంబాహువులొప్పు దిశాప్తకంబునం

బరమును భూమియున్ మెఱియుంధంగి నొనరైడు తేజమొప్పుగన్. ౭ 673

క. బలవీర్యాదు, లభంగుర,ములుగాఁ వగ సర్వదేవముఖ్యుం డగు న

జ్వలజహని నశ్వీదేవత, లలరుచు వెనుకొనినయట్లు ంలరిగిరి భక్తిన్. ౭ 674

సీ. చాపంబులందాల్చి ంచాగువేషంబుల నలరారి యుడుమన ంనవని బరఁగు

నట్టి జంతువు చర్మం మనువొంక సంగుళి కవచంబుగను హస్తకవచమునుగ

నొనరించి యవానిని ంనొప్పుగ ధరియించి ఖడ్గంబులం బూని ంకడునరుదగు

కాంతిచే వెలియుచుఁగఁమనీయ దేహముల్ లలిహిఱఁదగురామంలక్ష్మణులు,కు

తే. మారులు సహోదరులు శ్రీతి ంమానివెంటఁ

జనుచు ననవృశమహిముఁడౌ ంశంభుఁ గూడి

చనెడు నగ్నికుమారులై ంఘనులయి తగు

నట్టి స్కంధవిశాఖుల ంయట్లు పొల్చి. ౮

675

క. ఇనుమంత కందు నొందని, యసమాన శ్రీప్రభాయంతాంగంబులతో

దెనలన్ భాసిలఁ జేయుచు, వెననరిగిరి మోనివెంట ంవిబుధు లలరఁగన్. ౧౦

విశ్వామిత్రుఁడు రామనకు బలాబలవిద్యల నిచ్చుట. శ్లో-

తే. సార్థయోజన మరిగి యాంయాసమడఁపఁ

గోరి సరయువు దక్షిణంతీరమందు

నిలిచి రంత విశ్వామిత్రుఁ ండలరి మధుర

నాణి మీఱ రామా ! యని ంవలికె నిట్లు. ౧౧

677

క. జలము గ్రహియింపు వత్సా !, వలదికఁ గాలంబు గడున ంవరగురుమంత్రా

వళిసారభూతవిద్యల, బల యబల యనంగఁ బరఁగు ంవానిం గొనుమా. ౧౨

క. వాని న్నిపు గ్రహించితి, వేని శ్రమంచేని దాపః మేని గలుగ దీ
మేనును మాటుపునొందక, యే నిలుచును దత్ప్రభావః మిట్టిది నుమ్మి. ౧౨౫

క. విను మేమటు పాటుననై, నను సుపునినై న నిన్ను నై ఋతు లెదిరిం
ప నశక్తులై తొలంగుదు, రసఘా! వీనిఁ జపించు ననసరముందు. ౧౩ 6౫0

తే. బాహుబలమున నెవ్వండు వసుధ, నీకు
సాటిగారాడు; మఱియు నీజగములందు
మూఁట నేగుణమందైనఁ బోలనెన్న
నీసమానుడు లేకుండు నిక్కమిద్ది. ౧౪

681

నీ. సామర్థ్యమునయందు సౌందర్యమున జ్ఞానమందిదికృత్యమిదా నకృత్య
మని నిర్ణయించెడు నట్టి బుద్ధిని, మఱి యుత్తరంబునను బ్రత్యుత్తరమున
నీకునమానుఁడీ లోకంబునందుండఁ దనఘ! యీరెండు విద్యలగ్రహించి
తేని నీసంకాశుఁ డిప్పుడు లేడు ముం దెప్పటికిని నుండఁ డిది ధ్రువంబు

తే. జ్ఞానములకెల్ల నివ్వీయే స్థానములుగఁ, దనరు; వీనిఁ బఠించుచునునుజనర్య!
శ్రోవనవచ్చిన నీకు యుత్తును బిపాస, యును గలుగకుండునింకను వినుము వత్స!

క. ఈరెండువిద్యలను నిం, పారఁగ గ్రహించి తేని యసమానయశం
బోరామ! నీకుఁగలుగుఁ, నీరేజభవుండు వీని నిర్మించె దగ. ౧౫ 6౫3

ఆ. కాన సుప్రభావః కలితంబులై వెల్లు, వరకకుత్ స్థవంశభవుండ వధిక
ధార్మికుండవు నాటఁ దగినపాత్రను వీవె, వీనినొనఁగ నొరుండుగానరాడు.

నీ. సౌభాగ్యముఖములా సద్గుణంబులు పెక్కునీయందె మిక్కిలి నెగడియుండు
సంశయంచేలేడు సాంధ్రతపంబున లభియించె నీవిద్యలను సభక్తి
నుపదేశమును గొనుమో రాఘవా! యివ్వీ భూరిఫలమ్ములఁ బొందఁజేయు
నిన్ను; దారును భువి నున్నతరీతిని బెక్కువిధంబుల విస్తరిల్లు

ఆ. నని వచించె మాని; యంతట రాఘవుఁ, డాచమించి శుద్ధుఁడై ప్రహృష్ట
వదనుడగుచు భక్తిభావితాత్ముండగు, బ్రహ్మమానివలనఁబడసె వాని. ౨౦౫

చ. మునివలనం బ్రతిగ్రహణముం దమిఁజేసినయంతనే శర
త్తున భగవంతుండై తనరు తోయజమిత్రుండు వేవెలుంగునాఁ
దనరుచు భూరివిక్రమము తద్దయు వర్ధిల రాముఁడొప్పి యం
తనిజగురాత్తముం కలరఁ దత్పున సేవలొనర్చెఁ బ్రితితో. ౨౧౫ 686

క. గురువునకు సేవలొనరిచి, సరయూతీరమున మానిచంద్రునితో దా
శరభులు మిక్కిలినుఖముగ, జరిపిరి యారాత్రి మానసంబు లలరఁగ. ౨౨౫

చ. ఇరువురు సోదరుల్ గలిసియే తృణశయ్యను బవ్వళించి యా
దరమున గాధినందనుండు తద్దయు లాలనమొప్పుఁజేసి సుర

దరముగఁ బొల్పు వాక్యసముదాయము పల్కఁగఁ బొంగుచుండ శ
శ్వరి సుఖరీతిఁగాఁ గడచె * వారికిఁ దోచదు లోటు సుంతయున్. ౨౩౪ 688

ఇరువదిరెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౩-వ సర్గము.

అంగ దేశపుత్రాంతము రామలక్ష్మణులకు విశ్వామిత్రుఁడు చెప్పెట. ౨౩౫

ఉ. యామిని తెల్లవాఱఁ గుళి*కాత్మజఁ డాత్మణపర్ణశయ్యపై
నేమియఁ గష్టమే యెఱుఁగ * కింపుగ నిద్దరపోవుచున్న యా
రాము ససోదరుం గనుచు * రాక్షససంఘము నొంచుకోర్కీ యు
ద్దామముగా మదిఁ వెలయుఁ * దానిటు యోజనచేసె నెంతయున్. ౧ 689

తే. ఇతనిఁ గన్నట్టి కాసల్య*యే తలంప
సుప్రజావతి సౌభాగ్య * శోభితాంగి
యనుచుఁ దలపోసి మెల్లన * ననియె; రామ
యిదిగో ప్రాకసంధ్యచ ర్తిల్లె * నింకలేవ్వు. ౧౪ 690

క. మనుజవరా! దివమందున, నొనరింపం దగినయట్టి * యురుదేవారా
ధనకృత్యము నెఱవేర్పంగను లెవ్వా; గాలమిదియె * గా యపునికిన్. ౨

క. అనుటయుఁ బరమోదారము, మునివచనము నాలకించి * భూమిశ్వరచం
ద్రునితనయులు నలిలంబుల, మునింగి రవి కర్ణస్థ మొసఁగి * మోదంబలరన్.

తే. పరమ గాయత్రిమంత్రజ*పంబునేసి
భక్తి సంధ్యనుపాసించి * బ్రహ్మయజ్ఞ
మగ్నికార్యము మొదలైన * యట్టికృత్య
ములను జక్కఁగ నెఱవేర్చి * రెలమి మిగుల. 3 698

సీ. వీర్యాతిశయలుగా * వెలయు రాకొమరులు తపమె, ధనంబుగాఁ * దనరునట్టి
మునికి విశ్వామిత్రు*డను గురునకు మ్రొక్కి శ్రోవను నడచు సం*తోషమలర
సంసిద్ధులై రిట్లు * శౌర్యసారంబునఁ బొలుచు కుమారులు * మునియు నడచు
చుండ యొక్కట సర*యూసంగమంబు శుభప్రదంబుగను జా*పట్ట నందుఁ

తే. గనులకింపగు దివ్యగం*గాభవానిఁ
గాంచి పరమతపంబందు * గాధనిష్ఠఁ
బెక్కువేలేండ్లు నల్పి సం*వృతమహాప్ర
భావమున నొప్పు మునుల, సత్పదముఁ గనిరి. ౬ 691

క. మునివర పుణ్యాశ్రమమును, గని మిక్కిలి ప్రీతి*నొంది * త్కాకాంతుని న
తనయల్ మహాత్ము గాధే,యునిఁ జూచి వచించి రిట్లు*లొప్పడువేడ్కన్. ౭

- క. ఎన్వనిదీ పుణ్యాశ్రమ, మెవ్వోడు వసించుచుండు * నిందో మానీ!
యివ్వార్త వినగఁ బ్రమరము, నివ్వటిలెఁ మామనముల * నెప్పిం జెపుమా. ౮
- క. అనుటయు వారలప్రశ్నం, బుచ విని కుశికాత్మజుండు * మోమున హాసం
బనువొందఁ బలికె రామా! , వినుమిది మున్నెవరి దగుచు * వెలయునొ దానిక.
- సీ. కాముడంచు వచింపఁ గాఁ బడు నెవడు విద్వాంసులచేతఁ గంఠర్పుఁ డతఁడె
తనుధారియై యుండె * మునుపాదురాత్ముండు నియసుయుతుండయి * నిశ్చలమతిఁ
బరవృత్తుతి కా * పరిణయవాంఛచే నలరారి తపమును * సలుపుచు దివి
జావళితోఁ గూడి * హరుఁ డిచ్చటికి రాఁగ నమరాధిపతియగు * సతనిఁ బూన్కి
- తే. మీఱ నెదిరించె శివుఁడంత * మిగులఁ గోప
చిత్తుఁ డై పాంశృతినిజేసె * శివుని కంటి
మంటచేఁ గాలె నవ్వధి * మాడినట్టి
యద్దురాత్మునివొ నవయనము లిందు. ౧౧౫
- 698
- క. తనునంగతి విడనాడి య, ననిఁబడియె మహాత్ముడైన * భర్గుండిలు కా
ముని నీటుచేయ నూపతి, యె సతం డిచ్చిధిని, నిర్జ * రేశుని క్రుధచేక. ౧౨౫
- ఆ. దేహహీనుడై యిదిమొన లనంగుండఁ
భ్రాతి నెల్ల యెడలఁ * గాంచె స్వరుండు
వాడు స్వాంగములను * నదలెనో యెచ్చట
నదియె, యంగ దేశశుచునఁగ నలరె. ౧౩
- 700
- క. సిరులెనఁగ నలరు రాఘవ, హరునాశ్రమ మిదియె, స్థాణునాశ్రమ మనఁగాఁ
బరఁగునిది పుణ్యదము, ముని, వరు లిందున్నట్టివారు * పాపవిదూరుల్. ౧౪౫
- క. శితికంఠశిష్యులై యున్నత ధర్మరాత్ములగుచు * నై జతపాసం
తత కృత్యులగుచు నుండుకు, హితముగ నీరేయిఁ బుత్త * మేయిట రామా! . ౧౫౫
- సీ. సత్ఫలవంబులొ * సరయూవియన్నదీమధ్యంబునందొప్ప * మానియాశ్ర
మమున నీరేయిఁ బుత్తమె శుభదర్శనా ! రాఘవా ! యెల్లి తరంగిణీవ
తంసమా గంగను * దాఁటుదమిచ్చట స్నానకృత్యము నల్పి * జపముచేసి
యగ్నికార్యముఁ దీర్చి * యత్యంతశుద్ధులమై పావనంబగు * నాశ్రమంబుఁ
- తే. గాంచఁజొవుద మండఱ * మంచు వారు, చెప్పుకొనుచుండ నందున్న * సిద్ధమునులు
నీవ్యమైన తపశ్శక్తి * చేత దూర, గతవిషయముల నెల్లను * గాంత్రుగాన. ౧౬౫
- క. వారల రాకయు దానికిఁ, గారణమును జ్ఞానదృష్టిఁ * గాంచి ముదమునక
వారల కడకేగి శుభ, ప్రార్థనలఁ గాంచి కుశిక * వరపుత్రునకుక. ౧౭
- 704
- తే. ప్రథమమున నర్చ్యమవ్వఁ * బాద్యమొసఁగి
.. వరుననాచమనీయ పూ * ర్వకము గాఁగ
భోజ్యవస్తువుల నొసంగి * పూజఁ దీర్చి
యాతిధేయంబుఁ బివప నయ్యర్చకులకు. ౧౮
- 705

చ. హితచతుర్లుంజేసి ముదఁమేర్పడనిల్చినఁ జూచి గాధిన
 తున్నతుఁడును వారిఁజేమమును ♦ సుస్థితమొప్పుఁగఁ బ్రశ్నచేసె నీ
 గతి మునులర్హ కృత్యముల ♦ గాధికి బాలురకుం బొనర్చి సం
 స్తుతిఁగనఁజాలు గాధలను ♦ జొక్కఁగఁజేసిరి వారిచిత్తముల్. ౧౯౫ 706

క. మునులందఱవల దశరథ, తనయులతో నేకరితిఁ ♦ దగు మనములతో
 నొసరించిరి సంధ్యానందనము యథాశక్తి జపముఁ ♦ దద్దయు భక్తి. ౨౦

మ. సరమంబౌ ప్రతమూని, కామపదమున్ ♦ ప్రఖ్యాతిఁగన్నట్టి యా
 ధరణిన్ వాసముచేయు మానులు ప్రమోదంబొప్పు బ్రాధింప ము
 వ్రసనున్, వారలఁ గూడిపోయి నునుఖంబుం గూర్చునం దా నిశిన్
 జరపం గల్గిరి మానిపుంగవుఁడు విశావ్విమిత్రుఁ డత్యాదృతిన్. ౨౧౫ 70౮

తే. రాఘవుని లక్ష్మణుని నభిరామములగు
 పెక్కుగాధల నీతులఁ ♦ గ్రక్కుచున్న
 వానిఁ జెప్పుచు నలరించె ♦ వారు వాని
 వినుచు ముదచుంది సుఖనుప్తి ♦ గనిరి పిదప. ౨౨ 709

ఇరువదిమూడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౪ - వ సర్గము.

— ఖండా మలయ కర్పూరదేశ పృథ్వింతము. ఖండా —

చ. తెల్లతెలవాఱ నంతఁ గులఁదీపకులై యరివీరహంతలై
 చెలఁగెడు రామలక్ష్మణులు ♦ చెల్వనహించెడు కామునాశ్రమ
 సలమునఁ గాల్యకృత్యములు ♦ నల్చి మునీంద్రుని గాధిపుత్రునిం
 గలిసి వియన్నదీతటమఁ ♦ గానఁగనేసిరి వేడ్కమీఱఁగన్. ౧ 710

తే. కష్టసాధ్యవ్రతంబులఁ ♦ గడఁగి పూని
 ఘనమతులు వెల్లుచున్నయఁమ్మని సృషభులు
 చదిలమగు నోడఁ దెప్పించి ♦ పలికి రెలమి
 నోడ నెక్కుము వీరితోఁ ♦ గూడ మాని !. ౨౫ 711

క. అనపాయముగా మార్గఘ్ననఁ బయనము గమ్ము, కాలఁమును జరపుట, యే
 లనఁ గౌశికుండు వల్లె, యని వారల గౌరవించి ♦ యర్చకయుతుఁడై. 3౪ 712

గ. సరికథిపతిగామిని నా, సరిద్వారము దాఁటు చుండు ♦ సమయంబునఁ బు
 స్కరమధ్యమమున కేగఁగఁ,దరంగ సంఘట్టజనిత ♦ దారుణరవముల్. ౫ 713

క. వినవచ్చె వరుస వృద్ధిం, గనుచున్ దద్రావేమిట్లు ♦ కడు భీకరరీ
 తిని బరఁగ వినియె రాముం, డనుజనితోఁ గూడ నంతఁసవ్వధ మెఱుంగన్. ౫౪ 71౪

చ. మనమున నెంచి రాఘవుఁడు * మానితశాంకునిఁ గాంచిపల్కె ని
ట్లని యితరేతరంబాగి మహాత్మ! జలంబులు బిట్టుదాఁకఁగా
ఘనముగఁ బుట్టునట్టి ధ్వనిఁగాఁదగునో యిదివేఱుశబ్దమో
యనుటయు రాముపల్కు విని * హర్ష యుతుండయి మాని యల్లనన్. ౬౫

చ. నినదము పెద్దగా నిటు జఙ్గించుటకుం గల కారణంబులె
ల్ల నిఖలధర్మవేత్తగఁ జెలంగు మునీంద్రుఁడు నిశ్చయించి చె
ప్ప నెడఁ దలంచి యిట్లనియె * బాలక! శంకరవాసభూతమై
ఘనముగ నొప్పుగోత్రమునఁ * గంజభవుండు చమత్కృతుల్ దగన్. ౭౫ 716

తే. మానసంబున నృజయించెమనుజవర్య! యందుచే మానసంబనునాఖ్యగల్గె
నాసరస్సునఁ బుట్టిన * యట్టినదియె, సుహృదౌధ్యాపురమ్మునుజుట్టిపాటు. ౮౫

ఆ. బ్రహ్మసరసునుండి * స్రవవిల్లినది యౌట, సరయువనెడిపేరఁ * బరఁగి పుణ్య
నదియటంచు వినుతిఁబొదలెడు నది గంగ, కెదురువచ్చి కలియునదమలాత్మ. ౯౯

సీ. ఉన్నతస్థలమున * నుండి యాసరయువు వచ్చి గంగానదిఁ * బడుటవలన
నాజలంబులు దాఁకు * నవసరమునఁ బుట్టు పెను నినాదమ్మదె * వినఁగనయ్యె
నియతాంతరంగుండఁవయి రామ! యీనదీ ద్వయమునకున్ భక్తివందనంబు
సలుపుచుంచివిధిఁ * బలికిన ధర్మాత్మ లిరువురు వందన * మెలమిఁ జేసి

తే. దివిజనది దాఁటి దక్షిణతీర మొంది,యవల మెలమెల్ల నంబోయిఁరంత రాముఁ
డతిభయంకర రూపంబునందినట్లు,గానఁబడుచున్న నిర్దనంబైన వనము. ౧౧౫

క. కనుఁగొని విశ్వామిత్రున, కనియె సెబాసీవనంబు * కడు దుర్గమమై
పెనుపొందు నీలపురుగు, ధ్వనులెల్లఁ నావరింపఁ * బరఁగెడుఁ గంట. ౧౨౫

శా. భీతింబుట్టఁగఁజేయు క్రూరమృగముల్ * పెంపొంది యిందందు ని
ర్భీతిఁ సంచరణంబుచేసెడిని వేఁవేపక్షీసంతానముల్
చేతోవృత్తి గలంపఁ జాలురుతముల్ * నేయంగఁ బూనెన్ ద్విజ
వ్రాతంబుల్ మఱియెన్నియో భయదనిఁస్వానంబులన్ గూసెడిన్. ౧౩౫

సీ. పంచాస్యశాస్త్రాల*పటలంబును వరాహసముదయంబును, భీతిదముగ శబ్ద
ములు సేసెడిని, గజంబులు గ్రాలు నాయాయిస్థలముల నినుమద్దిఁచండ్రచెట్లు
కలిగొట్టు లేరుమద్దులు గంగ రేఁగులు మారేడుతుముకులు * మఱియు నెన్న
భూజాతములు నిందుఁ * బొదలు దట్టముగాఁగ నివ్వననామంబఁదెద్ది! యనిన

తే. రామువాక్యంబులకు మునిరాజు మిగులఁ
గాంతి నలరారుచున్న యక్ష్మాశికుండు
వత్స! కాకుత్స్థ! దారుణవనమిదెవరి
దో వదించెద వివవయ్య! * యువ్యమమున. ౧౬

- చ. వనమిది దేశయుగ్మముగఁ ♦ బ్రాశ్నసుయంబున నుండెఁ దద్యయిం
గనియెఁ “గరూశ” నామము నొకండు మఱొక్కటి యావ్వయంబుఁ గాం
చెను “మృగం”బునా, నవియు ♦ శ్రీపరివృద్ధిని ధాన్యవృద్ధిని
గని సురలోకతుల్యములు ♦ గాఁ జెలువారుచు నుండె నెంతయున్. ౧౭ 723
- క. విను రాను ! పేరులవి యాజనపదముల కెట్లువచ్చె ♦ సంతనమిడు దా
నిని విన్నయింత మునుపొక, దనుజుని వృత్రాఖ్యుఁజంపె ♦ దర్పము పొంగన్. ౧౭౪
- చ. శతమఖుఁ డిట్లు దానవునిఁ ♦ జంపివతోడ నె బ్రహ్మహత్య యిం
ద్రతనువునొందె దాన విబుధప్రభునందశుచిత్వమట్లె, య
త్యతిశయమైన యాఁకలియు ♦ నంతటఁ బైకొనియెన్ తపోధన
ప్రతీతియు దేవతావరులు ♦ పాకహరుంగని యష్ట భాలిచేన్. ౧౮. 725
- తే. గంగమొనలగు తీర్థోదకంబులందు, స్నానమునుజేయఁగాఁ బంచినకలమంత్ర
పూతకలశోదకంబుల ♦ నాతని కభి, పేకమొనరించి రయ్యశుఁచిత్వమేగ. ౧౯
- సీ. మునులు ప్రాచుశ్చిత్తమొనరింప సశుచిత్వ మాఁకలియు నశించెనంత నింద్ర
తనువుననుండి పుట్టిన యాచులంబును “గారూశమును” దేవకాంతులెల్ల
నీదేశముననుంచి ♦ యెంతయు ముసనుంది రంత దేవేశ్వరుం ♦ డసగతమల
“కామేశుడై” తానుగడఁ బరిశుద్ధుడై వెలయుట కెంతయువేడ్కనొంది
- తే. దేశయుగము నుద్దేశించి ♦ సృథమనస్కుఁ
డగుచుఁ బలికె నీదేశము ♦ లస్తదీయ
తనుచుంబును గారూశమును ధరించె
గాన ధనధాన్యపరివృద్ధి ♦ గాంచఁ గలవు. ౨౦ 727
- క. మలముచు ఖండించుటచే, “మలదం” బని నాకరూశఁమారణమును జే
సి లలిన్ ధరియించుటచే, నలరుఁ గరూశం బటంచు ♦ నస్తత్కృపచేన్. ౨౧౪
- క. ఈపేరున నీదేశము, లేపారు జగంబునందు ♦ నెంతయు ఖ్యాతుల్
దీపింప ననుచు నుత్తమమై పరఁగెడు వరము నొనఁగె ♦ ననఘచునీషా !. ౨౨
- క. ధీసుంతుడైన వాసవుఁ, డీమాడ్కిని గౌరవింప ♦ నెంతయు సురల
త్యామోహంబున మేల్చే,లో మఘవా ! యని నుతించిరో రఘువర్యా !. ౨౩
- తే. దేశగౌరవ మిమ్మాడ్కి ♦ దేవనాథు
కరుణ నలరారె నిటు బహుకాలము ధన
ధాన్యవృద్ధునివియొప్పె, ♦ దాటకయను
కాంత జనియించె నొక కొంతకాలమునకు. ౨౪ 781
- క. ఆపహరి యక్షకన్యక, యై పుట్టుకతో నహస్రహస్తిబలముచే
నేపారి కామరూపిణి, యై పరఁగెన్ శుభము నీకు ♦ నగుఁగాత మిఁకన్. ౨౫
- క. ధీసుంతుడైన సుందుం, డామానినిఁ బెండ్లియాడె ♦ నయ్యతివ నుతుం

క. మారీనుఁడు హరిహయ, డేమాడ్కిఁ బరాక్రమమునఁనితఁ డల్లెనఁగున్.
క. దనుజుఁ డతఁడు వల్లువలగు, ఘనభుజములు నోర్వనలవిఁగాని సువీర్యం
బును విపులాస్యము నట్టిదె, తనువును వెలయంగఁ దిరుగు * ధైర్యముతోడన్.

తే. భైరవాకారుఁడై వాఁడు * ప్రజుసతము
దిగులువడఁ జేయుచున్నాఁడు * పొగరుపట్టి
నట్టి మారీచునకుఁ దల్లియైన దుష్ట
చర్యగల తాటకయు శౌర్యసారసులర. ౨౭౫

735

క. జనపదముల నివాసిని, వినాశనము చేయుచుండు * వేడుకవోలెన్
విను రామ ! సార్థయోజనమునఁ గలదీ వనమునందెఁముందొకచోటన్. ౨౮

ఆ. మార్గమావరించి * మనుజులకొఱకయి, కాచియున్నదద్ది * కాన రామ
యదివసించియున్న * యట్టి వనంబున, కరుగుమార్గమున నెఁయరుగవలయు. ౨౯

క. మానుగ నిజబాహుబలం, బూనుచు దుష్టప్రచార * మొప్పగ నిట్టి
కానం దిరిగెడు తాటక, దానవిఁ బరిమార్చవయ్య ! * సశరథతనయా!. ౩౦

క. నాయానతి నీదేశముఁ, జేయుము నిష్క్రంతకముగ * జిహ్వవరముచే
నీయవి ముందున్నట్లన, పాయమ్ముగ సురవలయు * భద్రములరన్. 3౦ 739

సీ. జనపదం బిది పుణ్యసారవంతంబయ్య ఘోరాకృతిని గాంచి * యేరికై న
నోడింపరాని యట్లుద్ధతిఁ బొల్పు యక్షిణి నిర్జనంబుగఁ * జేయ దీని
నేరుఁ బ్రవేశింప * నేరక యున్నారు, ననమిద్ది భయదమై * కనఁబడియెనొ
మనుజవిహీనమేమాడ్కి నయ్యెనొ నేటిదనుక నవ్వీధముగ * దారుణాకృ

తే. తిని ధరించియె యున్నదో * తెలివినాఁడ
నివ్వనంబు వృత్తాంతంబు * నెల్ల నీకు
ననుచు గాధేయుఁడాడిన * నప్రమేయ
మహినుగల మాని యత్యుత్తమవచనంబు. 3౧

740

ఇరువదిన్నావ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౫-వ సర్గము.

అటకాన్యతంతము. అట

క. విని పురుషసింహుఁ డమ్మనిఁ, గనుఁగొని శుభవాక్యసులరఁ * గా నిట్లనియెన్
వినఁబడుఁగా లఘువీర్యము, గనఁబడు యతొలికంచు * గాధితనూజా!. ౧౫

తే. అట్టి యతులలోఁ బుట్టి * నట్టి యబల
వేయి యేనుంగుల బల, మేవిధి ధరించి
యున్న దవ్వార్తఁదెల్పువే ! * యన్నఁ గుళిక
నంశమాత్మిక మీనీతిఁ * బలికె బ్రీతి. ౨౫

742

చ. వనిత యదేల భూరిబలః పై భవముం గనియుండు దానికే
ననువగు కారణంబు మనఃమూర వదించెద దానికే వరం
బునొనఁగుటఁ నహస్రగజఃముఖ్యబలం బలరారె దానిచే
త, నబలయయ్య భూరిబల ధర్మితయై వెలుగొందు రాఘవా !. 3 743

చ. మునుపు సుకేతుఁడన్న యశఃముం గని వీర్యముతోడఁ బొల్చి న
జ్జననుతిఁ గన్న యాచరణఃసంగతిఁ గాంచిన యత్తుఁడుండె; నా
ఘనుఁ డనపత్యుఁడై సుతులఁ ధ గాంచఁగ భూరితపంబొనర్చె నా
తనిపయిఁ బ్రీతినుంచిన విధాతసుతామణినిచ్చె రాఘవా !. ౪ 744

తే. దానికి నహస్రదంతిసత్వంబు నొసఁగె
నదియె తాటక యనుపేరు ధ నందియుండుఁ;
దనయ నిచ్చెను గాని పితృతామహండు
భూరియశునకుఁ బుత్రునీఁ బూనఁడయ్యె. 745

చ. పరువము రూపముం దనర ధామిని వృద్ధినిబొందె జాల సుం
దరియను కీర్తిఁ గాంచి జనఃసంబును గాంచిననాటనుండి, యా
తరుణిని ఝర్మ సూనుండయి ధర్మమునం దగు సుందునెన్ని య
య్యిరువురకుఁ వివాహమును నెంతయు వేడుకఁ జేసెఁ దండ్రియుఁ. 2

తే. పెండ్లి చేసి సుకేతుండు ధ్రియకుమారి
ననిపె నొకకొంతకాల మట్లరుగ నామె
కనియెఁ బుత్రుని మారీచుఁ ధ గడు నజయ్య
వాఁడు రాక్షసుఁడయ్యె శాపంబునలన. ౮ 747

— శాప మారీచుడు శాపముపలన రాక్షసుఁ డగుట శాప —

చ. వినుమిఁక శాపకారణము ధ వీనులవిందుగ రామచంద్ర ! సుం
దుని నొకనాఁ డగ స్త్యముని ధ తోయజవై రియుఁ ద్రుంచె నందుచేఁ
గనలి తనూజఁగూడి వడి ధ గర్జిలుచుఁ మునినాథుఁ జంపఁగాఁ
జను ననియెంచి తాటకయుఁ ధ శౌర్యము పొంగఁగ మ్రొంగఁ బాటినఁ. ౯౪

తే. పైఁ బడం బటతెంచు నఃపాపచిత్త
దానికొడుకును భగవంతుఁ ధ డా నగస్త్వఁ
డాగ్రహమ్మునఁ జూచి ముంధాకుమారు
నడపఁగా నెంచి రాత్రించోరుండవు గమ్ము. ౧౦౪ 749

మ. అని మారీచు శపించి తాటకను గ్రోధాత్ముల్ తగఁ జూచి యో
వనితా ! యీవిధి నొప్పుమీఱుతనువుఁ ధ వర్జించి నీవితలఁ
మనుజాళిందినుచుఁ వికారమగు వర్షన్మైప్పుఁగా మోము భీ
తిని బుట్టించి మహావికారమగు రీతిం గూడఁగా నుండుమీ !, ౧౨ 750

- క. దారుణహాపము నీకగుఁబో రక్కసి ! యని శపించె ♦ భూడిక్రుధ నా
దారుణశాపము తనకతి, భారంబుగఁ దోచ నుండఁపత్నియు నందున్. ౧౨౫
- తే. ఓర్వఁజాలక మూర్ఖిల్లి ♦ యుగ్రరీతి, నీవనంబున నమ్ముని ♦ యెపుడు తిరుగు
చుంట శుభతరమై పొల్పుచుంట దీనిఁ, బాడుసేయుచు నున్నది ♦ పాపబుద్ధి.
- చ. అతితర దారుణాకృతిని ♦ నట్టిదియై తగు శౌర్యయుక్తి ని
య్యతివయు నీచవృత్తిని సహర్షిశముల్ వనమెల్లఁ జెంచుచున్
జశనమునన్ జగంబునకు ♦ సాధ్వసముం గలిగించుచున్న దు
ద్ధతి; నిఁక, గోధరామరహితంబునకై వధియింపు రాఘవా !. ౧౪ 753
- ఆ. శాపమొంది యున్న ♦ గూఢచరిని మూఁడు
జగములందు నెవఁడఁ ♦ జంప, సాహ
సింపఁ డీవు నక్క ♦ షీతివతి పుత్రకా !
యింక దీనిఁ జంపు ♦ మేపు మీఱ. ౧౫ 754
- క. తరుణిని వధించుటెట్లని, నరవర ! నయఁ బూనఁ బోకు ♦ నాలుగుజాతుల్
సరఁగుఁ దదీయహితార్థము, లరసి యొనర్పంగఁ దగు నృపాత్మజునకిలన్. ౧౬
- సీ. ప్రజలను రక్షించు ♦ పార్థివునకు వారిఁ గాపాడు పనికగు ♦ కర్తవ్యుద్ధి
సూరముగాని యఁకూరముగాని పాతకముగానీ మఱి♦దానివలన
నపకీర్తి గలుగనీ ♦ యద్దానిఁ జేయంగ వలయు సుమీ ! రాజ్యభారమూను
వారల కిద్దియే ♦ వఱలు సనాతన ధర్మమై కాకుల్ స్థ ! ♦ తాటక యిది
- తే. కన సధర్మపరాయణ ♦ గాన దీనిఁ, జంపు; విద్వానియందు దోషంబెకాని
ధర్మమనునదియే లేదు♦దగువధింప, వినఁగఁ దగుదీవు తద్దాధలను గుమార !.
- చ. మునుపు విరోచనాత్మజను ♦ భూమిని నాశముసేయఁ బూనుదా
నిని గ్రుధ మంథరాహ్వయను ♦ నిర్దరనాథుఁడు చంపినట్లుగా
వినమె భృగుండు నాఁ దనరు ♦ విశ్రుతమానికిఁ బత్ని శుక్రమా
తను బురుహూతుఁ జంపఁగ నితాంతదృఢవ్రతమూను దానినిన్. ౧౯ 757
- క. వనితయని తలఁప కొక్కట, వనజాతుఁడు చంపలేదె ! ♦ వనుధేశనుతా !
వినుమెంపతో నృపాత్మజులనుకంపను మాని నీతి ♦ నలరింపంగన్. ౨౦ 75౮
- తే. ధర్మహాని యొనర్చుకాంతల వధించి, రట్టివారు మహాత్ములు ♦ నఖిలధర్మ
ముల నెఱింగిన వారలై ♦ వెలయువారు, కాన నీవును జేయు ముక్తరణినింక.

ఇరువదియైదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౬ - వ సర్గము.

శ్లోక తాటకావళి.

- క. మునివతి యిటు సార్థకముగ, వినిపించినవానినెల్ల ♦ విని రఘుకులవ
ర్ధనుఁడు దృఢవ్రతుఁడును నై, తనరెడు ధాముండు గాధి♦తనయునిఁ గనుచున్.

తే. అంజలి ఘటించి యుత్తరం ♦ బతనికీయఁ, దలఁచి తలపోసె నిట్లనితండ్రినలికె
గాదె కొశికుండెబ్బంగి ♦ గావచించు, నట్లు సేయంగఁ దగునని ♦ యందునలన.

క. జనకమహాక్షాగౌరవమున నీమహిమాఘ్యుండైన ♦ మునియు వచించెన్
గనుకను నిశ్చంకముగా, నొనరుపఁ దగు నాకటంచు ♦ నుల్లములోనన్. ౨

క. తలపోసి కొశికునితోఁ, బలికె గురుమధ్యమమున ♦ భవ్యాత్ముడై
వెలసెడు మజ్జనకుఁడు మీ, పలికిన యటుసేయమనుచుఁ ♦ బలికెం గాదే. 3౪

చ. జనకుని యానతిం గడువ ♦ శక్యము గాదు తదీయవాక్యమున్
విని యిట బ్రహ్మవాదియై ♦ విశ్రుతధర్మవిదుండునై జగం
బున యశమొందియున్న ముని ♦ ముఖ్యుని యాజ్ఞను బొందియున్న నే
ననువుగఁ గృత్యమిద్దియని ♦ యవ్వనితన్ వధియించెనన్ గురూ !. ౪ 761

తే. అన్రమేయప్రభావుండ ♦ వయిన నీదు
నానతిని జేయఁ బూనితి ♦ దీన గోధ
రామరులకు హితంబు నీయమలజనప
దంబునకు సౌఖ్యసృద్ధియుఁ ♦ దనరు ననుచు. ౫ 765

క. అనిపలికి శత్రుబలసూ,దనుడొ రాఘవుఁడు స్వీయధనువునడుమ ము
ష్టి నమర్చి నారిమ్రోయించెను నీవ్రము గాఁగ దానిచే దెసల్లెన్. ౬ 766

ఆ. మాఱుమ్రోసె; నట్టి ♦ మహితనిధావనంబు, నాలకించి తాటకాలయముగ
నొప్పునవ్వనమున ♦ నున్నట్టి వారెల్ల, భీతినొంది రల సుకేతుతనయ. 767

సీ. అతికోపచిత్తురా ♦ తాట నాశద్ధంబు విని యేమిచేయుటకును మనమునఁ
దోచక యంత నాలోచించి క్రోధవిస్ఫూర్తిచే మూర్ఖిల్లి ♦ భూరినినద
మే భాగముననుండి ♦ యేతెంచెనోయని దానిఁ జక్కఁగ విని ♦ యానిశాచ
గారగన యాదెన ♦ కలివేగమునఁ బరువెత్తె నంతటఁ గ్రోధమెసఁగ వికృత

తే. పైన యాకారముచు వికృతాననంబుఁ
గలిగి మిక్కిలి పొడవుగఁ ♦ జెలఁగు తనువు
భయపమై యొప్పుగా నది ♦ వచ్చుచుండఁ
గాంచి రాముఁడు పల్కె లక్ష్మణునితోడ. ౯ 768

క. అనుచా ! లక్ష్మణ ! భీకరమును వికృతమునైన కాయమును జూడుము దీ
నిని గాంచునపుడె భయపడు, మరుజాలహృదయమున శకలమూత్రమ్మలగున్.

క. మాయూబలమ్ము గలిగిన, యీయింతిని దలపడంగ ♦ నెటు సుభంజౌ
నోయనుజ ! ముక్కుజెవులును, గోయంజనునట్లొనర్చి ♦ క్రూరమనీషన్. ౧౦

చ. మరలి భయాతిరేకమున ♦ మాయఁదొఱంగి చనంగఁ జేసెనన్
దరుణిని జంపఁగాఁ దగదు ♦ దానిస్వభావముచేతనే దయా

పరతను గావఁగాఁ జనును ♦ బౌలక ! దీసిని సాహసంబునన్
మరణము నొందఁజేయుటకు ♦ మామకమానసమొప్పుదేమియున్. ౧౧౫ 771

చ. కరములఁద్రుంచి శౌర్యమును ♦ గాల్గ నొట్టి గతిన్ నశించున
ట్లురుతరశక్తిఁ జేయఁదగ ♦ నుల్లమునందుఁ దలంచువాఁడ సో
దరి ! యని యిట్లు పల్కుతఱి ♦ చాటక శ్రోధనిమగ్నచిత్తయై
కరములఁ బైకిఁ జూచి కడుఁగర్జిలుచున్ రఘువీరువై బడన్. ౧౩ 772

క. పరుగెత్తి రాఁగఁ గని భూసురమానినదుండు గాధినుతుఁ డద్భుతభీ
కరరామశక్తి నెఱిఁగియుఁ, దరుణీ శ్రౌర్యమును గాంచి ♦ తలఁకి మనమునన్.

ఉ. హుంకృతిచేత దానిదగు ♦ నుద్ధతినాప నదల్చి రాఘవే
ణాంకులకున్ శుభంబులగు ♦ నంచు జయంబును గల్గునంచు ని
శ్చంక వచించెఁ చాటక రఁజఃపటలం బెగఁజల్లుచున్ వడిన్
బంకజబంధువంశ్యులను ♦ భాసుర తేజల నొంచువేడుకన్. ౧౪ 774

తే. ధూళిచే గాఢతమసును ♦ దోఁచుజేసి, సామ్రాజిలఁ జేసె దశరథఃసుతవరులను;
సుంతకాలమ్ము పిదప జఃతుస్సులకుఁ గ,నంబడని యాకృతించాల్చె ♦ నైజశక్తి.

క. మఱుఁగుననుండియె వారలఁ, గఱకు శిలావృష్టి ముంచెఁ ♦ గనలి రఘువరుం
డఱవఱలుగ నొసరించెఁ బె,నుతాల వర్షమును దేసఁసుతశరవృష్టిన్. ౧౫

సీ. ఇట్లు శిలావృష్టి ♦ నెంతయు శక్తిచే నాపి మీదికివచ్చునట్టి దుష్ట
బుద్ధి యాతాటక ♦ భూరిహస్తంబుల ఖండించె నతితీక్షణకౌంఠములను
ననిత యంతటనేమియును జేయఁ జేతులుపోవుట శ్రమమునుబొంది ముందు
నిలుచుండియఱచుచుండినఁజూచిసౌమిత్రికోపంబునొందిముఁక్కును జెవులను

ఆ గోసి వైచె నంత ♦ నాసురి కామరూపంబు గలది గాన ♦ బహువిధాకృ
తులను చాల్చి నేత్రములకుఁ గానఁగరాక, శిలలవృష్టి నిగుడఁజేయుచుండ.

క. తన మాయవలన దశరథ, తనయుల మోహింపఁజేయు ♦ తలఁపున భీతిం
గనునట్లఱచుచుఁ దిరుగుచు, ననితయు నుండంగ మానివద్యుండంతన్. ౧౬

తే. తనువులెల్లఁ బాపాణవృష్టిని మునుంగ
నున్నరాఘవులను జూచి ♦ యొప్పు మెఱయఁ
బలికె దయఁజూపుటెఁకఁజాలుఁ ♦ బాపబుద్ధి
గలది యిది రామ ! దుష్కార్యముల నొనర్చు. ౨౧ 779

తే. నుఱియు నీయక్షతనయ దుష్కార్యములగు
పనులు నిజమాయచేఁ జేయుఁ ♦ బంతమూని
యజ్ఞవిఘ్నంబు నొనరుచు ♦ నట్లు గానఁ
బ్రాద్ధపోవక యుండఁ జంఁపు మిఁక వత్స !. ౨౨ 780

- క. ఇనుఁ డ న్నమింపఁ బోయెడి, ననుచిహ్నము లొప్పె నట్టులైన దనుజులె
ల్లను జెలరేఁగుడు రప్పుడు, వినుమది వారలకు శౌర్యశృద్ధిదము నుమీ. ౨౨౫
- చ. అనుటయు జాలవృష్టి గురిఁచుం జరియించుచు నార్పుచున్నయ
తునినుతఁ దాటకం గ నెడు ఁ చొప్పుఁ దలంచి తేదీయరావమున్
- విని, యిది యీదెసం దిరుగు ఁ వింతగ నంచు నెఱింగి దానికిన్
దనదగుశబ్దవేధితను ఁ దప్పుక చూపఁగడంగి పూనిన్కితోన్. ౨౩౫ 782
- క. శరములచే దానిని నిలువరించె నయ్యత్తుతనయ ఁ వదలక మాయా
స్ఫురణమున నుఱుఁగువడి యాశరజాలము చుట్టుముట్టి ఁ శాంబరి నడఁపన్.
- తే. మాయఁ బోనాడి రామలక్ష్మణులపై కి
బాఱు తెంచెను ఘోరనిశ్చయముతోడ
నివ్వీధిని విక్రమించుచు ఁ నెంతో వడిగఁ
బిడుగువలె వచ్చుదాని రాఁముఁడటఁ గాంచి. ౨౫ 784
- క. ఉరమును గాడఁగ నొకఖర, శరమును నైచుటయుఁ దీవ్రశరఘాతమునన్
దరుణి యది నేలఁ బడి నశ్వరముగఁ బ్రాణముల వదలఁ ఁ దత్సచయమునన్.
- చ. అనిమొననిట్లు తాటక భయంకరమూర్తి మృతింగనంగ దా
నిని గని నిర్జరేశ్వరుఁడు ఁ నిర్జరులుం గుమిగూడి బాగు బా
గని రఘువంశదీపకుని ఁ నాదృతిమైఁ గొనియాడిరంత న
మ్ముఁగని మోదమొప్పు సురఁముఖ్యుఁడు నిర్జరనంఘయుక్తుడై. ౨౭౫ 786
- క. పలికెం గాళిక ! మునివర !, కలకాపము నీకు శుభము ఁ గలుగుత దేవా
వళియును నేనును ముదమున, నలరితి మీశాశ్రయమునకుఁ నంచను మఱియన్.
- క. కనఁబఱపుము స్నేహము రామనియందొక మనవి వినుము ఁ మునిసీవు భృశా
శ్వునకు జనించి మహోన్నతి, గ నెడు పరాక్రమము మీఱఁఁగ్రాలెడువానిన్.
- క. అతిలోకతపోబలమున, జతనము మీఱంగ నస్త్రసముదయములఁ బొం
దితి గాడె ! వాని దశరథ, సుతవర్యున కితనికిమ్మ ఁ శుభకరుఁ డితఁడౌ. ౨౯౫
- సీ. స్థిరబుద్ధితో నీకు ఁ సేవలుచేయుటఁ బాత్రుఁ డీతఁడు నీకు ఁ బ్రహ్లాదాని !
విబుధనిమిత్తమీ ఁ వీరుండు చేయంగఁ దగు గొప్పకార్యంబు ఁ దానఁ గలుగు
వినుమయశంబంచు ఁ విబుధులు వచియించి హృష్టమానసములఁ నెంతోభక్తి
గాళికుఁ బూజించి ఁ క్రష్ణుఁడీ వచ్చినయట్ల స్థానంబుల ఁ కరిగి రంత
- తే. సంధ్యయును దోఁచె, దాటక ఁ సంహరించు
టకుఁ బ్రమోదము నొందుచు ఁ నకలుషమతి
రాముఁ గనుఁగొని యతనిమూర్ధమును బుణికి
మూకుకొని పల్కె నివ్వీధి ఁ మునివరుండు. 3౨౫ 790

ఉ. కన్నులపండువయ్యె నినుఁ ♦ గాంచిన నాకు రఘూర్వాహా ! మదు
క్తిన్నెఱి వేర్చి చేసితివి ♦ దేవతలున్ ముదమొందుకార్యమున్
మన్ననఁ గాంచితివు బహుఃసమానము మీఱఁగ నేటిరేయి గూ
సన్నుతివాత్రమై వెలయు ♦ స్థానమునన్ వసియించి వేకువన్. 33 791

ఉ. నాదగు నాశ్రమంబును గఱవంజను టొప్పుగు నంచు నాతప
స్త్రిదయితుండు కౌశికుఁడు ♦ చెప్పినవాక్యము నాలకించి స
మ్మోదముతోడ రాఘవుఁడు ♦ పుచ్చెను దన్నిశి నావనంబునం
దాదినమందె యావనము ♦ హాయినిజెందెను తాటకాన్మృతిన్. 3౪ 792

క. నిగుచ్చద్రవమై గుహ్యక, వరుణై న కుబేరునకు నిఁవాసార్హంబై
పరఁగెడు వైత్రధంబును, బురుడించుచు నావనంబు ♦ పొలుపారె గడున్.

చ. సురగణసిద్ధసంఘములు ♦ స్తోత్రముసేయఁగఁ దాటకాహ్వయన్
మరణమునొందఁజేసి మునిఁమండనుతో రఘురాముఁడానిశిం
బరమమునంబునన్ గడిపె ♦ బ్రహ్మమునీంద్రుఁడు తెల్ల వాఱఁగా
ధరణివరాత్మజస్థులను ♦ దానొగి మేల్కొల్పెన్ యథావిధిన్. 3౬ 794

ఇరువదియారవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౭ - వ సర్గము.

— రామునకు విశ్వామిత్రుఁడు దివ్యాస్త్రము లిచ్చుట —

చ. అమలినకీర్తియైన కుశిఁకాన్వయదీపకుఁ డచ్చటన్ నిశా
సమయమునంతయున్ గడపి ♦ సన్నితుండై మధురాక్షరాళి యు
క్తముగ వచించె రాఘవునిఁ ♦ గాంచి, కుమారక ! కీర్తిరాశి ! నా
కమితమునంబుగల్గె శుభఁమయ్యెడు నీకొకమేలు చేసెదన్. ౧ 795

క. నీవొనరించిన పనికై, భావంబున నలరినాడఁ ♦ బరమాస్త్రములన్
వేవేగ నీకొనంగెన, రావయ్యా ! వానిమహిమ ♦ రాఘవ ! వినుమా ! ౨ 796

క. క్రతుభుజులనైన గంధర్వతతులనైన నన్ ఘణీంద్రఁవారమునైనన్
బ్రతిపక్షు నెవనినైనను, హృతశౌర్యునిఁగా నొనర్తు ♦ వీయస్త్రములన్. 3

ఆ కదనమందు శత్రుఁగణముల నీకు లోఁ
బడెను నట్లానర్చి ♦ కడువిజయము
గలుగునట్లు సేయఁగొన నీదివ్యాస్త్ర
ములనొనఁగుదు నీకుఁ ♦ గలుగు శుభము. 3౪ 798

సీ. చారుతరము దండఁచ క్రంబు నీకిట్లు ధర్మచక్రాఖ్యసాధనము గాల.
చక్రము మఱి విష్ణు ♦ చక్ర మత్యుగ్రంబు నైంద్రాస్త్రమనునట్టి ♦ దైన వజ్ర

మును, శైవమగు శూంఘమును మేటిదై తగు బ్రహ్మశిరస్సనఁ ♦ బరఁగు నస్త్రమును రామ ! ధైర్యవీరమును నీకొనంగెద నిరుపమానంబుగ ♦ నెగడుచుండు
 తే. నట్టి బ్రహ్మాస్త్రమొనఁగుదు ♦ నవనినాథ
 తనయ ! మోక్షకి శిఖరి నాఁ ♦ దగు గదలొగి
 మెఱయుచున్నవి నాచెంత ♦ మేలటంచు
 వాని నీకిత్తునో రఘునంశతిలక !. ౭౪

799

సీ. ధర్మపాశము మఱి ♦ దారుణంబగు కాలపాశము నిరుపమవరుణపాశ
 దారుణాస్త్రముల ♦ వత్తు ! నీకొనఁగెద నార్ద్రాశనియును, శుంఘాశనియును
 గలవు వానింగొను ♦ మలరి యొసంగెదఁ బై నాకమనఁబడు ♦ పాశుపతము
 నారాయణాస్త్రంబు ♦ నరనుత ! నీకిత్తు నగ్నికీఁ బ్రియమైనయట్టి శిఖర

తే. మనెడు నస్త్రంబుఁ బ్రథనాహ్వయంబునఁ దగు
 నట్టి వాయవ్యశరముఁ గ్రాంతాస్త్రవరము
 హయశిరస్సనఁ బరఁగెడు ♦ నస్త్రముఁ గొను
 విష్ణురుద్రాఖ్యశక్తులఁ ♦ ప్రీతి నిత్తు. ౧౧౪

800

తే. అసురవక్త్రులు ధరియించునట్టి ముసల
 కంకణంబులఁ గాపాలకమును ఘోర
 మైన కంకాశమును మఱియనురులెట్టి
 వాని ధరియింతు, రవాణి ♦ వరుస నిత్తు. ౧౨౪

801

క. విను విద్యాధరదైవతము, నందనాహ్వయముతోడఁ ♦ బొల్పెడు నస్త్రం
 బును నసిని నరవరాత్మః !, కొనుమిచ్చెద నవ్వీ కోర్కెఁ ♦ గొనసాగించుకొ.
 సీ. గంధర్వులకుఁ ప్రీతి ♦ కరముతా మానవ ప్రసాదసంబులఁ ♦ బ్రశమనమును
 నొసఁగెద నివ్వీయే ♦ యొప్పుగాంధర్వాస్త్రములను, విఖ్యాతిని ♦ వెలయునట్టి
 సౌరాస్త్రమును, మహాసంతోషమున నిత్తు సంతాపనమ్ము, శోషణమునట్లై
 తనరు విలాపన ♦ దర్పణంబులను గందర్వప్రియంబు దుర్ధర్షమునగు

తే. మదనమను నస్త్రమును నొసంగుదును, రామ !
 నద్యశోభూషణా ! పిశాచప్రియంబు
 నగుచు మోహనమనుపేర ♦ ఖ్యాతమైన
 యస్త్రమిచ్చెదఁ బురుషపంచాస్య ! నీకు. ౧౩౪

803

సీ. సౌమన, తామస ♦ సంధర్షములను, దుర్ధర్ష మా మాసలదారుణాయ
 ధమునట్లై మాయాధరిమును, సత్యాస్త్రంబు బరులపేరువనిరాకరణచణము
 గాదగి ఘోరంబుగానొప్పు తేజః ప్రభాస్త్రంబు, శిశిరాహ్వయమగు సౌమ్య
 శరమును, ద్వీప్తనాఁ ♦ బరఁగు దేవత, పతి యేయస్త్రమునకట్టు ♦ తెనఁగు నస్త్ర
 తే. మును మదామననామకమును, భయంక
 రమగు శీతేషువను భగాస్త్రమును, మాన

వమును, గ్రహియింపు మీలాటి ♦ వరశరమ్ము
లెన్నియోగల వవాని ♦ నెన్నఁదరమె. ౧౯౫

804

ఉ. కోరినయట్టి రూపములఁ ♦ గూడి మహాబలసంయుతంబులై
యారయ నత్యుదారములెఁద్రొయె యలరారెడు నీమహాస్థముల్
భూరమణాత్మజుండవయి ♦ భూరిభుజాబలశాలివై న నీ
కో రఘువర్య ! యివ్వీ తగు ♦ నొప్పిదమొప్పుగ వే గ్రహింపుమా. ౨౦౫ 805

చ. అని వచియించి తూర్పుమొగఁమై శుచియై నిలుచుండి శ్రీతుండై
మునివరుఁ డట్లు రామునకు ♦ ముఖ్యతమంబగు నస్త్రమంత్రపం
క్తికొనఁగె; వానినన్నిటిని ♦ దేవతలైన నెఱుంగఁ జాల ర
ట్లనితరసాధ్యమంత్రముల ♦ నమ్ముని రామునకిచ్చి యంతటఁ. ౨౨౫ 806

తే. మంత్రములఁ జెప్పి యయ్యస్త్రమంత్ర దేవ
తలను రాముని వశమున ♦ మెలఁగఁ జేయఁ
దలఁచి జపియించె జ్ఞానియై ♦ వెలయుమాని
యాజ్ఞ నర్హ తమంబులై ♦ యలరు నవియు. ౨౩౫ 807

చ. ద్యుతిమయదేహముల్ చెలఁగఁ ♦ దోచి రఘూన్వహు ముందునిల్చి న
వృత్తిమెయి దోసిల్పొగ్గి బహుమానము మీఱవచించెఁ జాల ను
న్నతిఁ దనరారు మేము, రఘునాయక ! కింకరవృత్తి నిన్నుఁ గొ
ల్చి తగినయట్లు యుందు మనిఁచెప్పిన రాముఁడు సంతసంబునఁ. ౨౪౫ 808

క. పరమోదారములగు నవ్వరమంత్రము లొగి వచించు ♦ భంగిని సేవఁ
గరుణించి వాని నన్నిటిఁ, గరమున స్పృశియించి శ్రీతిఁ ♦ గాంచి వచించెఁ.

చ. మనసు నెఱింగి వర్తిలుండి ♦ మంత్రములార ! యటంచు నాజ్ఞ చే
సెను దరువాత రాఘవుఁడు ♦ చిత్తముమోదమునఁ మునుంగ న
మ్మునిపతికిఁ యధావిధిగ ♦ మ్రొక్కి ప్రయాణము సేయనుండె; నా
ఘనతరతేజుడై వెలయు ♦ త్కౌపతి యుగ్రతనూజఁ డంతటఁ. ౨౬౫ 810

ఇరువదియేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౮ - వ సర్గము.

శుభ్ర ఉపసంహారముల రామున కుపదేశించుట. శుభ్ర-

తే. సకల శస్త్రాస్త్రలాభంబునకు మొగంబు
సంతసంబునఁ జెలువార ♦ స్వాంత మెంతొ
శుద్ధమై తగఁ బయనంబు ♦ శుభతరాశ్ర
మమునకుం జేయుచుండి, యఃప్రశాని కనియె, ౧

311

- క. సకలాస్త్రంబులఁ బొందితి,నిఁక నిర్జరులైన నన్ను ♦ నెదిరింపఁగఁజూ
లక యుండు తదుపసంహృతి,యెకదా తెలియంగఁ దగినదిప్పుడు నాకున్. ౨
- క. ఆవిధముఁ దెలుపవే యనఁ,గా విశ్వామిత్రమానిశాంతుఁడు శుచియై
భావం బలర దృఢప్రతుఁడై వలికె ధృతిచెలంగ ♦ నావిధమెల్ల. 3 813
- సీ. సత్యవంతము, ధృష్ట, ♦ సత్యకీర్తి, రథన ప్రతిహారతరముల ♦ వాఙ్మఖంబు
నల్లె పరాఙ్మఖ ♦ మన్వల విషమ, సునాభకంబులు, దృఢనాభ మట్టి
దైన లఘోఘోహ్వాయంబు, దశాక్షంబు,దశశీర్ష మును,శతోదరము,మఱియుఁ
బద్ధనాభము, శత, ♦ వక్త్ర, మహానాభములు దుందునాభాఖ్యమును సునాభ
తే. కంబు, జ్యోతిషముచు గృశనంబు, విమల
మల్లె నైరాశ్య, యోగంధరాహ్వయములు
ప్రళయము, దైత్యమును హరిత్రమును శుచియు
భాహు, నిష్కులులును, మహాబాహువు నొగి. 2 814
- సీ. విరుచి, సార్పిర్కాలిశృత్తినుంతము, దృతిమాలియు, రుచిరంబునుకరము పితృ
సౌమనస, విధూతనామముల్, కరవీర కర, ధన, ధాన్యముల్ ♦ కామరూప
కానురుచులు, మోహనామ, మావరణంబు సంతాన, వరణముల్ ♦ సర్వనాభ
జృంభ కాహ్వయములవెలయువీనిని భృశాశునికుమారత్వంబుఁగనిసవానిఁ
తే. గామరూపంబులను భక్తిఁ ♦ గైకొనుమివి
భాస్వరములై వెలుంగునో ♦ వత్స! రామ!
నీకు మంగళనుగుఁగాక ♦ నాకు నీవు
పాత్రభూతుండవని, మాని ♦ పల్కుటయును. ౧౦ 815
- చ. మనమున హర్ష మొప్పు రఘునందనుడల్లె గ్రహించువాడ స
జ్జననతశీల! యంచు ఋషిసత్తమునుండి పరిగ్రహించె మం
త్రనికరమెల్ల (వానియధిదైవతముల్ రఘురాముఁగొల్పె ది
వ్యనుతశీరముల్ మెఱయువాని ధరించి సుఖప్రదంబులై.) ౧౦౪ 816
- సీ. అందుఁ గొన్ని చెలంగె ♦ నగ్నిరీతిని గొన్ని యలరె ధూమాకృతులై నయట్లు
కొన్ని చంద్రార్కులై ♦ యన్నట్లు పోల్చుచు నొకకొన్ని యంజలు లొప్పవంగి
యును,నిట్లునిలిచి యిట్లనియెఁబ్రాంజలిబంధమలరార మధురమాపలుకులాప్ప
నిదె వచ్చి నిచ్చితి ♦ మిఁక నరకాద్దూల! యాజ్ఞ యిమ్మేమిసేయఁదగుననిన
తే. నారఘూద్వహుఁ డిచ్చానుసార మరుఁగుఁ
డేను కార్యంబు గలిగినమానసమునఁ
దలఁతు నప్పుడ చనుదెంచి ♦ తగినసాయ
మును నగంజేయుఁడీ యన ♦ విని యవియును. ౧౮ 817
- క. పలికనయట్లులై చేసెద,మలఘుగుణా! రామ! యనుచు ♦ ననుమతిఁ గొనుచున్

వలగొనివచ్చినయట్టులె, చెలఁగుచుఁ బోయిన మునీంద్రశ్రేఖరుఁ డంతఁ.౧౫
క. (అనుమతి నేయఁగ రాముం, డనుజున కుపదేశమొసఁగె ♦ నవ్వరమంత్రా
ళిని సాంగంబుగ నెంతయుఁ, దనయాత్మప్రమాదమొంది ♦ దై వాఱంగఁ.)

తే. అంత రఘువంశవర్ధనుఁ ♦ డమ్మహాఽస్తు
సంతతిని సాంగముగ నిట్లు ♦ సంగ్రహించి
పయనమై పోవుచుండి సువృత్తముగను
బలికె మధురోక్తులను, మానివద్యుతోడ. ౧౬ 820

ఉ. అల్లదె కొండచెంతను, మహాద్రుమపంక్తి కనంగనయ్యె నా
యుల్లము చాలసంతసము ♦ నొందె నదెన్నఁగ గొప్పమేఘ మ
ఘ్రేల్లెడఁ దోచె డట్టముగ ♦ నిద్ది మృగాభయమునై మనోజ్ఞమై
నల్లలితోక్తు లొప్పఁ దగు ♦ సర్వశకుంతయుతిఁ వెలింగెడుఁ. ౧౮ 821

క. వినవేడుకయ్యె నాకీ, వనచరితముఁ దాటకానివాసము భయదం
బును నగు వసమును దాటితి, మనఘమతీ ! దేశమిద్దీయతిసుఖకరమా. ౧౯

తే. కాన నిదియొక యాశ్రయం ♦ జానటంచుఁ
దలఁపఁ దగుఁగాదె యెవరిదీప్థలము దెలుప
వయ్య ! దీనిచరిత్రంబునంతయు మఱి
తెలుపు, మీయాశ్రమమదెందు ♦ నలరుచుండు. ౧౯౫ 823

తే. బ్రహ్మఘాతుక దుశ్శీల ♦ పాపబుద్ధు
లగుచు దుర్మతులైన యాయసురులోలి
నీదుయజ్ఞముఁ జెఱచుటఁకై, దురూహఁ
దిరుగుచుందురొ ? చెపుమ యాదేశమెద్ది !. ౨౧ 824

చ. దనుజుల వారలం దునిమి ♦ తావకయజ్ఞమవంతరాయముం
గని చెడకుండఁగావఁదగుఁగాదె యదెందుఁ జెలంగు నివ్వధం
బును సకలంబునుం దెలుపు ♦ పూనిక నే వినఁగోరినాడ నా
విని యవి, చింత్యమానముగ ♦ వెల్లు మహత్వము గల్గి యీగతిఁ. ౨౨ 825
ఇరువదియెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

—
౨౯ - వ సర్గము.

❧❧❧ వామనమూర్తి చరితము. ❧❧❧

చ. తెలియనివానిచందమునఁ ♦ దీయనిపల్కుల వేడు వాడటం
చలరుచు మానిదివ్యమహిమాధికతఁ వెలుఁగొందుచుంట న
య్యలఘుతరోక్తికుత్తరము ♦ నల్లనఁ జెప్పఁగఁ బూని యీగతిం
బలికెను లోకనాయకుఁడు ♦ వారిజనేత్రుఁ డొకప్పు డవ్వనిఁ. ౧౫ 826

- తే. పెక్కునూలులయుగములు ♦ శ్రీతి మీఱఁ
దపము యోగంబునుం బూన్కి ♦ దనరఁజేయఁ
గా నివాసంబుసేసె సఃక్మాననంబె
యలరు వామనదేవు పూఃర్వాశ్రమంబు. 3 827
- చ. తపమొనరించుకార్యమున ♦ ధాత్రిని ఖ్యాతిని గాంచియున్న క
శ్యపుఁడనుమాని యవ్వనిని ♦ సల్పెఁ దపంబును సిద్ధిఁబొందె న
తపమున నట్టులొట నిది ♦ ధాత్రిని సిద్ధమహాశ్రమంబుగా
నిపుడును సన్నుతిం గనెడు ♦ నిట్లు రమాపతి యోగనిష్ఠుఁడై. 34 828
- చ. వనమున నిందునున్నతఱి ♦ వానవుఁ గెల్వఁగఁ బూని యవ్విరో
చను ప్రియసూనుఁడైన బలి ♦ శక్రుని దేవమరుద్గణంబు నొం
చిన దివిజల్ పలయనము ♦ సేయఁ గ్రిలోకములందు విశ్రుతిం
గని సురకావ్యమేలుచు సఃఖండవిభూతిమఖంబుసేయఁగఁ. 35 829
- క. తలపోసి యజ్ఞనిష్ఠల, సలుపుచు నుండంగ నన్నిసహితంబుగ భీ
తిలిన దివౌకనులందఱుఁ, గలసి తగ్గ వచ్చి రల్ల ♦ కాననమునకుఁ. ౩ 830
- క. చనుదెంచి తపము సల్పెడు, వనజాక్షునిఁ గాంచి భక్తిఁ ♦ బల్కిరి విష్ణూ !
వినుమా బలియొక యధ్వర, మొనరించెడు నది సమాప్తి ♦ నొందకయుండఁ.
- క. మనకార్యము నెఱవేఱెడు, పనిఁ జూడుము బలియు నర్థి ♦ సటలమ్ములు కో
రిన దెద్దియైన నొసఁగును, గనుక యాచకులు పోయి ♦ కాంచెదరతనిఁ. 24
- క. తనుఁజూడవచ్చు యాచకులను సత్కారమ్ము మీఱ ♦ లాలించు విరో
చన తనయుఁ డింక వామనతను మాయాయోగమూని ♦ తాల్పుము దేవా!.
- క. సురకార్యము నెఱవేర్చుము, గురుతరభవదీయరూపఃగోపనమున ని
ర్జరవర్య ! మంగళము మాకరసి తమిం గూర్చు మనుచు ♦ నర్థించి రొగిఁ. ౯
- ఆ. అట్టియవసరమున ♦ నదితిని గూడి కాశ్యపుఁడు జ్వలనుకాంతి ♦ నలరువాఁడు
వామదేవుఁ గూర్చి ♦ భార్యాసహాయుఁడై, తపము సలిపె నిష్ఠ ♦ దనరునట్లు.
- సీ. వేయదివ్యాబ్జముల్ పాయక నియమంబుతపము సల్పుచు జనార్దనునిఁ దృప్తి
నందించి చాలించె ♦ నప్పుడు వరదుఁడౌ కమలాక్షుఁడెలమి సాక్షాత్కరింపఁ
గనులపండువు గాఁగఁ ♦ గాంచి నుతించె నోపరమాత్మ ! నీవు తపస్సవ్వరూపుఁ
డవు సత్తపోమయుండువు తపోరాశివి తపమె నీయాత్మగాఁ ♦ దనరుచుండుఁ
- తే. గడిఁది నిష్ఠచేతఁ ♦ గావించు తపమునఁ, గాంచినాఁడ నిన్నుఁ ♦ గమలనాభ !
పురుషవరుఁడవీవు ♦ పుండరీకాక్ష ! నీతనువునందె కాంచెదఁ జగముల. ౧౨4
- క. ఆదియు సంతము లేకయె, యోదేవా ! వెల్లుచుండు ♦ వొగి నిట్టి ధయా
సీదగు మహిమ మటంచవ, రేఁ దలఁపఁగ రాకయుండు ♦ వీవు మహాత్మా !. ౧3

- తరళము. శరణుజొచ్చితి నట్టిఁడొనిను ♦ సారసాయతలోచనా !
 పరమపూరుష ! యంచు నివ్వధిఁ ♦ బల్కినన్ విని ప్రీతుడై
 హరివచించెను ధూతపావుని ♦ సమ్మునిం గని నీవికన్
 వరము లొందఁగఁ బాత్రుఁడౌదువు ♦ పరమదెట్టిదొ యిచ్చెదన్. ౧౪ 838
- క. నీకున్ శుభమెప్పుడు నగుఁ, గాక యటంచనినఁ దమిని ♦ గాశ్యపుండను ని
 ట్లో కమలాక్షా ! దేవా, నీకమునకు నదితి యనెడు ♦ నెలఁతకు నాకున్. ౧౫
- క. వర మొనఁగఁదగుదు భక్తుల, నరయుచు రక్షింతువో దయామయ ! కానన్
 బరికింపు మద్ది యేదన, సురరిపు హననంబుసేయ ♦ సుతుండవు గమ్మా !. ౧౫౪
- తే. నాకు నదితికి నీవు సంఠానమైనఁ, గాని నాకోర్కొనసాగఁదో నత్తార్తి
 భంజనా ! దేవపతియైనఁవానవునకుఁ, జన్నితమ్ముడ వగుమయోఁకన్నతండ్రి !.
- క. సురవర్యున కనుజుడవై, శరణాగతులగుచు శోకఁనంతపులు నౌ
 సురలకు సాహాయ్యముఁ జేయరతిం గొనవయ్య ! దానఁవాంతక ! విష్ణూ !.
- తే. నీకరుణ నిందు ఫలియించె ♦ నాకుఁ దపము
 గాన సిద్ధాశ్రమంబను ♦ ఖ్యాతినందఁ
 గలదు, దేవేశ ! యిచ్చోటు ♦ కమలనాభ !
 యింక నవతరింపఁగా లెమ్ము ♦ ప్రకటశక్తి. ౧౮ 843
- సీ. అంతమహాప్రేజుఁడొ విష్ణువారీతి వామనరూపంబుఁ ♦ బరమనమ్మ
 దమ్మునఁ దాల్చి త్రిదశమాతయై పొల్చు నదితికిఁ దనయుడై ♦ యంత బలిని
 గానఁగాఁ జని యభిమానంబు విడనాడి మూఁడుపాదమ్ముల ♦ భూమినిమ్ము
 దానవేశ్వర ! యని ♦ తగ బిచ్చునుడిగి లోకాత్మకుండగుట లోకాళి నాక్ర
- తే. మించి భూతాళికి హితంబు ♦ నెంచి మూఁడ
 వదగునడుగును గొలువంగ ♦ వసుధలేమిఁ
 దేజమున బలిదైత్యుబంధించి లోక
 ములను మరల మహేంద్రున ♦ కెలమి నొనఁగె. ౨౦౪ 844
- క. శతమఖవశమున నె జగ, త్రితయము వెలయంగఁ జేసె ♦ దేవాధిపుఁ, డు
 ద్ధతినిట్లు దేవకార్యము, చ్యుతినిందక యుండఁ జేసియొప్పె హరియుఁదాన్.
- తే. వామనుఁడు తొల్లి సంసారఁబాధలడఁచు, నీమహాశ్రమమున వసియించె నేను
 భక్తిని దదాశ్రమమున నివాసమొప్పుఁ, జేయుచున్నాడఁ, సత్తవఁస్సిద్ధిఁగోరి.
- క. క్రతువిఘ్నకరులు దైత్యులు, జతనము మీఱంగ నిటకె ♦ చనుదెంతురు నీ
 వతి దుష్టులవారల, నుద్ధతిఁ జంపఁగఁ దగును బురుషతల్లజ ! రామా !. ౨3
- క. అనుపమసిద్ధాశ్రమమున, కును బోవుదమిప్పుడే రఘుప్రవర ! తగం
 గనఁబడు నాశ్రమ మది నాకును బోలె న్నీకు ధనమఁగున్ గద యనుచున్.

❧ రామాదులు సిద్ధాశ్రమమును జేరుట ❧

కవిరాజవిరాజితము.

ఇరువురఁ దోడ్పొని ♦ యెంతోముదంబున ♦ నేగిక నెంబడమిట్లు మునీ
శ్వరుఁడు పునర్వసుభంబులఁ గూడి తుపారము మాసినఁజాల మనో
హరశశిఁ బోలుచు ♦ నప్పుడు వెల్లిన ♦ నాతనిఁ గాంచి తదాశ్రమమున
దిరులగు మానులు ♦ నెప్పి నెడుర్పొని ♦ దృష్టిగ నల్పిరతిప్రియముల్. ౨౬

తే. సత్వరంబుగఁ జనుదెంచి ♦ జ్ఞానియైన
కౌశికుని భక్తిఁ బూజించి ♦ త్స్వపతినుతు
లకును విధియుక్తముగఁ బూజింపఁబరించి
రతిఘటకుఁ జేయఁదగునట్లు ♦ లాదరమున. ౨౭

850

క. అరిజన శిక్షకులౌ రఘు,వసు లొక్కముహూర్తమందు ♦ వసియించి మునీ
శ్వరుఁ జూచి కేలుమోడిచి, గురువర ! మఖదీక్షఁగొనుముఁకోరికనేడే. ౨౮

సీ. అంతరాయములు లే ♦ కయ్యది నెఱవేలు; యజ్ఞ మీయది సిద్ధిఁనందుఁగాన
సిద్ధాశ్రమం బిద్ది ♦ చెలఁగును గాత సార్థకనాచుమయి దుష్టదనుజాలిందు
విధ్యులంచనిన నీవచనం బమోఘమై వెలయుగాతఁడుటంచుఁ ♦ బలుక నిద్ద
తేజఁడై యొప్పు గాఁధేయండువిజతేంద్రియుఁడునియతుండునై ♦ హోమకృత్య

తే. మునకుగా దీక్ష నపు పూనినఁ గుమారు
లిరువురును జాగరూకులై ♦ జరపి నిశిని
దెల్లవాఱినఁ దొలినంధ్య ♦ నుల్లఘటరఁ
గా నుపాసించి రవికి నర్ఘ్యంబు లొనఁగి. ౩౦

852

క. పరిశుద్ధములగు సంతతి, కరణంబులు గలిగి నియతి ♦ గాయత్రి జపిం
చి రయమున మ్రొక్కి రమ్ముని,వరునకుఁ గృతహోమనకు సప్రియమతికిఁ.
ఇరువదితోమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

30 - వ సర్గము.

❧ రాముఁడు మరీచాది రాక్షసుల జయించుట. ❧

చ. పరులనడంచు శక్తి పరిపాటిగ నొప్పుగ దేశకాలవి
ద్యులగు రానులక్షణులు ♦ పల్కిరి తత్సమయానుకూలమై
పరఁగఁగ దేశముండెలిసి ♦ బ్రహ్మమునింగని యోమునీంద్ర ! య
ధ్వరమున నెప్పుడొ దనుజపారము నొంపఁదగున్ వచింపుమా !. ౧౫ 854

తే. వారిబాధలఁ బడక యధ్వరము సాగ
వలయు నందొక్కక్షణమైన ♦ వ్యర్థముగను

జరపరాదు గదా యని ♦ సమరవాంఛ

లలరఁ బల్కెడు నక్కుమాఁగులను గాంచి. ౨౪

855

క. మునులెల్లఁ బల్కి రిట్టి, దినమారంభముగ నాఱు ♦ దినములు దీక్షం

గని మాని పలుకఁ డటు గావున మీరలు గావలయుఁ ♦ బూనిక మీఱఁ.

చ. అనవిని రాజపుత్రులు నుఁహాయశఁమొప్పఁగ నొప్పుచుంట నే

పున గతనిద్రులై తగఁ దఁపోవనముద్ధతి నాఱురాత్రులుఁ

ధనువులఁ దాల్చి శత్రువుల ♦ దండనచేయఁగ సిద్ధయత్నులై

మునిపతిఁ గాచుచుండిరిటు ♦ ముప్పను బొందకయుండఁ గావఁగఁ. ౬. 857

క. చనియెను బంచాహస్సులు, చనుదెంచెను వృషమదివఁసంబు రఘువరుం

డనుజన్ముతోడ నపుడి, ట్లనియెను సిద్ధముగ నుండఁనగు హెచ్చరికఁ. 2 858

చ. అనుజనితో వచించి యిటు ♦ లాతఁడు సంగరకాంక్షనుండ; నా

ఘనమఖివేది ఋత్విజుల ♦ కాండముతో మునితోడఁగూడి చూ

పునకనువై స్రుగన్వితము ♦ పూజ్యసమిచ్చమసాన్వితంబుఁ బా

వన కుశపుష్పముఁ నిగమ ♦ వాక్సముదాయము నొచు నంతటఁ. ౮౪ 859

తే. మండె నమృఖవర్యము ♦ మంత్రవంత

మగుచు శాస్త్రోక్తకృత్యంబు ♦ నగుచు సాగు

చుండఁగ భయంకరంబయి ♦ వోయమమందు

శబ్దమొక్కండు వీతెంచె ♦ సరభసముగ. ౧౦

860

క. వినువీధిఁ గ్రమ్మి వర్షంబునకుం దగు కాలమందు ♦ భూరిధ్వనితో

డను బయలువెడలు మేఘము,లనమాయంబూని యసురుఁలార్చుచుఁగడఁకఁ.

క. కడువడి వచ్చిరి మారీ,చుఁడును సుబాహుండు వారిఁశూరభటులుఁ బెం

వడరఁగ భీమాకృతులై,లైడఁ గనువారలకు భీతి ♦ యెంతయుఁ గలుగఁ. ౧౨

క. చనుదెంచి రక్తవర్షంబును గురియింపంగ వేది ♦ పూతస్రజ్జ

ఖ్యనిఖిల వస్తువిరాజితము నయ్య నారక్తవర్షమునఁ గడుమండెఁ. ౧౩

క. (మునివేది యిటు మండుటఁ, గని క్రోధావేశమొప్పఁగ రఘువరుఁ డ

య్యనుజన్ముతోడఁ బరుగిడి), కనుఁగొనియెఁ దివిని ఘోరఁకర్షురులనొగిఁ.

చ. సరసిజనేత్రుఁ డయ్యసురఁసంఘము పూనికఁ దన్ను మార్కొనఁ

దురుసుగ వచ్చుచుంటఁ గని ♦ తోడనపల్కె సుమిత్రపుత్రుతో

సరగున మానవాస్త్రమిదె ♦ సాధువిరోధుల మాంసభక్షిణా

దరులను దూలఁగొట్టెడి సఁదాగతి మేఘమునట్లు చూడుమా. ౧౪ 861

క. అని పలికి మెఱుఁగు లీనుచు, ఘనమగు నయ్యస్త్రమును నిఁకామక్రోధం

బున మారీచుని రొమ్మును,జని గాఁడఁగ నేసె బాణఁస త్రమ మదియుఁ. ౧౬

- చ. ఉరమును దాఁకి వాని శతఃయోజనముల్ గొనిపోయి సాగరాం
తరమున వైచె శీతతరఃతల్లజబాధితుఁడై విసంజ్ఞఁడై
దిరుగుచుఁ బోయిపోయి జలఃధింబడినట్టి సురారి నెన్నిసో
దరుఁ గని పల్కెఁ జూడుమదె ♦ ధర్మయుతంబగు మానవాస్త్రమున్. ౧౮
- క. (తనమహిమవలన రాక్షసుఁ, గొనిపోయెన్ గాని జంపఁగోరదు మూర్ఖున్
మునుగంగఁజేసె) మిగిలిన, దనుజుల నిర్ఘ్రణుల దుష్టతం గను వీరిన్. 868
- క. అతిపాపకర్తనిరతులఁ, గ్రతుహంతల రక్తపానఃకాంక్షుల నెల్లఁ
బితృపతి పురమున కనిపెద, నితరాస్త్రముల నె యటంచు ♦ నెంతయు శక్తిన్.
- తే. అద్భుతంబగు నాగ్నేయఃమను మహాస్త్ర
మును ధనుస్సునఁ గూరిచి ♦ మునులలరంగ
నేఁచెడి సుబాహువక్షంబుఁ ♦ జూచివైచె
నద్ది నాటంగ భువిఁ గూలె ♦ నమరవైరి. ౨౦ 870
- క. వాయవాస్త్రము దొడిగి మ,హాయశుఁడు నుదారుఁడు నగు ♦ నారఘువీరుం
డాయసురుల మృతశిష్టులఁ, బాయక వధియించె మౌనిఃవరు లలరంగన్. ౨౧
- మ. క్రతువిఘ్నంబును జేయు రాక్షసుల నాఃరాముండు చక్కాడ ను
ద్ధతుల్ రక్కసులన్ వధింప సురసంఃతానంబు దేవేంద్రు, నే
గతిఁ బూజించిరొ యట్లులే మునులసంఘంబు పూజించె నా
క్షీతినాథాత్మజునంత నధ్వరవిధుల్ ♦ చెల్లంగ గాధేయుఁడున్. ౨౨ 872
- క. నిరుపద్రవమా దిక్తతిఁ, బరికించి రఘుప్రవీరుఁ ♦ బలికె రఘుకులా
భరణా ! నీదోర్బలమున, జరగెను యజ్ఞంబు శాస్త్రఃసమృతమగుచున్. ౨3౪
- క. గురువచనం బొనరించితి, వరయఁగ సిద్ధాశ్రమంబు ♦ సార్థకమగుచున్
ధరణి నెనంగఁగఁ జేసితి, పురుతర తావకయశంబుదొప్ప స్థిరంబై. ౨౪ 874
- ముప్పదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

3౧ - వ సర్గము.

- విశ్వామిత్రుఁడు రామత్పణులం దోడ్కొని మిథిలకుఁ బ్రయాణము సేయుట. విశ్వామిత్రుఁడు రామత్పణులం దోడ్కొని మిథిలకుఁ బ్రయాణము సేయుట.
- చ. పితృవచనానుసారముగ ♦ విశ్వహితుండగు నమ్మునీంద్రు న
త్కృతువునఁ దారుచేయఁదగు ♦ కార్యముల్ నెఱవేర్చి మానసం
బతిముదనుండ వీరులగు ♦ నారఘుపుంగవులందురేయి న
మృతి దనరారఁ బుచ్చి రవిఃమండలచిహ్నము లంకురింపఁగన్. ౧౪ 875
- క. ఉదయంబునఁ దామోనరుపఁగఁ దగిన కృత్యములఁ దీర్చి ♦ కలిసి యిరువురొ
ప్పు దలిర్పఁగ విశ్వామిత్రదర్శనము చేయ, మౌనిఃతల్లజులఁ గనన్. ౨ 876

చ. చనియటఁ బ్రజ్ఞవలద్దహనుఁచాడ్చున తేజము వెల్ల మించు న
మ్మునికీఁ బ్రదక్షిణంబుగను ♦ మ్రొక్కి మృదూక్తులఁ బల్కిరిట్లు మీ
యనుమతిఁ దీర్చివచ్చితిమి ♦ యానతి యిండిఁకఁగార్యమేమి మే
మొనరుప నర్హమో ? మదికి ♦ నొప్పినరీతిఁ దలంచి కాశికా !. ౫ 877

ఆ. మీకుఁ గింకరులము ♦ మీరు పంచినయట్లు
చేయువారమనుచుఁ ♦ జెప్ప మధుర
భాషణులగు వారి ♦ పల్కులు విని గాధి
తనయు నాజ్ఞయెల్ల ♦ మునులు శ్రీతి. ౫ 878

క. మనుజవరా ! మిథిలాపతి, జనకుఁడు ధర్మిష్ఠమైన ♦ జన్మము సేయం
గను బూని యున్నవాడది, కనుఁగొనఁబోయెదము నీవు ♦ క్రతువును జూడఁ.

ఆ. మమ్మఁ గూడివచ్చి ♦ మైథిలు గృహమున, నచ్చెరువుగఁ గాంచ ♦ నర్హమైన
మేటిచాపమొండు ♦ మెఱయు నద్దానిని, గాంచవలయు దాని ♦ కథను వినుము.

క. పరశంకరుండు దత్తో, ధ్వరిమాచాపమును బూని ♦ ధ్వంసము చేసెన్
సురలంత సోమశంకరుఁ, బరితుష్టునిగా నొనర్చి ♦ పడసిరి దానిన్. 881

ఆ. దేవరాతుఁడనెడు ♦ భూవిభుండధ్వరి, నుండు సురలమోదఁమందఁజేయ
దాని దివిజలా సఁగన్నున నిడి చని, రదియె జనకునింట ♦ నలరుచుండు. 2౪

క. వినుమింతనరాని బలం, బునఁ దగి భీతిదమునగుచుఁ ♦ బొల్చెడు తేజం
బున వెల్లుచుండు నెక్కిడఁ, గనెరి రద్దాని దివిజఁకాంతులు దనుజుల్. ౮ 888

క. రక్కసులును గంధర్వులు, నెక్కిడఁ జాలరిన నింక ♦ నెవ్వధిమనుజుల్
అక్కార్యమునకుఁ జాలుదు, రిక్కాలపుఁ జర్చివిను, మఁహీనబలాధ్యా !. ౯

చ. ధరణివరాత్మజన్ములు నిఁతాంతబలాఘ్యులు వచ్చి యమ్మహా
త్తరధనువందుఁ గల్గు పటుఁతంగనఁ బూనియు నెక్కుపెట్టనే
రరు సరపుంగవా ! జనకఁరాజగృహంబునఁ జూడ నొప్పి య
చ్చెరువుగఁ దోచు నాధనువు ♦ శ్రీకరముం గను మాత్మరంజలన్. ౧౧ 885

తే. మఱి యచటికీవు వచ్చిన ♦ మఖముఁజూడ
నౌ నదియు నద్భుతంబుగ ♦ నగపడు రఘు
వంశముక్తామణి ! చాపఁవర్చి మద్ది
శుభతరాయత లస్తకఁశోభితంబు. ౧౧౪ 886

సీ. యుజ్జఘలంబుగా ♦ యాచించె దానిని జనకుండు సుశ్రీతఁశంకరాది
దేవవర్యులు మున్ను ♦ సావనంబగు దాని వారొసంగిరి సరఁవరుని యింట
నమ్మేటికోదండ ♦ మాయుధోత్సవముల యందెల్ల వివిధగంధాదికముల
నగరుధూపంబుల ♦ నర్చింపఁబడుచుండు నని రామునకుఁ జెప్పి; ♦ రవల హాని

తే. మునిసమూహము దశరథతనయులు దన

వెంటరాగఁ బ్రయాణమై ♦ వెడలుతఱిని

నచటివన దేవతలఁ బిల్చి ♦ యనియె మీకు

భద్రమగుఁగాత మోవనవామలార !. ౧౪

887

క. సిద్ధించె గార్యమిట నీ, సిద్ధాశ్రమవనతి వదలి ♦ చేరెద నిపుడే

యిద్ధతమ జహ్నుతనయా, చ్చతః జని యు త్తరమునఁ ♦ బ్రాలేయాద్రిఁ. ౧౫

చ. అని వచియించి వారిఁ గొనియాడుచు వీడ్పొని సిద్ధనానుమై

తనరెడు నాశ్రమంబునకుఁ ♦ దాను బ్రదక్షిణ మొప్పఁజేసి వా

వనమగు నాస్థలిఁ విడిచి ♦ వారలతోఁ బయనంబుచేసె న

మ్మనిపతి; యు త్తరంబునకుఁ ♦ బోయిరి యాతనివెంట రాఘవుల్. ౧౬ 889

ఆ. మఱియు బ్రహ్మవాదిమండలంబాత్మీయ, వహ్నిముఖ్యయాగ ♦ వస్తువితతి

శకటశతమునిండఁ ♦ జయ్యనఁగొనిపోయె, బ్రా౯కముగ మానివరుని వెంట.

చ. వనముననందు నుండు మృగవాజిగణంబులు దివ్యచిత్తుడ౯

మునిపతితోడ భ క్తిమయిఁ ♦ బోయె నతండు మరల్చె వానినం

తనతఁడు వారితోఁ జనియెఁ ♦ దద్దయు దూరము సూర్యుడప్పుడ

స్తనగము చెంతకేగఁగ నదంబగు శోణను గాంచి యందఱుఁ. ౧౯౫ 891

తే. దానితటమున వసియించి ♦ తానమాడి

రవియుఁ గ్రుంకిన నగ్నిహోత్రముల వేల్చి

యమితతేజంబులం బొల్చి ♦ రపుడు కౌశి

కుని దమింగూడి కూర్చుండి ♦ రనఘమతులు. ౨౦౫

892

క. రాముండును సోదరయుతుఁ, డై మానులకంజలి యిడి ♦ యటమునిపతియై

ధీమంతుడైన యవ్వ, శావ్విమిశ్రుని నికటమందు ♦ సమధికభ క్తిఁ. ౨౧౫ 893

క. ఉపవిష్టుడగుచుఁ దేజం, బపరిమితముగాఁ జెలంగ ♦ నమ్మునిచంద్రుం

దపనాభ తేజఁ గని మో, దపరాయత్రాత్ము డగుచుఁ ♦ దాఁ బ్రశ్నించెఁ. ౨౨౫

తే. వనసమృద్ధులచేఁ జాల ♦ భాసెలుచు న

యనములకుఁ బండువుగనున్న ♦ యట్టి దేశ

మిదెవరిదొ వినఁగోరెద ♦ నెఱుంగఁ జెప్ప

వయ్య, గురువర్య ! మీకు శ్రేయస్సు వెలయు. ౨౩౫

895

క. అని యడిగిన నారాము వ, చనములకు నదు త్తరంబు ♦ సంపూర్ణముగా

మునిమధ్యస్థిత౯డై తప, మునఁ జాలప్రసిద్ధిగన్నమునియిటుచెప్పెఁ. ౨౪౫

ముప్పదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

3౨ - వ సర్గము.

— ఖండిత కుశ నాథుల సృష్టాంతము. ఖండిత —

తే. బ్రహ్మపుత్రులలో మేలుఁబంతి తపసి
కుశుఁడు నిర్వాధకవ్రతఁకుశులుఁ డఖిల
ధర్మవిదుఁడొప్పు సుజనసంతతిని బూజ
నలరఁ జేయుచు సుగుణాఘ్రిఁ డగుచు మున్ను. ౧ 897

క. అతఁడును యాపకులగుణాన్వితయగు వైదర్భియందు ఁ విపులసుగుణసం
తతినొప్పి తనకు నీడగు, సుతులను నల్వరను బడసె ఁ సుతులవాన్వరల్. ౨

సీ. యశఁమొప్పుగఁ గుశాంబఁకుశనాథులాధూర్తరజసుఁడువసువుమాఁరాండతేజు
లనదృశవిక్రములయి భూస్థలంబునఁ దనరుచుండఁగ మహాఁతాన్మహులైన
తనయవక్త్రుల మహాధర్మిష్టులను సత్యవాదులఁ గని తండ్రి ఁ స్వకులధర్మ
మగు వ్రజాపాలన ఁ మృనువొందఁజేయంగఁ గోరి పుత్రకులార ! ఁ మీగులోక

ఆ. పాలనంబుసేసి ఁ పడయుండీ పుష్కల, ధర్మముల నటంచుఁ ఁ దండ్రియిట్లు
పలుక లోకనన్యఁతులగు నానల్వరు, పురనివేశములను ఁ బుద్ధి నెన్ని. ౫ 899

సీ. నిర్మించుకొని రిందు ఁ నిర్మలగుణుఁడు, కుశాంబుఁడు గజ్జెఁ గాఁశాంబిపురము
ధర్మాత్ముఁడనుకీర్తిఁ ఁ దనరెడు కుశనాథుఁ డలవరించెమహానయాఖ్యపురముఁ
గజ్జె ధర్మారణ్యఁకమ్మునా ధూర్తరజసుఁడు గిరివ్రజఁసత్పురంబు,
వసువు నిర్మించె నీవసుమతి మతిమంతుడైన యవస్థనురాజు ఁ నగును జుమ్ము

తే. చర్యతశ్రేష్ఠములివియే ఁ పంచసంఖ్య
నవనిఁజుట్టి స్రుకాశించు ఁ నల్లనదియ
మాగధియను నుతింగని ఁ మగధ దేశ
మును స్రువేశించి యలరాకుఁ ఁ గనుము రామ !. ౮౫ 900

క. ధరణిధరపంచకము, సం,తరమున మాగధియుఁ బూలఁదండవిధమునఁ
గరసురుదుగఁ జెలఁగెను దా,శరణి ! యిది వసుమహీశఁచంద్రునిదెనుమా. ౯౫

క. ఇరుప్రకృల సుతేత్రము, లరుదగు పైదులును వెలయ ఁ నానది కను దా
శరణి ! పడమర కేగెడు, సరగునఁ దూరువుననుండి ఁ చతుర్విత్తమై. ౧౦ 90౨

తే. ధర్మబుద్ధియు రాజర్షిఁతల్లజుండు
నైన కుశనాథుఁడను భూపుఁడా ఘృతాచి
యందు ను త్తమకన్యల ఁ సుందరాంగ
ములను దగువారి నూర్వర ఁ నెలమిఁ బడసె. ౧౧ 903

చ. పరువము చూపముం దనర ఁ భాసురభూషణరాజఁ దాల్చి య
త్తరుణులు చందనంబు సుమదామఘులరి గయిసేసి కొంచుఁ దొ

ల్కరిమెఱుపుల్ చెంగుగతిఁ ♦ గాయము లొప్పుగఁ బుష్పవాటికాం
తరమును జొచ్చి యందుఁగల ♦ నాదము లొప్పుగఁ బాడి యాడుచున్. ౧౨౫

తే. వీణీయల మీటుచుం జిత్తవృత్తి కొలఁదిఁ
బరమనన్నమునఁ దేలి ♦ వజ్రలుచుండి
రిట్లు సకలాంగసౌందర్య ♦ మెనఁగుచుండ
ననమహాపంబు తనరార ♦ నలరుచుండి. ౧౩౫ 905

ఉ. ఆయెలదోటలో నిబిడమై తనరారెడు స్మృతసంక్తిలో
నాయెలనాగ, లంబుదగఁజాంతరమందు వెలుంగు చుక్కల
ట్లాయెడఁ బొంగుమీటి సుగుణావళి మించుచు నందమొప్పుగఁ
బ్రాయము చెప్పిమీఱి నలఁగంగని నాయువు సంతసంబునన్. ౧౩౬ 906

తే. తాను సర్వాత్మకుండౌటఁ ♦ దరుణు లచట
మెయ్యుచుండటఁ గాంచి యోవెలఁదులార!
కోర్కి మీపై నఁ గలిగె నాకు నీక మీర
లెల్ల భార్యలు గండు నాయుల్లనులకు. ౧౩౭ 907

చ. మనుజులకుఁ దివౌకనుల ♦ మండలికెట్లు వివాహసిద్ధియా
నని మది శంకనొంపవలదంబురుహాననలార! మీరల్లి
మనుజుల వీడి నిర్జరసమంబగు నాయువుఁ గాంత్రి యావనం
బనునది చంచలంబు గద ♦ యయ్యది మర్త్యులయందు నెన్నఁగన్. ౧౩౮ 908

క. అతిచంచల నుటుగాన వ,నితలారా! నన్ను మీరు ♦ నెమ్మి దలిర్పం
బతిఁగా జేసిననంతనె, చ్యుతి నొందని యావనంబు ♦ చొప్పుడు మీకున్. ౧౩౯ 909

తే. అంతమాత్రమెకాదు మీఁదిపరవనిత
లగుదురని చెప్పఁ జెప్పినయల్లె చేయు
శక్తిగల వాయు దేవుని ♦ సరసవచన
పటలమున్ విని కాంతలు ♦ పరిహసించి. ౧౪౦ 910

చ. పలికిరి నిర్జరోత్తను! ప్రశంసమునం గల భూతసంక్తిలో
పలఁ దగఁ బ్రాణహాసమున ♦ వర్తిలుచుందువు నీవటంచు ని
మ్ముల నెఱుంగంగఁ జాలెడు మముం బవనా! యవమానమొందఁగాఁ
బాకుకఁగనేల? మమ్మఁగలఁగఁగ జనుశక్తిధురీణులంచెనన్. 911

తే. ఎఱుంగుమా? కుశనాభునికేము పుత్రి
కొనుటంచు ప్రభంజన! ♦ కాన నిన్ను
నీకుఁ బ్రభువగు దేవేంద్రునిం దగ నధి
కారముననుండి తొలఁగఁగఁగ ♦ గలము నుమ్ము. 912

క. వినునుప్పని మేమొనరించిన నన్నదూర్భరితపము ♦ చెడుఁ గావున దా
నిని గావ నూరకున్నా, మని మఱియును వారలనిరి ♦ యవ్యాయువుతోన్.

క. జనకుడు నీయూ దుర్బుద్ధి నెఱుంగునయేని నీకుఁ ♦ దీక్షాంతకుడౌ
జనకుండట్టిడు కాకుండునుగాక నుత్కంఠుఁడనుఁ విసవయ్యా !. ౨౦౪

ఆ. సత్యవాదియైన ♦ జనకుని దుర్బుద్ధి, చే నశారసంబు ♦ చెందునట్లు
పలుకకుండవయ్య ! ♦ యెలమి నెప్పని కతఁ, డిచ్చుసతనిఁబలిగఁ నెంతుమేము.

క. జనకుడు కన్యాదానంబును జేయుట ధర్మ మట్లతఁడెననికి ను
మ్మనొనంగునొ యవ్వకుని నె, గనుఁగొన నెచ్చునములందుఁ గాంక్షింతుము సూ.

తే. తండ్రియే తేడు పరదైవతంబు మాకుఁ
గాన నతఁడెవ్వనికి మమ్ముఁ ♦ గాంక్ష నొనఁగు
నతఁడె మాకగు భర్తయంచనిన వాయు
వతినమర్థుడు గాన నత్యాగ్రహమున. ౨౦౫

917

నీ. వారలయవయవవారంబులం జొచ్చి గుఱ్ఱరూపంబులఁ ♦ గూడునట్లు
గాఁ జేసె; (నప్పుడాకాంతలరత్నిమాత్రాంగముల్ గలిగి గర్వాతిరేక
మునుమానియతిభయంబునఁగుంది) సవమాసకృతనామసతతమఁ కెంతోయా
నింపఁగాఁ గుశనాభు ♦ నిలుసేరి కన్నీగు కాలువలై పాటఁగాఁ దపించి ర్రి

తే. సిగ్గుఁ దత్తఱపాటును ♦ జెంది భూమిఁ
బడిరి కుశనాభుఁడెంతయు ♦ భాసమాన
తనువులం బొల్పు తనముద్దుతనయల్లిట్లు
భంగముం గాంచి దీనత ♦ పచ్చుటఁ గని. ౨౦౬

918

క. తనమనము తలపాటును, గని సంచలతం గనంగఁ ♦ గన్యకలారా !
కనఁ జోద్య మిద్దియేమొకొ, యనుమానము వీడి తెల్పునగు నాకెల్లఁ. ౨౦౭

క. అవమానపఱచె ధర్మము, నెవఁడివ్విధివామనత్వ ♦ మేర్పడఁ జేసెన్
అవమతి గుంపుగ నొకమాట వచింపక యూరికుండుటకు గతమేమో. ౨౦౮

తే. అనుచుఁ గుశనాభభూపాలుఁ ♦ డాత్మజలను
గాంచి పరితాపమునఁ బల్కి ♦ కన్యలేమి
చెప్పుదురొ దానివినువేడ్కఁచేత నుండె
మనసు నిలుకడ నొందినమాడ్కినంత. ౨౦౯

921

ముప్పది రెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

33 - వ సర్గము.

అపరాధముని చరిత్రము. అపరాధము.

క. మతిమంతుఁడు కుశనాభ, షీతినాథుఁడు ప్రేమమీఱఁ ♦ జెప్పిన వాక్య
ప్రతిఁ విని స్వశిరంబుల, నతనిపదంబులకు మ్రొక్కి ♦ యతిభక్తిమెయిన్. ౧

- క. పలికిరి నూర్వసు కన్యక, లిలాధినాయకునితోడ ♦ నిట్లని తండ్రి !
కలఁడుగదా సర్వాత్మకుఁ, డలఁగుబలుండనిలుడతఁడె ♦ యవమానించెన్. ౧౫
- క. వినుమది యెవ్విధమన్నన్, గనండు బలవంతపఱునఁగా ధర్మముగా
డను దాని, నదియ మంగళ, మనియును బలనంతుడౌట ♦ నాతఁడు తండ్రి !.
- ఆ. అట్టి యశుభమార్గమందుఁ దా నిరతుడై
ధర్మమును రవంతఁ ♦ దలఁపఁ డయ్యె
నతనితోడ నంటి ♦ మప్పుడు తరిన్ది మా
కున్నవాఁడు; జనకు ♦ నుజ్జగించి. ౨౫ 925
- క. పతిఁ గోరెడునట్టి స్వతంత్రతఁ బూనఁగలేదు మేము ♦ తండ్రిఁగని సదా
గతి! నీవె వేడికొమ్మా, యతఁడొనఁగిన మము గ్రహింపఁనర్హతగలుగున్. 3
- తే. నీకుఁ బవనా ! శుభంబగుఁగఁగాక యనుచుఁ
బలుకు మామాటలను వినఁకలఁగుపాప
మనునరింపఁగ నుష్మెల్ల ♦ నాతఁడిట్లు
నవమతిం బొందఁజేసెనోయయ్య ! యనిన. ౪ 927
- క. గురుపౌరుషమున నొప్పియు, ధర్మోపాలకుఁడు పరమధార్మికుఁ డగుటన్
దరుణులవాక్యములన్ విని, మరుత్తువై నలుగకనియె ♦ మహిళలతోడన్. ౫
- క. ఓరుపుఁగలవారలు తమ, కేరై నను గీడుసేసిఁ రేని ప్రతికృతిన్
వారికిఁ జేయక యెంతయు, నోరుపు నొందుటయె యప్పుడొప్పుం జుండీ. ౫౫
- ఉ. కావున మీరిలి త్రఱిని ♦ గార్యము గొప్పగఁజేసినారలో
పావనచిత్తలార ! యొకఁభంగిన నందఱుఁగూడి వంశముం
గావఁగఁజేయఁగాఁదగినఁకార్యమొనర్చితిరింతె చాలు నో
ర్పే వరభూషణంబుగద ♦ యెంచఁగ స్త్రీలకుఁ బూరుపాళికిన్. ౬౫ 930
- క. ఊమ చూపుటయే కష్టము, సుమహిత రూపాతివిభవఁశోభితలగు న
య్యమరులు తప్పొనరించిన, సమయంబునఁ గష్టతరము ♦ ఊమనుం బొందన్.
- ఆ. అంతకంటె మీరింబందఱు నొకరీతి
ఊమను జూపుటధికఁకష్టమగును
యజ్ఞ, దాన, సత్య, ♦ యశముల, ధర్మంబు
ఘనఁగలుగు ఫలము ♦ గలుగు ఊమను. ౭౫ 932
- సీ. కానఁ బుత్రికలార ! ♦ ఊమయె యశస్సత్య, యజ్ఞదానంబులఁటలమలధర్మ
మునగు; నోరుపుగల్గుటనె చెరాచరజగంబును భూమిపైనుండు ♦ ననివచించి
యమరవిక్రముడైన ♦ యక్కుశనాభుండు కొమరితల న్నీడుఁకొలిపి యంతఁ
గార్యమూఁదొచ్చింపఁ ♦ గడుఁ గుశలుండౌటచేతఁ గన్యాదానఁమే తెఱఁగునఁ

తే. జేయఁదగు సత్కులంబును ♦ బ్రాయముమొద

లైన గుణములుగల్గిన ♦ వానికెవని

కేయఁదగు వీరినంచనియెంచి మంత్రి

వరులతోఁగూడి యోజించె ♦ బ్రజ్ఞమెఱయ. ౯౫

933

సీ. ఏదేశమునయందు ♦ సేకాలమున వీరి నీయంగఁ దగునంచు ♦ నెన్నికమదిఁ

బుట్టఁగా మంత్రిసముహమ్ముతోఁగూడి కార్యమాలోచించు ♦ కాలమందు

సూర్యరేతస్కుండై ♦ యురుతరమంగళాచారుండై చూళియన్ ♦ పేరఁబరఁగు

మునివర్యుఁ డొక్కఁడు ♦ మోదంబునన్ వేద, సమృతతపము నిష్ఠ నొనరించు

తే. చుండె నక్కాలమునయందు ♦ సూర్యశయను

దానికూఁతురు సోమదమాననీయ

చరితగంధర్వవనిత యచ్చటికి నేగి

యతనిసేవించె రాను ! నీకగు శుభంబు. ౧౨

934

క. మునిపతికి మ్రొక్కి ధర్మంబున నిరతింగల్లు నాతిమునియాశ్రమమం

దెనివాసము చేసి మహా, వినయమునన్ గొల్పుచుండె ♦ వేడుకమీఱన్. ౧౨౫

క. కొలఁది దినంబుల కమ్మని, కలరెన్ సంతృప్తి దేవతాంగనయెడ నా

యెలనాగచేయు సేవా, ఫలమగు కాలంబు రాఁగఁ ♦ బ్రమదము మీఱన్.

క. సురకన్యం గని సేవా, నిరతికి సంతృప్తి గలిగె ♦ నీకు శుభంబాఁ

దగుణీ ! నీకుం బ్రియముగ, జరపందగు కార్యమెద్ది ♦ చయ్యనఁ జెపుమా. ౧౨౮

క. కోరినకోరికఁ దీర్చెద, నారీమణి ! యనిన మానినాధుని మదిలోఁ

గూరిమిగలిగె గదాయని, చారుగశస్వనము తనరుచానయెఱింగెన్. ౧౨౯

క. మాటలనేర్పునఁ దనరెడు, బోటి ! యిదే సమయమనుచుఁబొంగి వచించెన్

మాటలయందనదృశమగు, పాటవమున నలరు మానిపాలకుతోడన్. ౧౩౦

తే. బ్రహ్మవర్చసుచే నెల్లవారి మించి, బ్రహ్మతుల్యుడవై తపోరాశివగుచుఁ

దనరుచుందువు ధార్మికోత్తమ మహాత్మ !, యట్టి నీవీగదే నాకుఁనాత్మజన్మ.

క. తనయుండు బ్రహ్మశక్తిని, గనువాఁడుగ నుండవలయు ♦ త్యాసురమానీ!

విను భర్తలేని నన్నుం, గని యెంచకుమయ్య ! విధవఁగా నీమదిలోన్. ౧౩౧

తే. నీకు శుభమగు మునివర్య ! ♦ నాకునింత

దనుకఁ బురుషుండు లేడిపుడును దలంప

భార్యగానేరికైన నేఁబ్రహ్మచారి

ణిగనె యుండుదు నిష్ఠచే ♦ దగి మహాత్మ !. ౧౩౨

942

క. మునివర ! శరణుం జొచ్చితిఁ, గనుకఁ దవశృక్తి నాకుఁ ♦ గరుణింపు మీఁకం

తనయునన్ బ్రహ్మర్షియుఁ, దనయుఁ బ్రసన్నుడయియిచ్చెఁదనమానసజ్ఞన్.

ఆ. బ్రహ్మనత్తుఁడనఁగఁ ♦ బరఁగఁ జూళికుమారుఁ
 డమ్మ రాజకులజ ♦ యశాట నాతఁ
 డట్టివాఁడె యయ్యె ♦ నటఁ గుశనాభుండు
 దనయులను నొసంగఁ ♦ దలఁచునపుడు. ౧౮

944

సీ. సోమదాంబకు నాత్మజుండగు నాబ్రహ్మనత్తుండు స్వర్గపః త్తనమునందు
 నతిశయిల్లు విభూతి ♦ నలరు నింద్రునిజోలి కాంపిల్యపురమునఁ ♦ గడుసమృద్ధి
 నివసించియుండె నుఁనీతిచే మించు నాకుశనాభభూపాలకుండుబ్రహ్మ
 దత్తునికిం దనఃతనయుల నూర్పుర నియ్యఁదలంచి యాఃనృపవరేణ్యఁ

తే. బిలువఁగాఁ బంచి నెచ్చుది ♦ ప్రియమునొందఁ
 దనదు తేజంబు దీపింప ♦ ధర్మబుద్ధి
 నొసఁగె శక్రసమానుఁడా ♦ యుర్వివిభుండు
 వారిఁ బెండ్లాడె గ్రనుము తఃస్పృశ ముదమున. ౨౨

945

చ. తమకరముల్ మహీవిభుండు ♦ తాఁకినయంతనె వారు కుబ్జభా
 వమును ద్యజించి తాపమును ♦ బాసి యెసంగెడు కాంతియు క్షిప్త
 నమలత గానుపింపఁ జెలుఁవాటిరి వాయువిముక్తలైన యా
 ప్రమదలఁ గాంచి తండ్రి గుణఃపర్ణ్యుని నాధునిఁ బొందిరించెదన్. ౨౩ 946

మ. సరమామోడము నొంది యెంతయును సంభావించి జామాతనుఁ
 దరుణీనంఘముతోడ ఋత్విజులతో ♦ దాఁబంపె గాంపిల్యమన్
 పురికిన్ సోమద యంత సంతనమునుఁపొంగంగఁ గోడండ్ర నా
 దరమొప్పుం దగు భంగిఁ గాంచె దనయున్ ♦ దాత్పర్యమేపారగన్. ౨౬

క. అనుసూపదారలం దోడ్కొని వచ్చుటఁ జూచి యంతొ ♦ కోరికఁ గాంచెన్
 వినుతించెం గుశనాభుని, వినుమో ర్మువర్య ! యవలివృత్తాంతంబున్. ౨౬౪
 ముప్పదిమూడవ సర్గము సంపూర్ణము.

3౪ - వ సర్గము.

అంధ్ర విశ్వామిత్ర కాశీనగుల వృత్తాంతము. అంధ్ర

క. అలబ్రహ్మనత్తుఁ డిటుపెం,డిలియై తనపురికినేగ ♦ నెలఁతలతోడన్
 గులమును నిలువఁగఁ గొడుకులు,గలుగుటకై యిష్టెఁజేయఁగడఁగెన్ విధిగన్.
 క. తనయవిహీనుం డగుట గు,శనాభుఁ డక్కొఱఁత దీర్పుఁజాలెడు, నొకయి
 ప్తినిజేయుచుండ బ్రహ్మకుఁ,దనయుఁడు దారుఁడగు కుశుండుఁతనయునకనియెన్.
 మ. తనయా ! ధార్మికుఁడొ తనూభవుఁడు తాఁతంబోలువాఁడున్భవిం
 చును నీకాతఁడు గాధినానుమున మింఁచుంజమ్ము తత్ప్రాప్తిచే

ఘనమై శాశ్వతమైనకీర్తియలగుం ♦ గాకంచు బోధించి తాఁ
జనియె శాశ్వతధాతృలోకమున కంఠచదోవ్యమమార్గంబునక. ౪ 951

క. మతిమంతుఁడు కుశనాథ, ఔతివిభుఁడు పృథ్విచియందు ♦ స్థిరధర్మగుణ
ప్రతీతియగు గాధినామక, నుతునంతటఁగాంచె నతఁడెఁనూ ననుఁగనియె. ౫

తే. వజ్రల ధర్మాత్ముఁడై గాధివసుచుతిపతి, కుశునికులజండనౌటఁ గాఁకుత్స్థనేను
గౌళికుఁడనైతిఁ జాల విఘ్నాతిఁగన్న, సత్యవతి యక్కయగునాకుఁసరసధిషణ.

సీ. ఆమె ఋచీకుఁడక ♦ భ్యాతిఁజెందిన మునిఁ బెండ్లాడిపతికెద్ది ♦ ప్రియమొ దాని
నాచరించుచును దేహంబుతోఁగూడ స్వర్గమునొందె నంతమాత్రంబె కాదు
వినుము కౌళికి యనువేర నుహానదియై పూజ్యచారిత్రయై వెలుంగు
నట్లుండనేలన ♦ నైహికాముష్మికములు గల్గుటకు శ్లాఘ్యమును బవిత్ర

తే. జలముగల రమ్యనదియయి ♦ యలహిమాద్రి
నాశ్రయించె స్వర్గమునుండి ♦ యవతరించి
యామె పెద్దక్కగావున ♦ నామెయందు
గలుగు నెయ్యంబువలననే ♦ నౌమి మిఱి. ౯౫

954

క. హిమవత్పార్శ్వంబున సౌఖ్యముగా నివసించుచుందుఁ; ♦ గౌళికియును నా
హిమవత్పార్శ్వంబున నే, నుచుహితగతిఁ దనరుచుండుఁ ♦ జమ్బు రఘువరా !.

చ. ఋతమున ధర్మచుందుఁ దగి ♦ యెంతయుఁ బావనరూపయై పతి
వ్రతయయి యొప్పుమిఱుచు స్రవంతులలోపఁ మేటియకాచు నం
స్తుతిగను నద్ది నేచును గ్రతుక్రియఁజేయఁగ దానిమాని యీ
ఔతికరుదెంచి యిందుఁ గృతఁకృత్యుఁడనైతిని జమ్బు రాఘవా !. ౧౦౫ 956

తే. నీదుతేజంబునంజేసి ♦ నేను బూని
సట్టి యజ్ఞము నెఱవేతె ♦ నయ్య' రాసు !
యిదియె నాదగునుత్పత్తి ♦ యిదియె యస్త
దన్వయోత్పత్తి, చరితముహార్యతేజ !. ౧౨౫

957

క. అప్పటి నీవ్రశ్మమునకుఁ, జెప్పితి నీదేశవిభవ ♦ సిద్ధుల రామా !
యిప్పటిగాధల నీకే, జన్మటచే రాత్రికొంత ♦ చెల్లెను నుచ్చి !. ౧౩౫ 958

క. నిదురింపుమింక నీక, భ్యుదయంబులు గల్గుఁగాత ♦ మోకాకుత్స్థా !
'నిదురను మానిన, గతి సాగదు పక్షులు తిరుగకునికిఁ ♦ గదలవు ద్రుమముల్.

చ. పులుఁగు లరణ్యజంతువులు ♦ భూరుహభాగములందు నిద్రతో
మెలఁగెడు నన్నిదిక్కులను ♦ మిక్కిలి చీకటు లావరించెడుక
మెలమెల సంజయేగె నదె ♦ మింటఁ దురంగసాఖంబులైన తా
రలుడుపులొప్పుఁ జూడఁబడె ♦ రాజులు నేత్రము లొప్పునట్లుగక. ౧౬ 960

క. చలివెలుగులు గల శశి తమములఁ జెందుచుఁ బ్రాణిచి త్రముల కాత్మకరం
బుల నుల్లాసముఁ గూర్చుచు, నలరుచు నుదయించెఁ దూర్పునందురఘువరా!

తే. నిశిఁ జరించెడు ఘూకాదిఃనీఃజములు

తిరుగుచున్నవి యిటునటు ♦ తీక్షణరూపు

లగుచు మాంసాశనులు నగు ♦ యక్షరాక్ష

నులగణము సంచరించెడి ♦ నలుదెసలను. ౧౮

962

చ. ఉరుతరనై జ తేజమున ♦ నొప్పుమహాముని యిట్లుపల్కి ని

ద్దురఁ గన నూరకుండ మునిఁధూర్జటులందఱు మేలుమేలటం

చరుదుగ నన్నుతించి కుశిఁకాన్వయ మీయది గొప్పదాచు ధ

ర్మరతిఁ జెలంగుచుండుఁ గుశఁరాజకులోద్భవులందఱు త్తముల్. ౧౯౫

963

మ. చతురాన్యం బురుడించువారు లనదఁచ్ఛక్వాతిఁగన్నట్టి నీ

వు తగ్గఁ గాధినుతా! మహాత్ముడవు తఁదూర్భావలసంఘంబులో

క్షీతి నీనంశముఁ జక్కఁగా వెలుఁగఁగఱఁ ♦ జేయున్ సరివ్యర్థయం

చరినంతోషమునకా నుతింప నతఁడుఁద్యన్తోదమగ్నాత్ముడై. ౨౧౫

965

తే. అస్తమించిన సూర్యునిఁయట్లు నిద్రఁబొందె లక్ష్మణులోడ రాఁముందు నిదుర

వలన నించుక విస్తయఁమొలయ మాని,దివిజవర్యునిఁ బొగడి నిఁద్రించెనంత.

ముప్పదినాల్గవ సర్గము సంపూర్ణము.

3౫ - వ సర్గము.

— ❦ — గంగాపార్వతుల జన్మస్మృతాంతము ❦ —

సీ. ఆనదీతీరంబునందు మానులఁగూడి రాత్రి శేషమును నిఁద్రాభరమున

గడిపి గాధేయుండు ♦ క్రన్నన మేఘుని తెల తెలవాటుట ♦ తెలిసి రాను

చంద్ర! రాత్రిగతించె ♦ జరగుచున్నది తొలునంధ్య, లేలెమ్మిక ♦ సత్వరముగ

నీకు శుభంబగుఁ ♦ గాక ప్రయాణంబు సేయఁబూనుచుటన్నఁ ♦ జిన్నిసోద

రునితోడ లేచిప్రాఁద్దునఁ జేయఁ దగినట్టి కార్యంబులం దీర్చి ♦ గమనమునకు

తే. సమృతించి మునీంద్రుతో ♦ త్కౌసురేంద్ర!

పావనజలంబు గల్లు నీభవ్యనదియు

నల్పజలమును బులిసతఃలాభిరామ

మును నగుచు నొప్పుచున్నది ♦ కనహితముగ. 3౫

966

క. స్వనసాహాయ్యములేకయె, స్రవంతి దీనిందరింపఁ ♦ జాలుదుమిపుడె

ట్టివిధమున నిందు దాఁటం,గవచ్చునో తెల్పుచున్నఁ ♦ గౌశికుఁడు తమిక్. ౪౫

క. ఈదారి దాఁటవలెనని, యే దలఁచితి మున్నె మదిని ♦ నీపథముననే

పోదురు నుహర్షులనఁ గా, నాదారిననే ప్రయాణమయి ♦ యందఱొగిక్. ౫౫

- చ. చనుచు వనౌఘముఁ గనుచుఁ జయ్యన దూరము పోయిపోయి యా
దినమున నర్థమేగఁగ, నఁదీవర నాఁ బృథుకీర్తిఁగాంచి న
మ్మునిగణసేవితాంగియయి ఁ పొల్చినగంగను జూచి రద్దిపా
వనజలమొప్పు హంసముఁఖవారి పతత్రియుతిఁ వెలుంగుచుఁ. 2౪ 969
- క. కనుఁగొనఁగాఁ దగునాగం,గను గాంచి మునీంద్రగణము ఁ త్కౌపతిసుతులుఁ
మనములఁ బొంగెడు మోదం, బున నాతీరమున విడియఁబోలునటంచుఁ.
- ఆ. నిశ్చయంబునేసి ఁ నిల్చి యవ్వల జల,కంబులాడి వారు ఁ క్రమము దప్పు
కుండఁబితరులకునుఁనొగి ఋషులకుఁ దర్పణమునొనర్చి వేల్చిరి ముదమొప్పు.
- ఆ. యజ్ఞశిష్టసుగుట ఁ సమృతతుల్యంబగు, నాహవిస్సు మెక్కి ఁ యతిముదంబు
పొడలునట్టి చిత్రముల నిర్మలంబగు, గంగ యొడ్డుఁజేరి ఁ కలిసి వారు. ౧౦
- సీ. ఆగాధితవయు మఁహాత్మునిఁ గొల్బుచుఁ గూరుచుండేరి చుట్టు ఁ కుతుకమలర
నంత నప్పుడు రాముఁ ఁ డాకాశికునితోడఁ బలిక నీగంగ త్రిఁపథములందుఁ
బ్రవహించినట్టి యఁవాన్వర్తను వినుపింపు మద్ది ముజ్గగముల ఁ నావరించి
నదనదీపతి యగు ఁ నునధి నెవ్వీధిఁ జెందె విసఁగోరువాడ నేననిన నతని
- తే. ప్రశ్నమాత్మను బురికొల్పు ఁ బ్రహ్మమాని
దానియుత్పత్తివృద్ధులఁ ఁ బూనిచెప్పఁ
దలఁచి యిట్లను గైరికఁభాతునిలయుఁ
డైన తుహినమహీధ్రనాఁయకుండు తనరు. ౧౩౪ 973
- చ. అతనికి లోకమందెచటఁనైనను జక్కఁదనంబునందుఁ దు
ల్యతగలనంచుఁ జెప్పఁదగఁనట్టికుమారికలిస్వరైరి మే
రుతనయయా మనోరమ సుహాప సుమధ్యమ యైనతన్వీ యా
క్షితిధరవద్యపత్నియయి ఁ చెల్వమరం, గనె, గూఁతులం దమిఁ. ౧౫ 974
- చ. ఇరువుర యందు శైవలిని ఁ యూమెయెప్పెద్దది యూమెచెల్లెల్లై
పరఁగు నుమాఖ్యయై; త్రిపథఁవాహినియై తగునట్టి గంగని
మ్మగుడుగ దేవకార్యమును ఁ సాధకమై తనరంగఁజేయ భూ
ధర యనిదేవతల్పలక ఁ ధర్మమటంచు హిమాద్రి, ప్రీతితోఁ. ౧౭౪ 975
- ఆ. ఇచ్చవచ్చినట్టు ఁ లెందేని ప్రవహింసఁ, జాలి లోకములకు ఁ మేలిపావ
నత్యమొసఁగు గంగ ఁ నై జపుత్రికనిచ్చె, ముజ్గగములకు హితఁమును దలంచి.
- క. సురలు త్రిలోకహితంబును, నిరతము గోరుదురు గాన ఁ నింగికి హిమవ
ద్వరకన్యక గంగను సత్వరగతిఁ గొని చనిరి పండెఁ దమ పనియనుచుఁ.
- సీ. తుహినభూధరుని కూఁతులలోన రెండవదగు నుమ యుగ్రమాఁనట్టి ప్రతముఁ
గొని తీవ్రతపమె యాఁధనమని భావించి పరశివుంగోరి తఁపంబు నలిపె
లోకనమస్కృతఁయా కూఁతు నుమను సమానరూపుండయి ఁ మాన్యుడైన

శంకరునకు నిచ్చె ♦ శైలవన్యండిట్లు గంగానదియు నుమా♦కాంతయునిల
తే. సర్వజనపూజనీయులు ♦ చారుగమన !

వత్స! మువ్వార్గములను బో♦వంగఁ జాలు
గంగ యెటు తొల్లపాతెనో ♦ గగనమందు
నావిషయమును దెల్పితి ♦ నవలనినుము. ౨౩

978

ఆ. దూరితాఘ యగుచు ♦ దోయప్రవాహసం

పూర్ణయగుచు నలరు ♦ భూధరేంద్ర
తనయగంగ, దేవ♦తానదియుయి దేవ
లోకమునకుఁ దానె ♦ ప్రాకె రామ!. ౨౪

979

ముప్పదియైదవ సర్గము సంపూర్ణము.

3౬-వ సర్గము.

—❦— పాఠ్యతీ వృత్తాంతము. ❦—

చ. అనియతండిట్లు చెప్పటయు ♦ నారృపుంగవు లివ్వరాకథ

విని మునఁపంది యిట్లనిరి ♦ వేడుక మీఱఁగ మానివర్య! గో
శ్రవృత్తి పెడకూతురయి ♦ రంజిలు శైవలినీచరిత్రము
వినుతము ధర్మయుక్తమును ♦ వింటిమి మీ రినుమంతచెప్పఁగన్. ౧౫

980

చ. సకలమెఱుంగువాడవు విశాలతరంగిణిదైన గాధనుం

బ్రకటముగాఁగ భూస్థలిని ♦ స్వర్గమునందగు దానినెల్ల గౌ
శిక ' యెఱిఁగింపుమా కడుఁ బ్రసిద్ధినిగాంచినశైలరాజక
న్యక త్రిపథంబులం జనియె♦నంటిరి దానికి హేతువెద్దియో. 3౫

981

క. సరిదుత్తను గంగ యదే, కరణిం ద్రిపథగ యటన్న ♦ ఖ్యాతింగనియె

అరుదగు కృత్యము లెయ్యవి, జరపి నదీవర్య యనెడు ♦ సత్కీర్తిగనెన్. ౪

క. అని యడిగిన రాకొమగులఁ, గనుచుఁ దపోధనుఁడు, గంగగాధను మీకే

వినిపించెన సంతయుఁని, మునిమధ్యస్థలి వసించి ♦ ముదమునఁ బల్కెన్. ౫

సీ. కాకుత్స్థ! మును నీలకంఠుండు పార్వతిఁ బెండ్లియాడి తపస్సు♦పెంపుఁగల్గు
వాడయ్యె మృత్యుభాణాగ్నులఁ గపించిపార్వతిఁ గని మోహ♦పరవశుఁడయి

కామకేలింగూఁడఁ ♦ గా నమకట్టె నందనురవర్ష సహస్రమల్లె గడచె

గాని కుమారుఁడా♦కాంతయందతనికీ గలుఁగఁడయ్యెను సుర♦గణము బ్రహ్మ

తే. మొదలుగా నీనుదంతకుఁ ♦ బుట్టు భూత

మును సహింసఁగ నెవ్వఁడగును సమర్థఁ

డని భయంబునుబొంది యయ్యమరనాథు

కడకె చని సాగిమ్రొక్కి యప్పుడిటులనిరి. ౮౫

981

ఉ. నీవు జగద్ధితంబు మది ♦ నిల్చి తదాచరణాదరుండవై
దేవమరుండవై తగుదు ♦ దేవతలిప్పుడు నీమహాంఘ్రిరా
జీవములాశ్రయించిరిదె ♦ చెల్వసురం గరుణింపవే మహా
దేవ! భవత్పుత్రేజమున ♦ దివ్యసుతుండుదయింప నాతనిన్. ౯౫ 985

క. ధరియింపలేవు లోకము, లరయుము తద్విధము మదిని ♦ నామ్నాయోక్తం
బురుశాంతమునో యోగము, గిరిజాయుక్తముగఁ జేసి ♦ కీర్తింగనుమా. ౧౦౫

తే. మూఁడులోకమ్ములకు హితమ్ము నొనరించు
పనికిఁ దేజోమయంబగు ♦ తనువునందె
నీదు రేతస్సును ధరింపు ♦ (నిఘ్నలలోక
ములను గావుము తన్నాశోము హితమగు నె.) ౧౧ 987

చ. అనియిటులాడుచున్న దివిజావళివాక్యము లాలకించి లో
కనిచయశాసకుండు శితికంఠుఁడు దేవతలార! యట్లయా
ననిమతియున్ వదించె నిక ♦ నట్టులె దీనిధరించువాఁడ నా
తనువున శైలరాట్సుతయుఁ ♦ దాల్చును శోణితమాత్మయందునన్. ౧౨౫ 988

క. సురలును లోకంబులు సుస్థిరసౌఖ్యము నొందుఁ గాక ♦ చెప్పెన వినుఁడీ
సురలార! మునుపె జాతిన, వరమామక తేజమును నెఁవండు ధరించున్. ౧౩౫

ఆ. అద్ది నిరుపమాన ♦ మగుట స్వస్థానమ్ము, నుండి జాతీయుంట ♦ బెండువడక
తాల్పఁ జాలువానిఁ ♦ దలఁచోసి చెప్పఁడీ,యనిన శివునితోడఁనమరులనిరి. ౧౪౫

క. చలనము నొందిన తేజము, నిల యిది తాల్చునన శంభుఁ ♦ డిల విడువఁగ, న
య్యలఘుతన తేజమప్పుడ, కలయన్ వ్యాపించె సగిరికాననభూమిన్. ౧౬

సీ. ఇట్లు భూభాగంబు ♦ నెల్లను లోఁగొను నావీర్యమును జూచి ♦ యమరులెల్ల
భయఁపడి తమవలెఁభయమునొందినయన్నిఁగిని భీతియేలోకోఁగంధవహునిఁ
గలిసి ప్రవేశింపు ♦ మల రెడు శివవీర్యమున ననఁజొచ్చి దాని, ననలుండు
వ్యాపించెనందున ♦ వాయువుతోఁగూడ నది శ్వేతవర్వత ♦ మప్పుడయ్యెఁ

తే. గాలపరిపాకవశమునఁ ♦ గమ్రశరవ
ణముగ నదిమాతె సూర్యాగ్నిసమముగాఁగ
వెలిఁగె నయ్యది యద్దానిఁవలనఁ గలిగె
నగ్నిజుఁడు కార్తికేయుండు ♦ నైననుతుండు. ౧౮౫ 992

చ. అతఁడురు తేజఁడై వెలసె ♦ సంతట మానులఁగూడి దేవతా
ప్రతతివ్యవాయముం జెఱుచు ♦ పద్ధతెబూనిన దానఁ గోపమా
శితిగళై లజాతలను ♦ జెండెనొ? యెమొకొ? యంచు వారియా
దృతిఁ గనఁ గోర్కినర్చనల ♦ నెంతయుఁ దన్నెను సంతసంబునన్. ౧౯౫ 993

క. తదనంతర మాపార్వతి, త్రిదశులఁ గని యిట్లు పల్కెఁ ♦ (బ్రియసంగమభం

- గదకృత్యము చేసితిరి గ,ద దానికిం బ్రతిఫలంబు ♦ తప్పక గలుగున్. ౨౦ 994
- ఆ. దాని ననుభవింపఁగనగు మీకునని భాస్క, రాభయైన గిరిజయపుడె జలముఁ
గొని) నకోపచిత్తమును రక్తనయనంబు,లమర శాపమిచ్చెనమరుల కీటు. ౨౦౫
- చ. తనయునిఁ గాంచఁగోరి ప్రమోదంబున భర్తను గూడువేళ న
ప్పనికి విఘాతముం గలుగుఁపద్ధతిఁ బూనితీ రట్టులొట నిం
కను బడయంగ నేరరు స్వకాంతలయందుఁ దనూజులభవ
ద్వనితలు నేటినుండియును ♦ వంధ్యలె యశాదుకు నిశ్చయంబుగన్. ౨౧ 996
- క. అని సురులకు శాపంబిడి, తనశాపమహాగ్నిబాధ ♦ ధరణీకిఁ గల్గెం
పను దలఁచి యోసి ధరణీ!, విను నీవిక నూషరాది ♦ వివిధవిధములన్. ౨౨ ౧
- తే. చూడఁబడుదువు పెక్కురాజులకు భార్య
వగుదు, వో దుష్టబుద్ధి! నాకాత్మజుండు
గలుగుటకు నోర్వవైతివి ♦ గాన నాదు
శాపమున నీదుప్రకృతి చంఛలతనొందు. ౨౩ ౧ 998
- క. తనయజనితసంతనమును, గనకుండువుగాక నీవికన్ భూదేవీ!
యని శపియించెను; శాపం, బును గని సెగ్గొంది, రావిబుధులట మీఁదన్.
- చ. హరుఁడు గిరింధ్రపుత్రి యిడినట్టి మహాత్తరశాపపాపకుఁ
మరులపరామి నాదివిజమండల మార్దిదపించుచుండ నె
వ్వరునను జూడరామిఁ దనస్వాంతమునం దలపోసిపోయె న
వ్వరుణుని యాధిపత్యమున ♦ వర్ధిలు దిక్కున కాత్మదేవితోన్. ౨౪ 1000
- క. చనిచని హిమవత్పార్శ్వంబున నుత్తరమందు దాని ♦ మూర్ధంబున దే
వినిఁగూడి తపమొనర్పంగను సంకల్పించె నీలకంఠుఁడు శతాన్. ౨౬ 1001
- తే. రామ! విస్తరముగ గిరిరాజపుత్రి
చరితమును జెప్పినాడ లక్ష్మణుఁడు నీవు
గంగమహిమము, స్కందండు ♦ గలుగుటయును
దెలుపువాడ వినంగను ♦ నెలమి దీని. ౨౭ 1002
- ముప్పదియొకవ సర్గము సంపూర్ణము.

32-వ సర్గము.

-అథ శుమంతిస్వామి జననము. అథ-

- నీ. తొల్లి మహేశ్వరుం ♦ డుల్లమేకాగ్రముగాఁ దనరారంగఁ ♦ గడుదపమ్ము
సేయుచుండఁగ సురల్ ♦ ధీతిసురమానులు సేనాపతిని గోరి ♦ సృష్టికర్త
కడకేగి వీతిహోత్రుఁడు శక్రుఁడాదిగాఁగలుగు దేవతలెల్ల ♦ గాఢభక్తి
భగవంతుడైన యాబ్రహ్మకుఁ బ్రణమిల్లి మును మాకు సేనాపతినిని మీర

- తే. లొనఁగి యుంటిరి గాదె [యాఁయుగ్రశత్రు
నూదనుండగునట్టి త్రిశూలి యిప్పు
డట్టికృత్యంబునన్ నిల్వఁడయ్యెఁ దండ్రి
యగు నతండ్రిపు తుహినాచలగ్రమందు]. ౨౪ 1003
- చ. పెనుతపమూని పార్వతిని ♦ బ్రేయసిఁ గూడియె దానిసల్పుచున్
మనమున దేవకార్యమును ♦ మంతనమైనను జేయకున్నవాఁ
డన నిఁకఁజేయఁగాఁదగినయట్టి జగద్ధితకృత్యమెద్ది? యో
వనజభ వా! ఘటింపఁదగువాఁడవు నీవేకదా మహాప్రభు!. 3౪ 1004
- క. అంతయు నెఱిఁగినవాఁడవు, చింతించిన మాకు నీవె ♦ జీవమనుచు ని
ట్లెంతయు నాడిన సురవా, క్షంతతి విని లోకకర్త ♦ సకలమెఱుఁగుటన్. ౪౪
- చ. హరుఁడు మహోగ్రహ తపము ♦ నందినవాఁడు మరల్పరాదదే
వరుసను దత్ప్రియత్నమగు ♦ వట్టిది యంచుఁడలంచుచున్ మనో
హరతరవాక్యముల్ పలికి ♦ యయ్యమరావళి నూటడించి యో
సురవరులార! కైలసమతఃసూనులఁ గాంచకయుండ మిమ్ములన్. ౫౪ 1006
- క. శపియించెఁగాన నిక మీ,రు పశంతులవలనఁ బ్రజను ♦ రూఢిగఁ గనలే
రు పతివ్రతయగు పార్వతి, శపథమ మోఘమ్ము మీకు ♦ సంశయమేలా!. ౬ 1007
- చ. ఋతము వచించినాఁడ గతి ♦ యేమిఁక నందురయే న్వచించెదన్
హుతవహుఁడీ మహామహిమ ♦ నొప్పెడు సభ్రసరిత్తునందు న
త్సుతుఁగను నాతఁడుగ్ధతుల ♦ శూరులవైరులఁ ద్రుంప శక్తుఁడొ
నతఁడగు దేవసైన్యపతి ♦ యాతని సగ్నితనూజుఁ బ్రేమచేన్. 2 1008
- ఆ. కైలరాజతనయ ♦ సరిదు త్తమఖ్యాతి, నలరు గంగ గాంచు; ♦ నప్పవలని
శ్రీతిచేత నుమయు ♦ నాతనిఁ గైకొను,నలరుఁ డింక సంశయంబు లేదు. ౮
- క. చతురాస్యం డీటు పల్కినఁ,గృతార్థులుగఁ దమ్ముఁ దలఁచియెంతయు భక్తి
శతధృతికి మ్రొక్కి పూజించి తరలి గని రంత ధాతుఁచిత్రితశిఖరిన్. ౯ 1010
- తే. అద్ది కైలాసమునువేర ♦ నలరు నచట.
హరుని తేజంబునందు మూర్త్యంతరమున
నున్న యగ్నినిఁ జూచి యోహుతవహా! త్రి
దశులకార్యంబు ఘటియింపఁ ♦ దగును నీకు. ౧౦ 1011
- చ. విను మది యెట్టులన్న గురువీర్యము గల్గినవాఁడవీవు కా
వునఁ, దుహినాద్రిజాతయయి ♦ పొల్పెడు నాకధునీలలామ మం
దున శివవీర్యమున్ విడువు ♦ తూర్ణముగా నని యాజ్ఞసేయ న
య్యనలుఁడు నల్లెయకాననుచు ♦ నాదృతి వారలఁబంపి యంతటన్. ౧౧౪ 1012
- క. గంగకుఁ జని యతఁడిట్లనుఁ, బొంగారెడు చూలుఁ దాల్చు ♦ పోలఁతీ యిదియు

- త్తుంగామోదవహా సుర,పుంగవులకు ననుచు నగ్నిపూన్నివచించెన్. ౧౨
- చ. అనలుని మాటలన్ విని, యొయారము మీఱఁగ నొక్కతేమయై
తనరెడు గంగఁజూచి మహితంబగు రూపవిలాసమెన్నికా
మనియత బద్ధచిత్తుడయి ♦ మానిత శంకరవీర్య మంత నొ
య్యనఁ దనదేహభాగములయందలరారెడు దాని నగ్నియున్. ౧౩ 1014
- ఆ. విడిచి గంగఁబట్టి ♦ తడవుసేయక దాని, యవయవములయందు ♦ హరునివీర్య
మపుడు కొఱఁతలేక ప్యాపించునట్లుగాఁ,దడిపె నద్దిచెలఁగెఁదనువునిండ. ౧౪
- సీ. దహను తేజము తన్ను ♦ దహియింప నతిదుఃఖతాత్మయైగంగయఁయ్యమరవరుల
కెల్లెఁబురోహితుం ♦ డీక్ష్యుండునగు నగ్ని గనివల్కె నీతేజఃమును ధరింపఁ
జాల నయ్యది వృద్ధిఁజేలాగునం గనుననిన హుతాశనుండునియె నిదియె
హిమవదద్రీశ్వర ♦ మిద్దానిపాదంబునందె గూగర్భంబు ♦ సుందరాంగి
- తే. యునుపుమన గంగ యమ్మాట ♦ విని యెసంగు
కాంతి నలరారుచున్నయాగర్భమచటఁ
దనదు నవయవములనుండి ♦ తడయక విడి
చెను, దరంగిణినుండి వచ్చి ధరఁబొంది. ౧౭౫ 1016
- చ. తనరెడు రుద్ర తేజమది ♦ తప్తహిరణ్యనిభంబునై లన
త్కనకము మేలివెండియునుగా నలరారెను గ్నష్టవర్ణమా
నినుమును రాగియున్ గలిగె ♦ నెంతయు నందలి ఘోరయోగతఁ
గనఁబడె నీసముం ద్రపువుగా నటఁ దన్మల మిత్రైతింగునన్. ౧౮౫ 1017
- ఆ. గంగనుండి వెడలు ♦ ఖంఠపరశువీర్య,మిలను వివిధధాతువులుగఁ బరఁగె
నట్లుగర్భమునువ ♦ నాశ్వేతపర్వత, జనితమైన తెల్లు ♦ వనము మిగుల. ౨౦
- క. దానివెలుంగున మెఱయుచు, దానాపర్వతముతోడఁ ♦ దపనీయమయం
బై నెఱిఁ గన్నడియెన్ రఘుభానాధకులాభిచంద్ర! ♦ పూనిక వినుమా!..౨౧
- తే. నాటఁగోలె సువర్ణమనలసమాన
కాంతిఁ దగి జాతహాపమన్ ♦ ఖ్యాతిఁ బడిసెఁ
బురుషశార్దూల! యావనంబునఁ గలతృణ
తరులతాగుల్కములు స్వర్ణతంజెలంగె. ౨౨౫ 1020
- ఆ. గంగ తెల్లునందు ♦ గర్భంబు విడిచిన, యంత శిశువు పుట్టె ♦ సమరవిభుఁడు
మొదలు గల్గు దేవఃముఖ్యులకృత్తిక,లకుఁ గుమారునిచ్చిలలితభణితి. ౨౩౫
- సీ. క్షీరప్రదానంబు ♦ సేసి యాతనిఁ బెంపుఁడని నియోగింప నయ్యతివల్లె
మాకెల్లఁదనయుడొఁ ♦ గాక యీతఁడటంచు మంచినంకేతమమరులతోడఁ
గావించుకొని యడ్డు ♦ గల్గిన శిశువున కెలమిఁబాలొనఁగ మొదలిడిరంతఁ
గార్తికేయుఁడటన్న ♦ ఖ్యాతిజగత్త్రయంబునఁ బొందు నీశిశువనుచు నంది

- తే. యంబు లేదనుచును బల్కి ధరమరులెల్ల
వారిపల్కులా విని యల్ల ధనిత లగ్ని
భంగి గురుకాంతి నొప్పి గర్భజలమందు
మగ్నుడై యున్న ముద్దుకుమారుఁ గాంచి. ౨౬. 1022
- క. ముదమున గర్భస్రవమెల్లఁ దొలంగెడునట్లుగా జలకమార్చిరి యా
ద్రిదశులు స్కందుండనువే, రొదవుచు వీనికినటంచు నొయ్యనఁబల్కు. ౨౬౪
- తే. స్కందుడను ఖ్యాతినొంగొచ్చెఁ ధ గార్తికేయుఁ
డవుడు గర్భస్రవముచుండి ధ యవనిఁబడిన
కారణంబున, సంతసఁకాంతలెమి
స్నానకృత్యంబు చక్కఁగ ధ జరపి యవల. ౨౭ 1024
- చ. జ్వలనసమాను స్కందుని నుభాహుని గాంచి మునంబు మీఱఁగా
నలరుచుఁ బాలుచేఁపఁ నమి ధ నంగనలాతనికిచ్చి రాతఁడుఁ
వెలఁదుల నావ్యసరం దనుచు ధ వేధరియించి పడననంబులఁ
బాలుపుగఁ బాలుఁద్రాగి సురభూషణుడై తనరారె సంతటఁ. ౨౮౪ 1025
- క. ఒకదినమె పాలుద్రావఁగ, నుకుమార శరీరుడయ్యు ధ శుంభదభంగ
ప్రకటనుహావీర్యంబున, సకలాసురవరుల గెలువఁ ధ చాలెను రానూ. ౨౯౪
- క. అనలపురోగములై సుర, అనూనకాంతిని వెలుంగు ధ నాస్కందుని దే
వనికరసేనాధిపుఁగా, ఘనతరసంతోషమొప్పుఁ ధ గావించిరి సూ. 3౦౪ 1027
- తే. గంగజననంబును వినంగఁ ధ గాంక్షగల్గి
యడిగితివి స్కందజననంబె ధ యట్టికథకు
విస్తృతినొసంగుఁ గావున ధ విస్తరించి
చెప్పినాడఁ బవిత్రమై ధ చెలంగు నిద్రి. 3౧౪ 1028
- తే. ధన్యమగు నిద్రి యెవ్వఁడు ధ ధరణి స్కంద
భక్తుడగు నాయువుం బుత్రపాత్రసహితుఁ
డై చెలంగుచు సంతపంహకుమారు
తోడి లోకంబు సతఁడు పొందుఁ జుము రామ!. 1029
- ముప్పదియేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

3౮-వ సర్గము.

శుభ సగవచ్చునర్థి చరిత్రము. శుభ

- చ. అనికుళికాత్మజన్మండిటు ధ లారమువ్యవకభగంగ గా
ధను దెలియంగఁ జెప్పి మనుతఁ వచియించెను వెండియుం బ్రజా
నననిపుణుండు ధర్మమతి ధ వర్ణిలుచుండ నయోధ్యకీర్తుడై
మును సగరుండు హూఁడుయి ధ భూపతి సంతతిలేమి దానికె. ౨ 1030

క. మనమున నువ్విభూరుచు, జనపతి సంతతిని బొందఁ ♦ జను నిఁక ననియో
జనసేయుచుండె నాభూపునకిర్పరు భార్యలందు ♦ బుధనుతయగుచున్. ౨౫

తే. సత్యవాదిని ధర్మసంఘాత

యైన కేళిని తొలిభార్య ♦ యగు; విదర్భ

రాజపుత్రిక యామె, యశ్రుతిమహాప

సుమతికాశ్యపతనయయా ♦ సుందరాంగి. 3౪

1032

నీ. సగరు రెండవపత్ని ♦ సత్కీర్తి రాజ్యలై వారితోఁగూడి యభ్యసమతీశుఁ
డలతుహినాద్రికి ♦ సరిగి తత్ప్రత్యంతపర్యతంబగు భృగుఃప్రప్రవణము
నందుఁ జేసెదవంబు ♦ సంతనూతేఁడులు, నిండ సూన్యతవాది ♦ మండలమున
నాద్యుడై తగు భృగుఃవను మహాముని వారితపమునకుం బ్రీతిఁనపుడపొంది

ఆ. సగరుఁ గాంచి పల్కె ♦ సంతతి మెండుగఁ

గలుగఁగలదు నీకుఁ ♦ గడుయశంబు

దాన భూతలమునఁ ♦ దగుఁబురుషర్షభా.

వంశకరునిగాంచు ♦ వనిత, యొకని. 2౪

1033

క. అటువది వేపురు పుత్రుల, మఱి యొకనతి గనునటంచు ♦ మానివచింపన్
నెఱిసొప్పు పడఁతులూ యి, ద్దలు నారాధించి మానితల్లజు భృగునిన్. ౮౪

తే. అతిశయంబగు సంతసంబంది కేలు

మొగిచి పల్కిరి మానీంద్ర ♦ ముఖ్య! యెవతె

యొకకుమారునిఁ బెక్కండ్ర ♦ నొగి నెవర్తు

కాంచు వినఁగోరెదము చెప్పుమెంచి మదిని. ౧౦

1035

క. ఎవ్వధిసీపు వచింతువా, యవ్వనితకు నల్లె ఫలము ♦ నగుసూన్యతమా
నివ్వచనమనిన ధార్మికుఁ, డవ్వరమునిచంద్రుఁడనియె ♦ నాతరుణులతోన్. ౧౦౪

క. వనితానుణులారా! మీ, మనములఁగల యిష్టమెదియె ♦ మఱుఁగుపఱుపకొ
య్యనఁ దెల్పుఁడు సంశకరుం, దనయు నొకనిఁగోరనొక్కతనయుఁడెకలుగున్.

క. అతిబలులు కీర్తిమంతులు, సుతులు మహాతాపహయుతులు ♦ శుభతమరూపుల్
మతిమంతులు పెక్కండ్రు, సు, దతులారా! గల్గుదురు ముఁదంబునఁ గోరన్.

ఆ. ఎవతె యెద్దిగోరు ♦ నీరెండు వరముల, లోన ననిన సంత ♦ మానివచన
మూలకించి పెద్దదగు కేళినియు వంశ, కరుని దనయుఁ గోరెఁపరుని మ్రోల.

తే. గరుడసోదరి సుమతి ప్రఖ్యాతి గల్గు

తనయులటువదివేపు, రుతాపహయుతులు

గల్గఁదగునని కోరె రాఘవ! నృపుండు

చారలంగూడి మునికి సంతసము మీఱ. ౧౮

1040

చ. వలగొని యుత్తమాంగమిల ♦ భాసిలునట్లు నమస్కరించి భా

- ర్యలు తనవెంటరాఁగ న్వపురంబునకేగె ననంతరంబ ని
ర్మలమతియై చెలంగు నసమంజసిఁ గేళిని పెద్దభార్య కాం
చె, లలిన్మవుండు పొంగె గుణసింధువతండ్గుఁజమ్ము రాఘవా! ౧౬ 1041
- సీ. సుపతియు నవ్వల ♦ సారకాయవలె గుండ్రమా గర్భపిండంబునవుడు గాంచె
నద్దాని భేదింప ♦ నందుండి యటువది వేవురు పుట్టిరి ♦ వింతమీఱ
ఘృతకుంభముల రాజసములు దాదులు నిల్చి పెనుపొందఁజేసిరి ♦ పెద్దకాల
మునకు, వారెల్ల యశావసమునుబొందిరి చిరకాలమారీతి, ♦ జెల్ల సగర
- తే. భూపతికి రూపయాననములఁజెలంగు
తనయు లటువదివేవురు ♦ తనరి రంత
సగరపుత్రులయందు, జ్యేష్ఠత నెసంగు
నట్టి యసమంజఁ డనువాఁ డహరహరమొగి. ౧౯౪ 1042
- క. పురమునఁగల బాలకులను, సరయానదియందు వైచి ♦ జలముల మునుఁగన్
గరము ముదంబుననవ్వచుఁదిరుగుచునుండె నిటుదుర్మతిని గొనియతఁడున్.
- క. పాపనమాచారుండై, యాపురమున నున్ననజ్జనాలికిహితముం
బ్రాహ్మింఁజేయుచుండుట, భూపతి వెళలంగ నడచె ♦ పురినుండినుత్తున్. ౨౧౪
- క. వానిఁగొడు కంశుమంతుఁడు, నా నలరుచు నెల్లరకుఁ బ్రియంబు వలుకుచున్
మానితవీర్యుండై బుధ, మానవ సప్తుతుఁడునగుచు ♦ మహినొప్పారెన్. ౨౨౪
- మ. చిరకాలంబిటులేగె నంతఁ గ్రతువున్ ♦ జేయంగఁజిత్తంబు త
ద్ధరణీశాగ్రణికిఁ జనించె వృథమై ♦ దైవారె నావాంఛ య
ధ్వరకృత్యంబును నిశ్చయించి శ్రుతివిధ్వర్యుండు గానన్ నమా
దర మొప్పంగను ఋత్విజాల్ బలసిరాఁ ♦ దాఁబూనె దీక్షం దగన్. ౨౪౪ 1046
- ముప్పదియెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౩౯-వ సర్గము.

— శుక సగరుని యజ్ఞాశ్వము నిండుఁ డపహరించుట. —

- క. అనివిశ్వామిత్రుఁడు చెప్పిన గాధను రోఘవుండు ♦ విని దానితుదన్
నునమునఁబ్రనుదమునొందుచు, ననలునివలె వెల్లుచున్నయమ్మనికనియెన్. ౧
- తే. బ్రాహ్మణోత్తమ! మీకు శుభంబుగల్గుఁ
గాక, యాయజ్ఞ గాధను ♦ గడువినంగ
నిచ్చపొడమెడి యజ్ఞను ♦ దెల్లుసేసె
మాకుఁ బూర్వుండు సగరతామ్రావిభుండు. ౨ 1048
- చ. అనవిని చెప్పఁబూను విషయంబునె తానడిగెన్ సమస్తముం
దనమదిచే నెఱింగియును ♦ దాను నెఱుంగనిపోల్కి బ్రశ్నచే

సెను గదయంచు, నుస్కితము ♦ చెందిన పోల్కిముఖంబు గ్రాలఁగా
ననియెను రానువంధ్ర! నినుఁమా సగరక్షితినాథు వార్తలన్. 3

1049

తే. విస్తరించి వచించెద ♦ వృషభకేతు
శ్వశుగుఁడౌ హిమవంతుండు ♦ శైలవిభుఁడు
వింధ్యగిరికిని దాపయి ♦ వెలసి నడుమఁ
బెనుగిరులు లేమిఁ దామొగిఁ ♦ బెద్దవగుట. 3౪

1050

క. ఇతరేతరంబు చూచెడు, గతియందును, వానినడుమఁ♦గల దేశమునం
గ్రతువద్దానిం జేసెను, ఊతిపాలకుఁ డతఁడు, సుప్రసిద్ధము గాఁగన్. ౪౪

1051

క. ఆచర్యతములు నడుమ నె, యేపారెడు దేశమద్ది ♦ యేమఖ దీక్షం
జూపట్టు ముఖ్యతమమై, భూపతి యాదేశమందె ♦ పూనె, నొనర్పన్. ౪౫

1052

క. జనకుని యాజ్ఞను మదిఁ గై, కొని యజ్ఞతురంగమమునఁకుం గావై, తాఁ
జనె నంశుమంతుఁ డొక పెరు,ధనువునుగైఁ దాల్చి మిగులఁ♦వర్పముపొంగన్. ౬

1053

చ. ఊతిపతి యంత సద్వీరము ♦ చేయుచు నుంఁగ నుక్థ్యనామమై
నతిథిని యజ్ఞవిఘ్నకరఁగాప్రథితాసురదేహమొప్పఁగా
శతమఖుఁ డధ్వరాశ్వమును ♦ జయ్యన దొంగిలె సద్దిపోవు ప
ద్ధతి నెఱుగంగఁ జాలకలఁధారణినాథునిఁ గాంచి ఋత్విజుల్. ౮

1054

తే. పలికిరిట్లు మహాత్మా! యశ్వంబు నిట్టి
యుక్థ్యదినమందు యజ్ఞంబు ♦ నొప్పుఁజెఱుప
దొంగిలింపె న దెవ్వఁడో ♦ తోడనె చని
వాని వధియించి తేఁ బంపు ♦ దాని నిటకు. ౯

1055

క. మనకెల్లను గ్రతువిఘ్నంబున దీన సనుంగళంబు ♦ పొనఁగుంగానన్
మనుజేశ! విఘ్నమేదియుఁ, గనకుండఁగఁ జేయవయ్యఁక్రతువున నిందున్. ౧౦

1056

క. అనిన నుపాధ్యాయోక్తులు, విని సభలో నలరుచున్న ♦ పృథివీపతియున్
దనయుల నఱువదివేపుఁక, గనుఁగొని యోనూనులార!♦క్రతువిధి ఘనమై. ౧౧

1057

ఆ. మంత్రపూతులగుచు ♦ మహనీయులగు నుపా
ధ్యాయవరులు జరుప ♦ నలరుచున్న
దట్లుకాన రాక్షసాగమనము నాకుఁ
గానరాదు ఘోటఁక మెటు చనెనొ. ౧౨

1058

క. తెలియక యున్నది యెల్లఁడఁ, గలయఁగ వెనకుండు మీకుఁ♦గల్లు శుభంబుల్
జలనిధివలయితమగు భూస్థలమున నెందైన వెనకఁ♦జనుఁడిక మీరల్. ౧౩

1059

చ. ధరణి విశాలమైనయది ♦ దానిని బుత్త్రకులార! మీరలున్
వరునఁగ నొక్కయోజనమువంతున నొక్కరుఁ డిట్లు చక్కఁగా
నరయుఁడి యశ్వచోరకుని ♦ సంతటఁ గన్నడుదాఁక జూడుఁడి

దొరకఁడయేని యాతఁడల ♦ దొంగ కనంబడుదాఁక మేదిని. ౧౮౪ 1060
క. పనిఁ బూని త్రవ్వఁడీ నా, సనువున; నే యజ్ఞ దీక్షఁ ♦ బట్టితిఁ గానఁ
జనరా దెచ్చిక్తే నం, గనుక నుపాధ్యాయపాత్రఁకలితుఁడ నగుచున్. ౧౮౫

చ. తురగము వచ్చు నెప్పుడని ♦ త్రోనలు చూచుచు నిందె యుండెనన్
ద్వరగఁ జనుండు మీకగును ♦ భద్రములంచు నృపుండు పల్క నా
ధరణిపపుత్రులందఱు నితాంతబలాధికులౌట మోదనా
గరమునఁ దేలి తద్యచనఁగౌరవమొంచెడువారు గావునన్. ౧౮౬ 1062

క. జనకుని మాటకు లోనై, ఘనతరసంరంభ మొప్పఁగఱా భూస్థలముం
గనఁబోయిరియోదశరథ, తనయా! యటమీఁది చరితఁతగుఁజిత్రముగన్. ౧౮౭౪

సీ. ఒక్కొక్కఁ డొక్కొక్కఁ యోజనమంతదా వెడలుపు నిడుపును విక్రమమునఁ
ద్రవ్వఁగాఁ దగునని ♦ తాగు వంతులు పెట్టుకొని వజ్ర సమములౌ ♦ గోల్ల చేత
నశనికల్పములగు ♦ నట్టి సూలంబుల హలముఖంబుల భూమిఁనంతఁ బగులు
నల్లుగా భేదింప ♦ నశనిసంస్పర్శంబు గలిగినయల్లుగ ♦ త్కౌతలంబు

తే. పగిలి ఘోషించె, నచ్చడు ♦ పన్నగములు
బలివసతినున్నయనురులు ♦ బలయుతులగు
రాక్షసులుఁ దక్కు జంతువుల్ ♦ రాజపుత్రు
లేచ నార్వ దుర్ధర్మ మయ్యె, నల రవము. ౧౮౮ 1064

చ. అటువది వేల యోజనము ♦ లాసగరాత్మజవీరు లట్టిలన్
బిటునుఁదనంబుతోఁ దగినఁబింకమునన్ బెకలించి క్రిందుగా
వఱలెడు లోకమట్లు గరుఁవంబునఁ జేయుచుఁ బర్యవ్రాజిగ్రి
క్కిఁసిన జంబువుంజదిపి ♦ కేళిఁ జరించిరి నాల్గుదిక్కులన్. ౨౧౪ 1065

సీ. అంతట గంధర్వ ♦ అమరులు నసురులు, బన్నగావళియు సంభ్రాంతచిత్త
ముల నందఱుంగూడి ♦ జలజాసనునిపాలి, కరిగి మహాత్ముని ♦ నతనిఁ జాల
విశుతించి దీనవఁదనములు గన్నడ మితిలేని భయమున ♦ శతధృతీ! మ
హాత్మ! యా సగరునియాత్మజాల్ భూమి, నంతయుఁద్రవ్వెయితులరసాతలనివాసు

ఆ. లై మహాత్ములైన ♦ యంరణి వధియించు, చున్నవారు వీఁడె ♦ యెన్న యజ్ఞ
హర్త, యిదె గొని చను ♦ నశ్వమునని భూత, కోటి నెల్ల వారు ♦ కొట్టువారు.

ముప్పదితొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౦-వ సర్గము.

సగరపుత్రులు కపిలునిచేఁ జచ్చుట.

చ. శతధృతి, దేవతావచనఁసంతతి నెంతయు నాలకించి వ్రా
ణితతిని జంపుచున్న ధరఁణి ప్రభుపుత్రులదా భుజాబలీ

ద్ధతికిఁబ్రమించి భీతిఁ గని ♦ తత్తటపోవుచు నున్నయట్టి దే
వతలను గాంచి వల్కె నిల ♦ పన్నగశాయిది నిశ్చయంబుగఁ. ౧౫ 1067

ఆ. అతఁడు కపిలరూపఁనుండి యెల్లప్పుడు, భూతలంబునెల్లఁ ♦ బూని తాల్చు
దానిఁగొనిరయేని ♦ తత్క్రోధపావక, దద్ధదేహులగుట ♦ దప్పుదింక. ౨౫ 1068

క. ప్రతికల్పంబును దప్పుక, క్షీతి ద్రవ్యంబడును స్వల్పఁజీవితం లగుభూ
వతినుతులనాశనము మును, పె తగఁ నిశ్చితము నుండిఁయిలఁద్రవ్యటయు. 3౫

క. అనినఁ బితౄపహువాక్యము, విని ముప్పదిమూఁడుకోట్ల ♦ విబుధులు మోదం
బున మిగులఁ బొదలి మును వచ్చినచోప్పునఁ బోయిరంతఁక్షీతివతినుతులు. ౪౫

చ. ధరణిని ద్రవ్యచండ నిసఁదం బొకఁ డుద్భవనుండె నద్ది భీ
కర కులిశారవప్రతిమఁ ♦ గాంచుచు నొప్పెఁ దదియనాశనం
బరసి వచించుమాడ్కిని, ధరాధిపునాత్మజులెల్ల నార్జుచుఁ
ధరఁ బెకలించి యెల్లడఁ బ్రవక్షిణముం బొనరించి చూచుచు. ౫౫ 1071

చ. తురగము నెందుఁగానక క్రతుక్రియఁ బూనిన తండ్రిచెంతకె
ల్లరుఁ జని విన్నవించిరి యిలాపతివర్య! ధరాతలంబునఁ
దిరిగితి మెల్లడఁ బలముఁ ♦ దెంపుచు గల్గిన దానవాళి ని
ర్జరులను నాగకిన్నరపిఁ శాచమహాస్థిత రాక్షసాపభి. 6౫ 1072

చ. తునిమితి మెందుఁజూచినను ♦ దోచదు వాజవరంబు దానినిం
గొనిచనినట్టివాఁడెచటఁ ♦ గొంకెనొ కాని కనంబడం డిఁకే
పనినొనరించువారము, శుభంబగుభంగిని బుద్ధినెంచి మా
కనుమతినిం డటం చడుగ ♦ నప్పుడు కొ విని క్రోధయుక్తుడై. ౭౫ 1073

చ. చని వెదకుండు కార్యమును ♦ జక్కనగు శుభముల్ పొసంగు మీ
కని వచియించి యానగరుఁ ♦ కంఠఁ జూచి ధరిత్రైద్రవి వా
జని గొనిపోవుచోరుని, బ్రసిద్ధభుజాబలమొప్పు బట్టితెం
డని, కృతకృత్యులై మరలుఁ ♦ డంచును బల్కిన నాకుమారకుల్. ౮౫ 1074

చ. గురుమతియొగుగుండు కడుఁగ్రోధము మీఱఁగ నిట్లుచెప్పు సా
గరులు రసాతలంబునకు ♦ గాఢజవంబునఁ బాటి దాని భీ
కరముగఁ ద్రవ్యచండి యట ♦ త్కాధరతుల్యముగా నెనంగుచుఁ
ధరణితలంబుఁ దాల్చెడు మతంగజవర్యముఁ గాంచి రందఱు. ౯౫ 1075

తే. అది విరూపాక్షనామమై ♦ యలరు రామ!
గజవరంబది పర్వతఁకాననసహి
తమగు భూతలమంతయుఁ ♦ దలధరించు
నవ్వుహాగజ మాయాన ♦ మపనయింప. ౧౦౫

- చ. మనమున నెంచి భేదమున ♦ మస్తకముం గదలించు నప్పుడు
 ర్వీనిఁ దగుఁగంపనంబు రఘువీర ధరాధిపపుత్రులాదిశా
 వనత నెనంగు హస్తీకిని ♦ భక్తిఁ బ్రదక్షిణ మాచరించి మ
 న్ననమెయిఁ బూజనల్పి యట ♦ నాగనివాసము వ్రక్కలించుచున్. ౧౭౫
- క. చని తూడ్చుదిక్కుఁ ద్రవ్వించు, గనఁజాలక యశ్వము నటఁ ♦ గ్రవ్యతి నారా
 త్తనయులు దక్షిణదిక్కున, గొనఁగొని భేదించి యందుఁ ♦ గుంజరమలరన్. ౧౭౬
- క. కని రద్దిమహావద్దం, బన మహిమను గాంచి గొప్ప ♦ యద్రినిభంబై
 తనరారి భూమిచక్రం,బును దాల్చుగ నచ్చెరువును ♦ బొందిరి మిగులన్. ౧౭౭
- క. దానికి నెఱువదివేపురు, భూనాథాత్మజులు విధిని ♦ మ్రొక్కి పడనురన్
 గాన నగునంచుఁ జనిచని, దానిని భేదించి కనిరి ♦ దంతావళమున్. ౧౭౮ 1080
- క. బలమున నెంతయుఁ దగు న, య్యిలాధిపతి పుత్రులందు ♦ నెనఁగెడు పృథులా
 చలమున కీడగు దంతా, నళమును దిక్పాళకమును ♦ భాసిలుదానిన్. ౧౭౯
- క. సౌమనస మనెడు దానిని, దామెల్లం గాంచి భక్తిఁ తత్పరులగుచున్
 తేనుమునడుగుచు వలగొని, హైమవతీ దిశను ద్రవ్వ ♦ నపుడుద్యతులై. ౧౮౦
- క. పనిఁబూని త్రవ్వి శోభన, తనువునఁ దగి భద్ర మనఁగ ♦ ధరణీతలమున్
 ఘనశక్తిఁ దాల్చుచున్ హిమ,మును బోలుచుఁ దెల్లనైన ♦ భూరిగజంబున్. ౧౮౧
- క. కనుఁగొని వలఁగొని యాగజ,మును దాకి ధరేశతనయఁముఖ్యులనల మే
 దిని ద్రవ్వ పూన్కిమెఱుఁగుం,గను ద్రవ్విరి తురగవరము ♦ గనరై రెందున్. ౧౮౨
- క. ప్రాగుత్తరదిక్కును నా, నాగరులు గనంగఁ బోయి ♦ సమధికరోష
 ప్రాగల్భ్యంబున భయకృ, ద్వేగంబునఁ ద్రవ్వరంత ♦ వీరులొకయెడన్. ౧౮౩
- సీ. భీమకాయలు బలవిక్రమసంపన్ను లతిశయమతులునై ♦ యలరువారు
 వాసుదేవునిఁ బరాత్పరుని సనాతనుఁ గపిలావతారునిఁ ♦ గాంచి యతని
 పరిసరమునన్ సంఘరణమ్ము సల్పెడు యజ్ఞాశ్వమును గాంచి ♦ యతులహర్ష
 మును బొంది వారలెల్లను రఘునందనా! యతని యజ్ఞి యాశ్వహారునిగాఁగఁ
 తే. దలఁచి శ్రోధాకులేక్షణఁములఁ జెలంగి
 లాంగలముల ఖనిత్ర శిలలను బెక్కు
 వృక్షములఁ దాల్చి పఱతెంచి ♦ యేవుమీఱ
 నిలునిలుమని యదల్చుచుఁ ♦ బలికి రిట్లు. ౧౮౪ 1086
- సీ. మాయధ్వరాశ్వంబుఁ మాయచేఁ గొన్నాడ, వోరి దుర్బుద్ధి! నీవున్నయెడకు
 వచ్చిన మము భూపవర్యుఁడౌ నగరునితనయులఁ గాఁగ నీమనమునందుఁ
 దెలిసికొమ్మనవారి ♦ పలుకులు విని రామ! కపిలుండు పృథురోషకలితుఁడగుచు
 హంకార మత్తటి ♦ నొనరింప ననదృశవిభువుఁడౌ నమ్మునివీరుచేత

తే. నాకుమారకులందఱు ♦ నచట భస్మ
రానులై వడి, రట సగఃరక్షితీశుఁ
డాత్మజులు చని బహుకాల ♦ మగుట యెఱిగి
కాంతి నలరారు మనుమని ♦ గాంచి పలికె. 30

1087

నలువదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౧ - వ సర్గము.

— ❧ — యజ్ఞశ్వము నంశుమంతుఁడు తెచ్చుట. ❧ —

క. శూరుండవు కృతవిద్యా, సారపరిశ్రమఁడవీవు ♦ చంచత్తేజ
స్సార్థమునఁ బూర్వతుల్యుఁడ, వారయుమా ! నీదు పితరులరిగినతెఱిగిగూ.
క. తురగముఁ గొనిపోయిన తన్మృదు తెఱిగిగూ బరీక్షసేయు ♦ త్కౌబిలముల ని
ర్భరవీర్యంబులఁ బొల్పెడు, నురుజంతువులుండు వాని ♦ నొప్పుఁ జెఱుపఁగఁగ.
క. వాలును విల్లును గరములఁ, దాలిచి వంద్యులకు నెరఁగి ♦ తత్తురగమ్ముఁ
లీలఁ గొనినట్టి దుర్గుణ, జాలులఁ గ్రతువిఘ్నకరులఁ ♦ జంపుము వత్సా. 3౪
క. కృతకృత్యుఁడవై నాదగు, క్రతువును నెఱవేర్చు రమ్ము ♦ కడు వే యనుచుఁ
క్షీతిపతి నొక్కివచించిన, మతిమంతుం డైనయంశుమంతుం డవుడే. ౪౫ 1091
చ. ధనువు ధరించి ఖడ్గమును ♦ దాలిచి శీఘ్రగతుల్ దగంగ భూ
వుని మనుమండు సన్నతులఁ ♦ బొల్పెడు తండ్రులు నాధరిత్రిఁ న్ర
వ్విన గురుమార్గముం గని విభీతిని దానిని జొచ్చె రాజు నా
జ్ఞనుఁ దలఁదాల్చి యందొకటఁ ♦ గాంచెను దిగ్గజముఁ మనోజ్ఞముఁ. ౬౪

తే. దైత్యదానవరక్షిషఃకృతప్రిభోగి
గణముచేతఁ బిశాచ నికరముచేతఁ
బూజితం బగుచుండు నాభూరిగజము
గాన గురుతేజఁ డాతఁడు ♦ గాఢభక్తి. 2

1093

చ. వలగొని మ్రొక్కి దానిదగు ♦ భద్రముఁ బ్రీతిని బ్రశ్నసేసి తం
డ్రులదగురీతి నశ్వమును ♦ డొంగిలినట్టి దురాత్ముచొప్పు ని
ర్మలతరభాషణంబులను ♦ బ్రశ్నమొనర్చ దిశాగజంబు న
ప్పలుకుల నాలకించి యిటుఁపత్కెఁ, గుమారక ! నీకు మేలగుఁ. ౮౪ 1094

ఉ. వచ్చినకార్యముల్ సుఫలవంతములౌ మఖివాజిఁగొంచు వే
యిచ్చటనుండి పోవఁగల ♦ వీవనివల్కిన నాలకించి యా
నచ్చరితుండు దక్కినదిశాగజసంతతి చెంతకేగుచుఁ
ముచ్చటలార న్యాయవిధిముఁ గ్రమముఁ దగఁ దప్పకుండఁగఁ. ౧౦ 1095

క. వినయమునఁ బ్రశ్నసేయంగను వాక్యము లెఱుంగఁ జాలి ♦ కమ్రభణితిఁ దా
మును మాటలాడఁగా, నేర్చిన యాదిగజము లతనిఁ ♦ జెల్వమరంగఁ. ౧౧

తే. పూజలను దన్ని మఖవాజితోఁ జనెదవు
గాక యని పల్కి పురికొల్పఁగా నతండు
వడిగఁ జని పిన్నతండ్రులు ♦ భస్మరాశి
గా నొనర్పంగఁబడిన యశక్కుడకుఁ జేరి. ౧౨

1097

ను. మునుపే వారిఁ గనంగఁ జాలక వగంబొందంగనై యున్నయా
తని చిత్తం బపు డచ్చటఁ నివులు బ్రుంధంబై ధరంబొంది, యుం
డినచందంబు నెఱుంగుటఁ వగల నిండ్లం దండ్రులైట్లట నిం
తనఁగా రాని మహార్తి నేడ్చి యతఁడంతఁ దత్సమిపంబునఁ. ౧౩

1098

చ. తిరుగుచునున్నయశ్వమును ♦ దివ్యమఖియముఁ గాంచెగాని య
ప్పురుషవరుండు శోకమును ♦ బొంది తపించె ననంతరంబ యా
ధరణివరాత్మజన్ములకుఁ ♦ దర్పణముం బొనరింప నెంచి పు
ష్కరమును గోరుచుఁ వెదకె ♦ గన్నడదయ్యెఁ దటాకమెద్దియుఁ. ౧౪

1099

క. గురుతేజుడైన యాతం, డుగుతరదూరమ్ముగనుట ♦ కొప్పెడు చూడ్కిఁ
బరికించి వాయువేగుని, గరుడుని బిత్తమాతులుని ఖగప్రభుఁ గనియెఁ. ౧౬

చ. అతఁడు మహాబలుండు ప్రియమారవచించెను బూరుషోత్తమా !
పితరులచా వధం బిది పవిత్రజనాన్వతిఁ గాంచినట్టిదై
హితమయి యొప్పునట్లగుట ♦ నింక విచారముఁ బొందనేల ? య
ప్రతిమహాత్మశాలియయి ♦ భాసిలు నక్కపిలుండు వారలఁ. ౧౭

1101

మ. గురుకోపాగ్ని దహించె బ్రహ్మముని రాటోపాగ్నిదగ్ధాంగుతా
ధరణీశాగ్రణి పుత్రరత్నములకుఁ ♦ ధాత్రీస్థలింగల్లు పు
ష్కరముం నై కొని తర్పణంబొనరుసం ♦ గారాదు తన్నీరముఁ
సురమార్గంబుననే నశించును గదా ♦ ఊణిశపుత్రాత్మజా !. ౧౮

1102

తే. ప్రాజ్ఞుడవు నీవు గాన నీవార్త నీకుఁ
దెలియనిది గాదు హినుదద్రితొలికూతు
రగును గంగాభవాని మహాభుజా ! త
గంగ నద్దానియందె నేయంగవలయు. ౧౯

1103

క. గంగాజలములఁ దర్పణముం గడు భక్తిని నొనర్చి ♦ మునుకొని సంతృ
ప్తిం గనఁగూడదు సజ్జన, సంగా ! యాభస్మరాశి ♦ స్వర్గది దయతోఁ. ౧౯౪

ఆ. తడుపవలయు నద్ది ♦ తగ లోకపావని, గాన నట్లానర్చెనేని లోక
కాంతయై చెలంగు ♦ గంగాభవాని సం, స్పర్శముననే నీదు ♦ జనకులెల్ల. 1105

దలచి చింతించుచుఁ ♦ గలఁగిన మనమున నేయపాయము నిశ్చయింపఁజాల
కెట్లుగంగను దెచ్చుటెట్లు వారికి జలక్రియలాచరింపనాఁరీతిదేన

తే. వారిఁ దరియింపఁ జేయనాఁవారకనుచు

నతఁడు చింతాపరుం డయ్యె ♦ సంతధర్మ

మున నతం డిట్లు సతతచింతను మునింగి

యాత్మవిదుఁడయ్యునుండ, నఁచున్యవనిపతికి. ౬౪

1116

క. తనయుండు ధార్మిక్ తత్తముఁ, డనఁబడెడి భగీరథాఖ్యుఁ ♦ డంత జనించె

ఘన తేజఁడొ దిలీపుం, డొనరిచె బహుసత్కృతువుల ♦ నురుదక్షిణల. ౬౪

తే. విమలపథమున ముప్పదివేలవత్సరములు రాజ్యంబుసేసి, ధరావరుండు

సాగరుల నుద్ధరింపనా ♦ సరణిఁ గాన, కధికభింతామయవ్యాధి ♦ యావరింప.

చ. ట్టిపతి యాదిలీపుండు భగీరథు రాజుగఁజేసి తాను స్వా

ర్జితమగు పుణ్యకర్మమునఁ ♦ జెందెను స్వర్గము; నిట్లులా మహీ

పతిమృతుఁడైన దత్తనయఁపర్యుండు ట్టియమహానినాఁగ వి

శ్రుతుఁడయి ధార్మికుండగుచు ♦ శోభిలియున్ సుతహీనుఁడౌటచే. ౧౦౪

క. సంతతిఁ బడయఁగఁ దనదగు, స్వాంతంబునఁ దలచె సంత ♦ సమధిక తేజో

వంతుండాతఁడు రాజ్యము, సంతానము లేమి నునిచె ♦ సచివుల పైన. ౧౧

క. సురనదిఁ దెచ్చుటయందా, దరిమున గోకర్ణమనఁగఁ ♦ దనరు తుహినభూ

ధరపానమ్మన కరిగి ద,శరధాత్మజ ! దీర్ఘతపము ♦ సల్పె భక్తి. ౧౨ 1121

క. తన నాల్గుపార్శ్వముల నగ్నిని బ్రజ్వరిలంగఁజేసి ♦ నింగిని సూర్యుం

గనుచు విజితేంద్రియుఁ డూర్ధ్వనిహితబాహుండునయి తఁపంబొనరించె.

తే. ఒక్కమాసంబునందుఁ దా ♦ నొక్కపూటఁ

గుడుచుచుం బెక్కువేలేండ్లు ♦ ఘోరతపము

సలుపుచుండ సుప్రీతుఁడై ♦ సకలలోక

పతియు నీశ్వరుడౌ భగవంతుఁ డజాఁడు. ౧౩

1128

క. సురగణసమన్వితుండయి, సరసిజభవుఁ డరుగుదెంచి ♦ సాంద్రతపమున

నిరతుండైన భగీరథ, ధరణిశు మహాత్ముఁగాంచి ♦ తమి నిటుపలికె. ౧౪ 1124

సీ. ఓభగీరథ ! వై భవోన్నత, సువ్రతంబున నీవు చక్కఁగ ♦ ఘనతపంబు

చేసితి ప్రీతినిఁ ♦ జెందితి నీయెడ వరము వేడుమునాఁగఁ ♦ బరమనియతిఁ

దగు నాత్మతపమునఁ ♦ దనరెడు తేజంబు సాంపారవెల్లు నాఁతోఁగివిభుఁడు

భాగ్యరాశి నచించె ♦ భక్తి గృతాంజలియై పితామహుఁడౌట ♦ నట్టె నిల్చి

యోధగవంతుడౌ యొప్పుగ నేజేయు తపమునఁ బ్రీతచిత్తమున నలరు

ఆ. వాడవేని, నాతఁపంబునకున్ ఫల, మెద్దియెనఁ గల్గునేని సగర

తనయులెల్ల మత్కృతంబగు జలతర్పణమ్మనందు నటు వధిర్ము నిమ్ము. ౧౫

తే. వినుము నాకు ముత్తాతలావీరి భస్మ
మల్ల గంగాంబునంసి క్త * మయ్యేనేని
శాశ్వతంబయి తనరారు * స్వర్గమొందు

వారు వారెల్ల మఱియొక్క * వాంఛగలదు. ౧౯

1126

క. వనజజ ! యిత్వోక్తుకులం, బునఁ బుట్టిన నాకునిమ్ము * పుత్రైశ్వర్యం
బును మావంశము కృతం, గనఁ గూడదుగా స్వధర్మ * కలితంబగుట. ౨౦

క. వరఘిది రెండవదని యా, ధరణీశుఁడు పల్కుఁగాఁ బితామహుఁడు మనో
హరపద తాత్పర్యంబు మధురము శుభంబునగు వాక్కుతో నిట్లనియె.

క. ఓరాజ ! మహారథ ! నీ, కోరిక యిది ఫలయుతంబగు శుభమగునీ
కారయ నిత్వోక్తుకులో, ధారకుడవె యాదువీవు * తనయప్రాప్తి. ౨౨ 1129

చ. హిమగిరి దాపునం వనరు, * నీనది జ్యేష్ఠతనూజయాఁ జూచి !
హిమగిరికోధరారమణ ! * యీనదిఁ చాల్చి శివుండె శక్తుడఁ
బ్రమగగణాధిపుండగు కపర్దిని వేడుము గంగ, దేవలో
కమును ద్యజించి క్రిందఁబడు * కాలమునందగు దానియర్పణి. ౨౩ 1130

చ. ధరణి సహింపఁజాల దల * దానిధరింప శివుండు దక్క నిం
కొగుని సమర్థునిం గనఁగ * నోపనటంచు వచించి గంగతోఁ
నరుణి, యితండు వేడుతఱి * దప్పక వీని ననుగ్రహింపుమా !
నరవర ! పోయినత్తునని * నాకనురుద్ధుడై విరించియె.

1131

నలునది రెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౩-వ సర్గము.

—*— గం గా వ త ర ణ ము —*—

క. సురనదితో నరపతితో, సరసిజభవుఁ డిట్లు పలికి * స్వస్థలికేగ
ధరణి బాటనవ్రేలూనుచు, ధరణీశుఁడు నిలిచి చేసె * దపసుతిభక్తిన్. ౧

తే. (కరములను బైకిఁ జూపి నిర్గతనిజాశ్ర
యుఁడు నిరాలంబకుడయి వాఁయువు భుజించి

కదల కచ్చట స్థాణువుగతిని నిలిచి

రేయుఁ బవలును దపమొనరించె రాను !.)

1133

సీ. ఒకవత్సరం బిట్టు * లుగ్రతపంబును జేయ నబ్ధమునిం * శివుండు సర్వ
విశ్వవంద్యుండు తనవెలఁదిమిన్ననుగూడి వచ్చి రాజును గాంచి * పలికె నిట్లు
నరనాథ ! ముదమొందినాడ నీయె; నీకు హితమొనరించెన * హిమవద్ధి
తనయధౌ గంగను * దలధరియించెద నని శంకరుఁడు పల్కె * నంత మంచు

- తే. మలకుఁ దొలిపట్టి లోకసమస్కృతయగు
గంగ యప్పు మహాదూపకలితయగుచు
దుస్సహంబగు వేగంబు ♦ దోచ శుభ్ర
భవశిరస్సునఁ బడియె నభంబు నుండి. ౪౫ 1184
- చ. హరునిశిరంబునం బడుచు ♦ నప్పు తలంచె మనంబులోన నా
సురనది నన్నుఁ దాల్పఁదగు ♦ శూరులు లేరుగదా జగంబులఁ
హరుఁ డితఁ డట్టి కృత్యమున ♦ కల్లనఁ బూనెఁ బ్రవాహయుక్తిశం
కరుఁగొని యారసాతలముఁ ♦ గానఁగఁ జోయెద సత్వరంబుగఁ. ౫౪ 1185
- ఆ. త్రిణయనుండు సురనధీ గర్వము నెఱింగి
యాగ్రహించి దాని ♦ నాత్మశిరసు
నందె యడఁచ వలయు ♦ నవ్వలఁ బోనీక
యనుచు బుద్ధినెంచె ♦ నపుడు రామ !. ౬౪ 1186
- తే. పెనుజడలగుంపు గహ్వర ♦ మనఁగవెలయ
హిమగిరికి సామ్యమై పవిత్రము నయి తగు
శంకరుని మూర్ధమునఁ బుణ్యశైవలినీయఁ
బడియె దుర్భరవేగంబు ♦ పరిభవిల్ల. 2౪ 1187
- క. ధుని యది యెట్టి ప్రయత్నము, లొనరించియు శివశిరంబునుండి యిలఁ బడం
గను జాలకయు జటలగుంపుననే చిక్కునడి వెలికిఁ ♦ బోవఁగనైనఁ. ౮౪
- క. సామర్థ్యము లేకయె యో, రామా! యానదియు శివశిరంబుననే తా
వేమాటు తిరిగె వర్షస్తామము; రాజేంద్రుడచట ♦ సురశైవలినీ. ౯ 1189
- క. కనఁజాలక పరమతపం, బును బూనిన దానికిఁ శిశువుండెంతయు నె
వ్వునమున సంతోషంబును, గని బిందుసరంబునందు ♦ గంగను విడిచెఁ. ౧౦౪
- క. సరసిజభవ నిర్మితమగు, సరనది యద్దానియందు ♦ శంకరుఁ డపుడా
సురనది విడువఁగ నది యా, సరణిఁ సప్తాకృతులుగఁ ♦ జనియెఁ, రామా!.
- సీ. మంగళజలములై ♦ మంగళకరములౌ హ్లాదిని పావని ♦ యట్లై నలినీ
యనునివి మూఁడు తూర్పునఁ బ్రవహించెను శుభజలములగు చక్షువును సీత
సింధువునను మూఁడుచెలఁగి పశ్చిమదిక్కుగాఁబ్రవహించె; త్కాంతుఁడైన
యాభగీరథువెంట ♦ నరిగె నేడవదైన గంగ యారాజుని ♦ కమ్రుదిన్య
- తే. రథముపైఁ గూరుచుండి విఠరాజితమగు
కాంతి యలరారఁ దాముండుగాఁ జనంగ
గంగ యాతనివెనువెంటఁ ♦ గదలిపోయె
గగనముననుండి హరను స్తంభమునఁ బడుట. ౧౪౪ 1192
- క. హరునితలనుండి విశ్వం, భరకేతెంచుటయు నందువలనఁ గలుగు న

య్యురవడి బెడిదవుఁ జప్పుడు, పరఁగఁగఁ దజ్జలము భూమిపై వ్యాపించెఁ.

క. జలములతోఁ బడు మత్స్యం, బులచేఁ గూర్మములచేత ♦ మొసడుల, గుమిచే
నిల యన్ని జంతువులచే, నలరె నపుడు చిత్రభంగి ♦ సంత సురవరుల్. ౧౬౫

క. ముని యక్ష సిద్ధ గంధ, ర్వనికరమంబరమునుండి ♦ ఎనుధకు దిగు గం
గనుఁ జూచు కొతుకంబునఁ, జనుదెంచిరి యాత్మలందు ♦ సంభ్రమమలరఁ.

సీ. సంభ్రమంబులుమీఱఁ ♦ జనునగరములట్లు విపులవిమానముల్ ♦ వెలయహయము
లమలకుంజరసమూహములొప్పు నవానిపై నెక్కి యానదీ ♦ పతనతలము
నకు వచ్చి నిల్చిరి ♦ నై బాద్భుతోజస్సు లలర నత్సృతమమై చెలంగు
గంగాసతన మిప్పు ♦ గాంచనో, నత్యద్భుతంబుగనని దేవతాగణంబు

ఆ. లరుగుదెంచె వారియాభరిణప్రభ, లమిత తేజములును ♦ నపుడు వెలయ
మబ్బుచాటులేని ♦ మార్తాంశతము వెలుంగు భాతిగాఁ జెలంగె నపుడు.

చ. ఉరగర్షపాళినక్రతతి ♦ యొప్పుగ నందుఁ జలించుచుండ నం
బరము తటిత్కదంబమున ♦ వ్యాస్తముగాఁ ననరారుచుండె న
త్వరగతి వేయిమార్గములఁ ♦ బాటుప్రవాహములందుఁ బొల్పుపె
న్నరుగులు హంసముల్ వెలయ ♦ నూత్నశరస్థ నయ్య క్షిమీఱు న
ట్లరుదుగ నొప్పె నభ్రతల; ♦ మంత సురావగ, కొన్నితావులఁ. ౨౨౫ 1147

క. ఉరుతరజవమునఁ బరుగిడు, ధరిణీతల నునరురీతిఁ ♦ నగఁ గుటిలముగాఁ
బరఁగుఁ దద్యాగంబుల, ధరనుచుముగ నొప్పు నాయతంబుగ నిగుడుఁ. ౨౩

తే. తగ్గుభూములు గన్నఁ ♦ డిగ్గిపాటు

శిలలు తాఁకిన నెగుగు, మిఱ్ఱులగుతావు

లందు మెలమెల్లనం బోవు ♦ సరయనొక్క

విధముగాకది పాఠను ♦ వివిధగతులు. ౨౩౫

1149

ఆ. ఒక్కచోట నలిలముద్ధతి నూర్ధ్వము

ఖంబుగాఁగ నేగి ♦ కరుడులగుమి

గలుగు నీటితోడఁ ♦ గడఁగి మార్కొని మఱి

యొగసి క్రిందఁబడును ♦ సొగసుమీఱ. ౨౪౫

1150

క. సురపథమునుండి యీశ్వరు, శిరస్సునం దచటినుండి ♦ టీటపైఁ బడి యా
సురనది నలిమము నిర్మల, తరముగ గతకల్మషముగఁ ♦ దా భాసిల్లెఁ. ౨౫౫

క. సురగంధర్వమహర్షులు, ధరపై నివసించునరులు ♦ తత్త్వోయము శం
కరు శిరసునుండి బాటుటఁ, బరనుపవిత్రంబటంచుఁ ♦ బలుకుచు భక్తిఁ. ౨౬౫

సీ. స్పృశియించి రంతట ♦ నిలకు శాపంబున నంబరంబుననుండి ♦ యరుగుదెంచి
నట్టివారలు స్నానమాడి శాపమువీడి భానురతజ్జలఁనన్యర్పణునను

నిర్ధూతపాపులై ♦ నింగి త్రోవ మరల నీవీయలోకంబులఁ ♦ జెందిరట్లు
ను ప్రకాశంబగు ♦ సురనదీజలములఁ గని మోదమంది లోకంబు స్నాన

తే. కృత్యమును సల్పి యవగతఃక్లేశమగుచు

రహి దనరై; భగీరథఃరాజమాని

దివ్యరథమెక్కి తేజంబు ♦ దీటుకొనఁగ

ముందు చనుచుండ వెనువెంటఁబోయె గంగ. 3౦౫

1153

సీ. దేవర్షి గణములు ♦ దివిజరాక్షసదానవులును గంధర్వయఃక్షులును గిన్న
రులును మహారగఃములు నచ్చరలు నందతాభగీరథుని రథానుగ యగు
గంగను గనుఁగొని ♦ కడఁ బ్రీతులై వెంటఁ జనిరి; యారీతిని ♦ జలచరమ్మ
లరిగె; సరిచ్చేష్ఠయయి పాపబృందంబు నిర్మూలనముచేయు ♦ నేర్పుగలిగి

తే. దివ్యయశమునఁ గ్రాలు నాదివిజనదియు

నాభగీరథుఁ డెందెందు ♦ నరుగు దానుఁ

బోయె నాతని వెంబడి ♦ పోవు చోట

మార్గమున నొక్కచో మహామహిమఁగాంచి. 3౩౫

1154

క. అతిచిత్రకర్మకరణ నిరతుఁడై తగు జహ్నుమాని ♦ శ్రతువరమును స
న్ముతిఁ జేయుచుండ సురనది, యతివేగమ ముంచె దానినంతయుఁ గడఁకఁ.

ఆ. జహ్నుమాని యప్పు ♦ సరిదవలేపంబు, నెఱిఁగి కోపమడర ♦ నేపు మీఱ
దానిజలమునెల్లఁ ♦ ద్రాగె జిత్రతరంబు, గాఁగ నంత దివిజకాండ మెఱిఁగి.

సీ. అతివిస్తయంబున ♦ సన్నహాత్ముని మనుజవరేణ్యుఁ బూజించి ♦ శైవలినిని
సన్నహాత్ముని పుత్రి ♦ యగునట్లు కావింప నద్దానికాతఁడు ♦ హర్ష మొంది
పావనములు గాఁగఁ ♦ బరిగణింపంబడు చెవులనుండి నదిని ♦ సృష్టిచేసె
నద్దానిచే గంగ ♦ యయ్యె బాహ్నువి మఱి; జహ్నుపుత్రిక యనఁజగతిఁబరఁగె

ఆ. నంత దివిజగంగ ♦ యాభగీరథరథ, వరము ననుసరించి ♦ పాటి యతని
కార్యసిద్ధిఁ జేయఁగా సంద్రమును జేర, వచ్చెనపుడు బలి నివాసమునకు.

క. షీతిప్రతిహాని భగీరథుఁ, డతియత్నముమీఱ గంగ ♦ నటఁ గొని చని యా
షీతినున్న భస్మరాసిని, మతిభేదము నొంది చూచె; ♦ మానితనదియుఁ. ౪౦౫

తే. తనజలంబుల నుత్తమతరముల సగ

రక్షితీశ్వరసుతభస్మరాశిఁ దడిపె

దాస గతపాపులై శాశ్వతమగు స్వర్గ

మును గనంబోయిరెంతో సప్తదము మీఱ. ౪౦౫

1159

నలువదిమూడవ సర్గము సంపూర్ణము.

ఆ. నవఁడు వినునొ వానిఁ కల్లయిష్టంబులు, సిద్ధినొందు కీర్తి ఁ వృద్ధినొందు
నాయువెనఁగునఘములన్నియు నశియించు, రఘుకులాభివంధ్ర! రానుచంద్ర!.
నలువదినాలవసర్గము సంపూర్ణము.

౪౫-వ సర్గము.

— శిశు విశాలాపుర స్ఫూర్తంతము. శిశు —

చ. అని యిటు మానినల్కిన సహానుజుడౌ రఘువర్మ డాదృతిఁ
విని పరమాదృతంబుఁ గని ఁ వేడుకఁ బల్కె మునీంద్ర! నీవు చె
ప్పిన సురనిచ్చుగాగమనఁనృత్తము, సంస్రము ద్రవ్యి పెంచి రా
త్తనయులు గాంగనీరమున ఁ దానిని నింపుటయుఁ వివర్ణవివర్ణ. ౨ 1177

ఆ. అదృతంబు పుణ్యమతిపాననంబుగా, నలరుచున్నయని మహాత్మ! యనుచు
మునివచించినట్టి ఁ ఘనపుణ్యగాధలఁ, నలఁచుచుండ రేయి ఁ తగ గతించె. 3

చ. తెలతెల వేగినంత రణధీరుఁడు శత్రునిబర్హుండు నౌ
జలజనఖాన్దయుండువుడు ఁ సాంధ్యవిధుల్ నెఱవేర్చి యంత ని
ర్మలమతినొప్పు కౌశికుని ఁ మానినగుం గని యోతపోధనా!
యెలమి దగంగ మీరు వచియించినదంతయు వింటి శ్రద్ధతో. ౪౫ 1179

తే. అనుచుంబుగఁ ననరా రె ఁ నదియు దాని
వినుటచే నీనిశీధిని ఁ విమలమయ్యె
నట్టి గాధలవిని వాని ఁ నాత్మయందు
నెంచుచుండుట క్షణమట్టు ఁ లేగె రాత్రి. ౫౫ 1180

సీ. పుణ్యకర్తములను ఁ బౌటపార నొనరించినట్టి మానులకెక్క ఁ నర్తమగుచు
సుఖతరాస్తరణ, సంశోభితంబయి తగు నీయోజ మానీంద్ర! యిటకు మీరు
వచ్చుట నెఱిగి సంతోషముగ నిచ్చిన దిదె దీనిపై నెక్కి ఁ యెల్లనదుల
యందెక్కుడైన పుణ్యామరనది దీని దాటువసునుచు నస్తవశరభసుతుఁ

తే. డాడినంత మహాత్ముడౌ ఁ నతనిమాట
విని మహర్షుల భూపతి ఁ తనయయుగముఁ
గలిసి కౌశికుఁడప్పుడా ఁ గంగదాటి
దానియు త్తరతీరంబు ఁ గానఁబోయి. ౫౫ 1181

క. తనవెంట నదిని దాటిం, పను వచ్చిన మానివితతి ఁ బహుమానమునఁ
దనిపి మరలించి తీరం, బున నించుక గూరుచుండి ఁ పురి యొంపలరె. ౯

క. కనిరది విశాలయనుచే, నునఁదగు; నాపిదప మునివఁగుండు దశరథా
ననిపాలసుతులఁ దోడ్కొని, చనియె నత్వరముగా, విశాలాపురికి. ౯౫

క. సురపురికి దుల్యము మనోహరమునునై యెసంగు, నగరముది; యంత ధరా
వరసుతుఁడు ప్రాజ్ఞుఁ డమ్ముని, సురపతిఁగని చేతుల్లాగ్గి ♦ శుభతమభణితః. ౧౦౫

తే. పలికె మానీంద్ర! యాదివ్యభివృద్ధినంపు
మహిమ యెయ్యది, యేరాజునండనుండు
దీనినిప్పుడు పాలించు ? ♦ వానియన్వ
యం బడెయ్యది ? విన మోదఁమలరె నాకు. ౧౨

1185

క. వినిపింపు, నీకు శుభమగు, నన విని యవ్మానివహ్యఁ ♦ డానగరపురా
తనవృత్తాంతముఁ జెప్పం, గను బూనివచించె; నగరఁకథ నిక వినుమా !. ౧౩

ఆ. ఇందు జరగినట్టి ♦ వృత్తాంతమును మఱి
దానికనుగుణముగఁ ♦ దగినయింద్రు
చరితఁ డెల్పువాడఁ ♦ బరమశుభంబగు
నింక వినుము మున్ను ♦ కృతయుగమున. ౧౪

1187

క. దితిసుతులతిబలవంతు, ల,దితిసుతులతిధార్మికులును ♦ ధీరులు బలసం
యుతులు నయిరంతవారల, మతులం దొకయాహతోఁచెఁమహితగుణమణి!.

క. మనకెల్ల ముదిమి రోగని, ధనములు లేకుండుటెట్లా ? ♦ తగనట్టి విధం
బున నుండవలయునని చింతనసేయఁగ మార్గమొందు ♦ తనరె విధిగతిః. ౧౬౫

ఆ. పాలకడలిఁ జిలికి ♦ భానమానామృత
మును గ్రహింపవలయు ♦ ననెడు నూహ
మనములందుఁ దోఁపఁ ♦ గను వారలద్రాని
నిశ్చయించి కార్యనిరతి మెఱయ. ౧౭

1190

తే. అమితతేజులు గావున ♦ నహిపతియగు
వాసుకినిఁ జిల్కుత్రాడుగ ♦ భాసురమగు

—అతిపాలసముద్రమును వధించుట. అతి—

మందరాద్రిని గవ్వము ♦ మాడ్కిఁ జేసి
పాలకడలిని జిల్కిర ♦ వ్వారలెమి. ౧౮

1191

సీ. (వేయవర్షములంతఁ ♦ బోయిన వాసుకి శిరములు చాల భీకరగతిఁ దగు
విషములఁ గ్రక్కుచు ♦ వెసఁ గొండశిలలను గోఱలఁ గరువంగఁగొండతాలు
జ్వలనసంకాశమై ♦ వెలయు హాలాహల విషమయి యెసఁగె నఁవిషముచేత
మనుజుమరాసురఁమండిత జగమెల్ల దహియింపఁ బడియె సంఘత సురలెల్ల

తే. నమ్మహాదేవుఁ బశుపతి ♦ నాదిదేవు
శంకరుని రుద్రుఁ గనఁబోయి ♦ శరణు జొచ్చి
కావవే! కావవే! మమ్ము ♦ కరుణ ననుచుఁ
బ్రస్తుతింపఁగ దేవాధిపతియగు పోరి.

1192

చ. కరముల శంఖచక్రములు ♦ గ్రాల నటం బొడనూపి పల్కె, నుం
దరమగు నుస్మితం బొలయ ♦ నాకవరేణ్య! త్రిశూలి! నీవు ని
ర్వరగణమందు నాద్యుడవు ♦ సర్వసుపద్యులు పాలసంద్రముం
దరువంగఁ దొల్తఁ గల్గినది ♦ తావకమై తగుఁగాదె గావునన్.

1193

తే. అగ్రపూజగ నెంచి యీహాలహలము
నెమ్మి గ్రహియింపుమా! దేవనికరమందు
నగ్రజుడవౌట దేవేశ! ♦ యనుచు నచట
హరి యదృశ్యతనొందె సయ్యవసరమున.

1194

చ. హరిహయముఖ్యులెల్ల భయమందుటఁ జూచి రమేశువాక్యమున్
వరుసఁ జలంచి యప్పు భగవంతుఁడు హాలహలంబునున్ భయం
కరము సుధారసంబువలె ♦ గ్రన్నన లోఁగొని, వారి వీడి శం
కరుఁడు యథేచ్ఛగా నరిగె ♦ గ్రమ్మట దేవతలెల్ల నంబుధిన్.

1195

చ. చిలుకుచునుండ మంథరము ♦ చెందె సధోభువనంబు దేవతా
వళి మధుసూదనుం నలచి ♦ భక్తినుతించెను భూతరాశికి
జలరుహనేత్ర! నీవెగతి ♦ సర్వసుచర్యులకీవె దిక్కు నాఁ
బలుకఁగ నేల మమ్మెలమిఁ ♦ బర్వంగఁ, గావవె కొండనెత్తవే.

1196

చ. పనియిది దుర్లభంబగుట ♦ భద్రభూజాబలసార! నీవు ద
క్క నొరుఁడు శక్తుఁడే, యనినఁ ♦ గాంచనచేలుఁడు కామతాన్మటిం
గొని తనవీపునన్ నిలిపి ♦ ఖోచిధరంబును, ఖీరనీఁధిన్
నవరంగఁ బవ్వలించె మఱి ♦ దానవవైరి మహీధరాగ్రమున్.

1197

తే. హస్తతలమున ధరియించి ♦ యనురవరుల
నడుమ నిలువంగఁబడి గిరినాయకుని ద
గంగఁ దరువంగఁ జొచ్చె లోకమయుఁడౌట
నాటఁగా దేవతలు ముదఁమంది చూడఁ.)

1198

~*~ ధన్వంతరి పుట్టుట. ~*~

సీ. అబ్బంబులొక్క సహస్రంబు గడువంగ దండకమండులు ♦ ధారియగుచుఁ
దొలుత ధన్వంతరి ♦ తోచె నవ్వలరూప మలరారు నచ్చరల్ ♦ గలిగి రమసు
లంబువుఁ జలుకుట ♦ సలరురసంబును దానినుండియె వనితలు జనించి
రట్లుగావున నె యాఁయంగన లప్పురసలటంచు బరిగిరి ♦ చాగుకాంతిఁ

తే. గ్రాలువా రఱువదికోట్లు ♦ గా గణింపఁ
బడిరి; తత్పరిచారికల్ ♦ వరుస నింద
ఱించు లెక్కింపఁదరమానె ♦ యప్పురసలు
తనుకుఁ బతయెవ్వఁడగునని ♦ తా రరియమి. ౨౧౫

1199

క. సురదానవులందెవరా, తరుణుల గ్రహియింపరైరి ♦ దాననె వారిల్
 పరగిరి సాధారణలనఁ, దరువాత౯ వరుణపుత్రి ♦ తాఁ దోఁతెంచెన్. ౨౨౪
 తే. భాగ్యశాలిని యానారి ♦ వారుణి యనఁ
 గడలినుండియె యట వెలువడి గ్రహించు
 వారలెవ్వరొ ? తనునని ♦ వరుస నరసె
 గాని దితిజులు గ్రహియింప ♦ మానిరంత. ౨౩౪ 1201

క. వారుణి, ననిందిత నగుర, వారముమాత్రము గ్రహించె ♦ వారుణిఁ గొనమిన్
 బేరొంది రనుచు, లన దివి, జారులు; సురవైరి యమరు ♦ లద్దానిఁ గొనన్. ౨౪౪
 చ. సుర గ్రహియింప సంతదివిజుల్ పులకాంచితదేహులొచు ని
 ర్భరమగు నచ్చుదంబుఁ గని ♦ భాసిలి రాదటఁ గొస్తుభంబునాఁ
 బరఁగెడురత్ననుంత నరఃపాలకుమారక ! యుత్తమామృతం
 బరుదుగఁ బుట్టె సంప్రమున ♦ నశ్వనరంబునయింపె ముందుగన్. ౨౬ 1203

తే. ఖ్యాతినది నొందె నుచ్చైశ్రృతివాఖ్య రామ !
 యన్యుతమునకయి పోరాడి ♦ యమరదనుజ
 వంశములు పెక్కుమడిసి, దేవతలు మీఱి
 దానవులఁ ద్రుంచి వైచిరి ♦ దారుణగతి. ౨౭ 1204

చ. దనుజులు స్వీయమా బలముదారత నొందఁగ రాక్షసోత్కరం
 బు నొకటిగాఁగఁ గూడ జగఃముల్ వెతఁజెందఁగఁ జేయుయధ్ధమ
 య్యెను బహుఘోరరీతి నపుడై ప్రళయంబగు నట్టులొటయున్
 దనుజనిషాదనుండు బలఃసర్పసమగ్రుండు చక్రి యంతటన్. ౨౮ 1205

క. జగముల మోహింపఁగఁ జేయఁగఁజాలిన మాయఁబూనియట మోహినినాఁ
 దగు నాయంబున నద్దను, జగణంబుననుండి సుధను ♦ సరగ గ్రహించెన్. ౨౯
 తే. అక్షయుండు పురుషోత్తముం ♦ డాదివిష్ణు
 వతిబలుండంత నెదిరించిఁనట్టి యసురు
 లను నడచి తను శరణుసొచ్చిన దివిజుల
 బలసమగ్రులఁ గావించె ♦ భవ్యకరుణ. ౩౦ 1207

క. దనుజామర యుద్ధంబపు, డనూనభయదంబు వెలయ ♦ సమరులు శౌర్యం
 బునఁ బోలిచి దితితనూజా,తనిచయమును ద్రుంచి రవలఁ ♦ దమి నింద్రుండున్. ౩౧

తే. దితితనూజులఁ దునిమి ముదితొండయి ముని
 సంఘచారణగణసుధాసహితముగను
 నలరి లోకవ్రజంబు సహార్యశౌర్య
 మమరఁ బాలించెఁ బరమేశు ♦ నాదృతిఁ గని. 1209

నలువదియైదవ సర్గము సంపూర్ణము.

రఽ-వ సర్గము.

—ॐ పుత్రశోకాతురయైన దితి తపంబు చేయుట. ॐ—

- క. తనకొడుకు లీగతిని మృతిఁ గనుటకుఁ బరితాపమంది ♦ కశ్యపుమారీ
చుని దితి, తనభర్తను గనియనియెను, భగవంత ! నీదుఃఖాత్మజులెల్లఁ ౧
- క. బలసుధికముగం దనరుట,వలన మదీయాత్మభవుల ♦ వధియించిరి ను
మిల హతపుత్రికనైతిని, గలుషహారా ! యింక దీర్ఘకాలతపమ్ముఁ. ౧౫ 1211
- చ. ఒనరిచి దానిపెంపున సముజ్జ్వలతేజుని నింద్రహంతయా
తనయునిఁ బొందఁగోరెదను ♦ ధర్మవిదుత్తమ ! యట్టినే దపం
బును సలుపంగఁబూనెనను; ♦ బుత్తుని శక్తుని జంపఁజాలిలో
కనికరనాయకుండునయి ♦ గ్రాలెడువాని నొనంగఁగాఁదగున్. 3 1212
- తే. [మఱియు నాతనుజాతుఁడు ♦ మహితచాపుఁ
డతిబలుండును నాస్థితిఁనంతయు నెఱిఁ
గి సమవర్షియునై క్షిర్తి ♦ నెనఁగువాఁడు
గావలయు నట్టివానిని ♦ గరుణ నిమ్ము.] 1213
- క. అందులకై తపమొనరిచె,వం దగ నిమ్మా ! యనుజ్ఞ ♦ దయమెయి ననునా
నుందరి పలుకులకు మరీచిం దండ్రి యనెడు మానిశీతకరుఁడెవన్. 3౫ 1214
- క. అలరుచుఁ గాశ్యపుఁ డిట్లని, పలికె మహాతేజుఁ డపుడఁపరిమితదుఃఖా
కులయైన దితినిఁ గని యో, లలనా ' నీకోరిక నఫలంబగుఁ జుమ్మి'. ౪ 1215
- తే. నీకు శుభమగుఁ దపమె పెండ్నిధిగ నెంచి
నుతుఁడు ప్రభవిల్లునందాఁక ♦ శుచిగ నుండు
మట్టులుండిన సనిని శక్త్రాంతకుఁడగు
తనయుఁ గనుదువు; వేయివత్సరము లిట్లు. ౫ 1216
- మ. పరిశుద్ధిం దనరారి యుండుదువ, యేఁ ♦ బద్మాక్షి ! లోకత్రాణ
వరుఁడో పుత్రుఁడు గల్గు నస్తవనుకంఠంబన్ నీకునంచాడి, ని
ర్భరతేజుం డపుడాత్మహస్తమున, భార్యాదేహముం దాఁకి దుః
ఖరతిం బొందిన చిత్త మూఱిడిలఁగాఁ ♦ గాంతోదరంబంటుచున్. ౬౫ 1217
- తే. ఊఱడించుచు నల్లన ♦ నురుశుభమ్ము
నీకుఁ బ్రాపించునని పల్కి ♦ నిజతపోవ
నంబునకుఁ బోయె, భర్త వఱంబొసంగి
చనఁగ దితియును బరమహర్షమ్మునొంది ౭౫ 1218
- సీ. తనయుఁ గాంచెడువేడ్కఁదనర విశాలాఖ్యపురికిఁ బూర్వస్థానముగఁ జెలంగు
చున్న కుశస్థవనోన్నతస్థానంబుఁ జేరి తీవ్రతపంబు ♦ చేసె; దితియుఁ

దపమిట్లు సల్ప శత్రుక్రతుఁడు వినయాద్యమలగుణంబుల ♦ సతిశయిల్లి
పరిచర్యయొనరించె ♦ ఫలమూలకుశసమిజ్జలముల మఱియును♦జ్వలను నింక

తే. నెద్ది యాదితికోరున♦వెల్లెఁ దెచ్చి

యొనఁగుచు నొడలు పినుకుచు ♦ నురుతరశ్ర

మముఁ దొలంగించుసట్టి వీధనలు వినరు

చును మఱియుఁ బెక్కుపరిచర్యలను నొనర్చె. ౧౦౫

1219

క. ఏకాలమ్మన నాదితి, యేకార్యము సేయఁబనుచు ♦ నింద్రుండపుడే

యాకృత్యము నెఱవేర్చుచు, నీకరణిన్ సేవచేసి ♦ నెంతయు శ్రద్ధ. ౧౧

ఆ. వేయినత్పరములు ♦ వెలసెను బదియేండ్లు

కొఱఁతఁగాఁగ నపుడు ♦ కోమలాంగి

యింద్రు సేవనెంచి ♦ యెంతయుఁ బ్రీతయై

పలికె గపటహీనభాషణముల. ౧౨

1221

చ. తనయుఁడు వేయివర్షములు ♦ దాఁటఁగఁ గల్గునటంచు నాదుప్రా

ర్థనమునఁ బ్రీతుఁడై త్రిదశఁగాజ ! భవజ్ఞనకుండు నాకు ని

చ్చెను వరమాకుమారుఁగనఁ ♦ జేయుచు నుండుఁ దపంబు నేను నిం

కను బదియేండ్లు తక్కువఁగఁ ♦ గన్నడుచున్నవి వీరనత్తమా!. ౧౩౫

1222

తే. భద్రమగు నీకు నింద్ర ! యాపదియుఁ జెల్లె

నేని సోదరుఁ జూచెద ♦ వెల్లకాల

మతఁడు నిన్నుజయింపఁగ ♦ నాన్మనెంచు

నతని నొడఁబఱచెదను నీకై కుమార!. ౧౪

1౨23

ఉ. వైరముఁబాసి నాకొడుకు, ♦ వాసవ ! నీపయి భ్రాతృమైత్రిఁ బెం

పారఁగఁ గూడియుండుగతి ♦ నావృత్తిఁజేసెదఁ జింతఁబాసి నా

కూరిమిపుత్రు నాతనిని ♦ గూడి జగత్రయిగెల్చి తజ్జయౌ

దారఫలంబు నీవతి ము♦దంబునఁ బొందుదువంచు వేడ్కతో. ౧౫

1224

తే. పలికె నాతనిసేవచే ♦ లలన మఱచి

యంత, నాదితి గగనమధ్యంబునందు

భాస్కరుఁడు వెల్ల నిద్ర లోఁబఱుచ నపుడు

తలనునుపఁ దగుచోటఁ బాదములు చేర్చి. ౧౬

1225

సీ. శయనించె నిట్టులాచాన, శీర్షసలిఁ బాదములను నిల్చి ♦ పాదయుగము

నునుపఁగాఁ దగుచోటను త్తమమూర్ధజంబులనుంచి నిద్రించు♦పౌలఁతిఁగాంచి

యశుచి యకాట నెఱింగి ♦ యమరేశుఁడీ దితి గర్వించినదటంచుఁగడఁగి నవ్వి

తనవైరి వధియింప ♦ ననువగు సమయము దొరకె నటంచుబ్బి ♦ తరుణి దేహ

తే. వివరమును జూచ్చి ధైర్యంబు ♦ వెలయ గర్భ

మేడు తునకలుగాఁ దెగఁనేసి రామ !

దిశల నాల్గింటి నిచ్చమైఁ ♦ దిరుగవలయు

నీకు శుభమగుఁగాక యోపాకవైరి. ౬

1238

క. “మారుడ” యని యప్పుడు బల, వైరీ! నీవనుటచేత ♦ వారు జగములఁ
మారుతు, లను విఖ్యాతిఁ, గారవమునఁ గాంతురనుచుఁ ♦ గాంతవచింపఁ.

క. బలసూదనుఁడు పురందరుఁ, డలగుచు దితిపల్కినట్టి ♦ యమ్మాటల, కం
జలి చేసి పల్కె నీదగు, పలుకు ప్రకారంబె యగును ♦ బద్ధతులెల్లఁ. ౮ 1239

క. అనుమానము లే దించుక,యును నీకొడుకులు సురత్వమొంది తిరుగు వా
రనయము నీకు శుభంబగు, నని వారిటులాతపోవఁనాంతరమందుఁ. ౯ 1236

ఆ. నిశ్చయంబుచేసి ♦ నెమ్మిఁ గృతాన్తులై
యాత్మసరము నొంది ♦ రనుచు వింటి
మెచటఁ దావనించి ♦ యింద్రుండు తపమును
జేయు దితికి సేనఁచేసె మున్ను. ౧౦

1237

క. తనరారు దేశమది యిదె?, వినవయ్యా రానుచంద్ర! ♦ విషయంబున నిం
దును బొల్చు రాజఁశక్తి, మ్మును దెల్పెగ మీగులమునఁ ♦ బూగువొండగుచుఁ.

తే. యశమునం దగు నిత్యైకుఁబురై నతని
యంగనయగు నలంబునఁయందుఁ బరమ
ధార్మికుండు విశాలాఖ్య ♦ తనయుఁ డలరై
నతఁడె నిర్మించె నీవిశాఁలాఖ్యపురము. ౧౧

1239

సీ. అతనికిఁ గల్గె మఁహాబలుండగు హేమచంద్రుఁ డాతనికి సుఁచంద్రుఁ డలరై
నతనికి ధూమ్రాశ్వఁడనునుతుండు నయించె, నతనికిన్మంజయుంఁడాత్మజుండు
వానికి శ్రీప్రతాపంబులుగల సహదేవుండు తనయుఁడై ♦ తేజరిల్లె
వానికిఁ గొడుకయ్యెఁబరమధార్మికుఁడయి యుండు శాశ్వతఁడయ్యనఘమతికిఁ

తే. దేజమున నొప్పి శౌర్యంబు ♦ దేజరిల్లె
నలగుచున్నట్టి సోమనఁత్రాహ్వయుండు
కలిగె; గాకుత్స్థుఁ డతనికిఁ ♦ గలిగె నతని
తనయుఁడైనట్టి సుమతి ప్రతాపశాలి ౧౬

1240

క. సురసంఘప్రతిమానుం, డరాతి దుర్జయుఁడు నౌచు ♦ నచువొందగ నీ
పురమున వసించుచున్నాఁ, కరయుఁగ నీసమయమందు ♦ నమలగుణాధ్యా!

సీ. ఇత్యైకులమున ♦ నిపుడు పేర్కొనినట్టి వీరలే ప్రఖ్యాతి ♦ వెలయువార
లాయని సందియఁమందకు మిత్యైకుకరుణవిశాలానఁగరమునకధి
పతులైన నరసతి ♦ పరులెల్ల దీక్షాయు రతిశౌర్యములు వెలఁయంగఁ బరమ
ధార్మికులయి మహాత్మ్యంబునఁ జేలువారు చుందురీ రాత్రియిండుండుదముసు

- క. తామందఱు సిద్ధాశ్రమ, సీమన్ నివసించుటయుఁ బ్రసన్నముఖము, ను
ద్దామపరాక్రమమొప్పుఁగఁ,దామై చెఱుపంగఁదోఁచు ♦ ననుజుల లీలన్. 2
- క. తునుముట జనకునియాగముఁ, గనఁజోవుట మొదలుగాఁగఁ ♦ గలవృత్తాంతం
బును విడువకుండఁ జెప్పిన, మునిపల్కుల నాలకించి ♦ భూమిశ్వరుఁడున్. 2౪
- మ. పరమోత్సాహము మీఱఁగా విధిగతిం ♦ బ్రాప్తించి నట్లామహీ
వరసత్సనుల భూరిబాహుబలులన్ ♦ భవ్యాతిథేయాస్థులన్
బరమాభ్యాగతులన్ యథావిధిగ నొప్పుం బూజఁ గావించెదా
శరభుల్ భూవతిపూజలంగొని తమిన్త్రంబుచ్చిరందాదృతిన్. ౯ 1252
- చ. మునిపతితోడ రాఘవులు ♦ భూవతియింటను రేయిబుచ్చి వేఁ
గిన మిథిలాపురిగమనఁకృత్యమునం దమిమీఱఁ బోయి రం
త నిఖిలమాచులా దశరథప్రియనూనుల కర్హపూజచే
సిన సుమతిన్ నుతించి మదిఁ ♦ జెందినసంతసమొప్పు నంతటన్. ౧౦ 1253
- క. జనకునిపురమును శుభకర,మును మిథిలను గాంచి దానిఁ ♦ బొగడిరి మేల్తే
లని రాముఁడు మిథిలకు దాపునఁ దగు వని నాశ్రమంబుఁ ♦ బూర్వితరంబున్.
- తే. రమ్యమై నిర్జనంబయి ♦ రాజలంగఁ
గాంచి గాఢేయుతో మానికాంత!, శ్రీన
మృద్ధి గలయిది యాశ్రమమే యనఁదగి
యున్న, దిటలేదు మాసింగిద్దు ♦ లున్నజాడ. ౧౨ 1255
- క. ఏమిది యిట్లుండుట మను,పే, మునియాశ్రమమొ యిద్దియే వినఁకలఁతున్
నామహితవాక్యకుశలం, నా మునిపతి భూరి జేజాఁ ♦ డపుడిటువలికెన్. ౧3౪
- తే. సంతసంబయ్యె రాసు! యాశ్రమమిదెవరి
దో? మహాత్ముఁడెవఁడు కోపోగ్రుఁడగుచు
దీని శపియించెనో దీనిఁ తెఱఁగ దెల్ల
నున్నహపున వచియింతు ♦ నోకుమార!. ౧౪౪ 1257
- క. మునుపిద్ది మహాత్ముండై, మునినాయకుండైన గౌతముని యాశ్రమమో
యనఁఘా! దివ్యంబై యిది, తనరాగుట దేవపూజితంబగుఁ జున్దిగా!. ౧౫౪
- క. అమలయశుండగు నాగౌతముఁ డిందు నహల్యఁగూడి ♦ తపమొనరిచె న
బ్రహ్మ లెన్నెన్నియొ యాతఁటి, నను రేకుఁడు మానిలేని ♦ యవనఁటిఁగి తగన్.
- క. మునివేషంబును దాలించి, చని యందు నహల్యఁ జూచి ♦ చపలాక్షీ! కా
మనిబద్ధచిత్తులగు వా, రినియము క్రీడించుచుందు ♦ రాత్నేచ్ఛమెయిన్. ౧౬౪
- క. ఋతుకాలనియమమును సన్నుతిఁ జూడరు బ్రహ్మ నిన్ను ♦ మదిఁగోరి చను
త్సృతిఁ జూపి సృష్టిచేసె; ను,దతి! నీతో సంగమంబుఁ ♦ దమిఁ జేయంగన్.

ఆ. మదిని గోరినాడ ♦ మహిళామణీ! రతి
యొకటె వాంఛ నాకు ♦ నొప్పు బుత్ర
వాంఛలేదు నిజము ♦ సంచాస్యమధ్యమా!
యని సహస్ర సయను ♦ డలింపలుక. ౧౮౫

1262

చ. నునమున నిట్టులెంచె సతి ♦ మానివరుండిటు వేడడెన్నడు
గనుక నొరుండె యా నితడు ♦ కామవిమోహితుడై సురేశుడొ
య్యన ననుగోరుచుంట దెలియంబడి యుండెనుగాదె యిప్పుడీ
తని మునినాథువేషమును ♦ దాల్చిన యింద్రునిగాఁ దలంపనొ. ౧౯

1268

చ. అని యిటులా యహల్యనుది ♦ యందు వినిశ్చయ మొప్పుజేసి యా
తనిపయ నున్న ప్రేమమెయి ♦ దద్దితముం దగఁ దీర్చె దుష్టబు
ద్ధినిగొని; యంత, వాంఛితము ♦ తీరఁ గృతార్థత నొందు సంతరా
త్మను సురవస్యఁ గాంచి వనితామణి యివ్వధిఁ బల్కె నేర్పునన్. ౨౦

1264

ఆ. నేఁ గృతార్థనైతి ♦ నిర్దేశ్యర! ప్రభూ! జాగునేయకిచట ♦ వేగపొమ్ము
మానదుండవీవు ♦ కాన నిన్నును నన్ను, నెపుడు కావవలయు ♦ నిట నిలువకు.

చ. అనుచు సహల్య పల్క నమఃరాధిపుడెంతయు నవ్వె యోనితం
బిని! పరితుష్టి నొందితిని ♦ వేగమ వచ్చినదారిఁ బోయెన్
మనమున శంక మానుచుని ♦ మానిని యూఱడఁ బల్కి నాతిహో
మనసిజుకేళిఁ దేలి యింక ♦ మానివరుం డరుడెంచునేమొకో? ౨౧

1266

తే. అనుచు ననుమానమొంది భయంబు గదురఁ
బదయుగము తొట్టుపడఁగ, జవంబు మీఱఁ
బర్ణశాలను దానిని ♦ వదిలి వెడలె
నింద్రుఁ డీరీతి వెడల, మానీంద్రుఁ డిపుడు. ౨౩

1267

సీ. పుణ్యతీర్థోదకంబులు స్నానమొనరించి సమిధల దర్బల ♦ సంగ్రహించి
ప్రజ్వలజ్వలనుని ♦ పగిది వెలంగుచు భూరితపోబలంబునఁ బొదలుచు
ద్రిశదదాసపులచే ♦ నెదిరింపఁగారాక యప్రతిమప్రభావాధికుడయి
తనరు గౌతమమునితల్లజుం డాశ్రమమును బ్రవేశింపంగఁ ♦ గని సురేశుఁ

ఆ. డతిభయంబునొంది ♦ యందమ్ముతప్పిన, మోముతోడనుండ ♦ మునివరుండు
తనదు రూపమొంది ♦ శగనిఁజిజ్ఞాసి, నట్టి యమరనాథు ♦ నచటఁ గాంచి.

క. శీలమె యాభరణముగాఁ, గ్రాలెడు గౌతముండు రోషకలితుండయి యో
బాలిశ నాహుఃస్వం, దాలించి చేసితివె చేయఁగగనట్టి పనిన్. ౨౪

1269

తే. కాన నీయండకోశంబు ♦ కడువడిఁ బడు
గాక యని శాపమిడె మునికాంతుఁ డిట్లు

కోపమునఁ బల్కు శక్రాండకోశమవుడె
సృష్టిపైఁబడె నిట్లు శశిపించి యతని. ౨౮౫

1270

తే. అన్యుహాత్తుండు శపియించె ♦ నతిశనిట్లు
పెక్కు వేలేండ్లు నివసింపు ♦ మిక్కిడఁ బవ
మాను భక్షించుచుచు భూతమండలమున
కగపడక భస్మరాశి శయ్యగఁ నగంగ. 3౦

1271

సీ. ఆహారములులేక ♦ యధిక తాపంబున నీయాశ్రమమునందె ♦ యింకనిలువు
మరిదుర్లయుండెన ♦ యట్టి శ్రీరాఘవుం డతిఘోరమైన యీయడవికెపుడు
వచ్చునోయపుడు తఁగ్గవ్యపాదపరాగ సంపర్కమున గతఁశాపవగుచుఁ
బరిశుద్ధవాదవు ♦ పరమాత్మనాతని నాతిభేయంబున ♦ నలరఁజేసి

తే. యంతలోభమోహంబుల ♦ నవల దోలి
నాదుచెంగటఁ నమిమీఱ ♦ నీదుతనువుఁ
దాల్తువని దుష్టచారిణి ♦ దనదుభార్యఁ
నిట్టి శాపంబునకును ముక్తిని వచించి. 33

1272

తే. అన్యుహాతేజుఁడీ యాశ్రమావాని విడ, నాడి చారణనిద్ధనంఁతతిని పేవి
తము పవిత్రము నై తగుఁహిమవదద్రి, శిఖరమునను దిపంబును జేయుచుండు.
నలువదియెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౯-వ సర్గము.

అశ్రులముఁ డహల్యకు శాపవిముక్తి ననుగ్రహించుట. అశ్రు-

చ. శతసుఖుండండకోశమట ♦ జాతీ ధరంబడ నంతమోము దీ
నతఁ గన నగ్నిముఖ్యులగు ♦ నాకులఁ జారణులకొ మహామాని
ప్రతీతిని గాంచి పల్కెను సుఁపరిపదంబుల నొప్పుఁ గూల్పఁ దీ
వ్రతపము గౌతముండు మునిఁపర్యుండు చేయుచునుండ నేనునుక. ౧౫

1274

క. అతనికిఁ గోపముఁ బుట్టించి తపస్సును గూల్పఁబూని ♦ చేసితి దానికొ
హితమిద్ది కాదె? నిర్జర, తతికామునిఁ దీవ్రమా క్రుధ్ధకొ శపియించెకొ. ౨

తే. దానవిగతాండకోశుండ ♦ నేను నైతి
నాయహల్యను శపియించి ♦ యంతవిడిచె
మమ్ము శపియించుటంజేసి ♦ మానితపము
తగ్గఁగాన హరించితిఁ ♦ దపసితపము. 3

1276

చ. సురవరులార ! మానిగణ ♦ శోభితచారణులార ! మీరలే
తరుణమునందు నిర్జరహితంబును జేసిన నాకు ముష్కములే

- మరలను గల్గఁజేయుఁడని ♦ మాటికిమాటికి వేడుచున్న ని
ర్జరపతిపల్కులన్ విని సుధరల్ శుచిముఖులు ప్రేమమీఱఁగన్. ౮౪ 1277
- క. మరుదోఘముతోడం బిత్తు, వరులుండెడు చోటికరి ♦ వల్కిరి నై శాన్తి
నరముఖము గాఁగ మీక,ధ్వరభాగార్థంబజంబు ♦ తనరాకుఁ గదా. ౫ 1278
- క. దానికి ముక్కుములున్నవి, గునిర్జరవిభునకవి ♦ యిప్పుడు నశించెన్
గాన నజముష్కములఁ గొని,వే నిర్జరపతికి నిండు ♦ పితృనరులారా!. ౬ 1279
- క. గతముష్కమైన మేషం, బలిశయనంతుష్టినియ్య ♦ నౌ మీకు మహా
మతులారా! వినుఁడీ సన్నతి గతముష్కనుగు మేషమాంసము భక్తి. ౬౪
- తే. మనుజు లెవ్వార లధ్వరమునను మాకుఁ
బ్రీతిగా నిత్తురో దానఁ ♦ బ్రీతి తృప్తు
లమరునట్లుగ మీకుఁజేయంగఁ గలరు
గాన నజముష్కముల నియ్యఁగాఁ నగునన. ౭ 1281
- చ. జ్వలనముఖామరో క్తులను ♦ సంతసమొప్పుఁగ నాలకించి వా
రలు గుమిగూడి యూపమున ♦ రంజిలఁ గట్టిన మేషముష్కముల్
చెలఁగుచు లాగి యింద్రునకుఁ ♦ జేర్చిరి రామ! తదాదిగా మఖం
బులఁ గనవచ్చి యప్పితృనమాహము భాగము లందువేళలన్. ౮ 1282
- తే. తమకు నర్పింపఁబడెడి యితరములైన
మేషములు దామొసంగిన ♦ మేషమునకు
సదృశమా వాఁడబుట్టుట ♦ సంతసమున
నండకోశంబులను మాని ♦ యనుభవింతు. ౯౪ 1283
- సీ. ముష్కసహిత మేషమునిచ్చువారికి నిచ్చుఫలంబుల ♦ నియ్యఁబూని
రంతను రేశ్వరుం ♦ డజవృషుండయ్యె గౌతమమునివరాఖండతీవ్ర
తరతశ్శక్తిఁ నదాప్రభృతిగ, మహా, తేజ! రాఘవ! మహీ! దేవ మాని
పుణ్యకర్తంబులఁ ♦ బాలుపారఁజేసినవాడు గౌతముఁడట్టి ♦ వాని యాశ్ర
- తే. మముచు జూడఁగ రిప్పు సమానరూప, మలర దేవదనితవలె ♦ నమరుచున్న
భాగ్యవతి నీయహల్యశాపంబునుండి, యుద్ధరింపుము నీరాక ♦ నొప్పు గోరి.
- చ. అతివయసిందె యున్నదన ♦ నమ్మనిపల్కులనాలకించి యా
దృతిఁ దనసోదరుండు చను♦దేరఁగఁ గౌశికువెంటనేగి యా
క్షీతిసురు నాశ్రమస్థలిని ♦ జేరి యహల్యను గాంచె నందు నా
సతియుఁ నబోమహత్వమునఁ ♦ జక్కని తేజమునన్ వెలుంగుచున్. ౧౩ 1285
- క. మనుజులు త్రిదశపూహము, దనుజులు తనుడాయఁ జూడఁ ♦ నగనట్టి విధం
బునఁ బొల్చియుండె బ్రహ్మాయఁ, దనచే నై సంతనేర్పుఁ ♦ దాఁ జూపంగన్.

- చ. మనమున నెంచి సుభ్రువు నశమానుషరూపవలినయ్య క్తగా
నొనరిచి యుంట మాయఁగొని యొప్పుగఁజేసిన భంగిగాఁ గనుం
గొనఁదగి పూవుఁదీవియల ధుంపుమఱురగున నుంట మంచుగ్ర
మ్మిన మొగుభుల్ పయి బెరియ మేదురచంద్రునిరీతి వెల్లుచున్. ౧౪ 1287
- ఆ. ధూనుమావరింపఁ దోచువై శ్వాసర
శిఖయుఁ బోలె మిగులఁ జెన్నమీటి]
జలమునడుమ వేడి సమసియు దుర్నిరీ
క్ష్యమగు సూర్యకాంతి గతి వెలుఁగుచు. ౧౪౫ 1288
- క. మునివాక్యంబున రామునిఁ, గనుదాఁక జగత్రయమునఁ గలవారికిఁ గ
న్దొన రాకయుండి యప్పుడు, దనశాసంబంతమొందు తగుణమగుటచేన్.
క. మునికిని రాఘవులకుఁ దా, గనఁబడియెన్; దాశరథులు కాంతామణి నా
మెను గని పాదములంటుచుఁ, దనివారఁగఁ బూజనల్పఁ వరుణీమణియున్.
- చ. తనపతివాక్యముల్ స్మృతికిఁ దబ్బునరాఁగ సమాహితాత్మయై
ఘనులగు వారికర్హ విధి గాఁ దగుపాద్యము సర్వమిచ్చి యిం
కను నొనరింపఁగాఁ నగిన కార్యములన్నియు భక్తిమీఱఁజే
సిన గ్రహించె రాఘవుఁడు చిత్తము మోదరసంబు నందఁగన్. ౧౮
- క. సురదుందుభినిస్సవములు, మొరసెన్ సుమపుష్టి దేవముఖులు గురిపిం
చిరి; గంధర్వాఘ్రసలు, సురపథమున నాడిపాడి శోభిలి రెలమిన్. ౧౯
- క. అలరి యహల్యయు స్వేతపో, బలమునఁ బరిశుద్ధదేవభానురయయి యి
మ్ముల రామాగమనమ్మును, దెలిసియె గౌతముఁడు రా, మదిందమి పొదలన్.
- చ. పెనిమిటి చెంతఁ జేర సురబృందము నుంచిదిమంచినంచు న
వ్వనిత బహూకరించిరి తపఃపరిపాకము నొంది తేజమున్
ఘనమయి గ్రాలుచుండఁ దగు గౌతముఁ డప్పుడహల్యతో సుఖం
బును గని రామచంద్రునకుఁ బూజలొనర్చి యధాక్రమంబుగన్. ౨౧ 1294
- తే. అందె నివసించి తపము సేయంగఁబూనె
రాముఁడంతట మౌనివిఠిరచితపూజ
లర్హముగ నొంది యటనుండి యమ్మిథిలకుఁ
బోవసమకట్టి యీశాన్యమునకు సరిగి. ౨౨ 1295
- నలువదియొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౦-వ సర్గము.

అథ రామాదులు మిథిలఁ జేరుట. అథ-

- క. అనుజానితోడిను గౌశిక, మునివర్యునితోడ రాజముఖ్యుండగు న
జ్ఞనకుని మఖవాటము మా,నిని మున్నిడుకొనుచుఁ జేరి నెమ్మి దలిర్పన్. ౧

చ. విని, జనకక్షీతీశమణి ♦ వేడుకఁ బల్కినపల్కులెల్ల ని
ట్లనియె మహామతీ! దశరథావనిపాలకు నాత్మజన్మ లీ
ఘనులు మదాశ్రమంబునకుఁ ♦ గారణముండియె తోడితెచ్చితఱ్ఱ
దనుజులఁ జంపి రందుఁ గ్రతుఁతంత్రవిఘాతకులఁ దురాత్ములఁ. ౨౨౫ 1313

సీ. అని యటనుండి యుగ్రాసురసంకుల భయదాటవులను నిర్భయముగాఁగ
వారువచ్చుటవిశాఁలారమ్యనగరంబుఁ గాంచుటయు నహల్యఁగనుఁగొనుటయు
గౌతమముని సమాఁగమనంబు నటనుండి పెనువెంటిసారంబు ♦ గనఁగవచ్చి
నట్టి వృత్తాంతంబు ♦ ననువొందఁగా మహాతేజుడౌ జనకథాఁశ్రీవిభునకు

తే. సర్వమును బేర్చి మునిజనఁసత్తముండు
తపమునందగు తేజంబు ♦ దనర వెలయు
నట్టి గాధేయుఁ డెఱిగించి ♦ యంతనూర
కుండె నవ్వల జనకరాఁక్షుండనుండు. ౨౨౬

1314

ఏబదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౩ - వ సర్గము.

—*—*— విశ్వామిత్ర చరిత్రము. —*—*

చ. మనమునఁ బొంగె; ధీవిభవమండనుడై తగు కౌశికుండు చె
ప్పిన వచనంబులఁ విని శశివ్రమహాత్మరతేజుడైన య
జ్ఞునకు పురోహితుండు కడుఁసంతనమంది స్రహృష్టరోముడై
తనరెను గౌతమాత్మజుఁ డఁతండుగు జ్యేష్ఠుండు తత్పుతావళిఁ. ౧౫ 1315

తే. గొప్పదనమునఁ దేజంబు ♦ కొమరుమిగుల
వెలయు నాశతానందుండు ♦ విస్మయమును
బొందెఁ దనతల్లిశాపంబుఁ ♦ బోవనడఁచి
నట్టి శ్రీరాముఁ గనుఁగొన్న ♦ యంతమాత్ర. ౨ 1316

క. తనముందట సుఖముగ నాసనములఁ జెలువారుచున్న ♦ త్కౌసతి సుతులఁ
గని కౌశికమునివరుతో, ననియె శతానందమాని ♦ యనఘ! మునివరా. 3

మ. చిరకాలంబు తపంబు సేయుచు యశఃస్పిర్ధిఁ మదిఁ గోరి సు
స్థిరచిత్తంబున నొప్పు నాజనని నీచే నీధరాధీశపు
త్రరమాకాంతున కందుఁ జూపబడెనే ♦ గాజిల్లు తేజంబునం
బరఁగుంగావున నామె పూజ్యుడగు నీభద్రాత్ముఁ బూజించెనే. ౪౫ 1318

తే. కందమూలఫలప్రముఖముల నితఁడు
సర్వదేహిపూజ్యుండని ♦ స్వాంతమందు

నటిఁగి పూజించెనే నుహఃస్నీంద్ర! మున్ను
జన్మ వాగ్వాగురాళికఁ ♦ జక్కి యతిస. ౫౪

1819

చ. ఒనరుపరానికృత్యమున ♦ కున్నుఖురాలగుటాదిగాఁగఁ గ
ల్లిన చరితంబునెల్ల నెటిఁగించితివే కద యీన్మపాలనం
దనునకు; నీకు భద్రమగు ♦ నాజనయిత్రియు రామవర్చనం
బునఁ గృతకృత్యయై పిదపఁ ♦ బూజ్యుని భర్తను గూడెనే మునీ. 2

1820

క. జనకుండు రాముఁ బూజించెనె; హినువంతంబునుండి ♦ చెచ్చెఱఁ జనుదెం
చిన నాతండ్రికిఁ బూజం, బొనరించెనె! యితఁడు దారఁ ♦ బొందునటు తగ్గఁ.

ఆ. నాగురుండు మనసునం గోపమును మాని
యాశ్రమమ్ముఁ జేరి ♦ నపుడు రాముఁ
డంతరంగనక్తి ♦ నభివాదనమునేసె
నే? మునీంద్ర! నాకు ♦ నెఱుగఁ జెప్పుమ! . ౯

1822

తే. అని శతానందుఁ డడిగిన ♦ నతనివాక్య
సరణికిని మెచ్చి వాక్యవిశారదుండు
కౌశికుండు వచించె నీకరణి మాని
చంద్ర! వినవయ్య యచ్చటిచరితమెల్ల. ౧౦

1823

క. ఒనరింపఁ దగిన కృత్యం, బున నించుకయైనఁ గాలఃమును వ్యర్థమునే
సిన వాఁడఁగాను జక్కఁగ, నొనరించితి నమయమెఱిగి ♦ యుద్యమమలరఁ.

క. నీతల్లి యా యహల్యయుఁ, జేతోమోదమున భర్తఁ ♦ జేరెను మును వి
ఖ్యాతుండగు జమవగ్నిని, బ్రీతిని రేణుకయుఁ గూడు ♦ విధమున మానీ. ౧౧

చ. అనిమునిపల్క సంతసము ♦ నంది మహత్తరతేజఁడైన యా
జనకపురోహితుండు గుణసాంద్రుని రామునిఁ జూచి పల్కె రా
త్తనయ! మహాత్మా! స్వాగతము ♦ దైవవశంబున సాటిలేని యో
గనియతి నొప్పుచున్న మునిశాంతుని నీతనిఁగూడి వేడుకన్. ౧3

1826

క. చనుదెంచితి విచ్చటి, కి, మునివర్చుఁ డచింత్యకృత్యములనెల్లను జే
సినవాఁడు తపము కలిమి, గనియెత్ బ్రహ్మి తఁ నుశాంతిమహితుఁడౌ.

క. గురుతేజఁడైన యిమ్మునిఁ, బరమహితము నీకుఁ జేయువాఁడని మది, నీ
వరయుము; భారితపో భానురుఁడగు కుశికాన్వయాబ్ధిసోముఁడు నీకుఁ. ౧౪

తే. రక్షకుండై చలంగుట ♦ రామచంద్ర!

ధాత్రి నీకంటె నరసిన ♦ ధన్యుడెవఁడు
కలఁడు మహితాత్ముడైన యీశకౌశికుని త
పోబలంబెట్టిదో విను ♦ పూన్కిమీఱ. ౧౫

1829

తే. మఱియు నీతని చరితంబు ♦ నఱి వచింతు

ధర్మమతియైన యట్టి యీతండు చాల

కాల మవసీకుండై యుండి ♦ కడఁగి స్వారి

సంతతిని ద్రుంచి ధర్మంబు ♦ జక్కనడిపి. ౧౬

1330

క. కృతవిద్యాపరిచయండై, హితుండై మనుజులికెల్ల ♦ నెంతయు నలరె

ఇతనిదగు నన్వయపు విస్తృతి జెప్పెనఁ; గుశుండువెలసె ♦ నెంతయుఁఖ్యాతి.

సీ. కుశుండు బ్రహ్మకు నగుఁ ♦ గొడుకు వానికి మహాబలధర్మశాలియై పరఁగుచున్న

కుశనాభుండుడుయంచెఁగుశనాభునకుగాధియనువాఁడుకొడుకయ్యెనతనికతుల

తేజస్సునం దగి ♦ దివ్యకీర్తివెలుంగు నీముని పుత్రుండై ♦ యొసఁగె; నితఁడు

పొరువంబున నొప్పి ♦ బహువత్సరంబులు రాజ్యంబు పాలించెఁబూజ్యభంగి

ఆ. నొక్కతఱి నితండు ♦ మరుతరచతురంగ

బలములును జెలంగి ♦ గొలుచుచుండ

నవనితలముఁ జూడ ♦ నక్షాహిణీసేన

వెంట బలసి రాఁగ ♦ వెడలె నంత. ౨౦౪

1332

చ. జనపతి సంతతి నగరసంఘము శైవలీనీప్రజంబు గో

శ్రునికరపావనాశ్రమ వితానముఁ గాంచుచు సంచరించుచు

ఘుఁడుగు నవ్వసిష్ఠమునికాంతునియాశ్రమముం గనంగఁ జో

యె; నది బహుద్రుమాదళుల ♦ నెంతయు దట్టముగాఁ జెలంగుచు. ౨౦౪

తే. వివిధమృగసంఘునిబిడమై ♦ విబుధసిద్ధ

చారణామరగంధర్యసంఘములును

గిన్నరులు సంచరింపంగ ♦ నన్నుతించ

దగినదై పావనంబు ♦ తనరి మఱియు. ౨౩౪

1334

క. మనుజులపరిచయమున నొప్పిన సారంగములఁగూడి ♦ పెంపొందుచుఁ బా

వనపక్షి సేవితంబయి, కనుఁగొనఁగాఁ దగినదగుచుఁ ♦ గమ నన్నుతమై ౨౪

సీ. మఱియు వసిష్ఠాశ్రమము భూసురర్షి దేవమునిసేవితమయి ♦ వఱలుచుండుఁ

దపమొనరించి యద్వాని ఫలంబొంది నట్టి వారలు, జ్వలనాభులౌ మ

హాత్తులు, జలపహనాహారు, లలిజిర్ణ పక్షాశనులు మూలఁఫలములఁ దిను

వారలు, నిర్మలసాస్వంతలు, జితదోషులును, నిర్దితేంద్రియులును, నయి తగు

ఆ. మునులు సతతహోమముఖకృత్యనిరతులౌ

చాలఖిలమునులు ♦ వాసు దేవ

వరసఖములఁ బుట్టి ♦ వఱలు వైఖానస

ముఖులు చేరియుండఁ ♦ బొలుచుచుండు. ౨౭

1336

తే. మఱియు నయ్యాశ్రమము పితామహుని లోక

మింకొకటి దోచినట్లుగా ♦ నెనఁగుచుండఁ

గా మహాబలుడైన యీగాధిసుతుఁడు

దానిఁ గాంచెను సంప్రీతి ♦ దనరుచుండ. ౨౮

1337

ఏబదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౨ - వ సర్గము.

చ. బలమున మీఱి వీర్యమున ♦ భాసిలి క్కీర్తిని గాంచియున్నయీ

యలఁఘమనీషుఁ డెంతయును ♦ హర్షమునుం గని లోనికేగి యం

దలరు వసిష్ఠమాని దివిజాధిపుఁ గాంచి నమస్కరించె ని

స్తులవినయంబునఁ; మునియుఁ ♦ దోరపువేడుక తొంగలింపఁగఁ. ౧౪ 1338

క. మీకెల్ల సావ్యగతంబగుఁ, గాక యనుచుఁ బల్కి మానికాంతుఁడు తమిసీ

భూకాంతున కిప్పించెను, బ్రాకట దివ్యాసనమును; ♦ రాజవరుండుఁ. ౨ 1339

సీ. మునిపతి దర్శితాసనమునఁ గూర్చుండె; నంత వసిష్ఠుండు ♦ న్యాయరీతి

ఫలమూలములనిచ్చెఁబార్థివుండవాని మునిసత్ప్రసాదమంచును గ్రహించి

నిర్విఘ్నముగఁ దపోనియతి వర్తిల్లునే యగ్నికృత్యంబు లభ్యంతరముల

నొందకయే ! సాగుచున్నవే, శిష్యుల కెల్లక్షేమముగదా ♦ యెల్లవృక్ష.

తే. ములు సమంచితవృద్ధిని ♦ బొలుచుచుండుఁ

గాదె! యని రాజతేజంబు ♦ గ్రాల నడుగ

నన్నివిషయంబులఁ డేమ ♦ మలరు ననుచు

మునియుఁ బ్రత్యుత్తరమొసంగి ♦ మోదమలర. ౫

1340

చ. వనజజ నాత్మజుండు, మునివర్కుండు దివ్యతపోమహాత్వముఁ

గని వెలుగొందువాఁడిటుల ♦ త్కౌసతిక్షేపము ప్రశ్నసేసి యా

సనమునఁ గూరుచున్నఁ గని ♦ శాంతవచస్సుల రాజవర్య! నీ

కును గుశలంబె! ధర్మమునె ♦ గోరినవాడవు నీవు కావునఁ. ౬౪ 1341

*చ. ధనమును శాస్త్రచోదితపథంబుననే గణియించి పెంచి పా

లనమొగిఁ జేసి పాత్రము చెలంగినచోఁ దమి దానమిచ్చి యిం

పున సలరార నొననెడి ♦ భూపతి వృత్తము తప్పకుండఁగా

జనులను ధర్మమార్గమునఁ ♦ జక్కఁగ రంజిలఁజేసి యేలుదే!. ౭ 1342

* చ. ధనమును శాస్త్రచోదితపథంబున...అనుపద్యమునకు మా. 'ప్రజాపాలయసేవీక రాజప్రతేన ధాక్షిక.' రాజప్రతీతి మనఁగా "శ్లో. న్యాయేనార్జవమర్థస్య పర్థనం పాలనం కథా, స త్సాత్రే ప్రతిపత్తిశ్చ రాజప్రతీతిం చతుర్విధమ్." అను వ్యాఖ్యానాభిప్రాయము ననుసరించి తెనిగింపఁబడినది.

- క. భృత్యుల కష్టసుఖంబుల, నిత్యస్మరయ్యుచును వారిఁ నెప్పి మనుతువే !
కృత్యంబని నీయాజ్ఞను, భృత్యులు తలఁదాల్చుచుందుఁ రే కద ! భూపా! . ౭౫
- క. జితవైరి ! నీశాస్త్రన, వితర్కి నిర్బించితి గద ! • విమతుల శౌర్యో
ద్ధతి నడచువాఁడ వీవో, షీతిపా చతురంగములును • జెన్నారుఁ గదా! . ౮
- క. ధనమునకుఁ మిత్రులకుఁ, దనయులకుం బాత్రులకును • దగఁజేమమెగా
మనుజేశ్వర ! యని యడిగిన, మునికిఁ వినయమునఁ గుశలమును వినిపించెఁ.
- క. ముని నాయకుండు ప్రశ్నించినవానికి నెల్లఁ జాలఁజేమమె యని యొ
య్యనఁ జెప్పి మహాతేజం, ఉపసమించు మునిచంద్రుఁడు మహాహర్ష మునఁ.
- ఆ. కొంతసేపుముదముఁ • గూర్చెడు కథలతోఁ
గుశలవార్తతోడఁ • గోర్కిమీఱఁ
గాలమును గడిపిరి • కడుఁ బరస్పరచిత్త
ములు చెలంగఁగా నశుల మునియును. ౧౧
- 1347
- శా. నల్లాపంబులు తీర సుస్థితము లాస్యంబందుఁ జెల్వారఁగా
నల్లాపంబున రాజుతోఁ బలికె నిట్లొరాజవర్యా ! నము
ద్యల్లక్ష్మీయుతినొప్పు నిన్ను బలసంతానంబునుఁ స్వల్పసం
పల్లాభంబున నాతిథేయమునఁ దన్వంబూనితిఁ గావునఁ. ౧౨౫
- 1348
- ఆ. నేను జేయుపూజ • నీవు గ్రహింపు నా, ప్రార్థనంబు నెల్ల • పార్థకంబు
గా నొనర్పవయ్య ! • త్కౌపతి వీవౌట, సతిథివర్యుఁడవు మహామనీష! . ౧౩౫
- సీ. యత్నపూర్వముగ నీకాతిథ్యమొనరింపవలయు నంచు వచించు • బ్రహ్మమాని
మాటల విని మహామతిమంతుఁడౌ గాధితనయఁ డిట్లనివల్కె • మునిచరణ్య !
• యాతిథ్యమొనరింతు • మని శ్రీతిఁబల్కినయంతనె యదిచేసి నట్లయయ్యె
భవదాశ్రమమ్మున • నటలు మూలంబుల ఫలనమూహంబులఁ బాద్యమునను
- ఆ. నీదు దర్శనమున • నెప్పి నాచమనీయ,మునను సర్వవిధములను ఉగంగఁ.
బూజ సేసితిరి సుపూజ్యులు నాకు మీ,రాట నింతమాత్ర • నలరినాఁడ.
- చ. చనియెద మీయనుజ్ఞఁగొని • సంయమివర్య ! నమస్కరింతు నఁ
ఘనకరుణార్ద్రదృష్టిఁ గనఁగాఁడగునంచు వచించు కౌశికుం
గనుఁగొని మాటిమాటికిని • గాదిలిప్రేమ నుదారచిత్తుడౌ
ముని తనపూజఁ గైకొనఁగఁ • బోలునటంచు బహుకరించినఁ. ౧౩౫
- 1351
- తే. ఎన్నిసారులు వేడినయేని మరల
నాతిథేయముఁ గైకొని • యరుగు మనుచుఁ
బ్రార్థనము సేయ భూపతివర్యుఁడల్లె
నిలిచెద నటంచు మునితోడఁ • బలికె మఱియ. ౧౪౫
- 1352

- క. మునివర్యా! తమచిత్తంబున కెయ్యది ప్రయమొ, యట్ల ♦ పూనితిఁ జేయం
గ నటంచుఁ బల్కె నవాఁకన్యనికరమున కెంతో యలరి ♦ యనఁజుం డంతఁ.
- ఆ. చిత్రవర్ణములను ♦ జలఁగెడు తనదగు, కామధేనువుఁ దమిఁ ♦ గడఁగి విలిచి
నత్వరమునరమ్ము ♦ శబలా! మదుక్తిని, నాలకింపు, చేయుమట్లె నీవు. ౨౦౫
- క. మనుజేశ్వరికి నేవక, జనులకు భోజనము పెట్ట ♦ సమకట్టితి నీ
వనువను పదార్థములనొ, య్యనఁ గూర్చఁగవలయు నర్హమై తగుభంగిన్.
- సీ. కామధుక్కునుపేరు ♦ గలదు నీకయ్యది సార్థకమై చను ♦ నట్టులగుట
వడ్డసంబుల నెట్టి ♦ జనుఁడెద్ది కోరిన నద్దాని సమకూర్పు ♦ మతనికె దగి
నట్టులిప్పుని నాకు ♦ నభిమతమని చేయు, మనుసమతర రసాయనము లమల
భక్ష్యపానీయముల్ ♦ భవ్యమథావృద్ధిలేహ్యంబులు చోవ్యంబు ♦ లన్నరాశి
- ఆ. వలసి యున్నయంత ♦ లలితగతిం గూర్పు
మెల్లసనుల వేగమే యొనర్ప
వలయుఁ జమ్ము రాజవర్యుఁడు భృత్యులు
సంతసమునఁ గుడిచి ♦ చనఁగవలయు. ౨౩౫

1856

ఏబదిరెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౩-వ సర్గము.

— ❧ — కామధేనువు నిచ్చని విశ్వామిత్రుఁడు వసిష్ఠ నడుగుట. ❧ —

- చ. అరిగణనూదనా! రఘువరాస్వయంకంధిశశాంక! యమ్మునీ
శ్వరుఁ డిటువల్కినన్ శబల; ♦ వాంఛితవర్షిణిగాన నెవ్వరే
వరుసను గోరినన్ బిదికె ♦ వారికివారికి దృష్టియెట్లు ల
క్కరణిని; దేనె లిక్షువులు ♦ కమ్రమధూక సుమానవంబులున్. ౧౫ 1857
- సీ. మేలి పానకములు ♦ పేలాలు బహువిధభక్ష్యముల్ గురిసి శబలమఱియును
వేడి యన్నపురాశి ♦ చూడఁ బర్యతమట్లు వెలసె మృష్టాన్నమ్ములలరె నూప
ములు పర్వే దీయనై ♦ పాలుచు దధిప్రవాహములలరారె;రుద్రవ్యమ్ములగుచు
నాఱురసంబుల ♦ సనువొందఁ జేసిన పాడబాహ్వయములొ ♦ సరసవస్తు
- తే. వులును బెల్లముతోఁ జేయఁ ♦ గలిగినట్టి
వస్తువులు పాత్రములనిండ ♦ వఱలుచుండె
వేనవేలుగ; నప్పుడావిందుఁ గుడిచి
సంతసముఁ బుష్టియుం గల్గి ♦ సై న్యవితతి. ౪౫ 1858
- క. మునివరు నాధేనువు నొ,య్యనఁ బొగడుచు సంతసమున ♦ నలరారిరి తేఁ
డును సంతఃపురకాంతా, జనములును మురోహితులును ♦ త్త్వనురవరులున్.

క. ఆవిందుఁ గుడిచి సంతస, మావహిలఁ బొలిచిరంత ♦ నవనీకుఁడు సంత
భావించి మాని తన్నును, సేవకులను మంత్రప్రసరలఁ ♦ జిత్తములరక్క. ౬౫

తే. తృప్తినొందించె విందుచే ♦ నంతోశక్తి
ననుచు మిక్కిలిసంతోష ♦ మంది మాని
గాంచి యోమానిచంద్ర ! మీఁరంచితముగఁ
బూజనీయులు మాకెల్ల ♦ నీజగమున. 2

1361

క. వినవయ్య ! యట్టి మీరిటు, ననుఁ బూజించితిరి ముదముఁనం బొంగెను నా
మనము, బహుసత్కృతులఁ జేసినమీకు నమస్కరింతు ♦ ఊతిసురవర్యా !.

ఉ. మాటలపొందెఱుంగుదువు ♦ మానివరా ! వచియింతుఁగాననే
మాట యొకండు, ధేనువుల ♦ మంచివిగా నొకలక్ష నిచ్చెదన్
సాటియెలేని యీశబల ♦ సంతసమొప్ప ననుగ్రహింపుండీ
పాటి మహోపకారమును ♦ బాత్తుండఁ బొందఁగ నెట్టులన్నచో. ౮౫ 1363

క. తనజాతియందు శ్రేష్ఠం, బనఁదగు నిదికాన రత్నముగఁ గాదె మునీ !
జనవిభుఁడు రత్ననిచయంబును గొనువాఁడౌట, రత్నమును నాకిమ్మా !. ౯

తే. ధర్మవుఁ దలంచి చూడ రత్నమిది నాది
కాని భూసురవర ! నీది ♦ కాదటంచు
భూపతి వచింపఁగా మునిపుంగవుండు
ధర్మమతి పల్కె మేదిసీధవునితోడ. ౧౦౫

1365

క. ఒకలక్షగోవులొనఁగిన, నొకనుం గోకోటిశతము ♦ లిచ్చిన రాజా
ప్రకటరజతరాసుల నిచ్చి కడుం గోరిన నొసంగ ♦ సిద్ధము శబలన్. ౧౧౫

క. పరిపంథినివాళక ! యో, ధరణీశా ! నన్ను విడువఁ ♦ దగ దియ్యది, నా
పరిసరము విడువఁ జాలదు, పరికింపుము దీనినెల్ల ♦ న్వాంతమునందున్. ౧౨

సీ. ఆత్మవేత్తకుఁ గీర్తి ♦ యనువునఁ దపమును జేయునాకిద్దియే ♦ స్థిరముగాఁగ
నుండంగ దగినదై ♦ యొప్పునిర్దరులకు నిచ్చుహవ్యములుఁ బితృవరులకు నొ
సంగుకవ్యంబులు ♦ జ్వలనకృత్యంబులు భూతబలియు నమాఁపూర్ణిమాది
కర్తవ్యహోమముల్ ♦ కడకుఁ జెప్పెద నాదుప్రాణయాత్ర యునీశఁబలసహాయ
మున నె చెల్లుచునుండుఁబినుముస్వాహాకారమును వషట్కారంబున నెడుమంత్ర

తే. ములును వేదాది వివిధవిద్యలును దీని

సాయమున సాగుచుండును ♦ సంశయంబు

లేదు సత్యంబు వచియింతు ♦ మేదినీశ !

యిదియె సర్వస్వరూపమై ♦ యెనఁగు నాకు. ౧౩

1368

క. నిరతము సంతోషము నా, కరుదుగ నిచ్చునది యిదియె ♦ యవనీశ్వర నేఁ
బరికించి యిపుడు చెప్పిన, వరుస నితరకారణముల ♦ వలనఁ దీనిన్. ౧౩౫

- ఆ. పావనాత్మఁడైన * బ్రహ్మర్షి కేనేమి, యెగ్గు సేయ లేది * దేల యితఁడు
తలఁచకున్న వాఁడు? * ధార్మికుండమ్మని, యూరకున్న వాఁడు * వీరిఁ జూచి. 34
- క. అనురక్తను నపరాధంబును జేయని నన్ను విడిచె * బుధనుతుఁ డాతం
[డని చింతించుచు బలుమఱు, ఘన నిశ్వాసముల విడిచి] * కడుఁగోపమునకా.
- సీ. తన్నీడ్చుకొనిపోవుచున్న యాభృత్యులఁ బలుపుర విడలించి * వాయువేగ
మునఁ జని యచ్చుహాత్ముని పాదములచెంత కేగి వసిష్ఠుని * యెదుట నిలిచి
ఘనదుందుభిస్వాసమును జేయుచునురోదనము సేయుచును, నా ర్థనాదమడర
జలజాసనాత్మజ! * షడ్గుణైశ్వర్యసంపన్న! మహాత్మ యో * బ్రహ్మతేజ!
- తే. నన్ను నోమునివర! విడఁనాడినావె, యెట్లులేకున్న నృపభటు * లిట్లు నన్ను
బలిమిఁ గైకొనిపోవంగఁ * గలరె నీదు, సన్నిధానమునుండి గూఁచందమునను.
- చ. అనవిని బ్రహ్మహానియు మహాత్తరదుఃఖవితస్త చిత్తయా
చును దనచెల్లెలట్లు గడుశోకమునందెడు కామధేనువుం
గని యిటుపల్కె నోశబల! * కామితదాయిని వాచునున్న ని
న్నును విడనాడ, నెయ్యెడలనుకా బాసరింపపు కీడు నాకుఁ జూ. ౮4 1881
- చ. బలమునఁ జాలమత్తుండయి * పార్థివుఁ డీతఁడు నిన్ను నిట్లు దో
ర్బలము గలాఁడనంచు తనఁపత్తనసీమకుఁ గొంచుఁ బోవఁగాఁ
దలఁచెను నాకు నీనృపుని * వర్చచుడంచు బలంబు సాటిగాఁ
గలుగదు; నాతపోబలముఁ * గనప్పఱుపంజనునే నృపుండు నూ!. ౯4 1882
- చ. కలహమునం జయింతుననఁ * గాదు బలాన్వితఁ డుర్విపాలుండై
వెలయుటచేతఁ జంపినను * విస్తృతపాపము నన్ను నంటునే
నెలమి సవర్యచేసితిని * నింతకుఁబూర్వమె యెన్నిభంగులం
దలఁచినఁ జంపరాదనుట * శత్రుము వేటొకనల్కు చెప్పెనకా. ౧౦ 1883
- సీ. గుఱ్ఱముల్ రథములుఁ * గుంజరముల మీఁది
ధ్వజములు నిండి కన్పడెడినిదియె
యత్కౌహిణీసేన * యలరారు దీనిచే
బలవత్తరుండయి * పార్థివుండు
దుష్కార్యమునరించె * దోచదేమి యొనర్చు
నని పల్కఁగ విని వాక్యంపుసొంపుఁ
దెలిసిన యాకామధేనువు వినయంబు
తనరుచుండఁగ నమితప్రకాశఁ
- తే. డయిన బ్రహ్మర్షినింగాంచి * యనియె నార్య !
క్షత్రియబలంబు స్వల్పమా * త్మానురుండై
బలమునం దెక్కుండగు; ద్వీజబలము నృపుని
దగు బలంబునకన్న దివ్య మధికమగు. ౧3

క. అనిపెద్దలు వచియింతురు, మునివర! నీబల మచింత్యముగదా నీకం
తెను విశ్వామిత్రుండును, ఘనవీర్యుండయ్య మించఁగాలేడు సుమీ! ౧౩౫

క. నీవంటి తేజమండఁగ, నే వారికి శత్రువా, మఃప్రీతురవర్యా!
నీవువుడు బ్రహ్మబలము ప్రభావంబున నన్ను జేయు బలవత్తరగాఁ. ౧౩౬

తే. బ్రహ్మబలమున నాకుఁ బ్రభావవృద్ధిఁ
గలుగు నట్టులనేసి యిక్కార్యమునకు
నను నియోగింపుమా సరఃనాథు దర్ప
బలము ద్రుంతు దురాత్ముడై బ్రబలె నితఁడు. ౧౩౭ 1387

చ. స్థిరయశుడై చెలంగెడి వసిముడు గోవిటులాడ దానితో
నరిబలసారముం జెఱచునట్టి బలంబు సృజింపును నా
ధరణినురేంద్రవాక్యమును బా విని యాతని యాజ్ఞచొప్పునఁ
నురభి సృజించె నత్తఱిని భూరభటాన్విత సైన్యసంతతిఁ. ౧౩౮ 1388

తే. దానిహుంభారవంబున బాదుణాకృ
తులను బష్టవముఖ్యజాతులు జనించి
రెండఱో నూఱులకొలంది యేవుమీఱ
నంతఁ బరసైన్యములఁ ద్రుంచి రధిపునెదురు. ౧౩౯ 1389

చ. తనబలమెల్ల నీగతిని బాఁ గనుచుండఁగ నాశమొందఁగాం
చినరవరుండు చాలఁ గ్రుధఁజెంది మహాత్తరరోషవిన్ఫుర
ద్ధననయనాంచితుం డగుచుఁ గ్రన్ననస్యందనమెక్కి యావరిం
చి నిఖిలశస్త్రముల్ పఱపి చెండెను క్లేచ్చగణంబు నెంతయుఁ. ౧౪ 1390

సీ. అంతవిశ్వామిత్ర బాతులయి పల్లవులెల్ల నశించుట యెఱిఁగి శబల
కోపంబు పూని శత్రుల యవనుల సృజించెను మరల వారెల్లశౌర్య
ములమీఱి, రుచిరకాంతులనొప్పి చంపక కేసరవర్ణముల్ భాసిలంగ
నెందుఁ జూచినను దామే యయి నిడుదలొ ఖడ్గపట్టినములు గ్రాలఁ గనక

తే. వర్ణనస్రంబులంగట్టి వచ్చి మండు
చున్నహుతవహునిం బోలి యుర్విదాధు
బలము శిష్టముఁ గాల్చిరి పార్థివుండు
తనబలంబెల్ల నశియింపఁగని జవమున. ౧౪ 1391

క. తనశౌర్యము మెఱయఁగ నస్త్రనికరమును వైచె యవనసైన్యము కాంభో
జనికాయముచుష్టవులును, గని రాకులభావమిట్లు కదనమునందుఁ. ౧౫ 1392

ఏబదినాలుగవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౫ - వ సర్గము.

—అథా విశ్వామిత్రుఁడు తపంబున కరుగుట. అథా—

- చ. ధరణిపు నస్తపావకునిఁ తాఁకున దీనతనొందు పష్టవో
 త్కరమును గాంచి బ్రహ్మమునిఁకాంతుఁడు యోగబలంబు మీఱఁగా
 నురభి! సృజంపుమా! భటుల ఁ శూరులనన్న మునీంద్రులసంపునఁ
 బరువడిఁ బుట్టఁజేసె భటఁవర్యుల శత్రునిహంతలఁ దగఁ. ౧౫ 1898
- సీ. హలంభారవంబున ఁ నుద్ధతకాంభోజ లర్కసన్నిభతేజ ఁ మలనువారు
 పొదుగునుండియె పస్తఁపులు శస్త్రపాణులు యోనిప్రదేశముఁనుండి యవను
 లును, మలంబున శకుఁలును రోమకూపములను మ్రేచ్చహాసీతుఁలును, గిరాతు
 లున్నవించిరి వారఁలొగి వేఱువేఱుగా గజరధాశ్వపదాతిఁకలితమైన
- తే. కాశికుని సై న్యముం జుట్టి ఁ ఊణములోనఁ
 జంపివై చిరి; తమదగు ఁ సై న్యమిట్లు
 మునిమహిమ నాశహాటను ఁ గని నరేంద్రు
 శతతనూజులు బహువిధాఁస్త్రములఁ దాల్చి. ౬ 1894
- క. జపమొనరించెడు వారి కే,ధిపుఁడై యతికోపమడర ఁ దిన్యమహిమ ను
 న్నపుడమిదివిజ వసిష్ఠుని, నపుడే చంపంగఁబాటి ఁ రమ్మునివరుఁడుఁ. ౬౫ 1895
- మ. ఘనహలంకారముచేత వారలఁ దురంఁగన్యందనస్సీతసై
 న్యనికాయంబుగఁ గ్రోధమొప్పు మృతినంఁగంజేసె నొక్కొంతఁబోఁ
 దనయుల్ నూఱువ్విగు సై న్యయుక్తముగ నాధాత్రీసుర ప్రాథశ
 క్తిని బోకాడుటఁగాంచి కాశికుఁడు సత్కీర్తుల్ కొఱంతంగనఁ. ౮ 1896
- చ. తనమది లజ్జదోచుటయు ఁ దాననె చింతయు నావరించి నె
 మ్మనముఁ గలంప నుద్ధతిని ఁ మాని కనంబడు సంద్రమట్లుగా
 నని యొనరింపఁగాఁ దగఁ ప్రయత్నముఁ బాసి విభగ్నదంష్ట్రమై
 కనఁబడు కాలసర్పగతిఁ ఁ గార్యమొనర్ప నశక్తుఁడై వగఁ. ౯ 1897
- తే. సింహికాతనయుండు గ్రఁసింపఁగాన
 నై న సూర్యునిభంగి సఁమ్మానధనుఁడు
 తనదు తేజంబు నశియింపఁ ఁ దాటరాని
 దుఃఖసింధువున స్తున్తి ఁ దొరలి మఱియు. ౧౦ 1898
- చ. హతనుత వాహినీవితతిఁదై గతపక్షిగుంబుమాడ్కి దీ
 నతఁగని దర్పహీనుఁడయి ఁ నాశమునొందినపూన్కి యొప్పుగా
 సతతము దుఃఖమొందుచును ఁ సంపద నిష్కలమయ్యెనంచు నెం
 చి తనకుమారు యుద్ధమృతిఁ ఁ జెందకయుండెడివాని నొక్కనిఁ. ౧౧ 1899

- కా. చేరంబిల్చి నమస్తరాజ్యమహితా ♦ శ్రీనాథుఁగావించి నీ
 వీరాజ్యంబును ఓత్రధర్మముననే ♦ యేలంగనా ధర్మవి
 స్తారంబా గతిచేఁ బ్రజావితతి సంఠానమ్ము చందంబునఁ
 గారాబంబునఁ బ్రోవుమంచు హితవాక్యంబుల్ తగ్గఁ జెప్పుచున్. ౧౨
- ఆ. రాజ్య మప్పగించి ♦ రాజవర్మఁడు కాన, కరిగి కిన్నరార్థగాది నేవి
 తమగు తుహినభూమి ♦ ధర నమీపంబున, శితిగళప్రసాద ♦ సిద్ధిఁగోరి. ౧౩
- క. ఘనతపముఁ జేయుచుండఁగఁ, జనియెన్ గాలంబు గొంత ♦ శంకరుఁ డంతఁ
 గనఁబడియె వృషధ్వజలాంఛనుఁ డాశ్రితవర్మఁడెలమి ♦ త్వాపతిమునీకిన్. ౧౪
- క. తనదర్శనం బొసంగి యవనినాధునితోడఁబలికె ♦ బార్ధివ! నీవే
 పనిఁ గోరి తపము చేసెదు?, మనమునఁ గలవాంఛితమునమస్తముఁజెపుమా!.
- చ. వరదుండ నేను భక్తులకు ♦ వాంఛలు గల్గినఁ దీర్చువాండ నీ
 వరసి మనంబు దేనినయి ♦ నానవడున్ బరికించి చెప్పుమా!
 ధరఁజివ! దాచకేయనినఁ ♦ దాపసియై తగు కౌశికుండు శం
 కరునకు భక్తి మ్రొక్కి పలుకఁ దొడఁగెన్ బరితృప్తచిత్తుఁ డై. ౧౬ 1404
- సీ. దేవదేవా! మహాదేవ! పాపవిదూర! ప్రీతుండవేని యోవృషభవాహ!
 యాధను ర్దేవంబునద్దానియంగముల్ తదుపాంగములును, మంత్రములుగోప్య
 ములు, నుపదేశంబువలననే తెలియంగ ననువైన యారహాస్యాధ్యములును
 దయచేయుమా నాకుఁదనుజనిర్బరమాని గంధర్వయక్షరక్షిప్రముఖుల
- తే. యందు వెలుగొందు నేయేమహాస్త్రములవి
 నాకు నలవడునటు నేయుమా కపర్ది!
 దేవదేవుండవౌ దీవు ♦ తావకకృప
 వలన నావాంఛలీడరఁపలయు ననిన. ౧౫
- చ. విని పరమేశుఁడా తపసి ♦ వేడిన వాంఛల నెల్ల నిచ్చి నీ
 మనమునఁగోరినట్టులగు ♦ మాటికి మాటికి నంచుఁబల్కి వే
 చనియె స్వకీయసుఫలికి ♦ ఓత్రియమాని మహాబలుండు గా
 వునఁ బెనుగర్వమొంది యిలఁ ♦ బొల్పెడు వాడగుటం దపంబునన్. ౧౬
- తే. హరుని నలరించి దివ్యమహాస్త్రివితతి
 నంది నందున గర్వపూర్ణాంతరంగుఁ
 డయ్యె; నాదటఁ బర్వంబులందు జలధి
 పొంగినటు వీర్యమునఁ జాల ♦ పొంగి మదిని. ౨౦
- క. మునిస త్తముని వసిష్ఠునిఁ, దనచేతం జచ్చినటులె ♦ తలఁచి యపుడె య
 మ్మునియున్న పర్ణశాలకుఁ, జని దివ్యాస్త్రములముంచె ♦ సరభసమొప్పున్.
- చ. అమల మహాస్త్రతేజమున ♦ నాతనితేజమునన్ వసిష్ఠు నా
 శ్రమమదియెల్ల హవ్యవహుఁజ్వాలల కాహుతియయ్యె నట్లురా

- జ మతివిభూతిమైఁ బఱపు ♦ శుంభదదభ్ర ఘనాస్త్రపంక్తిఁ గాం
చి మునిశతంబు భీతిమెయిఁ ♦ జేరెను దిక్కులకెల్ల నవ్వలన్. ౨3 1409
- క. మునిశిష్యులు నయ్యాశ్రమ, మునఁగల పతులును భీతిఁమునుకొనఁగా దా
నిని బాసి వేనవేలుగఁ, జనియెను నల్లిక్కులకును ♦ సత్వరగతులన్. ౨౪ 1410
- తే. అచ్చహాత్మని యాశ్రమం ♦ బపుడు ప్రాణి
రహితహాటను నిసావన ♦ రహితమగుచుఁ
జవుటినేలను బోలుచు ♦ క్షణములోన
శూన్యమయ్యెను దనదగు ♦ సొంపు దూల. ౨5 1411
- చ. తనదగు నాశ్రమంబటు నితాంతము పాడగుటం దలంచి య
మ్మనిపతి మాటిమాటికిని ♦ మూర్ఛ నుహీశుని గాఢిసూను వీ
నినిపుడె మృత్యువుంగనఁగ ♦ నేనొనరించెదఁ దీవ్రరక్తి మం
చును బలె భీతిఁ బాయుఁడని ♦ శూరతఁ బట్టుచు నుగ్ర తేజుడై. ౨౬ 1412
- తే. మునులలో మేటి గావున ♦ ముందు నిలిచి
యున్న గాఢేయునిం గోప ♦ ముచ్చలించఁ
గాంచి యిటుపల్కె నోరోరి ♦ క్షత్రియాధ
మా మదీయాశ్రమంబిది ♦ శ్రీమహితము. ౨౭ 1413
- క. చిరసంవృద్ధము మదిలోఁ, గరుణను బాటించకీవు ♦ గాల్చితకానన్
ధరనింక నుండఁజాలవు, కరము దురాచారుడవె యింకం జ్యోతిఁగనుమా.
- ఆ. అనివదించి, చాల ♦ నాగ్రహంబురింగ
వే విధూమకాల ♦ వీతిహాత్మ
పగిది మఱొకయముని ♦ పటునంకమట్లుగా
నొప్పు బ్రహ్మనండు ♦ మూని నిలిచె ౨౯ 1415
- ఏబదియయిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౬ - వ సర్గము.

- క. బలవంతుడైన కౌశికుఁ, డలమానియు సిట్లు పలుక ♦ నాగ్నేయాస్త్రం
బలఘోరతమై త్రి మునిఁ గని, నిలునిలుమని పలుక భూమినిర్మరుఁ డలుకన్. ౧
- చ. కరమున బ్రహ్మనంకమును ♦ గాలునినంకముతో సమానమై
పరఁగెడు దానినెత్తుకొని ♦ పార్థివనీచతరా ! త్వదీయమా
స్థిరబలముం గనంబఱపు ♦ చేరితి నిందిదె చూడు గూల్తు వి
స్ఫురదురుశస్త్రదర్పమును ♦ బొంగెడు నీదగు దర్పమున్ ద్వరన్. 3 1417
- తే. క్షత్రియాన్వయపాంసనా ! ♦ క్షత్రియుఁడవు
గాఁ జెలంగెడు నీబలఁగర్వమేద !

మహితభూసురబలమేడ ? ♦ మామకప్ర
శంస్యమాబ్రహ్మబలమును ♦ సరగఁగనును. ౪

1418

క. అనిపలికి భూమిపతి నై, చిన యుగ్రాగ్నేయశరముఁ ♦ జెచ్చెఱి శాంతిం
గనఁజేసె బ్రహ్మాదండం, బున హుతఁహు దీ ప్తిజలము ♦ పోకార్చుగతిన్. ౫

సీ. గాధినందనుఁ డంతఁ ♦ గడుఁ గోపమడరంగ వారుణరాదైన్ద్ర ♦ పాశుపతము
లను మఱియొప్పికమును నై చె; మానవ మోహనగాంధర్వములను నల్లె
స్వాపన, జృంభణానంతాపన, విలాపనముల, మాదన శోషణముల, దార
ణమును, దుర్జయముగానమరునజ్రాస్త్రంబు, బ్రహ్మపాశముఁ, గాలపాశనామ

తే. కమును, బై నాకమనెడు నశస్త్రమును, దయితే
ము, మఱి వారుణపాశంబును, నుహితముగ
నమరు శుష్కాశనిఁదగ నార్ద్రాశనిని భ
యంకరమగు దంష్ట్రాస్త్రము ♦ నతనిమీఁద. ౬౫

1420

సీ. మఱియుఁ బై శాచ నామకముఁక్రాంచాస్త్రముమధనశరంబును, ♦ నుహితధర్మ
చక్రమునుం, గాలచక్రము విష్ణుచక్రమును వాయవ్యనామమగునస్త్ర
మును, హయగ్రీవాస్త్రమునుశక్తియుగళంబునై చెను మునివర్ష్యుపై మఱియును
గంకాశశరమునుగలాస్త్ర, ముసల, నై ద్యాధరాస్త్రంబులనటు త్రిశూల

తే. కంకణములను గాపాలకమును ఘోర
నామకము దారుణమ్ము, నుద్ధామదివ్య
శరములన్ వీనినెల్లను ♦ సరగవై చె
రఘుకులాంభోధిచంద్ర ! యోరామచంద్ర !. ౧౨

1421

క. మునివర్ష్యుపైఁ బ్రయోగించిన యస్త్రములెల్లఁ జూడఁ ♦ జిత్రమ్ముగనే
పనిఁ జేయఁజాలఁ డాతఁడు, ఘనతపసులలోన మేటి ♦ గానఁ గుమారా!. ౧౩

క. శరములనెల్లను వానిని, సరసీరుహసూనుకొడుకు ♦ చంచత్కాంతిన్
గరమునఁదగు దండంబున, మరిలింఁచె రాజు చూచిమది వగపొందన్. ౧౩

క. తనయస్త్రములెల్లను శాంతిని బొందిన గాధినుతుఁడు ♦ తెగి బ్రహ్మాస్త్రం
బును నై చె నద్ది యడరుటఁ, గని యగ్నిప్రముఖదేవకాంతులు మునులున్.

క. ఊరగులు గంధర్వులు నా, తురపడి దిగులొంది రట్లు ♦ తోచిన తద్వీ
కరశరమునకుఁ ద్రిలోకము, లురుభీతిం బొంది వడఁకె ♦ నొగి నాపిదపన్. ౧౪

తే. ఘోరమైన బ్రహ్మాస్త్రముఁ ♦ గూడ బ్రహ్మ
విద్య నభ్యాసమును జేసి ♦ విమల తేజ
మునఁ జెలంగు మునీంద్రుండు ♦ తనదు తేజ
మున వెలుంగు బ్రహ్మాదండంబుననె గ్రహించె. ౧౬.

1426

సీ. అట్లప్పుహోత్తుఁ డఁయ్యస్తంబును నడంచు నప్పుడాతనిరూప ఁ మధికదారు
ణముగా వెలుంగుచు ఁ నమరి రాస్తంబుగా ముల్లోకములకును ఁ భూరిభయద
మై వానిమూర్ఖుల ఁ నందఁగఁ జేయుచు నమరె; నప్పుహనీయు ఁ నఖిలరోమ
కూపములక గాఢఁకోపానలజ్వల లెగసె ధూమముతోడ ఁ నెగయు నగ్ని

తే. మిడుఁగుగులఁ జోలి; యతనికై ఁ మించు బ్రహ్మ

దండము విధూమకాలహుతవహురీతి

నపరయమదండమట్లు భయంకరముగఁ

గ్రాలె సంతట నమ్మనికాంతుఁజూచి. ౧౯

1427

క. మునులెల్ల బ్రహ్మణోత్తమ, యని పిల్చి నుతించి పల్కి ఁ రల్లన నీదా
వినుత బ్రహ్మబలం బిది, తనరె నమోఘముగ నెక విధాతృశరంబుక. ౧౯౪

తే. నీదు తేజోబలంబున ఁ నివృఘావ, ముగ నొనర్చు మధికతపఁమును నొనర్చి
యున్నవాఁడయ్య నీచేతఁనిన్నరాధి, పతితిరస్కృతుఁడయ్యె నోబ్రహ్మతనయ!.

క. నీకోఁము శాంతిలైడుఁ, గాక ప్రసన్నండవగుము ఁ త్కూసురమానీ!
లోకులకు దుఃఖశాంతియుఁ, జేకూరఁగఁ జేయవయ్య ఁ చెచ్చెఱ ననినక. ౨౧

మ. ఘనతేజంబున సత్తపోనియతి నింకక శాంతిచే వెల్లు న
మ్మనినాధుండును శాంతికోపుఁ డగుడుక ఁ భూమిశుఁ డహ్మానిచే
దనకై నట్టి పరాజయంబు మదిలోఁ ఁ దర్కించి నిశ్శాస్త్రసం

క్తినివే పుచ్చుచుఁ బల్కెనిట్లు తనదాఁదీనత్వముక దూఱుచుక. ౨౨ 1431

తే. ఇస్సిరో ఔత్రమా బలఁమేటి కెన్న, బ్రహ్మతేజస్సమార్జితఁబలమె బలము
బ్రహ్మదండమొక్కండు నాఁబాణపంక్తి, నడచెఁ గావున నాబలఁముల్పతరమె.

తే. ఇట్టిదా తారతమ్యమే ఁ నెఱిగి సుప్ర

సన్నచి త్రేంద్రియుఁడనయి ఁ సాంద్రతపము

సలిపి బ్రహ్మత్వమొందెద ఁ క్షత్రియత్వ

మింకఁ జాలును దీనమేఁలేమి లేదు. ౨౪

1483

ఏబదియాఱవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౭ - వ సర్గము.

శ్లోక విశ్వామిత్రుఁడు రాజునీ యగుట. శ్లోక-

చ. అనితలపోసి గాధిన్యపుఁనాత్మజుఁ డాత్మసరాధపంబునె
స్తునమున సంస్కరించి పలుఁమాటులు నూర్పులు పుచ్చి చిత్తశాం
తిని గనలేక తప్తమతిఁదీనము నొహ్వాదయంబుతోడ న
మ్మనివరుతోడ వైరమును ఁ బూని తపంబు నశింప సంతటక. ౧

1484

- క. పెనుతపమున సామర్థ్యంబును సంపాదించనెంచి ♦ పూబోడియుఁ దో
డన రాఁగ దక్షిణాశకుఁ, జని చేసెను ఘోరతపము ♦ శాస్త్రనియతిమ్మై. ౨ 1485
- క. [ఫలముల దుంపలఁ దిని నిర్మలచిత్తపులరఁగో దఁమము గల్గి మహా
జ్ఞుల తపముచేసెఁ గౌశిక, కులపారావారపూర్ణఁకువలయపతియుఁ.] 1486
- సీ. సత్యసంధులు ధర్మఁసరణి నెఱింగిన వారలౌ పుత్రులౌ ♦ ధారణీశు
నకు నవ్వలఁ గల్గి ♦ రకుటిచిత్తుడై యలరు హవిష్యందుఁ ♦ డనఁగ నట్టిఁ
డైన మధువ్యందుఁఁదన, దృఢనేత్రుండు నాఁగ మువ్వరు; లోకఁనాధుఁడైన
బ్రహ్మయు వేయునంఁవత్సరములు నిండఁ దపమె ధనంబుగాఁ ♦ దలఁచి యున్న
తే. కౌశికునిఁ జూచి మధురవాఁకృష్ణములఁ బల్కె
వినుము రాజర్షి లోకంబులను జయించి
తివి తపస్సునఁ గౌశికా! ♦ దీన నిన్ను
నింక రాజర్షినిగ గ్రహియింతు మేము. ౫ 1487
- క. అనిసలికి మహాతేజంబున నొప్పు జగద్గురుండు ♦ వోయె స్వలోకం
బున కతనివెంటఁ జనుదెంచిసమరలు త్రివిష్టపంబుఁ ♦ జేరిరి పిదపఁ. ౬ 1488
- చ. వనజభవుండు తన్మఱిచి ♦ పల్కినవాక్యము నాలకించి సీ
గ్ధునఁ దలవాంచి సుంత దనఁకోరికతీరమిఁ జాల దుఃఖముఁ
గని యతిదీనుఁడై తలఁచెఁ ♦ గౌశికుఁ డిట్లని గొప్పగాఁ దపం
బును బొనరించినాఁడ సురఁముఖ్యులు మానులు నన్నుఁ గాంచుచుఁ. 1489
- క. తలఁచిరి రాజర్షినిఁగాఁ, బలికిరి యారీతి నాతఁపంబున కిదియే
ఫలమగునే నాతపఘా, నలఘుతరం బట్లుగాన ♦ నల్పఫలమిదౌ. ౮ 1440
- చ. అనినుది నిశ్చయించుచుఁ బ్రయత్నము మీఱఁగఁ దొల్లి తాను జే
సిననియమంబుకంటె ఫలఁపిద్ధిని గొప్పుగఁ బొందఁజాలు రీ
తిని దపముం బొనరై నతిఁతీక్ష్ణముగా రఘువంశభూషణా!;
వినుమిఁక నట్టికాలమునఁ ♦ బృథివీని బొల్పెఁ ద్రిశంకువెంతయుఁ. ౯౫ 1441
- సీ. ఇత్యౌవనవంశంబు ♦ నెంతయు వర్ధిల్లఁ జేయుచు సత్యంబె ♦ చెప్పుచుఁ జి
తేంద్రియండుయి యతఁ ♦ డెంచె మనంబున యజ్ఞ మొనర్చి దేహంబుతోన
నమరుల కత్యుత్తమమగు స్థానమైద్దియగు, నట్టి నవ్వర్గంబు ♦ నందవలయు
నని యంతఁ గులగురు ♦ వౌ వసిష్ఠుని భక్తిఁ బిలిపించి తనమదిఁ ♦ దలఁచినట్టి
తే. కార్యమెఱిగింప నిది యశఁకృష్ణుటంచుఁ
దెలిపె నవ్యహనీయుండు ♦ కలఁగినమది
ధరణీపతియును యజ్ఞంబు ♦ తగదటన్న
మునిపలుకుచేత సుతాహఁము నశియింప. ౧౨౫ 1442
- క. మునిపని యాశమాని యతనితనయులు తనదు వాంఛితమ్మును దీర్చుం

- గను జాలువారలని రవి, తనయుని దిక్కునకుఁ బోయి ♦ తత్పుత్రకులన్. ౧౩
- చ. కనుఁగొనె నందు వారలు నఖండతపంబును నల్పుచుండి కీ
ర్తిని వెలయించుచుండి రల ♦ దీర్ఘతపస్వుల నూర్వురన్ లన
ద్వనతరతేజులన్ ధరణికాంతుఁడు తేజము వెల్లఁ గాంచి భ
క్తిని గ్రమమొప్పు నంజలిని ♦ గీల్కొనఁజేసి నమస్కరించుచున్. ౧౪ 1444
- చ. గురుని నిరాకరించి తనఁకోరికఁ దీర్చుకొనంగఁ దత్పుత్రో
త్కరమును గాననచ్చుటకుఁ ♦ దా మదిఁ బొందిన లజ్జపెంపునన్
శిరమును నుంత నంచి ఫలఁసిద్ధిని గోరినవాఁడు గావునం
గరములు మోడ్చి యిట్లనియెఁ ♦ గావరె, మీశరణంబుఁ జొచ్చితిన్. ౧౬
- క. శరణన్నవారిఁ గాచెడు, బిరుదుగదా మీకుఁ గరుణ ♦ పెంపున నన్నున్
శరణాగతుఁ గాపాడుఁడు, గురునిన్ శరణంబు ముందె ♦ కోరితిఁ జూడీ!. ౧౬౫
- తే. అచ్చహాత్తుఁడు నాకోర్కి ♦ నట నిరాక
రించె మీకెల్ల సత్కీర్తి ♦ మించు నాదు
వాంఛితంబును వినుఁడు నుఁహాధ్వరంబుఁ
జేయఁబూనితి ననుమతి ♦ నీయఁగఁ దగు. ౧౬౫ 1447
- క. గురుపుత్రులైన మీకెల్లరకును వంశనముచేసి ♦ లాభము దానిన్
బరచుమును బొందఁగోరితి, శరణాగతరక్షకులు ప్రసన్నతఁ గనుడీ!. ౧౮
- సీ. బ్రాహ్మణోత్తములఁ శఁసంబె ధనంబుగాఁ బరికించు మిమ్ము నే ♦ శిరము ధరణి
తలము సోఁకఁగ మ్రొక్కిఁతమి వేడుకొనియెడ సశరీరినై నేనుఁన్వర్గమునకుఁ
బోవునట్లుగఁ జేయు ♦ పూజ్యమా క్రతువును జేయించి తత్ఫలఁసిద్ధిఁ బొందఁ
జేయరే గురుతిరఁస్కృతినందినట్టి నా కరయఁగా దేశికు ♦ నాత్మజన్ము
- ఆ. లైన మీరు దక్క ♦ నన్యులు కలరె యె, వ్యాసు గాన నాశ్వుఁలార వేలు
గతియు లేదు నాకుఁ ♦ గావున నిత్యాకు, కులజన్మితులెల్ల ♦ గురువాకండె.
- క. ధరణీశులు విద్వాంసులు, పురోహితులె యుద్ధరింతు ♦ బుధనుతుఁడగు మీ
గురుఁడు దిగవిడిచె నాతని, తరువాతన్ మీరె కారె ♦ తారకులనినన్. 1450
- ఏబదియేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౬౮-వ సర్గము.

❧❧❧ విసిష్ఠపుత్రులు శ్రీశంకుని నిరాకరించుట. ❧❧❧

- తే. అవ్వసిష్ఠుని శతపుత్రు ♦ లాత్రిశంకు, పల్కులను విని యట్టె కోఁసంబునొంది
యతనితోఁ బల్కిరిట్లని ♦ యవనినాథ!, దుష్టబుద్ధిని నీవని ♦ తోఁచుటయును.
- క. ఋతవాదియైన యమ్ముని, పతి మజ్జనకుండు నీనఁవనమును దనన

మృతిఁ జేయింపంబూనక, ప్రతిపల్కి నిరాకరించె; ♦ బరమ మునీంద్రుఁ. ౧౫
చ. అతనిఁ బరిత్యజించి యెటులనున్నుని నీవిపుడాశ్రయింపఁ బూ
నితి వల మానిచంద్రుఁడె వినిర్మలసూర్యకుల ప్రసూతులౌ
క్షీతిపులకెల్ల దేశికుఁడు ♦ చెప్పెడిదేమి పురోహితుండు, సూ
నృశవచనుండు నెట్లు లతఁడే వదియించినమాట దాటనొ. 3 1453

ఉ. అంతటిమానియే పలికె ♦ నధ్వరమిద్ది యశశ్శ్రమంచు భూ
కాంత ! మఱెట్లు నీకొఱకుఁగా మముబోలులు దాని నెంతయుం
బంతముమీఱఁ జేయుటకుఁ ♦ బొల్పుడువార్కలశశ్శ్రమిద్ది నీ
వెంతయు రాజపుత్రకుల ♦ కెల్లు నమేటివిగాఁ జెలంగియున్. ౪ 1454

నీ. ఇట్టి కార్యముసేయ ♦ నెట్లు పూనితి వింక మరలిపురంబున ♦ కగుగవయ్య
యతఁడె యజంపఁ జేయంగ నమథుఁడొ నెల్లవారిని గాన ♦ నెట్లు లన్పు
హాత్తున కేమెల్ల ♦ నవమతి సేయంగఁ బాలుదు నుంచమధ్మను గలంగు
నక్షరములు గల్లు ♦ నెట్లు పల్కిన విని మఱియు వారలతోడఁ మహిపుండనియె

ఆ. గురువు మొదట విడిచె ♦ గురుపుత్రులట్టులె, విడిచి రింకనేను ♦ వేఱుగతిని
బొందఁగోరితిని దఁపొధనులార ! మీ, కగుశుభమ్ములెల్ల ♦ ననుచుఁ బలుక. 2౫ 1455

చ. కులగురువై విరించినీని ♦ గూర్చికుమారకుడొ వసిష్ఠుని
ర్మలమతి మాని యింకొరుని ♦ రాజ గ్రహింపఁగ బూనె ఘోరమా
తలపిది గల్గఁగాఁ దగునె ♦ తాళఁగవచ్చునె యింక నంచు మి
క్కిలియును గోపమాని పరికించి శపించిరి వారలీవిధిన్. ౮ 1456

తే. నీవు చండాలుడవు గమ్ము ♦ భూవరా ! య
టంచు శపియించి వేగ మహాత్ములైన
మునికుమారులు న్వాశ్రమంబునకుఁ జనిరి
శ్వపచుడయ్యె నారాతిరి ♦ చనిన నృపుఁడు. ౯౫ 1457

సీ. చండాలతను గన్నఁజనపతి వీతాంబరంబున్ నీలవస్త్రముగ మాతె
నతనిదేహమున ముఁన్నలరెడు రాజతేజము చూడ నల్లని ♦ చాయయయ్యె
నకలసౌఖ్యముల లక్ష్యంబగునాతని యంగమ్ము కఠినత ♦ నందియుండె
సాగనైన తథుకుచే ♦ శోభిల్లు నునుఁగురు లప్పుడె కుఱుచులై యార్చినొనఁగె

తే. లలితపరిమళసుమహారఁములును మంచి
గంధమును బోయి యట వల్లఁకాటికిఁ దగు
నట్టి పూదండలుగను భస్మాంగరాగ
ముగను మాతెను దచ్చాపఁమున ఝణమున. ౧౦ 1458

క. రతనపుహారంబులు నా, క్షీతిపతిదేహంబునందుఁ ♦ జెచ్చెఱ నన్య
కృతిఁ దాల్చి యాయనములై, యతి దారిద్ర్యంబుఁ బూనినట్లుగనఁబడెన్.

చ. సరపతి యివ్వీధంబుగఁ గనంబడ నాతనిఁ బాసి మంత్రులున్
బరజనులందఱుం గలిసిఁపోయిరి దూరముగాఁగ నంత నొ
క్కరుఁడె మహీశుఁడుండియును ♦ గాఢమనోవ్యధ నొక్కరీతి రా
తిరియుఁ బగల్ దగం గనుచుఁ ♦ దెంపునుమాత్రము వీడకంతటన్. ౧౨ 1460

తే. అవ్వసివ్వన కరియెన ♦ యట్టి గాధి
పట్టి చెంతకుఁ బోయెఁ దఃపరిప్రభావ
కలితుఁ డంచుఁ దలంచి భూకాంతుఁ డిట్లు
తనదు చెంతకు రాఁగ నాతనిని గాంచి. ౧౩

1461

చ. గురువును దత్తనూజులును ♦ గోరికఁ దీర్చక యైహికాదులన్
ధరణివరుండు భ్రష్టుఁడయి ♦ తత్తఱపాటు గనంగఁజేయ నీ
కరణి శ్వేపాతకం గని నికామమనోవ్యధఁ గుంది వచ్చె నం
చరసి మనంబునం గరుణ ♦ నత్యధికంబుగ నొంది యంతటన్. ౧౩౪ 1462

ఆ. పరమధార్మికుండు ♦ గురుతర తేజుండు, నైన కౌశికుండు ♦ మానివినుతుఁ
డవనినాథు నప్పు ♦ డతిఘోరరూపునిఁ, గాంచి భద్రమగు నటించుఁబలికి.
నీ. ఓరాజపుత్ర! యయోధ్యాధిపా! మహాబలుఁడవు వీర్యంబు ♦ గలుగువాఁడ
విట్టి నీకిత్రటి ♦ నెట్లు శాపంబున శ్వేపచత యలవడె ♦ నిపుడు నాదు
పరిసరమున కేల ♦ వచ్చితివని మాట పొందెఱింగిన మానిపుంగవుండు
పలుకంగ శ్వేపచతఁగలుగుభూపాలుండు వాక్యముల్ పలుకనేర్పఱియెఁగానఁ

ఆ. గేలుదోయి మోడ్చి ♦ జాలి గల్గ వచించె
వాంఛితమును దీర్చవలయు ననుచు
గురుని సతనిపుత్రకూటంబుఁ గోరితి
నది నిరాశ్చతంబె ♦ యయ్యె మాని!.

1464

చ. మనమునఁ గల్గు వాంఛితము ♦ మాట యటుండఁగ నిమ్ము మీఁద నా
తనువు శ్వేపాతకం గనియె ♦ ధార్మికసత్తమ! యీవిపర్యయం
బును గనినాడ; సౌమ్య మదిఁ ♦ బుట్టిన కోర్కె మఱిమిగాదు నా
తనువును గూడియే త్రిదశధామముఁ జేరఁగ నెంచితిం జమీ!. ౧౪ 1465

ఆ. నిష్ప్రియత్నమునను ♦ నేనిట్టి కోరికఁ, గోరినాడఁగాను ♦ భూరిదక్షి
ణా నొసంగి యజ్ఞములను నూఱింటిని, జేసినాడ నిష్ప్రసిద్ధిఁ గనఁగ. ౧౪౪

క. క్రతుశతమతిభక్తిని జేసితిఁ గాదే దానిఫలము ♦ షీతిని శరీర
చ్యుతిఁగానక యాస్వర్గ, స్థితి చేకూరుటయె గాదె ♦ స్థిరసుగుణమణి!. ౧౪౫

క. అదిమాత్రము నాకుం గలుగదు మానీ! యనృతమాడఁ ♦ క్రతుఫలము నశిం
పదొకో? యందురొ? యేమో, యది నేనెన్నండుఁ జెప్పినది లేదు సుమీ!.

తే. ఇంకి ముందెన్నఁడేని నేనీమి యన్వత
మాడ నెట్టెట్టి యాపదల్ గూడిన నని
నీదుసన్నిధి శివభంబు నేనొసర్తు
క్షత్రధర్మంబె దీనికా నాక్షి సౌమ్య! . ౧౯౫ 1469

మ. పలుజన్మంబు లొనర్చినాఁడఁ బ్రజలం బాలించితం బూన్కి ని
స్తులధర్మింబున, నస్తుతంబగు గురుస్తోమంబు సచ్చీలవృ
త్తుల సంతోషము నందఁజేసితిఁ గ్రతుస్తోమంబు ధర్మాభిలా
షలఁ జేయంగను బూనినాఁడ నిపుడస్తద్దేశికుల్ దానికై . ౨౧ 1470

క. పరితుష్టి నొందరో ముని, వర! యింకెందులకుఁ దృప్తి బారొందుదురో
యరయఁగదై నమోయధికము, పురుషహితాహితముఁగూర్చుఁబోయదియొకటే.

తే. కాన దైవమె యధికమంచేను దలఁతుఁ
బురుషయత్నము వ్యర్థము బుద్ధిఁ దలఁప
నిద్ది దైవము నిరసింప నెవ్వధమున
సర్వమగుఁ; గాదటంచు నాయాత్మఁ దోఁచె. ౨౨ 1472

సీ. దైవంబె యధికమై తనరుచు నన్నింటిని దింస్కరించెడిని బరమగతి
యదియె; కావున నిప్పు ఁడద్రానిచేఁ దూలి పరమదుఃఖితుఁడనై బడలి నీప్ర
సాదముఁ గనెడు వాంఁఁఁగున వచ్చినాఁడను నీకు భద్రంబగుఁగాక నన్నుఁ
గరుణను వీక్షింపఁగాఁదగు నాకొండు గతి లేదు వేఱొండుకడకుఁ బోవ

ఆ. నీవుదక్క శరణఁమే లేదు నాగురు, లింకఁ బిలిచెనేని యేనుఁ బోవఁ
దవృత్తనాదమున నె ప్రతికూలదైవంబు, నడచి మేలుసేయఁవయ్య నాకు.

ఏబదియెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

—
౫౯ - వ సర్గము.

— శ్రీకంకునిమిత్తిమి విశ్వామిత్రుఁడు యజ్ఞప్రయత్నము చేయుట. —

చ. శ్వపచుని చిహ్నముల్ వెలయఁ బ్రాపతి యవ్వధి తన్ను వేడఁగా
సృష్టమునియైన కౌశికుఁడు నెన్ని యసంగ మృదూక్తులొప్పుఁగాఁ
దపనకులాభిశీతరుచి ధర్మవిదుత్తమ! న్నాగతంబు ని
న్నిపుడె తరింపఁజేసదఁ దవ్వదీప్సితమున్ నెఱవేర్చుఁ బూన్కిచేన్. ౧౫ 1474

తే. భయముఁ బొందకు మింకనోవత్స! నిన్నుఁ
బరమధార్మికునిగను నాస్వాంతమందు
నెఱింగియే యున్నవాఁడ నీవింకఁజేయు
యజ్ఞమునకు సహాయులై నట్టి వారి. ౨ 1475

డగుచు నలరుచున్న ధి యట్టి విశ్వామిత్రుఁ

డఖలమునుల నడుమ ధి నటు శపించి. ౨౨౫

1498

ఏబదితొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౦ - వ సర్గము.

శ్రీశంకువుకొలుకు విశ్వామిత్రుఁడు స్వర్గమును నిర్మించుట

క. విరమించె నిట్టి తేజః స్ఫురణమునం దగిన గాధిసుతుఁడు మునిసుతో
త్కరము మహాదయ స్వతపో, నిరతిఁ శపియించి వారినిహతులఁజేసెన్.

మ. మాతులంజేసి వచించె నమ్మునులతో ధి నంతం ద్రిశంకుక్షమా
పతి యిత్వాకుకులోద్భవుం డితఁడగుఁ ధి భావింప ధర్మాత్ముడై
యితఁ డధివ్రజకల్పకంబగుఁ జూడఁ ధి యీతండు శాపైకనం
గతచండాతనొందు నీతనువుతోఁ ధి గాంక్షించె స్వర్లోకమున్. ౨

1495

క. ఆకోరికఁ దీరుచుకొన, నాకడకేతెంచి శరణఁమందెను నన్నుం
జేకొంటి నితఁడు రత్నపుఁడు, గాకేమని యితని స్వర్గఁకాంతౌతుగునిన్. ౩౫

క. ఈతనువుతోనె సురపురి, కీతఁడు చనునట్లు యజ్ఞఁమేనును మీరల్
ఖ్యాతిగఁ జరపందగుఁ జూడి, సూతరుణమునందె యనిన ధి నెల్లనుహర్షుల్. 3౫

క. మునివల్కిన యామాటలు, విని ధర్మనునీఘలగుచు ధి వెలయుట వారి
ట్లని వల్కిరి తమలోఁ దా,రె నయంబుగ నొకటఁగూడిఁపితముతలఁచుచున్.

క. ఈతఁడు కుశికాన్వయనం, జాతుం డతికోపుఁడగుటఁ ధి జక్కగఁ గృత్యం
బేతీరున వచియించునొ, యాతీరుననే యొనర్ప ధి సర్పము సుండీ. ౫౫ 1499

క. ఇందులకణమాత్రమును, సం దేహములే దితండు ధి జ్వలనాభుఁడుగా
నం దగ నొనర్పకుండిన, నందఱ శపియించుఁ గోపఁమందున యేనిన్. ౬

చ. క్రతువొనరింపఁగా వలయుఁ ధి గార్యముఁ గొప్పది వింటిరే మహీ
పతి స్వశరీరయుక్తుఁడయి ధి స్వర్గముఁ జేరఁగ గాధిసూను వి
చ్యుత మహిమంజసంగఁ దగు ధి నోపిక నట్లానరింప నిల్వఁడీ
క్రతువునకున్ సహాయమొనఁగఁ దగు పద్ధతి నూనుఁడీ త్వరన్. 2౫ 1501

సీ. ఇతరేతరంబువా ధి రిట్లు సంభాషించి యాయాయికార్యంబు ధి లందు శ్రద్ధ
నూని కావింపంగ ధి నూల్కొని; రమ్మఖ మందురు తేజఁడై ధి యలరు గాధి
పట్టి యాజకుఁడయ్యె; ధి నట్లులే మంత్రజ్ఞులగు ఋత్విజులు క్రమఁముగనమస్త
కార్యంబులను మంత్రఁకలితంబులుగఁ గల్పనూత్త్రమైపట్టి ధి చొప్పు తప్ప

తే. కుండ విధియుక్తముగ దాని ధి నొనరఁజేసి

రంతఁ గౌశికుఁడయ్యజ్ఞఁమందొసంగు

భాగములఁ గొన దేవతావరులఁ బిలిచె

మంత్రముల స్వీయమా తపోమహిమవెలయ. ౧౦౫

1502

సీ. ద్విస్త్రీవారంబులు ధివిజల మంత్రాళిఁ బిలిచిన దమభాగములఁ గొనంగ
నమరులెవ్వరును రాఁరైరి; మహాముని యతికోపవరసకుఁడై స్రువంబుఁ
బైకెత్తి రోషంపుఁ ధిబుకుల భూపతిఁ గని పల్కె నీదుయాగంబటుంక
నిమ్మింక మదుపార్జితమ్ముగు సత్తపోబలమును గను మితరులకుఁ బడయఁ

ఆ. గా నశక్యమైన ధిక్రనిర్జరపురి, నిదిగొ తనువుతోడ ధి కనంగఁ
జేయువాఁడఁబొమ్ము ధి స్థిర దేవపురికిపు, తనువు దీనిఁ గూడి ధి మనుజునాథ !.

చ. విను మొకమాట భూమివర ! ధి వీర మదార్జితసత్తపఃఫలం
బున నినునుంతయే మిగిలి ధి పొల్పెడు గావునఁ దత్ప్రభావముం
గొని స్వశరీరయుక్తి సురకూటము పొల్పెడు లోకముం గనం
జనునని మానిపల్కుటయు ధి త్కృతలనాథుఁడు తత్తనూయుతి. ౧౧౧

1504

క. మునులందఱుఁ ననుఁ గనుఁగొనఁ, జనియెను సురపురికి నటఁ ద్రిశంకువుస్వర్గం
బున కరుదెంచుటఁ గని యి, ట్లని రమరులు శతమఖుండు ధి నబ్బాపతితో.

తే. ఓత్రిశంకువహిపాల ! ధి యండఁ దగవు

స్వర్గమున నీవు మరలిపోవఁదగుఁ జమ్ము

మూర్ఖుఁడా ! సద్గురువు శాపమున హతుండ

వైతి తలక్రిందుగాఁ బడు ధి మవని నీవు. ౧౧౫

1506

క. అనివల్కిన నతఁడు తపో, ధనుడగు కౌశికుని గుఱిచి ధి తమిఁ గావు మిఁకన్
మునివరయని మొఱివిడుచున్, జనపతియిలఁబడియెమరులసరథసమునఁదాన్.

తే. కుశికనూనుండు వాని యాఁక్రొశవాక్య

ములను విని రోషముంబొంది ధి నిలునిలుమని

పలుకుచున్ మానివరమధ్యపథము నుండి

యపరచతురాననుంజన ధి నరుగుదెంచి. ౧౨౦

1508

సీ. తేజముపొంగ భాత్రిపతికొక స్వర్గమును బూన్కి నిర్మింపఁగను దలంచి

యామ్యమార్గంబున ధి యందు సప్తస్థుల నవస్థుల నిర్మించి ధి నైజకోప

పరవశత్వమున నాబ్రాహ్మణమధ్యమునందుండి తనదగుఁయశము వెలుఁగు

యామ్యదిక్కునఁ దారకావళిఁ బంక్తులఁ గా సృజించి యక్కొశికుండు

తే. కోపకలుషీకృతుండయి ధి యాపగిని నె

బహుశనక్షత్రగణములఁ బ్రబలఁ జేసి

యపరశతమఖుఁ బుట్టింతు ధి నిపుడొనర్చు

క్రొత్తలోకంబునకుఁ ద్రిశంకువె సురపతి. ౧౨౫

1509

చ. అనితలపోసి యానృపతి ధి కర్ణముగాఁ బరివారదేవపం

క్తిని సృజయింపఁబూనె నతితీవ్రగుడావిలమానసంబునన్

- గని యల మానియత్నమును ♦ గ్రన్నన మాని మరానుదుల్ కటా
మనకిదె మాటుగాఁ ద్రినశఃమండలిఁ జేయఁగఁ జూచుటొప్పునే. ౨౩౫ 1510
- క. అనితలఁచి సంభ్రమంబునఁ, జనుదెంచి మహాత్ముఁ గుళికఃసత్కులజాతుం
గని యనునయోక్తులను ని, ట్లనిరి మహాత్మా ! వినంగ ♦ నగు మాపలుకుల్.
- క. గురుశాపవినిహతుం డీ, ధరణీశుండ్లో మహాత్మ ♦ తాపసివర్యా !
సురపురికేగఁగ నెట్టులు, పరికించిననుం దగండు ♦ పాతకుండగుటన్. ౨౫ 1512
- చ. అన, సురవాక్యముల్ విని మహాముని, దేవవరేణ్యులార ! మీ
కనయము మంగళంబగుత ♦ మారయుండీ యిఁక మామనోక్తి నీ
తనిని శరీరయుక్తముగఁ ♦ నపుక న్వర్గముఁ జేర్చువాఁడనం
చని శపథంబుసేసి యిపుడప్పలుకుల్ వృథ సేయు టొప్పునే. ౨౭ 1513
- చ. పలికిపల్కు వ్యర్థమగు ♦ పద్ధతి నేనొనరింపఁజాల నే
స్థలమున నివృహీపతియెఁసంగునొ యిప్పుడు, తత్ప్రదేశమే
యలరుత శాశ్వతంబగు నుఁరాధిపవాసముగాఁగ; నిజ్జగం
బులు నివసించుదాఁకఁ బాలుపుం గనుఁగాక మదీయతారకల్. ౨౮ 1514
- తే. స్థిరములై నే సృజించినఁపరమతార
కలు చెలంగెడు నట్లాప్తఁగఁ దగు మీర
లిట్లు మీరొప్పుదురయేని ♦ యిపుడు సేయఁ
బూనుపని మానుదునటంచు ♦ మానిపలికె. ౨౯ 1515
- సీ. అమ్మాట లాలించి ♦ యమరులెల్ల నచించి రతనితో నట్టులే ♦ యగు మునీంద్ర !
నీకు భద్రంబగుఁ ♦ గాక; నీవు సృజించినట్టి యీతారకఁలన్నియును ది
వమున జ్యోతిశ్చక్రఁపథమునకున్ వెలుపలను శాశ్వతముగ ♦ నిలిచియుండుఁ
గాత, మీతారకాఁగణముల నుధ్యభాగమ్మన నస్తుహీఁకాంతుండు గురు
- తే. పునకు నపకారమొనరిచి ♦ పొందినట్టి
యఘమునం దలక్రిందుగా ♦ నమరియును స్వ
తేజమున దేవతలతోడ ♦ దీటుగాంచి
వెలయుచుండును పటియొక్కఁపలుకువినుము. ౩౦౫ 1516
- చ. ఇతఁడు కృతార్థుడై దివికి ♦ నేగినవానివలెన్ యశంబుఁ గాం
చి తనరుచుండు; నీవిట సృజించిన జ్యోతులివ్వు నిస్తుహీ
పతి దగుచెంతఁ బాయకయె ♦ భాసిలుచుండుచుగాక, యన్నదే
వత్తు సువాక్యముల్ విని ప్రభావముపెంపును గన్న మానియున్. ౩౨౫ 1517
- తే. ధర్మమతియాట వారెల్లఁ ♦ దన్నుఁ బొగడి
పల్కినంత “తథాస్త” ని ♦ పలికె, జన్న

మును ముగించి మహాత్ములౌ ♦ మునులు సురలు
వచ్చినట్లులె పోయిరి ♦ స్వగృహములకు. 3౪౫

1518

అటువదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౧ - న సర్గము.

శ్లోక శునశ్చేపు నంబరీషుఁడు పశువుగాఁ గొనుట. శ్లోక-

క. తనపంపున నరుదెంచిన, మునులందఱు స్వగృహములకుఁ ♦ బోవుట గని య
మ్మునిపతి మహితాత్ముఁడ, వ్యవమునఁ గల మునులతోడఁ ♦ బలికె నిటుతగ్గె.

చ. ఒనరుపఁ బూనినట్టి తపఃమొందెను విఘ్నము నేను దక్షిణం
బున కరుదెంచుటం గనుకఁ ♦ బోదగ నుంఘాక చోటికందుఁ బో.
యినఁ దనసుంతరాయముల ♦ హీనముగాక చెలంగుఁ బోదమే
వినుఁడిఁకఁ బశ్చిమంబునఁ బ్రవృద్ధతపోవనరాజి యొప్పెడికె. ౨౫

1520

తే. అందుఁ బుష్కరతీర్థతీరాళి, సుఖము
గాఁ దపమ్మును జేయుద ♦ మోదయామ
నీషులార ! తపంబును ♦ నిశ్చలముగఁ
జేయఁదగిన వనంబద్ది ♦ యే యటంచు. 3

1521

క. సలికి యెసంగెడు కోరిక, గలకౌశికుఁ డపుడె పోయి ♦ కావించె మహా
జ్ఞుల తేజమలరఁ దపమును, ఫలమూలాశనుఁడు నౌచు ♦ భవ్యస్థలులకె. 3౫

క. కర మాతప మనివార్యము, పరభయముగాఁ జెలంగెఁ ♦ బట్టుదలను భూ
వరముని తపమొనరుచు న, త్రుణముననయోధ్యయందుఁదాఁబ్రభువగుచుకె.

సీ. అంబరీషుండు విఖ్యాతిచేఁ దగువాఁడు సవమొనరుపఁ బూని ♦ జరపుచుండ
యజ్ఞపశువు నింద్రుఁ ♦ డపహరించె బురోహితుం డంబరీషుని ♦ తోడఁ బలికె
నీప్రమాదంబున ♦ నీయజ్ఞమునఁ బశు విట్లపహృతమయ్యె ♦ నెవరిచేత
నో; యది కానరాకున్నది; చక్కగఁ బశువును గావని ♦ ప్రభువును బశు

తే. నాశనాదిక దోషగణంబు లార్తి
నొందఁజేయును మఱి చంపు ♦ నుర్విసాధ !
వినుము దీని ప్రాయశ్చిత్తవిధియు దుష్క
రమని భావింపుమీ యధ్వశ్రమున మనము. 2౫

1524

క. జరపంగఁ దగిన విధులను, జరపకమున్నే హయంబు ♦ సరగునఁ దెచ్చు !
తురగము దొరకనిచో నొక, పురుషుని నేఁ దేరఁబంపు ♦ భూపవతంసా !. ౮

క. అనినఁ బురోహితువచనము, విని యాభూపతివరుండు ♦ విమలమనీషం
గనుటకె ధేనుసమూహం, బునునైన నొసంగి నృపశువును దేఁ జనియెకె.

క. జనపదముల దేశముల, వనముల నగరములఁ బుణ్యభవ్యాశ్రమపం
క్తిని నెల్లవెడకి యెందును, దనవాంఛను బొందకతఁడు ♦ తత్తటపడుచున్.

తే. ఒక్కచో భృగుతుంగ నామోరుశైల
మున ఋచీకునిఁ గనియె నమ్మునియుఁ బుత్ర
యుక్తుడై భార్యతోఁగూడి ♦ యుండ నృపతి
యతులతేజంబు వొంగఁగ ♦ నచటి కరిగి. ౧౧ 1528

క. ధరణీసురమానికి ని, ర్భరతపమునఁ దేజరిలెడు♦వానికి స్వీయ
స్ఫురదురుకాంతులు వెలయఁగన్ధిరసాగిలి మ్రొక్కినుముఖుఁ♦జేసి యిటులనున్.

తే. కుశలమే సర్వథా మీకు ♦ ట్లోడి దివిజ !
మునివరా ! మామకీయమా ♦ మనవినుము
లక్షగోవుల నీకు వెలకునొనంగు
వాడ వానిని గొని యాత్మభవునినిన్పు. ౧3 1530

క. క్రతువశువు గాఁగ నీదగు, సుతునమ్ముదు వేని నాదు♦సుకృతము పండున్
గృతకృత్యుడ నయ్యెద నీవు తగ్గ భృగుకులమునందుఁ ♦ బుట్టితివి మునీ !.

ఉ. నే నొనరించుప్రార్థనము ♦ నెమ్మిని సార్థకమై చెలంగ నీ
సూనుని నిమ్మా దేశములఁ ♦ జుట్టితిఁగాని మనోరథంబు నెం
దేని ఫలింపదయ్యె విను ♦ మీ తనుజాతులలోన నొక్కనిన్
మానిగణేశ ! మూర్ఖమును ♦ మామకముం గొని యాయవే దయన్. ౧౪ 1532

చ. అనిన ఋచీకుఁ డిట్లనియె ♦ నాత్మజులందగు పెద్దవాని న
వ్వుచు, జుమి ! మూల్యమెంతయిన ♦ మానవనాయక ! యంచుఁబల్కె నా
తనినతి సత్తపోనియతితం దగు నింతయు భర్తృవాక్యమున్
విని నరపుంగవుం గని పవిత్ర భృగుదవ్వనూఁ డాత్మజువళిన్. ౧౫ 1533

తే. పెద్దవాని నొనంగను ♦ వెలకుననియె
నాకుఁ జిన్నిసుతుండో శునకునియందుఁ
బ్రేమయధికంబుగాన నా♦ప్రియతనూజుఁ
జిన్నికోమరుని నీజాల ♦ క్షీతిప ! నీకు. ౧౬ 1534

చ. తనయులలోన జ్యేష్ఠుడగుఁ ♦ దండ్రికి మోదము నిచ్చువాఁడు, వే
డ్కనొనఁగుచుండుఁ దల్లులకుఁ♦గాను గనిష్ఠుడు ప్రాయికంబుగా
గనఁదగుఁ గాదె యివ్వధము ♦ డ్కాపతిచంద్ర ! ధరిత్రిగాన నా
తనయులలోఁ గనిష్ఠుని ముదంబును గూర్చెడువానిఁ గాచెదన్. ౧౭ 1535

సీ. అనుచుఁ దండ్రియుఁ దల్లియును సరాధిపుతోడ నాడినమాటల ♦ నాలకించి
యప్పుడు మధ్యముండ్డో శునశ్చేపుండు పలికె తనంత నో♦పార్థివేంద్ర !

పెద్దవానిని దండ్రి ♦ వెలకీయననిపల్కె ♦ దల్లియుఁ గడపటితనయు నీయ
ననియె మధ్యముఁడనా ♦ తనయుననే నీకు నమ్మిరంచుఁ దలంతుఁనాత్మఁగాన

తే. నన్నుఁ గొనిపోమ్మ నీవింక ♦ నన్న రాజు
సప్తతమ్మన ధేను లఁక్షనొగి నిచ్చి
యతని రథమున నెక్కించి ♦ యతిజవమున
యశముఁ దేజంబు బొంగఁగ ♦ నరిగెఁ బురికి. ౨3

1536

అటువదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౨-వ సర్గము.

చ. విను మటమీఁదివార్య రఘువీర ! మహాయశుఁడైన యంబరీ
షన్మవరుఁ డక్కుమారకుని ♦ సంగతిఁబాయకపోయి పుష్కరం
బనఁబడు తీర్థమందు రవి ♦ యాకసమధ్యమమందునుండఁ దా
ననువుగ నిచ్చె నప్పుడు మహామతి మానికుమారుఁ డంతటఁ. ౧౫

1537

క. నరవిభుఁడు విశ్రమించుటఁ, బరికించి తదంతికమున ♦ వసియించిన భూ
వరమాని గాధినుతుముని, వరసంయుతిఁ దపముసేయుఁవానిం గనియెఁ. ౨

తే. అతఁడు తనమాతులుండౌట ♦ నార్తిఁగన్న
తన్నుఁ గరుణించుననియెంచి ♦ తత్తఱపడు
స్వాంతమునఁ దప్పిచేతఁ ద్రోవబడలికను
మోము వెలవెలఁ బాఱంగ ♦ మామఁ గనియె. 3

1539

క. దీనుండై ప్రాణంబుల, పై నాశ యెసంగఁ దొడలఁపై వ్రాలుచు మా
మా! ననుఁ గాపాడఁగ నే, మానవులును లేరు సుమ్మ ♦ మూటలిఁ కేలా. 3౪

క. జననీజనకులు జ్ఞాతులు, మనసున దయగల్గు బంధుమండలమును లే
రనుమాట నిక్కమయ్యెం, గనుకఁ సౌమ్యుఁడవు నీవు ♦ కాపుము నన్నుఁ.

చ. అరయుము ధర్మసూక్ష్మముల ♦ నాదృతి న న్గరుణించు పద్ధతిఁ
ధరణిపు నధ్వరంబుకొఱతం గనకుండెడి మార్గముఁ; మునీ
శ్వర ! ననుఁ జూడు మెల్లరకుఁ ♦ బ్రాణము లిచ్చెడువాఁడవీవె నీ
కరుణకుఁ బాత్రభూతుఁడను ♦ గావునఁ బ్రోవఁగదయ్య మాతులా. ౫

1542

క. జగతీశతి ! కృతకృత్యుం, డగు మాడ్కిని నేనుఁజాల ♦ నాయుష్యముఁ బొం
డఁగ; సంతరాయహీనం, బగు తపమున స్వర్గమండ ♦ నరయుము మదిలోఁ.

ఆ. అరసి యెట్లులెనఁ ♦ గరుణఁ గాపాడుమీ, దిక్కులేని నాకు ♦ దిక్కుగమ్మ
భవ్యమైనమదిని ♦ బరికించి పాపవి, పత్తినుండి గావుమి త్తటి నను. ౬౪

1544

క. జనకుఁడు సుతుఁగాఁడెడు వడువున న న్నావంగవలయుఁ ♦ బూజ్యమనీపా!

యనినన్ విశ్వామిత్రుఁడు, తనగొప్పతనంబువలని ♦ దైర్యమువలనన్. 24

చ. తనరెడు గావునన్ బహువిధంబుల నాతని నూఱిడించుచుం
దనయులఁ జూచి మేలరయు ♦ తండ్రులదేవనికై కుమారులం
గనుదురొ!; యీప్రయోజనము ♦ కాదనకాదృతిఁ బైతృవాక్యముం
గొనకొని చేయుటే గద యశకుంతితభక్తిని దానిఁ జేసినన్. ౫4 1546

తే. మీకు నాకును దగఁ బరలోకహితముఁ
గలుగఁజేసెడు ధర్మమ్ము ♦ వెలయు; నట్టి
పద్ధతిని మీరు పూనంగ ♦ వలసినట్టి
కాలమరుదెంచె వినుడు తత్కారణంబు. ౯ 1547

క. మునితనయుఁడు బాలుండిదె, నను నార్తిని శరణు సొచ్చె; ♦ నాప్రీతికి మీ
రనుమానింపక ప్రాణయు,తిని వీడలరారు నవ్వీధిని బూనఁదగ్గన్. ౧౦ 1548

క. మీరందఱుఁ బుణ్యాత్మకు, లారయ ధర్మైకనియతి ♦ నందినవారల్
భూరచుణు యజ్ఞపశువుగ, నేరై నం బోయి యగ్నితృప్తి నెఱపుఁడీ!. ౧౧

ఆ. ఇట్లు మీరుచేయ ♦ నీశునశ్చేపుండు, బ్రతుకఁజాలు నాదు ♦ ప్రాపుగల్గి
యంతరాయమొందఁకధర్మమును సాగు, దివిజవితతిగాంచుఁదృష్టి మఱియు.

క. జనకుని మాటను మీఱక, తనయులు మీరెల్ల జరపి ♦ ధన్యులగుటయున్
గన నగునన మునివచనము, వినిన మధువ్యందముఖులు ♦ విముఖతఁగనుచున్.

క. పరిహాసముగాఁ బల్కిరి, గరువమునన్; వినుము తండ్రి! ♦ కడుఁ బ్రియనుతులన్
బరిపాలింపక పరసుతుఁ, గరుణన్ రక్షింపఁబూను ♦ కారణమేమో. ౧341352

క. ఎక్కడి ధర్మంబో యిది, కుక్కలమాంసంబుఁ దినఁగఁ ♦ గోరుట గాడే?
నిక్కముగ రుచికరాన్నం, బొక్కట లభియింపమాని ♦ యో ప్రియజనకా!.

క. కనుఁగొనఁగ నిది యకార్యం, బనితలఁచెద మనుచుఁ గొడుకులొడినపల్కుల్
విని తీవ్రకోపమునఁ దన, కను లెఱుఁబఱపల్కెఁ ♦ గఠనాత్మకుడై. ౧౫1554

మ. జనకుండాడినమాటకున్ బదులిఁకేఁచందంబునం గాని చె
ప్పినఁ బాపంబనునీతిఁ బోవిడిచి నిర్భీతిన్ మదుక్తిన్ జపం
బుననే దాఁటి, మహాకఠోరమగుచున్ ♦ బుద్ధి నిష్ఠాఠింప నిం
కను రోమాంచవికారముం గలుగఁ జక్కంబల్కినారందుచేన్. ౧౬ 1555

క. మీరందఱును వసిష్ఠకు, మారులచందమునఁ గుక్కమాంసముఁ దిని ని
నానరత ముష్టికజాతిం, జేరి నహస్రాబ్దములను ♦ టీతిఁ బరఁగు డిఁకన్. ౧౭

క. అని శపియించి శునశ్చే, పుని దుఃఖనిమగ్నుఁ గని విభూత్యాదిపదా
ర్థనిచయముమంత్రయతముగ, నొనరిచిభయముందొలంగఁనొసఁగియిటులనున్.

సీ. మునిపుత్ర! పావనములగు దర్బలత్రాళ్ల బంధింపఁబడి రక్తవర్షగంధ
సుమమాలికలఁ దాల్చి ♦ శుభ్రయాపస్తంభమున విష్ణుడై వతంఁబునను గట్టఁ

- బడినపిన్నట నిదె ♦ పక్ష్యమాణమ్మలౌ వాక్యములను హుతఃపహున కభిము
ఖుండవై పలుకుమీ ! ♦ రెండుగాధలు దివ్యములివె నీకుపదేశఃమును దగంగఁ
- ఆ. జేసినాఁడ నిందు ♦ జిష్టుని కొకటి, యు
పేంద్రునకు నొకటియు ♦ నెనఁగు వీని
నంబరిషు యజ్ఞఃమందుఁ బాడుము దానఁ
బ్రాణసిద్ధిగలుగుఁ ♦ బ్రదుదమలగు. ౨౦ 1558
- క. అనిపల్కె నంత నమ్ముని, తనయుండు సమాహితుఁడయి ♦ తద్గాధల రెం
టిని సంగ్రహించి ప్రమదం, బున వే నృపునన్నిధికిని ♦ బోయి యతనితోఁ.
- తే. ఓమహానత్వ ! రాజేంద్ర ! ♦ యొప్పుమీఱ
నత్వరమ్మగఁ జనుదము ♦ సదసునకును
దీక్ష నూనుము యజ్ఞ సిద్ధిని గనంగ
వలదె యనవిని మోదంబు ♦ వెలయ నపుడె. ౨౧ 1560
- సీ. జాగరూకుండయి ♦ సవమండపముఁజేరి యందు సదస్యులఁయనుమతిఁ గని
పశువీతఁడని గుర్తు ♦ పడుటకుఁ బావన దర్భరజ్జువులనాఁతనిని గట్టి
రక్తాంబరంబుల ♦ రాజిల్లఁగాఁ జేసి యూపంబునం గట్టె ♦ నీసగిదిని
బద్ధుండై శ్రేష్ఠతం ♦ బరఁగు గాధలభక్తిఁ బశుభోక్తయౌ దేవఃపతిని యూప
- తే. దేవతయగు నుపేంద్రుని ♦ బావనవిధి
తప్పకుండ నుతించె నంత ముదమంది
శతమఖుఁడు తనస్వామియౌ ♦ చక్రధరుని
నతఁ డటు రహస్యముగను సంఘ్నతి నలుపుట. ౨౨ 1561
- క. మనమున నెంతయుఁ దృప్తి, గని దీర్ఘాముస్సునిచ్చెఁ ♦ గరుణను మునిరా
ట్టనయున కమరేశునికృపఁ, గనియెన్ నృపుఁడధికముగనుఁగ్రతుఫలమచటఁ.
- క. మరలఁ ధర్మాత్ముండనఁ, బరఁగెడు గాధేయుఁడుం దఃపంబును దమిఁ బు
ష్కరముల వేలుశరత్తులు, నిరతిం గావించె శాస్త్రఃనిష్ఠ మెఱయఁగఁ. ౨౩
- అఱువదిరెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౩ - వ సర్గము.

— విశ్వామిత్రుఁడు మహర్షి యగుట. —

- క. ముని యిట్లు వేయివర్షము, లనూనమా తపమొనర్చి ♦ యవబృథమును న
ల్పినఁ గాంచి యెల్లదివిజలు, చనుదెంచిరి తత్ఫలమైఁసంగెడుకాంక్షఁ. ౧
- చ. సుమహిత తేజఃఁ కమలఃజుండు మనోహరవాక్కులొప్పుఁ బ
ల్కు మునిని గాంచి మంగళమఁగుఁ గుశికాన్వయ ! బాహుజ్జ్వలై

క్షమఁ జెలువారి తింతదనుఁకన్ శుభరీతి గడించినట్టి క

ర్వముల ఋషితత్వముం గనుము ♦ మానితరీతినిఁకన్ దపోధనా !. ౨ 1565

క. అనిపలికి యంత బ్రహ్మయుఁ, దనలోకంబునకుఁ బోయెఁ ♦ దానంత, నత్యు
ప్తినీ విశ్వామిత్రుండును, ఘన తేజము వెలయఁ దపముఁ ♦ గ్రమ్మట సలిపెన్.

— ఊహ మేనక విశ్వామిత్రుకడకు వచ్చుట. ఊహ —

క. చిరకాలము జరిగెగ న, చ్చరలకు మిన్నయియి దేవసంఘాజ్ఞను బు
ష్కరముల జలకములాడఁగ, నరుదెంచెను మేనకయును ♦ నతవ యొకతటిన్.

ఆ. అతులమైన రూప ♦ మమరఁ బుష్కరముల, జలకమాడనున్న ♦ జలజనేత్రఁ
గనియె మేఘపంక్తిఁ ♦ గ్రాలువిద్యుల్లత, వలెను భూరితేజమలరు మాని. ౫

చ. స్మరవశమైన చిత్తమునఁ ♦ జంచలనేత్రను గాంచి స్వాగతం
బు, రమణి ! నీకగున్ మదిఁ బ్రమోదమునన్ సుఖయుక్తి నుండుమా
యరుదగుమామకాశ్రమమునందునః దర్పక మోహితున్ ననున్
గరుణ ననుగ్రహింపు; కలఁకాలము నీకు శుభంబు వర్ధిలున్. ౬. 1569

చ. అని తనువేడ మేనకయు ♦ నాతనిప్రార్థనమున్ గ్రహించి య
మ్మునీపతి యాశ్రమంబునఁ బ్రమోదమునన్ వసియించె నట్టుల
వ్వనితను గూడి మాని దశఁవత్సరముల్ సుఖయుక్తినండె నం
త, నతఁడు దానినంగిని ♦ దర్పక మోహితుడై వసించుటన్. ౭. 1570

క. తన తపము చెడుటకై సి, గ్గును బొంది దురంతచింతఁ ♦ గుందుచు దుఃఖం
బును గాంచి తలఁచె నాతప, మును జెలువగఁ జేసెరమరఁముఖ్యులు దీనిన్.

సీ. ఇది దేవతల కృత్యమే యగు నాతపం బెల్ల నశించె నిట్టిచ్చుపకట
పదివత్సరము లేగెఁ ♦ బరఁగ నహారాత్ర మట్లు మస్తృఢనశఁసుండుఁ జిక్కి
తిని గాన నాతపంబున కిట్లు విఘ్నంబు సంప్రాప్తమయ్యె నీసరణి ననుచు
నిట్టూర్పులను బుచ్చినిజమోహమునకుఁ బశ్చాత్తప్తుడై కుందెజలజనయన
తే. నను నితండేమి చేయునో ♦ యనుచు భీతి

వడఁకుచుం గేలుమోడ్చి నిలవఁ గని లేమ !

నాదె యవరాధమియ్యది ♦ నీదికాదు

భయమిఁకేలని మధురోక్తిఁ ♦ బల్కి విడిచె. ౮. 1572

చ. పనితను బాసి యుత్తరపు ♦ భాగమునం దగు నాహిమాద్రికిం
జని విజితేంద్రియవ్రతముఁ ♦ జక్కఁగఁ బూని వ్రతంబు పూర్తియా
దనుక దృఢంబుగా మనసుఁ ♦ దత్పరతం జెలువారఁ జేయనా

• నని పనిపూని కీర్తియు దిశావళి నిండఁగ భక్తిమీఱఁగన్. ౯. 1573

తే. కాశికీనదితీరంబుఁ ♦ గాంచి యుందు

దారుణంబగు తపమును ♦ దాను జేసె

భక్తి నతఁడిట్లు వేయిసంవత్సరములు

తపము ఘోరమ్ముగాఁజేయ ♦ సపుడు సురలు. ౧౮౪

1574

క. హిమవంతంబున నధిక భయమునొంది మహర్షియుక్తులై పోయి యజ్ఞ
దమకెల్లఁ బ్రాపుగాఁ గని, కమలజనీ! గాధినుతుఁడు ♦ కడు నిష్ఠమెయిన్. ౧౮౫

ఆ. తపము సల్పువాఁడు ♦ దారుణంబుగ నింకఁ

దామహర్షి యనుచు ♦ ధరణిఁ బిలువఁ

బడునుగాక; రమ్ము ♦ పద్మజా! యందుకై

తత్సమీపమునకుఁ ♦ ద్వరగ ననిన. ౧౮౬

1576

చ. సురగణవాక్యసద్ధతిఁ బ్రచోదితుడై యటకేగి యాతపో

నిరతునిఁ గాశికం గని వినిర్మలవాక్కుల నోమహర్షి ! ని

ర్భరతపమిట్లుచేసితివి ♦ బాలక! నీకగు స్వాగతంబు నా

కరుదుగఁ దోచె నుగ్రతపమాత్మను మెచ్చితి నీదు నిష్ఠకున్. ౧౮౭

1577

క. నీవెల్లె ఋరుషులలోనన్, భావింపఁగ ముఖ్యుఁడవయి ♦ సరఁగు మహత్వం

బీవచ్చితిఁ గైకొను మన, నావాక్యము నాలకించి ♦ యమ్ముని యంతఁ. ౧౮౮

నీ. సర్వలోకేశుఁడౌ ♦ జలజసూతి వచించె నని విషాదము గాని ♦ యట్లు సంత

నముఁ గాని పొందక ♦ సర్వలోకపితామహునకు ననుస్కార ♦ మొప్పఁజేసి

ప్రాంబలియై నిల్చి ♦ యనియో విశ్వామిత్రుఁ డోలోకనాయకా! యొగి నిజార్చి

తశుభకర్మములఁ జింత్యముగాని విఖ్యాతిఁ బరఁగు మహర్షి శబ్దమ్ము నాకుఁ

తే. గలగనుచుఁ బల్కి తేని నింకను జితేంద్రి

యుండనైతిఁ గదా; యన ♦ నూహ చెలఁగ

మనివరా! చిత్తవికృతులఁ ♦ గనఁగఁజేయు

హేతువులుగల్గు నత్తఱి ♦ నించుకేని. ౧౮౯

1579

క. మనసున వికృతిని బొందక, ఘనధైర్యముతోడ నుండఁ ♦ గలసర్వంతం

బును నీవు నిర్దితేంద్రియుఁ, డనఁబడ వద్దానికై ప్రయత్నముఁ గనుమీ !.

చ. అని వచియించి యంతఁ జతురాననుఁ డాత్మపదంబుఁ జేరఁగాఁ

జనియె సుపహ్వలెల్లరును ♦ స్వర్గతలంబున కేగ గాధినం

దనుఁ డపుడూర్ధ్వబాహుఁడు సదాగతిభతుఁడు నిస్సహాయుడై

పెనుతపమాచరించె దనపెద్దప్రయత్నముఁ దీర్చు వేడుకన్. ౧౯౦

1581

తే. అట నిరాలంబుడై తపమాచరించి

మఱియు నష్టానివరుఁడు, ఘర్తసమయముల

యందుఁ బంచాగ్నిమధ్యమమందు నిల్చి

వానకాలంబునన్ బట్టబయల నిలిచి. ౧౯౧

1582

క. చలివేళ నహర్నిశలును, జలముల నివసించి యట్టిచందమున ని
 శ్చల భక్తి వేయి వర్షం, బులు ఘోరతపంబుననెఁ డ బూనిక మీఱఁ. ౨౪౫
 చ. మునివరుడైన కౌశికుఁడు భూతభయంకరహా తపంబు ని
 ట్లానరువ దేవతాళి పురుహూతుఁడు భీతి వడంకి రంతనా
 తని నియమంబునుం జెఱుపఁ డాను శతక్రతుఁ డాదితేయపం
 క్తిని గని యెన్ని రంభఁ బరికించి వచించె సురార్తివాయఁగఁ. ౨౬౫ 1584
 అఱువదిమూడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౪ - వ సర్గము.

—
 విశ్వామిత్రుఁడు రంభను శపించుట. —

క. ఓరంభా! యాకౌశికుఁ, జేరి మరులు గల్లునట్లు ధేసి కలఁచి నీ
 చారుతరహాపంపడఁ, గోరెడుగతిఁ జేయవలయుఁ డగువలయనేత్రా. ౧
 మ. సురకార్యంబిది గొప్పదాఁ దరుణి! నీశుంభచ్చమత్కారముఁ
 ధరణిం గ్రాలఁగఁజేసి కృత్యమును మోదంబొప్ప సాధింపఁగాఁ
 దరుణం బియ్యదియే కదా యనుచు నింఁద్రాణీవిభుండాడ, ని
 ర్జర నాకీతిలకం, బసాధ్యసగు, కాఁర్యంబిద్దియౌ నంచెదఁ. ౧౫ 1586
 క. తలపోసి సిగ్గుపెంపునఁ, బలికెం గేల్లోయి మోడ్చి పాకరిపునితో
 బలనూదన! యక్కౌశికుఁ, డలఁఘతపోబలుఁడు కడు, భయంకరుఁడు సుమా!.

తే. అతనిచెంతకుఁ జని యేమి యైననాచ
 మత్కృతిని జూపుదునయేని ధమాని తనదు
 భయదకోపము నాపై నిఁ బడఁగఁజేయు
 నిందులకు సందియము లే దహీనతేజ !. 3 1588

క. కావునఁ బోవఁగ వెఱచెద, దేవా! ననుఁ బంప కనుమఁజింపుము కరుణా
 భావంబున నని యత్తటి, నావెలఁదియు వడఁకుచుం గృతాంజలి తగఁగఁ. ౪
 క. తన యెదుటనున్న రంభను, గని నిర్జరవిభుఁడు వలెఁకఁ డ గాంతా! భయముం
 గనఁ జోకుము తప్పక నా, పనుపును నెఱవేర్చు నీకు ధద్రము గలుగుఁ. ౫

చ. మనసిజఁగూడి యందమగు య్రానున భావము తెన్నెఱుంగు చ
 క్కనిదగు కోకిలంబనయి ధామిని! నేను ద్వదీయపార్శ్వ సీ
 మ నిలిచి యుండువాఁడ బహుమానము పొందఁగఁ జాలుచేష్టలం
 గనుచుఁ బ్రకాశమానమగు ధాయము పొంగఁగ నీవునేర్పునఁ. ౬౫ 1591

చ. మునిపతి చెంతకేగి తపముం జెడునట్టి విధంబుగాఁగ నొ
 య్యన మనసుం గలంపు మన ధనవ్వనితామణి యింద్రుఁడిట్లు ప

ల్కిన రమణీయవాక్యములఁ ♦ గేవల భక్తిభయంబు లొప్పుగా

విని యటుసేయనెంచి కడుఁవింత తనూరుచి వెల్లుచుండఁగన్. ౮౪ 1592

క. మురిపెంపునవ్వు లొప్పుగఁ, దరుణీమణి మానిఁ జేరి ♦ తనదేహరుచిన్
స్మరితాపము నొందెడు గతిఁ, జరియించె మునీంద్రుఁడున్నఁథలమున సంతన్.

క. నునమున కింపు జనింపం, గను నొనరుచు పికరవంబుఁ ♦ గడ్డామృత రీ
తిని వినఁబడ సంతోషం, బున నెంతయు వివశుఁడగుచు ♦ మునివరుఁడచటన్.

క. తనయెదుటఁ దోచు రంభను, గని కోకిలరవము వినియుఁ ♦ గాంతామణి పా
డినముద్దుపాట విని య, వ్వనితం గనియుం దపస్వీవర్యుం డాత్మన్. ౧౦

చ. తరుణి తనంత వచ్చెనొ ? శతతక్రతుఁ డిచ్చటి కంపెనో ? యటం
చరుడుగ సందియంబుఁ గని ♦ యాలలనాపరిగీతగానమున్
నురుచిర మా నటంచెటిఁగి ♦ నుంసరి దీని సహస్రనేత్రుఁ డీ
కరణిని నన్ను భ్రాంతిఁ గనఁగా నొనరింపఁగఁ బంచె సంచెదన్. ౧౦౪ 1596

ఆ. నిశ్చయించి కోపఁనిర్ణిస్తహృదయుఁడై, కౌశికుండు రంభఁ ♦ గాంచి పలికె
గామమును నమర్చఁగఁడముట్టఁ బోకార్ప, నొగి వ్రతంబు నల్పుఁచున్ననన్ను.

క. కలఁచి స్వరాత్రిని బొందం, గలుషవుఁ బూనిక జెలంగఁగాఁ జేయఁగనో
లలనా ! వచ్చితివే! త, త్వలముగఁ బదివేలయేండ్లు ♦ వనమున నిందున్. ౧౦౫

సీ. ప్రస్తరప్రతిమనై ♦ పడియుండుమని శపియించి యీరంభ దేవేంద్రునాజ్ఞ
దాఁటఁజాలక వచ్చెఁ ♦ దరుణిదేనుసరాధ మని తలపోసి యిట్లనియె నాదు
కోపలక్ష్యంబనై ♦ కుండుచుండెడినిన్ను భవ్య తేజఁడు తపోబలయుతుండు
నగు నొక్కవిప్రుండుఁనుగువరో! యుద్ధరించుచు గృహనని శాపమునునొసంగె

ఆ. భూరి తేజమెనఁగఁ ♦ బాలుచు నమ్మునియిట్లు

క్రోధమార్పలేక ♦ కోమలాంగి

దిట్టి యవల తనమఁదిం దలపోసి సం

తాపమందె, సంతఁ ♦ దరుణి యపుడె. ౧౪

1599

చ. మునిపతిఘోరశాపమున ♦ భూరిశిలాకృతిఁ దాల్చె శాపమున్

వినఁబడి నప్పుడే విబుధఁవీరుఁడు మారుఁడు భీతిఁబాసి ర

వ్వనమును; భూరి తేజమున ♦ భాసిలుమేటి తపస్వి గాధిరా

త్తనయుఁడు స్వీయకోపమునఁ ♦ దత్తపమెల్ల నశించుటెంచుచున్. ౧౫౪ 1600

తే. తాను విజితేంద్రియుఁడు గామిఁ ♦ దపము చెడుట

వలన మనమునఁ గలిగిన ♦ యలఘుచింతఁ

బావుకొనఁజాలఁడయ్యెఁ గోపమునఁ దపము

చెడుట నిట్లని చింతించెఁ ♦ జత్తమందు. ౧౬౪

1601

చ. మనమునఁ గోపమాన నికళమాటలు వెల్పడ నీక మానమే
గనియెన నెట్టులేనియు, నికళ బహువత్సరముల్ వసించెదన్
వనమున నూర్పులన్ విడుచుఁ బద్ధతి మాని; యమర్ష ముఖ్యముల్
జననము నొందు నూర్పులనె యక్కఱ వానినడంచెదన్ మదిన్. ౧౭౫ 1602

సీ. తపమున భూవిబుధత్వమే నార్జించు వఱకు నింద్రియముల యశగతముల
నొనరించి నాగ్రాత్రమును బూన్చి శోషింపఁ జేసెన, నూర్పులఁజిక్కఁబట్టి
యాహారమును మాని యంత పర్యంతంబు నుండెన నంగంబు యుగ్రరీతి
నేఁ జేయు తపమున నే భుక్తిలేమిచ్చే దఱుగకుండెడుమని తలచి యిట్లు

తే. స్థిరమతిని నిశ్చయంబును యేసికొని న
హస్తవత్సరములు ముని యతఁడు నియతి
దీక్షఁ దాలించి చేసియే తీరినలయు
నని ప్రతిజ్ఞను ఘనతరమును నొనర్చి. ౨౦౫

1603

అటువదినాలుగవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౫ - వ సర్గము.

అథ విశ్వామిత్రుఁడు బ్రహ్మర్షియగువిధము. అథ-

మ. హిమవంతంబున నుత్తరాశను మనంబెంతే వ్యధంబూనఁ బా
సి సుహామానియుఁ దూర్పుఁ జేరి యచటంబు జెప్పంగ సాధ్యంబు గా
ని సుహాహారతపంబుఁ జేయఁ దొడఁగెన్ నిర్ణీతమానంబను
త్తమమై యొప్పుగ వేయివత్సరములు, చిత్తసావ్యస్థముం బొందఁగెన్. ౧౫

తే. పరమదుష్కరమై భయంకర మనుత్త
మంబునై రాఘవా! యత్తపంబు వెలసె
నంత వేయేండ్లు పరిపూర్తి నందు దనుక
సంతరాయంబులెన్నియో యలముకొనియె. ౨౫

1605

క. ఐనను మనమున నించుక, యైనన్ భ్రమనొందకుండ నటదారువునా
మాని వినిశ్చలుండై తగఁ, గా నాతనిమది నమర్షకనఁబడదయ్యెన్. 3 1606

మ. చ్యుతినేమాత్రము నొందకుండ ముని యత్కృత్యవ్రతంబూని యా
గతిఁ జేసెం దప మమృహావ్రతుఁడు సాంక్షికప్రకరమం బొప్ప నా
వ్రత మారీతిని వేయివత్సరములన్ వ్యాపించి పూర్తింగనన్
గృతకృత్యుండయి యన్నముం గుడువఁగా నెంచెన్; బలారాతియున్. ౪౫

సీ. ధాత్రీసురాకృతిఁ దాల్చి వచ్చి మునీంద్రు యాచించె బరిపక్వమైనయన్న
మును బెట్టుమా నాకు నని; యంత సమ్మని పారణిగొఱకుఁ దాపండుకొన్న

యన్నము నావిపుఁ డడుగుట కాత్మలో ననుమానమేమాత్రం మందకట్టి
తపము సిద్ధింపంగఁ దా నన్నదానంబు చేయంగఁ జనునని చిత్తమందు

తే. నిశ్చయము చేసి యన్నంబు నెమ్మిమిఱ
మిగులకుండఁగఁ బెట్టి తాను గుడువకపు
డూరకుండి ధరాసురు నొక్కమాట
యైనఁ బలుకక మానంబు నందియుండె. ౬౪

1608

క. పరమాత్ముఁ గూర్చి మరలక, వరముని యుశ్వాసములను వదలక వేవ
త్సరములు తపమునరించెక, గరమరుదుగ నతని మస్తకస్థలిసంతక. ౭ 1609

క. పొగయొండు పుట్టె దానఁ ద్రిజగములు దహింపఁబడినచందమ్మనఁ బె
బెగఁదొందె నంతఁ ద్రిదశో, రగ గంధర్వాసురులును రాక్షసులెల్ల. ౮౪

చ. మునివరు సత్తపోజ్వలనమోహితులై విగతాత్మతేజులై
మనముల దుఃఖముల్ దగ, నమందరయంబున బ్రహ్మపాలికిం
జని మొఱవెట్టి రిట్లు జలజాతజనీ! కుశికాన్వయుండు పా
వనతప మూర్ధ్ధితంబుగను వారక చేయుచు నున్నవాఁడొగి. ౯౪ 1611

తే. రంభ మొదలగు దేవతారమణులను ద
గంగఁ బనిపి పేరాసను గనఁగఁజేసి
తిమి వ్రతాంతమ్మనందు నన్నమును వేడి
యాగ్రహముఁ బుట్టఁ జేసితి మైన నతఁడు. ౧౦౪ 1612

క. పలువిధముల మాచే బా, ధల నొందింపంగఁబడియుఁ దపమున, కేకీ
డులు గల్గకుండ నియతిక, గలిగి చెలంగెడు రవంత గనఁబడ దఘము. ౧౧

క. వనజానన! యమ్మని వాంఛ నొసంగనిచో నతండు జగములమూడిం
టిని సచరాచరముగ నొయ్యనఁగూల్చుకదపముకలిమిసరయుముమదిలో.

సీ. కలఁకనొంది వెలుంగఁకయె దిక్కులున్నవి సంద్రముల్ తోభిల్లెలగణము
క్రంగుచునున్నది తోణి కంపించెడి నపసవ్యగతి భ్రమనంది వీచు
చున్నవాఁ డనిలుఁ డిట్లుండ దీనికిఁ బ్రతీకారమేయదియొకో? కానరాదు
పరికింప నిట్టి యాపత్తులవలననే నిత్యకర్మములు నెగడకడఁగ

తే. జనులు నాస్తికతుల్యులై సంచరించు
వారలని తోచుచున్నది పద్మయోని!
ముజ్జగమ్ములు సంత్రోధమును గను. మన
ములను మూఢమ్ములై నవి విలయమిదియె. ౧౨౪ 1615

క. మునివరు నుద్యతైజం, బున భానుఁడు వెలుంగఁ డిపుడు మునియాతం డ
గ్నిని బోలువాఁడు కాంతిని, దనకు సమానంబు లేక ధతణిం బరఁగు.

క. కానన్ ముట్లోకంబుల, మానియు నాశనముచేయ ♦ మది నెంచక ము
న్నే నళినసంభవా ! తన్మానసవాంఛలనొనంగి ♦ మన్నింపఁ దగున్. ౧౬ 1617

మ. ప్రళయాగ్నుల్ వలె లోకజాలము దహింపన్ వచ్చు నిక్కొళికుం
డలఘూతానిహమునన్, సురాళిదగు రాజ్యంబంతయుం బొందఁ గో
ర్కులు చిత్తంబునఁ బుట్టెనేని నటులే ♦ కోరున్ మహామాని కి
చ్చలు తన్భంగిని గల్గకుండఁ దదభీష్టంబుండగన్ దీర్పుమా !. ౧౭ 1618

చ. అని పలుకంగఁ బద్మజని ♦ యాదివిజాళిని గూడి పోయి మా
నిని మహానీయచిత్తుఁ గని ♦ నేర్పుగ న్వాదతరోక్తులన్ ముదం
బున నను, నీకు స్వాగతము ♦ భూసురమాని! భవత్తపంబునం
గని కడు మెచ్చినారము నికామము ఘోరతపంచిదాఁ జూచి. ౧౮ 1619

తే. దీన నీవు బ్రాహ్మణ్యసిద్ధిని దగంగఁ
బొందినాఁడవు నేను విబుధవరులును
జాల యాయుస్సు నిచ్చితి ♦ మోలి నీకు
సుఖము లలరారు భద్రముల్ ♦ సారిదిఁ గలుగు. ౧౯ 1620

క. మనమున నెచ్చిని బొందఁగఁ, జనుమా యిచ్చానుకూలసరణి ననుచుఁ బ
ల్కిన బ్రహ్మమొదలు గాఁగల, ఘనమతులాడినవిధంబుఁగఁడుఁదిమి వినుచున్.

ఆ. వందనములొనర్చి ♦ వారలతోఁ బల్కె
బ్రాహ్మణత్వసిద్ధి ♦ పరఁగునేని
యాయువధికమగుచు ♦ నలరునే నాయందు
వినుఁడు నాదుమాట ♦ విబుధులార. ౨౦ 1622

సీ. ఓంకారమును శ్రుతు ♦ లొప్పు వషట్కారమును దమంతనవచ్చి ♦ ననువరించుఁ
గాక యవానిని ♦ నాకిచ్చవచ్చిన గతి నుపయోగింపఁ ♦ గలుగునట్టి
యర్హతనుఁజూచు ♦ నమరులారా! తీత్ర వేదములను విప్ర వేదములను
దెలిసినయట్టి ధాత్రీసురులకు ముఖ్యుఁడై బ్రహ్మపుత్రుఁడై తనరెడి

ఆ. యవ్వసిష్ఠమాని ♦ యందఱు వినఁగ బ్ర
హ్మర్షివైతి వనుచు ♦ ననఁగ వలయు
నిదియె ముఖ్యవాంఛ ♦ యిద్దాని సిద్ధింపఁ
జేయవలయు మీరు ♦ శీఘ్రముగను. ౨౩ 1623

క. సురలారా ! యీవాంఛా, పరిపూర్తిని బొందనే సఫలయత్నులుగాఁ
బరిగణితులు మీరెట్లాదురు! నావిని నిర్జరులును ♦ దోయజజనియున్. ౨౪

ఆ. అవ్వసిష్ఠ కడకు ♦ నరిగి ప్రాప్తింపఁగ
నతఁడు సుప్రసన్నుఁ ♦ డగుచుఁ గుశిక

వంశ్యుతోడఁ జెలిమి ♦ వాటించి బ్రహ్మర్షి
యయ్యె నీతఁడనుచు ♦ నపుడు పలికె. ౨౪౫

1625

క. నురల్పిని పల్కిరి భూ, నురమానిత నొందితీవు ♦ త్తోడిదివిజుల్
జరపెడి యాజనముఖముల, జరపందగువాఁడ వీవు ♦ సంశయమేలా !. ౨౪౬

క. అని పలికి దేవతలు వచ్చిన రీతిని బోయిరంత ♦ క్షీతినురభావం
బును బొంది ధర్మవిదుడై, తనరుట యతఁ డవ్యసిష్ఠుఁ ♦ దమిఁ బూజించెన్.

ఆ. ఇట్లు మునివరేణ్యు ♦ నెంతయుఁ బూజించి
సఫలయత్నుఁ డగుచు ♦ సాధువృత్తి
దపముసేయుచును నతఁడు ధరాస్థలి
నెల్ల సంచరించె ♦ నిచ్చకొలది].

1628

క. ఓరామా ! యమ్మనివరుఁ, డీరీతిని ధరణిదివిజృంభిం గనియెన్
సారమతి యితఁడు మునులం, దారయ వర్మిండు ధర్మమందు నిరతుఁడున్.

క. తనువొందిన తపమే యితఁ, డనవలయున్ వీర్యమునకు ♦ నగుఁ బ్రాపని య
మ్మనివరుఁడు శతానందుం, డని యూరకయుండె ♦ జనకుఁ డప్పుడు ప్రీతిన్.

తే. ఆశతానందుఁడు వచించినట్టిమాట
లను ముదంబున విని రామశిష్యుల ప
రిసరమునఁ గౌశికుం జూచి ♦ యెనఁగు భక్తి
కరయుగము మోడ్చి యోమునిశాంత ! నీవు. ౨౪౫

1631

సీ. కాకుత్స్థులను గూడి ♦ క్రతువున కేతెంచుటను నేను ధన్యుండనను ననుగ్ర
హింపుఁడీ మునులకు ♦ నెల్లమేటివి గాఁగఁ దనరు నీదర్శనమునఁ బవిత్ర
మతిన్జేతి భూసురమానిమండనుడనై యతిశయమహిమచే ♦ నలరు దీవు
భవదీయదర్శన ♦ భాగ్యంబున న్నాకు బహువిధసుగుణసంపత్తి గలిగె

ఆ. నీవుచేసినట్టి ♦ నిర్మలతపమెల్ల
విస్తరించి చెప్పె ♦ విమలబుద్ధి
యీమహర్షి నేను ♦ నీమహాత్ముఁడు రాముఁ
డాదరిమున వింటి ♦ మంతయు నిట. 3౧౫

1632

క. ఈసభకరుడెంచిన యీ, భూసురులెల్లకును నీడు ♦ పూజ్యగుణములం
దాసపడి వినిరి నీతప, మా సంస్తవనీయ మింత ♦ యనరానిదియున్. 3౨౫

తే. నీబలమృతమేయమై ♦ నెగడు నీడు, సద్గుణంబుల లెక్కింపఁ ♦ జాలరెవరు
సరసిజానన గిరిజాత్మజాపతులకు, బోలె సద్గుణతతి నిన్నుఁబొంది వెలసె.

సీ. ఆశ్చర్యకరములైనట్టి నీకథలనే నెంతయు వినిన నత్యంతతృప్తి
గలుగడు మనమున ♦ ఖరకరుచింబ మస్తాద్రిచెంతకుఁ జేర ♦ నరుగుచున్న

తే. లనిన జనకుండు పలికె మహర్షి వర్య !

చాపమియ్యది యేటికన్మగ్నహమున

నున్నదో దానిఁ దెల్పెదఁ నున్నతయశుఁ

డైన నిమిక్కుటపురుషుడై యలరుమాకు. ౭

1641

క. ఆతని కాటవవాఁడై, భ్రాతృతింగన దేవరాతుఁ డతనికరమునన్

భూతేశుఁడు నిధిగా నిడె, బ్రీతిఁ జాపమును దీనిఁ బృథురూపంబున్. ౮

చ. వినుఁ డిఁక నిద్రి యీశ్వరుని యిల్లెటులై నదొ చెప్పువాఁడ నో

మునివర ! మున్ను దక్షు మఖముం జెఱుపందగఁ గోరి కృత్యమున్

బొనరుచు నప్పుడీధనువుఁ బూనిక నెక్కడి రోషమూని దే

వనిచయముం గనుంగొనుచుఁ బల్కె దృఢాకృతిఁగాఁ దలంచుచున్. ౯

క. నురలారా ! నేనీయధ్వరమున భాగములఁ గోరఁవానిని నమకూ

ర్పరు గాదె? కాన మీవర, శిరముల నీచాపముననె యెడెగఁ గనుఁడీ! ౧౦

చ. అనవిని దీనులై త్రిదశు యిదివిజేతునివేడి నుప్రస

న్నునిగ నొనర్ప శంకరుఁడునున్ దివిజాళియెడం బ్రసన్నుడై

ధనువు నతిప్రియం బలరఁ దానె యొసంగెడు వారికెల్ల బా

వనమతులై న యయ్యమరఁవర్షులు శంకరచాపవర్యమున్. ౧౧

1645

క. హరుఁ డొనఁగఁ బడసి మఱి దేవరాతుఁడను మాకుఁ బూర్వఃపార్థివునకు ని

చ్చిరి యిల్లడఁగా నే నధ్వరమునకై భూమి దున్నుపనిఁ జేయునెడన్. ౧౨

క. నాఁగటిచాలునఁ గన్మియ, యో గాధినుతా ! మదక్షియుగళికిఁ దోచెన్

యాగక్షేత్రమునన్ నా, కా గజగామిని లభించె నద్భుతరీతిన్. ౧౩ 1647

ఆ. సీతయనెడి పదము యెల్లనాఁగటి చాలు, నకును దానఁ బుట్టె నారిగాన

సీతయనఁగ సుప్రసిద్ధిఁ గాంచినరయ్యె, భూమిజనితయైన పూవుఁబోడి.

క. భావంబున నాతనయఁగ, భావించియె నేను వృద్ధిపఱచితి మౌనీ

శా! వినుమిద్ది యయోనిజ, యై వఱలును గాన నిర్మలాంగి యగుటచేన్.

సీ. వరుఁ డెవ్వఁ డగునని భావించి దీనికి వీర్యమే శుల్కమా భీమరూప

మా, శంకరునిచాపమాఁ బందె మిద్దాని నెవ్వఁడెత్తునొ వానికిచ్చి వేయఁ

దలఁచి యెవ్వనికీయఁ దలఁచక యుంచితఁ బుడమి జనించిన పొలఁతి దీని

నాదు కూఁతుంగోరి నాయంటి కగుదెంచి యవనీశు లెందఱో యడిగిరేను

౪. వీర్యశుల్కు యిద్ది యిక్రమస్ఫూర్తికి

నిచ్చువాఁడననుచు నెన్నివలికి

నాఁడఁ బిదప భూమి నాయకుల్ నానాము

ఖములనుండి యిచ్చుఁ గదలి వచ్చి. ౧౭

1650

జ్జనకుఁడు మంత్రులంగని సుచందనమాల్యవిభూషితంబుఁ బా

వనమును నైన చాపము సభాసలికె గొనిలెండటంచనక. ౨

1658

క. నరపతి యాజ్ఞా మంత్రులు, పురము ప్రవేశించి పార్థివుఁడు చెప్పిన య
శ్లైరయమునం జాపముతోఁ, బురవరమును వెడలి చనిరి భూపతి సభకుక.

సీ. ఆయత దేహుతా భట్టి పంచసహస్ర బలశాలి పురుషులు చెలఁగి యష్ట
చక్రయుతంబయి శకటంబువలె నొప్పు శివధనుఃపేటికఁ జేతులారఁ
బట్టి ప్రయత్నపూర్వకముగ లాగిరి; సచివులంతట శివచాస మున్న
యినుపపెట్టెను దానిఁగొనివచ్చి సురతుల్యుఁడైన యజ్జనకునిఁగానఁ బోయి

తే. సకలభూపాలపూజిత శైవచాప

మిదియె మిథిలాధినాయకా ! యెలమి మీను

గానఁగోరిన ధనువు నిక్కడకుఁ దెచ్చి

నారమని విన్నవింప, సన్నరపతియును. ౩

1660

క. మనమునఁ బొంగుచు నవ్వా, కన్యనికరమాలించి తగఁ, గృతాంజలియై మా
నిని రామలక్ష్మణులనుం, గని పలికె మహితుఁడైన భాగ్యుతోడక. ౪

1661

చ. ధనువిది యుత్తమంబగు బుధప్రవరా ! మహితాత్మ ! మత్కులం

బున జనియించి రాజ్యమును భూనికనేలిన ధర్మసంధుతా

జనకులచేతఁ బూజితము డ్యౌపతు లుత్తమవిద్యులీ ధను

స్సను గని యెత్తఁజాలకయె స్తోత్రము చేసిరి పెక్కుభంగులక. ౫

1662

సీ. మానీశ! రాజుల మాట యింకేటికి సురగణంబులు రాక్షసులు సమరులు

గంధర్వులును యక్షగణములుఁ గిన్నరుల్ ఫణిసర్వులును దీని పంపఁజాల

రశ్లే మోపెట్టంగ నస్త్రంబు సంధింప జ్యావల్లి గూర్పంగఁ జాపభార

మును బరీక్షింపంగ మునుకొని కదలింప నిందొక్క కార్యంబునేని చేయఁ

తే. జాలరింక మనుష్యులజోలియేల

వారి కిట్లానరించెడి భూరిశక్తి

యెట్లు లభియించు నవిధి నెనఁగుమేటి

ధనువుఁ దెప్పించినాడ దీనిని మునీంద్ర !. ౧౦౪

1663

క. మానుగ దశరథభూపతి, సూనుల కిర్వరకుఁ బ్రీతిఁ జూపుమనిన న

వృథానియు ధర్మవిదు త్తముఁ, డైనెగడును గాన రాము భాద్రుతిగనుచుక.

తే. వత్స! శ్రీరామ! యీధనుర్వరముఁ గనుమ

యనిన బ్రహ్మర్షి యనుమతిఁ గొని తదీయ

పేటికను దీసి యందున్న వింతధనువుఁ

గని మునీంద్రునితో రాముఁడనియె నిట్లు. ౧౩

1665

క. ధరణీసురమునివర్యా!, కరమున ముట్టెదను దీనిఁ గదలించెద ని

- క్కరణినె మోపెట్టంగ యత్నరతిని బొందెదనటన్న ♦ సరపతిమానుల్. ౧౪
 క. ఆరీతినె కావింపుము, భూరమణకుమార ! యనిరి ♦ మునియానతిచే
 శ్రీరాముడు లీలాగతి, సారశరాసనము నడుము ♦ సరభనమొప్పె. ౧౫
 చ. కరమునఁబట్టి పెక్కుజనకాంతులు చూచుచునుండ (లీలచే
 నరుదుగ వంచె దద్దనవు) ♦ నయ్యది యున్నతమయ్యుఁ దానె య
 చెప్పువుగ వంగె రాముఁడును ♦ జిన్నివయస్సున నొప్పు నైన వి
 స్ఫురదురుశక్తి యాతనికిఁ ♦ బొల్పుఁగదా పరమేశుఁ డౌటచే. ౧౬ 166౨
 క. శ్రీరాముడు ధర్మాత్మం, డీరీతిం బట్టి లాగ ♦ నెల్లదిశలఁ ద
 ద్భారి యశస్సులు నిండం, గా రయమున నడుమ విఱిఁగెఁ ♦ గౌశికుఁడలరె. 166౩
 చ. ధనువిటు బ్రద్దలై న తఱిఁ ♦ దద్ద్రవమున్నతమై మహాత్తరా
 శనిపతనారవంబువలె ♦ జాలఁగ నొప్పెను; బ్రద్దలయ్యెనో?
 ఘనగిరు లన్నచందమున ♦ త్కౌఠలమెల్లవడంకె తద్ద్రవం
 బున నవశస్యమొందిపడి ♦ పోయిరి తత్సభనున్నయందఱు. ౧౮ 1670
 క. జనకుఁడు మానియు దశరథ, తనయులు నిశ్చలతఁ గనిరి ♦ తరువాత సభా
 జనులుం దెప్పిటి లేవఁగ, జనకుఁడు నిర్భీతుఁ డగుచు ♦ సరసోక్తులచే. ౧౯
 క. మునితోఁబలికెంగరయుగ, మునుమోడ్చి మహాత్మ! రాముఁభుజములబలము
 గనినాఁడ నిది మహాద్భుత, మును నెందును గననిదియును ♦ మున్నెన్నండు. 20
 క. మనమునఁ దలఁపను గూడఁ, జననిది యేమనుజులకును ♦ సాధ్యంబగునే
 కనుకఁ మదినిట్లగునని, మునివరి! యోజింపనైతి ♦ మోదంబెనఁగ. 2౧
 ::నీ. నాతనూజాతయై ♦ ఖ్యాతిఁగన్న యయోనిజయగు సీతయు సద్దశరథుముద్దు
 తనయుడై చారుసాంధర్యరంజకుడైన రాఘవు భర్తగా ♦ రమణనొంది
 జ్ఞానవైభవము, సఘనానంబుగా నొంది నా పూర్వ్యలై న జనకకులకులము
 నకుఁ గీర్తి విస్ఫుర్తిఁ బ్రకటింపఁగలదిఁక, వీర్యశుల్కముఁగొనిఁ ప్రయకుమారి
 ఆ. కను నొసంగువాఁడ ♦ విను నాదుప్రతిసయు
 సత్యమయి చెలంగె ♦ సాధువర్య!
 యసునివహము కంటె ♦ సధికయౌ నాసుత
 యీకుమారకునకు ♦ నీయఁదగును. 2౨ 1674
 చ. అరదములెక్కి నానచివు ♦ లార్యవరా! భవదాజ్ఞఁబొంది న
 త్వరముగ నయ్యయోధ్యకు ముదంబున వేచని రాజుతో మనో

* నాతనూజాతయై...అనుసీసపద్యమునకు మూలము జనకానాం కులే శీర్తి మాహర్మ్యుతి
 పే సుతా, సీతా భర్తా మాసాద్య రామం దశరథాత్త జమ్ 2౧౪

దీనికి గోవిందగజవాక్యస్య ననుసరించి సీసపద్యము వ్రాయఁబడినది ప్రతిశబ్దమునందుఁగల
 యర్థచమత్కృతి సంగ్రహించి యిది మిడింపఁబడినదని తెలియఁబయును.

- హరవిసయోక్తులాడి మిథిలాహ్వయమై తగు నసత్తదీయ పూ
ర్వరమున కమ్మహీధవుని ♦ వైభవమొప్పుగఁ దోడితేడగుఁ. ౨౪ 1675
- ఆ. నీకు శుభము గల్గుఁగాక నామంత్రులు, త్వరగ నచటి కేగి ♦ తనయులెలమి
గాధితనయరక్షఁ ♦ గలిగి తేమంబుగ, నున్నవారలిచట ♦ నన్నవార్త. ౨౫
- ఆ. వీర్యశుల్కయైన ♦ తెలఁదిని జానకి, నేనొసంగుటయును ♦ నిదియొమొదలు
గాఁగఁ గల్గునట్టి ♦ కడు వింతవార్తలఁ, జెప్పి నృపునిఁ బ్రీతిఁ ♦ జెందఁజేసి.
- చ. త్వరితముగాఁగ బాంధవయుతంబుగఁ దోడ్కొని రాఁదగుఁ మునీ
శ్వర! యన నాతఁడియ్యకొన ♦ త్కౌవతి మంత్రులఁ బిల్చి యమ్మనో
హరశుభపత్రికఁ మఱియు ♦ నందలివార్తలఁ దెల్పు పత్రికఁ
గరము ముదంబుతో నొసఁగి ♦ త్కౌవతి పజ్జకుఁబోయి మీరొగిఁ. ౨౬౪
- క. జరిగిన వార్తలఁదెల్పుచు, ధరణీశునిఁ దోడుకొనుచుఁ ♦ ద్వరగా రానోఁ
బురికిచటి కంచు మిథిలే, శ్వరుఁ డాజ్ఞ నొసంగె న్నీయఁచివుల కెలమిఁ.
- లఱువదియేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౮ - వ సర్గము.

— ❧ — జనకభూపతి యయోధ్యకు దూతలఁ బంపుట. ❧ —

- చ. జనకస్పృహలు నాజ్ఞఁగొని ♦ సైంధవముల్ శ్రమనొంద దూతలుం
బెనువడితోఁ బ్రయాణమయి ♦ వింతలు గాంచుచు మార్గమధ్యమం
దునఁ ద్రిదిసంబులఁ గడిపి ♦ ధూతరిపువ్రజసైన్యము క్రిమై
తనరు నయోధ్యఁ జేరిరది ♦ తద్దయు నొప్పుచునుండె శ్రీయుతిఁ. ౧ 1680
- చ. ప్రానుఁగొని దానిఁ జొచ్చి రిపుఁకాలుఁడు రాజు సనించు ధామముం
గనియట ద్వారపాలక నిఁకాయముతో జనకుండు పంప వ
చ్చిన నుము దూతలఁ దెలియఁ ♦ జేయఁగనోఁ బరికిప్పుడే యటం
చన విని వారలేగి తెలియఁ వినిపించిరి వారి వార్తలఁ.] 1681
- తే. దశరథుండును వేగ దూతలను దోడి
తే ననుజ్ఞ నొసంగె; రాజానుమతిని
ద్వారపాలకులను గూడి ♦ వారుపోయి
యమరనిభు వృద్ధు దశరథు ♦ నచటఁ గనిరి. ౨ 1682
- క. మనుజేశుని సౌజన్యం, బును గని నిర్భీతులగుచుఁ ♦ బాలుపుగఁ గేల్మో
డ్చి నిలిచి వినయమ్మనఁ ది, య్యని పల్కులఁ బల్కిరిట్లు ♦ లవనీశునితోన్. 3
- సీ. ఓరాజవర! మిథిలోర్వీశుఁడైనట్టి జనకుండు స్నేహసంఘ క్షమైన
మధురవాక్యమ్ముల ♦ మాటికి మాటికి మీనిత్యకుశలమ్ము ♦ మీరు నడుపు

- నగ్నిహోత్రములయుఁ నధ్యావకపురోహితులయుమీప్రియబంధుఁపులయుఁజేమ
ములను బ్రశ్నించె; నిఁ ట్లలరి డేమప్రశ్నమును జేసి గాధినంఁదను ననుమతి
- ఆ. నిట్లు చెప్పుమనియె ఁ నేమన ఏర్యమే, శుక్కుముగ గ్రహించి ఁ శోభనాంగి
యగు కుమారినిత్తు ఁ నన్న నాప్రతిని మీ, కెల్లఁ దెలిసినట్టి దేకద మును. ౬౦
- చ. ధరణివిభుల్ ప్రతిజ్ఞ విని ఁ తద్దయు రోషముతోడ వచ్చి భీ
కరధనువెక్కు పెట్టుటకుఁ ఁ గాదని యెన్ని బలంబుహీనమై
పరఁగుట ననునక్రముల ఁ వచ్చిన శ్రోవను జోయి యుంట భూ
వర! విదితంబకాదె యిటుఁవంటి వధూమణి నాతనూజయే. 2౪ 1685
- తే. గాధినంఁదనుతోడ నిఁక్కడకు నాయ
దృష్టనశమున నీవుత్రుఁ ఁ డేగుదెంచి
గెలిచె నీనాకుమారిక ఁ బలము మెఱయ
నవిధములను వినఁదగు ఁ నవనినాథ !. ౮ 1686
- ను. మును దక్షాధ్వరనాశకాలమున నఁముక్కంటిచే నంది శ
త్రునికాయంబును దోలినట్టి ధనువుఁ ఁ దోరంపు బాహుబలం
బున స్వీయాధికశక్తి నాపెను సభాభూమిఁ విభగ్నంబు చే
సెను దన్మధ్యతలంబుఁ బట్టి నుజనుల్ ఁ చిత్రంబుగాఁ జూడఁగన్. ౯ 1687
- ఆ. వీర్యశుక్కుగానఁ ఁ బ్రియపుత్రికను నీమహాత్మునకు నొసంగుట ర్హనుగును
జేసినట్టి ప్రతినిఁ ఁ జెల్లింప వాంఛింతు, దాని కనుమతింపఁ ఁ దగుదువీవు. ౧౦
- క. ధరణీశ! యుపాధ్యాయులు, పురోహితులు ముందునడువఁ ఁ బాలుపారంగ న
త్వరగతి రమ్మా! శుభమగుఁ, బురినిట రాఘవులఁ జూడఁఁబోలును జుమ్మి !. 11
- క. నిను దర్శించి మదాత్మజ, ననుపమగుణ సీతనిచ్చి ఁ యానందింపం
గను గోరువాఁడ దానిని, గను భాగ్యము నాకుఁగల్గఁగఁ జేయనగున్. ౧౧౪
- తే. నీదు పుత్రద్వయముఁ గాంచి ఁ నాదుకొమరి
తలకు వారికి నుద్వాహ ఁ మెలమిఁజరుగఁ
గాంచి నే సంతసించెడి ఁ కరణి నీవు
నెంతయుఁ బ్రమోదమందు ముఁరీవీశవర్య !. ౧౨ 1691
- క. అని జనకుఁడు కౌశికముని, యనుమతిఁగొని యందు నలరుఁనట్టి శతానం
దుని వగుననుమతియుం గై, కొని తమ కీమధుర వాక్కుఁ ఁ గూర్చి వచింపన్.
- క. ప్రసిచ్ఛే మమ్ముని తెల్పి యవనీశగౌరవముచేతఁ ఁ బలుపల్కుల ని
ప్పెను సభఁ బల్కఁగరాదిక, నను శంకం బల్కుకుండిఁరా దూతలొగిన్.]
- సి. రాజేంద్రుఁడట్లు వాఁరూహులాడిన వాక్కుల విని మదిఁ ఁ బరమహర్ష
మును బొంది యవ్వసిఁష్ఠుని వామచేపునిఁ దక్కిన మంత్రినఁ త్తములఁ గాంచి

కొనల్య కానందఁకారణుండగు రాముఁ డా గాధితనయుఁ డఁత్యాదరమున
సంరక్షణముచేయ ఁ నహజనితోడ విదేహదేశమునఁ బఁదిలముగ నిపు

తే. దున్నవాండు మహాత్ముడై ♦ యొప్పుఁ గాన
జనకుఁ డన్మత్తనూజుని ♦ శౌర్యమెఱింగి
తనకుమారిక నియ్యంగఁ ♦ దలచె నతని
పల్కుమీ కభిమతమేని ♦ త్వరగ మనము. ౧౬౫

1694

చ. జనకుని పత్తనంబునకు ♦ జా గొనరింపక పోవుటొప్పు నా
విని సచివుల మహర్షులును ♦ వేడుకుమీఱఁగ మంచిదంచుఁ జె
ప్పిన నతిమోదమంది నృచఁబీరుఁడు రేపె ప్రయాణమంచు మం
త్రనికరముం గనుంగొనుచుఁ ♦ దెల్పె, విదేహస్యపేంద్రమంత్రులు. ౧౮

తే. సచివగణానియ సద్గుణః సహితృలగుట
నందు దశరథుఁ డొనరించునట్టి సత్కృ
తులకు ముదమంది సంతోషకలన రాత్రి
యంతయును బుచ్చి రిషక్ః ధాదికముల. గా

1696

అటువదియెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౯ - వ సర్వము.

-ॐॐॐ దశరథుడు మిథిలాపురికిం బోవుట. ॐॐॐ-

ఉ. అంతటఁ దెల్లవాఱిన ధరాధిపుఁడాత్మపురోహితర్షిజుల్
ఎంతయుఁ గూర్పు బంధుజనులెల్లను గొల్వ సునుంతుఁ గాంచి య
త్యంతముదంబునం బలికె నర్థపక్షుల్ వరరత్నవిత్త సం
క్రాంతరథంబులెక్కి పరిఁరక్షితులె చనుటొప్పు ముందటకా. ౧౫

1697

క. వై వాహికపరికరముల, నేవగునం గూర్పఁదగునొ ధ్యేర్పడ నట్లే
గావించి పోవఁగాఁ దగు, నేవకుల్లెరును వారిఁసేము కొఱకె . ౨ 1698

1698

నీ. చనుటొప్పు వారల ♦ సంగతి, నాయాజ్ఞ యైనవెంటనే చతురంగబలము
 లెల్లాడ బలయును ♦ నేగఁ గాఁదగు శిబికలుఁ బల్లకీలు నింకను గలిగిన
 యానమ్ములును స్వందానిదియ్యగ్రమ్ములు వేగప్రయాణమై ♦ వెడలవలయు
 నవ్వస్థింఘడును గాశ్యపుండు జాబాలియు వామదేవుండు బెక్కువత్సరములు
 బ్రతుకుమార్కండేయవరముని, కాల్యానయాహవ్యయుండునునునవనినురులు

తే. ముందుగాఁ బోవవలయు నాశ్రయదనమును
జాగునేయకఁ గట్టింపు ♦ సాధుఘోట
కముల, దూతలు నన్నిదె ♦ కడువడిఁ జన
వలయునని త్వరపెట్టెడు ♦ వారలనుచు. ౫

1699

క. మునులను గూడి మహీపతి, చనుచుండఁగ నతనియాజ్ఞఁ ♦ జతురంగములా
తని వెంటఁబోయె నాలుగు, దినములు చని యవ్వీదేహఁ దేశముఁ గనియెన్.

క. కని యద్దానిఁ బ్రవేశించి, చిన దశరథురాక నెఱిఁగి ♦ శ్రీమంతుండఁ
జనకుఁడు పూజాద్రవ్యం, బును సిద్ధముసేయఁ బంచి ♦ మోదంబలరన్. 2

తే. వృద్ధుడై నట్టి దశరథోర్విశుకడకు
వచ్చి యాతని దర్శించి ♦ ముచ్చటగ వి
వాహమా వేగయంచుఁ దాఁ ♦ బ్రనుదమంది
దశరథునితోడఁ బల్కె సంతసము పొంగ. ౮౪ 1702

సీ. రఘుకులాంబుధి చంద్ర! ♦ రాజేంద్ర! మాభాగ్యవశమున నిచటికిఁ వచ్చితీవు
నెఱి శిష్యునివును ♦ విలుచుట లోనగు త్వత్పుత్రశౌర్యకృత్యముల వలన
సంతోషమొంది యానత్పుత్రకులఁ జూచి ప్రీతిసౌఖ్యంబునుఁ బృథుతరముగ
ననుభవింపుము; మహాముని భూరి తేజుండు నగువసిష్ఠుండు బ్రాహ్మణవరులను

తే. గూడి మాభాగ్యవశమున ♦ నేడు వచ్చె
దేవతలఁ గూడి వచ్చిన ♦ దేవవిభుని
మాడ్కి నిట్టి మహాత్ములు ♦ మద్గృహమును
గనఁగఁ జేసిన నాభాగ్యమున నృపేంద్ర! ౧౦౪ 1703

క. కలుగంగఁ బోవు విఘ్నం, బులు విలయంబందె వీర్యమున శ్రేష్ఠులు ని
ర్మలవృద్ధులు నై తగు రఘుకులజాలతో వియ్యమండఁ ♦ గూడినకతనన్.

తే. నాకులము పూజ్యమయ్యె నిఁకొవ్వకువంశ
మాద్యమందు జనించితి ♦ వట్టులగుట
నే నరేంద్రులకిందుండ ♦ వీవు రేవు
ప్రాద్ధనం బెండ్లిమాటలఁ ♦ బొంకమలర. ౧౨ 1705

క. జరుపందగుదువు నాయ,ధ్వరము చతుర్ది వసములకుఁ ♦ బరిపూర్ణంబొఁ
దరువాత వివాహోత్సవ, మరుదుగ ఋషిసమృతంబు ♦ నగు నెఱవేర్పన్.

చ. పలుకుల పొంకముం దెలియుఁ వారలలో రఘువంశ్యుఁడాయెడై
యలరును గాన నద్దశరథావనిపాలకుఁ డవ్వీదేహరా
ట్కులమణి చెప్పినట్టి పలుకుల విని మానులు చుట్టునుండఁగాఁ
బలికెను దానమన్న యది ♦ వర్తిలు దాతృవశంగతంబుగాన్. ౧౩౪ 1707

ఉ. కావున దాత యిచ్చుతఱిఁ ♦ గాంచియె కై కొనువాడు చేసొనం
గావలయుం బ్రతగ్రహముఁకాదగు దాతయధీన మిన్నుడో
భూపర వీర్యశుల్కములఁ ♦ బూన్కి నొనర్చెడు దానమిద్ది ముం
దే వినియున్నవాడఁ నిక ♦ నీవెటు చెప్పిన నల్లచేసెనన్. ౧౪ 1708

ఆ. ఇచ్చువాఁడవీవు ♦ పుచ్చుకొనందగు, వారమేము గాన ♦ వసుమతీశ !
చెప్పినట్లే మేము ♦ చేయవారము నీకుఁ, దెలియనట్టి ధర్మ ♦ మిలను లేదు.

సీ. సత్యవచస్కుడౌ ♦ జనపతి దశరథుఁ డతిశయధర్మిష్ఠమై యశస్కు
రమునయి తగునట్లుతమిమిఱుఁ బల్కిన పలుకులు విని నృపవరుఁడు జనకుఁ
డతివిస్మయమునొందె; ♦ నంతమానులు పరస్పరసమాగమముతత్సభనుగలుగఁ
గా హర్షముఁబొంది ♦ కడుసుఖంబుగ రాత్రిఁ గడపిరి తనయుఁడగాంచిరాజు

ఆ. సంతసంబు నొంది ♦ జనపాలుఁ డొనరించు

పూజలకుఁ గరంబు ♦ పొంగె నంతఁ

దత్వవేత్తయగుచుఁ ♦ దనరి మహాతేజుఁ

డైన జనకుఁ డధ్వఁరాంగనమితి. ౧౭౪

1710

తే. పూర్తినిొనరించి యంతటఁ ♦ బుత్రికలకు
నంకురారోహణము మొదలై నయట్టి
కార్యములఁ బెండ్లికిఁ ముందుగా నొనర్పఁ
దగినవానిఁ జేయించి, త్కపఁ గడపె దగ. ౧౭౫

1711

అఱువదితోమ్మినవ సర్గము సంపూర్ణము.

20 - వ సర్గము.

❧❧❧ ఇష్టోక్తువంశక్రమమును విశిష్టుఁడు జనకునికే జెప్పట. ❧❧❧

క. జనకుండంతఁ బ్రభాతం, బున మానులఁ గూడి యజ్ఞమునఁ జేయంగా
ననువగు క్రియలంబొనరిచి, తనదు పురోహితుని గాంచి ♦ తగునట్లనియె. ౧

తే. ఓశతానంద ! నాదు సహోదరుఁ డతి

ధార్మికుం డురు తేజుఁడు ♦ నిర్మలయశుఁ

డలరుచుండుఁ గుశధ్వజుం ♦ డనెడు నామ

మమర సాంకాశ్యమను పురమందుఁ బ్రీతి. ౨

1713

సీ. అద్ది మంగళకరమగు దానిచుట్టును బరిభాకృతిని మీఱి ♦ బలసియున్న
యిత్తుమతియనెడు ♦ నేటిజలంబునఁ గోటను రక్షించుకొఱకు శూల
ములు నాటియుండుటవలన దుర్గమనుయి తనరి పుణ్యమురీతిఁ ♦ దన్నెనమ్మి
నివసించుజనులకుఁనిఖిలవాంఛలొసంగుచును, బుష్పకవిమానమనఁగనొప్పు

తే. చుండు సాంకాశ్యనగరమందొగి వసించి

తన్నదీనలిలంబును ♦ ద్రావి సుఖము

గాఁగ నుండు నాతమ్ముఁడు ♦ క్రతువునకును

పాయుపరికర నికరంబుఁ ♦ బంపినాడు. 3౪

1714

- ఉ. కావున యజ్ఞ రక్షకునిఁ ♦ గాఁ దలపోసెదఁ జూచుకొర్కి నా
భావమునంజేలంగెడి విభాసురతేజుఁడు సోదరుండు సాం
పావహిలంగఁ బెండిలిని ♦ హర్షనుఖంబుల నన్నుఁగూడి యో
పావనచిత్త! పొంగదగుఁవాఁడు గదా పిలిపింపఁగాఁ దగున్. ౪ 1715
- తే. [ఆశతానందు నెదుట ధరాధినాథుఁ
డిట్లు పల్కిన జవమున ♦ నేగఁజాలు
భటులు వచ్చిరి రాజును ♦ వారితోఁ గు
శధ్వజునిఁ బిల్చుకొనిరండు ♦ సత్వరముగ.] 1716
- క. అని పంచిన వేగంబుగఁ, జను నశ్వంబులను నెక్కి ♦ శక్రునిదా పం
పున విష్ణుఁ బోలె నాతనిఁ, గొనితేరం జనిరి సేవకులు రాజాజ్ఞన్. ౫ 1717
- క. [చనివారు కుశధ్వజునిం, గని సాంకాశ్యంబునందు ♦ త్కౌపాలుఁడు చె
ప్పిన మాటల్లెఁ దెల్పిన, విని యావృత్తమ్ము నుభటఁవిరులవలనన్]. 1718
- క. నరవరునాజ్ఞఁ గుశధ్వజఁ, డరుదెంచి మహాత్ముడైన ♦ యన్నను ధర్మా
దరునింగని తోలుదొలుతం, బురోహితుఁ మ్రొక్కిపిదపఁ మ్రొక్కెన్మృతతికన్. 1719
- క. వారలచే ననుమతుడై, భూరమణార్హంబుఁ బరమఁపూజ్యమునగుచున్
దా రాజులు వీరంబునఁ, జేరెను వారిద్దఱిట్లు ♦ చెలఁగెడుకాంతిన్. 2౪ 1720
- తే. ఆసనంబుల నుపవిష్టులయి సుదాముఁ
డనెడు సచివాగ్రణిం బిల్చి ♦ యతిజవమునఁ
గదలి చుంత్రినరేణ్య! యిఁత్యోకుకులుని
సతుల తేజుని దుర్ధర్షుఁనాత్మజయుతు. ౨౫ 1721
- క. సచివానివ్రతునిం బ్రియమున, నిచటికిఁ దోడ్కొనుచు రమ్మ ♦ యిపుడేయన నా
సచివుండు రఘుకులాంభో,ధిచంద్రుఁడు వసించి యున్నధిష్ఠ్యమ్మునకున్. ౨౬
- క. చని యతనిఁగాంచి శీర్షం, బును వంచి ననుస్కరించి ♦ పొల్చెడు శౌర్యం
బునఁదగిన యయోధ్యాధిప, జనకుండు విదేహానృపతిఁసత్తముఁ డెలమిన్. 1722
- క. సోపాధ్యాయపురోహితు, భూపవగున్ మిష్టుఁ జూడఁ ♦ బూని పనిచె నా
భూపాలుఁడు విని మౌనిగ,ణోపేతుఁడు బంధువితతి ♦ యుక్తుఁడు నగుచున్. 1723
- క. జనకుండలరారు గృహం, బునకుం జని మంత్రి బంధువులును నుపాధ్యాయ
యనికరము బలసి యుండఁగ, సనియెన్ వాక్యములపొంకఁమలరనృపునితోన్. 1724
- క. జనకా! యిత్యోకుకులం, బునకున్ దైవతము నరవృఁపూజ్యుఁడు మీకే
పనివలసిన దానిం జెప్పున దగిన వసిష్ఠు వితఁడె ♦ పరముని నితనిన్. ౧౪ 1725
- తే. ఎఱిగి యున్నాడవే కదా! ♦ యీమహాత్ముఁ
డఖిలధర్మజ్ఞుఁ డీకాశిఁకానుమతిని

మునుల నందఱఁ గూడి నీమముందు నాదు

వంశమును గ్రమముగఁ జెప్పువాఁడు నేఁడు. ౧౫

1727

క. (అనుచు మహనీయనరేంద్రనిచయముల నడుమఁ బలికి) ♦ దశరథుడవలె
మునివృత్తినుండఁ బూజ్యుం, డనఘుండు వసిష్ఠమాని ♦ యంతట నభిలో.

క. పలుకుల నేరుపు చాలఁగ, నలరఁగ జనకక్షీతింద్రు ♦ నతని సమీప
స్థలమున నున్న పురోహితు, నలఘు శతానందుఁ జూచియనియెం బెలుచఁ.

నీ. అవ్యక్తమగును బ్రత్యక్షప్రమాణాదికాగోచరుండగు ♦ నాదివిష్ణు
వతనినుండియె బ్రహ్మ ♦ యావిర్భవించెను బహుకాలముండెడు ♦ వాఁడు కాన
శాశ్వతుండనియు నాశము పరార్థద్యయము వఱకులేకుండఁ ♦ బొలిచియుండు
టను నిత్యుండనియును వినియతిఁ బ్రతికల్పమునునుంలనవ్యయుండనియు నాతఁ

తే. డలరు నాబ్రహ్మకాత్మజుం ♦ డయ్యె మాని

వర్ణుండై న మరీచియఁ ♦ వాఁ డతనికిఁ

గాశ్యపుఁడు, సూర్యుఁ డతనికిఁ ♦ గలిగె మనువు

రవికిఁ బుత్రకుఁ డాతండ్రి ♦ రాజమున్ను. ౧౬౫

1730

క. అతనికి నిత్యోకుండను, సుతుఁ డుద్భవమందె యతఁడె ♦ నుండి యయోధ్యా
వతులందు మొదటివాఁడని, యె తెలియఁగా వలయు నాతఁడె కుక్షిఁగనె.

క. శ్రీమంతుడౌ వికుక్షియు, నామాన్యుని తనయుడయ్యె ♦ నతనికి వీర్య
ద్వామా సనుతేజుండై, శ్రీమహితుఁడు బాణుడనెడుక్షీతివతి గలిగె. ౨౦

క. అతనికి ననరఘ్నిండును, సుతుఁడు మహాతేజఁ డధికశూరుఁడు గలిగె
సుతుఁ డతనికిఁ బృథునామకుఁ, డతనికిని ద్రిశంకుడనెడు ♦ నాశ్వజుడలరె.

నీనమాలిక.—

[లువఁ

అతనికిందుమాఃరాహ్వయుం, డురుయశుఁడాతఁడె యువనాశ్వఁడనియుఁబి
బడును; మాంధాతయవ్వసుమతీవతిసుతుఁ డతనికి శ్రీమంతుఁడౌ సునంధి
గలిగె నాతనికిఁ బుత్రులు ధ్రువసంధి ప్రసేనజత్తులు నాఁగఁ ♦ జెలఁగి రందు
ధ్రువసంధికిని భరతుండు కీర్తియుతుండు తనయుడయ్యెనువానికనుసమాన
తేజోయుతుండయి ♦ తేజరిల్లెడునట్టి యనితుండు కలిగె; నయ్యనితుఁ డవని
బాలించునప్పుడు బలయుతుల్ హైహయల్ శశిబిందువులు దాలజంఘులతని
వైరులై యెప్పుడు ♦ బాధించుచుండి యొకప్పుడు పైకి రా ♦ నాతఁ డంత
వారల మార్కొని ♦ పోరాడి యసజయమొంది న్వరాజ్యమునుండి వారు
తఱుమంగఁ గొలఁదియొతనసై న్యమును గూడిమంత్రులతోడ హిమశిఖరికిని
జనియందు భృగుమహాముని వసియించెడు సెలయెటిచెంగట ♦ నిలిచె; నతని
భార్యద్యయంబు, గర్భములదాలిచియుండి రనివినంబడువారి ♦ మందొక తుక
నవతిదా గర్భంబు ♦ నమసి పోవఁగఁగోరి దానికి విషనహితమగుభ్రత్య

మును బెట్టె; భృగువంశమునఁ గల్గినట్టి చ్యవనుఁడను మునియనితుని నివాస
మాత్మ నెఱింగి స్వీయప్రదేశంబున నున్నవాఁడని ప్రీతిఁనొంది రమ్య
హిమవన్నగంబున * కేతెంచె వరమీయ; నంతవిషంబు తిన్నట్టి యతివ
పద్మపత్రాక్షీ సద్యాగ్యంబుఁ బొందఁగ నన్దురాతాటచే * నాత్మభవునిఁ
బడయఁగాఁ గోరి దేవనమానతేజుఁడౌ భార్గవునకు భక్తి * నందనంబు
నల్ప; నామెకును విషంబును బెట్టిన కాళిందియును మ్రొక్కెఁగఁతయెవతే
ప్రతిబంధములు లేక * సుతుఁడు గల్గఁగఁగోరి తొలుదొల్ల మ్రొక్కె నాతోయ
గని యదృష్టమృనఁగ్రాలెడు నోసాధిన్ నీకుఁజీలోపలనిర్మలారు [జాక్షిఁ
తేజుఁడు బలశాలి * దీప్తప్రతాపుండు శ్రీలలితుండయి * చలఁగు సుతుఁడు
గరళముతోనుండుఁగడువేగమునఁ బుట్టఁగలఁడు సూనుఁడు నీవుగరళయుక్తుఁ
డయి పుట్టునేయని * యార్చినొందకు మేలుగల్గు నాతనికని * కరుణ మాని
పల్కె నమ్మానికీ * బట్టపుడేవియౌ నాసాధిన్మ్రొక్కిడె * నంత ననితుఁ
డచిరకాలమునన * యాత్మఁ జాలించినఁ బతివియోగజ దుఃఖఃపరవశయగు
నాసాధిన్ గాంచెను * నాత్మజన్తుని; గర్భవిచ్ఛేదనము సేయ * విషము నపతి
పెట్టె; దత్తునుఁడు * విషముతోడనె పుట్టెఁ గావున సగరుండ౯ఖ్యాతి గల్గె
నతనికి నననుంజఁ * డాత్మజన్తుఁడు తత్పుతుండయ్యె నంశమంతుండు వాని
కాత్మజుండు దిలీపుఁ * డతనికి సూనుడై తనరె భగీరథుం * డనెడున్మృత
యతనికయ్యెఁ గకుత్స్థుఁ * డాత్మజన్తుఁడురఘువతనికిఁ బుత్రకుఁ * డలఘుతేజుఁ
డగు ప్రవృద్ధుండు నాఁ * దగువాఁడు రఘుపుత్రుఁ డతఁడు నాశాపంబునంది
నత్వమ్ము నొందియు * శాపంబు నాకీయఁ దలఁచి నీరముఁగొనితనదుభార్యరాక్ష
వలదని పల్కుచు * వారింప శాపాదకంబుల నాత్మపాదంబులందె
విడిచె; నల్లాలచేఁ * బుడమిలోఁ గల్గిపాదాదుడనంబడె * వానికి సుతుఁ
డయ్యె శంఖుఁడు తదాత్మజుండు సుదర్శనాహ్వయుం, డగ్నివఃస్థాఖ్యుఁడతని
తనయుండు శ్రీఘ్రుండునఁబడుఁ దత్పును డయ్యెను సురువుతదాత్మభవుఁడు
తనరె బ్రహ్మకుఁ * డనువాఁడు వానికి నంబరీషుండు నహఃపాఖ్యుఁడతని
*తనయుఁడయ్యెయయాతి*తత్పుతుండయ్యెనాభాగుండుఁడత్తనూభవుఁడువాని
కజుండు జన్మించె సయ్యజునకీ దశరథుఁ డాత్మజన్తుఁడు పుట్టె * నట్టి యపని
పతికి నీతనికి నీ * భ్రాతలు రామలక్ష్మణులు జన్మించి రిత్వోక్తవంశ

తే జనితులౌ రాజులదివంశంబునుండి, శుద్ధవంశంబు గలవారు * శుభచరితులు
ధార్మికులు శూరులును యథార్థప్రవచనులట్టి సద్వంశమున వీరుపుట్టినారు.

* ఈపద్యమునందుఁ జేర్చొనఁబడిన నహు యయాతిశపులు చంద్రవంశులు గాక
నేమిని తెలియవలెను.

చ. సుగుణులు రామలక్ష్మణులు ♦ సుమ్ము! మహీధవ! వీరికై నరిం
పగ నిట వచ్చినాడను భ♦వ త్తనుజాతల; వీరికెన్ననా
మగువలు వారికిపురుషమండనులే సరినత్తు రిట్లు తు
ల్యగుణమహత్వయుక్తి దగుటారసి యాయగ నీకు యుక్తమా. ౪౨ 1785
డెబ్బదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

౭౧ - వ సర్గము.

— ❧ — జనకుడు ససిష్ఠునితోఁ దనవంశ క్రమమును జెప్పట. ❧ —

చ. అనుచు వసిష్ఠుఁ డద్వైతరథావనిపాలకు వంశరీతిఁ జె
ప్పిన జనకుండు కేల్కాగిచి ♦ విశ్వసుతుఁ మునిఁగాంచి పల్కె నో
మునివర! నీకుఁ గల్గు శుభముల్ పరికీర్తితమైన మాకులం
బును వచియించెదఁ వినఁగఁ ♦ బోలును మీకది యానుపూర్విగఁ. ౧ 1786

తే. సత్కులంబునఁ బుట్టిన ♦ జనుఁడు కన్య
కను నొసంగెడు నప్పుడు ♦ తనకులంబు
నానుపూర్విగ వర్ణింప ♦ నర్హమాట
వంశచరితంబు మీమ్రాలఁ ♦ బల్కువాడ. ౨ 1787

ఉ. తానొసరించినట్టి సుకృతప్రదకృత్యములఁ జగంబులఁ
మానితకీర్తిఁగాంచి నృపమండనుడై నిమియొప్పె నమృహీ
జాని బలాధికాధికుఁడు ♦ సంతతధర్మమనీషుఁ డీడ్చుకొండై
సూనునిఁ గాంచె జారుగుణశోభితునిఁ మిథినామధేయునిఁ. 3 1788

తే. అతఁడు నిర్మించె నీపుర ♦ మతఁడె మొదటి
జనకుడయ్యెఁ దదాదిగ ♦ జనకనామ
మలరుచున్నది మాకులమం, దుదావ
సుప్ర తనూజుఁడు మిథికి నాఁతోఁ గిబిభుఁడు. ౪ 1789

సీసమాలిక. —

ధర్మమనీషుడై ♦ తగు నందివర్ధనుఁ గనియె నాతనికిఁ బ్రాఖ్యాతిఁగన్న
యట్టి సుకేతాఖ్యుఁ ♦ డాత్మజుండతనికి బలధర్మముల నిలఁ ♦ బ్రబలు దేవ
రాతుండు పుత్రుండుఁ రాజర్షి యా నాతనికి బృహద్రథుఁడు జన్మించెఁగొడుకు
వానికి శూరుడై ♦ వజలు మహావీరుఁ డనువాఁడు సుప్రతాపాధికుండు
గలిగెను; ధృతిమంతుఁడలఘుధీరుఁడు నశ్యవిక్రముండై కీర్తివెలయు సుధృతి
యను నాత్మసంభవుం ♦ డమృహావీరునకయ్యె ధర్మమ్ముల ♦ నాచరించు గ్రనియె
దృష్టకేతువు నాఁగ ♦ నెసగు సూనుఁడు వానికయ్యె రాజర్షి యా ♦ సతఁడు
హర్యశ్వుఁడనువాని ♦ సతనికి మరువును, ధీరుండతండు ప్రతింధకాఖ్యుఁ

గాంచె గీర్తిరథుండు ♦ గలిగె వానికి ధర్మబుద్ధియా వానికి ♦ బుట్టె దేవ
మీఘఁ జాతనికిని ♦ మేటి శూరుండైన విబుధుండు గలిగె నఁవిబుధతనయుఁ
డయ్యె మహీధ్రకుం ♦ డతనికిఁ గీర్తిరాతుండు మహాబలమండితుండు
సుతుండు రాజర్షికి ♦ నతనికిఁ బ్రథితుండు పుట్టె మహారోమభూమివిభుండు

స్వర్ణరోముండు ధర్మవర్ధనుం డవాని కాత్మజుండయ్యెను ♦ వ్రాస్వరోముఁ
డతనికి సుతుడయ్యె ♦ సతిశయధర్మజ్ఞుఁ డగు నాతనికిఁ బుట్టి ♦ రాత్మజన్ము
లిరువురు వారిలో ♦ నేఁ బెద్దవాడను శౌర్యాధ్యుడైన కుశధర్మజుండు
తమ్ముడౌ నాకు; మాతండ్రి జ్యేష్ఠుండనౌ నాకు రాజ్యంబిచ్చి ♦ యాకుశధర్మ
జుని రక్షణమునేయుపనియందు నియమించి తపము నేయఁగఁ బుణ్యధామమైన
వనికేగె; ముదుసలి ♦ జనకుండు సురపురి కరిగిన నేను దేవాభుండైన
యనుజుఁ గుశధర్మజుననుచుప్రేమతోఁ గనుచు భూభారంబుఁగడఁగి దాల్చి
ధర్మమార్గంబును ♦ దప్పక పాలించుచుండితి నంతట ♦ నొక్కకొంత

కాలంబు జరగ సాంకాశ్యమ౯పురినుండి వీర్యాధికుండయి ♦ వెలయుచున్న
యట్టి సుధన్వుండు ♦ ముట్టడించెడు కాంక్ష మిథిలకే తెంచి యమితబలంబు
తనకుచునుండంగ ♦ ననుసమశివచాపమును, పద్మనేత్ర నీతను దనకు నొ
సంగఁగా వలెనంచు ♦ సచివముఖంబునఁ జెప్పిపంచెను నాకు ♦ ఖీతినురేంద్ర!
నేను భూజాతను ♦ గాని చాపముగాని తనకీయమికిఁ గ్రోధమునఁ జెలంగి
నన్ను మార్కొనియె భండనమున మార్కొన్న యతనిఁజంపితి నిట్టులవనివి
నాతనిఁ బరిమార్చి ♦ యరివీరదుర్జయు ననుజుఁ గుశధర్మజు ♦ నతనిపురికిఁ [భుని
బట్టభద్రునిఁ జేసిపంచితి నీతండు మనసుజాతుండు బ్రహ్మమానివర్య!

యేఁ బెద్దవాడ నీవిపుడడిగినయట్టు లిద్దఱుఁగూఁతుల ♦ నిత్తునీకు
సతిశయప్రీతితో ♦ నందు రామునకు నీతను చూర్కిశను లక్ష్మణునకు నిత్తు
నీకు భద్రంబగుఁగాక వీర్యమె శుల్క్రముగ నొప్ప సురకస్యకఁగ నెసంగు
నీతను, రెండవకూఁతులై తగునట్టి యూర్కిశ ముమ్మాటి ♦ కొనఁగూవాడ

తే [దశరథోర్వీశ! నాప్రియతనయలను నొ
సంగువాఁడఁ గోడండ్రగ ♦ సమధికముద
మలర] గోదానసునెడు కాఠర్యమును రామ
లక్ష్మణులకుఁ జేయింపుము ♦ లలితమతిని. ౨౨

1740

క. పితరులు నాందీముఖమున, సతిముగముం బొందునార ♦ లద్దానిన్ స
వృతముగఁ జేయింపుము నీ, కతులశుభముఁబొప్పుచుండు ♦ నవనీనాథా!. ౨౨౫

మ. పితృకార్యం బొనరించి యాపిదపనే ♦ పెండ్లిం దమిం జేయుమా
క్షీతినాథా! భుజసారసుండిత! యిఁకం ♦ జెల్వొప్పుఁగాఁ బెండ్లి న

వృత్తి శీఘ్రంబ యొనర్పఁగాఁ దగుఁ జూమీ ! ♦ మానీంద్ర సంఘంబులూ
దృతిఁ జూపంగ, మఘాఖ్యతారగద నేఁ ♦ డెంచంగ నల్లాటచేఁ. ౨౩ 1742

తే. మూఁడవదినంబునందునఁ ♦ జూడఁదనరు
భూప ! యుత్తరఫల్గుని ♦ శ్రీపదమ్ము
సుమ్ము గావున నప్పుడె ♦ శుభకరమగు
కాలమునఁ బెండ్లిచేయంగఁ ♦ గడఁగఁ దగును. ౨౩౪ 1748

క. శ్రీరామలక్ష్మణులకుఁ, భూరిశుభావహములైన ♦ భూధేనువులం
గోరి యొనంగుము తిలలు మ, హారజతముఖంబులొనఁగు ♦ మా విప్రులకుఁ.
డెబ్బదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

౭౨ - వ సర్గము.

—ఘృణ దశరథుఁడు గోదానాదులు చేయుట. ఘృణ—

చ. అనియిటు పల్కుచున్న మిథిలాధిపుఁ గాంచి వసిష్ఠయు క్తుడై
మునిపతి గాధిసూనుడను ♦ భూపతిపుంగవ ! యువ్వదనవ్యయం
బును నజపుత్రునంశమును ♦ భూరివిచిత్రము లప్రమేయముల్
గనుక నె వీని కింకొకటిఁ ♦ గానము ఔల్యముఁ గన్నవంశముఁ. 1745

సీ. భూతనూజాతయా ♦ సీతను నూర్కి శ రామలక్ష్మణులకు ♦ శ్రీమహితుల
కెలమి ధర్మంబున ♦ నిచ్చు సీసంబంధ మనురూపకులముల ♦ కర్తృమయ్యెఁ
గన్యావరులకును ♦ గలరూపసంఖ్యద సరసినఁ దగియున్న ♦ దవనినాథ !
యింక నొక్కటి చెప్పు ♦ నెంచితి నామాట దానివినందగు ♦ ధర్మవేత్త

ఆ. యీకుశధ్వజుండు ♦ సీకుఁ దమ్ముండు గాన
నితనితోడ వియ్యము తగియుండు
సాటి లేనిరూప ♦ సంపదగల సుతా
ద్వయ మితనికీ గలదు ♦ దానినిపుడు. ౪౪ 1746

క. వరియించుచున్నవారము, తరుణుల నాయరువురను నితాంతప్రీతిఁ
ధరణీశపత్నులుగ నె, వ్వరికన నవ్వీధము తెలియఁబల్కెద వినుమా !. ౫

క. భరతుండును శత్రుస్ముండు, ధర్మణీపతి కీతనికనుఁగుఁ ♦ దనయులు గలర
య్యరువురును బుద్ధిమంతులు, వరియించుట వారికొఱకె ♦ వనితామణులఁ.

సీ. దశరథనుతులెల్లఁ ♦ దగినరూపంబున వయసున నొప్పెడివాడు లోక
పాలుర కెనయైనవాడు నిర్దరతుల్య శౌర్యవంతులును విశాలయశులు
గా నొప్పుదురు పుణ్యకర్తృఁడనగు నీదు కులము, నిర్దుష్టమై ♦ చెలఁగునట్టి
యియ్యోకుకులము మీయరువురసంబంధమున నొక్కటిగఁగూడితనరుఁగాత

తే. మనిన గాఢేయవచనముల్ ♦ విని వసిష్ఠు
ననుమతిని బొంది జనకుండు ♦ ప్రాంబలియయి
యమ్మునులతోడఁ బల్కె మహాత్ములార !
సదృశసదృశసంబంధసరణినాకు. ౯౪

1749

క. మీరై యాజ్ఞాపించితి, రారయ నట్లాట నన్యదన్వయమెంతో
గౌరవపాత్రంబయ్యెను, మీరానతియిడినరీతి ♦ మెలఁగెద నింకఁ. ౧౦ 1750

ఆ. మీకు శుభము గల్గుఁగాక యీనాతమ్ము, బాలికలను, జంట ♦ పాయకున్న
ధరణినాథనుతులు ♦ భరతశత్రుఘ్నులు, గోరి పెండ్లియాడు ♦ వార లెలమి.

క. ఒక పగటియందె యీరాజు కూర్చి పుత్రకులు సుబలశోభితులెల్ల
సుకుమార రాజనుతలఁ, బ్రకట ముదంబున గ్రహింతుభార్యలుగాఁగఁ.

క. మునివర! యుత్తరఫల్గుని, యను తారకకౌభగాఘ్నిఁ ♦ డధిపతి యటులౌ
టును దానఁ గరగ్రహణ, మ్మును జేయఁగవచ్చు బగలు ♦ మోదదమగుటఁ.

క. ఉత్తరఫల్గుని శుభదం, బెత్తఱిఁ బెండ్లికని యార్యులెల్లఁ జెపుదు ర
య్యుత్తర రానై యున్నది, యుత్తరదినమందె పెండ్లి ♦ యొప్పును గాడే. ౧౩

క. అని మధురభంగిఁ బలుకుచు, జనకుండు కై మోడ్చి లేచి ♦ సంతనమున ని
ట్లనియె మునులఁ వారిం, గని కన్యాదానపరయఁ ♦ గడుఁ బుణ్యదహా.

క. అది నాకుఁ గల్గఁ జేసితి, రి దయఁ శిష్యుడను నెల్లరీతుల మీకుఁ
గద యీసింహాసనముల, నె దగఁ గ్రహించి యేలుఁడి రాజ్యములఁ.

సీ. మాసోదరుల ధరామండలముల నయోధ్యా రాజ్యమును నేలఁదగుదు రరయ
దశరథురాజ్య మీఁదగు నె నీకని యందు రేమొ యీమిథిలయానెట్టు లతని
కాత్మపురం, బట్టులతని యయోధ్యయు నాకు స్వీయంబె యనంగఁ జనును
గాన నీనృపురాజ్యమీనర్హుడనునైతి; మామూడురాజ్యముల్ మానులార!

తే. మీవెయగు రాజ్యమును జేయమీరె తగుదు
రెంతమాత్రము సందియ ♦ మిందులేదు
మాకు హితముపడేళించి ♦ మాకుఁ దగిన
యట్టులేకార్యమును జేయ ♦ నొను మీరు. ౧౬

1751

చ. అనుచు విదేహనాథుడగు ♦ నజ్జనకుండు వచించుచుండ నె
వ్వుమున సంతసిల్లి రఘుమండనుఁ డయ్యోజనూనుఁ జాతనిం
గనుఁగొని పల్కె సాదరు, లఖండములై తగు సద్గుణంబులం
దనరెడువారు మీరు, వితతంబగు ఖ్యాతిగలార లిప్తుహిఁ. ౧౭౪ 1758

తే. ఇట్టివారలు గాననె ♦ యిమ్మునీకు
లీధరాధీశు లీరీతి ♦ నిందుఁ బూజ

- వడసి యెంతయు సమ్మోదఃపార్థివజేలి
రెల్ల సుఖములఁ బొందుమోహితగుణాధ్య! ౧౮౪ 1759
- సీ. నీకు మంగళమగుఁగాక నేనింటికింబోయి నాందీ శ్రాద్ధముఖములై న
కార్యంబులక విధిగా నొనరించెద ననిఁబల్కి సద్యశుండ్డై న దశర
థావనీశుఁడు మిథిలాధిపుననుమతి నొంది మునీంద్రుల * ముందిడుకొని
సత్వరంబుగఁ బోయి * జరపుఁగాఁ దగినట్టి నాందీముఖంబు నొనర్చి యనలఁ
తే. దెల్లవాతినలేచి విధివిహితముగఁ
దానోసర్పగఁ దగిన గోదానకర్త
ముత్తమంబును జరపి యంధోప్పుమీఱు
బ్రహ్మణోత్తములం బిల్చి * భక్తి మీఱ. ౨౧ 1760
- చ. తనయుల మేలుగోరి నియతంబుగ ధర్మము రీతిగా నొకొ
క్కనికిని లక్షగోవులను * గా నపుడిచ్చి నరేశ్వరుం డొగిం
దనయులపైఁ జెలంగెడు నితాంతదయక మఱియుం దదుత్సవం
బున గుణమాన్యులై తగిన * భూసురులం బిలిపించి వేడుక. ౨౨ 1761
- సీ. బంగారుకొమ్మల * రంగారివై భవ యుతములౌ గోవుల * నుత్తమముల
నాలుగులక్షలఁ * బాలుపిండఁగఁ గంచుచెంబుల, దూడలఁ * జెలఁగి కూడి
యుండిన యవాని * సుత్తమభూసురులకు దానమును జేసి * ప్రకటవిత్త
మవ్వారిగానిచ్చె * సప్పురుషర్ష భుం డంతనమానర్తనాఖ్యకర్త
తే. ము నొనరించిన పుత్రులు * తనదుచుట్టు
బలసియుండఁగ దిక్కాపఁసరివృతుఁడయి
నుప్రసన్నాంతరంగుడై * సొంపుమీఱ
బ్రహ్మవలెఁ జెలువారె నఁపార్థిపుండు. ౨౩ 1762
- డెబ్బది రెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

23 - వ సర్గము.

— శ్లోక సీతా కర్ణాణాము. శ్లోక —

- క. ఏదినమున నుత్తమమగు, గోదానవ్రతముఁ జేసెఁ * గోరిక, శూరుం
డై దనరారు యుధాజితౌ దశరథుకడకు వచ్చె * నాదినముననే. ౧ 1768
- క. ఆతఁడు కేకయరాట్టను, జాతుండగుఁ గైక, కరయ * సాతౌత్సహజం
డై తగుట భరతుమాతులుఁ, డాతతయశుండ్డై చెలంగు * నతఁ డపు డెలమి.
- క. నరపతిఁగని డేమం బడి, గి రాజవర! నెయ్యమలరఁ * కేకయపతి మి
న్నరసి కుశలమడుగుమనె నెవరిడేమము గోరుదట్టివారము మేము. ౨౪
- క. ఆరోగ్యభాగ్యముం గల,వారము, నాభాగినేయు * భరతునిఁ గనఁగాఁ

గోరెడుఁ గేకయవతి యో, భూరమణా! భరతునిఁ గొనిపోయెడు కాంక్ష.

క. అరిగితి నయోధ్యకట భూ,వర! నీవును సుతులు జనకుఁడతనమునకుఁ
దరలి వివాహార్థము పో,యిరనఁ విని భరతుఁ జూడఁ నెంతయుఁ ద్వరతో.

క. చనుదెంచినాఁడ నిచ్చటి, కనినఁ విని దళరథుఁడు ప్రియూతిధియై వ
చ్చిన పూజ్యయుధాజిత్తును, ననుపమసత్కారముల నె యర్పించె దమి.

సీ. అంతట నృపతి మహాత్ములౌ తనయులఁ గలిసి యారాత్రిని యడపి, తెల్ల
వాఱఁగ లేచి యప్పటికిఁ జేయందగు కార్యంబులను నెల్లఁ గర్మవేత్త
కావున నొనరించి య్రాసురమానుల ముందిడుకొని యజ్ఞమునకుఁ దగిన
యట్టులు కట్టిన యట్టిశాలకు సమీపమునందు శుభముగ నమరుచోటు
తే. నకుఁ దగఁబోయె రాముండు సకలభూష

ణాభిశోభితులై యున్నయట్టి సోద
రాళితోఁగూడి భూషితం దగుచు సూత్ర
మును ధరించెడు మంగళమును నొనర్చి. ౮౪

1769

చ. మనమున కౌతుకంబలర మూనివరుండగు నవ్వసిష్ఠుఁ ద
క్కినమునుల౯ మహామతులఁ గేవలతత్త్వవిభూషితాత్ముల౯
దనమును పోవజూచుచు నుదారమతి౯ విజయావహంబుగాఁ
దనరు ముహూర్తనుందుఁ జనెఁ దన్నఖవాటినమీప భూమికి. ౯౪ 1770

క. [చని సోదరాన్నితుండై, జనకుని చెంగట వసించె] సత్వరగతితో
మునిపతి వసిష్ఠుఁ డప్పుడు, జనకుని గానంగఁ బోయి య్రాపతివర్యా! ౧౦

సీ. దళరథభూవుఁ డుద్వాహమంగళములఁ గయికొన్నపుత్రులఁ గలిసి యిపుడు
కన్యాప్రదాతరాకకు వేచియున్నాడు దాతచేతఁ బ్రతిగ్రహీతచేతఁ
గార్యములే నెఱవేర్చుఁగొన బడునన్నియుఁ గాననిప్పుడొనర్పఁ గాఁగఁదగిన
కన్యాప్రదానంబుఁగడుఁ బూనికొ నొనరించి ప్రతినఁదీర్పుము సధర్మమును త్త

తే. నుమును నెఱవేర్చు మీవివాహమునటన్న
నురుతరంబగు తేజంబు నొంది పరమ
ధర్మవిద్యుర్వఁ డయి మహాదాత యయిన
జనకుఁ డమ్మనిసత్తము చాయఁ జూచి ౧౩

1772

శి. మీరిటరాఁగ నడ్డపడి మిమ్మును నిల్పిన యట్టిడౌ న్రతి
హారుండు ద్వారపండుఁ గలఁ డా యొకఁడైన నదేల రాక యు
న్నారొకా! యేరియాజ్ఞను గొనంగను వేచెదరో మహామునీ!
ఘోరమణీయరాజ్యమన నెన్నఁగ నీదె కదా త్రిశుద్ధిగ. ౧౩౪ 1773

తే. రాజ్యమిదినీదెయామునిరాజ! యింక, నాగృహమునీగృహంబెయనంగవలెనె
స్వభవనమ్మున మీకు విచారమేల, వేచియున్నారమంటిరి వినుమ! యిపుడె.

సీ. నిర్వృత్తివవాహా • నియమితాచారలై జ్వలితాగ్నిదీప్తులఁవలె జెలయుచు
నిదిగో! నాపుత్రిక • లీవివాహంపువేదికమూలతలమునొంది యటనున్న
వారు నే నీవేది • వసియించి కృతసర్వకార్యుండనై మానికాంత! మీన
మాగమనమునకై • మర్రించియున్నాడనిర్విఘ్నముగఁ బెండ్లిఁనపుడుచేయుఁ

తే. గాక యాలస్యమేలనాఁగ ముని యపుడె

దూతనంపిన దశరథభూతలేశుఁ

డతనియనుమతి రీతి మహర్షినికర

మును దనూజులనండఱఁ • గొని ముదమున. ౧౭.

1775

క. చని యాగశాల నొందెను, జనకుండు వసిష్ఠమానిచంద్రుంగని యి
ట్లనియెను ధార్మిక! నాకాజ్ఞను జేయఁగఁ దగుదువీపు • సరగున నింకఁ. ౧౮

క. రామునకు లోకరంజకుఁడై మహిమను జెలయు నతనికాదృతిఁ బెండ్లిక
సేయంబునఁ గావింపు, మహామానులఁ గూడి చేయఁనగువానిఁ దగఁ. ౧౮౪

క. అనవిని వసిష్ఠముని యా, నని జనకునితోడఁ బల్కి • యపుడు శతానం
దుని ధార్మికుఁ గౌశికముని, ఘనుని ముందిఱుకొనుచు నికామప్రీతిక. ౧౮౪

సీ. అభినవనారికేభాదివృత్తరచిత మండపాంతరమున • మానితసుగు
వేదిని నిర్మించి • విధియుతంబుగ దాని నలు ప్రక్కలను వినిర్మలసుగంధ
పుష్పాల్లి నంకురంబుల నొప్పు సౌవర్ణపాలికలను; నంకురాల్లి నొప్పు
చివ్రకుంభంబులఁ • జిత్రవర్ణంబుల నంకురంబులతోడ • నలరునట్టి

తే. మూఁకుళుల, ధూపములతోడఁ • బొలుచునట్టి

ధూపపాత్రములను, శంఖఃపూపములగు

పాత్రల, ఘృతంబు వేల్పఁగా • ముసినట్టి

స్తుక్రూపములను నిల్పెను • సొంపుమీఱ. ౨౨

1779

సీ. అర్ఘ్యమ్ముకొఱకు జలభిఘ్నపూరితములౌ పాత్రములను లాజపాత్రములను
నిలిపి వానికి నక్షతలహరివ్రంబున సంస్కారమును జేసి • చారుతరము
గాఁగ శోభిలఁజేసి • కడుఁ దపశ్శాలియా మునివరేఘ్నుడు ననుముగ నెనంగు
దర్శల మంత్రయుక్తంబుగాఁ బఱచి శాస్త్రంబునఁ జెప్పిన • చందముననె

తే. యగ్నినందుఁ బ్రతిష్ఠించి • యందు మంత్ర

పూర్వకమ్ముగ హోమమ్ము • బూనిచేసె

నంత జనకుండు సీత సర్వాభరణ వి

భూషితను దెచ్చి యగ్నికి • ముందునిల్పి. ౨౪౪

1780

క. రాముని యగ్రశలంబున, భూమితనూజయు నెనంగఁ • బొలుపారఁగ నా
రాముని గౌనల్యకు నత, తామోదముఁ గూర్చువాని • నటఁ గని పలికె. ౨౪౫

క. వినుమీ సీత మదాత్మజ, వనితామణి నీకు ధర్మపత్నియగును గై

కొనుమా నీకు శుభములు, తనరు బాణిని గ్రహింపుతరుణి కరమ్ము.
 *సీ. సౌందర్య మట్లాభిజాత్యమయోనిజత్యముమొదలగు లక్షణముల మిగులఁ
 జెన్నాఱి యసమానశివచాపఖండన మొనరించినప్పటినుండి యెప్పుడు
 కనుగొందునా! యను కౌతూహలంబును గలుగునట్లొనరించి కళల నీను
 విద్యుత్ప్రకాశంబువిధమున రూప మియ్యదియని తెలుపుట కనువుపడని
 యట్లలరారుచు నాత్మనంతతభావనా స్రవణమున నంతటను దనువు
 కనఁబడువిధమునఁ దనరు నామెను జూపి నల్లక్షణముల లక్ష్యమయి ప్రాథ
 యైనట్టి గుణమణి మానినీరత్నంబు నైన యీనీత మదాత్మజాత
 బహువిధాయతతఃఫలభూత నీకగు సహధర్మచారిణి సతతశుభద

తే. దీనిని బ్రతిగ్రహింపుమా మాననీయ
 చరిత! శ్రీరాను! నీకును సకలశుభము
 లొదవు నీదుకరమ్మన నువికరముఁ
 బ్రమదమొప్పారఁగా గ్రహింపుము జనిమున ౨౬౪

1783

క. నిను ననునరించి యుండును, వనితానుణి ఛాయపోల్కి భాగ్యాధిక్యం
 బుననొప్పు సతీతిలకం, బని దశరథు నగ్రతనయు మాన్యమునందుక. ౨౭

తే. మంత్రపూతజలంబు సమ్మనముమీఱ
 విడిచె జనకక్షీతీశుండు విబుధులు ముని
 వరులు మేలని మేలని పల్కి రపుడు
 నేవతల దుందుభులు మ్రోసె దిక్కులలరె. ౨౮

1785

సీ. కుసుమవర్నంబు కురిసె గొప్పగ మంత్రజలపూర్వకముగ నాజలజనేత్ర
 సీత సమర్పించి భూతలపతి హర్షమున నోలలాడి చెంతను జెలంగు
 సౌమిత్రిగాంచి లక్ష్యణ! రమ్మ నీకగుఁగాక మంగళములు నీకు నూర్చి
 శ నొసంగ నేనెంచితిని నీవు గ్రహించి పాణిగ్రహమునేయవలయుజాగు

తే. నేయవలదింక ననుచును జెప్పి భరతుఁ
 గాంచి రఘుసుత! మాంబి కచులనేత్ర
 కరము గ్రహించుమా నీదు కరముచేత
 ననుచు వచియించి శత్రుఘ్ను నంతఁజూచి. ౩౦౪

1786

క. జనకుఁడు ధర్మమనీషుం, డనియెక్ శ్రుతకీర్తిదైవ మాన్యమును గై
 కొనుమా! నీహస్తంబున, ఘనబాహూ! మీరలెల్లఁ గమ్రగుణాఘ్నల్. ౩౦౫

* ఇయం సీతామనుసౌ సహధర్మచరీతన, ప్రతీచ్య చైవాం భద్రంతే పాణింగృహీష్టాప్యపా
 ణినా. ౨౬ ఈశ్లోకమునకు గోవిందరాజమహేశ్వరతీర్థ లిరువురు పెక్కురీతుల నర్థములఁ జెంచి
 వ్రాసిరి వాని పాఠమును గ్రహించి సీసపద్యము రచింపఁబడినదని గ్రహింపవలయును. తనిశ్లోక
 యభిప్రాయముగూడ గోవిందరాజవ్యాఖ్యనే యించుమించుగా ననుసరించును.

క. మీరెల్ల సుచరిత్రవ్రతు, లీరమణీమణులఁ గూడి యెంతయు మునమున్
గూరుపుడీ మీకెల్లర,కో రాఘవలార! జాగిఁకొప్పదు సుండీ! 33౫ 1788

చ. అనవిని యాకుమారవరు యిప్పుడు నల్వీరు మానికాంతుడై
తనరు వసిష్ఠునన్యతి నుచారకరంబులఁ దత్కరంబులన్
జనకముఖుల్ గనుంగొన నెసంగుముదంబునుబొందఁ దాకి య
య్యనలున కన్నీ వేదికి నుహామునివర్యుల కెంతోభక్తితోన్. 3౫ 1789

క. జనకునకును భార్యలతోఁ, జని వలగొని రామభరతసౌమిత్రులు నె
మ్మిని విధిని గల్పనూత్రంబునఁ జెప్పినయట్లు కార్యమును నల్పి రొగిన్. 3౬

సీ. అన్యహామతులిట్లు యల్పకృత్యంబులఁ గావించి భార్యలకన్రుకరము న్నుండ
లను బట్టుకొనిన యంతినె యంబరమునుండి కుసుమవర్షము చాలఁ గురిసె
రమ్మగ దుందుభుల్ రంజిల్ల మొరసె గీతములు వాద్యధ్వనులనురె నచ్చ
రలు గుంపుగాఁజేరి యలితమ్ముగా నాడి రంత గంధర్వ లాహయనంగఁ

తే. బాడిరా పెండ్లికొడుకులు యాచనరఘు
వంశముఖ్యులు గానఁ గన్పడియె నిట్టి
యద్భుతంబులు గీతవాద్యాదులిట్లు
లెనఁగఁ బ్రతినాదములు పుట్టె నెల్లదెసల. 3౫ 1791

క. రామాదులు విలసన్లున, భామాన్వీతులపుడు మూఁడువరుసలు భక్తు
ద్దాములయి స్వీయవహ్నుల, కామోదమునం బ్రదక్షిణార్చనలిడుచున్. 3౭

క. తరుణుల నల్వీర విధియుత, సరణిం బెండ్లాడి; రంత యాయాముతులై
ధరణీశుతనూజులు నల్వీరు విడిదిగృహంబునకును యోయిరి వేడ్కన్. 3౮ 1792

తే. దశరథక్షాసతీంస్తుం డుచారయి క్తు
లైన నల్వీరఁ గొడుకుల యాదరమునఁ
గనుంగొనుచు వారివెంటను యమునుల బంధు
జనులనుం గూడిపోయె, నుత్సాహ మలర. ౪౦ 1794

డెబ్బదిమూడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౭౪ - వ సర్గము.

దశరథాదు లయోధ్యకుఁ బోవుట.

క. ఆరాత్రి గడువ జనకమహీరమణుని దశరథావనీశుని నెంతో
గారమమున వీడ్చిని ముని, భూరమణుడు కౌశికుండు యాంగదు మదితోన్.

క. మును తాను త్తరమున నెందు నివాసము చేసె నట్టితుహినాద్రికిఁ బో
యెను రామాదుల వారల, వనితల దీవనలఁ దన్పి యపరమనియత్తిక్త. ౧౫

చ. మునిపతి కౌశికుం డరుగఁ భూపతియున్ మిథిలేశుఁడైన య
జ్ఞసకుని వీడుకోల్పొడసిఁ చయ్యన స్వీయపురంబుఁ జేరఁగా
జనఁ బయనంబునేసె నృపఁని త్రముఁ డెగుచునుండ నాతనిన్
వెనుకొనియెన్ విదేహపృథివీరమణుండును బంధుయుక్తుఁడై.

1797

సీ. అత్తవారింటికిఁ సరుగుపుత్రికలకు నరిణమీయఁగ నదిఁ తరుణమగుటఁ
దలపోసి పెక్కులఁక్షుల గోవులను దివ్యకంబళములను లక్షులను బట్టు
వస్త్రములను దివ్యవనసంబులను సుందరాలంకృతంబులై యందములగు
దంతివాజరథపదాతులదాసదాసీజనంబుల నిచ్చెఁ డెలఁగునట్లు

తే. మఱియు నారాజు సంతృప్తమానసుఁడయి
స్వర్గరజితంబులను మంచిఁపవడిములను
ముత్రైములఁ బెక్కులక్షులఁ నుత్తమమగు
కన్యకావిత్తముగ నసంఖ్య ధనమిచ్చె. ౬

1798

క. ధనమిట్టులొనఁగి డశరథ, మనుజేశు ననుజ్ఞను గొనిఁ స్తుధిలుఁ డంతం
దననెలవు నేరె రాఘవుఁ, డనుమతుఁడై మహిమ వెలయునట్టి కుమారుల్.

క. మునులను జతురంగబలంబును నేవకులను నితాంతమోదము నొందం
జనియె నయోధ్యకు ముందుగ, మునులరుగుచునుండ నట్లుభూపతీయెలమిన్.

— ఇట్లు పరశురామ సంవర్సము. ఇట్లు —

సీ. తనయులతో మహామునులతో సరుగంగ నాతని కెదురయి యందరిమున
నశుభసూచకముగఁ నతిభయదంబుగఁ బట్టులు గూసె విశ్వంభరాత
లమున మృగంబులెల్లను శుభమును జాలఁ గనఁబఱచెడునట్లుఁగాఁ బ్రదక్షి
ణముగఁ బోయెను భూమిఁనాయకుండా శకునాళిఁ గన్గొని పల్కెఁ నట పసివ్వుఁ

తే. గాంచి క్రూరఖగంబులుఁ కడుభయంక
రార్భటులఁ గూయుచున్నవీయవియె మృగము
లెల్లను బ్రదక్షిణమ్ముగఁ నేగుచున్న
వశుభములు శుభశకునమ్ముఁ లగవడియెడి. ౧౦౫

1801

చ. మునివర! యిద్దియేమనుచుఁ బుద్ధిచలించెడు; నివ్వ మంగళం
బు నొనఁగునో? యమంగళముఁ బుట్టఁగఁజేయునో? యన్ననిశ్చయం
బును గనలేక నామనముఁ పూనెడు దుఃఖముఁ జెప్పవచ్చు నా
కను నృపవాక్యముల్ విని మహాముని మంజులవాక్కులొప్పఁగన్. ౧౦౫

చ. నరవరుతోడ నిల్లును; వినందగు వీనిఫలంబు ఘోరమా
కరణిని గల్గెనున్న భయకారణముల్ దెలియంగనయ్యె నం
బరముననున్న పక్షిగణవాక్కుల భీతియడంగునంచు నీ
ధరమృగముల్ గనంబఱచెఁ దాల్చుకుమీ! పరితాపమో విభూ! ౧౩ 1808

క. అనివారు పల్కునమయంబున భూమిఁ గదల్పుచున్ సుభూరుహవారం
బును బడఁద్రోముచువీచెఁ బ,వనుఁ డప్పుడు చీకటులును భాస్కరుఁగఁపెన్.
సీ. ఆశాసమూహంబు ధీమతములయ్యె భస్మసంవృతమయి ధీమతములయ్యె
సైన్యసమూహ ముఁ తానిహాహీనంబయ్యె; నవ్వసిష్ఠుఁడుఁ దక్కినట్టి మునులు
రాజు నాతనిపుత్రులరత్నంబులును దెల్విగల్గియుండిరి యంతెఁకాని తక్కు
వారెల్లఁ దెల్విన ధీమతముండిరి యంత నా చీకటులు గ్రమ్మఁ నచటిపై నన్య
తే. మపుడు బూడిద గప్పినయట్టులుండి

కనుఁగొనియె భీమరూపునిఁ గడుజడలగు

మిని ధరించిన జామదగ్గుని మహాత్ముఁ

బరశురాముని మర్దిత పార్థివేంద్రు. ౧౭౫

1806

సీ. కైలాసభూధ్రంబుగతి దురతిక్రముఁ డాతఁడు కాలాగ్నియట్లు దుస్స
హుఁడు భూరికాంతులఁ నొప్పుచుండుటఁ బామరాలికి దుర్నిరీక్ష్యౌకృతియును
నయి గొడ్డలిని మూఁపునందిడుకొని తటిగ్గణతుల్యమై తగుఁకాంతులంబరఁ
గార్చుకంబును దీప్తకాండంబు ధరియించి త్రపురంబులంగూల్చి తేజరిల్లు
తే. పరశివుండో యనంగఁ జూచుటై నంత

నతని జపహోమనిరతులై యలరు నవ్వ

సిష్ఠముఖులై న భూసురుల్ శిఖివిధమున

వెలుఁగు భయదాకృతిని గాంచి వెలుఁగుపడుచు. ౨౦

1806

సీ. ఒక్కచోఁ గూడి వారొకరితో నొకరిట్లు చెప్పుకొనిరి యితం డెప్పుడునృప
వితతిపైఁ గోపముఁ బెంచుచుండును దనతండ్రిని జంపె నీధరణిపతిని
కాయమంచును మును గడఁగి దానింజంపె; నక్కారణంబున నై ననిపుడు
వారిఁ జంపఁడుకదావసుధేశుల మున్నెచంపి కోపము మనోజ్వరముఁ బాసి
తే. యున్నవాఁడౌట ననియిట్లు లొక్కమొగిని

వారు ప్రస్తావనలు నల్పి భార్గవునకు

భయదమూర్తికి నెదురేగి పరమభక్తి

నర్ణ్యపాద్యంబు లొసఁగి తీయనివలుకుల. ౨౩౫

1807

క. రామా! రామా! యని యిం,పౌమాడ్కిని బిలిచి మిగుల సర్పింపఁగ ను
ద్దామపరాక్రమయుతుఁడౌ, రాముండా పూజలఁగొని రాఘవుతోడన్. ౨౪

డెబ్బదినాల్గవ సర్గము సంపూర్ణము.

౭౫ - వ సర్గము.

— శ్రీరాముని పరశురాముఁడు తిరస్కరించుట. —

క. పలికెను దీప్తవ్రోధోజ్జ్వలఁడై యౌరామ! రామ! భవదీయంబై
వెలసెడు శౌర్యంబు జగంబులనెల్లెడ నద్భుతముగఁ బూర్చి వినఁబడున్. ౫

- చ. వినఁబడుచున్న వెంతయును ♦ వింతగ నీవటఁ దాటకాహ్వయఁ
దునుముట శంభుచాపమును ♦ ద్రుంచుట లోనగువార్తలెల్ల నీ
వు నపరిచింత్యసారమునఁ ♦ బోల్పెడు నీశ్వరుకార్ముకంబుఁ ద్రుం
చిన ఘనవార్త యచ్చెరువు ♦ సెందఁగఁ జేసెడి నెన్నశక్యమే. ౧౫ 1810
- చ. విని యలవార్త నేను బలువిల్లును వేటొకదానినిప్పు గై
కొని యిట వచ్చినాఁడ నతిఘోరముగాఁ దగునదై యిద్ది దీ
నిని జనుదగ్గి నాకొనఁగె ♦ నిర్మలకీర్తి యతండు నాకునా
జనకుఁడు దీనియందు నొకసాయకవర్యముఁ గూర్పు మాపయి. 3 1811
- క. నీబలముఁ జూపఁగాఁదగు, నీబలునింటను శరంబు ♦ నీవు దొడిగినఁ
నీబలముఁ దెలిసికొని యా,పై బలశాలివగు నీకు ♦ ద్వంద్వాహవము. ౪
- క. నేనొనఁగువాఁడనని యా, మానివరేణ్యండు పలుకుమాటలు విని యా
భానాఘుఁడు దశరథుఁడవు, దాననమున దీనభావ ♦ మధికమృగుట. ౪౫
- క. వెలవెలఁ బాటుచు నిట్లని, పలికెం జేతులు మొగిచ్చి ♦ వసుధేశులపైఁ
గలిగిన ప్రాక్రుధ విడి మిక్కిలి శాంతుఁడ వైతి వార్య! ♦ క్షీతిసురవార్య!.
- చ. అతులితకీర్తిశాలివి మహాత్మక! యీపసికూనవైన నా
నుతులఁ గట్టాక్షదృష్టులను ♦ జూచుచు వే యభయంబొసంగ నీ
వు తగుదు వెల్ల వేదములఁ ♦ బూన్కిఁ బఠించుటలోనుగాఁగ న
ద్వితములఁ జేసి పెంపలరు ♦ భార్గవవంశభవుండు వారయ. ౬౫ 1815
- క. శతమఘునిచెంత భార్గవ, ప్రతిజ్ఞ నొనరించి శస్త్రఃపటలివిసర్జిం
చితివీవు ధర్మసరతఁ, క్షీతిఁ గాశ్యపమునికే జెందఁ ♦ జేసితి వారా!. 2౫ 1816
- ఆ. ధరణి దారవోసి ♦ తరలి మహేంద్రాద్రి, కేగి యటనివాస ♦ మీవు సేసి
యున్నవాఁడ విప్పు ♦ దుర్ధతి మమ్మెల్లఁ, జంపవచ్చితిటకు ♦ సాధుమాని! ౮౫
- క. రామునికొఱకే వచ్చితి, రాముని వధియింతునని పఠశుభర! యనుదో
రామునినే చంపినచో, నేమెల్లం బ్రదుకఁజాల ♦ మిది నిక్కము సూ!. ౯ 1818
- క. అని దశరథుండు పల్కఁగ, ఘనశౌర్యుఁడు భార్గవుండు ♦ కడునిర్లక్ష్యం
బున వానిలక్కనేయక, యనియెన్ శ్రీరాముతోడ ♦ నబ్ధధ్వనితో. ౧౦
- సీ. దివ్యమ్ములై విశ్రుతిని గాంచి లోకమందెల్లఁడ శ్రేష్ఠత ♦ నెనఁగియున్న
కోదండములు రెండు ♦ కొమరారునవి దృఢసారమ్ములై ధనుఃరావ్రణుండు
ముఖ్యమ్ములగు; వానిమును విశ్వేకర్త యత్నంబున నిర్మించెఁదద్వయమునఁ
ద్రిపురాసురులతోడఁ ♦ ద్రిణయనుఁ డనిసేయఁ దలఁచినతటి దేవదత్తమయ్యె
తే. నొకటి; యద్దియె యారాక్షసోత్పరంబుఁ
జంపె, విఠిచిటివీవు తచ్చాపమునె మ

దీయకరగతధనువును ♦ దీనిహరికి

నమరులొసఁగిరి రెండవదందునిద్ది. ౧౨

1820

క. పరమప్రకాశమై తగు, నిరుపమ కోదండ మిద్ది ♦ నీరజనాథా
దరణార్హము సుము, రామా! హరచాపసమానసారమగుఁ గాకుత్స్థా!.

క. హరచాపత్యుసారము, శరాసనముగాన నిద్ది ♦ సరకేయను దో
ధరణీశపుత్ర! విజీచితి, హరుచాపము వికలమగుట ♦ నద్దాని సభా. ౧౩

సీ. త్రిపురాసురులనెల్లఁ దెగటార్చి హరుఁడొప్పు తఱినిర్జరులునప్పితామహుఁగని
వారాహముఖ్య శశీరంబులం దాల్చి యుపకృతులను నెన్నొయినరుచుటను
హరి యెక్కుండగు నని ♦ యంటివి నీవిట్లు హరిని సాధనముగ ♦ నంది శివుఁడు
తానె ముఖ్యుండయి ♦ దానవసంహారమును జేసెఁ గాదె? కావున శివుండె

తే. యధికుండని మాకుఁదోఁచెడి ♦ సరయ వీరి

యందు నధికుండెవండు బలబలములఁ

దెలియఁ గోరితిమో దేవ! ♦ తెలుపనయ్య!

నందియము వీడఁగా నన ♦ శతధృతియును. ౧౪

1823

క. సురల యభిప్రాయముఁ దా, నరసి యధార్థమునెఱుంగు ♦ నట్లానరుచు న
త్పరుషవరేణ్యుఁడు గావున, హరిహరులకుఁ బగను గూర్పునొనని తలఁచెఁ.

చ. మనమున నిట్లులెంచి సురమాన్యుఁడు విష్ణువుఁ గాంచి “ధన్వినై
దనుజులఁ ద్రుంచి నాఁడ నిట ♦ దైత్యవిరోధియు సాధనంబుగాఁ
దనగుటచే నముఖ్యుఁడగు ♦ దానవయోధవధంబునందు ము
ఖ్యునిగ ననుం నలంపుఁ” డని ♦ యొప్పుగఁ బల్కె శివుండు చూచితే!. ౧౫

క. అనియలికి శివునిపైఁ బగ, వనబాతున కెనఁగఁజేసి ♦ ప్రమథాధిపునిం
గని “పక్తిశరాగ్రస్తునఁ, దనరి జయించితిని గాన ♦ దైత్యవధమునఁ. ౧౬

తే. నేనె ముఖ్యుండ నంతియఁగాని శివుండు

కాండ” టంచనె నని యిట్లు ♦ కిడఁగి వారి

కిరువురకుఁ బగఁ బుట్టించె ♦ నిట్లు పగయుఁ

గలుగఁగా యుద్ధమును జేయఁకాంక్షఁ బూని. ౧౭

1827

చ. హరిహరు లొండొరుల్ గెలువ ♦ నాత్మల నెంచి తదిచ్చచేత గ
గ్గురు గదురంగ మార్కొనిరి ♦ గ్రోధములఁ భయదంబుగాఁగ; శం
కరుని శరాసనం బపుడు ♦ గాంచె విసంజ్ఞతఁ జక్రి హుంకృతి
స్ఫురణను భీతదంబగుచుఁ ♦ బొల్పెడు శక్తిని గల్గియుండియుఁ. ౧౮ 1828

క. తనకార్ముకంబు దూలినఁ, గని స్తంభితుఁడయ్యె నచటఁ ♦ గామారియుఁ; జ
య్యిన సురచారణమానులు, చనుదెంచి నచించిరంత ♦ సంగ్రామ మింకఁ,

తే. వలవదుడుగుడు ♦ మీరని ప్రాకనమ్ము
 సేయ శాంతిని బొందిరి ♦ శివ జనార్ద
 నులు; మునీంద్రాదులప్పుడు ♦ జలజనయను
 శౌర్యమున నీశుచాపంబు ♦ జడతఁ గనుట. ౧౮౫ 1880

చ. హరియె బలాధికుండనుచు ♦ నాత్మలనెంచిరి, కోపమొంది శం
 కరుఁడు మహాయశుండు తన ♦ కాన్యకమిట్టు లసారమాట ని
 ర్జరులకు నీఁ దలంపఁగ నుత్తరల్ గ్రహియింప భయంబు నొంది భూ
 వరుఁడగు దేవరాతునకు ♦ బాణముతోడ నొసంగ వేడినఁ. ౧౮౬ 1881

క. సురలడిగి నట్టులే దేవరాతుని కరంబునందు ♦ బాణముతోడఁ
 హరుఁడిడియె శరాసనముచు, బరపురభంజనమిడెను ♦ వైష్ణవము సుమీ !.

తే. నాకరంబున నలరారు. ♦ నీకడింది
 కాన్యకము రాఘవా ! దీనిఁ ♦ గమలలోచ
 నుఁడు రుచీకునకిచ్చె నీ ♦ కడనె యుంచు
 ముత్తమం బిదియంచుఁ దల్మొత్తుకరుణ. ౨౧ 1883

తే. అమృతాతేజః ఉప్రతిహతసమస్త
 కాన్యకఁడగు జమవగ్నికే ♦ గరుణ నాత్మ
 జనకొసంగె మహాత్ముడై ♦ శోభిలు నతఁ
 డగుఁ జూచి ! నాకు జనకుఁ డ ♦ మృగనఘుండంత. ౨౨ 1884

సీ. సాధుతపోబలశక్తులనొప్పు మజ్జనకుఁ డాయుధములఁ ♦ గొనుట మాని
 తపము నల్పుచునుండ ♦ ధరణివిభుండైన కార్తవీర్యుండు నిష్కరుణఁడగుచుఁ
 దామనబుద్ధియై ♦ కగదని యెంచక చంపె నీవిధమగు ♦ చావు లోక
 మందెందుఁ గలుగునే? ♦ మతిదారుణముగదా యద్దాని విని దోషమడరనేనుఁ

ఆ. బాపజాతియూను ♦ బార్ధివకులమని, తలఁచి చంపి మరల ♦ నిలఁ గలుగఁగ
 దానిఁ బెక్కుమాఱు ♦ లేను జంపుచుఁ దదధీనమా ధరిత్రిఁ ♦ బూనుకొంటి.

క. ధరణి సమస్తంబును నా, కరతలమున నునిచికొని నుత్తర్యుండు గా ని
 ధరఁ బరఁగు కాశ్యపున క, ధర్మమందు నొసంగినాడ ♦ దక్షిణగాఁగఁ. ౨౩

క. క్రతువూర్తి సమయమున నీ, ష్ఠితి నీవిధి నొసంగి నేను ♦ జేరి పుష్పేంద్ర
 ష్ఠితిధరనుదియే నిరత వ, సతిగాఁ దప మొప్పు జేసి ♦ శక్తి జెలఁగితి. ౨౪

క. సురసేవితమై తగు న, ధరణీధ్రమునందు నేను ♦ దపము సౌఖ్య
 కరముగ నల్పుచు నొక్కట, నరుదగు వీర్యమున నీవు ♦ హరుశరవరము.]

క. తునిమితివని వింటినిగా, వ్రన వేగమ వచ్చినాఁడ ♦ బో రామా! నా
 జనకుఁడుఁ దత్పిత యాతని, జనకుఁడు పూజింప వెలయు ♦ చక్రిధనువిదా.

ఆ. కాన దీని నీవు ధీమతీయకులజాండ, వాట విప్రబాలు ధీమతీ క్తుఁ
డ నగుదునని పత్ని ధీమతీయ, ధర్మమూని పట్టఁ ధీమతీ జమ్మి.
క. పరపురభంజకమగు నీ, శరాసనమునందుఁ గూర్పు ధీమతీ
బరంగుడువే, నవ్వలరఘువర! ద్వంద్వాహవము నల్పు ధీమతీ.
దేబ్యదియైదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౭౬ - వ సర్గము.

పరశురాముని గర్వభంగము.

చ. అను జనుదగ్గి నూనుని మహాత్మరవాక్కుల నాలకించుచున్
జనకుని చెంతనుంట రఘునాథముఁ డప్పుడు తండ్రియందుఁ గ
ల్గిన మరియాదచే నెలుఁగు ధీమతీగఁ బోవఁగనీక చాలన
న్నని గళనాదమొప్పు మునిఁనాథునితో వచియించె నీగతి. ౧ 1842

నీ. తండ్రిదా బుణమును ధీమతీనట్లు తీర్చింగఁ బలుమాటలు ధీమతీయవంశమెల్లఁ
జెండాడి నీవు చేసిన కృత్యములనెల్ల వింటి శూరుఁడు పరశురామ దునిమి
వగఁ బాపుకొనుట చేయఁగఁ దగుపని గదా కాన దానికే బ్రతీకారమిచ్చు
చేయఁబూనితివి నీచేష్టితమును నేను సంగీకరించితి ధీమతీ వీర్య

ఆ. హీనుఁగాఁ దలంచి యెంతయు నృపధర్మ, పద్ధతిని ధనుస్సుఁ బట్టఁ జాల
నట్టి వానిఁగాఁగ ధీమతీనమానమును జేయు, చున్నవాడ విపుడు ధీమతీనీవు.

క. పరులు సహింసఁగఁ జాలని, యరు తేజశ్శౌర్యముల మహోద్యమమున నీ
వరయుమటంచని పల్కుచు, గురుకోపము ప్రజ్వలింపఁ గోదండంబు. 34

క. శరమును భార్గవరాముని, కరఘ్ననుండియె గ్రహించె ధీమతీ
శరచాపములతోడనె, పరవైష్ణవకళను దుర్నివార్యముఁ గొనియె. ౪ 1845

చ. ధనువున బాణముం దొడిగి ధీమతీని లీలఁగ నెక్కుపెట్టి రా
ముని భృగువంశజుం గని ప్రభాతమహాత్మరరోషమొప్పుగా

*మూలము. ఇత్యుక్తౌ రాఘవః ప్రథో భార్గవస్య శరాసనమ్,
శరంచ ప్రతిజగ్రాహ హస్తాల్లముపరాక్రమః. ౪. శ్లో.

ఈశ్లోకమున రామచంద్రుఁడు పరశురాముని హస్తమునుండి కోదండము బాణమును గ్రహించినట్లు చెప్పఁబడినది. మహేశ్వరతీర్థలవారు వ్యాఖ్య వ్రాయుచు “చాత్ భార్గవనిష్ఠాం వైష్ణవీం శక్తిం చ జగ్రాహ. తదుక్తం పాదే. ఇత్యుక్తౌదేవి వైష్ణవ్యాశక్త్యా తిద్గతయాసహ, జగ్రాహ వైష్ణవం చాపం వినయేనచ లీలయా ఇతి” అని వ్రాసిరి. కాన దాని ననుసరించి యీవిషయమిచ్చద్యమునఁ జేర్చఁబడినది. దీనిని సార్థకముచేయు శ్లో. “నివ్వీర్వోభామదగ్గోర్విజైతసా” అను శ్లోకము ముందున్నది కానఁ బై యర్థము సార్థకమే యని తెలియఁదగును.

ననియె రఘూన్వహుండిటు ధరామరవర్యుడవౌట, గాధినం
దనుషయి నాకున్నేహము నితాంతము గల్గుటచేత నీవొగి. ౫౪ 1846

తే. పూజ్యుడవు గాన నీ యనుభుంజముఁ గొను
బాణమును వైవఁ జాల నీపాదగమన
శక్తి నైనఁ దపోబలసమధికార్జి
తాప్రతిమలోకజాలంబు నైన నిపుడు. ౬౪ 1847

క. తునిమెద దేనిం గోరుదు, పని మఱియుం బలికె నీ మహాశర మరిప
త్తన భంజకంబు వైష్ణవ, మును దివ్యమునొను గాయమోఘం బగుచు.

తే. నీబలంబును దర్పంబు నీటునేయఁ
జాలు వీర్యంబు గలదియా నీ సృకరణీయ
మగు పనిని జేయ కూరక మగుడ దనుచుఁ
బలికె నప్పుడు మునులు, దేవతలు మఱియు. ౮౪ 1849

నీ. అచ్చరల్ చారణల్ యత్తులు సిద్ధులు గంధర్వకిన్నరాఘంబు రాక్ష
సులు నాగములును గుంపులుగఁ జతుర్ముఖు ముందిడుకొని వచ్చిభూరివైష్ణ
వంబగు దివ్యచాపంబును ధరియించి యలరారు రాముని నద్భుతనుగు
తత్కృత్యమును జూడఁదమినిల్పిరంబరథలమున రాముడాధనువుఁ దాల్చుఁ

తే. గాఁ బ్రపంచమ్ము మ్రాన్నడి కదలకల్లె
నిలిచె వైష్ణవతేజంబు వెలికి బోవ
వీర్యహీనతచే భృగువర్యుడవుడు
రాము వీక్షించె దశరథరాజతనయు. ౧౧ 1850

క. రాముని తేజంబిటు లు, ద్వామపరాక్రమము నొంపఁ దా జడతనుడై
తామరనదళాత్ముని నా, రామునిఁ గన్గొనుచుఁ బరశురాముం డంత.

క. మెలమెల్లగ నీరీతిం, బలికెం గాశ్యపున కేను నమధాతలమె
ల్ల లలి నొసంగితి మునుప, య్యిలామరుడు నన్ను గాంచి యిట్లని పలికె.

క. ఇది నాదేశం బయ్యెం, గద నీవిక నుండఁ దగదుగా నాభూమి
బద యన్న నతని వచనంబు దగం బాలింపఁ బ్రతిన పూనితి రామా !.

క. గురువాక్య మవశ్యంబుగఁ, గరణీయం బౌట రాత్రికాలమ్మున నీ
ధరణి వసియింపఁ గాశ్యప, వరమునిదై భూమియిద్ది పఱులుటచేత.

తే. కాన రాఘవ! నాపాదగమనశక్తి
జంపఁ బూనకు మే మనోజవము మీఱఁ
గా మహేంద్రాద్రికిని బోవఁగాఁ జనుఁ గద
వినుము నాప్రార్థనముఁ దపోవీర్యశక్తి. ౧౫ 1855

- సీ. అసదృశమైన లోకావళి నార్జించితిని వాని సీబాణమున నడంపు
కాలవిలంబన ♦ మేల? పరంతపా! యీమహాచాపంబు ♦ నేచి యిట్లు
ధరియించుటం జేసి ♦ పరులచే నోడింపఁ బడని శౌర్యంబున ♦ వజ్రలువాడ
వనియు సురేశుండ ♦ వనియు శ్రీపతి వనియు నెఱింగితిని నేను ♦ ఘనుని నిన్ను
- ఆ. నీకు శుభసమృద్ధి ♦ నెగడును గాక దేవతలు గుంపుగూడి ♦ వచ్చి యిదిగో
సమరభూమియందు ♦ సాటిలేక చెలంగు, నిన్ను వీరె కాంచుచున్నవారు.
- క. ఎనలేని వీరకృత్యంబును నీవొనరించుటరయఁ ♦ బోలుననుచు నిం
గిని నిలిచి యున్నవారిక, విను నాకిట సిగ్గు దోచె ♦ వింతగ రామా!. ౧౮౫
- క. నాకిది తగునే తలఁపం, గాకుత్స్థా! నీవు ముజ్జగంబుల పతివై
యీకరణి నన్ను గెలిచిన, నాకీ సిగ్గెల? దేవ ♦ నాథా! రామా!. ౧౮ 1858
- సీ. అసదృశదివ్యసాయకమును వదలుమా సుప్రతా! రామ! యీశుభశరంబు
విడువఁగాఁ గని యేను ♦ వెడలెద నమ్మహేంద్రాద్రివరంబున ♦ కనుచుఁ బరశు
రాముండు పలుకంగ♦రాఘవుండు ప్రతాపవంతుండు మఱియు శ్రీమంతుఁడప్పు
డద్దివ్యమైనసాయకముఁ బ్రయోగించె బహుళతపంబునఁ ♦ బడసినట్టి
- ఆ. లోకపంక్తులట్లు ♦ ప్రాకటశరమున, హతములై నఁగాంచి ♦ యతిజవమున
నరిగెఁ బరశుకాముఁ ♦ డమ్మహేంద్రాద్రికి; సంతఁ దెలివి నొందెఁనఖలదిశలు.
- ఆ. మఱియు విదిశలెల్ల ♦ నెఱిఁ బ్రకాశించె దే
వతలు మునులు చాపవరముఁదాల్చి
యున్నరాము మిగుల ♦ నెన్నిరి; వలగొని
రాముఁ గొలిచి పరశురాముఁ డరిగె. ౨౮

1860

డెబ్బదియాఱవ సర్గము సంపూర్ణము.

22 - వ సర్గము.

— ❧ —
దశరథాదు లయోగ్యకరుగుట. ❧

- చ. పరశుధరుండు రామునకు ♦ వందనముం బొనరించి యేగ భూ
వరతనయుండు రాముండు వివర్జితకోపుండు శాంతచిత్తుడై
పరఁగి యదృశ్యుడై తగు నఁపాంఘటిచేతికొనంగి చాపము
శరమును సంత మానిగణానత్తములం గని మ్రొక్కె. భక్తితో. ౧౫ 1861
- క. గురువందన మిటులొనరిచి, కరము భయంబున మనంబు ♦ గలఁగంగా నా
తురుడై తగు తండ్రింగని, పరశుధరుం డేగా నాత్మవసతికి నివుడే. ౨ 1862
- గ. జనకా! నీపరిపాలన, మునఁ దగు చతురంగపై వ్యతిము నయోధ్యకునిం
కను బోవఁగాఁ దగుంగద, యని మఱియుం దండ్రి కీర్తింబులనియె. భక్తి. 3

క. | జలమును జాతకముల నుండులమాశించెడు విధంబునన్ సైన్యము నీ
యలఘుతరాజ్యం గోరెడి, నిలాధిపా! యాజ్ఞయిమ్మ! ♦ యింకఁ బోవంగన్. |

చ. అని రఘురాముఁడాడిన నిలాధిపుఁ డల్లన నాలకించి వే
తనయుని దీర్ఘబాహువులఁ ♦ దద్దయుఁ బ్రేమను గౌఁగిలించి మూ
ర్ఖునియె శిరస్సు నిట్లు నృపకుంజరుఁ డివ్వెధి భార్గవుండు పో
యిన గతిఁ జెప్పఁగా మొదట ♦ నెంతయు భీతిని గుందియుండుటన్. ౪ 1865

క. వినకుండి చక్కఁగా మఱియును రాముండొత్తి చెప్ప ♦ నురుముదమునఁ ద
న్నును బుత్రుల ధర మరలన్, జనించినట్లెంచె నంత ♦ సైన్యమునెల్లన్. ౫

క. పురికేగ నాజ్ఞయిడె భూవరు నాజ్ఞం దలధరించి ♦ భటవారము న
త్వరగతి నడువం జేరెను, బురమున్ ధరిణికుఁ డాత్మఁబొంగెడువేడ్కన్. ౫౪

సీ. ఆయయోధ్యాపుర ♦ మప్తు సుందరపతాకాన్వితంబయి యొప్పి ♦ చులరుచున్న
భూరిధ్వజంబులఁ ♦ బొలుపొంది మంగళతూర్యఘోషంబులఁతో జెలంగి
వన్నీరు చల్లి పుష్పములు పెల్లుగ వైచి రాజమార్గంబులు ♦ రంజలంగఁ
జేయఁగా నెంతయుఁ ♦ జెలవారు చుండె; నంతట రాజురాక ముందంబునింప

తే. మోముదమ్ములు వికసిల్ల ♦ ముఖ్యములగు

మంగళధ్వను లలరార ♦ మనుజులెల్ల

యెడల నిండుగ నిలిచిరి ♦ గడుమనోజ్ఞ

ముగ జనాకీర్ణమగు పురమ్మును నృపుండు. 2౪

1868

క. తనయులతోడఁ బ్రవేశించెను బురమున వెలయుచున్న ♦ క్షీతిసురులును ద
క్కిన పౌరులు దూరమునన్, మనుజేశ్వరు నెదురుకొనిరి ♦ మనము లలరఁగన్.

తే. అమృతహాసం దతుల మహావిభూతి

నలరి శ్రీమంతులౌ తనయాత్మజన్ము

లెల్లఁ గొలువఁ బ్రవేశించె ♦ హిమవదద్రి

వలె నెలింగెడు సాధంబు ♦ భాసురంబు. ౯

1870

క. జనులెల్ల సంతపురమున, ఘనతరమోదంబు మీఱఁ ♦ గ్రాలిరి నృపుండున్
దనయంతఃపురమునఁ గలిగిన కామచంద్రార్థవిత్తిఁ ♦ గీల్కొన్న మదితోన్. ౯౪

తే. మోదనుందుచునుండె నాభూదయితు క

శత్రుములగు కౌసల్యా సుమిత్రలును సు

మధ్యమయగు కైకేయియు ♦ మఱియుఁ గలుగు

నృపునికాంతలుఁ గోడంఢ్రకెల్లఁ బ్రీతి. ౧౦

1872

సీ. ఉపచారములు చేసి ♦ యొప్పు సంతఃపురమునకుఁ గొంపోవంగఁ ♦ బూనిభాగ్య
గరిమచేఁ గ్రాలెను ♦ ధరణికుమారిత సనులయశస్విని ♦ ధైర్య మూర్తి

- శను గుళధ్వజకూతులను మాండవీశ్రుతకీర్తులఁ నొని లోనిఁకిని జనంగ
నాకాంతలెల్ల సత్వంతమంగళ వేషములఁ జెలువారుచు • లలితములగు
తే. ఊమవస్త్రంబులను గట్టి • సకలగేహ, దేవతాలయములకు భక్తిని సవర్ణ
లెల్ల నొనరించి యంతట • నుల్లమలర, వంద్యులకు వందనమ్ములువరుస సలిపి.
- క. [ధనద భవనోపమస్వీయ నికేతనములనుజేరి • యవనీసురులఁ
ధనధాన్యగోప్రదానంబునఁ దృప్తి బొందునట్లు • పూజించి రొగిం.] 1874
- క. సతులంతటఁ దమశమప్రియ, పతులం గూడుకొని మోదఁవార్థి మునిఁగి య
ప్రతిమనుఖంబులఁ గాంచిరి, హితముగ నేకాంతమందుఁనిచ్చానుగతిం. ౧౩4
- చ. టిటిపతిపుత్రులెల్లరును • స్వీయపరాక్రమ మీ ధరిత్రి స
ప్రతిమఁ జెలంగ మాపగుణఁరాజితలై ప్రియపత్నులొప్పు; న
స్త్రుతతివిలాసముం గని విశాలధనం బలరారఁగా నుహృ
ద్వితతిని గూడి తండ్రికిని • వేడుక సేవల సల్పిరెంతయున్. ౧౫ 1876
- తే. [మఱియుఁ గాలానుసరణిగ • మంచినీతి
నెఱిఁగి స్వీయగుణంబుల • నెంతో సంత
నంబు నొనగూర్చుచుండిరి • జనకునకును
బురుషసింహులునాఁ గీర్తిఁ • బొల్పుమిఱి.] 1877
- సీ. దశరథుండట్లు మోదంబున నొకఁకొంత కాలమేగంగఁ గేకయతనూజ
యందుఁ దాఁ గన్నట్టియాత్మజ భరతునిఁగని పల్కఁ బుత్ర! కేకయధరిత్రి
పాలకు ముద్దుల • పట్టియు నీమేనమామయునై బహుమాన్యఁడైన
య్యాయుధాజిత్తుని • న్నెలమిఁ దోడ్పొనిపోవ వచ్చియున్నాఁడు (వివాహవేశ
తే. మిథిలకేతెంచి ననుఁ గాంచిఁమేదినీను, రేంద్రమధ్యమునం బంపఁవే! మదీయ
భాగినేయుని నంచని • ప్రార్థనంబు, చేసె ధర్మజ్ఞ! యతనికీఁ • జేయు ప్రీతి.)
- క. అని దశరథుండు పల్కిన, విని కైకనుతుండు భక్తి • వినయంబులచే
(జనకునకు మ్రొక్కి శ్రీరాముని లక్ష్మణుఁ గొఁగిలించి • మోదంబలరన్.)
- క. తనతమ్ముడైన శత్రుఁఘ్నునితోఁ బయనంబు సేయఁగోరి యపుడు తం
డ్రిని, దుఃఖరహితకృత్యంబును చేయు మహాత్ము రాఘవపుని వీడ్పొనుచున్.
- క. నరపుంగవుడైన తనరెడు, భరతుండు తల్లులను వేడి • వారియనుమతి
యరిగెం గేకయరాట్పుర, వరమున; కిటు సోదరుండు • పయనము సేయన్.
- క. సౌమిత్రియును బలాభ్యుండు, రాముండమరాళితోడఁ • బ్రతియై తగు న
బృహదంశులపతిఁ దండ్రిని, నేమనంబునఁ బూజసేసి • నిశ్చలభక్తిన్. ౨౦
- చ. మోదమొందఁ జేసి • రావటరాముండు, ధర్మవేత్తగానఁ • దండ్రియాజ్ఞఁ
బురజనులకు హితము • లరయఁ బ్రియమ్ములు, నైన పనులనెల్ల • నాచరించె.
- క. శ్రుతుఁడును స్మృతుఁడె నెఱింగిన, నులినిభవము గల్గియున్నమాన్యుండు గానన్

- హితముగఁ దల్లులకును గురు, వితతికిఁ దాఁ జేయఁదగిన ♦ పృథుకృత్యములకా. ౩
- సీ. కాలంబుల నెఱింగి ♦ కావించుచుండె; నాతనివైన శీలవృత్తముల నరసి
దశరథుండును భూమి ♦ దైవతంబులుఁ జారు లతని దేశంబున ♦ నలరు న్రజలు
ప్రీతులై రంత సద్వృత్తశీలంబులనే కాక తక్కిన యెల్ల సుగుణ
ములను మహాయశంబున సత్యశౌర్యంబు ననునొప్పుభూపాగ్రతనయుఁ డఖిల
- తే. భూతముల బ్రహ్మదేవుండు ♦ వోలె నెల్ల
వారికిం బ్రియతముఁడయి ♦ వారిలో గు
ణాధికుండుయి తనరారె ♦ సవిధమున
నెల్ల వారికిఁ బ్రియగతి ♦ నుల్లసిల్లి. ౨౪ 1885
- సీ. తండ్రికి శుశ్రూషఁ ♦ దాఁ జేయుచుండియుఁ గామవశుండయి ♦ కన్తభోగ
రససమాస్వాదన ♦ రతచిత్తుడై నదా జానకీపరతంత్ర ♦ మానసుండయి
లలితస్వకృత్యజాలముల జానకి తనవశము గావించిన ♦ స్వాంతముగల
దగుట నెప్పుడు నామె ♦ యందె యాసక్తుడై నవనవాకృతిమీఱి నై జకామ
- తే. మలరఁ జరకాల మవిరతలలితభోగ
ములను సీతాసమేతుడై ♦ మోదమలర
ననుభవించుచు విహరించుచును జెలంగె
జానకియు రామునకు సంతోసంబుఁ గూర్చె. ౨౫ 1886
- ఆ. అతనితండ్రి గూర్చి నట్టి యిల్లాలుగా
వున మహీజవతికి ♦ ఘనతరప్రి
యయి వెలసె; మఱియు ♦ నామె శుశ్రూషచే
సందమునను భూమి ♦ నతులయగుట. ౨౬ 1887
- సీ. రాముండు ప్రీతుడై ♦ రంజిల్లఁజేసె నావనితను భర్తపై ♦ నినుమిడిగ, నె
సంగుప్రీతిని బొంది ♦ జానకి యలరారె భార్యచిత్తంబున ♦ వజలునట్టి
యనురాగమును గూఢమగు దానిరాముండు ననుభావములచేత ♦ నరసి తెలిసి
కొనుచుండె జవకనందనయగు మైథిలి సూక్ష్మజ్ఞురాలౌట ♦ సురవనితల
- తే. మించురూపయ్యుగలదౌట ♦ మేటి లక్ష్మి
పలె వెలుంగునదియౌటచే ♦ భర్తమనసు
సతనికంటెను మిక్కిలి ♦ యరసి యెఱింగె
నిట్లు చొండొరుమనసుల ♦ నెఱింగి గొకట. ౨౭ 1888

*మూలము రామస్తు సీతయా సార్థం విజహర బహుకా బుతూకా, మనస్వీ తదత ప్రసాద
నిత్యం హృది సమర్పితః. అనుదానికి వ్యాఖ్యాతలుచేసిన విశేషార్థములనుబట్టి సీసపద్యము వ్రాయఁ
బడినదని తెలియునట.

